

CARMEN ALBERT

Documentele Institutului Social Banat-Crișana

EDITURA

MIRTON

CARMEN ALBERT

Documentele Institutului
Social Banat-Crișana

II.
Correspondență

Editura MIRTON Timișoara
2009

CUPRINS

Studiu introductiv: <i>Cornel Groșorean – trepte spre o biografie</i>	7
Regest „scrisori trimise“	33
Scrisori trimise	47
Regest „scrisori primite“	243
Scrisori primite	255
Indice de nume	411

Recuperările istoriografice privind Banatul sunt din ce în ce mai alerte. Nimic mai firesc pentru o provincie cu o puternică individualitate, dar vitregită timp îndelungat de posibilitatea unei cercetări istorice sistematică și asta din motive ce nu aparțin colectivității sau interesului științific¹. Totuși este la fel de evident că recuperările au un ritm inegal, pentru diferite epoci, mult mai lent pentru evul mediu, dar și pe măsură ce ne apropiem de orizontul contemporan. Epoci cum este cea a Luminilor, de pildă, sau a mișcării naționale, sunt mai bine cunoscute, mai temeinic studiate decât epoca interbelică. Una din motivațiile acestei situații trebuie căutată, cum am arătat, în represiunea pe care regimul totalitar a exercitat-o asupra tematicilor de cercetare dedicate acestor epoci și nu vom insista asupra acestei chestiuni binecunoscute și unanim acceptate ca un fapt de evidență. Nu este însă singura. Lipsesc și specialiștii, dar și cercetătorii dispuși la efortul investigației, care să ducă la găsirea acestor documente adeseori răspândite în fonduri diferite din diferite arhive și diferite orașe, să le studieze pentru a fi editate. Mult mai spectaculos, dar și mai puțin solicitant este să scrii pe baza colecțiilor făcute de alții, adică se te așezi întotdeauna în postură de beneficiar, să „*interpretezi*” ceea ce în fond este partea cea mai facilă. Există aici un pericol imens în care, din păcate istoriografia română, se pare că se află deja: acela de a scrie pe baza aceluiași și aceluiași izvoare ceea ce duce la repetiție și inevitabil la forțări în interpretare: dacă nu se aduce nimic inedit în informație atunci măcar „*interpretarea*” să fie inedită! Specialiștii se formează greu. Un domeniu interzis, cum a fost în deceniile comuniste cel al istoriei contemporane, nu poate genera nici procesul de formare a unor specialiști neînhibați. Tot așa un domeniu dificil cum este istoria medievală, care presupune o cunoaștere perfectă a întregului registru de științe auxiliare, mai ales al paleografiilor a rămas extrem de neatractiv. Desigur, nu lipsesc cei care, și aici, sunt gata să „*interpreteze*” și să „*reinterpreteze*” ceea ce au publicat alții, dar sunt incapabili totuși să pătrundă în textele vechi. Din păcate Banatul dispune de puțini paleografi². Sunt mulți medievști dar numai doi-trei cunoscători ai latinei medievale. Cel care se manifestă cu profesionalism, cercetând și publicând izvoare de extraordinară importanță redactate în cancelarii medievale, am arătat deja, este

¹ V. Leu, *Nicolae Bocșan - istoric al Banatului*, în „*Studii bănățene*”, Timișoara, 2007, p. 9-18.

² Totuși procesul de formare al paleografilor nu s-a stins cu totul. Există și semnale bune. Să menționăm printre tinerii care au toate argumentele pentru o carieră de excepție, cunoscători ai paleografiei latine, pe colegul nostru Adrian Magina cu studiul „*In Karansebes Patres Societatis Jesu evangelizant*”. *Misionarii*, în „*Studii bănățene*”, p. 153-183.

Costin Feneșan. Între volumele sale de documente rar, foarte rar, sunt publicate alte documente inedite și atunci mai ales de istoricii ardeleni³. Totuși acest proces de formare al specialiștilor proprii este în curs și, din fericire, începe să fie vizibil. Dacă n-ar exista efortul susținut de inteligența, priceperea și devotamentul bănățean al lui Costin Feneșan⁴, am fi rămas și acum, la un veac și două-trei decenii, tot la nivelul pe care ni l-au lăsat moștenire, Pesty Frigyes⁵ și alți câțiva istorici maghiari⁶. Volumele acestor istorici autentici sunt apoi frunzărite de o ceată numeroasă de „*medieviști*” care folosesc informația în așteptarea unui nou volum cu inedite. Spunând cele de mai sus ne referim numai la Banat. Starea arhivelor precum și accesul la documente sunt, din păcate, destul de dificile adeseori din motive materiale, dar și datorită unor mentalități formate mai degrabă în respect pentru principiul închiderii decât al deschiderii. Nu vom face aici, nu este locul, o analiză amănunțită – care s-ar impune totuși ca o urgență în comunitatea istoricilor – privind starea cercetării istorice bănățene cu accente asupra colecțiilor de documente și în mod special asupra veacului XX, dar am dorit să atenționăm asupra unor stări de fapt. O cercetare temeinică nu se poate face – oricâtă grabă ar exista – decât numai întemeiată pe o solidă documentație. Este drept, în confuzia și în vacarmul contemporan, se cheltuiesc multe resurse – materiale, financiare – care în loc să susțină investigarea unor subiecte majore, sunt folosite în editarea unor lucrări superficiale, menite să satisfacă orgoliul „*intelectual*”

³ Nu poate fi trecută cu vederea contribuția cu adevărat substanțială pe care o aduc studiile și cărțile dedicate perioadei otomane în Banat a Cristinei Feneșan-Bulgaru, care deși nu sunt colecții de documente, introduc foarte multe surse necunoscute și deci neutilizate sau utilizate prin intermediere până acum și studiile excelente, întotdeauna însoțite de documente inedite ale lui Viorel Achim. Fără cărțile și studiile ardelenilor Ioan Aurel Pop, Adrian Andrei Rusu și Ioan Drăgan nu s-ar putea concepe un studiu serios asupra Banatului medieval.

⁴ C. Feneșan, *Documente medievale bănățene (1440-1653)*, Timișoara, 1981; Idem, *Diplome de înnobilitare și blazon din Banat*, Timișoara, 2007. Aproape fiecare studiu al acestui distins cercetător este urmat de o serie de documente care, adunate ar putea constitui, la rândul lor, două-trei volume consistente. Cunoaște extrem de bine paleografiile latină, maghiară și germană ceea ce îi permite investigații serioase în arhive și scoaterea la lumină a unor piese care altminteri, deși poate ținute în mână de alții, tot necitite ar fi rămas.

⁵ Pesty Frigyes, *A Szörényi Bánság es Szörényi vármegye Története*, Köt III, Budapest, 1878; Idem, *Krassó megye története*, III-IV, Budapest, 1883-1884.

⁶ Putem menționa colecția lui Baróti Lajos, *Adattár Délmagyarország XVIII századi történetéhez*, I-III, Timișoara, 1983, 1900-1904, 1907 deși nu se reproduc documentele ci se fac ample regeste pentru fiecare dintre ele iar autorul este un german maghiarizat. Pentru o foarte bună trecere în revistă a participărilor române, maghiare și germane la construcția istoriografică bănățeană se poate consulta cu mult folos studiul lui N. Bocșan, *Istoriografia bănățeană între multiculturalism și identitate națională*, în „*Banatica*”, XIV (1996), pp. 265-282.

al unor neaveniți. Volumele de documente sunt din ce în ce mai rare ca și cum s-ar putea construi o istoriografie pe nisip⁷. Nu numai orgoliul este responsabil pentru o astfel de situație, ci și cum am arătat deja, lipsa de cunoștințe. Din păcate publicarea izvoarelor este foarte lentă și pentru alte epoci. Tocmai sărăcia acestor surse, pentru perioada interbelică, m-a determinat să public documentele datorate Institutului Social Banat-Crișana păstrate în câteva fonduri bănățene consistente⁸. Un volum a fost deja lansat⁹ dar este vorba de un număr de trei. Cel de-al doilea, de față, cuprinde corespondența personală a lui Cornel Groșorean dar și cea pe care intelectualul bănățean a purtat-o în calitate de conducător al acestei instituții, cea mai importantă și cea mai activă, pe care Banatul de după Unirea din 1918, și-a creat-o în scopul unei mai bune, sistematice și lucide, cunoașteri de sine. Va urma un al treilea volum, numărând ca și precedentele câteva sute de pagini în care se cuprinde contribuția Institutului la realizarea documentației necesare la Conferința Păcii, evident, documentație bănățeană. Trebuie să menționăm că unele din aceste documente au fost, parțial, e drept, menționate într-o serie de studii privind Institutul de la Timișoara,

⁷ Colecțiile de documente, publicarea unor documente seriale sunt, pentru Banat, de-a dreptul rare. Nu lipsesc totuși câteva, excepții care să confirme regula. I.D.Suciu, R. Constantinescu, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, precuvântare de ț Nicolae Mitropolitul Banatului, I-II, Timișoara, 1980; *Făurirea statului național unitar român. Contribuții bănățene (1914-1919)*, coordonator Ioan Munteanu, București, 1983; N. Bocșan, V. Leu, *Școală și comunitate în secolul al XIX-lea. Circulare școlare bănățene*, Cluj-Napoca, 2002; Fără a fi constituite ca niște colecții de documente propriu-zise, dar putând fi totuși revendicate și din această perspectivă datorită numărului mare de documente și chiar declarațiilor de intenție ale autorilor, vom cita aici și cataloagele de carte veche românească în care sunt publicate mii de însemnări manuscrise: I.B. Mureșianu, *Cartea veche românească din Banat*, precuvântare de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Dr. Nicolae Corneanu și argument de profesor dr. docent Dan Simonescu, Timișoara, 1985; V. Leu, *Cartea veche din bisericile eparhiei Caransebeșului, secolele XVII-XVIII*, Reșița, 1999; V. Leu, C. Roșu, *Cartea veche românească din Voivodina*, Novi Sad, 2008; În aceeași categorie includem și alte câteva cărți care abundă în reproduceri de documente și care ca volum, uneori depășesc jumătatea numărului total de pagini: Seria lui L. Groza, *Restituiri istorice*, I-X, Lugoj, 1993-1999; V. Leu, C. Albert, *Banatul în memorialistica „măruntă” sau istoria ignorată*, Reșița, 1995; C. Feneșan, *Cnezi și obercnezi în Banatul imperial (1716-1778)*, București, 1996; V. Leu, *Memorie, Memorabil, istorie în Banat*, Timișoara, 2006; I. Munteanu, V.M. Zaberca, M. Sârbu, *Banatul și marea unire, 1918*, coordonator I. Munteanu, Timișoara, 1992; Desigur, lista este incompletă, dar întregirile nu pot trece de alte 2-3 titluri.

⁸ Cele mai numeroase se află în arhiva Muzeului Banatului Montan din Reșița (A.M.B.M.), Fondul „Cornel Groșorean”, Arhivele Naționale, Direcția Județeană Caraș-Severin din Caransebeș (D.J.C.S.A.N.), Fondul „Muzeul Județean de Istorie”, Biblioteca Județeană Timiș (B.J.T.), colecția manuscrise.

⁹ C. Albert, *Documentele Institutului Social Banat-Crișana*, Reșița, 2003, 406p.

câteva dintre ele de o certă valoare și cărora le datorăm mult¹⁰. Punerea în circulație a acestui set de documente urmărește nu numai o mai bună cunoaștere a vieții și activității lui Cornel Groșorean, personalitate a cărei participare la construcția provincială interbelică a fost esențială, nu numai a istoriei sociologiei românești, ci și a istoriei intelectualității, domeniu efectiv ignorat până în prezent¹¹.

Ne folosim de prilejul publicării acestor piese de rezistență în istoriile invocate mai sus și pentru a realiza deocamdată numai schița unui vast portret pe care intenționăm să-l realizăm celui ce a întemeiat cea mai solidă structură de cercetare a Banatului interbelic dar care, ca model, ar fi utilizabilă și astăzi, Institutul Social Banat-Crișana. Scrisorile ce alcătuiesc volumul permit o mai bună cunoaștere a lui Cornel Groșorean, dar și a mediului bănățean interbelic. Devine posibilă o biografie, dar și reconstituirea traseului unei vieți dedicată studiului și acțiunii de modelare socială deopotrivă. Cornel Groșorean ar putea întruchipa modelul intelectual românesc așa cum s-a manifestat el într-o epocă și într-un loc, supus poate mai mult decât altele presiunii istoriei.

Institutul Social Banat-Crișana (ISBC) a reprezentat în perioada interbelică nu numai un centru regional de cercetare monografică, dar și un important element participativ la formarea culturii bănățene. Adaptând metoda monografică dezvoltată de Dimitrie Gusti și echipa sa¹², în care numele bănățenilor Anton Golopenția și Octavian Neamțu sunt printre cele dintâi citabile la realitățile bănățene, acest institut a realizat o performanță neegalată de alte instituții, din alte provincii istorice care și ele încercau să valorifice modelul Institutului Social Român¹³. În scurta-i existență

¹⁰ Mai importante: C. Albert, V. Leu, *Din istoria cercetării sociologice în Banat: Dimitrie Gusti, Anton Golopenția, Cornel Groșorean și Institutul Social Banat-Crișana (1932-1944)*, în „Banatica”, XIV (1996), p. 345-385; A. Negru, *Din istoria cercetării românești: Institutul Social Banat-Crișana*, Cluj-Napoca, 1999; Carmen, C. Bălan, *Institutul Social Banat-Crișana*, Timișoara, 2001; C. Albert, *Cercetarea monografică în Banat (1859-1948)*, Reșița, 2002.

¹¹ Sunt citabile câteva lucrări care se referă însă prea puțin la Banat. Pot fi întrebuințate ca model. R. Câmpeanu, *Intelectualitatea română din Transilvania în veacul al XVIII-lea*, Cluj-Napoca, 1999; C. Sigmirean, *Istoria formării intelectualității românești din Transilvania și Banat în epoca modernă*, Cluj-Napoca, 2000; L. Năstasă, *Intelectualii și promovarea socială în România, (sec. XIX-XX)*, Cluj-Napoca, 2004.

¹² C. Groșorean, *Metoda monografică a Institutului Social Banat-Crișana*, în „Timpul”, IX (1938), p. 10.

¹³ Chestiunea Institutelor provinciale dar și calitatea evidentă a celui bănățean este abordată de A. Golopenția, *Două centre regionale de organizare românească și documentare: Institutele Sociale din Banat și Basarabia*, în „Sociologie Românească”, II (1937), nr. 11-12, p. 529-532.

institutul bănăţean (1932-1946) a organizat şase campanii monografice, din care două finalizate cu publicare în volume speciale¹⁴, altele parţial publicate în Revista proprie care, la rândul lor, sunt modele de cercetare pentru contemporani. Totuşi, Centrul a ignorat superior, şi atunci, ca şi acum marginile! Arhiva constituită, chiar în parţialitatea în care s-a păstrat, este impresionantă şi demonstrează fără îndoială statura profesională, preocupările excepţionale ale membrilor şi colaboratorilor, cu toţii personalităţi publice bine cunoscute din Banat şi ambiţionând să realizeze la scară provincială, ceea ce Institutul Social Român din Bucureşti înfăptuia la scară naţională. În egală măsură trebuie apreciată la întreaga echipă, constanţa efortului, tenacitatea, voinţa de a duce lucrurile odată începute la bun sfârşit, trăsături ce fac parte din portretul-robot al bănăţeanului de totdeauna.

Multe din realizările ISBC, începând de la înfiinţare până în momentul încetării activităţii, se leagă de numele lui Cornel Grofşorean al cărui traseu al vieţii coincide, cel puţin în a doua parte, cu cel al Institutului. S-a născut în Banat, în anul 1881 la 27 octombrie în comuna Periam, deşi neamul se trăgea din Comloşul Mare. Bunicul, George (n. 1826) a fost primar la Comloş şi, căsătorit cu Eva Pesecan (1828-1873), au avut mai mulţi copii, Persida, Nicolae, Miletie, Ioan, Marta, Maria, Saveta, Iuliu, Vichentie. Ioan (1850-1925), căsătorit cu Iulia Dogariu (1852-1913) a avut, la rândul-i, doi copii, pe care a ținut să-i boteze cu nume latineşti, după moda vremii, Cornel şi Cornelia¹⁵. Românii încercau în felul acesta să ocolească şi posibilitatea maghiarizării onomastice.

Ştim puţine despre copilărie şi tinereţe. Discreţia lui Grofşorean este şi ea evidentă în această privinţă şi a fost, fără îndoială, benevolă. Sunt foarte rare chiar şi în notele din jurnal deşi nu lipsesc cu desăvârşire, însemnările despre familie. Doar atunci când nu avea încotro, cum a fost cazul în focul polemicii purtate prin anii '30 cu Sever Bocu, pentru a justifica şi pentru a contracara anumite lovituri, Grofşorean lasă să străbată câteva cuvinte¹⁶. Bunicului său îi schiţează un sumar portret, acela al

¹⁴ *Anchetă monografică în comuna Belinţ*, Timişoara, 1938 şi *Monografia comunei Sârbova*, Timişoara, 1939. Celelalte campanii, a căror documente, inclusiv rapoarte finale, rămase în Arhiva Institutului au fost publicate de noi în volumul deja menţionat, *Documentele Institutului Social Banat-Crişana*, Timişoara 2003. O analiză a fiecărei campanii – Pojejena (1936), Ohaba-Bistra (1937), plasa Bozovici (1938), Naidăş (1942) în C. Albert, *Cercetarea monografică...*, p. 99-129.

¹⁵ Direcţia Judeţeană Caraş-Severin a Arhivelor Naţionale, Fond Muzeul Judeţean Reşiţa, nr. 380, dosar 3.

¹⁶ Cornel Grofşorean, intrat în conflict cu Partidul Naţional Ţărănesc, simpatizant al „dizidentului” Alexandru Vaida-Voevod, a fost atacat de oficiosul acestei formaţiuni politice, „Vestul” în câteva numere. Cităm cele mai dure luări de poziţie împotriva sa: *Încă un „mare român”*: *Grofşorean K. Béla*, în „Vestul”, VII (1936), nr. 1630 din 17 aprilie şi *Grofşorean K.*

unui om de văză cu un rol anume în viața comunității: „*a fost unul dintre ctitorii bisericii unite, după moartea sa însă copii au trecut din nou la ortodoxie, încât un unchi de-al meu a fost preot ortodox, altul învățător confesional-ortodox*”¹⁷. Atașamentul pentru ortodoxie, pierdut de bunic dar regăsit de urmași, este merit să-l scutească de acuze privind o „*îndepărtare*” de spiritul național așa cum era el înțeles în Banatul acelor vremi. Cum se va vedea, speranță zadarnică! Ortodoxia ținea de identitatea românească, nu era doar o chestiune strict confesională, avea și semnificații politice care nu s-au pierdut niciodată cu desăvârșire, după cum „*trecerea*” la unirea bisericească era, în multe medii, înțeleasă ca o trădare națională. Când s-a născut viitorul sociolog, tatăl său Ioan, care începuse o carieră de funcționar public foarte promițătoare, ocupa demnitatea de șef de cabinet al vicecomitelui comitatului Torontal, baronul Tallián Béla. Insistențele acestuia de a boteza el însuși copilul n-au putut fi refuzate fără riscuri, așa încât pe lângă atât de latinul pronume, Cornel, i-a fost adăugat și atât de maghiarul Béla. Ceremonia, cei drept, a avut loc la biserica ortodoxă din Pesac așa încât nou născutul a păstrat ortodoxia dar s-a ales și cu un prenume care va fi mereu invocat de adversari ca o dovadă clară a nașterii sale într-o familie care de dragul demnităților ar fi fost gata să renunțe chiar la identitatea românească¹⁸. Școala primară a absolvit-o la Debeleanca și Covăcița, cea secundară la Panciova, Becicherecul Mare, Lugoj și Sibiu la gimnaziul confesional săsesc. Bacalaureatul l-a obținut în anul 1900 la liceul românesc din Beiuș¹⁹. Câțiva ani ai copilăriei i-a petrecut la Teregova și Bozovici unde tatăl său fusese notar, fapt evocat cu ocazia campaniei din Valea Almăjului, când a revăzut cu emoție, după 40 de ani, casa în care a locuit. În 1905 a luat licența la Universitatea din Budapesta iar în 1906 la Academia de Drept din Oradea în științe administrative. Un an mai târziu a absolvit și Școala Superioară de Comerț-Textile din Késmárk, așa cum ne relevă diploma de

Béla – trădător consequent, în „*Vestul*”, VII (1936), nr. 1641 din 1 mai. Grofșorean răspunde într-un ziar de la Arad, „*Ecoul*” într-o serie ce se întinde de la 27 aprilie la 7 mai sub titlul *Răspuns la atacurile partidului național-fărânesc de sub președenția lui Sever Bocu, din jud. Timiș-Torontal*. Polemica n-a schimbat cu nimic viața politică din Banat dar în schimb ne-a furnizat o serie de date biografice respectiv autobiografice privind cei doi oameni remarcabili ai provinciei la fel de atașați intereselor și identității sale, Cornel Grofșorean și Sever Bocu.

¹⁷ „*Ecoul*”, 12 aprilie 1936.

¹⁸ „*Vestul*”, 8 aprilie 1936.

¹⁹ Ioan Olărescu, *Comloșu Mare și Lunga*, Timișoara, 2001, p. 93. La Becicherecul Mare (azi Zrenjanin în Serbia) a fost coleg și bun prieten cu Todor Manojlović unul dintre cei mai importanți avangardiști ai literaturii sârbe. Vor purta în studenție o intensă corespondență care dezvăluie mediul în care s-a format Cornel Grofșorean și orizontul său cultural, apartenența lui la cercurile culturale avangardiste. La Beiuș l-a avut coleg, între alții, pe scriitorul Mihail Gașpar ajuns protopop de Bocșa.

absolvire din arhiva Muzeului Banatului Montan din Reșița dar și textele polemice datând din anii '30 la care am făcut deja referință. Probabil că în această perioadă a cunoscut-o pe Berta Luiza, de origine maghiară, văduvă cu doi copii, cu care s-a căsătorit la Budapesta, căsătorie care a durat doar până în 1913. Cornel Grofșorean se va recăsători după mulți ani cu mai tânăra Anuța Klesner care i-a fost alături până la sfârșit, și despre care mărturisește cu emoție în jurnalul său, un puternic sentiment de recunoștință:

„Acum un an zăceam pe patul de moarte, lăsat în grija unui singur om, Anuța. Toți m-au părăsit, în primul rând copiii mei (...) De multe ori nu aveam parale nici pentru medicamente, nici pentru mâncare, biroul neglijat, fără încasări, fără avere... Numai bunul Dumnezeu și Anuța știe prin ce furtuni sufletești am trecut. Mult a suferit această beată femeie lângă mine... Când am început căsnicia abia aveam o lingură și o furculiță, Cori mărișoară și cu pretenții, eu funcționar cu leafă fixă și cinstit până la prostie, apoi dat afară din serviciu, pe drumuri (...) bolnav, surmenat, sărac, persecutat, fără nici o protecție, fără nici un binevoitor, mi-am croit singur viitorul, cucerind prin luptă grea și neîncetată fiecare treaptă. Bizuindu-mă exclusiv pe capul meu și pe pumnii mei și pe un singur prieten, Anuța”²⁰.

În 1909 a susținut doctoratul la Universitatea din Cluj, obținând titlul de doctor în drept. În 1911 s-a reîntâlnit la Teregova, apoi la Bozovici, unde tatăl era prim-pretor, cu Oszkár Jászy ale cărui cursuri le-a frecventat odinioară și ale cărui cărți le studiasse cu interes. Jászy avea deja o mare faimă în lumea intelectuală maghiară, dar în egală măsură în cea politică, prin vederile de stânga vehement mărturisite. În domeniul științelor sociale a dobândit o notorietate care-l va face liderul domeniului sociologic. În plan politic, se va impune în perioada extrem de tulbure din lunile în care imperiul prăbușindu-se, antrenează și Ungaria într-o perioadă violentă. În guvernul social-democratului Karolyi va ocupa portofoliul de ministru al minorităților. Va lua parte la tratativele româno-maghiare de la Arad în toamna lui 1918. La Teregova însă, în cadrul unor cercetări de teren, găsește prilejul să-l îndemne pe tânărul Cornel Grofșorean să continue studiile sociologice și chiar să se dedice acestui domeniu²¹. Bănățeanul îi va urma îndemnul. După doctorat s-a stabilit la Lugoj ca avocat-stagiar

²⁰ Cornel Grofșorean, *Jurnal*, document aflat într-o colecție reșițeană.

²¹ *Ibidem*. Grofșorean îi trimisese sociologului maghiar un studiu al său: „*Interesant de remarcat că acest studiu a fost citit de Jászy Oszkár cu care aveam legături fiind de dânsul și cercetat la Teregova în anul 1911 când studia chestiunea naționalităților. Jászy, un om al științelor reale, nu acuză nicio observație asupra lucrării mele ci m-a sfătuit să mă abandonez studiul metafizic ocupându-mă cu științele sociale. Sub impresia acestui sfat am început un studiu mai serios cu problemele sociologice*”.

iar în 1913, și-a deschis propriul birou de avocatură. Nu avem dovezi că ar fi dus la capăt o cât de mărunță cercetare sociologică, dar există semnale că încă din această perioadă, dorește să se implice în treburile colectivității. Nu este doar un spectator. În general nu ezită să se implice în tot ceea ce părea a sta sub semnul schimbării. De pildă numele său a fost înscris în evidențele Lojii masonice Del aflată sub obediența Marii Loji Simbolice Maghiare din Budapesta²². La Lugoj va edita două ziare dar, fapt interesant, fără precedent chiar, niciunul în românește, ci în germană și maghiară. De fapt era același ziar, dar în ediții diferite lingvistic. Începe să publice însă și românește în ziarul cel mai bine cunoscut în Banat, „Drapelul” condus pe atunci de Valeriu Braniște. Preocupările nu sunt legate exclusiv de biroul său avocațial, orizontul de interes este mult mai larg și anunță deja domeniul pe care îl va cultiva exclusiv în epoca interbelică. Unul din subiectele implicărilor sale este legat de chestiunea administrației, a reformelor necesare pentru modernizarea și pentru democratizarea statului, dar în domeniul care-i priveau în mod egal pe toți cetățenii săi, dincolo de separațiile naționale atât de puternic centrifuge, cum este cel al învățământului și sănătății. Este prezent în activități de natură civică, participă voluntar la conferințe sătești. Era la fel de prezent și la evenimentele culturale majore care nu lipseau Lugojului acelor vremi și care îi prilejuiesc întâlnirea cu celebrități ca Pablo Casals sau George Enescu, momente despre care își va aminti cu plăcere mulți ani mai târziu.

Izbucnirea primului război mondial a schimbat brutal totul. Ca alte milioane de oameni a trebuit să plece pe front. A fost în linia de foc, ca ofițer de artilerie, aproape întreaga durată a războiului, din 1915 până la prăbușirea din 1918. A rămas însă numai pe frontul italian și a luat parte la luptele crâncene de la Doberdo și de pe râul Piave. Știm că a ținut un jurnal de front, dar din păcate nu s-a păstrat. O referire la cele prin care a trecut la prăbușirea din octombrie 1918 a rămas totuși. Surprinde prin forța aproape cinematografică a imaginilor și confirmă un talent literar autentic²³. Ca zeci de mii de români a plecat spre casă unde se simțea acut nevoia de oameni pregătiți, oameni care să conducă mișcarea de unificare românească și de reconstrucție a lumii. Se va implica, într-adevăr plenar. Era de altfel vremea acțiunii.

După război, la o vârstă matură, 38 de ani, Cornel Grofșorean acceptă oferta lui George Dobrin²⁴ și devine prim-pretor în plasa Reșița în 1919, într-o atmosferă

²² Inițierea s-a întâmplat la 16 aprilie 1910. Informația o datorăm colegului Atila Varga fapt pentru care îi aducem cuvenitele mulțumiri.

²³ Textul a fost reprodus în volumul V. Leu, C. Albert, *Banatul în memorialistica „mărunță”* ... , p. 36-37.

²⁴ George Dobrin (1862-1956). Lider al mișcării naționale române în comitatul Caraș-Severin, lugojean. După Unire este primul prefect al județului Caraș-Severin.

tensionată și periculoasă, deși salariul era mic, riscurile extrem de mari, decis să pacifice pe cei 8000 de muncitori bolșevizați²⁵. Aceasta era o prima demnitate publică, prin care se deschide o nouă etapă în viața sa, cea a implicării în activitatea politică, o etapă scurtă dar densă. Afilierea efectivă s-a produs în 1920 când, susținut de prietenul Avram Imbroane²⁶ (lider al Uniunii Naționale din Banat), s-a apropiat de Partidul Poporului, aflat la guvernare. Acceptă postul de subprefect al județului Caraș-Severin. Un an mai târziu devine primarul Timișoarei, poziție în care pe lângă numeroase inițiative reformiste, s-a preocupat de transferul de autoritate înțeles ca reconstruire a identității românești. Una din problemele cele mai complicate era chiar introducerea limbii române în administrație, dar valorificând și principiul ca, „în contact cu publicul funcționarul să vorbească pe cât posibil în limba petentului”²⁷. Căderea guvernului Averescu (1921)²⁸ a dus la înlocuirea în fruntea primăriei timișorene cu inginerul Stan Vidrighin²⁹ căruia îi va purta o evidentă antipatie. Îl bănuia a fi fost în spatele unei campanii de presă, un adevărat război mediatic cu scopul de a-l defăima: „luni de-a rândul a ținut această luptă, căci nici eu nu am rămas impasibil, însă sfârșitul campaniei a fost că, doi ani de zile nici dracu nu a cutezat ca să-mi deschidă ușa biroului meu”³⁰.

Chiar și în acest interval atât de stresant, Cornel Grofșorean nu renunță la implicarea activă în viața comunității. Acum a înființat, de pildă, „Asociația micilor burghezi”, care va reuși să strângă un număr impresionant de membrii, aproximativ 2000 de oameni. Scopul, precizat în statut, era foarte atractiv pentru micii întreprinzători români, acela de a-i sprijini în activitățile lor și de ai proteja împotriva

²⁵ „Ecou”, 12 aprilie 1936.

²⁶ Avram Imbroane (1880-1938), publicist și om politic român, activist al mișcării naționale române, unul din liderii bănățeni. La izbucnirea primului război mondial s-a refugiat în România împărtășind toate dificultățile retragerii din 1916. Revine în Banat în 1919, va înființa o formațiune politică proprie, Uniunea națională, apoi se va înscrie în Partidul Național Liberal.

²⁷ C. Grofșorean, *Dare de seamă asupra activității de primar șef al Timișoarei*, Text tipărit în formă de broșură aflat în Arhiva Muzeului Banatului Montan (AMBM) M34/9759.

²⁸ Este al doilea guvern român condus de Alexandru Averescu și a funcționat în perioada 13 martie 1920 – 17 decembrie 1921.

²⁹ Stan Vidrighin (1876-1856) inginer, primar al Timișorii (1919-1921, 1922). A reorganizat la Timișoara serviciile de apă, canalizare, gaz, transport în comun. În 1921 a fost ales rector al Politehnicii timișorene, apoi director general al Poștei Române și al CFR. Înainte de primul război mondial a fost unul dintre importanții militanți ai mișcării naționale, a participat la Adunarea de la Alba-Iulia care a proclamat unirea Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului cu România. Ulterior a făcut parte din Partidul Național Țărănesc fiind chiar ales deputat pe listele acestui partid.

³⁰ A M B M, M34/9751C. Grofșorean, *Informațiune*, 12 ianuarie 1930.

presiunilor partidelor politice³¹. Nu mult mai târziu va deveni membru al Cercului Juridic Bănăţean și al Clubului Rotary.

Pe de altă parte își va relua o activitate mai veche, aceea de ziarist. Chiar dacă nu se va mai încadra propriu-zis într-o redacție, va publica din ce în ce mai mult. Lipsește o culegere de articole semnate cu numele său sau cu pseudonim-dar o simplă trecere în revistă a ziarelor și revistelor bănăţene pune în evidență o mare frecvență în paginile acestora³². „Banatul”, „Ecolul”, „Vestul”, „Luceafărul”, „Valea Bârzavei”, „Gazeta Banatului”, „Primăvara”, „Suflet Nou” (seria veche) etc.

Pe plan politic, activitatea sa atinge apogeul cu mandatul de deputat când în 1926, a candidat din partea Partidului Poporului³³. Mandatul a fost de scurtă durată.

Deziluzionat de retorica politicianistă din România, Grofşorean pune capăt carierei politice retrăgându-se din partid în anul 1927. Niciodată nu va mai face parte din vreo formațiune politică. A rămas însă admirator al generalului Averescu și al politicii sale, simpatiile îi aparțineau după propria mărturisire drepte, niciodată însă legionarismului. Era un observator atent al vieții politice românești, dar și a dinamici europene, înțelegând mai bine și mai timpuriu decât mulți alții, pericolul războiului declanșat de statele revanșarde³⁴. Înțelege și modalitatea extrem de periculoasă în care sunt manevrate interesele legitime în cele mai multe cazuri – nu în toate – ale minorităților, după cum înțelege și prețul extrem de greu pe care România îl va plăti tocmai pentru că se arăta neglijentă în raport cu milioanele de români din statele vecine, supuși peste tot presiunilor și deznaționalizării fățișe. Este deci nevoie de un instrument eficient de cunoaștere și de la acest gând va porni construcția Institutului Banat-Crișana³⁵.

³¹ *Ibidem*.

³² Ioan Olărescu, *Cornel Grofşorean și Comloșenii*, „Suflet nou”, XIV(2006), p.2.

³³ Formațiune politică înființată la 3 aprilie 1918 la Iași și condusă de Alexandru Averescu în calitate de președinte. În aprilie 1920 își ia numele de Partidul Poporului. La 13 martie 1920 Averescu a fost numit președintele Consiliului de Miniștri, iar în 17 aprilie Partidul Poporului a fuzionat cu alte câteva formațiuni politice mai mici ca Partidul Național (condus de Octavian Goga), Partidul țărănesc din Basarabia (reprezentat la fuziune de Sergiu Niță) o fracțiune desprinsă din Partidul Democrat al Unirii (condusă de Dori Popovici) și Uniunea Națională din Banat (condusă de Avram Imbroane). Prin aceasta din urmă ajunge și C. Grofşorean în Partidul Poporului. Activitatea Partidului Poporului a încetat prin decretul regal din 30 martie 1938 prin care se interzicea activitatea tuturor partidelor politice.

³⁴ C. Albert, *Participarea Institutului Social Banat-Crișana la elaborarea documentației pentru Conferința de Pace (1940-1946)*, în „Studii bănăţene”, Timișoara, 2007, p. 451-469.

³⁵ V. Leu, *Istoria unui proiect eşuat*, în „Românii”, Băile-Herculane, 1995, p. 31-33; C. Albert, V. Leu, *Din istoria cercetării sociologice...*, p. 347-348.

În 17 august 1931 revine la primăria Timișoarei în timpul guvernului Iorga-Argetoianu³⁶, până în 18 iunie 1932. Profitând de poziția sa de înaltă demnitate publică, înființează împreună cu alți intelectuali (Iosif Nemoianu³⁷ și Victor Blașian³⁸), Institutul Social Banat-Crișana la 21 mai 1932 cu sediul la Timișoara (cu o filială la Arad) și revista cu același nume.

La început șef de secție, apoi vicepreședinte, președinte (odată cu afilierea Institutului la Institutul de Cercetări Sociale al României în 1939) și director al „Revistei Institutului Social Banat-Crișana”, Cornel Grofșorean și-a folosit autoritatea, calitățile de organizator și abilitățile de lider, întemeind infrastructura Institutului și direcționând ulterior campaniile monografice, ca de altfel întreaga lui activitate. Nu a fost de la început președinte, deoarece legislația vremii impunea ca instituțiile de această factură să aibă neapărat un profesor universitar în această funcție, acesta fiind rectorul Politehnicii, Victor Blașian, singura instituție de învățământ superior din localitate.

După constituire, în cadrul unei manifestări de amploare la care a fost invitată toată elita timișoreană și având ca invitat special pe Dimitrie Gusti venit de la București împreună cu Alexandru Costin, s-a fixat programul de cercetare³⁹. Procesele-verbale ale ședințelor, reflectă cu limpezime aderența Institutului bănățean la ideologia și practica gustiană, în intenția de reformare a vieții rurale. Dimitrie Gusti și institutul ghidat de el aveau deja rezultate notabile în cercetarea sociologică. Se constituie deci, din multe puncte de vedere, ca un model viabil și pe deplin acceptat.

Relația profesională cu Dimitrie Gusti și cu echipa acestuia s-a adâncit în decursul anilor. ISBC se comporta ca o secție a Institutului de la București, Grofșorean apela adeseori la sprijinul acestuia, mai ales material dar și prin solicitare de informații și chiar membri experimentați ai echipelor monografice. Beneficia din plin – cum am arătat deja – de sprijinul bănățenilor Anton Golopenția și Octavian Neamțu. Mai ales primul va susține cercetările din Banat părănd că echipa de la Timișoara era de acum o stație-pilot pentru aplicarea punctelor de vedere – în ceea ce privește metodologia mai ales – profesate de Anton Golopenția.

De altfel multiplele funcții deținute (director la Fundațiile Regale, director ISR, ministru al Instrucțiunii Publice etc.) și meritele de excepțional cercetător al ruralului românesc, au făcut din Dimitrie Gusti, o persoană situată mereu în centrul atenției,

³⁶ Guvernul Iorga a funcționat în intervalul 18 aprilie 1931 – 6 iunie 1932.

³⁷ Medic, frate mai mic al lui Petru Nemoianu implicat și el în înființarea Institutului bănățean.

³⁸ Pe atunci rector al Politehnicii din Timișoara

³⁹ *Înființarea Institutului Social Banat-Crișana*, în „Revista Institutului Social Banat-Crișana”, I (1933), nr. 1, p. 30; Veron, *Institutul Social Banat-Crișana*, în „Vestul”, III (1932), nr. din 13 decembrie.

căruia Grofșorean nu ezita să-i ceară sfatul. Acest fapt a prilejuit contacte și cu alți colaboratori remarcabili, (Traian Herseni, H. H. Stahl, Sabin Manuilă), membri de bază ai echipei gustiene. Prin astfel de relații nu se facilitau doar anumite rezolvări, ci se legitima totodată autoritatea intelectuală și semnificația socială a Institutului.

Diversitatea etnică și implicit culturală a Banatului, a impus o modificare sau adaptare a paradigmei lui Gusti, conform realităților, începând cu obiectivele specifice cercetării monografice, tematică, metodologie, organizare, structura echipelor etc. În final a rezultat o notă specifică, originală în raport cu referința de la București, unde din 1921 funcționa Institutul Social Român. Această raliere a însemnat de fapt prelungirea în Banat a mișcării eugeniste susținută de Școala sociologică de la București, înțelesă ca mod de definire a problemelor sociale și de reformare a satului, având la bază principii biologice cum ar fi legea determinismului ereditar.

Deci studierea organizării și acțiunii I.S.B.C. poate oferi fundamente pentru o înțelegere mai nuanțată a cercetării monografice în general, dar în special aceleia organizată într-un context cultural diferit de restul țării. Absența unei Universități bănățene care să furnizeze resurse umane în direcția cercetării de teren, a fost compensată într-o oarecare măsură cu înregimentarea intelectualilor practicanți de profesii liberale (medici, juriști, profesori, ingineri, agronomi) care dețineau competențe atât în privința cercetării academice cât și în elaborarea unor politici regionale menite să soluționeze situațiile critice constatate.

Performanțele ISBC au ajuns repede evidente. Concentrat la început pe segmentul conferințe publice, Institutul a debutat și în campaniile monografie după doi ani de la înființare. De fapt aceasta îi și era menirea-cercetarea problemelor satului. Astfel, teme cum sunt:

- scăderea natalității demografice
- pierderea identității românilor în unele localități
- identificarea specificului folcloric, au fost din cele studiate în mod special.

Finalitatea întregului efort ar fi fost, potrivit proiectului, scrierea unei „*monografii a graniței bănățene*”, proiect zonal, finalizat doar parțial. Obiectivele sociale și politice ale unei asemenea cercetări de amploare, au fost expuse lui Dimitrie Gusti și pot fi sintetizate în câteva direcții⁴⁰:

1. contact direct cu populația rurală pentru a recâștiga încrederea acestora astfel ca expresii de genul „*a fost mai bine sub unguri*” să nu mai existe și desolidarizarea națională să nu se mai producă,
2. diferențele dintre intelectuali și țărani să dispară treptat,

⁴⁰ Scrisoarea lui C., Grofșorean către Dimitrie Gusti din 9 sept. 1936

3. sesizarea actelor de corupție ale administrației locale și eradicarea lor.

Momentul culminant în activitatea Institutului, gestionat acum exclusiv de Cornel Groșorean, îl reprezintă participarea la elaborarea documentelor necesare diplomației române la viitoarea Conferință de Pace.

Contactat de Alexandru Marta și apoi de Silviu Dragomir în 1943, Cornel Groșorean înscrie a doua oară ISBC, în astfel de activitate, după ce în 1940, presat de timp, echipa bănățeană a trebuit să furnizeze informații pentru delegația noastră ce trata cu Ungaria la Turnu Severin. Memoriile care au rezultat, deși nu au mai putut fi întrebuințate datorită conjuncturii politice, pun în evidență profesionalismul celor care le-au redactat, mulți dintre ei membri sau colaboratori ai Institutului (Melentie Șora, Tr. Birăescu, Tr. Topliceanu, Gh. Cotoșman, C. Groșorean și alții).

Desigur managementul ISBC, nu a fost întotdeauna armonios și liniar, diferitele probleme survenite, mai ales cele de natură financiară, punând de mai multe ori sub semnul întrebării chiar existența sa. Groșorean în 1937, s-a gândit, în lipsa fondurilor necesare și în general al conjuncturii în care acesta se afla, la suspendarea activităților acestui Institut⁴¹. Acesta nu și-a încetat activitatea atunci, când la insistențele Adunării Generale proiectul a fost respins, ci mai târziu în 1946, după aproape 14 ani de funcționare, când în țară începuse comunizarea.

Revista Institutului Social Banat-Crișana⁴² condusă de Groșorean, apărută în perioada 1933-1946, s-a dorit a fi o imagine fidelă a activităților institutului. Și într-adevăr conținutul tuturor numerelor confirmă această năzuință. Pe de altă parte reflectă și extensiile pe care Institutul însuși le suportă în timp. Dacă la început pornise ca o instituție menită să permită o mai bună cunoaștere a chestiunilor legate de minoritatea română din afara granițelor, acum scopul își asocia și latura formativă. Se spera ca prin activitățile și publicațiile sale să se poată forma atât la nivel elitar cât și la nivel comun, diferențiat desigur, o cultură politică adecvată situației de pe continent. Numai o astfel de clasă, o populație conștientă, vor putea salva statul în furtuna războiului, de care nu se mai îndoia nimeni că se va stârni curând. Se implică personal. Urmărește tot ceea ce se publică relevant pe continent și le rezumă pentru români. Se numără cu zecile, cu sutele prezentările sale în acești ani. Bibliografia germană și maghiară este urmărită cu insistență. Încearca să discearnă astfel direcțiile în care se îndreptau lucrurile în aceste țări, recunoscute ca revizioniste și revanșarde. Cele mai multe din studiile și recenziile publicate sub numele său sau pseudonimul „Omega”

⁴¹ Scrisoare primită de C. Groșorean de la C.C. Teodorescu, 1 noiembrie 1939.

⁴² O analiză cantitativ-calitativă pertinentă a Revistei, a fost efectuată de Andrei Negru, *Din istoria cercetării sociale românești Institutul social Banat-Crișana*, Cluj-Napoca, p. 139-166.

dar și sub altele, sunt dedicate evenimentelor politice interne și internaționale, contextului geopolitic mondial, comentariilor și reflecției critice legate de poziția și interesele României în corul națiunilor europene.

Conținutul manuscriselor sale rămase într-o arhivă densă, așa cum am menționat deja, (memorii, jurnale, corespondență) trădează același interes, în special când este vorba de români, de oriunde ar fi ei, de România și frontierele sale. Scrisorile mai ales sunt relevante și pentru că pun în lumină implicarea serioasă în problemele minorității românești din Iugoslavia, aceasta chiar înainte de a exista ISBC. De mai multă vreme studia situația acestui grup românesc bănățean rămas între fruntariile statului vecin, de care România se lega tot mai strâns printr-un sistem de alianțe tot mai complex. El va fi unul din participanții la Congresul Refugiaților Români din Iugoslavia ținut în 1929 la Timișoara, unde rostește un discurs cu mare răsunset pe care la și publicat.

Născut și format în perioada monarhiei austro-ungare, Grofșorean, nici nu putea să aibă altă concepție, asupra statului și poporului român, decât una națională. Politica de maghiarizare susținută de autoritățile de atunci, a fost resimțită profund și a avut ca efect-un fenomen constatat și la alți intelectuali din Banat-de angajare în lupta de emancipare politică națională. Particular este însă faptul că, aceste convingeri nu au existat în cazul său din tinerețe. Evoluția gândirii sale, de la stânga de factură socialistă, austro-marxistă la naționalism, fac din Cornel Grofșorean o personalitate controversată și cu atât mai interesantă. Biografia sa-pe cât de dificil de realizat pe atât de atrăgătoare ca proiect, ce ține nu numai de un destin particular ci de istoria intelectualității bănățene însăși – va trebui să rezerve acestei chestiuni un capitol vast. Trecerea aceasta a marcat de fapt o întregă generație de ardeleni și bănățeni, a marcat întreaga istorie românească din prima jumătate a veacului al XIX-lea. Care au fost motivele, formele sau etapele în care s-a produs transformarea? Cu siguranță, putem spune de pe acum că Institutul și directorul său, au încercat o inventariere a problemelor grave ale societății românești interbelice, au încercat identificarea pericolelor dar și a soluțiilor, au fost înainte de orice fideli intereselor românești la granița aceasta atât de expusă. Toate vor lăsa urme adânci. La sfârșitul războiului Grofșorean înțelesese că România se afla în ape tulburi, că orizontul se întunecase și că ceea ce va urma va fi un dictat al forței.

Bolnav de inimă, Cornel Grofșorean s-a stins din viață în luna ianuarie 1949. Puțini au remarcat în acel anotimp, în care fiecare și punea problema supraviețuirii, plecarea sa. Între ei, Ion Luca Ciomac vechi colaborator, găsește cuvinte frumoase și adevărate pe care le scrie adresându-le văduvei: „*Prin moartea sa Banatul încearcă o mare pierdere pentru că dr. C. Grofșorean nu a fost numai un mare*

român, un mare om de cultură, dar un bănățean pe, care altul, în prezent, nu-l poate înlocui. Cercurile noastre încearcă o pierdere ireparabilă și va trece multă vreme, până când se va putea forma un om de talia, de gândirea și de sufletul său”⁴³.

*

Arhiva personală a lui Cornel Grofșorean s-a amestecat probabil de la bun început cu cea a Institutului Social Banat Crișana. Este o adevărată minune că în masacrele arhivistice care s-au produs după al doilea război mondial s-au păstrat un număr surprinzător de mare de documente. Aproape că în cazul fiecărei personalități socotite a fi ostilă regimului comunist și în consecință arestată și întemnițată, urma imediat suprimarea bibliotecii și arhivelor⁴⁴. Unele, s-au mai păstrat, cele mai multe au fost definitiv pierdute. Nu de puține ori chiar posesorii sau urmașii au distrus sau au ascuns documente, pentru că deținerea lor putea ea însăși să devină motiv de reprimare. O istorie a masacrelor arhivistice este una din urgențele istoriografiei române. Această distrugere a hârtiilor are însă o mare vechime, se poate vorbi chiar de o tradiție în istoria europeană în general și în cea românească în special⁴⁵. De când s-a observat forța acestor hârtii, ele au devenit inamici, ținte vizate de mai toate răscoalele țărănești. Înscrierile țin evidențele, conservă memoria, păstrează și ceea ce mai bine s-ar fi uitat. În 1918 de exemplu, s-au distrus o mulțime de arhive comunale de către mulțimea revoltată⁴⁶. De atunci n-a trecut nici un secol! Evident, există și fenomenul invers, de salvare a înscrisurilor. La izbucnirea primului război mondial, credincioșii din Uzdin au îngropat în pământ cărțile bisericii pentru a le scăpa de tăvălugul

⁴³ Scrisoarea lui Ion Luca Ciomac către Anuța Grofșorean din 8 februarie 1949.

⁴⁴ Este notoriu cazul bibliotecii și arhivei istoricului bănățean Ioan Sârbu din Rudăria care decedase cu câteva decenii mai înainte, dar pentru că fusese preot în anii „*burgezo-moșierimii*” s-a găsit un șef de post de miliție care din exces de zel le-a ars în întregime. Doar pentru că pe cărțile de cult din biserici era pomenit numele împăratului Franz Iosif sau a regilor României, filele de titlu a fost smulse sau numele acoperit cu cerneală, de frică, bine-înțeles. Chiar și bibliotecile unor condeieri țărani au fost distruse sau autodistruse în acei ani asprii. Vezi V. Leu, *Memorie, memorabil, istorie...* p.232-234. Și biblioteca lui Aurel Cosma jr. a fost distrusă în aceleași împrejurări. Vezi *Scrisoarea lui Ghiță Bălan-Șerban către Aurel Cosma jr. din 5 august 1972*, Arhiva Mitropoliei Banatului, Fondul „A. Cosma jr.”. Exemple de acest fel abundă și sunt binecunoscute multora dintre noi, așa încât nu vom mai invoca și altele.

⁴⁵ De multă vreme vechile hârtii au fost aruncate pentru a face loc celor noi. Există documente care la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul celui următor se aflau în Arhivele Timișorii - vezi L. Baróti, L. *Adattár...* - care astăzi nu se mai găsesc.

⁴⁶ Răspunsurile la Chestionarele lui N. Ilieșiu aflate la Muzeul Banatului din Timișoara, Fondul „N. Ilieșiu” menționează destule astfel de situații: Naidăș, Belobreșca, Moldova Nouă,

războiului⁴⁷. La Duleu, Iosif Cireșan-Loga ascunde însemnările despre campania românească în Rusia Sovietică, despre mișcarea de partizani și despre abuzurile săvârșite în vremea colectivizării tot într-o tainică săpată în pământ⁴⁸. În aceste circumstanțe arhiva lui Grofșorean și a Institutului s-a păstrat neașteptat de bine. Totuși ea este împărțită între mai mulți deținători ceea ce a făcut necesar un efort mare al întregirii prin cercetare. O parte, cu piesele cele mai valoroase, se află acum la Muzeul Banatului Montan din Reșița cumpărată de la văduva lui Cornel Grofșorean prin anii '70 ai veacului XX. A fost o achiziție excepțională și se datorează directorului de atunci al muzeului reșițean, Ilie Uzum. Din păcate prin anii '80 printr-un abuz incalificabil, Arhivele Statului au ridicat o bună parte din aceste documente și le-au dus la sediul lor din Caransebeș. Nici astăzi nu s-a corectat acest rapt. Așa se face că acum la Arhivele Naționale, Direcția Județeană Caraș-Severin, se află un fond denumit de-a dreptul cinic „Muzeul de Istorie al Județului Caraș-Severin”. Nimic despre Cornel Grofșorean și despre Institutul Social Banat-Crișana! Care au fost criteriile – dacă au fost – după care s-au ridicat aceste documente de la deținătorul legal, nu se știe. Piese foarte asemănătoare sau referindu-se la același eveniment au fost despărțite fără nici o logică. Alți deținători sunt Muzeul Banatului din Timișoara unde au ajuns câteva piese prin achiziție care însă nu s-au înscris în registrul nostru de interes și Biblioteca Județeană Timiș unde nu știm cum au ajuns. Trebuie să menționăm însă, că toți acești deținători s-au purtat ireproșabil punând la dispoziție pentru cercetare tot ceea ce aveau înțelegând importanța publicării unei serii de volume dedicate Institutului timișorean și conducătorului său.

Dacă în primul volum, cum am mai menționat, au fost adunate toate documentele referitoare la campaniile monografice, mai ales a celor care nu au mai apucat să fie publicate, într-un al doilea volum-acesta, vom reuni scrisorile trimise și primite de Grofșorean dar și de Institut pentru că practic, o departajare este imposibil de făcut. Sunt în total 333 de piese – scrisori și adrese – dintre care 169 primite și 164 trimise. Unele datează dinainte de 1932, anul în care s-a înființat Institutul Social Banat-Crișana⁴⁹, aparținând lui Cornel Grofșorean. Cele mai multe de fapt toate, nu conțin informații personale decât extrem de rar și indirect. Relevă preocupările publice,

Moldova Veche, Pojejena Română, Pojejena Sârbă, Prilipeți, Sichevița, Valeapai, Chevereșul Mare, Jebel și altele.

⁴⁷ Însemnare pe *Liturghier*, Sibiu, 1856, exemplarul de la Uzdin, Banatul sârbesc. Apud V. Leu, C. Roșu, *Însemnări manuscrise pe cărțile vechi românești din banatul sârbesc*, în „Studii Bănățene”, Timișoara, 2007, p. 263.

⁴⁸ V. Leu, *Memorie, memorabil, istorie...*, p. 221

⁴⁹ C. Albert, V. Leu, *Din istoria cercetării sociologice în Banat...*, p. 347-350.

implicările științifice, culturale, politice ale lui Cornel Groșorean. Cele mai multe stau în legătură cu Institutul pentru că, permit reconstrucția drumului care a dus până la el. Toate acestea justifică includerea lor în volumul de față. Lectura lor explică multe din evenimentele consemnate de istoria interbelică în Banat, permite inventarierea unor preocupări nu ale unui om ci ale unei generații, refacerea mănunchiului de întrebări care a determinat acest efort de cunoaștere fără egal și în ziua de azi, identificarea țintelor acestui efort, într-un cuvânt a unui program complex.

Este limpede că geneza Institutului stă în interesul-la rândul său justificat-pentru chestiunea minorităților pe care Europa nu o gestiona cum se cuvine, după părerea lui Cornel Groșorean, iar România săvârșea în această privință erori grosolane. În primul rând față de propria minoritate pe care nu numai că nu o ajuta, dar nici nu era dispusă să-și creeze instrumentele de a-i cunoaște situația. În consecință lucrurile erau manevrate într-un mod periculos de statele revanșarde. Pericolul era uriaș la granița de vest pentru tânărul stat român, incapabil să-și inventarieze problemele. Politicianismul, retorica goală, goana după rapt din averea statului, au creat o stare insuportabilă și aveau să târască lucrurile-consemnează Groșorean-spre un dezastru din ce în ce mai aproape. Dacă statul însuși nu este dispus să înființeze astfel de instrumente care foarte sensibile, să sesizeze științific problemele, atunci societatea civilă, intelectualii trebuie să o facă. Odată creați senzorii, datele colectate, interpretate de specialiști, urmau să fie înfățișate celor care iau deciziile, clasei politice datoare să le rezolve. Un centru senzorial trebuia dedicat exclusiv realităților bănățene care păreau acum să exprime o oarecare rezervă față de schimbările de după Unire. Se auzeau voci care comparând lucrurile, socoteau că merg mai rău decât înainte, pe vremea imperiului. Autoritățile păreau incapabile să asculte astfel de voci și să înțeleagă pericolul mortal spre care se îndreaptă țara. România neglija problemele interioare, dar părea și incapabilă să-și susțină în exterior numeroasele colectivități presate mai puternic decât altele, aflate între aceleași fruntarii.

Banatul era orientat spre vest și sud-vest. Frontiera cu Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor devenit apoi Iugoslavia, a însemnat nu doar delimitarea teritorială a două state, ci și crearea de minorități de ambele părți. Situația românilor din statul vecin devenise o preocupare de studiu pentru Groșorean. Ea se va manifesta și înainte și după crearea Institutului Social Banat-Crișana. Corespondența păstrează documente ce adună câteva zeci de pagini prețioase în contextul penuriei de informație. Schimbul de scrisori cu Ewald Ammende, președinte al Congresului Minorităților de la Geneva, cu Alexandru Butoarcă și alți câțiva lideri ai românilor din Iugoslavia, evidențiază modalitatea prin care încerca Groșorean implicarea lor în efortul de instituire a reprezentării unei minorități românești la Geneva. Se încerca astfel

internaționalizarea, evidențierea situației acestei minorități, atragerea atenției asupra sa. Chestiunea minorităților trebuie abordată de România fără inhibiții și de pe poziția țării înconjurată de minoritari români a căror statut nu este apărut de nimeni și nici nu este cunoscut nimănui. Începutul schimbării de atitudine trebuia să vină dinspre Banat. Congresul Minorităților de la Geneva părea să fie mediul potrivit pentru a ridica în fața Europei tot acest mănunchi de probleme. Așa se explică existența în arhiva prezentată aici a pieselor menționate mai sus. Sunt foarte prețioase dacă avem în vedere că despre raporturile cu Congresul Minorităților de la Geneva nu se știau până acum decât câteva lucruri, iar despre România că era reprezentată prin minoritatea maghiară și germană⁵⁰. De ce nu erau prezente acolo și minoritățile românești din statele înconjurătoare, nu se știa. Acum se poate răspunde acestei întrebări. Instituția europeană a fost creată în 1925 la inițiativa lui Ewald Ammende (Reval) parlamentar estonian printr-un memoriu care prevedea convocarea unei conferințe europene a minorităților⁵¹. Principiile exprimate în acest document au fost acceptate de liderii minorităților din mai multe state. Invitațiile la Conferință au fost lansate de dr. J. Wilfan reprezentantul slovenilor și croaților în parlamentul Italiei⁵², dr. Paul Schiemann⁵³, parlamentar german în parlamentul leton și Geza de Szüllö⁵⁴, președintele Asociației Maghiare pentru S.D.N.. La întâlnirea inaugurală au luat parte

⁵⁰ Primul studiu postbelic, după câte cunoaștem, s-a datorat cercetătorului clujean Gh. Iancu, *Problema minorităților din România în organizații internaționale (1918-1940)*, în vol. „Transilvania între medieval și modern”, Cluj-Napoca, 1997, p. 37-45.

⁵¹ Ewald Ammende (1893-1936), parlamentar în Parlamentul leton implicat în construcția Congresului Minorităților de la Geneva. Despre viața și activitatea sa vezi mai recente articole: M. Housden, *Ambiguous Activists. Estonians' Model of Cultural Autonomy as Interpreted by Two of its Founders: Werner Hasselblatt and Ewald Ammende*, în „Journal of Baltic Studies”, 35 (2004), pp. 231-253; Idem, *Ewald Ammende. His Vision for the Organisation of National minorities in Europe* în vol. B.; Metuzale-Kangere (coord.), *The Ethnic Dimension in Politics and Culture in the Baltic Countries 1920-1945*, Stockholm, 2004, p. 50-64.

⁵² Josip Wilfan (1878-1955), avocat sloven în Triest, deputat în Parlamentul italian. Despre activitatea sa vezi: J. Pirjevec, *Die politische Theorie und Tätigkeit Josef Wilfans*, în U. Corsini, D. Zaffi (coord.), *Die Minderheiten zwischen den beiden Weltkriegen. Mit einer Einführung von Manfred Alexander*, „Schriften des Italienisch-Deutschen Historischer Institut in Triento”, (Berlin, 1997), pp. 167-174; R. Wördörfer, *Die Crenze, der Osten, der Minderheiten und die Modernisierung-Nationalstaat und ethnische Gruppen in Deutschland und Italien*, Oldenburg, 2005, pp. 181-206.

⁵³ Paul Schinemann (1876-1944), reprezentant al germanilor baltici în parlamentul leton. Vezi, în ceea ce privește activitatea sa, J. Hiden, *Defender of Minorities: Paul Schiemann, 1876, 1944*, London, (2004).

⁵⁴ Geza de Süllo, reprezentant al maghiarilor din Cehoslovacia.

din România Jakobffi Elemer⁵⁵ și Arthur de Balogh⁵⁶ reprezentând minoritatea maghiară și Rudolf Brandsch⁵⁷ reprezentând minoritatea germană. Nici un reprezentant al vreunei minorități române, deși la conferința preliminară au fost 33 de grupuri naționale din 14 state reprezentând 12 minorități⁵⁸. Conferințe anuale s-au ținut până la izbucnirea celui de-al doilea război mondial. Congresul de la Geneva a editat la Viena, din 1927, revista „Nation und Staat”, a cărei colecție se află – spune cercetătorul Gh. Iancu de la Cluj – la Biblioteca Academiei⁵⁹. Informații utile despre participarea minoritarilor din România se găsesc și în paginile revistei „Glasul minorităților” care a apărut la Lugoj⁶⁰. Iată că acum au apărut documente noi, necunoscute despre această chestiune așa cum se vedea dinspre partea română, de fapt în concepția lui Cornel Groșorean. Ideea implicării românești, i se părea de cea mai mare importanță, pentru că ea ar fi schimbat drastic statutul României atunci când forurile internaționale discutau problemele minorităților. Ele nu ar mai fi putut fi manevrate exclusiv în interesul revanșarzilor. La Congresul refugiaților români organizat la 1 iunie la Timișoara, Cornel Groșorean a expus cu limpezime lucrurile: „*Pe zi ce trece S.N. atribuie o cât mai amplă însemnătate problemei minoritare care tot mereu agită 35 milioane de oameni periclitând pacea Europei. Îndeosebi discuțiile largi și academice ale conferințelor Uniunii Interparlamentare, apoi activitatea febrilă, atât propagandistică cât și studiile cazuistice și academice ale Congreselor minoritare – cari se țin lanț, de două ori pe an la Geneva, concomitent cu ședințele S.N. – impresionează tot mai mult lumea civilizată provocând – și acest fapt are o însemnătate determinantă – repercusiuni adânci în sânul Societății Națiunilor. În fruntea mișcării este Germania care prin cuvântul răspicat al decedatului Stresemann, s-a declarat protectoarea fățișă a minorităților etnice de pretutindeni. Alături de Germania stă Ungaria formând laolaltă blocul germano-maghiar care domină situația înlăuntrul Congresului minoritar sprijinit de revista oficială: „Nation und Staat” (Viena). Față de această grupare s-au raliat minoritățile din Germania sub conducerea minorității polone, formând blocul minorităților slave; refuzând categoric colaborarea cu blocul germano-maghiar, după ce eșisă din organizația Congresului minorităților. Și această grupare dispune de o revistă, redactată în*

⁵⁵ Jakobffi Elemer (1881-1963) lider al minorității ungare din România.

⁵⁶ Arthur de Balogh, lider al minorității maghiare din România, autor al unei lucrări: *La protection internationale des minorites*, Paris, 1930.

⁵⁷ Rudolf Brandsch (1880-1953), lider al minorității germane din România.

⁵⁸ Gh. Iancu, *Op. cit.*, p. 44-45.

⁵⁹ *Ibidem*.

⁶⁰ A fost editată de Jakobffi Elemer.

limba germană, sub numirea: „Kulturwehr” (Berlin). Ambele grupări se combat – atât pe teren principal cât și în privința metodei având în vedere că, conform acuzării documentate a revistei „Kulturwehr” – blocul germano-maghiar preconizează politica revizionistă pe când blocul slav pretinde respectarea status quoului. (...) În văzul acestei situațiuni se impune o mai grabnică acțiune. Și după părerea noastră modestă, formarea blocului minoritar latin este o necesitate istorică având să se organizeze gruparea sub o conducere centrală, cu o revistă la nivel european și reprezentanți oficiali la toate congresele și conferințele internaționale. Fiind România moralicește obligată de a pretinde, în fața opiniei mondiale, același tratament pe seama minorității românești, de care se bucură și minoritățile din Țară. Atâta și nu mai mult”⁶¹.

Anii 1930-1931 sunt dedicați aproape exclusiv problemelor legate de minoritățile române din Iugoslavia și, în mai mică măsură, din Ungaria, precum și a modalității prin care acestea să poată ajunge la Congresul de la Geneva. Pentru Iugoslavia avea și o propunere, Trifu Șocardă⁶². Obstrucțiunile sârbești se întetesc. De altfel dictatura instalată în această țară este resimțită ca extrem de oprinatoare, decisă să acționeze la deznaționalizarea românilor împărțiți în două grupări mari, cea din Banat și cea din Timoc. Pe de altă parte acestea se află într-o situație dificilă pentru că prin noua legislație toate organizațiile politice au fost desființate așa că ei nu mai au posibilități de reprezentare. Cu atât mai mult s-ar impune prezența lor la Geneva. Din păcate acest lucru nu s-a putut. Corespondența relevă câteva motive. Intervenția oficialităților din Iugoslavia, țară aliată cu România, de a zădărnici proiectul pus la cale de Grofșorean și Ammende, la care guvernul național-țărănist de la București s-a declarat de acord stopând implicarea lui Gh. Popp și deputatului Grigore Ion, a fost cel mai important motiv dar nu singurul⁶³. Dezbinarea comunităților românești din Iugoslavia a fost altul, poate la fel de important. Exista și o ruptură de generații acolo. Liderii mai în vârstă ca Traian Oprea⁶⁴ de la Vârșeț se dovedeau evazivi, mai mult decât prudenți în timp ce tineretul reprezentat de Alexandru Butoarcă⁶⁵ era cu

⁶¹ C. Grofșorean, *Minoritățile Românești în raport internațional*, în „Banatul”, V (1930), nr. 1, pp. 9-13.

⁶² Scrisoarea lui C. Grofșorean către Ewald Ammende din 26 august 1930.

⁶³ Scrisoarea lui C. Grofșorean către Ewald Ammende din 3 septembrie 1930.

⁶⁴ Traian Oprea (1866-1947), protopop de Vârșeț, profesor, președinte (1918-1921) al Consiliului Orășenesc Vârșeț, vicepreședinte al Partidului Român, președinte al Asociației Culturale a Românilor, director al Casei de Economii „Luceafărul” din Vârșeț. În timpul păstoririi sale s-a înălțat biserica românească din Vârșeț (1910-1912)

⁶⁵ Alexandru Butoarcă (1898 – 1980) avocat, om politic român din Serbia și publicist, director al săptămânalului românesc „Nădejdea” care apărea la Vârșeț, deputat în Parlamentul

mult mai decis la acțiune. Lipsa încurajărilor din România, ba chiar sabotarea produsă din partea guvernului Maniu, a cântărit greu. Pe de o parte în cazul iugoslav se invoca argumentul bunelor relații cu un stat aliat, iar în cazul ungar al relațiilor încordate care trecute peste un anume prag, ar fi putut determina o înăsprire a situației românilor de acolo! Așa se face că proiectul a căzut. Pe de altă parte tocmai acest eșec i-a arătat lui Groșorean importanța acțiunii pornite în afara implicării oficialităților, dar și a existenței unui instrument eficient de cercetare, un Institut la Timișoara. În 1931 deja avea schița acestuia⁶⁶ iar în anul următor s-a și pus în practică⁶⁷.

Înființarea institutului și activitatea sa formează o bună parte din setul de documente publicat. Lectura acestora permite o foarte exactă cunoaștere a episodului de început dar și a relațiilor pe care ISBC le va stabili și le va păstra în tot timpul existenței sale cu Institutul Social condus de Dimitrie Gusti, și echipa sa în mod special. Chiar discursul inaugural rostit de Gusti, are valoarea unui program care, în linii generale a fost însușit de bănățeni, dar el este valabil încă și astăzi: „*Știința socială nu poate fi considerată ca o satisfacție de ambiții intelectuale, ca un spirit estetic de erudiție pentru erudiție, ca un articol de lux ci ca știință militantă, ca material de laborator de idei, unde se elaborează mai mult pentru știința de mâine decât pentru cea de azi și unde se cultivă știința vie, punând-o în contact cu realitățile vieții pe care știința le caută să le ia așa cum sunt pentru a le mări și lărgi, pentru ca astfel, prin acțiunea ce o exercită asupra conștiinței și inteligenței contemporane să devină o forță vie de prim ordin*”⁶⁸. De la bun început bănățenii s-au declarat adepții Școlii Sociologice de la București, chiar și statutele erau inspirate de cele ale Institutului Social, dar niciodată nu v-a renunța la regimul său autonom. Chiar dacă au fost constrângeri legale cărora trebuia să li se supună, cei de la Timișoara, au sperat tot timpul în revenire la vechiul regim. În intervalul 1938 până în mai 1940, ISBC și-a pierdut personalitatea juridică devenind de fapt o secție a Institutului gustian⁶⁹. A fost singura situație în existența sa de altfel foarte scurtă, până în 1946. De menționat că Dimitrie Gusti a susținut el însuși, iritându-și din acest motiv unii colaboratori, autonomia ISBC, și a făcut tot ce i-a stat în putință chiar și în perioada

Jugoslaviei (1935). A fost condamnat pentru acțiunea sa națională la închisoare de către regimul comunist din Jugoslavia după ce autoritățile comuniste române l-au extrădat.

⁶⁶ Scrisoarea lui C. Groșorean către Ewald Ammende din 20 septembrie 1931.

⁶⁷ C. Albert, V. Leu, *Op. cit.*, p. 347-350.

⁶⁸ Apud Veron, *Institutul Social Banat-Crișana*, în „Vestul,” III (1932), nr. 449 din 7 februarie.

⁶⁹ A. Negru, *Contribuții transilvănene și bănățene la dezvoltarea instituționalizată a sociologiei românești* în „Revue de Transylvanie”, tom. I, nr. 1, 1991, p. 82.

menționată cât a existat, producând efecte, Legea Serviciului Social. Nu odată Grofșorean va solicita intervenția lui Gusti în sprijinul punctelor sale de vedere. Contopirea Facultății de Drept de la Oradea cu cea de la Cluj era de fapt o desființare a primei ceea ce slăbea rezistența românească pe granița de vest așadar era necesară o intervenție pe care nu ezită s-o ceară⁷⁰. Acordarea unor subvenții era un alt subiect frecvent al corespondenței cu Dimitrie Gusti. Le primea de obicei și astfel se întregea suma necesară pentru campanii. Chiar și pentru românii din Jugoslavia ar fi vrut, prin aceiași intermediere, să obțină o tipografie. În fond aceste sume, Bucureștiul le datora Banatului care în cei 15 ani de la Unire a vărsat cam un miliard pe an bugetului. Acum se vor întoarce – puțini – înapoi! Scrie poate mai aspru dar Gusti este singurul bărbat de stat care a arătat simpatie provinciei dintre Mureș și Dunăre⁷¹. Chiar și în chestiunea Congresului Minorităților și reprezentarea acolo a românilor din Jugoslavia cere ajutor, prilej de a face o expunere mai amplă privind situația acestor comunități la vest de granița României⁷².

Sunt scrisori care au dimensiunea și consistența unor rapoarte de cercetare. De pildă după încheierea campaniei de la Pojejena a trimis lui Gusti un document de această calitate⁷³. Au participat la cercetări în acest sat dunărean, timp de 20 de zile, o echipă complexă alcătuită din 35 de oameni de diferite specialități. Materialul adunat a fost pe măsură și chiar, la întoarcere, s-a organizat cu el o expoziție. Din păcate Gusti nu a putut să vină așa încât, conchide Grofșorean, trebuie să fie informat în scris. De aici calitățile de care vorbeam ale textului redactat și trimis la scurt timp după întoarcerea la Timișoara.

Mai întâi că pregătirea a fost foarte minuțioasă. S-a stabilit, pe puncte, lista obiectivelor urmărite la Pojejena. Primul era cercetarea științifică ca atare a realităților rurale de la extrema sudică a Banatului, scăldată de apele Dunării. Un alt obiectiv era acela de a întări sufletește comunitatea, fiindcă situația în aceste comunități – nu doar la Pojejena, ci peste tot în ruralul bănățean – era de-a dreptul deplorabilă. Se manifesta, aproape violentă, separația între sat și oraș. Orașul era locul de unde veneau peste sate toate nenorocirile. Acolo rezidau domnii, cei ce impun și strâng birurile, acolo se iau decizii nesocotite. În cuvintele rostite de țărani izbucnea „*ura*

⁷⁰ Scrisoarea lui C. Grofșorean către Dimitrie Gusti din 24 iunie 1934. Astfel de prilejuri sunt folosite însă de Grofșorean pentru a întocmi adevărate rapoarte în care explică situația în cele esențiale ale ei, într-un limbaj propriu celui familiarizat cu știința socială. Așa s-a întâmplat și de data aceasta.

⁷¹ Scrisoarea lui C. Grofșorean către Dimitrie Gusti din 28 iunie 1934.

⁷² Scrisoarea lui C. Grofșorean către D. Gusti din 24 august 1934.

⁷³ Scrisoarea lui C. Grofșorean către D. Gusti din 9 septembrie 1936.

față de tot ce e domn, o ură față de oraș, o ură față de București”⁷⁴. Nu se fereau să spună că „*înainte*”, pe vremea imperiului era mai bine. Atunci cine să mai apere țara. Țăranul acesta care ura statul? Și războiul bate la porțile țării, un război cum n-a mai fost, un conflict teribil. Singura soluție i se pare, lui Grofșorean, întărirea sentimentului național deși este limpede că și acesta se erodează pe zi ce trece. Totuși el și echipa lui sunt bine primiți, pentru că sunt bănațeni. Este un avantaj și l-au folosit tocmai pentru a reda acelor oameni încrederea în stat și în națiune. Că este necesară o puternică propagandă așezată pe temeuri naționale, nu se mai îndoiește nimeni. Una din urgențele maxime tocmai aceasta este. O altă țintă urmărită cu perseverență a fost și deprinderea echipierilor cu satul, despre care unii nu știau nimic sau de care alții s-au îndepărtat. Numai o lume respectată poate fi consolidată iar denivelările umplute, ruptura sat-oraș anulată. În sfârșit, prezența echipei vreme îndelungată în sat, a permis un control asupra autorităților locale obișnuite să-și facă de cap, fără a fi tulburate de cineva și ducând la instalarea acelei stări deplorabile, pe care și o trecere grăbită o poate sesiza cu ușurință.

În acest punct este de întrebare dacă nu cumva astfel de echipe monografice pot fi înzestrate oficial cu atribuții de control. Administrația s-ar îmbunătăți fără îndoială. Cei din instituțiile rurale s-ar ști supravegheați și în consecință s-ar mai domoli. Monografiștii pe de altă parte, nu pot fi înșelați, fiindcă ei tocmai mecanismele unei comunități le studiază, văd ceea ce pentru alții neinstruiți în domeniu, rămâne ascuns. Grofșorean nu se abține să dea și câteva exemple de la Pojejena care repetau cele văzute și în alte sate. Semnificativă este și ostilitatea unor autorități județene care au înțeles repede pericolul pe care prezența unor echipe monografice în sate îl au pentru ele. Starea de sănătate este deplorabilă, abuzurile nenumărate, impozitele aruncate după bunul plac pe umerii oamenilor și strânse în același fel, deznaționalizarea se petrece ca și cum ar fi vorba și acum de cuprinderea acestor sate într-un stat străin. Campania de la Pojejena i-a adus multe satisfacții, dar și mulți dușmani. O parte din presa politică l-a atacat, mai ales cea țărănistă, Fundațiile îl ocolesc deși susțin Institutul, așa încât este limpede că atacurile sunt dirijate nu spre instituție, ci spre el ca persoană. Asta pentru că a deranjat cu cercetările sale și cu darea în vileag prin rapoarte, a atâtor abuzuri și încălcări de lege. Probabil se dorește demisia sa și stabilirea lui doar în domeniul pur teoretic, astfel încât să nu mai încurce pe nimeni cu descinderi în teren. Cere sprijin. Oricum el va continua. Are gata monografia Belințului și o va trimite lui Gusti. Speră într-un cuvânt de deschidere din partea acestuia, cea mai bună recomandare posibilă.

⁷⁴ *Ibidem.*

În octombrie scrie iarăși în legătură cu Pojejena dar de astă dată în legătură cu problemele generate aici de reforma agrară. De fapt, despre cum nu s-a făcut aici reforma agrară!⁷⁵

Răspunsurile lui Gusti sunt menite să-l încurajeze, să-l susțină personal dar mai ales Institutul⁷⁶. Și el, de fiecare dată, întors din campanii a căzut pe gânduri. Multe lucruri nu merg bine. Și răspunsurile pe care și le-a dat sunt asemănătoare cu cele ale lui Grofșorean: Problema muncii în teren, a relațiilor între instituții între echipele monografice și cele studențești, nevoia educației cetățenești și naționale, apropierea între intelectuali și țărani, toate îl preocupă și pe el. La fel îl frământă problema implicării administrației la munca specifică a Institutelor Sociale, a pregătirii conducătorilor de echipe monografice, a raporturilor Fundațiilor cu administrația locală. Acestea și-ar putea găsi rezolvarea atunci când Institutele vor avea autoritate de stat, opinie pe care el a făcut-o publică. Monografia satului Belinț l-a impresionat prin datele consistente. Are și observații și le va comunica dar deocamdată mulțumește, „*pentru munca așa de frumoasă pe care a-ți depus-o și continuați a o depune pentru un ideal social și științific, al nostru și al D-voastră*”. Spera că necazurile pricinuite de cei care de fapt ar trebui să-i fie colaboratori să nu-l poată opri din activitatea sa așa de rodnică și așa de bine începută. „*în ce mă privește, vă rog să fiți convinși de întreaga stimă și încredere ce o păstrăm adevăratului întemeietor al Institutului Social Banat-Crișana*”. Cuvintele acestea au avut în mod sigur un efect puternic asupra lui Grofșorean care își vedea reconfirmată încrederea profesorului Gusti⁷⁷.

Corespondența se animă în preajma și imediat după elaborarea Legii Serviciului Social și problema cea mai mare era aceea a autonomiei Institutului Social Banat-Crișana. Pe de o parte legea trebuia respectată și ea subordona „Regionalele”, pe de altă parte practica arătase ce importantă este independența lor. Și Grofșorean și Dimitrie Gusti caută o soluție. Desigur, ideea subvențiilor asigurate era de natură să liniștească echipa bănățeană, dar pe de altă parte cea a organizării începând de la structura Institutului și schema de personal numai cu aprobarea Bucureștiului, determina un stress tuturor. Se ridică și problema întocmirii, potrivit aceluiași text de lege, de monografii de plasă. De când alcătuiește plasa o unitate socială? Se întreba pe bună dreptate Grofșorean. Și totuși se poate găsi compromisul salvator dacă se vor modifica anumite paragrafe din lege sau prin modificarea statutului Institutului Social Banat-

⁷⁵ Scrisoarea lui C. Grofșorean către D. Gusti din 1 octombrie 1936.

⁷⁶ Scrisoarea lui D. Gusti către C. Grofșorean din 16 noiembrie 1936.

⁷⁷ C. Albert, V. Leu, *Op. cit.*, p. 369.

Crișana astfel încât să corespundă interesului celor două părți⁷⁸. El le-a și redactat și le trimite lui Gusti spre aprobare, ba mai mult îl și face public ca o mare victorie ceea ce-i atrage replica tăioasă a lui Traian Herseni unul din cei mai cunoscuți membri ai Institutului Social de la București⁷⁹.

Curând legea Serviciului Social a fost anulată dar Institutul de la Timișoara s-a ales, în urma acestui episod, cu o datorie mare la una din tipografiile la care comandase imprimarea unui număr din Revistă și Monografia comunei Sârbova.

Anii războiului, aspri, nu au reușit să afecteze bunele relații ale lui Cornel Groșorean și Dimitrie Gusti. Iarăși curg solicitările de intervenții și sprijin, de la subvenții de cercetare⁸⁰, la susținerea unor personalități ca Romul Ladea sau Nicolae Ursu⁸¹. Cheltuielile erau tot mai mari pentru că în afară de numerele obișnuite Institutul Social Banat-Crișana, ambiționa tipărirea unei Istории a Banatului⁸². În aceeași perioadă liderul de la Timișoara proiectase o asociere a unor echipe monografice din Banat cu altele din Oltenia și argumentează, acest proiect în fața lui Gusti. Munca ar fi mai eficientă, cheltuielile mai mici și s-ar produce și o mai puternică sudură între cele două provincii istorice românești învecinate⁸³. Era însă nevoie de o editură și o tipografie bine utilate, pentru a publica în regie proprie lucrările și a scuti astfel suma de comision. Și piața de desfacere a tipăriturilor ar crește. Ca și multe altele însă și acest proiect a rămas pe hârtie. Războiul va duce la ocuparea țării și în câțiva ani noul regim va desființa și Institutul Social de la București și cel de la Timișoara. Înainte însă, colaborarea avea să mai fructifice odată, volumul monografic al comunei Naidăș. Din păcate el a fost pierdut în învălmășeala războiului. Tocmai din corespondența la care facem referire, știm însă care a fost structura, câte capitole și ce titluri erau. Prefața a scris-o chiar Dimitrie Gusti, dar nici ea nu s-a mai păstrat⁸⁴. Finalul acestei scrisori este prevestitor: „*Mă străduiesc din răspuțeri ca să avem cât mai multe realizări pe plan cultural-nu numai din dragoste pentru această disciplină ci și din punct de vedere politic căci se prea poate ca să vină un moment în viitorul apropiat când se va pune în cumpănă valoarea culturală a popoarelor din Bazinul Dunării*”⁸⁵.

⁷⁸ Scrisoarea lui C. Groșorean către D. Gusti din 18 aprilie 1939.

⁷⁹ Adresă semnată de T. Herseni către Institutul Social Banat-Crișana din 27 mai 1939.

⁸⁰ Scrisoarea lui Groșorean către D. Gusti din 24 iulie 1943.

⁸¹ Scrisoarea lui G. Groșorean către D. Gusti din 30 octombrie 1943.

⁸² Scrisoarea lui C. Groșorean către D. Gusti din 15 iunie 1943.

⁸³ Scrisoarea lui C. Groșorean către D. Gusti din 21 octombrie 1943.

⁸⁴ Scrisoarea lui C. Groșorean către D. Gusti din 18 martie 1944.

⁸⁵ *Ibidem*.

Sunt multe scrisori și adrese adunate în acest volum care aduc la lumină cele mai diferite aspecte ale vieții lui Grofșorean și a corespondențelor săi, proiecte realizate sau doar gândite, dar pentru istoria intelectualității bănățene, la fel de importante, documente care reconstituie modul de funcționare al echipelor, relațiile între membrii acestor echipe, care a fost programul de conferințe, ce teme aveau conferințele, cum se difuzau cărțile editate și revista, care erau activitățile concrete în programul de culturalizare, de unde venea sprijinul material și cum era întrebuințat el etc.

Ca proiect major și ca domeniu de activitate special al lui Cornel Grofșorean și al Institutului de la Timișoara este cel dedicat minorităților din care nu este exclusă (dimpotrivă!) minoritatea română din țările înconjurătoare. Reflectarea în corespondență este pe măsură, ca și reflectarea în paginile revistei proprii dar și a presei bănățene sau centrale. Pentru cel ce pornește acum la drum spre acest orizont, piesele publicate aici pot constitui borne și jaloane indicatoare, care nu pot fi ignorate fără riscul rătăcirii. Mai ales preocupările acestea – studiul românilor din afara granițelor țării-îl apropiau de Anton Golopenția și Brutus Coste, dar și de mulți alții care îi înțelegeau importanța. Se dorea crearea unui sistem organizat de cercetare, dar nu s-a reușit din aceleași cauze pentru care nici astăzi nu putem fi prea optimiști – demagogia politică, incapacitatea unor grupuri sau grupări „intelectuale”, slaba dotare cu specialiști a instituțiilor abilitate, populate cu politicieni care trebuie răsplătiți cu un post etc. Strădaniile lor, de celor de atunci, nu trebuie să rămână uitate prin arhive, ci scoase la lumină și puse la îndemână tuturor într-un efort de redescoperire a identității proprii românești, a erorilor costisitoare pentru țară și implicit a celor răspunzători.

Încă din acest volum sunt incluse piese referitoare la modul în care echipa de la Timișoara s-a implicat în apărarea integrității țării participând la elaborarea documentației pentru diplomația noastră în vederea viitoarei Conferințe de Pace. Sunt câteva scrisori excepțional de valoroase în luminarea unui proiect despre care numai în ultimul timp a început, mai șoptit însă, să se vorbească. Chestiunea era, sub comuniști, un tabu. Nici astăzi nu se vorbește prea răspicat despre ea, fiindcă în fond agresorii de atunci continuă să streseze și chiar să amenințe, să mențină trupe și o mentalitate nemodificată de ocupanți specializați în deznaționalizare. Ultimul volum va fi rezervat tocmai documentației elaborate de Institutul Social Banat-Crișana și specialiștii săi, contribuție majoră înainte de desființare.

REGEST

Scrisori trimise

Ammende Ewald

1. 1930 iulie 31. Se solicită ajutor în problema reprezentării românilor din Iugoslavia în Congresul general al Minorităților.

2. 1930 august 26. Ewald Ammende este rugat să sprijine participarea la Congres a lui Trifu Șocardă, delegat din partea minorității românești din Iugoslavia.

3. 1930 septembrie 3. Cornel Grofșorean își manifestă dezamăgirea față de intervenția oficialilor români care au zădărnicit acțiunea de reprezentare la Congres a românilor din Iugoslavia.

4. 1931 septembrie 20. Cornel Grofșorean expune un proiect pentru înființarea unui Institut Social după modelul celui condus de Dimitrie Gusti.

5. 1932 mai 22. Institutul Social, înființat la Timișoara, va avea și o secție destinată studierii minorităților, a cărei președinție va fi asigurată de Cornel Grofșorean.

6. 1934 august 24. Cornel Grofșorean explică de ce nu poate participa personal la lucrările celui de-al X-lea Congres al minorităților de la Berna.

7. 1934 decembrie 26. Se atrage atenția asupra situației minorităților românești din Ungaria și Rusia, dar și necesitatea ca acestea să fie reprezentate în Congres.

Averescu

8. 1927 ianuarie 11. Soției generalului Alexandru Averescu pentru ameliorarea situația țărănimii din Banat după reforma agrară.

Bakker Christine de Bosse Haag

9. 1930 mai 4. Cornel Grofșorean îi recomandă să studieze atent problemele minorităților din România, dacă este interesată, drept pentru care îi trimite și lucrarea sa „*Problema minoritară din România*”.

10. 1930 noiembrie 10. Cornel Grofșorean trimite un articol semnat de Franț Blaskovics, Christinei Bakker reprezentantă a minorităților la Congresul de la Geneva.

Balta M

11. 1930 noiembrie 2. Cornel Grofșorean solicită informații despre românii și șvabii din Ungaria.

Bârlea Victor

12. 1934 martie 10. Cornel Grofșorean îi solicită implicare și sprijin pentru înființarea unei filiale a Institutului, la Lugoj.

Belciu Gherasim

13. 1942 august 1. C. Grofșorean își manifestă intenția de a publica în „*Revista Institutului Social Banat-Crișana*”.

Belgea Ion

14. 1933 ianuarie 17. Este rugat de Ioachim Miloia, președintele secției cultural-artistice a Institutului Social Banat-Crișana, să copieze descrieri despre Banat din cartea călătorului Marsigli.

Bireescu Alexandru

15. 1934 februarie 6. Primarului Lugojului, la acea dată, i se propune susținerea inițiativei de înființare a unei filiale a Institutului Social Banat-Crișana, la Lugoj, cu cel puțin două secții: culturală și minoritară.

Bireescu Gheorghe

16. 1933 martie 14. Este anunțat că serviciul pentru care a fost plătit, încetează datorită lipsei de fonduri.

Blașian Victor

17. 1933 februarie 9. Membrii secției cultural-artistice îi adresează președintelui I.S.B.C. rugămintea să se găsească o cale prin care ziarul „Calendarul” să-și recunoască greșeala de a fi publicat un articol defăimător la adresa uneia din secțiile sale.

Bogdan Anton

18. 1938 ianuarie 26. Este rugat de președintele I.S.B.C. să subvenționeze activitatea monografică și editarea monografiilor.

Boldea Romulus

19. 1938 iunie 17. Prefectul județului este invitat să participe la inaugurarea campaniei de la Glimboca.

Boran Gheorghe

20. 1937 iunie 25. Nepotului său Gheorghe, aflat în armată, Cornel Grofșorean îi expune câteva considerații despre pericolul divizării națiunii.

Brânzeiu Constantin

21. 1930 decembrie 10. C. Grofșorean încearcă prin această scrisoare să-l convingă să adere la mișcarea inițiată la Timișoara, de studiere a minorității românești din Basarabia și Balcani.

Bugarin Grigore

22. 1942 iulie 26. Se face referire la un articol semnat de Gr. Bugarin în „Dacia”, în care acesta argumentează necesitatea finanțării unei fabrici de brânzeturi în valea Pogănișului pentru care Cornel Grofșorean a și redactat un memoriu către Banca Timișoarei.

Bunescu A

23. 1938 iunie 11. Se solicită generalului Bunescu să suplimenteze cu medici militari, echipa ce urma să facă cercetări la Glimboca.

Buteanu Nicolae

24. 1938 iunie 17. Președintele I.S.B.C. apelează la Nicolae Buteanu, ca acesta să intervină pe lângă unii doctori care au activat la Sârbova, să-și finalizeze rapoartele.

Butoarcă Alexandru

25. 1930 ianuarie 12. Alexandru Butoarcă este contactat de Cornel Groșorean, în problema românilor din Iugoslavia și a înființării unui Institut Social la Timișoara.

26. 1930 august 28. Cornel Groșorean propune un plan de acțiune pentru participarea românilor din Iugoslavia, la Congresul Minorităților.

27. 1930 septembrie 11. Cornel Groșorean face reproșuri cu privire la dezorganizarea și dezbinarea din Iugoslavia.

Chirilă Traian

28. 1938 ianuarie 25. Directorul „Revistei I.S.B.C” îl roagă pe Traian Chirilă să rectifice câteva date prezentate de ziarul „Observator”.

Ciomac Ion Luca

29. 1943 octombrie 4. Ion Luca Ciomac este rugat să preia președinția unei viitoare secții agricole a Institutului Social Banat-Crișana.

Coman Augustin

30. 1934 ianuarie 18. Rugăminte adresată primarului și prefectului pentru subvenționarea I.S.B.C.

31. 1934. În calitate de primar, este solicitat să rezolve câteva din problemele belințenilor.

Cornea Simeon

32. 1930 noiembrie 2. Cornel Groșorean cere detalii privind situația culturală, bisericească și școlară a românilor din Ungaria.

33. 1930 noiembrie 12. Simeon Cornea este informat despre un proiect mai vast conceput de Cornel Groșorean, privind organizarea minorității românești din toate țările Europei.

Corneanu Cornel

34. 1933 martie 14. Invitație pentru a conferența într-o problemă, privind viața social-culturală a Banatului.

35. 1944 iunie 26. Cornel Groșorean îi mulțumi pentru articolul trimis spre tipărire în Buletinul istoric.

Cosma Aurel

36. 1942 decembrie 22. Mulțumiri pentru primirea unor lucrări semnate de Aurel Cosma destinate bibliotecii Institutului.

37. 1943 ianuarie 9. Solicitări de intervenție la Ministerul Propagandei pentru subvenționarea Revistei I.S.B.C.

38. 1943 septembrie 28. Cerere în numele Institutului Social Banat-Crișana, de subvenționare a cercetărilor secției etnografice.

Cotruș Aron

39. 1937 septembrie 18. Rugămintea lui Cornel Grofșorean pentru intervenție în vederea unui schimb de publicații, „Buletinul Presei” și a Revistei Institutului.

Crainic Nichifor

40. 1942 decembrie 7. Este rugat să intervină la Ministerul Culturii, pentru ca I.S.B.C. să intre în posesia unui imobil expropriat în baza legii de românizare.

Cristea Miron

41. 1938 mai 27. Mulțumiri pentru subvenția acordată de Patriarhie, necesară continuării campaniei monografice.

Cristescu Ștefania

42. 1937 octombrie 19. Secretarul Institutului o anunță că i-a trimis un număr din revistă, răspunzând astfel rugăminții lui Anton Golopenția.

Dianu Romulus

43. 1930 septembrie 4. Romulus Dianu este informat despre acțiunile întreprinse pentru participarea românilor din Iugoslavia la Congresul minorităților.

Doboșan Ioan

44. 1943 octombrie 5. Cornel Grofșorean propune ca toate întreprinderile municipale să întocmească planuri de lucru cincinale, așa cum prevede legea administrativă.

Dobre Gheorghe

45. 1943 septembrie 31. Ministrului Dobre i se cere o subvenție pentru împlinirea obiectivelor culturale și naționale.

Dobrin Gheorghe

46. 1930 martie 8. Gheorghe Dobrin este „*rugat să intervină ca Banca Națională să acorde Creditului Bănățean un reescompt*”.

47. 1931 ianuarie 11. Cornel Grofșorean cere ajutor pentru băncile românești din Iugoslavia.

48. 1931 ianuarie 17. Precizări privind situația Băncii „Concordia” din Uzdin

49. 1933 martie 11. Este rugat de Traian Topliceanu să expună situația „Fundației Gojdu” în plenul Institutului Social Banat-Crișana.

50. 1936 septembrie 4. Cornel Grofșorean îi relatează aspecte întâlnite în campania de la Pojejena.

Dobrin Ionel

51. 1941 decembrie 20. Cornel Grofșorean îl roagă să acorde Revistei I.S.B.C. o subvenție minimă.

Dragomir Silviu

52. 1940 august 7. În calitate de ministru, Silviu Dragomir este rugat să susțină interesele I.S.B.C. la Ministerul Propagandei.

53. 1943 iunie 15. Cornel Grofșorean face câteva recomandări privind bibliografia străină referitoare la minorități.

54. 1943 august 6. Lui Silviu Dragomir i se prezintă stadiul cercetărilor Institutului Social Banat-Crișana, pentru realizarea documentației necesare Conferinței de Pace.

55. (1943). Cornel Grofșorean reclamă neprimirea sumei de 100000 de lei, cuvenită autorilor documentației pentru Conferința de Pace.

Dragomir Vasile

56. 1944 aprilie 3. Este invitat să țină o comunicare în cadrele Liceului Industrial despre proiectul „Legii Industriale”.

Drăgoi Sabin

57. 1937 martie 22. Se reamintește termenul scadent pentru predarea unui articol la „Revista I.S.B.C.”.

Evuțian Sabin

58. 1936 februarie 8. Președintele I.S.B.C. îl roagă pe Inspectorul General Sabin Evuțian, de a revedea suma de bani alocată bugetului comitetelor școlare, necesară abonamentului la Revista I.S.B.C.

59. 1936 iunie 26. Se solicită implicarea lui Sabin Evuțian la campania monografică de la Pojejena.

60. 1938 martie 21. Sabin Evuțian este rugat să insiste pe lângă unii profesori care au de redactat rapoartele ce vor constitui Monografia Sârbovei.

61. 1938 iunie 11. Ca Președinte al Astrei Bănățene, Sabin Evuțian este rugat să susțină campania ce se va desfășura la Glimboca.

62. 1939 ianuarie 2. Pentru organizarea unei expoziții de artă națională în Banat, Sabin Evuțian este rugat să intervină la direcțiunea Școlii Normale din Lugoj pentru participarea cu exponate deținută în colecția sa.

63. 1939 martie 21. Solicitare în legătură cu organizarea unei expoziții de țesături.

Golopenția Anton

64. 1935 noiembrie 18. Cornel Grofșorean motivează detaliat interesul pe care îl manifestă pentru probleme social-politice, cât și necesitatea de a avea mai mulți colaboratori de la Institutul Social Român.

65. 1938 iunie 17. Invitație pentru participarea la campania monografică din comuna Glimboca.

Grofșorean Cornel

66. 1937 iulie 13. Președintele C.C.Teodorescu respinge propunerea lui C. Grofșorean, ca Institutul să-și suspende activitatea din cauza dificultăților materiale.

Grozescu Alexandru

67. 1937 aprilie 13. Este rugat să trimită memoriul redactat după campania de la Pojejena.

Gusti Dimitrie

68. 1933 martie 31. Victor Blașian îi propune lui D. Gusti, ca și I.S.B.C. să facă parte din Senatul Cultural care urmează a fi înființat.

69. 1933 octombrie 26. Se prezintă planul de perspectivă privind colaborarea cu Astra.

70. 1933. Scrisoare trimisă de V. Blașian ministrului D. Gusti, în care se prezintă situația Școlii Normale de băieți din Timișoara și motivația ca aceasta să nu se desființeze.

71. (1933). Cornel Grofșorean își manifestă nemulțumirea contopirii Facultății de Drept de la Oradea cu cea de la Cluj și pericolul pe care acest fapt poate să-l reprezinte pentru securitatea graniței de vest.

72. 1934 iunie 28. Cornel Grofșorean îi mulțumește lui Dimitrie Gusti pentru subvenția acordată Institutului Social Banat-Crișana.

73. 1934 august 24. Câteva considerente enunțate de Cornel Grofșorean privind delegarea unui expert în probleme minoritare la Congresul Minorităților din partea celor două institute sociale: de la București și Timișoara.

74. 1934 septembrie 5. Se solicită din nou ajutor, pentru achiziționarea unei tipografii.

75. 1934 septembrie 24. Cornel Grofșorean îi împărtășește lui Dimitrie Gusti opinia sa privind desființarea Liceului Piarștilor din Timișoara

76. 1934 decembrie 26. Se expune un proiect de anvergură privind reprezentarea tuturor minorităților românești la Congresul de la Geneva.

77. 1934. Cu ocazia cercetărilor din Comuna Belinț, I.S.B.C. solicită un specialist trimis de I.S.R., pentru a superviza lucrările.

78. 1934. Adresă în legătură cu reprezentarea I.S.B.C. la expoziția organizată la București de Fundațiile Culturale Regale.

79. 1936 februarie 7. Cornel Grofșorean precizează necesitatea colaborării Institutului Social Banat-Crișana cu Astra și Fundațiile Regale.

80. 1936 septembrie 9. După ancheta de la Pojejena, Cornel Grofșorean prezintă câteva considerații despre realitățile întâlnite.

81. 1936 octombrie 1. D. Gusti este rugat să intervină în problema „ocupațiunilor” depistată în timpul campaniei din Pojejena de către judecătorul Iosif Jivan.

82. 1937 martie 13. Vicepreședintele I.S.B.C. Cornel Grofșorean, propune câteva măsuri privind redresarea situației economice de la Pojejena.

83. 1937 martie 23. Soluționarea problemei „ocupațiunilor” depinde de departamentele de Interne, Agricultură, Domenii, Cooperație, unde D. Gusti este rugat să intervină.

84. 1937 martie 26. D. Gusti este invitat la aniversarea a cinci ani de existență a Institutului Social Banat-Crișana.

85. 1937 aprilie 13. Ca director al Fundațiilor Culturale Regale, D. Gusti este rugat să nu aprobe suma de 3000 de lei medicului Dimitrie Ciurciu.

86. 1938 iunie 17. Cu ocazia începerii campaniei monografice de la Glimboca, lui D. Gusti i se aduc mulțumiri pentru sprijinul oferit.

87. 1939 aprilie 18. Cornel Grofșorean motivează opoziția sa la proiectul privind transformarea Institutului Social Banat-Crișana în filială a Institutului de la București.

88. 1941 noiembrie 14. Memoriul întocmit de Emil Botiș despre istoricul I.S.B.C. este trimis lui D. Gusti.

89. 1943 iunie 15. Dimitrie Gusti este rugat să intervină la Ministerul Propagandei pentru o subvenție necesară redactării Istoriei Banatului.

90. 1943 iulie 24. Cornel Grofșorean trimite chitanța de 200000 de lei reprezentând subvenția acordată de I.S.R.

91. 1943 octombrie 21. Este prezentat un nou proiect inițiat de Cornel Grofșorean pe care Dimitrie Gusti este rugat să-l susțină, acela de asociere a monografiștilor din Banat cu cei din Oltenia.

92. 1943 octombrie 30. Dimitrie Gusti este rugat să facă noi intervenții pentru Romul Ladea, Atanasie Popa și Nicolae Ursu.

Herseni Traian

93. 1939 martie 21. Propunere pentru înființarea unei subsecții la Caransebeș în asociație cu Astra.

94. 1939 martie 24. Transformarea I.S.B.C. în Regională a Institutului de Cercetări Sociale, presupune rezolvarea unor probleme legate de remunerația echipierilor.

95. 1939 iunie 28. Conducerea I.S.B.C. îi aduce la cunoștința lui T. Herseni hotărârea de transformare în Regională a Institutului de Cercetări Sociale al României și componența organelor de conducere.

Carol de Hohenzollern rege al României

96. 1938 mai 26. Constantin Teodorescu adresează mulțumiri Majestății Sale.

Ionescu V. Dumitru.

97. 1945 octombrie 27. Grofșorean îl asigură că și după retragerea Facultății de la Timișoara la Cluj, colaborarea va continua.

Jakabffy Elemér

98. 1933 ianuarie 30. Secretariatul I.S.B.C. îl anunță pe directorul revistei „Magyar Kisebbség”, că ar vrea să facă un abonament la revista amintită.

Jivan Iosif

99. 1936 octombrie 1. C. Grofșorean îl anunță că situația „*ocupațiunilor*” constatată la Pojejena va fi adusă la cunoștința celor în drept, cu condiția să fie redactat raportul în urma anchetei.

Lăzărescu Vasile

100. 1934 iulie 9. Episcopul Vasile Lăzărescu este rugat să susțină prin preoții români, campania din localitățile românești din Iugoslavia.

101. 1938 iunie 18. Președintele I.S.B.C. îi aduce la cunoștință că locul stabilit pentru campania din septembrie 1938, va fi Glimboca din jud. Severin.

Lupaș Octavian

102. 1940 iulie 7. Octavian Lupaș este anunțat că și secția arădeană a Institutului Social Banat-Crișana trebuie să se implice în proiectul Ministerului de Externe privind realizarea unei documentații asupra Banatului.

Mager Traian

103. 1933. Se respinge cererea privind acordarea de fonduri pentru publicarea Monografiei Hălmagiului.

Manoilescu Mihail

104. 1940 august 21. Cornel Grofșorean recomandă ca proiectul privind redactarea de memorii pentru Conferința de Pace, să nu fie abandonat.

Manuila Sabin

105. 1933 martie 8. I se aduce la cunoștință amânarea conferinței privind depopularea Banatului.

106. 1937 octombrie 22. Sabin Manuila este rugat să trimită un exemplar din Anuarul Statistic-1937, pentru o scurtă prezentare în „Revista Institutului Social Banat-Crișana”.

Marcu Elie

107. 1942 octombrie 31. Este rugat să participe la dezbateră privind folclorul literar cules de Gh. Atanasiu la Năidăș.

Marta Alexandru

108. 1939 noiembrie 14. Rezydentului Regal i se adresează rugămintea de a dispune ca instituțiile publice aflate în subordine să comande un exemplar al Monografiei Sârbova.

Miklossy Cornel

109. (1933) Cornel Grofșorean își manifestă nemulțumirea față de acțiunile revizioniste maghiare desfășurate sub egida Clubului Rotary.

110. 1934. Cornel Mikloși este rugat să intervină pentru rezolvarea unor probleme de natură agricolă sesizate la Belinț.

Miu-Lerca Constantin

111. 1942 decembrie 13. Cornel Grofșorean îl invită pe Constantin Miu-Lerca sau alt delegat al ziarului „Dacia”, să ia parte la ședințele I.S.B.C.

Mocsony Anton

112. 1939 ianuarie 12. Ca președinte onorific al Astrei, este rugat intervină pe lângă despărțămintele din Banatul Iugoslav, pentru vizitarea unei expoziții.

Modreanu Rodrig

113. 1938 iunie 10. Solicitare pentru majorarea subvenției I.S.B.C. în vederea continuării cercetărilor în comunele bănățene.

Moldovan Iuliu

114. 1935 octombrie 6. Cornel Grofșorean explică pe larg opoziția sa la înființarea Astrei regionale în Banat.

115. 1935 octombrie 20. Prezentarea succintă a realizărilor Institutului Social Banat-Crișana și necesitatea ca între acesta și Astra să existe relații de colaborare, nu de subordonare.

116. 1937 martie 6. I.S.B.C. susține ideea înființării unei regionale Astra în Banat.

117. 1937 martie 7. C. Grofșorean respinge propunerea de a conduce secția social-economică a Astrei.

Moldovan Sim Sam

118. 1943 august 28. Primește din partea I.S.B.C., invitația de a participa la ședințele secției istorice și pentru pregătirea unui material documentar necesar întocmirii Istoriei Banatului.

Morariu Tiberiu

119. 1943 mai 16. Tiberiu Morariu este rugat să abordeze în studiul său și problema superiorității numerice a românilor.

Nedelea Vasile

120. 1944 octombrie 23. Vasile Nedelea este înștiințat că trebuie respectate orele de birou, în cazul în care mai rămâne angajat al Institutului.

Nemoianu Iosif

121. 1943 septembrie 15. Cornel Grofșorean îi propune președinția secției medico-sociale a I.S.B.C.

Nemoianu Petre

122. 1930 noiembrie 2. Expunerea demersurilor făcute pentru realizarea obiectivului privind contactarea reprezentanților românilor din țările limitrofe.

123. 1933 ianuarie 29. Petru Nemoianu este rugat să reprezinte I.S.B.C. la ședința din 21 ianuarie a I.S.R.

124. 1933 octombrie 28. Cornel Grofșorean motivează interesul pe care îl manifestă față de granița de vest a României și necesitatea instituirii principiului autoritar pentru păstrarea ființei naționale.

125. 1934 martie 28. În intenția de a înființa un Birou Statistic, I.S.B.C. solicită din nou sprijinul lui Petru Nemoianu.

Nistor Dimitrie

126. 1934 august 22. Prefectului i se supun atenției unele probleme sesizate cu ocazia campaniei de la Belinț.

127. 1934 august 28. Invitație la festivitatea de încheiere a campaniei de la Belinț.

128. 1934 septembrie 5. Sesizare despre 500 de jugăre inundate la Belinț.

129. 1934 octombrie 13. I.S.B.C. răspunde unei propuneri a prefectului de a desfășura acțiuni culturale la sate.

130. 1934. I.S.B.C. solicită prefectului un ordin prin care medicii de circumscripție să trateze bolile venerice gratuit.

Orza

131. 1937 mai 12. Secretarul Vasile Nedelea, îl asigură pe unul din localnicii din Pojejena că împrăștierea, care ar putea rezolva situația, se va face curând.

Ottulescu Alexandru

132. 1943 iulie 21. De la Banca Națională se solicită finanțare pentru redactarea Istoriei Banatului.

Peteanu Aurel

133. 1939 iunie 21. Aurel Peteanu este informat că la primul congres al „Astreii Bănățene” vor participa și câțiva membrii ai Institutului de Cercetări Sociale, Regionala Timișoara.

Petrovici Ion

134. 1942 septembrie 19. În baza legii românizării, C. Grofșorean solicită repartizarea unui spațiu pentru I.S.B.C.

135. 1943 octombrie 13. Cornel Grofșorean mulțumește pentru generoasa subvenție de 400000 de lei, oferită Institutului.

Popovici Maria și Virgil

136. 1938 iulie 1. Soții Popovici sunt rugați să revină asupra demisiei din Institutul Social Banat-Crișana.

Popovici Titus

137. 1934 martie 10. Propunere pentru înființarea unei filiale a Institutului Social Banat-Crișana la Lugoj, după modelul celei din Arad.

138. 1940 iulie 30. Titus Popovici este rugat să facă lobby pentru transferul Universității din Cernăuți la Timișoara.

139. 1944 iunie 19. Cornel Grofșorean îl anunță că Revista I.S.B.C. îi va fi trimisă la noua adresă.

Popp Gheorghe

140. 1930 iulie 20. Lui Gheorghe Popp i se detaliază mai multe proiecte în problemele minorităților între care și transformarea Asociației refugiaților din Iugoslavia în Asociația românilor de pretutindeni.

141. 1930 iulie 31. Cornel Grofșorean revine cu noi propuneri în legătură cu necesitatea organizării minorității române din Europa, propaganda internă și externă etc.

Radian Alexandru

142. 1940. Ministrul Propagandei este rugat să subvenționeze apariția Revistei I.S.B.C.

Radu Cornel

143. 1933 mai 16. Președintelui filialei Arad a Institutului Social Banat-Crișana, i se sugerează înființarea unei secții destinată studierii problemelor minoritare.

144. 1933 octombrie 2. Cornel Grofșorean insistă asupra înființării unei noi secții a filialei Arad, motivând urgența și necesitatea acestei chestiuni.

145. 1934 septembrie. Filiala Arad a I.S.B.C., ar trebui să înființeze o secție destinată studierii problemelor minoritare.

146. 1934 noiembrie 20. Cornel Radu este rugat să-i trimită lui D. Gusti, un tabel nominal cu echipa care a lucrat la Sâmbăteni.

147. 1937 martie 7. Filiala Arad este rugată să contacteze intelectuali din Oradea pentru a se înființa și acolo o filială a I.S.B.C.

Rădulescu C. Motru

148. 1943 noiembrie 27. Cornel Grofșorean face referiri asupra activității echipei bănățene, de redactare a documentației pentru Conferința de Pace.

Sassu P. Vasile

149. 1937 iunie 18. Cornel Grofșorean îi aduce la cunoștință situația din Clisura Dunării.

Skala Jan

150. 1930 august 4. Cornel Grofșorean îi împărtășește ideea de a crea un bloc latin în cadrul Congresului Minorităților.

151. 1930 august 12. Cornel Grofșorean precizează că inițiativele sale sunt neoficiale și de asemenea prezintă argumentele pentru care Asociația românilor emigranți din Iugoslavia s-a transformat în Asociația românilor de pretutindeni.

Târbățiu Pavel

152. 1938 noiembrie 6. Cornel Grofșorean face câteva observații critice privind poeziile acestui scriitor țaran.

Teodorescu Constantin

153. 1939 noiembrie 1. Este rugat de Cornel Grofșorean să se informeze dacă Institutul de Cercetări Sociale mai activează sau și-a suspendat activitatea.

Tican Mihai

154. 1930 august 23. În calitate de atașat de presă la ambasada din Madrid, este solicitat de Cornel Grofșorean să intervină în vederea realizării blocului latin în cadrul Congresului Minorităților.

Titulescu Nicolae

155. 1930 august 25. Este informat cu privire la stadiul proiectelor de colaborare și organizare la Timișoara a Congresului românilor din Ungaria, Bulgaria, Iugoslavia și Rusia.

156. 1930 septembrie 6. Cornel Grofșorean îi relatează acțiunile întreprinse pentru reprezentarea românilor din Iugoslavia la Congresul Minorităților, zădărnice însă de guvernul român.

157. 1935 noiembrie 17. Lui Nicolae Titulescu i se atrage atenția asupra importanței unui articol semnat de Traian Birescu în Revista Institutului Social Banat-Crișana.

Topliceanu Traian

158. 1943 iunie 24. I se recomandă alte lucrări, drept model, pentru redactarea memoriului pentru Conferința de Pace.

Țiucra Petre

159. 1938 mai 16. Protopopul P. Țiucra este întrebat, dacă acceptă să fie membru în Comitetul de conducere al I.S.B.C.

160. 1938 iunie 20. C.C. Teodorescu salută hotărârea Regionalei Astra de a colabora cu I.S.B.C.

Ursu Nicolae

161. 1941 decembrie 3. Cornel Grofșorean i-a trimis cartea semnată de profesorul Victor Stanciu.

Vaida Voevod Alexandru

162. 1934 februarie 28. C. Grofșorean menționează câteva lucrări, având ca subiect problemele minorităților.

Asociația Comercianților

163. 1934 ianuarie 10. Se aduce la cunoștință înființarea unei secții cu acest profil, la Institutul Social Banat-Crișana.

Ministerul Propagandei

164. 1940 aprilie 18. Scrisoarea trimisă de Cornel Grofșorean se referă la chestiuni legate de Conferința de Pace și subvenționarea Revistei.

SCRISORI TRIMISE

Ewald Ammende

1.

31 iulie 1930

Stimate Domnule Secretar General¹

Deoarece în calitate de colaborator al d-lui deputat Grigore Ion² v-am citit scrisorile, și în lipsa lui am luat legătura cu dl. Butoarcă³ din Vârșeț sunt liber să vă spun următoarele. Dictatura din Yugoslavia cum se știe a dizolvat toate organizațiile de partid. Deci românii de acolo nu au nici o reprezentanță juridică sau constituțională. Orice mișcare le este îngreunată sau făcută imposibilă. Cu atât mai puțin o delegare la congres. Aceasta ar atrage o persecutare căreia i-ar cădea victimă atât reprezentanții bisericii cât și alte persoane. Pentru că situația românilor este cu totul alta ca a celorlalte minorități. În primul rând acestea au o reprezentare la congres recunoscută deja sub așa numitul regim parlamentar. Și pentru că această delegație exista deja, regimul dictatorial nu voia să meargă așa departe încât să le interzică. De fapt acestor minorități (unguri și germani) țările lor mamă le stau în ajutor deoarece nu sunt împiedicate de tratate de stat. Dimpotrivă, România trebuie să apere o poziție cu totul deosebită. Aceasta sârbii o știu foarte bine.

Dar și din alte motive situația românilor e alta, ca urmare a religiei lor. Această împrejurare care deja în trecut, deci și sub dominația austriacă și maghiară a permis o incredibilă slavizare a românismului. Cu atât mai mult acum tendințele de slavizare ale Iugoslaviei sunt îndreptate în această direcție. Cu atât mai mult căci emanciparea națională a românilor din Banat ar încuraja în mod natural trezirea românilor din Timoc. Un pericol în fața căruia orice sârb drept-credincios face cutremurat un pas înapoi. În asemenea împrejurări, după părerea mea cazul Vis Maior este dat în mod absolut.

Dar și din motive tactice ar fi de dorit o acceptare a emigranților români deoarece în acest caz tocmai sârbii ar urmări ca această minoritate să fie reprezentată prin localnici deoarece ca emigranți ar fi mai incomozi, mai liberi și mai agresivi decât localnicii care mai mult sau mai puțin ar acționa sub o anumită presiune morală.

Odată acceptați emigranții români la Congres ar fi creat precedentul pentru Iugoslavia. Sunt sigur că urmarea ar fi că în anul următor sârbii nu vor face greutăți delegației localnicilor. Aceeași situație s-ar produce în legătură cu minoritățile ruse. Și în acest caz suntem fermi hotărâți să conducem organizarea emigranților români din

Rusia Sovietică. Odată organizați aceștia vor anunța și ei reprezentarea la Congres. Aceasta pentru că și în acest caz trebuie aplicat principiul lui Vis Maior. (forță majoră-n.n.)

Referitor la românii din Bulgaria vom încuraja de asemenea organizarea lor. Sperăm că vom primi ajutorul dumneavoastră.

Scopul acțiunii noastre este de a înființa aici la Timișoara, o organizație solidă a tuturor minorității românești deci o cvasicentrală a acestei minorități.

Dar și din alt punct de vedere ar fi acum necesară o reprezentare a minorității românești-cel puțin pentru început și chiar dacă reprezentat numai prin emigranți-deoarece tindem să urmărim o grupare romanică sau latină. Pentru a obține acest lucru ar fi de dorit ca reprezentanții noștri, cu ajutorul dumneavoastră ar intra în contact cu catalanii. Dacă sunt bine informat, e singura minoritate latină care are reprezentanță. Sunt ferm convins de faptul că o asemenea formațiune ar încuraja protecția minorităților și pacea.

Primiți Domnule Secretar General recomandarea mea profundă.

Supusul Dumneavoastră
(C. Grofșorean)

¹ Ewald Ammende (1893-1936), politician german, cofondator în 1922 al „Asociației grupurilor etnice germane din Europa”, cea mai importantă organizație a „Congresului European al Naționalităților”, adversar al iredentismului, adept al „*echilibrului dintre minorități și stat pe baza cunoașterii reciproce*”. Cornel Grofșorean l-a cunoscut probabil în 1923 la Timișoara, cu prilejul festivităților legate de împlinirea a 200 de ani de la colonizarea șvabilor în Banat.

² Grigore Ion (1887-1951), jurnalist, economist, profesor, a lucrat și în diplomatie ca secretar de legație la Paris și Londra, susținând cauza românilor din Banatul Iugoslav și Valea Timocului.

³ Alexandru Butoarcă (1898-1980), avocat, om politic, publicist. În intervalul 1930-1935 a fost director al săptămânalului „Nădejdea”.

2

Timișoara 26 august 1930

Stimate Domnule Secretar General

Sunt liber să vă comunic că guvernul român nu se identifică cu acțiunea noastră și că la fel ca de atâtea ori în acești zece ani, bate în retragere.

Însă fiindcă acțiunea noastră-și înțeleg prin aceasta în primul rând hotărârea românilor jugoslavi-este absolut independentă deoarece organizația acestei minorități nu are nimic comun cu statul român și guvernul român nu se poate amesteca în hotărârile

acestei minorități, după luarea de contact cu frații noștri din Jugoslavia, ne-am hotărât totuși să-l delegăm pe dl. Șocardă¹.

Ne-a întristat puțin pe toți când dl. ministru Gh. Pop² ne-a comunicat că el s-a adresat Secretarului General și Secretariatului comunicând hotărârea unilaterală a guvernului fără a aștepta aprobarea organizației din Jugoslavia. Deoarece suntem convingși că dl. Pop nu a fost îndreptățit pentru aceasta, pentru că în această problemă pot hotărî doar românii care locuiesc în Jugoslavia.

Ca urmare vă rog domnule Secretar General să luați la cunoștință că dl. Șocardă va participa în mod neapărat la Ședințele Congresului și vă rog să acordați sprijinul dumneavoastră binevoitor în cazul că guvernul Jugoslav va face dificultăți pentru aprobarea călătoriei, ceea ce este de așteptat în urma atitudinii guvernului român. Vă vom informa telegrafic asupra acestei probleme și vă rugăm să nu ne refuzați intervenția binevoitoare deoarece această chestiune nu suportă amânare.

Cu considerațiune, presupușul dumneavoastră

Cornel Grofșorean

Către Secretarul General al Congresului Minorităților³, Geneva

D.J.C.S.A.N. nr. inv. 380

¹ Trifu Șocardă (1896-1951), învățător român la Uzdin, după primul război mondial. În 1932 a fost destituit din învățământ, însă a revenit în 1933. În 1936 a fost transferat la Duhovi, apoi Satu Nou. În 1940 își pierde postul, dar revine în 1941.

² Ghiță Pop, ministru în timpul guvernării țărăniște, director general al teatrelor și director al Teatrului Național din București, membru în comitetul executiv al celei de-a XXVII-a Conferințe a Uniunii Interparlamentare (1931-1932), ținută la București, mai multe detalii în Șerban Madgearu, *Ghiță Pop- un condamnat politic în arhivele secrete*, Ed. Paideia, București, 1998.

³ Congresul Minorităților sau Congresul European al Naționalităților cunoscut și sub numele Liga Minorităților (constituit sub egida Ligii Națiunilor) fondat în 1924, reprezenta peste 40 milioane de minorități etnice și naționale de pe continent, avându-l ca președinte pe Josip Wilfan și secretar general pe Ewald Ammende.

3

Timișoara 3 septembrie 1930

Stimate Domnule Secretar General,

S-a întâmplat ceva de care mă temeam: întreaga noastră acțiune atât de greu construită a căzut în apă. Circurile oficiale au preluat inițiativa noastră privată pentru

ca în ultimul moment, sub presiunea politicii externe, să bată în retragere. Dl. Gh. Popp și Grigore Ion au procedat cu elan uitând însă că sunt reprezentanții guvernului. De ce să ne mirăm că Belgradul a reacționat și dl. Prim-Prezident a fost obligat să anuleze întreaga acțiune ?

Noi aici am încercat să salvăm ceea ce era de salvat și am forțat pe cont propriu hotărârea (vezi declarația din scrisoarea adresată de dl. Ardeleanu¹ Dvs.) căci ne-au stat la dispoziție toate mijloacele fiindcă emigranții au procurat toate mijloacele bănești însă acum au dat înapoi și românii din Jugoslavia refuzând participarea la Congres pentru a nu face greutăți guvernului.

Postfactum putem trage următoarele învățăminte: dacă pe viitor vrem să obținem ceva trebuie să lăsăm oficialitățile române în afara jocului. În caz contrar nu vom ajunge niciodată la vreun rezultat. Și deoarece inițiativa noastră particulară este independentă neavând în fond nevoie de nici un sprijin oficial nu vedem de ce trebuie să ne lăsăm tutelați pentru a fi în permanență contracarați. În sfârșit, frații noștri români au un drept elementar de a-și apăra limba, religia și cultura indiferent dacă aceasta convine sau nu statului român. Acestea sunt drepturi care nu trebuie sacrificate nici unui interes extern. Prin urmare ne gândim să nu dezarmăm și vom urma drumul pe care am pornit.

Domnule Secretar General, am considerat că e de datoria mea să vă informez în legătură cu aceasta deoarece suntem hotărâți ca, la următoarea ocazie, să procedăm independent.

Cu stimă, preasupusul Dvs.

(Dr. Cornel Grofșorean)

Excelenței Sale Ewald Ammende Secretar General al Congresului minorităților
Geneva

D.J.C.S.A.N. inv. nr. 380

¹ Ștefan Ardelean (n.1900 la Sân Mihai-Banatul iugoslav) inginer, directorul Liceului industrial din Timișoara, consilier municipal, inițiatorul Asociației Studenților fondată la Sân-Mihai în 1923.

4

Timișoara 20 septembrie 1931

Stimate Domnule Secretar General,

Referitor la adresa Dvs. din 14 august¹ răspund cu întârziere deoarece între timp am fost numit primar al oraşului Timișoara² și am fost foarte solicitat.

Referitor la situația grupării românești din Jugoslavia ea este poate mai rea ca acum doi ani când eram preocupat să conduc o acțiune unitară care a eșuat datorită elanului exagerat al d-lui Popp și a prudenței d-lui Maniu³ pentru că nu se voia a se înțelege că o asemenea acțiune nu poate purta o ștampilă oficială.

Dimpotrivă, conducătorii mișcării românești din Jugoslavia sunt foarte slabi pentru a nu folosi cuvinte mai dure. După ce m-am retras a stagnat întreaga acțiune. Este un element însoțitor al psihicului românesc. Nimeni nu face ceva pozitiv. Dacă însă cineva ia inițiative apar o sută de inițiatori pe scenă și compromit acțiunea. Așa suntem noi.

Deoarece am văzut că nu pot realiza nimic cu Asociația Emigranților am vrut să înființăm aici o filială a Institutului de Sociologie din București (profesorul Gusti⁴) pentru ca în cadrul ei să creez o secție a minorităților unde aceste chestiuni să fie tratate în mod unitar, prezentate în mod academic. Acum voi înființa neapărat această filială sub egida Politehnicii. Revista însă nu poate să apară acuma pentru că reducerea inevitabilă a bugetului exclude orice subvenție.

Încă în iulie Domnul Protopop Oprea⁵ mi-a comunicat că Domnul Secretar General va vizita în călătoria lui și Timișoara. Din păcate se pare că ruta Dvs. a fost alta astfel că nu am putut avea onoarea de a avea o convorbire personală.

În așteptarea unor timpuri mai bune rămân cu supusă considerație al Dvs.

(Dr. Cornel Grofșorean)

D.J.C.S.A.N. inv. nr. 380

¹ Adresa la care se face referire se află în volum la secțiunea „Scrisori primite”.

² Din 1931 Cornel Grofșorean a devenit primarul municipiului Timișoara sub guvernarea lui Nicolae Iorga-Constantin Argetoianu.

³ Iuliu Maniu (1873-1953), marcant om politic, președinte al P.N.Ț. din 1926. Prim ministru (1928-1930, 1932-1933). După 23 august 1944 s-a împotrivit procesului de transformare comunistă a țării, în 1947 a fost judecat, condamnat și întemnițat la Sighet unde a decedat.

⁴ Dimitrie Gusti (1880-1955), reputat sociolog, profesor universitar, întemeietorul Școlii sociologice românești.

⁵ Traian Oprea (1866-1947), protopop al Vârșeșului, luptător pentru drepturile românilor bănățeni. Născut la Ezeriș, jud. Caraș-Severin, hirotonisit ca protopresbiter în 1889, a funcționat la Ciclova Română (capelan), Moldova-Nouă (paroh).

Stimate Domnule Secretar General !

Referitor la onorata Dvs. adresă din 19 mai anul acesta¹, sunt liber să vă declar următoarele:

Scuzați-mă că am tăcut un timp atât de îndelungat dar, pe de o parte, am fost foarte dezamăgit pentru că dl. Oprea din Vârșeț s-a dovedit a fi un excroc extraordinar care numai datorită intervenției mele nu a fost predat procuraturii. Am vrut să evit un scandal penibil.

Acum omul este marginalizat și dacă în curând nu va părăsi Vârșețul nu voi putea răspunde pentru urmările acestui fapt. Tineretul entuziast de acolo în jurul persoanei simpatice și idealiste dr. Butoarcă, este ferm decis să pună capăt zilelor acestei canalii. . .

Între timp am fost numit primar general al orașului Timișoara fapt care mi-a răpit și îmi răpește mult timp.

Cu toate acestea nu sunt inactiv și scrisoarea Dvs. mi-a făcut o colosală bucurie, eu primind-o ieri când Dl. D. Gusti renumitul sociolog român și președinte al Institutului de Sociologie se afla aici pentru ca, la inițiativa mea, să înființăm la Timișoara o filială a Institutului de la București. Într-adevăr cu marea colaborare și cu participarea mai multor minorități (Dl. Dr. Fr. Krauter a fost și el ales în comitet) înființăm un Institut Social pentru Banat și Arad ("Institutul Social Banat-Crișana").

Acest Institut va avea o secție pentru minorități (președenția acestei secții am preluat-o eu²) și aume pentru minoritățile României, deci pentru chestiunea internă dar și o subsecție pentru românii din străinătate. În această secție vom discuta toate aceste chestiuni și le vom trata în mod științific și statistic.

Ținând cont de această situație vă rog să mai aveți puțină răbdare până ce întreaga căruță se va urni.

Primiți D-le Secretar General expresia mulțumirilor mele pentru grija Dvs. și semnez al Dvs. preasupus

(Dr. Cornel Grofșorean)

D.J.C.S.A.N. inv. nr. 380

¹ Adresa se află la secțiunea „Scrisori primite”.

² Este vorba de o subsecție care a efectuat o cercetare de mică amploare în Banatul Iugoslav, în localitățile locuite de români, publicându-se rezultatele în studiul semnat de Iosif Duma, *Situația românilor din Banatul Iugoslav*, în „Revista Institutului Social Banat-Crișana”, (1940), nr. 37-38, p. 633.

Timișoara 24 august 1934

Stimate Domnule Secretar General,

Ca răspuns la adresa onorată a Dvs. din 18 august, mă grăbesc să va comunic respectuos că, din păcate, această invitație a fost trimisă cam târziu. Deci nu am putut să mai iau măsuri pentru a participa la cel de-al X-lea Congres al Naționalităților de la Berna pentru că o asemenea acțiune nu poate avea loc fără aprobarea Institutului Nostru cu toate că mi-ar fi făcut mare plăcere să particip.

Așa cum V-am comunicat la timpul potrivit, Domnule Secretar General, eu am înființat în anul 1932 un Institut de Sociologie care are și o secție pentru minorități. Aceasta la rândul ei având o subsecție pentru românii din străinătate. Deci ne interesează aceste probleme în cel mai înalt grad. Fiindcă din invitația Dvs. am câștigat impresia că, Congresul nu a trimis invitații doar unor instituții reprezentând minoritățile ci și unor instituții ale majoritarilor, ceea ce după știrea mea nu a fost cazul înainte, (cred) că nu există nici un motiv pentru care eu, respectiv Institutul nostru, să primească pentru Congresul următor, o invitație foarte devreme¹.

Pentru a putea da întregii acțiuni un caracter pur științific vă recomand să trimiteți o invitație D-lui D. Gusti profesor universitar la București, fost ministru² și președinte al Institutului Sociologic Român din București deoarece colaborarea d-lui profesor care se bucură de un renume european, va da o garanție științifică deplină.

Cu deosebit respect
(Cornel Grofșorean)

D.J.C.S.A.N. inv. nr. 380

¹ Datele oferite de arhivă ne îndreptățesc să credem că această invitație nu a mai sosit.

² Dimitrie Gusti a fost ministru al Instrucțiunii Publice Cultelor și Artelor în perioada 1932-1933, în timpul guvernării P.N.Ț.

Timișoara 26 decembrie 1934

Stimate Domnule Secretar General,

Ca răspuns la scrisoarea Dvs. din 4 octombrie¹ vă comunic politicos că am vorbit cu Dl. profesor Gusti despre planul nostru. Dl. Ministru s-a bucurat de raportul meu și a promis să reflecteze asupra chestiunii. Ar mai rămâne acum ca Dl. Secretar

General să se adreseze direct Dl-ului Ministru Gusti pentru a discuta direct modalitatea de procedură.

Referitor la întrebarea Dvs. dacă să urmărim mobilizarea românilor din Jugoslavia, eu sunt convins că în condițiile date aceasta nu ar duce la nici un rezultat.

În primul rând pretențiile principale adică pretențiile culturale ale acestor români au cam fost îndeplinite².

În al doilea rând sunt legăturile diplomatice ale țării noastre atât de strânse încât nici o oficialitate n-ar permite vre-o manifestație.

Ca urmare nu mă gândesc, cel puțin deocamdată, la problema românilor din Jugoslavia ci îmi îndrept atenția la situația inadmisibilă din Ungaria unde 60-70000 de români, dacă nu chiar 100000 sunt într-o situație îngrozitoare. Aici trebuie să acționăm pentru a avea reprezentanți ai minorității române, în sfârșit, la Congresul Minorităților. Dacă românii vor fi prezenți odată, în mod firesc va fi pusă pe tapet și problema bulgară. Nu ne vom opri la Nistru deoarece acum în Uniunea Sovietică trăiesc peste 400000 de români de-a lungul graniței în așa numita Republică Moldovenească (români transnistreni)³.

Și aceasta ar fi cu atât mai important cu cât după toate aparențele, pe baza programului contelui Bethlen⁴, Budapesta dezvoltă întregul program revizionist vrând, la Cambridge, să blocheze chestiunea naționalităților. Astfel ar fi în interesul statelor succesoare să combată această politică la fața locului adică la Congresul Naționalităților. De fapt trebuie prezentate opiniei publice europene toate documentele și probele existente. Noi aici, în România, nu avem nimic de ascuns.

Vă rog politicos să vă adresați și profesorului Gusti pentru a afla dacă putem întreprinde ceva. În același timp ar fi însă indicat dacă Dl. Secretar General s-ar interesa și de minoritatea română din Ungaria. Poate că, conducătorii minorității germane de acolo ar putea lua contact cu românii. Această scrisoare am trimis-o în copie și d-lui Ministru.

Așteptând răspunsul dvs. rămân cu salutări supuse al Dvs.

(Dr. Cornel Grofșorean).

D.J.C.S.A.N. inv. nr. 380

¹ Se află în volum la „Scrisori primite”.

² Cornel Grofșorean are probabil în vedere semnarea Convenției școlare între România și Jugoslavia (1933), în baza căreia s-au înființat școli primare cu limba de predare sârbo-croată în România și cu predare română în Jugoslavia.

³ Aceste Congrese anuale ale Minorităților deveniseră o adevărată tribună, de la care s-a pus de multe ori sub semnul întrebării conduita unui stat sau altul față de minorități, astfel că prezența unor reprezentanți era imperios necesară.

⁴ Ștefan Bethlen (1874-1946) aristocrat maghiar, prim-ministru al Ungariei (1921-1931), s-a făcut remarcat prin acțiunile sale revizioniste, menținând o legătură strânsă cu Italia fascistă, sperând într-o schimbare a deciziei Tratatului de la Trianon în urma căruia Ungaria a pierdut teritoriul.

Doamna Averescu

(Timișoara) 11 ianuarie 1927

Doamnă Prim-ministru¹,

În urma autorizației primite de la Excelența Voastră, am onoare a Vă expune următoarele:

Nicăiri nu s-au făcut atâtea abuzuri prin reforma agrară ca în Banat deoarece pământul fiind de prima calitate (un jugher² se vinde-in medie cu 100000 lei) era asaltat de toți escrocii reformei. Astfel se esplică că aci s-au săvârșit cele mai scandaloase schimburi, toate în dauna țărănimii³.

Această țărănime de la guvernarea noastră a așteptat salvarea intereselor ei legale și aceasta atât mai vârtos că la începutul guvernării s-au făcut promisiuni solemne în privința revizuirii abuzurilor și îndeosebi cu referire la revizuirea tabloului îndreptățiților. Anume în fiecare comună tabloul a fost superficial compus. Notarii străini de neam, primarii desorientați (căci tablourile au fost compuse în anul 1919-1920 deci sub influență revoluționară), poporul însuși neîncrezător, momente decisive, cari împiedecau seriozitatea lucrării. Mai târziu toată lumea s-a deșteptat, când țărănimea s-a convins că exproprierea nu este un bluf, când însă foarte mulți au rămas afară din tablou, îndeosebi văduvele de război, voluntarii absenți cari numai târziu s-au reîntors în țară, cetățeni cari în primul rând ar fi îndreptățiți la sprijinul statului. Cei mai mulți însă au căpătat pământ în arendă forțată. Acum, deodată, la dispozitivul de parcelare, cei mai mulți sânt lăsați afară deoarece nu figurează în tablou iară alții sânt radiați în vederea dreptului de moștenire (art.97.ref.agr.). În văzul acestora toată propaganda este îndreptată împotriva partidului nostru⁴ ce promisese pământ, revizuire, etc. și în realitate chiar sub guvernarea noastră sânt cei mai mulți desmoșteniți. Și concomitent se face urcarea taxelor la chibrite, sare, C.F.R., impozitul imobilelor, etc.

Averescani(i), avem toată răspunderea însă puterea efectivă, administrativă o dețin Goldiștii⁵. Iară Justiția stă sub influențe liberale căci până în ziua de azi nu am putut schimba d(e) e(xemplu) procurorul general, primul procuror etc., toți cari ar trebui să susțină politica guvernului⁶. Astfel s-a întâmplat că primul președinte al Tribunalului din Oravița pe față face propagandă liberală sfidând autoritățile noastre

fără ca să se ia vre-o măsură. Și altele multe neajunsuri cari periclitează existența noastră ca partid deoarece în Banatul întreg se semnaleză o neîndestulare generală a vechilor averescani cari timp de șapte ani de zile au susținut acest partid.

Am ținut de necesar să atrag binevoitoarea atențiune-și pe această cale-a D-lui Prim Ministru deoarece ar fi păcat ca Partidul Poporului, după munca și truda noastră, a tuturor, să dispară din sufletul bănățenilor cari și la alegerile mai recente au dat dovadă de dragostea lor față de Dl General deoarece în nici un colț al țării nu au fost alegeri mai libere și mai fidele ca aci. Și totuși Bănatul este desconsiderat, trecut pretutindeni și întotdeauna cu vedere pe când liberalii-din motive bine determinate-au dat Bănatalui o atenție deosebită. Dânșii știu: che(i)a Ardealului este Banatul și nu invers!

Primiți Doamnă Prim ministru espresia devotamentului meu însuflețit,
Al Excelenței Voastre, cu sărutări de mâni

(C. Grofșorean)

A.M.B.M. MD 34/9725

¹ Soția mareșalului Al. Averescu (1859-1938), comandant al armatei a II-a care a reputat victoria de la Mărășești, în 1927 prim-ministru, a înființat Liga Populară, devenit ulterior Partidul Poporului.

² 1 jugher=0,575 ha.

³ Cornel Grofșorean se referă la reforma agrară din 1921, care nu a condus la rezultate deosebite, cum ar fi creșterea producției medii la ha, datorită unor cauze binecunoscute: lipsa inventarului tehnic, metode rudimentare; aplicarea ei deficitară ar fi o altă cauză ce se relevă din conținutul scrisorii.

⁴ „Partidul nostru“ era Partidul Poporului, din care și C. Grofșorean făcea parte, fiind ales chiar deputat. În 1927 a părăsit partidul și totodată viața politică.

⁵ Goldiștii erau membrii ai Partidului Național condus de Vasile Goldiș (1862-1934), pe care l-au părăsit intrând în guvernul Averescu.

⁶ Influența Brătienilor era considerabilă în cadrul Partidului Poporului, ceea ce l-a determinat pe Mihail Manoilescu să ia atitudine pentru emanciparea de sub această tutelă.

Christine Bakker de Bosse

1

Timișoara 4 mai 1930

Mult stimată Doamnă

Ca cercetător am studiat cu interes minoritățile mai ales aici în România, deoarece această problemă m-a preocupat și în vechea Ungarie. Bineînțeles că pe

atunci am văzut România altfel când eram minorități. Ceea ce este normal dar nu și logic.

În prezent este o lucrare de-a mea în lucru: „*Problema minoritară în România*”¹, pe care stimată doamnă o să v-o trimit și dumneavoastră, cu toate că este scrisă în românește. Bineînțeles că nu acesta este motivul pentru care v-o trimit, ci convingerea că Vă interesează foarte serios problemele noastre, deoarece situația în țară este destul de neobișnuită, și niciunde nu se pune problema din această viziune ca aici în România. Cine are interes pentru această întrebare important, acela trebuie neapărat să studieze situația românească ca să aibă o vedere clară asupra viitorului acestei probleme. Mă refer la un studiu serios, nu bazat pe propagandă informațională din care să se tragă învățăminte, nu întotdeauna reale. Am impresia că și în timpul șederii dumneavoastră în Timișoara, ați trăit într-o atmosferă-zicem noi-tendențioasă². Această întrebare este de neocolit în politică. În privința faptelor-că această întrebare a acțiunii politice este foarte slab emancipată-mă simt dator în lucrările mele să mă inspir din sursele minoritare pentru a fi cât mai obiectiv. În acest fel folosesc foarte mult material din ziarle minorităților, reviste, broșuri, studii, documente parlamentare, conferințe, congrese, de unde am putut să-mi fac o viziune clară. Când am aflat din raportul dumneavoastră, că nu stăpâniți legăturile noastre și când dl. consul dr. Iosef Gabriel³ din Timișoara mi-a exprimat observațiile sale, m-am simțit foarte dator să vă pun la dispoziție o parte din materialul meu ca dumneavoastră să vă faceți o idee reală despre acțiunile noastre. Bineînțeles că nu pot să vă aduc la cunoștință decât o mică parte din sursele mele germane, deoarece nu înțelegeți toate limbile care se vorbesc aici. Altfel v-ași fi trimis în primul rând surse ungurești care sunt prelucrate în toate cărțile mele. Toate documentele folosite se referă la Banatul german-ungar, deoarece bătălia nu se dă pe frontul româno-german ci pe cel germano-ungar.

De aici aveți posibilitatea stimată doamnă, să vă exprimați părerea nu în fața unui român, care vede întrebarea cu privire la unguri subiectivă, ci în fața minorității germane, pe care o veți cunoaște.

Dacă doriți, stimată doamnă că Vă ocupați de relațiile noastre și dacă vă interesează mai multe păreri, mai mult sau mai puțin subiective, Vă stau cu plăcere la dispoziție. Primiți profundul meu respect.

Cu stimă al Dumneavoastră
Cornel Grofșorean

D.J.C.S.A.N. inv. nr. 380

¹ Preocupările sale privind problematica minorităților au continuat, publicând studiul: *Situația politică și culturală a minorităților etnice din România (1927-1930)*, în „Revista Institutului Social Banat-Crișana”, IX(1941), ian-apr., p. 58-92, iar mai târziu prin participarea cu

„Rapoarte” pentru Biroul Păcii: *Situația politică și culturală a minorității etnice din România la finele anului 1930, Problema germană, Problema maghiară.*

² Christina C. Bakker-Van Bosse (1884-1966), inițiatore a mișcării de emancipare feminină în Olanda, militantă pacifistă, cu studii de drept la Universitatea din Leiden. Delegată de Congresul Minorităților, Christine Bakker a cercetat starea minorităților din România în cursul anului 1930, redactând un raport nefavorabil la adresa autorităților românești.

³ Iosef Gabriel, avocat timișorean, consul al Austriei la Timișoara din 1919.

2

Timișoara 10 nov. 1930

Stimată Doamnă,

Alăturat, un articol foarte interesant provenit din pana renumitului conducător șvab: prelatul Franț Blaskovits¹ apărut în „Banater Deutsche Zeitung”² din 9 nov. anul curent.

Este o mică probă despre cum se poartă aici, în țară, discuțiile între șvabi și maghiari. Vă va interesa cu atât mai mult cu cât este vorba despre onoratul dvs. prieten dr. E. Jakabffy³.

De fapt acum câteva luni unul dintre colaboratorii noștri, a avut libertatea să vă trimită două pachete recomandate ca pachete foarte valoroase, dar stimata doamnă nu apreciază acest gest nici măcar cu un răspuns⁴. Probabil că acesta este obiceiul în apus.

Pentru că stimata doamnă este cunoscută însă în Banat ca o apărătoare de nezdruncinat a maghiarilor și o reprezentantă a problemei minorităților și la Congresul de la Geneva, se cuvine unei „socioloage” să cunoască și reversul acestei probleme⁵.

Cu stimă: Redacția revistei românești „Banatul”⁶.

D.J.C.S.A.N. inv. nr. 380

¹ Ferenc Blaskovics (1864-1937), de origine maghiară, prelat papal la Episcopia Romano-Catolică de Cenad-Timișoara, publicist, adversar al ideii de unire a românilor.

² Oficinos al germanilor din Banat.

³ Jakabffy Elemér (1881-1963), născut la Lugoj, redactor al revistei „Glasul Minorităților” din Lugoj, deputat (1927, 1928, 1930-31) permanent reprezentant al minorității maghiare la Congresul naționalităților de la Geneva, vicepreședinte al Partidului Maghiar, autor al unor scurte lucrări: *Date privitoare la trecutul comitatului Caraș, Evenimentele din anul 1848 în comitatul Caraș, Date privind evenimentele de la 1848 în comitatul Caraș.*

⁴ Pachetele conțineau probe care demonstau existența unei reale ostilități maghiarogermane. Liderii Partidului German au fost supuși deselor presiuni venite din partea Partidului Maghiar care îndemna la opoziție comună împotriva statului român, acuzat că nu respectă

tratatul minorităților. Partidul German nu a răspuns întotdeauna favorabil acestor insistențe. Posibil ca respectivele probe să fi fost trimise chiar de Cornel Groșorean care era membru în comitetul de conducere al Revistei „Banatul”.

⁵ Aceeași emitenți au mai trimis la 21 nov. 1930 o scrisoare către Christine Bakker, în care aduc noi probe privind lipsa de suport a afirmațiilor făcute de aceasta, decurgând din neînțelegerea situației, scrisoare pe care o reproducem în continuare:

Stimată Doamnă Christine

Din dorința de a vă face o bucurie suntem dispuși să Vă punem la dispoziție „Lugoscher Zeitung” nr. 92 din 20 noiembrie, anul trecut. Minoritatea șvăbească bănățeană face afirmații bizare și cum dumneavoastră vă ocupați de sociologia minorităților- cu siguranță vă interesează. Așa de exemplu, se spune în articol, că puterea românească face asimilare forțată. Deci ne punem unele întrebări: cum se potrivește această constatare, a minorității germane, cu profunda denigrare pe care o aduce maghiarimea? Germanii de aici nu urmăresc o politică iredentistă și nu au nici un interes să vadă renăscută vechea ungurime sau pe maghiarii care dus deschis o politică revizionistă. Întrebări foarte interesante pentru un om care are curajul să se ocupe de aceste probleme în mod deschis. Cu stimă ziarul „Banatul”

⁶ „Banatul” era o revistă culturală, socială și economică, organ al „Asociației Culturale din Banat”, apărută sub conducerea lui C. Lahovary și Grigore Ion în 1925, mai multe informații despre preocupările istorice ale Revistei, în Radu Ardelean, *Istorie la gazetă în Banat*, Timișoara, 2007, p. 9-64.

M. Balta

Timișoara 2 noiembrie 1930

Dragă Domnule Coleg!

Mulți ani au trecut, de când nu ne-am mai întâlnit. Poate că nici nu Vă mai aduceți aminte de mine! Cum zice Schiller /dacă bine îmi aduc aminte!/: ”*auch ich war in Arcadien gebohren*” - adică: *și eu am fost cândva aверescan...* Am alte îndeletniciri: mă preocupă problema minoritară.

În vederea acestui interes am rugat pe ginerile meu, ca să se adreseze către D(umnea) Voastră, pentru a obține unele informațiuni. Anume ar fi necesar, ca să studiem situația românilor din Ungaria, atât din punct de vedere cultural cât și politic, social, bisericesc, economic ect. pentru a fi în privința aceasta pe deplin informații, având posibilitatea ca să servim și oficialității datele necesare. Mă preocupă planul înființării unei reviste, scrisă în limba germană, în care să publicăm studii asupra românilor de este hotare.

În consecință Vă rog, ca să ne dați (o) mână de ajutor. /Observ că, mult ne-ar interesa și situația șvabilor din Ungaria/. O problemă foarte însemnată pentru studierea problemei în ansamblul ei.

În așteptarea răspunsului D(Voastră), primiți asigurarea distinsei mele considerațiuni.

Al D(umnea)Voastră
(C. Grofșorean)

D(omniei)Sale Domnului
Dr. M.Balta șef de presă
Budapesta

D.J.C.S.A.N. inv. nr. 380

Victor Bârlea

Lugoj 10 martie (19)34

Stimate D-le Profesor!

Din încredințarea prietenului nostru: Dr. A. Bireescu², simpaticul Primar al Lugojului, î-mi iau îndrăzneala, de a mă adresa către D-Voastră în următoarea chestiune:

Este vorba de înființarea afiliației Institutului Social Banat-Crișana, cu Secții independente și autonome, la Lugoj. Unde se impune imperios aceasta activitate științifică, având D-Voastre între zidurile orașului pe cel mai activ teoretician în chestiuni minoritare, pe d-l Dr. Jakobffy. Impunându-se deci datoria intelectualilor români de acolo, ca să controleze aceasta activitate a sus numitului domn.

Eu m-am adresat în primul rând către Șandorică (Alex. Bireescu-n.n.), știindu-l încă din trecut ca un om, care se interesa de chestiuni sociale. Apoi credeam că el ar fi mai indicat, ca să i-a inițiativa în mână. Cum am făcut-o și eu la timpul său, când eram primar. Cum a făcut-o la fel d-l Dr. Radu³ fost Primar al Aradului și cum se întâmplă de prezent la Oradea, unde d-l Dr. Sofronie⁴, fostul Primar luasă inițiativa.

În consecință nici Sandorică nu a refuzat aceasta acțiune, ci mi-a comunicat, ca să mă pun în legătură directă cu D-Voastră, cât și cu fratele Titu Popoviciu⁵, urmând că D-Voastră trei lalolaltă să înjghebați aceasta instituțiune, atât de necesară și în acel județ.

Vă rog, deci, să binevoiți, a lua contact direct cu d-l Primar, apoi și cu d-l Popoviciu pentru a lua măsurile necesare, ce le credeți de cuviință.

Primiți, d-le Profesor, asigurarea deosebitei mele considerațiuni, cu distinsă stimă.

(C. Grofșorean)

¹ Victor Bârlea (1882-1959), născut la Vărădia (jud. Caraș-Severin), poet, publicist, profesor la Liceul de stat din Lugoj, a desfășurat o intensă activitate culturală, sprijinind activitatea Astrei, a publicat printre altele: *Cântece poporane din Maramureș*, București, 1924.

² Alexandru Birescu (1882-1953) doctor în drept, avocat la Pancevo, absolvent al Facultății de drept, beneficiar al unei burse Emanuil Gojdu, a murit în detenție la Poarta Albă.

³ Cornel Radu, la data scrisorii directorul Spitalului de copii.

⁴ Gheorghe Sofronie (1901-1961), autor de lucrări istorice în problematica minorităților. A mai publicat *Elementele juridice și politice ale problemei dezarmării* în „Revista Institutului Social Banat-Crișana” II (1933-1934), nr. 6-9, p. 45-65.

⁵ Titus Popovici (n. 1890), avocat, deputat de Severin, subsecretar de Stat la Ministerul Economiei Naționale.

Gherasim Belciu

Timișoara 1 August 1942

Mult stimat Domnule Doctor¹

În numărul din Septembrie-Octombrie al revistei noastre aș dori să public un studiu despre realizările primăriei la Poiana Mărului², cu toate datele referitoare la cheltuielile, investițiuni, aranjament, frecvența copiilor, etc. etc. apoi și o descripție plastică a regiunii (câteva fotografii a regiunii și a clădirilor). Studiul acesta ar fi un document în plus despre realizările românești în cele două decenii de administrație românească³.

În așteptarea răspunsului D-Voastră, Vă rog, să primiți asigurarea distinsei mele considerațiuni.

(C.Grofșorean)

B.J.T. f.144

¹ Șeful Serviciului Cultural din Timișoara.

² Studiul nu s-a mai publicat.

³ Interesul lui Cornel Grofșorean pentru realizările românești după 1918, era motivat de proiectul participării Institutului Social Banat-Crișana la redactarea memoriilor pentru Conferința de Pace.

Ion Belgea

Timișoara 17 ianuarie 1933

Domnule Belgea¹,

Secția cultural-artistică, a Institutului Social din Banat-Crișana, în ședința din 7 decembrie (embrie) 1932 a hotărât a vi se trimite o adresă, prin care să fiți rugat a copia din cartea călătorului italian Marsili², părțile unde acesta vorbește despre Banat.

Vă rugăm, a ne comunica dacă acceptați propunerea noastră și totodată, să vă fixați, suma ce ne-a cereți în schimbul acestei munci.

Președinte

I. Miloia³

Secretar

Ghenadie Ilie⁴

B.J.T. f. 220.

¹ Ion Belgea (1909-1939) funcționar la Biblioteca Academiei Române, asasinat în lagărul de la Vaslui în septembrie 1939, în masacrul ordonat de Carol al II-lea împotriva legionarilor.

² Luigi Ferdinand Marsigli (1658-1730), călător străin în Țările Române, care a redactat și un dicționar latin-român-maghiar (1680).

³ Ioachim Miloia (1897-1940), doctor în istoria artelor, litere, filozofie, director al Muzeului Banatului (1928-1940), a înființat „Analele Banatului”, al cărui director a fost pe toată perioada apariției.

⁴ Viitor prefect în timpul guvernării legionare.

Alexandru Bireescu

Timișoara 6 Februarie (19)34

Dragă Sandorică!

Am dispus, ca să Ti-se trimită exemplarele revistei Institutului Social Banat-Crișana, pentru a Te informa asupra scopului activității noastre.

Bine! Vei spune, cum Te cunosc. Dar ce să fac eu în această materie? Apoi multe dragul meu! Deoarece eu mă căznesc de 2 ani, ca să înființăm și la voi o filială a Institutului nostru. Însă până de prezent nu am aflat omul. Nu parcă nu m-ași fi gândit de la capul locului la persoana Ta, cunoscându-ți interesul-deja din trecut-pentru problemele sociale însă, știindu-Te în luptă, apoi într-o activitate încordată pe teren administrativ, m'am sfiit a Te îngreuna și cu aceasta problemă. Sperând că cu ajutorul unor profesori, să ajungem la bun sfârșit. Ei bine! Chestiunea nu s-a putut face. În consecință nu mai Te pot cruța, dragă Prietene, fiind vorba de prestigiul orașului Tău, oraș și mie drag, căci mă leagă amintirea copilăriei și a adolescenței mele, mă leagă două morminți ai părinților mei neuitați și, mă leagă locul, unde voi avea să odihnesc și eu odată de vecie¹.

Ori, Tu ști prea bine că, Lugojul în timp de pace a fost un focar al culturii sociale. Nicăiri-și dacă ai răsfoi *Lugoscher Zeitung*², redactată pe vremuri de mine, Vei afla o statistică foarte interesantă, din care rezultă că, la Lugoj-în timp de pace-au fost mai multe conferințe științifice, îndeosebi sociologice și, mai multe concerte ca la Timișoara. Un alt document și mai strigător: eram primar aci în 1921³, când vestitul violoncelist Casals Pablo⁴ a dat un concert. Eu îl cunoșteam încă de la Lugoj, unde venia în fiecare an. Natural, m-a dus, ca să-l salut. Și în decursul conversației aflasăm de la dânsul că, anunția-adeacă în 1921-concertasă prima oară la Timișoara, ducându-se anual la Lugoj.

Dar și mai semnificativă a fost întâlnirea mea cu Enescu⁵ în 1931, când din nou eram aci primar⁶. Pe dânsul la fel l-am cunoscut încă de la Lugoj, care î-mi mărturisea că, în 1921 a fost prima oară la Timișoara.

Ce denotă aceste întâmplări? Faptul că, acolo pulsea o vieță intensivă culturală. Și astfel datoria Ta este, ca să reimprospătez acele vremuri. Deoarece pe teren economic puțină speranță, ca să puteți rezista preponderenței capitalismului timișorean, care-pierzându-și hinterlandul bogat din Sudul Banatului, a fost nevoit să se năpustească asupra județelor limitrofe... Poate că este și mai bine, deoarece în felul acesta a slăbit agresivitatea evreo-maghiară. În consecință este momentul, pentru afirmarea culturală a elementului românesc.

Din aceste motive, cred că, nu este admis, ca să rămâi indiferent față de mișcarea noastră. Punându-Te în frunte, sunt sigur de reușită completă.

Procedeul este următor: înființați o filială a Institutului Banat-Crișana și acolo, cum este la Arad. Această filială este absolut independentă, inaugurându-și secțiile de cari are nevoie. Astfel la voi ar fi necesară secția culturală, apoi cea minoritară pentru a controla activitatea științifică a celui mai periculos ideolog minoritar: pe d-l Jakabffy. Doar sub redacția sa apar două reviste minoritare.

Fiecare secție este independentă-din punct de vedere științific-și autonomă. Cu noi legătura este numai administrativă.

Înființarea ar trebuie să se facă până în Martie, ca să ai căderea de a acorda ceva subvenție/10-15.00 Lei/-asigurând și concursul material al județului pentru Institut. Cum numai noi, adeacă centrala are personalitate juridică, noi am înăinta cererea, iară voi ați acorda subvenția nouă, însă, cu condiția impusă că, suma acordată să fie pusă la dispoziția filialei voastre. Noi apoi Te-am încredința pe Tine cu ridicare sumelor înscrise în buget.

Natural, Tu ar trebui să prezidez(i) Secțiile, având fiecare secție și un președinte de secție.

La inaugurare noi foarte bucuros am lua parte, pentru a Vă da lămuririle necesare.

Observ că, statutele vor fi schimbate la adunarea gen. din Martie în sensul acela că, se șterge taxa de înscriere și rămâne numai cotizația lunară de 20 Lei după fiecare membru. Pentru acesta sumă însă, îi se trimite revista gratuit. Cotizațiile voastre fac parte din bugetul vostru. Noi nu reflectăm la ele.

Cum Vei observa, lucrările secțiilor și ale membrilor noștri sânt publicate în Revistă. Astfel am proceda și cu lucrările membrilor din Lugoj.

Țin deci, dragă Șandorică, să fac înc-odată un apel călduros la interesul Tău pentru cultura orașului pe care-l prezidez cu atâta demnitate și dragoste civică, rugându-Te: să nu respingi rugămintea mea, izvorâtă din cel mai pur idealism.

Te sărut cu vechea prietenie

al Tău
(C.Grofșorean)

B.J.T. f. 90

¹ La Lugoj Cornel Grofșorean a locuit de la vârsta de 18 ani, și-a început cariera de avocat, a fost subprefect al jud. Caraș-Severin și tot acolo a fost înmormântat în 1949.

² Ziarul a apărut în intervalul 1910-1911.

³ Ca primar al Timișoarei (1921-1922) avea responsabilitatea organizării administrative a municipiului.

⁴ Pablo Casals (1876-1973) celebru violoncelist, compozitor, dirijor spaniol, a concertat de nenumărate ori și în România.

⁵ George Enescu (1881-1955), remarcabil compozitor, muzician, dirijor, marea sa creație este opera „Oedip”.

⁶ Din 1931-1932, Cornel Grofșorean a fost din nou primar al Timișoarei în timpul guvernării Iorga-Argetoianu.

Gheorghe Birescu

Timișoara, 14 martie 1933

Stimate domn¹,

Prin prezenta vă înștiințăm că Onor. Comitetul de conducere al Institutului Social Banat-Crișana în ședința sa din 11 martie a.c. a hotărât suspendarea tuturor cheltuielilor pe care I.S.B.C. le-a avut cu administrația biroului său, alocând pe seama Secretariatului general administrativ doar suma de lei 500, pentru angajarea unui funcționar dactilograf. În consecință vă rugăm să luați la cunoștință că pe ziua de

15 martie a.c. sunteți desărcinat de serviciul pentru care I.S.B.C. va plăti până la această dată.

Totodată vă rugăm să bine voiți a vă prezenta la biroul Institutului pentru a preda arhiva.

Cu stimă

Președinte
(V. Blașian)

B.J.T. f. 136

¹ Gheorghe Bireescu (1888-1946), statistician, colaborator al lui Sabin Manuila.

Victor Blașian

Timișoara 9 februarie 1933

Domnule Președinte¹

Membrii secției cultural-artistice, luând cunoștință de reportajul apărut în ziarul „Calendarul” din 8 februarie c(urent), pag.2 sub titlul „Institutul Social de Vest”, reportaj scris de corespondentul din Timișoara al acestui ziar și iscălit Dan S. debătând în ședința din 8 febru(arie) c(urent) a secției, conținutul acestui reportaj au constatat următoarele:

În numitul articol, se tinde vădit la discreditarea secției culturale, atunci când se ataca în mod nereserios și lipsit de orice temei revista Institutului, al cărei conținut a fost scris în mare parte de chiar membrii acestei secțiuni.

Se mai tinde la desbinarea membrilor Institutului, atunci când în prima parte a reportajului se reliefează cu cuvinte de emfatică laudă meritele d-lui dr. C. Grofșorean-reale în orice caz și cari fac mândria noastră a tuturor-ca, apoi în partea doua a reportajului, să se înfățișeze prin contrast, lipsa de orice valoare și merit, ale acelora, cari au muncit, pentru ca revista să poată apare la timp.

Reportajul sus amintit așa cum a fost scris de un inconștient, apare ca un fenomen întristător, venind sa aducă critici întemeiate și tendențioase, făcute de un Român chiar la prima manifestare a Institutului, menit să aibă alt rost decât satisfacerea unor ambițiuni personale.

Prin urmare, solidarizându-ne în unanimitate cu cei atacați în acest reportaj-dl. președinte Miloia și ceilalți „tineri” vizați-hotărăsc a nega On. Comitet, să binevoiască a găsi acea cale și formă prin care secțiunea noastră să primească cea mai deplină satisfacție, neînțelegând să fie obiect de trivială critică nimănui,

atunci când aproape întreaga activitate a Institutului s-a răzimat-cel puțin deocamdată pe activitatea ei.

Primiți, vă rog asigurarea deosebitei noastre stime

Președinte
(Ioachim Miloia)

B.J.T. f. 188

¹ Victor Blașian, inginer, absolvent al Academiei superioare de Mine din Schemnitz, decan al Secției de mine al Politehnicii din Timișoara, apoi rector al acesteia.

Anton Bogdan

Timișoara 26 ianuarie 1938

Domnule Prefect¹,

Lucrările monografice efectuate de Institutul Social Banat-Crișana în anul 1934 în comuna Belinț sunt sub tipar și vor fi terminate în cursul lunii februarie a.c.

Totodată intenționăm ca în anul viitor să tipărim și monografiile comunelor Sârbova și Pojejena de jos efectuate de Institut în anii 1935 și 1936 și să continuăm pe teren lucrările monografice într-o altă comună din județul Timiș-Torontal.

Având în vedere scopul urmărit de Institutul Social Banat-Crișana și cunoscând sentimentele ce DV. nutriți față de institutul nostru, avem onoare a vă ruga să binevoiți a ne da și de data aceasta prețiosul DV. sprijin înscriind în bugetul județului pe exercițiul 1938/1939 ca și în exercițiul trecut suma de lei 250000 (douăsutecincizecimii) cu care să putem face în parte față obligațiilor noastre.

Primiți, vă rugăm Domnule Prefect deosebitelor noastre considerațiuni.

Președinte
C. Teodorescu

B.J.T. vol. 1, f. 94.

¹ Anton Bogdan (1881-1927), doctor în drept, prefect, deputat în timpul guvernului Averescu, lider al Uniunii Naționale a băcănenilor.

Romulus Boldea

Timișoara, 17 iunie 1938

Domnule Prefect¹,

Institutul Social Banat-Crișana, urmând înaltul îndemn al M.S. Regelui, se deplasează în fiecare an într-o comună spre a face o anchetă monografică asupra vieții țăranului român ajutându-l după posibilități și printr-o anchetă medicală.

În acest an ancheta noastră va avea loc în comuna Glimboca, jud. Severin de la 15 august la 15 septembrie, continuând cercetările Echipelor Regale din anul 1937.

În vederea reușitei operei noastre, cu onoare Vă rugăm să binevoiți a da tot concursul și să ne onorați cu prezența Domniei Voastre la festivitatea de inaugurare a lucrărilor.

Primiți Vă rugăm Domnule Prefect, expresiunea distinselor noastre considerațiuni.

Președinte
(C. Grofșorean)

B.J.T. f. 51

¹ Romulus Boldea (1884-1970) absolvent al Academiei Militare din Viena, a luptat pe frontul din Italia, lider al Uniunii Naționale a Bănățenilor, prefect al jud. Severin.

Gheorghe Boran

(Timișoara), 25 iunie 1937

Dragă Gheorghe!!

Am primit epistola ta și mă grăbesc a-ți răspunde.

Înainte de toate țin să te fac atent că în ierarhia familiei noastre a Grofșorenilor a-și fi un fel de unchi al Tău și în consecință Te rog că, în viitor, să nu mă mai „domnești”...

Mama ta a fost (i)eri la noi. De la dânsa am aflat că stai până marți la Ploiești. Este foarte îngrijorată pentru soarta Ta pe lângă greutățile imense ce le suportă în lupta pentru existență. Să ști un lucru: femeia aceasta numai pentru Tine trăiește. Mai rar așa mamă! Dacă cumva în viața Ta vei uita, vei binemerita pedeapsa lui Dumnezeu...

E greu la militarie? Exclamații ne la locul lor deoarece eu am stat patru ani în război². Nu pierde niciodată din vedere-voi, generația de azi-că Vă pândește și pe voi aceeași cataclismă. Atunci abia Vă veți da seama ce sunt greutățile serviciului militar... problema atinsă cu „noi” și „voi” e foarte tristă după 17 ani (de) viață unificată. Mai cu seamă când se ivește la acel tineret care va avea să țină piept în lupta comună năvălirilor barbare. Nu motivele mă surprind, cari sunt copilărești, cum se desprind din epistola Ta, ci predispoziția sufletească cu închinări pentru o divizare a forțelor noastre, pericolul iminent care ne amenință

existența. Nu cumva forțe oculte sunt în acțiune pentru a Vă distanța unii de alții? De altminteri situația, în perspectiva istoriei se prezintă în felul următor:

Deja la Alba-Iulia ardelenii militau pentru o unire condiționată, visau un fel de autonomie. Sub Consiliul Dirigent d.e. s-a menținut Oficiul Vamal la Predeal și Vârciorova. Numai bănățenii s-au opus acestei tentative. Însă mărl discordiei a fost aruncat între cele două tabere divizate pe tendința de dominație: între ardeleni și regățeni. Propriu-zis munteni și mai precis, protipendada bucureșteană. Noi, bănățenii, am fost pupază pe colac. Totuși ca o cantitate neglijabilă. În fosta Ungarie Banatul era tratat ca un organism politic minor fiind pus sub tutela Ardealului deși erau timpuri când figuri splendide ca Mocioneștii, Babeș, Murgu etc, au știut să emancipeze Banatul de sub dominația Ardealului. În rezumat însă Banatul a rămas anexă a Ardealului. Și poate că a fost mai bine așa-pe acele timpuri-deoarece în felul acesta, cu jertfa independenței noastre, aci în Banat, s-a salvat unitatea elementului românesc din Ungaria. După Unire însă acest rol degradant nu mai avea nici un rezon politic. Totuși bănățenii-până în zilele noastre-au perzistat în postura aceasta rușinoasă. Și iară nu ar fi nici un năcaz-poate că am putea înghiți și acum această tutelă-dacă nu ar perzista lupta între ardeleni și regățeni, într-o formă subacută, adecă în forma preconizată de către D-I Iuliu Maniu care propagă o politică antimonarhică, autonomistă, republicană și antiregățenească. Fiind verosimil de convingere că această politică este mult mai eficace pentru interesele nu a Transilvaniei (în care intră și Banatul) ci ale Ardealului exclusiv din care noi, bănățenii, nu facem parte. Urmarea acestei politici este că a înstrăinat simpatiile, în parte, ale Regelui și a mobilizat toată intelectualitatea din Regat împotriva elementului Transilvănean, deci și împotriva noastră, a bănățenilor deși noi avem mai puțin interes ca să ne racordăm la această politică manistă deoarece Banatul și elementul bănățean nu a profitat nimica după guvernările ardeleniști fiind la fel de exploatat economiceste ca de către guvernele conduse de București, apărând exclusiv interesele lor ardeleniști. (Destul să-ți relev faptul că în 17 ani Banatul avuse un singur ministru plin³, timp de un an, și un ministru în rang de subsecretar de stat tot pe un an, iară de prezent avea, timp de 2 ani, un secretar general. Cine să ne fie apărat interesele noastre în consiliile de Miniștrii? Sigur că, nici elementul intelectual din V(echiul) Regat nu a fost la înălțime când a invadat multe posturi unde ar fi putut acționa și elementul transilvănean. Incontestabil că mulți nechemați și incapabili s-au perindat pe aci în postura apostolatului bine retribuit. Dar nu mai puțin este și aceea adevărat că nici noi, adecă transilvănenii nu avusem oameni pregătiți nici măcar cu o morală mai ridicată, dând dovadă de multe slăbiciuni, de multe păcate și de ignoranță și lipsă de cunoștințe încât noi înșine am rămas uimiți. Ori față de această lipsă de cultură V(echiul) Regat a produs și produce

o pleiadă de oameni capabili, bine înzestrați cu cunoștințe, inteligenți și abili având și o practică în conducerea unei țări. Astfel noi, și îndeosebi elementul ardelean nu am justificat prin nici o calitate a noastră dreptul atât de frecvent invocat de ardeleni ca să conducem noi înainte destinele acestei țări. Cum adică (?): ai venit în casa oamenilor și vrei să-i reglementezi tu? Atuncea când ai dat dovadă atât de incapacitate cât și de necinste. (Să nu ne facem iluzii în privința moralității). Mulți necinstiți. Dar dacă nici noi nu suntem mai buni, care este titlul de drept de a-i guverna în țara proprie? A, dacă noi am fi fost mai bine înzestrați dacă noi eram mai corecți, mai patrioți, mai puțin egoiști și materialişti, atunci avem tot dreptul: nu să pretindem un rol conducător ci să-l impunem chiar. Însă te asigur că, în cazul acesta, chiar elementele bune și patriotice ne-ar fi susținut deoarece Tu nici nu-ți poți imagina cu ce ardoare au fost așteptați ardelenii ca să refacă, acum 17 ani, viața publică în V(echiul) Regat...știi Tu ce au făcut? Iată cheia neînțelegerilor atât de triste și dăunătoare. Nu am fost la înălțime, incontestabil, nici noi nici ei. Dar nici nu este de mirare. Nici o altă țară croită după războiu n-avusese atâtea greutăți de învins. Să unești o nație din patru unghiuri, care n-a trăit, ori foarte scurt, o viață comună, impregnată cu patru culturi diferite, patru legislaturi diferite, patru sisteme administrative, coduri etc, nu este deloc ușor. Mai cu seamă la o cotitură (de) mari epoci, la intersecția (a) două lumi: apus și răsărit, în plină luptă ideologică care despică Europa în două tabere și în vârful unei crize economice care nu s-a mai abătut asupra omenirii până azi. Ce vrei să faci? Cu un popor încă incult, prea individualist și complet anarhizat de către partidele politice care au propagat cea mai deșănțată ură și patimă politică prin o demagogie înspăimântătoare... La ce bun Te aștepti când colegii Tăi acasă nu aud alta decât ură și pizmă împotriva fratelui pentru că este de altă concepție politică. Cum să fim față de regățeni ori ei față de noi mai toleranți când noi înșine ne dușmănim până la moarte. (Zilele acestea un țăran din un sat apropiat de Caransebeș și-a omorât fratele său propriu în urma unei discuții politice la alegerile comunale). Nu vezi Tu unde am ajuns cu debandada aceasta a partidelor politice? Cu sectarismul acesta păcătos și abominabil? În consecință: mai multă înțelegere pentru forțele istorice cari ne guverneau prezentul și ne croiesc viitorul. Mai multă toleranță, mai multă dragoste de neam și mai mult, mult patriotism pentru a încerca aceste mici și trecătoare neajunsuri peste cari va trebui să învingă instinctul sănătos al neamului nostru. Nu de cei proști să te apropii ci încearcă cu blândețe și cu bunătate să convingi pe cei buni, pe cei în adevăr patrioți și Vei vedea că Te vor înțelege deoarece tineretul mai scuturat din V(echiul) Regat este un element sănătos și patriotic și nu-mi pot imagina că să rămână surd la argumente sincere și cu dragoste frățească propovăduite.

Poftindu-ți tărie sufletească ca să învingi greutățile militariei, reîntorcându-Te cu toată încrederea în viitorul acestui neam, Te salut cu multă simpatie. (C. Grofșorean)

A.M.B.M. MD 34/9729.

¹ Gheorghe Boran, nepot al lui C. Grofșorean, învățător în satul Secusigiu din Banat, colaborator al Institutului Social Banat-Crișana, autor de studii: *Raport monografic asupra Școalei primare de stat din Ohaba-Bistra, jud. Severin*, în „Revista Institutului Social Banat-Crișana”, VI(1938), p. 35-38.

² Cornel Grofșorean a fost mobilizat pe frontul italian între (1914-1918).

³ Sever Bocu (1874-1951), marcant om politic bănățean, a militat și pregătit Unirea din 1918, ministru în guvernul Maniu, reprezentând Banatul (1928-1930), deputat de mai multe ori din partea P.NȚ.

Constantin Brânzeiu

Timișoara 10 decembrie 1930

Domnule Profesor!

La insistența domnului profesor Nicolau¹ de la Politehnica din localitate, care dealtcum este și directorul uzinei de la Craiova-îmi iau îndrăzneala de a mă adresa către D(umnea)Voastră în o chestie de interes obștesc.

Este vorba de o mișcare pornită aici, la Timișoara, în jurul Asociației refugiaților români din Iugoslavia, pentru formarea unui centru de propagandă, un fel de institut social, ori zicem: birou de studii, care să se ocupe exclusiv cu chestiunea minorității române de peste hotare-circa 2 milioane la număr.

În vederea acestui plan s-a convocat astă vară un congres la Timișoara, cum rezultă din revista alăturată, hotărându-se organizarea minorității române de peste hotare. Totodată s-a delegat și reprezentanții românilor din Iugoslavia pentru Congresul minorităților de la Geneva. Din precauțiunea timidă a guvernului român nu au putut pleca acești delegați-în urma intervenției energice a guvernului sârbesc-însă am trimis la Geneva un memoriu bine motivat, care fapt a stârnit destulă valvă în presa mondială.

Natural aceasta este numai începutul. Trebuie să organizăm aceste minorități, abandonate de către indolența oficială, având experiența tristă că în această problemă nu ne putem bizui pe oficialitate, ci se impune necesitatea unei acțiuni particulare.

Ținta este precisă: înființarea aici la Timișoara a unui institut social și o revistă, care să trateze chestiunea minoritară atât în limba română, cât și în limba franceză, germană și engleză-pentru a propaga problema pe la congresele internaționale. Dacă oficialitatea noastră indiferent de partide-nu ar fi fost atât de

tembelă, nu ar abandona acest mijloc puternic de propagandă, chiar și în relațiile internaționale și diplomatice.

Cum în Basarabia chestiunea bulgară din Cadrilater, dar îndeosebi situația românilor transnistreni formează o preocupare primordială adică să fiu mai explicit: ar trebui să formeze, m-am adresat acum câteva luni către dl. Ciobanu profesor universitar, rugându-l ca să intervină pentru formarea organizației refugiaților români din Rusia-tot pe baze sociologice, luând apoi contact cu noi, pentru a convoca un mare congres aici la Timișoara, unde s-ar discuta pe larg această problemă. Ori dl. profesor Ciobanu nici nu mi-a răspuns măcar. La D(umnea)Voastră în Basarabia nu este obiceiul ca lumea bună să răspundă la epistolă? Astfel am pățit-o și cu bulgarii, adică românii din Bulgaria, la cari m-am adresat. Ori față de acești frați vom scuza că, eventual autoritățile bulgare au oprit epistolele mele. Astfel că, avem legătură numai cu românii din Iugoslavia și din Ungaria. Poate că va stârni nedumerire că, sediul institutului este contemplat aici la Timișoara. Însă, acest plan nu a izvorât din vreo preocupare regionalistă, ci datorită faptului că, Banatul are nemijlocit contact cu Ungaria, Iugoslavia și Bulgaria-adică cu cele trei țări unde trăiesc românii minoritari. Și numai românii transnistreni cad în afară de sfera noastră geografică.

Întâmplător discutăm chestiunea aceasta cu dl. profesor Nicolau, care apoi mi-a atras atenția asupra activității D(umnea)Voastră.

Încât Vă interesează problema, ași fi fericit a colabora cu D(umnea)Voastră în direcția amintită.

Primiți dl. Profesor, asigurarea deosebitei mele considerațiuni.

Cu deosebită stimă

Al D(umnea)Voastră
(Cornel Grofșorean)

B.J.T. inv. nr. 380

¹ Pompiliu Nicolau (1891-1972) inginer, specialist în construcția de poduri și șosele, profesor la Politehnica Timișoara, director în Ministerul Lucrărilor Publice și Ministerul de Industrie și Comerț.

Grigore Bugarin

Timișoara 26 iulie 1942

Dragă Amice!¹

Cu mult interes am citit articolul Tău din „Dacia”, nr.27, iulie, cu referire la viața ciobanilor și organizația lor din Valea Pogăniciului, cu atât mai vârtos că, cunosc prea bine regiunea și situația de acolo, deoarece eu am introdus doar administrația românească în 1919 încă sub ocupația franceză fiind prim-pretorul plasei Reșița². În această calitate am parcurs regiunea examinând situația socială și economică a populației, foarte destoinică. Din articolul Tău am desprins următoarele:

Este neapărat nevoie ca să se studieze-sociografic-problema ciobanilor adică a sistemului de oierit și pășunat în părțile muntoase ale Banatului pentru a constata tradiția milenară, sistemul de producție, sistemul de drept, expresiunile folosite, uneltele lor, felul traiului etc. Interesându-mă pe mine personal sistemul de drept urmărit în graniță cu anchetele noastre deoarece am aflat sistemul arhaic al comunității familiale și tipul milenar al transumanței românești prezentată de către adversarii noștri ca una nomadă. (Vezi, Țara Dacilor, lucrarea mea din anul 1940)³. Anume este de interes național, istoric și științific ca să documentăm existența unei transumanțe cu domiciliul fix care probează îndeletnicirea agricolă de la începuturile vieții economice a neamului nostru. Ori un popor agricol are alt sistem de drept ca unul nomad întemeindu-se la agricultor principiul proprietății private născut din instinctul său firesc al țaranului legat de glie. Fac aceste trimiteri deoarece aș dori să Te câștig pentru un asemenea studiu pe care l-am putea publica în revista noastră deoarece asemenea subiecte, propriu-zis, nu corespund unui cotidian ci locul lor este în reviste de specialitate, citite de specialiști cari apoi pot completa materialul ori combate concluziunile autorului. Dar din articolul Tău am desprins și un alt moment: posibilitatea de a organiza acolo producția și distribuția laptelui adică a derivatelor. Ca să nu rămână numai o vorbă, goală propunerea Ta, am întocmit un memoriu pentru Banca Timișoarei în care am propus finanțarea unei mini fabrici de brânzeturi. În consecință Te rog ca să iei contact cu d-l Președinte Dr. Marta⁴ și d-l director general Dr. Veverca⁵ urmând apoi să Te interesez la fața locului dacă proprietarii de oi ar consimți la înființarea unei societăți pe acțiuni asigurându-i-se Băncii 51% din capitalul social. Natural, trebuie să știu: de ce sume ar fi nevoie și cât este producția în lapte? Pentru a Te informa, fă odată o săritură la Liebling cercetând fabrica Jörg și la Bozovici unde există o mare fabrică a lui Benda. Repet: n-ar fi vorba de o întreprindere mare ci de una modestă, corespunzător recerințelor locale. Încă una: pe vremea mea populația din Valea Pogănișului înarenda Munții Retezatului. Aveam mult de furcă pe tema aceasta căci alții concurenții vroiau să-i oprească în exploatarea munților ardelenesti. Cum e situația acuma? Moment însemnat căci regiunea nu dispune de pășuni îmbelșugate.

În speranța că sugestia Mea Te va însufleți. Te salut cu drag (C. Grofșorean)

¹ Grigore Bugarin (1909-1960) poet, publicist, originar din Banat, a publicat articole, cronici literare și muzicale, recenzii și mai ales poezii în „Semenicul”, „Răsunetul”, „Patria” etc.

² În 1919, Gheorghe Dobrin, în calitate de prefect, l-a trimis pe C. Grofșorean în plasa Reșița ca prim-pretor, pentru a organiza administrația românească.

³ C. Grofșorean, *În țara dacilor*, în „Revista Institutului Social Banat-Crișana”, VIII (1940), nr.ian. p.1612, feb-mart. p. 97-114, apr. p.268-282, mai-iunie, p.364-379, iul-oct, p. 417-432.

⁴ Alexandru Marta, jurist, președintele Curții de Apel din Timișoara, pentru o perioadă rezident regal al ținutului Timiș.

⁵ Ion Veverca (n. 1912 la Dalboșeț), doctor în economie politică, director general al Băncii Timișoarei, autor al lucrării, *Suflet și gând legionar*, Salzburg, 1952.

A. Bunescu

Timișoara, 11 iunie 1938

Domnule General¹,

Urmărind înaltul îndemn al M.S. Regelui, Institutul Social Banat-Crișana alături de echipele Fundațiunilor Regale², în fiecare an organizează o anchetă monografică într-un sat românesc, pentru cunoașterea nevoilor, îndrumarea și ajutorarea imediată a populației rurale.

În acest an ancheta monografică a Institutului nostru va avea loc în comuna Glimboca jud. Severin între 15 august-15 septembrie 1938.

Cu această ocazie, ca și în fiecare an, împreună cu monografiștii Institutului se va deplasa în comuna anchetată și o echipă de medici spre a da consultații și a trata locuitorii din comună cari au nevoie de îngrijirea medicală.

Având în vedere că Institutul nostru nu dispune de un număr suficient de membrii medici spre a duce la bună îndeplinire acest program, cu onoare Vă rugăm a pune în vedere organelor sanitare de la unitățile de sub conducerea Domniei Voastre că Institutul nostru face un călduros apel către domnii medici militari umani și veterinari să se anunțe benevol la Institutul nostru, spre a lua parte la lucrările monografice din comuna Glimboca jud. Severin.

Echipa medicală fiind împărțită în serii, un medic va lucra în comuna anchetată timp de 3-7 zile. Institutul se va îngriji de locuința și hrana potrivită a domnilor medici și veterinari militari.

Primiți Vă rugăm Domnule General, espresiunea sentimentelor noastre de (de)osebită stimă.

Președinte
(C. Grofșorean)

Secretar general
(E. Botiș)

B.J.T. vol. 1 f. 165.

¹ Comandantul Diviziei I infanterie, Timișoara

² Fundațiile Culturale Regale înființate în 1921, au cunoscut după preluarea funcției de director de către Dimitrie Gusti (1934), o reală implicare în acțiunea de emancipare culturală rurală.

Nicolae Buteanu

Timișoara 17 iunie 1938

Domnule Inspector General¹,

În conformitate cu hotărârea Comitetului Institutului nostru din 17 iunie crt. avem onoare a Vă ruga să binevoiți a soma în calitatea Dvs. de superior ierarhic pe domnii dr. Popovici, dr. Mara și d-na dr. Popovici ca în termen de 8 zile să înainteze Institutului raportul D-lor asupra cercetărilor monografice din comuna Sârbova, efectuate în anul 1935.

Având în vedere că din cauza întârzierii numiților medici Monografia satului Sârbova² nu poate fi dată la tipar de luni de zile și că deși au fost somați în repetate rânduri la a satisface obligamentul moral ce și-au luat, nu au răspuns la aceste somațiuni cu onoare Vă rugăm să binevoiți a pune în vedere numiților, că gestul lor aduce grave prejudicii Institutului nostru și deci că în cazul când Institutul nu obține satisfacție, ne vom adresa cu o reclamație Ministerului Sănătății Publice.

Primiți Vă rugăm Domnule Inspector General, espresiunea distinselor noastre considerațiuni.

Președinte
(C. Teodorescu)

B.J.T. f. 171

¹ Inspectorul general sanitar.

² ****Monografia comunei Sârbova*, Timișoara, 1939.

Dragă Sașa

Răspund la epistola Ta din 20 Decembrie¹.

Nu sunt făcut din materie proastă, căci nu-mi abandonez principiile mele peste noapte. Nici chiar întâmpinând indiferență, ori nepăsare. Cum pare a fi fost în cazul Tău. Verosimil datorită împrejurărilor neprielnice personale, cari s-au abătut asupra Ta.

Este drept că de ani de zile nu am mai acționat căci nu aveam cu cine. Însă nu am disperat și nu am bătut în retragere. Continui azi acțiunea începută, deoarece acum lucrez la înființarea unui institut social, sub egida Politehnici, și cu ajutorul bănesc al Primăriei. Acest institut va fi chemat a studia și a organiza toate problemele, cari ne interesează, deoarece cu asociația culturală de aici nu am putut acționa².

Îmi pare bine că, în fine aveți un prieten sincer, însă trebuie să fiți cu băgare de seamă, deoarece protopopul va unelti împotriva sa-nu la București-ci la Beograd. Te rog să-i atragi atenția numitului domn.

Cu dl deputat Anton Chemare mă voi pune în legătură.

Mă bucură faptul că în fine Vă mișcați pe teren economic și cultural. Să ști un lucru: acțiunile nu se pot suprima de nici o uneltire, intrigă, calomnie. Se poate îngreuna mersul unei acțiuni, se poate încătușa pe un timp oarecare elanul, la urma urmei, tot omul de acțiune învinge și rămâne deasupra.

Cât privește tipografia, este un început cât se poate de fericit. Nici nu încape la îndoială că, Vă voi sprijini foarte eficace.

Observ că, în luna Septembrie-mi se pare-am trimis Nădejdei³ 5000 lei prin „Albina”-însă până azi nici nu s-a răspuns. Te rog, să Te interesez(i) de această chestiune.

La fel am colectat și acum o mică sumă. Nu știu cui și pe cale să trimit banii?

Poftindu-ți un an nou fericit, spor la muncă și elan tineresc, Te salut cu dragoste.

Răspunsul meu s-a întârziat, deoarece eram 20 zile absent peste sărbători.

(Cornel Grofșorean)

D.J.C.S.A.N. inv. nr.380.

¹ Scrisoarea se află la secțiunea „Scrisori primite”.

² Probabil se referă la Asociația Culturală din Banat, pe care Cornel Grofșorean nu a reușit s-o capaciteze în realizarea proiectului său, astfel luând naștere Institutul Social Banat-Crișana (1932).

³ „Nădejdea”, săptămânal, cel mai popular ziar în limba română în perioada interbelică din Iugoslavia. Primul număr a apărut la 24 aprilie 1927 la Vârșeț, iar ultimul în toamna lui 1944.

2

Timișoara 28 august (19)30

Dragă Sașa

Situația în ultimul moment s-a schimbat din nou, deoarece guvernul se desesizează de toată mișcarea. În consecință sprijinul promis nu a fost admis, motivându-se aceasta prin evenimentele externe, cari nu admit oficialității noastre, ca să se amestece în această chestiune.

În consecință am fost nevoiți, ca să colectăm paralele pe cale particulară, deși, suma astfel asigurată este foarte redusă. Trebuie să aduceți și voi jertfe materiale, căci altcum nu vom reuși.

Gheorghe Popp în urma acestor împrejurări a informat imediat pe dl. Ammende, la ce-după părerea mea-nu avea drept-încunoștiințanu-l că, delegatul vostru nu va pleca. Noi însă, suntem de părere că, situația numai admite nici o amânare. Dacă și voi sunteți de aceeași părere, atunci Te rog ca să încunoștiințez imediat pe dl. Ammende despre hotărârea Voastră, pentru asigurarea acestei încunoștiințări, ar fi bine, dacă trimiți copia epistolei Tale, semnate de Tine, și lui Ștefi (Ștefan Ardelean-n.n.), având să o trimitem și de aici, deoarece nu am încredere în poșta Voastră.

În vederea atitudinii oficiale Vă sfătuiesc, ca să țineți în cel mai mare secret plecarea lui Ș(ocardă) nu cumva adversarii ideii să intervină la forurile competente, împiedicând acordarea pașaportului.

Fratele Ș(ocardă) ajungând la Geneva, să se prezinte numaidecât la Legația română, asigurându-și sprijinul celor în drept. Totodată să se anunțe în audiență la dl. Ministru Titulescu¹, supunând Domniei Sale programul și declarația Voastră. Dacă dl. Titulescu va fi însă de părere că, Ș(ocardă) să nu fie acreditat la Congres, trebuie să se supună fără nici o discuție, deoarece fără asentimentul dânsului nu puteți acționa. Te rog să consideri aceasta ca o axiomă irefutabilă. Nu cumva Ș să facă ceva de capul său.

Noi aici nu cunoaștem dedesubturile, nu avem cunoștință despre atmosfera internațională, și în consecință nu putem expune nici pe voi, nici Țara la un eșec. Trebuie să Vă dați seama despre aceasta. Atitudinea guvernului indică necondiționat acest pas și această precauțiune-chiar și în interesul lui Ș(ocardă).

Natural, Tu să dai lui Ș(ocardă) o epistolă pe seama d-lui Titulescu, în care să schițezi pe scurt situația Voastră².

Dorindu-Vă mult succes, Te salut cu toată dragostea

(Cornel Grofșorean)

D.J.C.S.A.N. inv. nr. 380.

¹ Nicolae Titulescu (1883-1941), om politic, diplomat român, academician și profesor la Universitatea din Iași, apoi la cea din București; ministru de externe (1927-1928 și 1932-1936), delegat permanent al României la Liga Națiunilor și președinte al acesteia în 1930-1931.

² În septembrie 1930 urma să aibă loc una din ședințele Congresului Minorităților având ca subiect colaborarea statelor din Europa pentru realizarea Statelor Unite Europene, de aceea era foarte importantă reprezentarea românilor din Iugoslavia.

3

Timișoara 11 septembrie (19)30

Dragă Sașa!

Am primit ambele epistole ale Tale. Iată răspunsul meu: corespunde adevărului că, am făcut o comparație între Tine și dl. Oprea. Nu însă în domeniul moralo-etic, ci în cel politic. Revolta și scârba Ta deci, nu era motivată, deoarece nimeni nu poate să conteste sentimentele naționale ale numitului domn. Acceptând odată existența și persistența acestui sentiment, se impune întrebarea: pe ce cale și cu ce mijloace a știut Oprea să menajeze acest sentiment. Cu alte cuvinte: ce politică a făcut timp de zece ani?

Ce politică a făcut? Tu o ști mai bine! A fost Fabius Cuntator¹ precaut până la umilință, păstrând o atitudine echivocă, cu o linie ambiantă între interesele bisericești și cele de stat iugoslav...Adică o politică concepută și tot mereu respectată și de statul român. Mai mult impusă dânsului-de multe ori-în vederea intereselor superioare de stat/?/

Argumentând cu interesele particulare bisericești de la voi.

Putea oare Oprea, sub asemenea împrejurări, să facă altă politică? Când statul român fără rușine a jertfit 500 mii de români de dragul unor interese efemere, izvorâte din o alianță foarte șubredă? Mai mult, am bănuiala că, diplomația noastră consimte tacit la deznaționalizarea voastră, pentru a întări elementul sârbesc, redus la număr. Și când afirm aceasta, am oarecari motive, cari mă determină să fac asemenea aserțiune.

Și acum pun eu întrebarea: admiteți voi această politică? Vă susțineți politica aceasta de exterminare? Dacă consimțiți, atunci numai avem ce discuta. Dacă însă aveți de gând să reacționați, vi se impune oare necesitatea de a acționa singuri, fără ajutorul guvernului român, chiar și împotriva oficialității române, având însă la spate toată opinia publică a României care va ști într-un moment dat să reacționeze, silind oficialitatea, ca să-și revizuiască atitudinea.

Ei bine! Aceasta este ținta mea. Pentru a ajunge la acest țel, se pretinde o nouă orientare, o nouă politică: acționare până la jertfa de sine. Altă soluție nu este. Și atunci m-am adresat Ție, omului zilei de azi și de mâine-reprezentantul tineretului, și am aflat aceeași precauțiune bătrânească, lipsită de având tineresc, de curaj încătușat în multă chibzuială, cuminenție etc. calități comprimate într-o măsură cu mult mai abilă, profundă și fină la dl. Oprea, fiind dânsul oțelit și de practica unei vieți, lungi... Nu era firesc ca să-mi pun întrebarea: oare ce câștigă românismul din Iugoslavia prin schimbare a unui șef bătrân și precaut, cu un alt bătrân, deși la vârstă mai tânăr?

Să fii bine înțeles: nu-ți fac nici un reproș, căci *niemand kann aus seiner eigenen Haut heraus*². Mai mult: accept per absolute argumentele Tale. Ai toată dreptatea. Însă, cu aceasta dreptate a-ți ajunge în 10 ani de zile că, tineretul vostru să fie deja acum deznaționalizat. Așteptați numai încă 10 ani, căci statul român nu-și va schimba atitudinea-și veți vedea rezultatul cuminenției voastre. Voi, mireni cari nu veți avea în fața istoriei ei, nici măcar scuza intereselor superioare bisericești, cum le are azi-și cu drept cuvânt domnul Oprea...

În văzul acestui punct de vedere, îți dai seamă: cât de puțin mă interesează partea pur personală a problemei Oprea. Căci nu văd posibilitatea unei schimbări, nici după plecarea lui. Un popor care nu reacționează din puteri proprii, este destinat pieirii. Și atunci păcat pentru orice jertfă.

Se poate, însă, că eu greșesc. În fine nu sunt infailibil. De prezent așa văd lucrurile. M-ași simți fericit, dacă viitorul ar dovedi contrariul afirmațiilor și prezicerilor mele...

Chestiunea băncii, iar este greșit montată. În fine, dacă voi prin oficialitatea noastră doriți să salvați situația-care soluție ne surâde tuturora-atunci cred că trebuie să vă supuneți dorințelor și directivelor indicate de către această oficialitate, evitând tot mereu discuții asupra felului aranjamentului. Având acela, care va acorda creditul, să pună condiții, și nu voi. Astfel se prezintă și chestiunea memoriului, așteptat de 4 zile. Că la fine să vini Tu cu o contra propunere. În chestia Genevei ați fost atât de ascultători discipoli ai oficialității, încât mă miră azi lipsa de disciplină, unde ar fi mai consult aplicată, fiind vorba de bani, deci de angajamente bancare având institutul care va salva banca voastră, să pună singur condiții.

Prin memoriul acesta nu s-a pretins probe, ci o expunere a situației, eventual un bilanț. Care memoriu ar fi fost din partea Voastră predat personal domnului Dobrin, pentru a fi prezentat la loc competent. Oricum îți închipui Tu că, oameni serioși să plece în anchetă financiară fără puncte precis formulate, numai și exclusiv bazându-se pe spusele unor oameni particulari, destul de tineri și necunoscuți pe terenul activității. Credeți voi posibilă o asemenea deslegare? Doamne ce naiv sunteți! Adică voi presupuneți că, moșul Dobrin³ cu trecutul său de multe decenii, cunoscut ca om serios, va pleca din îndemn propriu, pe răspundere proprie, ca să facă anchetă împotriva șefului bisericei din o țară străină? Dar pentru numele lui Dumnezeu, nici nu sunteți serioși dacă admiteți o anchetă fără plânsoare, fără denunț semnat, de acei factori/acționari/ cari să-și asume răspunderea... În fine, faceți, ce vroți. Dacă toate le întocmiți după capul vostru, și în perspectiva unei experiențe de viață cam redusă, datorită vârstei voastre, atunci sfaturile noastre sunt superflue...

Cât privește decepția Ta, nu este motivată, nici justă. Cine se pregătește pentru viața publică, trebuie să știe să înfrunte adversități, critici, opinii separate, opoziție. În consecință Te îndemn să faci exercițiu sufletesc pentru oțelirea voinței ireductibile, de care chiar voi conducătorii unei minorități aveți neapărată nevoie. Să știi un lucru: cu naturalul paie de foc al românilor nu vom reuși în această mișcare. Aici se recere destoinicia, paciența și voința de fier a neamului. Așa dară să-ți pierzi încrederea în Tine, subsciul criticii mele. Unde să scrie că eu să am dreptate? Prin prisma mea așa se prezintă lucrurile. Dar chiar viitorul să-mi deie mie dreptate, din aceasta nu rezultă că odată greșit, să nu revini la convingeri mai reale, mai firești. În urma urmelor: ești un băiat tânăr, care acum începe să facă politică. Este ca primii pași ai copilului: tot cade și căzând învață umblatul. Ai greșit azi, greșești mâine-poimâine Vei întocmi treabă bună. Așa e viața. Deci să nu mai ating asemenea coarde, prea slavo-valahe. Ci din contra: chiar critica să te oțelească. Critica care va fi necesară, fiind vorba de viitorul unui neam, care rămâne pe mâna Voastră, a tineretului de azi...

Țigaretele am primit cu mulțămite. Încât este posibil ar fi să aduci Tu singur memoriul, prezentându-Te la Dobrin, care va supune chestiunea d-lui Maniu.

Te îmbrățișez cu drag, al Tău

(Cornel Grofșorean)

D.J.C.S.A.N.inv. nr. 380.

¹ Referire la un celebru personaj al istoriei antice, Fabius Maximus Verrucosus Quintus, om politic roman, ajuns dictator și pontifex maximus (216-203 î.Hr.) căruia i s-a atribuit calificativul de „Cunctator” datorită tacticii de neangajare într-o confruntare deschisă cu Hannibal, creând premisele distrugerii armatei cartagineze, după îndelungate lupte de hărțuire.

² Nimeni nu poate ieși din propria piele (n. trad.)

¹ Gheorghe Dobrin (1862-1952), avocat la Lugoj, după Unire primul prefect al județului Caraș-Severin.

Traian Chirilă

București 25 ianuarie 1938

Domnule Director¹,

Institutul Social Banat-Crișana a urmărit și urmărește cu atenție informațiile de presă din „Observator”. Problemele din „Observator”-variate și adesea înrudite cu problemele de cercetare pe care le-a inițiat și publicat revista Institutului nostru, ne-au făcut să privim cu legitimă luare aminte datele organului de presă condus de Domnia Voastră.

Zilele acestea consultând Observatorul nr.21 anul IV, am constatat că aduce unele date de pe granița de Vest, reproduce întocmai și fără a se indica sursa de unde au fost culese, adică „Revista Institutului Social Banat-Crișana”. Cum autorii datelor respective: dl. C. Stoicănescu² și dl. I.Negru³ ne-au atras atențiunea și cum Revista Institutului Social Banat-Crișana ține la respectul proprietății literare, Vă rugăm să binevoiiți a anunța într-un număr apropiat originea datelor de proprietate urbană și rurală reproduse în „Observator” în 5 iunie.

Cerem această rectificare și pentru faptul că „Observatorul” însuși înțelege să impună spiritul: „*reproducerea fără indicarea surselor strict oprită*”.

Cu deosebită stimă

Directorul Revistei

C. Grofșorean

B.J.T. f. 12

¹ Traian Chirilă (n. 1899 în jud. Arad) ziarist, a înființat periodicele „Observator”, „Ardealul”, redactor la „Înfrățirea”, „Țara noastră”, a publicat sub pseudonimele: Observator și Crișan Alb.

² Constantin Stoicănescu, marcant membru al mișcării legionare, a părăsit România după eșecul rebeliunii legionare împreună cu Horia Sima. În 1944 C-stin Stoicănescu a fost desemnat de Horia Sima să organizeze în România o rebeliune militară împotriva ocupantului sovietic. Parașutat la Tg-Mureș, a ajuns la București, contactând câțiva simpatizanți ai acestui proiect. La întoarcere spre Viena, avionul a fost bombardat deasupra Ungariei, C-stin Stoicănescu rănit a fost transportat la Moscova, torturat apoi ucis. A publicat *Revoluția lui Horea*, Timișoara, 1937.

³ Ion Negru (1909-1984), născut la Toracul-Mic (Iugoslavia), jurist, secretar al I.S.B.C., inspector general la Institutul de Statistică.

Mult stimate D-le Consilier!

Urmăresc cu atențiune articolele din „Curentul”² a d-lui D.R.Ioanișescu³, interes pe care-l aveți, desigur și D-Voastră.

În Nr. Din 4 cor(entă), sub titlu(1): „*Charta muncii agricole*” tratează cele trei categorii de agricultori: micii fermieri, învoitori în dijmă și muncitori cu brațele. Categorișirea, după modesta mea părere, este nimerită și trecută în doctrină, comparațiile însă ale D-lui Ioanișescu îmi par forțate căci pe când micii fermieri corespund necondiționat micilor meseriași ca clasa micilor burghezi, învoitorii de dijmă nu cred că s-ar potrivi cu muncitorii în acord. Măcar la noi învoitorii în dijmă sunt cunoscuți sub numirea lucrători în parte, care primesc-cum bine zice și d-l Ioanișescu-răsplata muncii în natură. Ori muncitorii industriali în acord nu se pot asemăna cu această categorie de agricultori deoarece acești muncitori nu primesc contravaloarea muncii în natură ci în Bani. Indiferent de aceste observații care poate că sunt greșite, acțiunea d-lui Ioanișescu, care face apel la colaborarea cărturarilor, este binevenită deoarece are toată dreptatea când afirmă, la capătul articolului la care am făcut trimitere, că muncitorii agricoli, îndeosebi proletarii agricoli, căci eu i-aș numi așa, cum sunt categorisiți și în doctrina socialistă, reântorcându-se de la front unde au văzut multe pe placul lor, vor veni cu pretenții social-economice. În consecință este interesul Statului ca să pregătească, la timp materialul doctrinar pentru întocmirea cât mai grabnică a reformelor ce se va impune cu consecvență inexorabilă. Adică se va repeta momentul ca după 1919 cu reforma agrară. Să prevenim până ce nu va fi prea târziu⁴. În vederea acestui fapt ar dori ca să înființez în cadrele Institutului o secție agricolă care să ia în dezbateră aceste probleme destul de acute și aci, în Banat⁵. În consecință am onoarea a Vă propune președenția acestei secțiuni ca să recrutăm câțiva specialiști în materie. Dacă planul și propunerea mea Vă surâde, Vă rog a-mi comunica răspunsul D.Voastră cât mai urgent.

Cu distinse considerațiuni

(C.Grofșorean)

A.M.B.M. MD34/9728

¹ Ion Luca Ciomac - inginer în domeniul agriculturii, consilier în Consiliul Agricol Timiș, autor al unui interesant studiu *Nevoile României față de animalele mici și rolul Cooperăției*, Timișoara, 1943, 19 p.

² „Curentul”, cotidian-director Pamfil Șeicaru-a găzduit anunțuri, dări de seamă, articole și informații privind activitatea Școlii Sociologie de la București, semnate de nume prestigioase ale științei și culturii românești.

³ Dumitru R. Ioanișescu (n. 1885), profesor universitar, om politic, ministru de 6 ori la ministerele Muncii, Sănătății și Agriculturii, Subsecretar de Stat la Interne.

⁴ Cornel Grofșorean dorea evitarea situației din 1921 când, potrivit opiniei lui, aplicarea reformei agrare s-a făcut avantajând minoritățile și dezavantajând românii.

⁵ Secția agrară exista încă din 1934, însă a desfășurat o activitate prea puțin semnificativă, autodesființându-se. Ea nu s-a mai reînființat, însă I.L Ciomac va redacta unul din cele mai importante rapoarte pentru Biroul Păcii: *Realizări în economia rurală a Banatului*.

Augustin Coman

1

Timișoara, 18 Ianuarie 1934

Domnule Primar¹ și Prefect²

Simțindu-se lipsa unei instituțiuni care, pe baza unei serioase și documentate cercetări a realității sociale să devină un izvor de principii și norme pe temeiul cărora să se poată ajunge la sinteza etnicului social al vieții românești din Banat-Crișana, a luat ființă Institutul Social Banat-Crișana, care de doi ani de zile s-a manifestat câștigând simpatie și adeviziunea tuturor factorilor vieții intelectuale, sociale și economice din Banat-Crișana.

Aspectele vieții sociale românești, la granița de Vest, în fireasca și noua geografie politică trasată după atâtea jertfe românești la 1918, trebuiesc cercetate, studiate și puse în lumina lor cea adevărată. Credința noastră a tuturor este că numai în felul acesta putem ajunge la împlinirea multelor lipsuri ale vieții românești, lipsuri inerente unui popor ce se vrea încadrat într-o modernă organizație de stat. Promovarea intereselor mari ale neamului românesc, precum și întărirea morală și materială a poporului românesc, precum și întărirea morală și materială a poporului român într-o unitate spirituală românească sunt preocupările cele mai de seamă ale Institutului Social Banat-Crișana.

Pentru acestea sunt de lipsă cercetări, anchete sociale, studii și statistici, însă fără mijloace materiale nu se poate ajunge la nimic.

Doi ani consecutivi Municipiul a binevoit să ne acorde prin buget anumite subvenții și manifestațiunile de până acum ale noastre-prin revistă și ciclurile de

conferințe-sunt o dovadă peremtorie de felul cum ne-am pus munca neprecupețită în serviciul marilor interese ale neamului nostru, aci în Banat-Crișana, unde în miezul de manifestațiuni minoritare, s-a simțit nevoia unei serioase și organizate manifestațiuni românești.

Apelăm la Domnia Voastră Domnule Primar, ca prin bugetul anului 1934/35 al județului să ni se acorde subvenții, pentru a ave posibilitatea de a ne împlini scopul măreț ce ni l-am propus prin Institutului Social Banat-Crișana.

Primiți, Domnule Primar, asigurarea deosebitei noastre considerațiuni.

Președinte
(V. Blașian)

B.J.T. f. 24

¹ Augustin Coman (n. 1884), profesor de matematică la Politehnica din Timișoara, din 11.12.1933-01.12.1937 primar.

² Dimitrie Nistor, subsecretar de stat la Ministerul Afacerilor Interne, prefect al Timișoarei.

2

(Timișoara) 1934

Domnule Primar,

Am onoare a vă aduce la cunoștință următoarele:

Locuitorii din comuna Belinț unde am făcut noi cercetări monografice, având ca preocupare principală cultivarea leguminoaselor: cartofi, ceapă, varză, etc. Pentru valorificarea acestora sunt mereu pe piețele Municipiului Timișoara. Aici însă nu au un loc anume destinat, ba ni s-au plâns că de cele mai multe ori unii dintre sergenți îi preterează, obligându-i să stea la locuri dosnice și favorizând pe șvabi, unguri sau bulgari.

Ținând seamă de faptul că Belințenii sunt Români cei mai pricepuți în cultivarea zarzavaturilor, vă rugăm să binevoiți a dispune ca pe piețele Municipiului să li se destineze un anumit loc, unde să fie numai ei în zilele de târg.

Domnule Primar, cu toții se vaită (că) nu au copii din cauză că nu-și pot valorifica produsele lor. Vă rugăm deci să satisfaceți această cerere a lor, în credința că este în interesul întăririi elementului românesc de aici.

Primiți Domnule Primar asigurarea deosebitei noastre considerațiuni¹.

Președinte
(V. Blașian)

B.J.T. f. 98

¹ În 26 nov. 1934, Comisia interimară a municipiului Timișoara, avându-l ca președinte pe Augustin Coman, a hotărât stabilirea locurilor necesare plasării locuitorilor din Belint, pentru vânzarea produselor pe piață.

Simeon Cornea

1

Timișoara 2 noiembrie 1930

Mult stimată Părinte!¹

Câțiva intelectuali din Timișoara ne preocupăm de problema românilor de peste hotare, studiind chestiunea din punct de vedere științific. Astfel ne interesează mult și situația culturală și bisericească-îndeosebi școlară- a românilor din Ungaria.

În consecință am onoare a Vă ruga, aflând de activitatea D(umnea)Voastră să binevoiiți a lua contact cu noi, pentru a ne informa cât se poate de obiectiv.

Dacă cererea mea nu Vă displace, Vă rog a-mi comunica hotărârea D(umnea)Voastră, în care caz Vă trimit un chestionar precis asupra acelor puncte, cari ne interesează.

În așteptarea răspunsului D(umnea)Voastră, Vă rog, dragă Părinte, să primiți asigurarea distinsei mele considerațiuni.

Cu deosebită stimă

(Cornel Grofșorean)

B.J.T. f. 21

¹ Simeon Cornea, capelan al bisericii din Bătania, între 1905-1932, preot al comunității.

2

Timișoara 12 noiembrie 1930

Dragă Părinte!

Cu referire la epistola D(umnea)Voastră din 8 noiembrie a.c¹. am onoarea a Vă comuna următoarele:

Sunt deprins cu acuze aduse regimurilor noastre și le aprob în întregime. Nu Vă puteți imagina, ce este în Jugoslavia! Și nimeni nu sesizează! Indolența păcătoasă a omului sătul, care nu mai își bate capul cu cei rămași pe dinafară.

Ei bine! Așa nu mai poate să dăinuiască. Indiferența aceasta a autorităților noastre trebuie înfruntată. Se impune întrebarea: pe ce cale? Iată explicația acțiunii noastre. Acțiune mică, slabă, neînsemnată – deocamdată - însă „acțiune”!

Ce voim? Să restabilim legătura cu frații de peste graniță-noi particularii, neoficialii, căci oficialitatea are alte preocupări... Având acest contact, vom studia situația minorității române de pretutindeni-cu ajutorul intelectualilor din acea țară. Apoi la un moment dat vom convoca o consfătuire a câtorva intelectuali din țările limitrofe, pentru a discuta împreună și neoficial situația, păsurile și remediile necesare și posibile a românilor de peste hotare.

Odată pornită pe calea aceasta, vom convoca aici la Timișoara un congres al tuturor românilor din țările limitrofe, formând aci un birou de studii, care să fie organul central de conducere a mișcării minoritare a românilor de peste hotare.

Formând acest birou, am începe acțiunea energetică în presa de aici, pentru a teroriza oficialitatea, prin opinia publică. Cu alte cuvinte: informarea opiniei publice, tărăboi particular, pentru a (im)presiona autoritățile... În urmă: înființarea unei reviste-în limba germană-franceză, prin care organ să ne spunem cuvântul răspicat în fața opiniei europene-cum fac ungurii, nemții² etc.

Altă modalitate nu este pentru a salva situația D(umnea)Voastră, a tuturor. Să nu ne facem nici o iluzie! Acțiunea însăși trebuie să emane de la minoritatea vizată, altcum România nici nu are voie să se amestece în chestiunile cosângenilor noștri. Congresul minoritar de la Geneva este în privința aceasta foarte categoric, deoarece statutele congresului nu admit participarea ori amestecul direct al statelor cointeresate. Numai minoritățile înșile pot acționa. Și aici vroim noi, particularii să ajungem.

În consecință: trebuie să vă organizați politicește, ca minoritarii. Apoi, având neajunsuri reale față de statul unde conviețuiți, sunteți îndrituiți de a Vă anunța ca minoritate organizată la Secretariatul general al Congresului minorităților de la Geneva pe adresa: Ewald Ammende, secretar general, Geneva, Hotel Victoria. Pentru a fi pe deplin informat, trebuie să vă pregătiți în materia problemei minoritare. Să studiați chestiunea, având la timpul său să se prezinte delegatul D(umnea)Voastră la ședința Congresului. Studiarea limbei germane și franceze este foarte necesară, îndeosebi limba germană, deoarece aceasta este limba oficială a Congresului.

Pentru a fi informați asupra celor ce se petrec în materia aceasta, adică referitor la tratarea problemei minoritare, atât de către Congresul minoritar, cât și de către Liga Națiunilor, țin a Vă atrage atenția asupra revistei „Nation und Staat”- Wilhelm Braumüller, Wien, Braben nr. 21- organ oficial al blocului germano-maghiar, iar revista „Kulturwehr”- Berlin, Scharlottenburg, 4, Schlüterstrasse 57- este organul oficial al blocului minoritar polono-slav- pe când „Magyar

Kisebbseg” și „Glasul Minorităților” de la Lugoj sunt organele oficiale ale minorității maghiare... Numai latinii, îndeosebi românii nu au nici o organizație. Ei bine! Subsemnatul om mic și particular-care mă ocup cu problema minoritară de vreo 20 de ani, mi-am pus ținta, ca să promovez această organizație.

Una să știți, dragă Părinte! Cu tânguiri nu vom ajunge la nici un rezultat. Minoritatea maghiară și cea germană din România lucrează admirabil. Nu numai prin propaganda națională, nu numai prin organizarea lor politică până și în cel mai neînsemnat cătun, ci pe cale științifică, abordând cheltuielile: sociale, economice, istorice, culturale, artistice etc. Aici zace tăria acestor minorități. În acțiunea lor proprie sunt ancorate rădăcinile existenței lor. Nu Ungaria le-a ajutat. Intervenția Ungariei mai mult le-a stricat.

Pentru a Vă informa asupra acțiunii noastre de până acum, am onoare a Vă trimite un exemplar al revistei „Banatul” și lucrarea confratelui nostru Petre Nemoianu³.

În așteptarea unei colaborări mai strânse, Vă rog să primiți asigurarea deosebitei mele considerațiuni.

Al D(umnea)Voastră
(Cornel Grofșorean)

B.J.T. f. 50

¹ Scrisoarea se află reprodușă la secțiunea „Scrisori primite”.

² Ideea făcea parte dintr-un proiect mai amplu de organizare a unui centru național de studii pentru românii de pretutindeni, mai multe în studiul semnat de V. Leu, *Istoria unui proiect eșuat*, în „Românii”, nov. 1995, p.31-33.

³ Petru Nemoianu (1889-1951), personalitate de excepție a Banatului, a făcut parte din corpul voluntarilor proveniți din foștii soldați ai armatelor austro-ungare, doctor în drept și științe politice, istoric, publicist, prefect al jud. Caraș-Severin (1920-1921) deputat (1926-1927), ministru (1940), diplomat al României la Moscova, Atena, Istanbul, Viena, Praga, Roma, condamnat de autoritățile comuniste la 5 ani de închisoare, unde a și murit.

Cornel Corneanu

1

Timișoara 14 martie 1933

Domnule Președinte,

Prin prezenta cu onoare Vă aducem la cunoștință că Inst(itutul) Soc(ial) Banat-Crișana n-a primit încă o adresă oficială din partea Dvs. cu privire la conferințele pe cari unii dintre D(omnii) membrii ai Institutului nostru le vor ține în cadrul Astrei, despărțământul Oravița. Deci domnii în chestiune refuză să se

deplaseze la Oravița pe contul lor propriu. În consecință Vă rugăm să ne faceți o adresă prin care să ne cereți conferențiarilor pe care îi doriți, ca noi să putem supune chestiunea la Comitetul de conducere, pentru a aproba speșele de deplasare a conferențiarilor să fie acoperite de Institutul nostru.

Totodată Vă aducem la cunoștință că pentru duminică 19 martie c(urent) dl. dr. I. Miloia nu poate să se deplaseze la Oravița, ci în locul d(umisale) este dispus să se deplaseze dl. dr. I. Nemoianu¹. D(omnia) sa va veni la Oravița numai dacă Dvs. prin telegramă până cel mai târziu sâmbătă dimineța, veți confirma primirea prezentei adrese și veți aproba schimbarea de care vă încunoștiințez rămânând ca s-o primim eventual ulterior.

Primiți Domnule Președinte, asigurarea deosebitei noastre considerațiuni.

Președinte
(V. Blașian)²

B.J.T. f. 261.

¹ Iosif Nemoianu (1894-1968) absolvent al Facultăților de medicină din Cluj și Budapesta, studii de specialitate la clinicile din Viena, inițiator al activității de puericultură în mediul rural.

² În aceeași zi, altă adresă trimisă de V. Blașian lui C. Corneanu conține următoarele:

Ca fruntaș al vieții publice din Bănat vă rugăm să binevoiți a conferența în cadrul Institutului nostru, despre vreo problemă ce interesează viața social-culturală a Bănatului. Pentru conferința Domniei Voastre s-a fixat ziua de Duminică 23 aprilie a.c. orele 11 ½ în sala festivă a Școlii Superioare de comerț vă rugăm să ne înștiințați de primirea acestei adrese și dacă vă convine data fixată pentru conferință. Primiți vă rugăm asigurarea deosebitei noastre considerațiuni. (V. Blașian).

2

Timișoara 26 iunie 1944

Mult stimate domnule Președinte

Am primit cu mulțumiri articolul trimis prin adresa din 22 iunie a.c. Studiul va fi publicat în Buletinul istoric în curs de tipar¹.

În ce privește Cazania lui Varlaam, Vă aduc la cunoștință că, lucrarea este sub tipar, clișeele sunt deja gata și sper că în decurs de două săptămâni, cartea d(omnu)lui prof. Atanasie Popa iese pe piață².

Primiți Domnule Președinte asigurarea distinsei noastre considerațiuni.

Președinte
(C. Grofșorean)

¹ Probabil este vorba de studiul lui C. Corneanu, *Doctorul Petru Borlovan (1855-1915)* în „Revista Institutului Social Banat-Crișana” XIII(1944), mai-aug., p. 673-682.

² C. Grofșorean se referă la *Varlaam Mitropolitul Moldovei. Cazania, Iași, 1643*, apărută în 1944 în prezentarea grafică a prof. Atanasie Popa (1896-1982) istoric ardelean având preocupări de istoria artei vechi și a cercetării textelor vechi românești. Inițiativa publicării acestei lucrări a aparținut Institutului Social Banat-Crișana.

Aurel Cosma

1

Timișoara 22 decembrie 1942

Mult stimat D-le Consilier¹!

Avem onoare a Vă confirma primirea lucrărilor D-Voastră: *Cosmogonia* poporului român și *Studii de folklor românesc* pe seama bibliotecii noastre, exprimându-Vă prin prezenta mulțumirile noastre sincere.

Primiți, d-le Consilier, asigurarea distinsei noastre considerațiuni.

Președinte

Consilier

(C. Grofșorean)

(V.Nedela)

B.J.T. f. 11

¹ Aurel Cosma jr. (1901-1983), personalitate marcantă a culturii din Banat, avocat, om politic liberal, colaborator al I.S.B.C., a deținut și șefia secției de etnografie pentru o scurtă perioadă de timp, director al revistei „Lucașfărul”, nepotul lui Aurel Cosma, primul prefect român al județului Timiș-Torontal. Prezenta scrisoare îi era adresată când era consilier la Ministerul Propagandei.

2

Timișoara 9 ianuarie 1943

Stimate Domnule Consilier,

Cu referire la adresa Dvs. nr. 327 din 29 decembrie 1942, avem onoare a Vă ruga să binevoiți a supune Onoratului Minister cererea noastră prezentă pentru ordonanțarea sumei de 90000 (de) lei subvenție acordată revistei noastre prin procesul verbal din 24 iulie 1942 al comisiei, socotind lunar de la 1 iulie până la 31 decembrie alte 15000 (de) lei, având în vedere că revista a apărut pe lunile mai-

august și septembrie-decembrie anul 1942, cum rezultă din exemplarele aici anexate. Astfel cu numărul recent apărut se încheie anul 1942 cu 714 pagini. Trebuie să remarcăm faptul că atât pe lunile mai-august cât și pe luna septembrie-decembrie a apărut câte un număr dublu.

În fine Vă rugăm să binevoiți a dispune ca în conformitate cu hotărârea ședinței din luna no(i)embrie de la prefectură, prezidată de Dvs. când nu s-a recunoscut necesitatea referitor la 15 baloturi hârtie satinată pentru revista noastră, să fie tradusă în fapt, urmând ca firma care va primi de la Centru materialul întreg pentru distribuție, să ne asigure stocul necesar.

Primiți, Vă rugăm, Domnule Consilier, asigurarea deosebitelor noastre considerațiuni.

Președinte
(C. Grofșorean)

Secretar
(V. Nedela)

3

Timișoara 28 Septembrie 1943

Mult stimată D-le Consilier!

Am onoarea a Vă ruga, să binevoiți a-mi comunica sosirea D-Voastră la Timișoara cu 4-5 zile înainte, deoarece aş vrea să convoc ședința Secției etnografice cu următoarele puncte la ordinea de zi:

1. expunerea programului pentru viitor al D-lui Dr. Aurel Cosma

2. hotărârea secției referitor la înființarea unei expoziții etnografice aci, la Timișoara, având să fie astfel întocmită, ca să rămână mobilă, urmând ca să perindă centrele mai însemnate din Banat, pentru a deștepta din nou gustul și moda, costumelor naționale cu motive veritabile bănățene, adică adecvate celor 12 regiuni existente în folklorul amintit.

Anume am constata că aceste expoziții-aranjate de noi pretutindeni în satele cercetate de echipa monografică-exercită o foarte binefăcătoare influență.

Inițiativa noastră ar fi mult ușurată, dacă Ministerul ne-ar acorda pentru acesta o subvenție, trimițându-ne și un aparat de filmare. Procedeu, ce ar înlesni culegerea noilor motive în acele centre, unde s-ar face expoziția. Vreau să zic că, concomitent cu expoziția să se facă și noi cercetări etnografice pe teren, folosindu-ne de prezenta Doamnei Secoșan¹ și a altor specialiști în materie.

Dacă această inițiativă Vă surâde, Vă rog, să-mi comunicați ziua sosirii.

Cu distinse considerațiuni:

(C. Grofșorean)

¹ Elena Secoșan (1900-1996), născută la Năsăud, studii liceale în localitate, studii universitare la Viena și Cluj (Facultatea de istorie), colaboratoare la Institutul Social Banat-Crișana. Din 1947-1957 muzeograf la Muzeul de Artă populară din București, între 1957-1972 la Institutul Român de relații culturale cu străinătatea.

Aron Cotruș

Timișoara 18 septembrie 1937

Stimate Domnule Cotruș¹

Dl. dr. C. Grofșorean, vice președintele institutului nostru, Vă roagă stăruitor să binevoiți a interveni la Direcția Presei spre a ni se trimite Buletinul Presei, în schimbul Revistei Institutului Social Banat-Crișana.

Atât dl. dr. C. Grofșorean cât și colaboratorii revistei noastre din secția minoritară, simt lipsa acestui organ de amplă informație.

Cu titlu informativ Vă comunicăm că acest buletin l-am primit timp îndelungat, dar că de câteva luni de zile nu ni se mai trimit.

Cu distinsă stimă și recunoștință

(V. Nedela)

B.J.T., f. 73.

¹ Aron Cotruș (1891-1961), poet, publicist și diplomat român, colaborator și redactor la ziarul „Românul” din 1911. Din 1929 intră în diplomație ca atașat de presă la ambasadele române din Milano (1929), Varșovia (1930), Madrid (1939-1945). A decedat în S.U.A.

Nichifor Crainic

Timișoara, 7 decembrie 1942

Domnule Ministru,

După abrogarea legii de românizare¹ Institutul nostru a înăntat la 1 decembrie 1941 cererea pentru acordarea unui imobil pe seama instituției noastre, către administratorul general al imobilelor evreiești din Timișoara. În urma acestei cereri, numitul oficiu a pus în vedere arendarea imobilului aflător în Timișoara Circ(umscripția) 1 str. Turin nr. 10, sub numărul 955/1941 din 20 februarie 1942. tot acest oficiu ne

încunoștiințeză la 15 iulie 1942 cu nr. 6894/1942 ca să ne adresăm direct către C.N.R.² din București. Satisfăcând aceste îndrumări, ne-am adresat către C.N.R. de unde am primit răspuns la 15 septembrie 1942 sub nr. 63728 aducându-ne la cunoștință ca să înaintăm cererea noastră către Ministerul Culturii Naționale, unde se află de prezent cererea noastră sub nr. 235224/1942 cum fusesem încunoștințați de către acest minister prin adresa din 14 noiembrie 1942.

În temeiul acestei stări faptice avem onoare a Vă ruga să binevoiți a interveni la Ministerul Culturii Naționale în interesul acordării, ca proprietate definitivă, a susmenționatului imobil pe seama Institutului nostru.

Primiți Domnule Ministru asigurarea distinsei noastre considerațiuni ce Vă păstrăm.

Președinte
(C. Grofșorean)

Secretar
(V. Nedela)

B.J.T. f. 304

¹ Legea din 28 martie 1941 privind naționalizarea proprietăților imobiliare evreiești.

² Consiliul Național de Românzare, instrument subordonat Președinției Consiliului de Miniștrii care servea la centralizarea activității de românzare și la structurarea birocratică a supravegherii exproprierii, administrației și lichidării proprietăților evreiești.

Miron Cristea

Timișoara, 27 mai 1938

I.P.S. dr. Miron Cristea¹

Comitetul Institutului Social Banat-Crișana, în ședința sa din 24 mai a.c. luând cunoștință de subvenția de 100000 lei ce ați binevoit a o acorda pentru continuarea lucrărilor, Vă exprimă profunda sa recunoștință și cele mai vii mulțumiri.

Acest gest nu va fi pentru noi numai un ajutor material, ci îl privim în același timp ca o recunoaștere a muncii depuse și ne va da nouă imbold și noi puteri de a continua lucrările care au primit o așa înaltă încurajare.

Primiți vă rugăm, Înalt Prea Sfințite asigurarea profundului meu respect.

Președinte
(C. Grofșorean)

Secretar
(V. Nedelea)

B.J.T. vol. 1, f. 218.

¹ Miron Cristea (1868-1939) episcop de Caransebeș (1909), vicepreședinte al Marelui Sfat Român de la Alba-Iulia (1918), primul patriarh al României (1923-1939). La 10 februarie 1938 a fost numit prim-ministru.

Ștefania Cristescu

Timișoara, 19 octombrie 1937

Domnișoarei Ștefania Cristescu¹

La dorința prietenului Anton Golopenția² Vă trimit revista „Archivum Europae Centru Orientalis”, tom III fasc. 1-3, 1937, cu rugămintea ca după consultare să ne-o trimiteți pe adresa Institutului Social Banat-Crișana, din statistica căreia face parte.

Cu stimă

Ion Negru
Secretar

B. J. T. f. 87

¹ Ștefania Cristescu (1908-1979), sociolog, etnolog, devenită Golopenția la 20 apr. 1939, elevă a lui Dimitrie Gusti. A cercetat în special ritualurile de înmormântare.

² Anton Golopenția (1909-1951), născut la Prigor, doctor în filozofie la Universitatea din Leipzig, a devenit un membru important al Școlii Sociologice de la București, apropiat colaborator al lui D. Gusti. Împreună cu Octavian Neamțu coordonau de la București activitatea Institutului din Timișoara.

Romulus Dianu

(Timișoara), 4 septembrie (19)30

Stimate D-le Redactor!¹

În urma articolelor apărute în „Curentul”, am cerut informații de la fratele Nemoianu (Petru Nemoianu-n.n.) asupra persoanei D-Voastră aflând că, chestiunea minorității române de peste hotare vă interesează. Și cum noi, vre-o câțiva intelectuali din Timișoara avem asemenea această predilecție, cred că nu va fi supărător dacă în viitor Vă voi informa asupra activității noastre. Astfel trebuie să știți că acțiunea pentru delegarea românilor din Iugoslavia la Congresul Minorităților de la Geneva. Tot de aci a pornit, din inițiativă particulară. Înființând, după congresul refugiaților din 1 Iunie a.c. o secție alături de Asociația refugiaților din Timișoara, a minorităților române de pretutindeni.

Această secție, apoi, a luat contact cu frații din Iugoslavia pregăteau terenul pentru delegarea românilor din acea țară. După o activitate dârză de două luni, și o propagandă ascunsă, am reușit să convingem atât frații de dincolo de hotare, intimidati prin barbariile sârbilor, cât și autorităților noastre în drept. Și aci s-a făcut greșeala mare deoarece oficialitatea odată câștigată pentru ideea delegării a împins la o parte inițiativa noastră particulară asumându-și toată acțiunea în văzul tuturora. Natural că Belgradul a căpătat vânt și rezultatul a fost că primul Ministru a intervenit-acuma o săptămână-pretinzând abandonarea ideei.

Noi, aci, la Timișoara, nu am luat la cunoștință această dorință a guvernului având în vedere că mișcarea noastră este una particulară independentă de oficialitatea română. Și dacă acestei oficialități îi prevalează interesul extern față de mizeria dezanționalizării celor 500 mii de români, noi, particularii, și în primul rând refugiații din Iugoslavia nu suntem la remorca guvernului. În consecință imediat s-a făcut în sânul refugiaților o colectă pentru asigurarea resurselor pecuniare dispunând delegarea aceluia brav și inimos fruntaș din Banatul sârbesc care avusă curajul să se jertfească pentru acest scop. Însă o parte a conducătorilor fraților din Iugoslavia a refuzat, după atitudinea ostilă a guvernului român, de a se mai prezenta la Geneva. Astfel toată acțiunea concepută cu atât însuflețire a căzut baltă. Evident că noi, particularii, și îndeosebi Asociația refugiaților nu ne va opri în fața acestui obstacol fiind pusă oficialitatea română ultima oară la încercare, având să continuăm acțiunea independent de orice amestec oficial. În fine, toate guvernele și toate partidele din Țară au dat dovadă-timp de zece ani-de o indiferență și lașitate păcătoasă. Deși este vorba de soarta celor 1½ - 2 milioane de români din țările limitrofe cari așteaptă organizarea lor pe bazele tratatelor de pace. Se pune însă întrebarea: ce facem? Pentru a obține un rezultat satisfăcător trebuie să înființăm aci, la Timișoara, pentru a evita bănuiala că oficialitatea are vre-un amestec, un birou de studii alături de secția înființată la Asociația refugiaților, care birou să se pună în legătură cu conducătorii românilor din Iugoslavia, Ungaria, Bulgaria și Rusia obținând de la dâșii toate datele statistice și indicațiile necesare, centralizând mișcarea pentru a le da, la timpul său, îndrumările necesare. Având să se editeze și o revistă scrisă în limba germană (limba oficială a Congresului de la Geneva) și franceză. Tratând tot ansamblul chestiunii minoritare române în mod științific pentru a informa opinia publică din Europa. Totodată revista ar da stimulente atât pentru conducătorii românilor de pretutindeni cât și guvernanților noștri. Pe de altă parte ar servi material prețios presei cotidiene. Din cele relatate rezultă însemnătatea enormă a problemei dar și natura ei delicată. În consecință am onoare a Vă ruga să binevoiți a trata chestiunile aceste cu mare atențiune însă și cu băgare de seamă. Nu cumva chiar interesul ce-l purtăm cu

toții să fie dăunător cauzei cum a fost d.e. elanul și însuflețirea admirabilă a d-lui Ghiță Popp. Însă intempestiv aplicată! În consecință Vă rog ca, cele de mai sus espuse să servească mai mult pentru orientarea D-Voastră personală voind să Vă țin la curent cu mersul activității noastre. De prezent ar fi bine însă dacă a-ți publica un articol cu următorul titlu și conținut: „*de ce nu s-au prezentat românii din Iugoslavia la Geneva*”. Espunând pe scurt situația lor de până acum că România, ca stat aliat al sârbilor va tranșa chestiunea lor pe cale prietenească. În loc însă ca Iugoslavia să fie revenit la sentimente mai bune, nu respectă nici convențiile încheiate în favoarea fraților noștri fiind mai rău tratați ca ceilalți minoritari datorită tentei de deznaționalizare mai eficace față de români ca față de unguri și germani, datorită religiei comune. Astfel, conform informațiilor noastre generația tineră nu mai posedă limba maternă. Și aceasta în decurs de 10 ani. Ce va fi în viitor?

Văzând românii că România rămâne impasibilă față de intențiunile lor firești bazate pe tratativele de pace, au hotărât-în fine-ca să se prezinte la Congresul Minorităților de la Geneva, acum, la ședințele din Septembrie pentru a supune doleanțele lor acestui for internațional. Însă guvernul a intervenit în momentul din urmă oprind această acțiune-ea de atâtea ori-în interesul și la intervenția Belgradului. Trecând cu tăcere rolul domnului Gh. Popp care în avântul său a fost dezavuat de către d-l Maniu. În urma acestei atitudini, ar fi bine dacă ați ataca vehement guvernul reproșându-i: de ce s-a amestecat într-o mișcare pur particulară care nu-l privea. Făcând apel la inițiativa particulară îndeosebi la secția minorității române de la Timișoara și la conducătorii românilor de pretutindeni îndemnându-i ca să ia singuri inițiativa fără ca să mai aștepte intervenția prietenească a guvernului român. Având în vedere că problema minoritară este o problemă în primul rând particulară, a minorităților vizate, independentă de orice amestec oficial.

La fel de tristă este situația românilor din Ungaria și Bulgaria față de cari state România n-are nici un motiv de regard. Totuși nu s-au luat măsuri nici în interesul acestor frați, tot cu considerare la Iugoslavia, deoarece nu se puteau admite că Românii din Ungaria și Bulgaria să fie prezentate la Congresul de la Geneva iar românii din Iugoslavia să lipsească. Odată românii din Ungaria și Bulgaria acreditați la Geneva, pasul lor avea repercusiuni și asupra românilor din Iugoslavia să lipsească. Odată românii din Ungaria și Bulgaria acreditați la Geneva, pasul lor avea repercusiuni și asupra românilor din Iugoslavia. Și lavina (sic!) numai se putea opri. Deci iară momente externe considerate, prost aplicate față de un aliat inamic și obraznic, au influențat timp de 10 ani guvernele noastre pentru a juca rolul mutului. Deși d.e. în Ungaria-unde avem peste 150000 români, nu există numai 4 biserici ortodoxe și nici o școală confesională...

Reîntorcându-mă de la cafenea am aflat de la fratele Ivanov² că aveți de gând să veniți la Timișoara pentru a studia problema atinsă. Vă aștept cu multă plăcere.

Primiți, d-le redactor, asigurarea considerațiunii mele distinsse

al D-Voastră
(C.Grofșorean)

A.M.B.M. MD 35/9786

¹ Romulus Dianu, născut în București (1905-1975), jurnalist, prozator, redactor la „Curentul”, a mai colaborat la „Contemporanul”, „Bilete de papagal”, etc, autor al lucrării *Noapți la Ada-Kaleh* (1932). A fost condamnat de regimul comunist, la închisoare.

² Gh. M. Ivanov, ziarist din 1906, autor de poezii, nuvele și eseuri filosofice, a colaborat la „Semănătorul”, „Flacăra”, „Adevărul literar”, „Dacia” etc.

Ioan Doboșan

Timișoara, 5 octombrie 1943

Domnule Primar!!

Cu referire la dispoziția legii administrative privitor (la) întocmirea planului de lucru cincinal, am onoarea a Vă propune următoarele:

Toate întreprinderile municipale, plus Serviciul Tehnic, plus secția arheologică a Muzeului fie obligată a întocmi planul de lucru cincinal urmând ca aceste elaborate să fie în copie distribuite tuturor membrilor externi ai Consiliului de Colaborare, fiind apoi supuse discuției publice în fața acestui for consultativ, având astfel publicul mare posibilitatea, ca să ia la cunoștință planul de lucru general al orașului, plan ce interesează pe toată lumea din această urbe, procedeu ce ușurează mult situația conducerii municipale, deoarece multă lume neinițiată, dezorientată își va da seamă de lucrurile în curs, de necesitatea lor și de activitatea Primăriei. Iar faptul că, aceste lanuri-atât de determinante pentru activitatea Primăriei, vor fi discutate în fața Consiliului de Colaborare, însuflă viața palpitantă acestui for consultativ care până acum s-a retransat la rapoartele simple ale șefilor de serviciu, fără ca membrii Consiliului să fi luat parte mai activă la aceste lucrări. Ori, după părerea mea, nu aceasta a fost și este tendința legiuitorului cu privire la Consiliile de Colaborare, ci colaborarea efectivă prin consultări, îndrumări, control, mai cu seamă control, deoarece într-un regim autoritar unde lipsește organul colectiv de control, organizația consultativă este menită, ca să curmeze spiritul birocratic ce foarte ușor se încuibărește în asemenea epocă, înclinând funcționarul să se considere pe sine însuși ca scop și nu ca mijloc și organ executiv.

Din aceste considerente, cred că, propunerea mea va fi binevenită, primind și asentimentul Domniei Voastre.

Primiți, dl. Primar, asigurarea distinsei mele considerațiuni.

Cornel Grofșorean

B.J.T., f. 37.

¹ Ioan Doboșan, avocat timișorean, a fost primar al Timișoarei în perioada 19.08.1943-31.10.1944.

Gheorghe Dobre

Timișoara 31 Septembrie 1943

Domnule Ministru¹,

Institutul Social Banat-Crișana, cu sediul în Timișoara, a încercat timp de 10 ani, împotriva tuturor greutăților materiale, să țină sus un steag al culturii pe multdisputata graniță de Vest.

Realizările diverse și revista, care exprimă spiritul instituției noastre, sunt mărturia indiscutabilă a ceea ce s-a putut da într-un domeniu, unde suplineam inițiativa publică. Bineînțeles s-ar putea face mai mult, mai cu temei, dacă posibilitățile materiale ar fi altele. Ne gândim în special la publicarea materialului adunat cu multă trudă în contra năvălitorilor „Publicațiuni Științifice” de la Seghedin.

Cunoscând preocupările Dvs. multilaterale, am socotit că ne putem îndrepta speranțele noastre spre înțelegerea Ministerului de Finanțe, solicitând o subvenție în vederea realizării scopurilor noastre culturale și naționale. Trecutul nostru de intelectuali desinteresați este cheazășia sigură, că noi nu cerem pentru noi și numai pentru menținerea activității instituției și a publicației sale.

În credința că apelul nostru va găsi ecoul și soluția dorită, Vă rugăm, Domnule Ministru, să primiți asigurarea celor mai alese sentimente pe care vi le păstrăm.

Al Excelenței Voastre

Președinte

(C.Grofșorean)

Secretar

(V.Nedelea)

B.J.T.f. 103.

¹ Gheorghe Dobre (1885-1959) general de divizie, în perioada 1941-1943 a fost ministru interimar de finanțe. Condamnat de autoritățile comuniste la muncă silnică pe viață, a murit în închisoarea de la Râmnicu Sărat.

Mult stimate Domnule Senator!

Cu bucurie am primit mult așteptatul răspuns al D-Voastră, din 7 lunii curente, grăbindu-mă a Vă relata următoarele:

Nici un moment nu ași admite că, în chestiunea aceasta, care am început-o împreună cu D-Voastră, să se facă ceva fără știrea și consimțământul prealabil, azi la spatele D-Voastră. În consecință țin a remarca posibilitatea ca să acționăm prin intermedierea D-Voastră.

În consecință memoriul cerut i-l vom supune direct aprobării prealabile după ce am luat contact cu cei de dincolo având în vedere că îmi lipsesc încă date precise. Astfel mă voi adresa către d-l Selea rugându-l ca să vină la Timișoara pentru a mă sfătui cu dânsul, cu care ocazie voi fi liber a-l trimite și la D-Voastră.

Repet înc-odată că în vederea încurcăturilor de la Luceafărul¹ și cu considerare la faptul că d-l dr. Butoarcă unicul om cu orizont larg nu este în Vârșeț, luându-și licența la Zagreb, trebuie, deocamdată, să abandonăm această instituțiune luând contact separat cu celelalte bănci, în particular.

Cât privește modul reescomptului este, după părerea mea, foarte simplu având în vedere că această operațiune se va înfăptui prin o bancă mijlocitoare care ar primi sumele necesare de la Banca Națională. Repet din nou că această bancă ar trebui să fie o instituțiune din Banat cu reputație pentru a ne garanta seriozitatea și corectitudinea acțiunii. În urma, din capul locului, m-am gândit la Creditul Bănățean având cea mai profundă încredere în D-Voastră pe teren financiar. Ba dincontra am fi espuși ca să inițiem un lucru bun și frumos pentru câțiva șperțari cari se vor ivi ca ciupercile după înfăptuirea afacerii. Observ că nu mă cuget la sume mari fiind vorba mai (î)nainte de un experiment și de o probă. Sume până la un milion pentru fiecare bancă, creditat pe gaj ipotecar, până la vreo 30-40% a prețului de piață. Controlat prin organele băncii D-Voastră din caz în caz. De.e. anterior reescomptului-când s-ar prezenta din partea băncii solicitatoare mai multe cambii deodat- ar pleca un reprezentant al băncii D-Voastre la fața locului pentru a controla datele necesare. Astfel că acordarea creditului de reescompt s-ar înfăptui odată la lună ori la două luni. Iară cambiile astfel primite, controlate și reescomptate ar fi prevăzute cu semnătura băncii D-Voastre și escomptată la Banca Națională. Măcar astfel îmi închipui operațiunea întreagă. Nu văd nici un obstacol legal sau politic. Mai puțin diplomatic deoarece chiar băncile interesate nu vor avea cunoștință despre rolul Băncii Naționale.

Vă implor D-le Senator ca să forțați chestiunea și deslegarea ei, ori în sensul de mai sus, ori după planurile D-Voastre însă necondiționat să se facă ceva în chestiunea aceasta. La români numai inițiativa este grea, numai organizarea ca atare întâmpină greutatea căci ne lipsește talentul organizatoric. Odată pusă la cale, merge roata ca prin minune. Din acest motiv insist atâta, ca să se facă odată această inițiativă. Indiferent de sumele acordate. Puțină bunăvoință din partea Băncii Naționale ca să se acorde Creditului Bănățean, în vederea acestei mișcări, un reescompt mai majorat. În adevăr nu este mult ce se pretinde de cătră frații de peste hotare.

Mulțumindu-Vă pentru răspunsul trimis, Vă rog, D-le Senator, sa primiți asigurarea distinsei mele considerațiuni

Cu profund respect al Vostru

(C.Grofșorean)

A.M.B.M. MD 36/ 10252

¹ „Luceafărul”, bancă fondată la Vârșet în 1894.

2

Timișoara 11 ianuarie 1931

Mult stimată Doamnă Senator!

Alăturat am onoare a Vă transmite epistola¹ domnului Șocardă din Uzdin, inimosul dascăl, care anul trecut și-a oferit serviciile pentru a reprezenta minoritatea română din Iugoslavia la Geneva. Tot prin intervenția lui s-a prezentat-acum câteva luni-dl. Sălea directorul institutului de credit „Concordia”² din Uzdin la mine, fiind îndrumat la D(umnea)Voastră, apoi la dl. Gh. Popp, pentru a discuta chestiunea unui reescompt pe seama institutului condus de dânsul. Cum rezultă din epistola domnului Șocardă, zudinienții revin acum la planul întocmit încă toamna anului trecut, și în consecință am onoare a reveni din nou asupra acestei chestiuni, rugându-Vă să-mi scuzați deranjul, însă, sub regimul actual nu am la cine să mă adresez, deoarece cu dl. Grigore Ion pe tema aceasta nu am putut ajunge la nici un rezultat-în afară de promisiuni vagi, iar pe dl. Popp nu-l cunosc. Și de altcum de câte ori m-am adresat cătră D(omnia) Sa în vreo chestiune de interes public, constrâns de împrejurări, nici răspuns nu mi-a dat. având în vedere că-conform informațiilor mele-D(Voastră) sunteți unicul în Banat-care face parte din regimul actual-și Vă interesați de soarta românilor din Iugoslavia-și astfel cred că, rugămintea mea va fi bine primită.

Este vorba de situația celor 5 institute de credit din Banatul Iugoslav, cari ar fi fost să fie concentrate sub egida „Luceafărului”, ca centrală de reescompt,

alimentată de către „Banca Națională”. Natural această dezlegare ar fi impus înainte de toate-aranjarea chestiunilor pendinte la „Luceafărul”. O afacere proastă și în fond dezgustătoare-însă neapărat coaptă pentru tranșare definitivă. Cum această chestiune tot mereu s-a amânat și așa se vede că sub actualul regim-din cine știe ce considerente meschine-nici nu se va aranja-se impune necesitatea de a căuta ameliorarea situației-măcar în parte, și pe de altă cale, forțând și până la deslegare definitivă a chestiunii reescomptul direct acestor institute. În vederea acestui plan, cred că, ar fi posibilă încopcierea institutului „Concordia” în ritmul economic românesc, prin un mic reescompt acordat de către Banca Națională.

În consecință am onoare a Vă ruga să binevoiți a discuta cererea uzdinenților cu dl. Popp, apoi cu Banca Națională, dacă sunteți de părere că și până la clarificarea situației de la „Luceafărul” să se acorde sprijin direct celorlalți. În fine nu văd nici un motiv, care ne-ar deobliga, ca să oprim „Luceafărul”, de dragul unor oameni incorecți.

Primiți dl. Senator, asigurarea deosebitei mele considerațiuni, cu devotament

Al D(umnea)Voastră
(Cornel Grofșorean)

B.J.T. f. 26

¹ Referire la scrisoarea din 8 ianuarie 1931 de la „Scrisori primite”.

² „Concordia”, bancă fondată în 1893 la Uzdin.

3

Timișoara 17 ianuarie 1931

Mult stimat Domnule Senator!

Cu referire la adresa D(umnea)Voastră din 14.i.c¹. în chestia Băncii „Concordia” din Uzdin am onoare a Vă răspunde următoarele:

Conform discuției avute încă la timpul său cu dl. Șocardă și dl. Sălea-stabilisăm principiul, ce era și firesc-că forma împrumutului adică a reescomptului rămâne la discreția Băncii Naționale, deoarece de dânsa depinde felul ajutorului acordat. Șocardă prin enumerarea garanțiilor vroia, verosimil, să documenteze bonitatea institutului, fără a ne impune forma creditului cerut.

Dealtcum sunt de aceeași părere ca D(umnea)Voastră că, într-o țară străină, mai cu seamă o bancă de emisiune, cu greu ar putea acorda împrumuturi. Astfel numai de un reescompt poate să fie vorba. Rămâne de discutat cu cei în drept că,

care acest reescompt să fie pe față și deschis acordat băncii din chestie, ori prin un institut intermediar pentru a acoperi scopul-mult puțin-politic al acțiunii. Din parțemi a înclina deocamdată-mai mult pentru această soluție. Ba mai mult luasă în combinație chiar institutul condus de D(umnea)Voastră, având astfel garanția morală că, acest spri(jin) al statului va (fi) bine și corect acordat la cei avizați. Și dealtcum: în fine tot nouă Bănățenilor ne revine datoria dar și dreptul, ca să călăuzim în (întru)câtva pe cei din Banatul iugoslav.

Cred că, cu puțină bunăvoință din partea celor în drept, s-ar putea lua inițiativa pentru a întocmi o nouă directivă în politica acestei minorități. În fine este vorba de un mic început și o primă încercare. Nu suma contează-deocamdată-ci însuși principiul. Fiind calea nouă inițiată, încetul vor veni și celelalte institute, și cu timpul vom putea încopcia în ritmul vieții economice al României toate 5 institute de credit, chiar și numai cu câte 500 mii lei. Indiferent acum la început.

Sigur că, era mai potrivit-din punct de vedere financiar-dacă acest reescompt ar fi fost concentrat în mâna unui singur institut de dincolo. Cum însă chestia „Luceafărului” se tot amână, n-are rost să mai așteptăm.

Această concentrare era bună și din punct de vedere politic, având astfel posibilitatea de a concentra și conducerea politică, pe baza unei discipline economice. Atât de necesară la individualismul exagerat al românului. Pe de altă parte poate că era mai primejdioasă, având guvernul sârbesc posibilitatea ca să strivească toate 5 institute prin o singură lovitură.

Așteptând avizul D(umnea)Voastră despre o bună soluționare, Vă rog, să primiți asigurarea devotamentului meu neclintit.

Al D(umnea)Voastră cu profund respect

(Cornel Grofșorean)

¹ Scrisoarea se află în prezentul volum la „Scrisori primite”.

4

Timișoara 11 martie 1933

Mult Stimat Domnule dr. Dobrin

Institutul Social Banat-Crișana, înființat de curând în Timișoara, în dorința de a pune în lumină toate problemele ce se țin de Banat și Crișana, socotește că „Fundațiunea Gojdu”¹ este una din multele probleme de asemenea natură. Noi nu putem rămâne pasivi față de această problemă și aceasta cu atât mai mult, cu cât Fundațiunea Gojdu” a fost un (?) principal prin imensele-i averi, care a susținut în

trecutul nu prea îndepărtat elementul românesc sub dominația austro-ungară, mai ales în ultimele decenii de existență a ei.

Și totuși situația actuală acestei Fundațiuni, noi nu o cunoaștem îndeajuns de clar și tocmai acesta este motivul pentru care ne adresăm Domniei Voastre, ca unuia care făcând parte din comitetul de administrare al acelei Fundații-cunoaște problema mai bine ca oricare altul.

Facem apel, deci la bunăvoința Domniei Voastre de a găsi modalitatea pentru a ne pune în cunoștință de cauză și pe noi despre adevărata stare actuală a acestei probleme.

Comitetul Institutului Social Banat-Crișana, s-ar simți deosebit de onorat dacă Domnia Voastră ați fi dispus să faceți comunicarea într-o ședință plenară a membrilor Institutului-la o dată pe care-în cazul acceptării acestui apel-urmează să o fixați Domnia Voastră, comunicându-ni-o și nouă pentru a putea convoca pe toți membrii Institutului nostru.

Pentru lămurirea acestei probleme nu am făcut apel la nimeni altul și înapoi ne dresăm Domniei Voastre, ca unuia mai aproape de noi, păstrând încă vie amintirea personalității Domniei Voastre, ca fruntaș între fruntașii a căror suflet și-a putut păstra spiritualitatea românească în contra tuturor oprimațiunilor de care a avut parte neamul românesc sub vechea și trista stăpânire străină.

Primiți mult stimat Domn, asigurarea deosebitei noastre considerațiuni ce vi-o păstrăm.

Secretar general
(Tr. Topliceanu)

B.J.T., vol. 1 f. 140.

¹ Emanoil Gojdu (1802-1870), jurist, om politic, militant pentru drepturi naționale și sociale. Prim comite al Carașului, a introdus limba română drept limbă oficială, și a numit în administrație funcționari români. După moartea sa, se constituie potrivit dorinței sale, Fundația Gojdu oferind numeroase burse de studiu tinerilor studiosi. Mai multe detalii în monografia semnată de Maria Berényi, *Viața și activitatea lui Emanoil Gojdu (1802-1870)*, Gyula, 2002, 289 p.

5

(Timișoara), 4 sept(embrie) 1936

Mult Stimat Domnule Senator!

Abia alaltăieri am sosit de la Pojejena de Jos unde poposisem 20 zile cu echipa monografică a Institutului nostru¹. Astfel nu avusem ocazie ca să răspund la adresa D-Voastră din 20 I(una) cor(entă). Î-mi fac deci acuma, ulterior, plăcuta datorie.

Cât privește ancheta noastră pe valea Dunării trebuie să constat o totală lipsă a organelor administrative. Nimenea nu-și bate capul cu interesele poporului părăsit, neglijat, exploatat în modul cel mai nemilos. Mă mir că nu a luat încă coasa în mână... Persecutat până la sânge de oficiul silvic al Stegului² al statului, milioane de amenzi aruncate în spinarea sa pentru contravenții silvice, o fiscalitate idioată și răutăcioasă care sechestrează chiar și uneltele agricole. Până ce stam acolo d.e. receptorul refuză eliberarea autorizației pentru fiertul țuicii acelora care erau în restanță cu impozitul. În urmare populația e nevoită să arunce prunele porcilor. Vă puteți imagina ce sistem s-a încuibărit dacă asemenea nesăbuiți sunt posibile... Sărăcie îngrozitoare, tuberculoza, apoi peste 35% lues intens pozitiv... Ce mirare că pe zi ce trece prinde rădăcini baptismul. Numai în Pojejena Română sunt 121 de suflete. Dealtcum dispun de-a lungul Dunării de nenumerate case de rugăciuni mai pompoase ca bisericile noastre...

Tot mereu îmi pun întrebarea: ce vor conducătorii acestei țări? Vor să împingă poporul dinadins în brațele bolșevismului ori vroim să destrămăm țara? Căci așa se administrează o țară pe care vrei să o pierzi...

În privința personalității Domniei Voastre îmi pare bine că mi se dă ocazie ca să discut deschis probleme și fără reticențe.

Nu ascund nedumerirea mea că D-Voastră, d-le Senator, pe care noi, generația războiului o considerăm ca ultim bastion al generației mari antebelice, V-ați retransat într-o tăcere resemnată deși situația exasperată a țării Vă impune obligamentul sacru de a pași din nou fără ezitare în fruntea treburilor. Indiferent că cârtitorii ce vor spune deoarece chiar acești cârtitori au adus țara în halul în care se află azi.

Admit că au fost timpuri când elanul, cu nimic justificat, al tineretului de după războiu (cel mai slab tineret, cea mai tenebroasă generație), a împins la o parte tot trecutul, fără discernământ, pretinzând locul ei sub soare. Ei bine! Azi ea conduce destinele neamului. Și vai! Cum o conduce! Azi se vede toată goliciunea acestei generații-înteleg cea imediată de după război adecă cei între anii 30-50, toată lipsa de ideal, de capacitate și de pregătire încât nădejtile noastre se concentrează –aproape exclusiv-în generațiile viitoare, în studențimea de azi.

În asemenea împrejurări noi, generația războiului, trebuie să facem din nou atât la trecut cât și la acest viitor pentru a salva ce este încă de salvat până ce nu va fi prea târziu deoarece azi se pune neted problema: „*sein oder nicht sein*”³. Nu este nici o scăpare. Ori ne vom conforma vremii precipitând refacerea morală apoi economică și sanitară a neamului ori avalanșa roșie se va revărsa asupra noastră cu

o groază mai înspăimântătoare ca în Spania. Astfel deviza trebuie să fie pentru toți: „*alle Mann auf Bord!*”⁴...Puteți lipsei D-Voastră care sunteți o piatră unghiulară între aceste generații care reprezentați tot trecutul glorios aci în Banat? Cred că nu!

Se pune, natural, întrebarea care ar fi pasul de a Vă reîncadra din nou în ritmul vremii? Răspunsul este cât se poate de simplu din moment ce d-l Vaida⁵ Vă oferise șefia Banatului. Aveți dreptate să respingeți această ofertă? Răspund cu un „nu” categoric deoarece aci numai este vorba de personalitatea D-Voastră ci de Banatul întreg. De zeci de ani ne luptăm ca să ridicăm provincia noastră la o independență politică; de zeci de ani pretindem emanciparea noastră politică atât față de preponderența ardelenilor cât și față de supremația Bucureștilor. În fine, evenimentele istorice singure ne deschid ușile: Goga⁶ vroia să croiască o șefie provincială a Banatului, georgiștii⁷ au și înfăptuit această independență, Bocu se luptă cu răspuțeri ca să obțină sentimentul d-lui Maniu și sunt convins că cel în urmă tot Bocu va învinge iară d-l Vaida este singur șeful Banatului recunoscând deci emanciparea Banatului. De aci până la șefia unui bănațean este numai o săritură. Știu că în organizația Frontului există aici în Banat un comitet regional (d-l Vaida a binevoit a mă numi și pe mine membru în acest comitet care nu acționează) numai șef n-are deoarece d-l Vaida n-are timp ca să se preocupe și de daravelile noastre... Iată deci momentul istoric. Iată rolul D-Voastră mai mult, obligamentul D-Voastră istoric față de acest colț de țară. Și îndeosebi acum ar fi acest moment în preajma luptei decisive. În urma urmelor până când va fi acest Banat o trambulină pentru politicieni veniți din altă parte? Până când vom mai fi prost tratați ca Bucovina ori Basarabia? De ce să nu fie recunoscută independența Banatului, independența politică? De ce să n-aibe Banatul reprezentantul său permanent în guvernele țării? De ce se hotărăște totdeauna asupra noastră fără noi? De nobis sine nobis...

Noi, d-le Senator, pretindem că Banatul să fie în fiecare guvern reprezentat prin un ministru plin ori, măcar, prin un subsecretar de stat. Indiferent care partid este la putere. Dacă toate partidele vor recunoaște emanciparea politică a provinciei noastre, fiecare guvern va avea să țină cont cu această nouă situație. Iată deci momentul! Dacă vaidismul vrea să se sprijine pe Banat-mai mult chiar ca pe Ardeal-atuncia avem drept ca să punem și condiții. Ori, cu excepția Domniei Voastre nu avem nici un reprezentant care să pună decisiv problema în felul acesta. Odată inaugurată această emancipare ea se va putea respecta și de celelalte partide.

Așa văd eu situația. Ideea nu este nouă. Ea frământă de mult fantezia bănațenilor însă până de prezent nu s-a realizat acest deziderat atât de firesc și natural. Rămâne problema viitorului apropiat.

Primiți, d-le Senator, asigurarea deosebitei mele considerațiuni
cu distinsă stimă

(C.Grofșorean)

A.M.B.M. MD 63/10250

¹ Campania de la Pojejena-de-Jos (14 aug-5 sept. 1936), pentru detalii, Carmen Albert, *Cercetarea monografică în Banat (1859-1948)*, Reșița, 2002, p. 197.

² SteG, societate anonimă pe acțiuni înființată în 1855. Mai multe informații în Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al SteG (1855-1920)*, Reșița, 1997, 206 p.

³ A fi sau a nu fi (n. trad.)

⁴ Toată lumea peste bord (n. trad.)

⁵ Alexandru Vaida-Voevod (1872-1946) a studiat medicina la Viena, remarcabil politician, membru în Consiliul Dirigent, ministru, deputat, prim-ministru (1932-1933), unul din conducătorii Partidului Național Român din Transilvania și al Partidului Național Țărănesc.

⁶ Octavian Goga (1881-1938), publicist, om politic, prim-ministru (1937-1938).

⁷ Grupare politică condusă de Gheorghe I. Brătianu.

Ionel Dobrin

Timișoara 20 decembrie 1941

Dragă Ionel!

De când ești în fruntea Băncii Cărășana țin să-ți atrag atenția asupra faptului că, până ce instituția aceasta avea conducere străină, n-a contribuit cu nimica la mișcările culturale românești.

În consecință cred că este de datoria ta în viitor, a da un sprijin oarecare inițiativelor culturale românești.

În urmare am onoarea a te ruga să binevoiești a acorda Revistei Institutului Social Banat-Crișana un oarecare sprijin modest, acordându-ne o subvenție miniă de 3000-(4)000 Lei, în contul cărui ajutor am trimite Băncii Cărășana, cu data de 1 Ianuarie 1942, câte două exemplare din revista noastră.

Primește, Dragă prietene, asigurarea deosebitei mele considerații.

Al tău

(C.Grofșorean)

B.J.T. f. 151

¹ Ionel Dobrin, avocat la Lugoj, fiul lui Gheorghe Dobrin.

Timișoara, 7 august 1940

Excelență¹,

Contabilul Institutului nostru, dl. Ionescu mi-a comunicat că, Domnia Voastră sunteți alături de noi în chestia Universității². Mai mult îmi spunea numitul, că chiar și Excelența Voastră a-Ți consimți, ca să veniți la Timișoara.

Sunteți cu toții încântați de acest sprijin și de planul Domniei Voastre și Vă rugăm, să ne susține-Ți acțiunea la forurile competente, deoarece o universitate aici la Timișoara are o menire și un rol special.

Pentru a Vă lămuri asupra celor întreprinse până de prezent, am onoare a comunica Excelenței Voastre următoarele: la inițiativa mea Institutul a luat chestiunea Universității în dezbateră Comitetului de conducere, acum 10 zile.

S-a întocmit un raport informativ, care fu supus autorităților, prezentându-ne cu o delegație la dl. Rezident și dl. Primar³. Dl. Rezident Regal a și convocat săptămâna trecută capii autorităților și pe reprezentanții vieții culturale, când s-a discutat pe larg problema. Întocmindu-se apoi un memoriu către Mareșalul Curtii Regale⁴. Memoriul pleacă zilele acestea și se așteaptă fixarea unei audiențe la Majestatea Sa, cerută prin Mareșal.

În această audiență dacă se va acorda- se prezintă dl. Rezident Regal, eventual Episcopii de Lugoj și Caransebeș și dl. secretar de stat Nemoianu⁵. Ar fi admirabil dacă și Excelența Voastră V-ați atașa. Cred că ar fi bine, dacă a-Ți lua contact cu dl. Nemoianu și cu dl. Brediceanu⁶ comunicând planul Domniei Voastre, telefonic domnului Secretar General Ciupe⁷.

Acum însă o rugăminte. Revista noastră care cred că face servicii propagandistice destul de inteligente, fu înscrisă în bugetul Ministerului Propagandei-de către dl. Radian⁸ cu 25000 lei subvenție lunară. O singură dată am primit 25000 lei. Dl. Giurescu⁹ și dl. Nichifor Crainic¹⁰ au sistat subvenția. Astfel nu primim din nici o parte sprijin. Numai eu știu, cu câte greutateți ne luptăm pentru a face cultură. Ciudată Țară. Vă rog, deci să binevoiți a interveni la dl. Ministru al Propagandei în interesul nostru. Primiți dl. Ministru, asigurarea devotamentului meu. Al Excelenței Voastre.

Dr. Grofșorean

¹ Silviu Dragomir (1888-1962), istoric ardelean, profesor la Universitatea din Cluj, membru al Academiei Române (1928), director al Seminarului de Studii Sud-Est Europene și al revistei „Revue de Trasyilvanie”. A condus un colectiv de istorie modernă la Institutul de istorie și arheologie din Cluj (1957-1962). La data scrisorii făcea parte din guvern.

² Era vorba de transferarea Universității din Cernăuți la Timișoara.

³ Rezidentul Regal era Alexandru Marta iar primarul Coriolan Băran.

⁴ Mareșalul Curții Regale era Ernest Urdăreanu (1893-1955).

⁵ Petru Nemoianu era Ministrul Agriculturii și Domeniilor.

⁶ Caius Brediceanu (1879-1953), fiul lui Coriolan Brediceanu, doctor în drept, a ocupat diverse funcții în diplomație până în 1935.

⁷ Aurel Ciupe (1900-1985), născut la Lugoj, pictor, profesor la Academia de Arte, director al Muzeului din Timișoara.

⁸ Alexandru Radian (n. 1895) avocat, deputat de Severin, a ocupat mai multe demnități, șef de cabinet la Ministerul de Interne, secretar gen. al Comitetului agrar, subsecretar de stat la Agricultură.

⁹ Constantin C. Giurăscu (1901-1977) personalitate de frunte a istoriografiei române, fondator al Institutului de istorie română, membru al Academiei Române (1974).

¹⁰ Nichifor Crainic, pe numele său real Ion Dobre (1889-1972) poet, publicist, director de revistă, editor, pedagog, teolog cu doctorat la Viena, consilier cultural la Fundațiile Culturale Regale, deputat în 1929, Ministru al Popagandei în timpul guvernării antonesciene

2

(Timișoara) 15 Iunie 1943

Mult stimată Domnule Profesor!

Pentru orientarea D-Voastră am onoarea a Vă comunica următoarele lucrări interesante care nu se află aici. Ar fi bine dacă Biblioteca Univ(ersitară) de acolo ar comanda aceste cărți:

Gottman Schultheiss, *Deutsctum und Magyrizierung, in Ungarn u. Siebenburgen*.

Löher (München), *Die Magyaren u. andere Ungarn. Das Erwürgen der Deutschen Nationalität in Ungarn*, Ed. Ackermann, München Mit einem Vorwort von Fr. Löher. Autor anonim. 1875

Vezi „pressische Jahrbücher” din 1872 care tratează situația din Ungaria.

„Zerrümmerung des Siebenbürger Sacgsenlandes”, Autor anonim, Ed. Manchen, 18876.

Prof. Heinze, *Hungarica*, Bratislava.

Deutschland beim Beginn des 20-ten Jahr, Anonim, Militärverlag, R.Felix, Berlin, 1900.

A.M.B.M. MD/9762

3

Timișoara 6 august 1943

Mult stimate Domnule Profesor!

Prin secretarul d-l Nedela am onoarea a Vă transmite memoriile, care până în prezent sunt gata, conform sumarului de pe pagina a doua a copertei.

În lucrare sunt încă următoarele probleme: *Realizările în domeniul Justiției* de d-l prim-preș. I.Lungulescu, -*Realizările în domeniul învățământului* de d-l Insp.gen. S.Evuțianu¹ - *Realizările în dom.zootehnic* de d-l insp.gen.Dr.Cristea, -*Realizările în orașul Timișoara* de d-l Tr.Birăescu² -*Realizările în dom.apeductului, canalizării și salubrității* de d-l ing.director V.Zbegan, -*Realizările pe teren administrativ în cele trei jud.* de d-l Dr.E.Botiș³, -*Realizările în dom.agricol* de d-l ing agr.I.Luca Ciomac, -*Realizările la căminurile de ucenici* de d-l insp.gen. St.Vulpe, -*Realizările în dom.drumurilor* de d-l ing.I.Oltenschi insp.gen., -*Realizările în domeniul economic-financiar* de d-l I.Frățilă secr.genr.al Cam de Com.și istoricul Școlii Politehnice de d-l ing.Dr.I.Vlădescu.

Sunt, însă, foarte perplex în urma unei adrese oficiale a d-lui dir. Păclișanu. Aname la 21 iulie, petrecând în oraș d-l Dr.A.Cosma, s-a interesat de stadiul lucrărilor. M-am plâns dânsului, deoarece până la 20 iulie ar fi avut toți raportorii să depună memoriile și de la nici unul nu primisem încă lucrarea. În sfatul dânsului am înaintat o adresă-chiar prin d-l Cons-Minist. La Ministerul Prop. cu rugămintea ca Ministerul să solicite de la raportori lucrările. La această adresă îmi răspunde d-l Păclișanu⁴ sub.Nr.2006 din 31 Iul.că din toate lucrările înșirate în adresa mea numai lucrările/patru la număr/ mele interesează Ministerul și în consecință zice că, nu este în măsură de a face intervențiile solicitate.

Acuma numai înțeleg nimica. De ce era necesar, ca să montez și șicanez o droaie de funcționari superiori, oameni de specialitate, etc. ca să obțin aceste lucrări, din moment ce Ministerul nu reflectează la ele? Ori noi am întocmit aceste memorii în baza planului de lucru întocmit de Domnia Voastră: din care citez:

I.Realizările românești de la 1919 încoace.

II Progresele culturale și economice ale minorităților din Banat între 1919-1940.

III. Tendințele imperialiste străine în Banat.

IV. Literatura politică germană în ultimii zece ani... Iară d-l Dr. Cozma - tot atunci - mi-a prezentat „Programul pentru pregătirea materialului documentar de informare și propagandă în vederea conferinței de pace”, din care mi-am notat următoarele puncte: Cap. II. punct. 5: Unirea de la 1918 și progresele realizate sub stăpânirea românească. - Punct 1. la Cap. III: Istoria Banatului/la care se lucrează fără a avea vreun sprijin material/. - Cap. IV: p. 18/c: Istoria minorităților etnice din punct de vedere al migrației acestora. - Cap. VI: Ce a făcut România cu minoritățile și ce a făcut Ungaria cu naționalitățile sale. - Punct 22 tot la acest cap.: România Stat religios. Cap. XIX. p. 1. Problema Banatului/Pusă de d-l Nemoianu/. - p. 10.: Elementul german în România. - În partea a doua a programului la Punct 213: Realizările în jud. Caraș, la p. 224: Realizările în jud. Severin. - La p. 229; Realizările în jud. Timiș-Tor... P. 234: Presa minoritară din România/1918-1940/, tratată de d-l prof. Topliceanu⁵ în memoriul alăturat. Și în fine punct 235: Învățământul minoritar în Transilvania sub Unguri și sub Români...

În baza acestui program de lucru am pornit la drum. Programul a fost supus Excelenței Voastre și aprobat, apoi la dorința d-lui Cons. Min. Dr. A. Cosma fu supus și d-lui Prim-Ministru, care la fel l-a aprobat, cu apăsătoare, comunicată mie de către d-l Cosma la 5 Iunie a.c. că amânarea cerută nu se admite și lucrările trebuie depuse până la 1. August.

Ei bine! Toate aceste nu le cunoaște d-l Păclișanu? Noi nu ne-am angajat la alte lucrări, cum V-am comunicat și verbal și în scris, deoarece pentru alte probleme nu avem specialiști. La ce ne-am obligat, însă, am deslegat cu vârf și îndesat: am combătut teza maghiară/acceptată și colportată și de șvabi/, referitoare la incapacitatea de guvernare a elementului românesc. Teză, ce pe la noi, aci la graniță ne interesează mai mult. Teză, ce nicăieri nu se putea combate mai strălucit, căci niciunde în Țară nu s-a făcut atâta, ca aci. Această am dovedit-o. Trebuie numai citite memoriile, cari par numai cu sunt lipsite de obiectivul politic... Memoriile mele și al d-lui Topliceanu sunt absolut de ordin politic, dar și ceilalți raportori au atins mereu acest obiectiv... Luați-Vă d.e. osteneală, ca să citiți monografia Întreprinderii Electro-mec(anice)/numai subtragerile mele în roșu/ pentru a Vă forma un tablou asupra enormei evoluțiuni a orașului Timișoara, față de trecut. Această nu este politicum? Numai vorbăria goală-fără documentare-este politicum?...

Mai slabe sunt rapoartele din provincie. Îndeosebi lucrarea d-lui Cotoșman⁶ m-a nemulțumit. A strâns un enorm material documentar, fără a-l sistematiza. Peteanu⁷ a fost mai concludent, dar la fel s-a pierdut în istorie, ce nu ne interesa la problema acesta. Mai bine a reușit raportul d-lui Rusmir⁸ din Oravița, deoarece dânsul mi-a adus numai manuscrisul-abia acum este în decopiere-și eu am mai putut forfecă materialul- Restul memoriilor, cu mici excepții/d.e. cel sanitar/. este corespunzător, căci e documentat.

Bine înțeles, materialul-după părerea mea-trebuie împărțit la câțiva referenți din Minister, care citind lucrările, să facă-în conformitate cu îndrumările Ministerului-scurte recenzii de 4-5 pagini, dar cu trimiteri la lucrare și la pagină. Încât delegații în orice moment se pot orienta, având și materialul documentar la îndemână. Eu numai puteam face această migăloasă lucrare, datorită timpului scurt. Și de altminteri, socot, că este o atribuțiune oficială.

Am curajul să afirm că: cine va citi cu atenție toate lucrările, va avea un tablou fidel asupra situației din Banat. Și în urma urmelor aceasta este scopul nostru. Dacă Onor.Minister n-are nevoie de aceste lucrări, nu ne supără, căci noi suntem cu toții împăcați în conștiința noastră, dându-ne maximul de randament pentru a apăra hotarele. Avem o singură rugămintă: să se păstreze aceste memorii, un exemplar la Ministerul Afacerilor Străine, Direcțiunea de Studii și Documentare și un exemplar la Ministerul Propagandei, Direcțiunea de Studii și Documentare, deoarece suntem convinși, orice să fie părerea d-lui Păclișanu, că, delegații României vor avea nevoie de documentele noastre, când se va putea pune chestiunea Banatului. Cât privește partea istorică a Banatului, secția istorică lucrează⁹. În decursul lunei August dăm drumul primului număr al buletinului istoric în care se vor publica studiile istorice pentru a le pune la dispoziția criticei înainte ce se va întocmi lucrarea sintetică a istoriei bănățene. Și această inițiativă este în funcția resurselor noastre materiale. Propaganda ne-a asigurat câte 40000 lei pro fascicol pe două luni adică posibilitatea ca să publicăm trei coale (6 pag.). În felul acesta, bine înțeles, nici în anul 1945 nu vom fi gata. Vom avea o istorie a Banatului întocmită pe documentare nouă, pe explicații românești a diferitelor documente maghiare și o istorie încadrată în mersul trecutului românesc, adică a Neamului Românesc abandonând schema istoriei maghiare (Arpadieni, Angevini etc.). Însă pentru delegații la conferința de pace nu vom avea materialul definitiv.

Epuizându-se materialul informațiilor mele, vă rog, d-le Profesor, primiți asigurarea deosebitei mele considerațiuni.

C.Grofșorean

A.M.B.M., MD34/9754

¹ Sabin Evuțian (1889-1977) absolvent al Facultății de Științe Naturale și Geografie, cadru didactic la Caransebeș și Arad, autor de manuale, a fost delegat la Adunarea de la Alba Iulia, inspector general școlar până în 1946.

² Traian Birăescu (1889-1946) colaborator al I.S.B.C., participant activ la campaniile organizate.

³ Emil Botiș (1904-1984) avocat, membru fondator și secretar general al I.S.B.C., mai multe detalii în Emil Botiș, *Amintiri 1904-1984*, Timișoara, 2006, ediție îngrijită de Petru Botiș și Stela Șimon.

⁴ Zenovie Păclișan (1886-1957) născut la Straja-jud. Alba, absolvent al Facultății de Teologie din Budapesta, director general în Ministerul Instrucțiunii și Cultelor (1922-1948). A participat la Conferința de Pace de la Paris.

⁵ Traian Topliceanu (1904-1958) originar din Pârvoava (jud. Severin), profesor, publicist, absolvent al Facultății de Litere și Filozofie din Cluj, secretar gen. al Asteii Bănățene și al Institutului Social Banat-Crișana, redactor la revista „Luceafărul” și „Revista Banatului”, din 1956 s-a transferat la Cluj la Institutul de Lingvistică filiala Cluj a Academiei Române.

⁶ Gheorghe Cotoșman (1904-1977), absolvent al Academiei Teologice din Arad, preot la parohia din Jimbolia (Timiș), profesor la Academia Teologică din Caransebeș, consilier cultural, vicar la Arhiepiscopia Timișoarei.

⁷ Aurel Peteanu (1887-1961) cunoscut în presă sub pseudonimul P.A.Codreanu, tatăl scriitoarei Anișoara Odeanu, doctor în litere și filozofie, folclorist, animator cultural, a colaborat la mai multe reviste, fondator al revistei „Semenicul”, a contribuit la redactarea seriei de volume *Din galeria marilor dispăruți ai Banatului*.

⁸ Ilie Ruzmir, fost primar al Oraviței, arestat în 1950, condamnat la închisoare, a decedat în 1953.

⁹ Secția istorică s-a înființat în 1943.

4

Timișoara (1943)

Mult stimat D-Le Profesor!

În 2 Aprilie a.c. am trimis prin d-l Prof. Ursu¹ chitanțele cerute de Excelența Voastră referitor la cele 100 000 lei destinate raportorilor pentru întocmirea memoriilor pretinse de către Minister. Suma aceasta însă, până în ziua de azi, nu ne-a fost încă trimisă. În consecință am onoarea a Vă ruga să binevoiți a dispune în sensul dorit deoarece domnii interesați urgentează lichidarea și eu mă aflu într-o situație penibilă.

Cu distinse considerațiuni, al Excelenței Voastre

(C.Grofșorean)

A.M.B.M. MD 34/9761

¹ Nicolae Ursu (1905-1969), profesor de muzică la liceul C. Diaconovici Loga din Timișoara, doctor în drept, autor a numeroase lucrări de muzică, distins cu premiul Academiei Române „C. Rădulescu-Codin” pentru lucrările: *Contribuții muzicale la monografia comunei Sârbova*, Timișoara 1939 și *Contribuții muzicale la monografia comunei Măgura*, Timișoara, 1940. A mai scris *Monografia muzicale a comunei Ohaba-Bistra 150 melodii populare cu text*, Timișoara, 1938, și *Colinde și cântece de stea din Ardeal și Banat (600 melodii)*, Timișoara, 1941.

Vasile Dragomir

Timișoara 3 aprilie 1944

Mult Stimat Domnule Inspector

La ședința secției Tehnologice de sub președinția domnului dr. Cornel Micloși¹, Directorul Uzinei Electrice Municipale din Timișoara, discutându-se eventualul proiect al Legii Învățământului Industrial de Ucenici, dl. inginer Ștefan Ardeleanu directorul Liceului industrial din Localitate, a amintit că D-Voastră ați dori să țineți o conferință, tot în domeniul acesta, în cadrele Liceului industrial.

Cum secția Tehnologică a Institutului nostru și-a înscris programul său această problemă, dl. Director Ardeleanu ne-a propus, ca să Vă invităm și noi, rugându-Vă, să binevoiți a ține și în cadrele Institutului nostru, în cerc restrâns, o comunicare tot în sensul amintit, cu ocazia descinderii D-Voastre la Timișoara.

În așteptarea răspunsului Dvs. Vă rugăm Domnule Inspector, să primiți asigurarea distinsei noastre considerațiuni.

Președinte
(C. Grofșorean)

Secretar
(V. Nedela)

B.J.T. f. 73

¹ Cornel Mikloși (1887-1963) profesor la Politehnica Timișoara, director al Tramvaielor Comunale din Timișoara (1920) și al Uzinei Electrice Comunale, apoi al Întreprinderilor Electromecanice Timișoara, din 1955 membru titular al Academiei Române.

Sabin Drăgoi

Timișoara 22 martie 1937

Dragă Sabine¹ !

Conform promisiunii Tale țin să-Ți atrag atenția asupra termenului de 15 Aprilie pe care dată voi avea neapărat nevoie de articolul Tău: “*Răspuns la un răspuns*”, cu referire la dl Bartok.

Totodată relev un fenomen mie necunoscut până de prezent, Ție, verosimul, curent; anume de un timp urmăresc cu atenție la radio stațiunea din Cairo. Mai deunăzi am prins chiar un concert popular. Ei bine ! Am fost surprins de asemănarea frapantă a melodiilor populare cu cântecile noastre din bătrâni. Așa se vede, avem a face cu influențe orientale, poate că, chiar indiene.

Un alt fenomen ciudat dar mai explicabil este asemănarea cântecilor bulgărești cu ale noastre. Aproape aceleași scadențe, melodii, ritm, ca la doinele noastre. Semn că conviețuirea seculară în imperiul valaho-bulgar nu a rămas fără adânci înrâuriri din ambele părți.

Rugându-Te înc-odată ca să nu uiți promisiunea făcută deoarece nu a-și vrea ca să rămână fără răspuns ignominia lui Bartok².

Mai deunăzi am ascultat la radio Budapesta: *magyar nepladok a Mrosmenteröl*. Curată batjocură deoarece toate erau cântece românești. Pe calea aceasta vor să inducă în eroare opinia publică din Europa afirmând că noi suntem aceia cari am furat melodiile lor.

Primește dragă Sabine, asigurarea devotamentului meu sincer,

Cu distinsă Stimă al Teu:

(C. Grofșorean)

D.J.C.S.A.N. nr. inv. 380

¹ Sabin Drăgoi (1894-1968), profesor la Conservatorul de Muzică din București și Timișoara, dirijor, renumit compozitor cu studii muzicale la Praga, autor al operei „Năpasta”, participant la campania de la Belinț, publicând în 1943, *Monografia muzicală a comunei Belinț, 90 melodii culese, notate și explicate*.

² Bela Bartok (1881-1945) compozitor maghiar, născut la Sânicolau, membru al Academiei Ungare de Științe.

Sabin Evuțian

1

Timișoara 8 februarie 1936

Domnule Inspector General,

Anul acesta ca și anii precedenți Institutul Social Banat-Crișana a trimis în mod gratuit aproape tuturor școalelor primare din județ. Timiș-Torontal, Severin și Caraș, revista institutului.

Ar fi de dorit ca revista noastră să ajungă la toate școlile primare și secundare de pe cuprinsul Banatului și Crișanei fiind de un real folos.

Cum Institutul nostru de găsește într-o situație foarte grea din cauza lipsei de fonduri și apreciind prețiosul Dv. concurs ce ne ați dat în toate ocaziunile, cu onoare vă rugăm să binevoii a dispune ca în bugetele pe exercițiul 1937/1938 ale comitetelor școalelor primare și secundare din județele de sub conducerea Inspectoratului Dv. să se prevadă suma de lei 300 (treisute) lei reprezentând cota unui abonament la revista Institutului Social Banat-Crișana pe anul 1937/1938.

Primiți vă rugăm, Domnule Inspector General, deosebitele noastre considerațiuni.

Președinte
C.Grofșorean

B.J.T. f. 66

2

Timișoara 26 iunie 1936

Stimate Domnule Inspector general!

În absența D-Voastră și în vederea plecării mele la Moldova-nouă, de unde mă reîntorc abia Luni, am onoarea a mă adresa către D-Voastră pe această cale, deoarece chestiunea nu comportă amânare.

Este vorba de descinderea echipei noastre monografice-la sugestia D-Voastre-în jud. Caraș,-și anume în comuna Pojejena. Din motivul acesta m-am deplasat la fața locului, pentru a mă orienta asupra mijloacelor administrative. Ași fi vroit, deci, ca să discut problema și cu D-Voastră, deoarece avem nevoie de concursul corpului didactic. Anume ar fi foarte bine, dacă ați binevoi a dispune că, câțiva profesori tineri, câțiva învățători și învățătoare să ne vină în ajutor, complectându-ne astfel echipa monografică și echipa de realizări pe teren. Cum ar fi d.e. construirea câtorva altare-tip pe seama unor comune mai oropsite; apoi câteva troițe. Totodată am nevoie de conferențieri, în domeniul agrar, gospodărie casnică, puțină istorie, literatură. În Sârbova d.e. am înființat cursuri practice, deplasându-se câte o gospodină la o casă țărănească, unde a stat o zi întregă, îndrumând toate lucrările casnice.

În scopul acesta am luat contact și cu d-l Miloia, rugându-l, ca să (indescifrabil)și ajutorul P.S.D-lui Episcop de Caransebeș. Am putea utiliza prea-bine-sub conducerea pricepută a d-lui părinte Sora¹-câțiva teologi și preoți tineri. Pentru a obține un rezultat mai eficace, Vă rog, să binevoiți a lua contact și D-Voastră atât cu P.S.S. cât și cu d-l Miloia, pentru a compune un plan bine chibzuit, deoarece descinderea noastră ar avea mai mult în vedere influența socială asupra populației deznădăjduită, de cât monografia rigidă.

Ne cam lipsesc și medicii, deoarece corpul medical din localitate nu se poate deplasa până acolo, iară în Oravița nu cam sunt puteri suficiente.

Cred, însă, că în privința aceasta ne-ar putea da concurs Astra-centrală. Noi am și luat contact cu d-l Ruzmir, care nea promis tot concursul său, însă, ar fi bine, dacă am solicita câțiva medici de la d-l Dr. Moldovanu².

În fine rămâne de discutat și resursele materiale, deoarece nouă ne stau la dispoziție decât circa 65-70000 lei, din care sumă cam cu greu am putea acoperi cheltuielile altarelor ect. Fundațiile sunt foarte rezervate. D.Gusti nici nu mi-a răspuns la propunerea mea, ca să combinăm o echipă comună cu Fundațiile regale. Verosimil considerente politice impune această rezervă. Nu știu dacă Ministerul Instrucțiunii, atunci nu ne-ar da ceva sprijin, deoarece în primul rând acest resort este vizat. Nu ne trebuie sume fantastice: 40-50000 lei satisfac pe deplin necesitățile. Mă tem, însă că în Țara românească nu sunt bani pentru asemenea scopuri. Degeaba își oferă 30-40 oameni munca lor dezinteresată și idealistă; nu este nimenea, cine să aprecieze acest gest, sărind în ajutorul acelora, care ar dori să realizeze ceva.

Mâine voi lua contact și cu Prefectul de Caraș. N-am multă speranță, deoarece județul este sărac.

Am expus cele de mai sus, rugându-Vă, să binevoiți a ne da tot concursul posibil, deoarece ideea propriu-zis a fost a D-Voastră; eu încerc numai să o realizez.

Primiți D-le Inspector, asigurarea deosebitei mele considerațiuni,

Cu distinsă stimă: C. Grofșorean

D.J.C.S.A.N. nr. inv. 380

¹ Melentie Șora (1889-1956) născut în jud. Bihor absolvent al Teologiei din Arad și Filosofiei la Budapesta, profesor de religie în Timișoara, protopop în 1940, a mai publicat sub pseudonimele: Tie Flaviu și Serafim, a participat activ la acțiunile întreprinse de I.S.B.C.

² Iuliu Moldovan (1882-1966) medic, profesor de igienă și medicină preventivă la Facultatea din Cluj, a condus Astra, a editat Buletin Eugenice și Biopolitic, mai multe detalii în I. Moldovan, *Amintiri și reflexiuni*, ed. îngrijită de G. Brătescu, 1996, 139 p.

3

Timișoara 21 martie 1938

Domnule Inspector,

În ședința Comitetului Institutului Social Banat-Crișana ținută în ziua de 16 martie 1938, s-a hotărât să Vă cerem binevoitorul D-Voastră îndemn, îndreptat asupra următorilor d(om)ni profesori/aflați în restanță cu rapoartele (lucrările) Sârbova, datorate Institutului:

Prof. L. Anzilă

Prof. V. Sârbu¹

Prof. A. Contrea²

Înv. M. Bucătura³

Avem credința că, uzând de binevoitoarea D-voastră autoritate și bunul D-voastră îndemn, interesele Institutului vor fi mai curând satisfăcute și astfel prin înaintarea rapoartelor acestea, vom putea începe tipărirea Monografiei Sârbova.

Primiți, D.le Inspector, odată cu mulțumirile noastre și deosebita stimă pe care v-o păstrăm.

Președinte
(C. Teodorescu)

B.J.T. f. 159.

¹ Lazăr Anțilă și V. Sârbu au făcut parte din echipa de învățământ și folclor.

² A fost autorul *Raportului geografic* și a *Cadrului uman*.

³ A redactat *Raport asupra școlii și culturii poporului*.

4

Timișoara, 11 iunie 1938

Domnule Inspector General,

Institutul Social Banat-Crișana în acest an, ancheta sa monografică o aranjează în comuna Glimboca/ jud. Severin/ de la 15 august la 15 septembrie 1938.

Având în vedere că ancheta noastră se va face în comun acord cu despărțământul Astrei din Caransebeș, cu onoare Vă rugăm să binevoiți a pune în vedere membrilor regionalei dvs. care ar dori să ia parte la această anchetă să facă cunoscută dorința lor Secretariatului General al Institutului nostru/ la sediul de la Auto-Club, et. II, între orele 18-19 prin telefon la nr. 63 sau prin corespondență/ pentru a da lămuririle necesare.

Totodată facem un călduros apel către dvs. să binevoiți a da Institutului nostru tot sprijinul Regionalei „Astra”¹ pentru o colaborare frățească la ancheta din Glimboca.

Primiți Vă rugăm, domnule Inspector General, espresiunea distinselor noastre considerațiuni.

Timișoara, la 11 iunie 1938.

Președinte
(C. Groșorean)

Secretar General
(E. Botiș)

B. J. T. f. 161

¹ Regionala bănățeană a Astrei s-a înființat în 1937.

Timișoara 2 ianuarie 1939

Domnule Inspector General,

Secția de „industrie casnică”, care s-a înființat în cadrele Institutului Social Banat-Crișana, organizează o expoziție de artă națională din Banat. Am apelat-în cauza aceasta-la Direcțiunea Școlii Normale din Lugoj, ca să ne ofere pentru expoziție, colecția ce o posedă, servind prin aceasta o cauză de interes național.

Cum până acum nu am primit nici un răspuns, vă rugăm foarte mult Domnule Inspector General să interveniți pe lângă această școală să ne cedeze colecția de la 11 ianuarie până la 26 ianuarie, dat fiind că, Institutul Social garantează siguranța colecției în decursul transportului și a expoziției.

Vă rugăm, să primiți Domnule Inspector General, cele mai distinse mulțumiri și considerațiuni.

Președinta Secției „Industrie Casnică”
Elena Secoșan

Secretar
V. Nedela

B.J.T., f. 44

Timișoara 21 martie 1939

Domnule Director!

Institutul Social a luat inițiativa, concomitent cu expoziția aranjată luna trecută-ca să colecteze toate modelele originale de țesături și cusături pentru a întocmi un album corespunzător. În definitiv, deja expoziția însăși a fost cu obiectivul acesta aranjată. Bineînțeles colecționarea, întocmirea și fotografierea acestor modele, a cauzat circa 50000 de lei speze.

Cum însă de prezent s-au strâns modele numai din 5 regiuni, urmând ca să continuăm colecționarea din încă 7 regiuni, suntem dispuși a colabora cu Astra Bănățeană, dacă instituțiunea ce o conduce ne va pune la dispoziție tot 50000 lei. În cazul acesta vom continua în anul în curs anchetele noastre.

Acest album ar fi tipărit pe spesele ambelor instituțiuni cu următorul titlu:

Serviciul Social

Modele de țesături, broderii etc. colecționate de către Institutul de Cercetări Sociale al României, Regionala Timișoara, Astra Bănățeană. Cu un cuvânt înainte al dl. Rezident Regal dr. Alexandru Marta și un studiu amplu al doamnei Elena Secoșan.

În așteptarea răspunsului Dumneavoastră, primiți asigurarea distinsei mele considerațiuni.

Director
C.Grofșorean

Secretar
V.Nedela

B.J.T.f.120.

Anton Golopenția

1

Timișoara 18 noiembrie 1935

Dragă prietene!

Am primit adresa Ta din 10 oct(ombrie) și îți mulțumesc pentru interesul viu manifestat față de planurile mele. Am primit și cărțile trimise, însă lucrarea lui Müller nu se afla printre ele. Am primit: bibliografia „*Schlesien*”, „*Der arbeiten*” de Jünger, „*Uberdie Drei Arten des Rechtes*” de Schmitt, „*Deigeistige Situation der Zeit*” de Jaspers, „*Deutsche Geschichte*” de Forsthoff, două fascicole din revista „*Deutsche Arbeit*”, un fascicul „*Ost Europa*” și „*Hamburger Monatshefte für Aussenpolitik*”. Din aceste lucrări mă interesează personal cartea lui Schmitt, apoi revista „*Ost Europa*” și „*Hamburger Monatshefte*”. Aceste două reviste ași dori să le abonez pentru Institut, însă cred că asemenea abonamente nu se pot efectua decât prin librărie, deoarece nu avem posibilitatea de a transfera contravaloarea, datorită regimului de devize. La fel se va naște dificultăți și în cazul acela, dacă am dori să facem comanda prin Tine, deși ar fi foarte favorabil, având reducerile semnalate. În consecință Te rog, să Te interesez asupra eventualelor modalități.

Cât privește cărțile trimise, nu le pot primi în dar. Nici nu ar fi cu rezon, deoarece comanda ași face-o ori pentru Institut, ori pentru biblioteca orașului. Astfel de ce să-ți cheltuiesti Tu banii.

Cu referire la îndeletnicirile mele țin să-ți comunic că, mă interesează probleme social-politice și memorii autentice, cari se referă la istoria de la 1910 în urmă. Restul nu mă preocupă din simplu motiv că, n-am timpul fizic pentru îndeletniciri teoretice. Și altcum sunt suprasaturat de teorii.

Îți mulțumesc și pentru indicațiile bibliografice. Nu am aflat, însă aceea ce ne interesează. Anume organizația actuală a vieții agrare în Germania și Italia. Zilele aceste voi convoca câțiva băieți, pentru a discuta problema. Adică a pregăti materialul pentru o serie de conferințe din domeniul jurisdicțiunei agrare. Aceste studii apoi vor fi publicate în revistă. Anume revin la cele deja expuse că, după

păreră mea, pe noi deocamdată aici în România nu ne interesează problema muncitorească, adică a uvrierilor industriali. Un la mână că, numărul lor este încă foarte scăzut. În al doilea rând muncitorii industriali 99% sunt minoritari. Astfel din punct de vedere național trebuie să ne preocupe situația, adică reforma economiei agrariene. Cum să oprim fărămișarea moșiilor mici, țărănești? Cum să îndrumăm producția pe alte căi, deoarece prin cultura cerealelor vom nenoroci definitiv pătura țărănească. Cum să facem o colonizare justă și eficace? Cum să oprim chiar invazia precipitată a elementului țărănesc la orașe. Deoarece în privința aceasta eu nu militez prea înfocat pentru concentrarea artificială a țăranului român la orașele noastre înstrăinate și demoralizate. Îmi dau seama de necesitatea politică acestei migrațiuni, pentru a cuceri orașele, dar văd și dezastrul fiziologic și etic al urbanizării repentine, mai cu seamă aici în Banat se resimt urmările dezastruoase. Dealtcum este foarte problematic dacă colectivitățile mari urbanistice au viitor, ori organizații mai mici. Având în vedere depopularea firească a industriei datorită mașinismului tot mai perfecționat. Azi-măine masele mari uvriere, așa zisul proletariat industrial va dispăre, perfecționându-se invențiile. Fenomen care a dat-în parte naștere, deja azi șomajului englez. Tot mai mari mase muncitorești vor fi azvârlite pe stradă, urmând colonizarea lor agricolă¹.

Dar să revenim la preocupările noastre. Schițez încodată planul meu. Năinte de toate ași crede necesară înființarea Institutului Social de la Cluj și la Cernăuți². În felul acesta fiecare provincie ar dispune de un asemenea institut, unde s-ar concentra toată activitatea științifică din acea regiune.

În sânul acestor Institute ar trebui înființate-și noi am da exemplul-secuiei, pentru probleme minoritare. În consecință în fiecare regiune s-ar urmări mișcarea acelor minorități, cari trăiesc în acea provincie. De(e) e(xemplu) pe noi, interesându-ne numai Banatul, Crișana și părțile ungurene, adică regiunea de la Orșova-Buziaș-Tișoara-Arad-Satmare-Maramureș, ne-ar preocupa situația minorității maghiare, germane, sârbe. Având deci să urmărim cu atenție toată presa lor, toate revistele și toate manifestările literare. Adică tot ce apare în acea regiune.

După ce am organizat în felul acesta biroul, ar urma ca să ne sesizăm de vecinii noștri. Interesându-ne pe noi Ungaria, Iugoslavia și Timocul bulgăresc, unde din cei 100 mii de români locuiesc 60000.

Institutul de la Cluj ar avea să se preocupe de minoritatea maghiară și săsească. Iar pe teren extern: Cehoslovacia și o parte din Ungaria/după un arondisment comun/. Institutul din Bucovina ar urmări mișcarea nemților, a ucrainenilor, rușilor și evreilor. Pe plan extern: o parte din Cehoslovacia și Polonia întregă, apoi o parte din Ucraina. Iar Institutul din Chișinău ar avea ca obiectiv intern: minoritatea rusească, evrei, bulgari. Pe plan extern: Ucraina, Rusia întregă și o parte din Bulgaria.

În felul acesta am obține o divizare a muncii, având în fiecare regiune câțiva specialiști, cunoscători ai situației reale din acele ținuturi.

Toate aceste inițiative însă, nu se pot realiza fără o gardă bine echipată cu cunoștințe necesare. Ilic Rodus! Noi aici d(e) e(xemplu) abia avem câțiva băieți cu calitățile necesare. Apoi, cei mai mulți nu posed limba germană. Ori, în aceste ținuturi trebuie să operez cu limba maghiară, germană și sârbă. În altă ordine de idei: cine să activeze ani îndelungați zilnic câteva ore în mod gratuit, neglijându-și afacerile proprii? De unde să luăm fondurile pentru a abona toate gazetele, a cumpăra toate revistele și produsele literare. Presupunția Ta că, ni se va trimite-în mod gratuit-exemplare de schimb, nu se verifica. Și până acum trimisesem la ziarele și revistele mai însemnate exemplarele revistei noastre, fără ca să fi for onorați cu contraservicii. Atitudine lesne de înțeles: minoritarii, îndeosebi maghiarii și evreii n-au nici un interes ca să fie controlați. Din contra. Dealtcum partidul maghiar din localitate s-a sesizat de planul meu, hotărând la adunarea generală din octombrie înființarea unui muzeu minoritar unde să se colecteze toate scrierile, ziarele, revistele etc.-indiferent în ce limbă sunt ele scrise-pentru a urmări toate manifestările referitoare la viața minorităților din Țară. Am temere că, ei vor reuși mai degrabă, deși eu mă zbat de trei ani, ca să înființez o asemenea instituțiune. Dar ce să faci, dacă ai de lucru cu un neam imbecil...

Cât privește sprijinul Vostru al tuturoră, aceasta numai atunci va fi eficace, dacă colaborați efectiv, deoarece eu singur nu birui toate. Și de prezent mă așteaptă circa 40 de volume, ca să le studiez. În urma-urmelor și puterile mele sunt limitate. Apoi eu sunt un om sărac, avizat la profesiunea mea, pe care și așa am neglijat-o în mod păcătos, fără ca să am cea mai mică recunoștință. Natural, nu reflectez la asemenea exhibiții. Nu de dragul recunoștinței activează un patriot conștient. Dar partea existențială mă împiedecă, precum și pe alți colaboratori, ca să-mi jertfesc toate energiile pentru acest scop.

Ți-am schițat pe scurt situația, pentru a-ți documenta necesitatea mai multor colaboratori. Mai mulți tot fac ceva laolaltă, chiar dacă se lucrează gratuit. Sigur că munca gratuită are inconvenientul nesiguranței și lipsei de promptitudine. Dacă X are chef trimite un studiu sau face o recenzie. Dar dacă este în altă parte angajat, Te lasă în drum, când Ți-e viața mai dragă. Ori, ca să scoatem un buletin, măcar lunar, înseamnă punctualitate. Altfel n-are rost căci, informațiunile date-după un timp mai îndelungat presei-nu mai sunt utilizabile. Își au valoarea lor științifică, dar pierd rolul informativ. Rol care-poate cu timpul ar aduce și ceva venituri de la presa cotidiană.

Din toate aici expuse rezultă nevoia imperioasă că, cu timpul și Tu și Neamțu³ să veniți acasă. Trebuie să ne preocupe și această chestiune.

Copia epistolei prezente am trimis-o și lui Coste⁴, pentru a- informa și pe dânsul, urmând ca să se sfătuiască și cu Neamțu.

Mulțumindu-Ți pentru interesul atât de viu, Te salută cu toată dragostea frățească al Tău

(Cornel Grofșorean)

D.J.C.S.A.N.inv. 380.

¹ Cornel Grofșorean prefigura deja tema campaniei de la Ohaba-Bistra (1937), prin care se urmărea procesul transformării populației agricole în proletariat industrial.

² Acestea se vor înființa în 1938 după transformarea Institutului Social Român în Institutul de Cercetări Sociale al României cu filiale la Timișoara, Cluj, Cernăuți.

³ Octavian Neamțu (1910-1976) născut la Caransebeș, se dedică cercetării sociologice din 1931, membru I.S.R., colaborator al lui D. Gusti, s-a implicat în organizarea echipelor studențești, în colaborare cu O.Bădina a editat monografia *D. Gusti-viață și personalitate*, București, 1967.

⁴ Brutus Coste (1910-1984) originar din Banat, diplomat de carieră. A publicat la „Dreapta”, „Excelsior”, în primăvara lui 1945 a deținut postul de consilier de Legație la Lisabona, iar apoi pe acela de secretar a lui Grigore Gafencu.

2

Timișoara, 17 iunie 1938

Domnule Profesor,

În conformitate cu sugestiunile Domnului prof. Gusti, Comitetul Institutului nostru în ședința din 7 iunie crt. a hotărât că ancheta noastră monografică din acest an să aibă loc în comuna Glimboca, jud. Severin, de la 15 august la 15 septembrie când vom continua cercetările făcute de Echipa Regală din anul trecut.

Având în vedere că Domnul prof. Gusti a binevoit să dea aprobarea sa ca lucrările noastre monografice din acest an să fie conduse de către Domnia Voastră, vă așteptăm cu toată dragostea în mijlocul nostru¹.

Primiți Vă rugăm, Domnule Profesor, espreșiunea distinselor noastre considerațiuni.

Președinte
(C.C.Teodorescu)

Secretar general
(E. Botiș)

B.J.T. vol. 1, f. 168

¹ Campania s-a desfășurat până la urmă în Ohaba-Bistra, însă Anton Golopenția nu a participat, fiind ocupat cu alte cercetări, după o paradigmă concepută de el-cercetarea pe

Cornel Grofșorean

Timișoara 13 iulie 1937

Stimate Domnule Vicepreședinte,

Adunarea Generală a Institutului, ținută în ziua de 10 iulie 1937, a regretat mult că a-ți lipsit din mijlocul ei și dorința Dvoastră, a trebuie să i se aducă la cunoștință prin glasul altuia.

Din cele relatate în răvașul Dvoastră, adunarea a rămas impresionată de greutatea materiale cu care se luptă Institutul, precum și de faptul că autoritățile locale îi acordă subvenții pentru cheltuielile strict necesare activității Institutului, iar cele promise sau acordate sunt lichidate numai după nenumărate intervenții. Totuși punându-se în discuție propunerea Dvoastră de a suspenda activitatea Institutului pe un anumit timp, cu unanimitate de voturi s-a hotărât ca Institutul să-și continue activitatea mai departe în cadrul posibilităților sale materiale actuale, căci o suspendare a activității ar putea fi fatală pentru viitorul acestei Societăți culturale care a îndeplinit cel mai frumos rol la granița de vest a țării.

În legătură cu această hotărâre adunarea generală a ținut să constate și de astă dată cu multă satisfacție grija părintească ce o purtați Institutului și să Vă exprime pentru aceasta vii mulțumiri, invitându-Vă, să binevoiți și de acum înainte a da Institutului neprețuitul Dvoastră concurs, împluternicindu-ne pe noi să vă aducem toate acestea la cunoștință¹.

Îndeplinindu-ne cu multă plăcere această misiune, Vă asigurăm de distinsele noastre considerațiuni

Președinte
(C.C.Teodorescu)

Secretar
(I. Radu)

B.J.T.f. 90

¹ Cornel Grofșorean va deveni președinte al Institutului în 1939, deși până atunci în calitate de vicepreședinte era mult mai implicat, așa cum rezultă și din scrisoare.

Timișoara 13 aprilie 1937

Domnule Avocat,

După înaintarea dosarelor privitoare la starea ocupațiilor din comuna Pojejena de Jos, am primit de la Ministerul Agriculturii și Domeniilor adresa no. 78946 din 3 aprilie 1937 prin care ni se cere să trimitem un dosar identic și la Casa Pădurilor Statului. Altfel spune Ministerul nu va putea fi rezolvată chestiunea.

Pentru considerentul de mai sus, te rugăm să ne trimiți încă un exemplar din memoriu. Nu ar strica să trimiteți două exemplare fiindcă ne trebuie unul și pentru arhivă. Exemplarul depus la arhivă servește pentru întocmirea monografiei comunei Pojejena.

Cu distinsă stimă

Secretar
(Nedelea)

B.J.T.f. 125.

Dimitrie Gusti

1

Timișoara 31 martie 1933

Domnule Ministru,

În legătură cu proiectul de lege menit să creieze Senatul Cultural, Comitetul Institutului Social Banat-Crișana cu deosebit respect, vine a vă supune următoarele:

Înființat sub binevoitoarea oblăduire a Domniei Voastre, Institutul Social Banat-Crișana și-a precizat de la început scopul. A lipsit aici la granița de vest, o instituție de cultură care să inventarieze realitatea vieții românești sub aspectele ei: sociale, economice, culturale, medicale și juridice și pentru împlinirea acestei lipse a luat ființă Institutul Social Banat-Crișana.

Prin inventarierea, cercetările și studiile, pe care le facem, Institutul Social Banat-Crișana nu vrea să înlocuiască activitatea altor societăți de cultură care au ca principal scop răspândirea culturii sau popularizarea științei. Din contră aceste Societăți încep a vedea în Institutul S.B.C. un izvor de îndrumări în activitatea lor, cerând I.S.B.C. indicații pentru a bună desfășurare a programului lor de muncă. Cu alte cuvinte Institutul Social Banat-Crișana, descoperă nevoile de la granița de vest și

indică drumul pe care trebuie să-l urmeze alte societăți culturale din ținutul nostru în dezvoltarea activității lor. Se constată în ultimul timp un fel de anarhizare în răspândirea culturii și aceasta tocmai pentru că n-a existat până acum o instituție care să exploreze viața socială și să-i arate eventualele lipsuri. Institutul Social Banat-Crișana este tocmai această instituție. Suntem în perspectivă să ne extindem și asupra Bihorului, astfel că în scurtă vreme Institutul S.B.C. va fi o vie realitate românească la granița de Vest a țării, de la Orșova și până la Sătmar.

Rolul Institutului Social B.C. este mai presus decât al altor societăți din aceste părți, prin faptul că activitatea lui este documentară și pozitivă, tinzând la rezultate serioase:

1. Românizarea celui mai eterogen și eteroglot ținut.

2. Unificarea sufletească în spiritul intereselor permanente ale românismului, în cadrul noii sale geografii politice.

De aceea, cu deosebită supunere, Vă rugăm Domnule Ministru ca la constituirea Senatului Cultural, Institutul Social Banat-Crișana să fie trecut în rândul altor instituții cari vor forma viitorul Consiliu Superior Cultural al României¹, reprezentând Granița de Vest.

Primiți, Vă rugăm, Domnule Ministru asigurarea deosebitei noastre considerațiuni.

Președinte
Rectorul Școlii Politehnice
(V. Blașian)

B.J.T. f. 251.

¹ Respectivul Consiliu nu s-a mai creat.

2

Timișoara, la 26 octombrie 1933

Mult stimat Domnule Ministru

Cu prilejul aniversării onomastice Excelenței Voastre, primiți călduroasele felicitări atât în numele meu propriu cât și în numele echipei monografice care se consideră strâns legată de personalitatea D-Voastră...

Totodată, folosindu-mă de acest moment, am onoarea a Vă raporta că stau la discuție cu d-l Dr. Iuliu Moldovan asupra felului colaborării între Astra și Institutul Social. Anume D-Sa vrea să înființeze Astra Regională a Banatului în deosebi, natural,

cu Institutul nostru. Am arătat inconvenientul acestui plan cât privește Institutul nostru. Adecă documentându-i d-lui Moldovan imposibilitatea ca să cedăm independența noastră așa cum ar fi dorit-o dânsul la început¹. Am făcut însă o propunere concretă. Anume: să se înființeze Astra Regională cu cele patru despărțăminte județene, adică jud. Arad, Timiș-Tor(ontal), Severin și Caraș, urmând ca să colaborăm frățește având și un comitet comun pentru directive generale. Concomitent am militat și aranjarea colaborării cu Fundațiile Regale pentru a concentra astfel toate mișcările culturale fără ca instituțiile în funcție să fie subordonate². La început nu vroia D-Sa să audă de așa ceva. Mai pe urmă, pe semne, și-a dat seama de seriozitatea argumentelor mele, arătându-i inconvenientul de a se opune extinderii Fundațiilor Regale asupra teritoriului din Transilvania, rugându-l ca să compună un memoriu, prezentându-se Majestății Sale pentru a lămuri definitiv chestiunea. În privința aceasta am făcut și eu sugestii. Și anume: Institutele Sociale (și de urgență ar trebui înființate și secțiile de la Cluj) să n-aibe altă menire decât examinarea situației reale a satelor noastre din punct de vedere științific. Pe baza acestor completări, concluziuni și propuneri făcute să descindă anul proximității Fundațiile Regale, adică o echipă. Eu nu mai ași chema-o monografică ci de realizări. Petrecând 3 luni în sat pentru a lua toate măsurile necesare și a înfăptui toate realizările impuse de împrejurări, stabilite de către Institutele Sociale adecă echipelor monografice și abia după aceasta, adecă în al treilea an, să se deplaseze Astra organizând în tot decursul anului așa zisa acțiune de culturalizare. Aceste sugestii ale mele se bazează pe situația reală anume ce s-a întâmplat și ce se va mai întâmpla? Iată, Fibișul are nește realizări splendide. Cine se va mai preocupa după 2-3 ani de această comună, de conducerea ei spirituală, de viața ei morală, sanitară, administrativă, etc, etc. Fundațiile Regale? Da, la început. Dar dacă vor fi cutreierat sute de comune, se va mai putea interesa de soarta acestora? Prin inspectori plătiți? Apoi nici acum să nu ne fim dat seama că ce înseamnă în România inspector cultural plătit de Stat? La fel prin întrebarea: ce se va întâmpla cu Belințul și Sârbova? Putem noi, institutul nostru, să luăm asupra noastră și în viitor conducerea, culturalizarea, îndrumarea acestor comune? Or asta e menirea noastră? Avem noi pentru asemenea rol material uman? Avem noi resursele financiare? Evident că nu! Și astfel influența bună care am exercitat-o asupra populației se va pierde în lungul vremilor. Și ar fi păcat! Căci noi nu urmărim aci numai scopuri pur științifice ci noi vrem să regenerăm neamul acesta pregătindu-l pentru pericolul inevitabil al zilei de mâine. Aceste mi-au fost și sunt considerentele pledoariei mele. Trebuie să se organizeze, în fine, colaborarea firească între aceste trei instituții menite ca să funcționeze în deplină armonie. Din aceste motive am fost așa de liber ca să supun atenției Excelenței Voastre punctul meu de vedere când chestiunea devine actuală. Am crezut de datorita mea ca să Vă

informez precis rugându-Vă să binevoșiți a chema la o consfătuire pe d-l Moldovan, azi deja maleabil, tratând chestiunea pentru a fi supusă Majestății Sale, în comun acord. Una vă rog, D-le Ministru: să nu divulgați indiscreția mea, D-l Moldovan este un om foarte susceptibil și simțind intriga mea se va îndărătnici din nou ori noi avem tot interesul ca să se soluționeze odată problema.

Primiți, D-le Ministru, asigurarea deosebitei mele considerațiuni

cu profund respect
Al Excelenței Voastre
(C. Grofșorean)

A. M. B. M. MD 34/9730

¹ Relațiile necordiale între C. Grofșorean și Iuliu Moldovan, au fost tratate distinct în C. Albert, C. Grofșorean și problema înființării regionalei Astra Bănățeană, în „Banatica”, 14, Reșița, 1996, p. 387-394.

² Colaborarea între I.S.B.C.-Astra-Fundațiile Regale, se va realiza pe parcursul campaniei de la Ohaba-Bistra (1937).

3

Timișoara, 1933

Domnule Ministru,

Sesizat de știrea desființării Școlii Normale de băieți din Timișoara „Institutul Social Banat-Crișana” înființat pentru promovarea intereselor generale românești din regiunea din Vestul țării, prin studierea problemelor sociale din aceste părți, în ședința de Comitet din 23 februarie 1933 constată:

Istoric

Această școală s-a înființat încă în anul 1775 de către Casa Habsburgică sub numele de „Curs pedagogic”, urmărind pregătirea în limba germană a învățătorilor cu scopul de a germaniza populația eterogenă din Banat. Încă la început/1779/ profesorii acestui curs au fost românii bănățeni/Mihail Martinovici Roșu¹, iar dintre elevi amintim pe un D. Țichindeal². Numai la 1834 s-a introdus ca obiect de studiu limba maghiară, iar la 1870, după încheierea dualismului, ungerii au modernizat „Cursul pedagogic” după normele școlilor similare din Austro-Ungaria, clădind apoi /1893/ și edificiul modern ce adăpostește și azi școala. Scopul urmărit de către regimul apus prin această școală era creierea unor serii întregi de învățători, recrutați din sânul populației locale, crescuți în limba și spiritul maghiar, cari, prin școală să

servească scopurile politice și de maghiarizare ale Ungariei și să fie apostolii politice de asimilare prin cultură a populației eterogene din Banat. Obiectivul urmărit a fost atins în parte mai ales în ceea ce privește populația șvăbească, desbrăcată, în special, în special în Timișoara, de caracterul său etnic.

Situația frontierei de Vest

Prin noua geografie politică Statul Român s-a găsit din capul locului în fața problemei orașelor din Ardeal și Banat înstrăinate prin mijloace puterii de stat din trecut. Prin mijloace forțate s-a creat de-a lungul frontierei noastre de Vest patru bastioane puternice maghiare, (i)eri avangarde ale frontierei etnice maghiare în mișcare spre masa mare compactă românească, azi argumente puternice ale politicii revizioniste. Dacă Clujul cultural cu nenumărate instituții culturale s-a creat pentru a se jalona linia de legătură dintre Ungurii de pe câmpia Ungariei cu aceea de pe câmpia Ardealului și secuimei printr-o puternică cetățuie maghiară, ducând acolo pe bugetul statului populația Clujului maghiar găsit în 1918, apoi pentru falsificarea structurii etnice a celor 4 orașe de frontieră etnică, (...) cântecelor și al Omuzicei și în cadrul intereselor sociale, elevii școlii sunt temeinic pregătiți pe terenul cântului bisericesc, această școală fiind singura care s-a adaptat acestei cerințe locale bănățene.

Motive de ordin național și financiar cari îi certifică existența

E singura școală din Timișoara, care dispunând de un cor, cum și de o orchestră simfonică de 60 (de) instrumente, s-a impus în cadrul tuturor manifestațiilor culturale și naționale atât în Timișoara, cât și satele din jur.

Școala Normală de stat prin însăși rolul ei e cel mai nimerit instrument de a contribui la romanizarea populației eterogene din Banat sau cel puțin la demobilizarea ei sufletească.

Toți profesorii Școlii Normale fiind titulari și definitivi iar statul necontribuind la susținerea școlii decât cu circa 2-300 mii de lei anual, suprimarea ei nu înseamnă o economie bugetară.

Școala fiind înzestrată cu edificiul propriu, laboratoare și biblioteci de model, desființarea ei nu ar fi numai o greșală de politică culturală, ci aici unde statul ar trebui să tolereze pe lângă alte instituții minoritare și două școli normale minoritare, de băieți și fete, ar constitui un argument mai mult pentru a demonstra caracterul provizoriu al înfăptuirilor românești de aici, fiind o verificare a afirmației dușmanilor de peste hotare, cari spun că acest ținut nu este românesc și deci una din greșelile politice cele mai evidente.

Dar motivele de ordin financiar care ar pleda pentru suprimarea școlii, trebuie să înlăturate din capul locului și pentru motivul că în situația specială culturală, politică, geografică și etnografică a Timișoarei nu 200 sau 400 mii de

lei pot determina suprimarea sau ba a unei instituții atât de utile, mai ales dacă nu ignorăm nici faptul, că Timișoarei și acestui județ ce abea îi revin îndărăt 30% din ceea ce varsă vistieriei ca impozite etc.

Pentru aceste motive Institutul Social Banat-Crișana se simte dator să protesteze contra faptului cultural și apolitic ce i s-a adus la cunoștință.

Din ședința comitetului ținută la 23 februarie 1933.

Președinte
(Blașian)

Secretar general
(Tr. Topliceanu)

B.J.T. f. 154

¹ Mihail Martinovici Roșu (1750-1822) iluminist bănățean, organizator al cursurilor pentru dascăli la Timișoara.

² Dimitrie Țichindeal (1775-1818) iluminist bănățean, profesor la Preparandia arădeană.

4

Timișoara (1933)

Domnule Ministru!

Cu adâncă îngrijorare am luat la cunoștință-noi, cei dela frontiera de vest-de intențiunea inesplicabilă a Ministerului Cultural cu referire la contopirea Facultății de drept dela Oradea cu Universitatea din Cluj.

Cum în mai multe rânduri am avut ocazie de a atrage atenția Excelenței Voastre asupra situației elementului autohton dealungul graniței, revin din nou asupra acestei probleme capitale, pentru menținerea liniei demarcaționale etnice. Deoarece este un fapt incontestabil că pe această fâșie de pământ-din mai multe motive social-politice-numărul populației românești este în continuă scădere, iară orașele nu numai că se mențin pe panta maghiarizării dar prin o politică conștientă a partidului maghiar concentrează-tot mereu-și cu ajutorul burgheziei evreo-maghiare-elementului muncitoresc/servitorimeii etc. și de intelectuali de naționalitate maghiară la Timișoara, Arad, Oradea, Satu-Mare. Astfel toate întreprinderile industriale, tot comerțul este inundat cu elemente noi veniți, pentru a asigura densitatea populației maghiare de la orașe, funcționari particulari și muncitori.

În asemenea împrejurări-mai cu seamă dacă luăm în considerare faptul că și numărul funcționarilor publici de naționalitate maghiară întrece cu peste 50%

numărul românilor-nu putem da seamă de politica dezastruoasă de până acuma. Și în loc, ca să concentrăm cât mai multe instituțiuni culturale dealungul frontului, unicul teren expropriabil pe seama românizării, ne grăbim, nu știu din ce motive păcătoase, ca să depozedăm Oradea-urbea cea mai periclitată-de facultatea de drept. Ori, dacă prevalau momente financiare, ar urma, ca această facultate să fie contopită cu facultatea de la Cluj, însă, la Oradea.

Știu că Excelența Voastră într-o convorbire particulară mi-ați exprimat părerea că concepția Universității impune necesitatea unei concentrări a tuturor facultăților. Admit că, așa se prezintă principiul în teorie. Dacă, însă, este vorba de existența unui neam și de frontierele sale, cred că prevalează punctul de vedere practic, față de cel teoretic. Chit că d.e. în Germania sunt mai multe Universități, cari nu dispun de un ansamblu al tuturor facultăților. În consecință și Facultatea de drept de la Cluj ar putea trece la Oradea, precum și Facultatea de litere la Arad, fără ca exigențele Universității de la Cluj să fie abandonate. Deoarece-repet-este vorba de un imperativ politic, căruia trebuie abandonat cel pedagogic.

În ordinea aceasta de idei am onoare a ruga Excelența Voastră, să binevoiți a supune chestiunea Majestății Sale, pentru a pune capăt la o tentativă exasperantă. În cazul cel mai rău, să rămână Facultatea așa cum este la Oradea.

Scuzați îndrăzneala mea și solicitarea prezentă, însă, inițiativa mea izvorăște din o adâncă îngrijorare în fața evenimentelor, cari î-și aruncă umbra asupra viitorului apropiat. Desființarea benevolă unei instituțiuni seculare ar însemna-la o conferință de pace-recunoașterea inexistenței elementului românesc în aceste ținuturi. . .

La institut se lucrează febril. Acuma compunem fișele pentru ancheta monografică, având în vedere că față de planul d-lui Dr.Nemoianu¹ am impus aplicarea metodologiei Excelenței Voastre. Astfel la 15 August plecăm în comuna Belinț / jud.Timiș-Torontal/ circa 20 de inși. Urmând ca să binevoiți a ne atașa și din partea Institutului social câțiva domni, cari să ne introducă în tainele planului de lucru².

Primiți, D-le Ministru, asigurarea deosebitei mele considerațiuni, profund respect.

al Excelenței Voastre.
dr. Cornel Grofșorean.

D.J.C.S.A.N. inv. nr. 380.

¹ Cornel Grofșorean se referă la poziția adoptată de Iosif Nemoianu în ședința Comitetului de conducere al I.S.B.C. din 11 martie 1933, când se dezbătea programul de lucru al secțiilor și metoda ce urma să fie aplicată. Cităm din procesul-verbal al ședinței: „dl. dr. Nemoianu spune că Sociologia ca orice știință își are maeștrii săi. Unul este Auguste Comte care se bazează mai mult pe speculația faptelor sociale. Fără îndoială noi trebuie să urmăm pe acesta din urmă. Noi deocamdată nu putem folosi metoda I.S.R. căci n-avem posibilități. Dl. Gusti are la dispoziție pe studenții Seminarului de Sociologie și fără îndoială elemente pregătite. Noi

trebuie însă să ne mărginim la cercetările pe care le facem fiecare în mod individual (...) trebui deci să facem trierea problemelor care să ne preocupe și să nu ne pună în discuție metoda“ (B.J.T., vol. 10, f. 8)

² Printre ei s-a numărat și O. Neamțu.

5

Timișoara 28 iunie (19)34

Domnule Ministru!

Cu mare însuflețire și profundă gratitudine am luat în primire suma acordată de către Excelența Voastră Institutului nostru, asigurându-Vă că și în viitor vom acționa în spiritul dorit de Excelența Voastră. Cu atât mai vârtos că, din nou s-a manifestat interesul neprecupețit al Excelenței Voastre pentru Banatul nostru, atât de mașter tratat din altă parte.

Dar cum este omul: nesățios și noi Bănățenii simțind aceasta simpatie a Excelenței Voastre, abuzăm de bunăvoința părintească, molestandu-Vă cu o nouă rugămintă.

Anume-deja la înființarea Institutului nostru-aveam planul, ca să mă îngrijesc de o mică tipografie./ Aceasta a fost motivul subvenției acordate din parțemi de la Primărie în suma de 500 mii lei. Din care, însă, după plecarea mea nu ni s-a lichidat decât 100 mii Lei./ De atunci în urmă nu mai aveam sprijinul oficialității în așa măsură, ca să fi putut realiza planul inițial. Ori, pentru Institut este neapărat nevoie de o mică tipografie, ca să evităm multele cheltuieli. Având în vedere că nu dispunem de fonduri, am ruga Excelența Voastră, ca să binevoiți a interveni atât în numele D-Voastră, cât și în numele Institutului social, apoi în numele Fundațiilor Regale, ca să ni se doneze din partea Monitorului Oficial câteva mașini uzate, cari ar fi admirabil utilizabile aci la noi.

Idea nu este ceva stranie, deoarece-acuma câțiva ani, și tot la inițiativa mea, a donat Monitorului Oficial mai multe mașini ziarului „Nădejdea” din Vârșeț, unde s-a și înființat o mică tipografie românească. Ei bine! S-ar putea repeta acest gest de largheță bine meritată din partea Banatului. În urma-urmelor Banat timp de 15 ani a vărsat peste 60 miliarde lei în visteria statului, fără ca să ni se fi restituit într-un fel oare-care această sumă, cu esecția lefurilor și a pensiilor, deoarece șoselele, podurile, bisericile, școalele noastre etc. toate au fost înființate și clădite tot din punga noastră. Și dacă azi, săcățuiți invocăm și noi sprijinul autorităților, nu poate să fie considerat gestul nostru ca un fel de cerșetorie.

Rog Excelența Voastră, să-mi scuzați îndrăzneala pentru noua mea solicitare, însă repet: Excelența Voastră sunteți unicul bărbat de stat, care ne-ați acordat atenție și simpatie sinceră.

Mulțumindu-vă înc-odată pentru largă și binevoitoarea atenție, Vă rog, D-le Profesor, să primiți asigurarea profundului meu respect.

Cu distinsă stimă al Excelenței Voastre
(C.Grofșorean)

D.J.C.S.A.N. nr. 380

6

Timișoara 24 august 1934

Mult stimată Doamnă Profesor!

Alăturat am onoare a Vă trimite adresa trimisă din partemi domnului Ewald Ammende secretarul general al Congresului minorităților etnice din Europa, care (a) binevoit a mă invita la al X-lea congres, convocat pe ziua de 4-5 septembrie la Berna¹.

Pe dl. Ammende îl cunosc de mai mulți ani, colaborând cu dânsul în chestiunea românilor din Iugoslavia. De aici legăturile noastre. Această invitare este pentru mine o surpriză, având în vedere că până mai recent participarea la discuțiuni era strict limitată numai la delegații minorităților. De la prăbușirea sistemului în Germania², s-a produs și în sânul organizației Minorităților o schimbare profundă, divizându-se în minorități cari militează pentru revizionism și alții cari combat acest program. Luptă intestinală, care s-a manifestat și la revista oficială a congresului: „Nation und Staat”³. Așa se vede deci, că aceste schimbări au provocat și o nouă metodă.

În consecință sunt de părere că, și noi românii ar trebui să ne folosim de acest motiv, înfingându-ne sub aspect științific în discuțiile academice ale congresului. Din aceste motive am propus domnului Ammende, ca la proxima ocazie să invite și (pe) Excelența Voastră, urmând că atât Institutul de la București, cât și noi aici, să delegăm câte un cunoscător al problemelor minoritare. Urmând că aceste două instituțiuni, și cu ajutorul guvernului să se îngrijească și de mijloacele necesare, cari nu trebuie să fie exorbitante.

Cred că ar fi o greșală politică din partea noastră, dacă nu ne-am folosi de această ocazie, pentru a ne vâri și noi în discuție.

În altă ordine de idei am onoare a reveni asupra cererii noastre cu referire la instalarea unei tipografii, cu ajutorul Monitorului Oficial. Instalație de care mai cu

seamnă în viitorul apropiat vom avea nevoie, dacă vom scoate volumul monografiei noastre.

Ancheta din Belinț decurge în cea mai splendidă armonie și executându-se lucrările cu mult zel și însuflețire. Întâmpinând natural și greutatea începutului.

Primiți domnule Ministru, asigurarea deosebitei mele considerațiuni, cu profund respect al Excelenței Voastre

(Cornel Grofșorean)

D.J.C.S.A.N., nr. inv.380

¹ În lipsa oricăror informații putem afirma că C. Grofșorean nu a participat la respectivul Congres.

² Prin „prăbușirea sistemului“, autorul scrisorii se referă la momentul 30 ian. 1933, când Adolf Hitler a devenit cancelar al Germaniei, a instaurat regimul nazist, lichidând regimul democratic.

³ „Nation und Staat” apărută în 1927 era organul de presă al Congreselor Minorităților, seria completă a revistei se află la Biblioteca Academiei Române din București.

7

Timișoara, 5 Septembrie (19)34

D-lui Ministru profesor D.Gusti,
Președintele Fundațiilor Regale

Scuzați-mi îndrăzneala că, din nou vin și Vă molestez cu unele chestiuni, cari le socot de iminentă urgență pentru Banat-Crișana, ținut periclitat și contestat din toate punctele de vedere.

Năinte de toate se impune necesitatea unui cotidian serios, care să nu fie angrenat la nici un partid, ci să facă politică națională și mai sus de toate: monarhică.

Pentru a obține acest obiectiv, avem nevoie de o tipografie, care se fie donată Institutului Social. Cu condiția, însă, ca să încheie un contract cu mine personal, în a cărui sens tipografia este obligată-5 ani de zile-ca să tipărească ziarul în cost propriu, plătind ziarul numai *Selbstkosten-preiss*¹. Sigur că pentru menținerea unui ziar, este nevoie de ajutor bănesc. Ajutor, care ar trebui acordat-având în vedere situația generală din acest ținut, dar mai cu seamă și cea politică, chiar de cătră Fundațiile Regale, dacă asemenea scop-bine înțeleș-ar intra în prevederile statutare ale Institutului.

Forma juridică ar fi următoare: eu aș înființa o societate pe acțiuni-cu puțini participanți, care ar încheia contractul mai sus amintit cu Institutul nostru, referitor la

tipar. Apoi tot eu ași semna-zicem-90% al capitalului acționar, acoperit prin suma acordată de Fundație, urmând să cesioneze atât contractul, cât și acțiunile direct Fundațiilor Regale, figurând eu în decursul înființării numai ca Strohmann, pentru a evita discuții-în caz dacă Fundația nu ar vrea să figureze direct ca proprietara ziarului. Dacă, însă, nu este nici un inconvenient statutar, atunci ar putea figura Fundația fără nici un intermediar. Angajându-mă eu, ca să iau direcțiunea ziarului asupra mea.

Am espus punctul meu de vedere-dle Ministru-ca la un frate mai mare, având în vedere că deja la înființarea Institutului aveam această trebuință în fața obiectivului meu. Și dacă aș mai fi stat un an la Primărie, realizam și acest deziderat. Deoarece am ferma convingere că, fără un cotidian serios, patriotic, lipsit de veleități politice și de partid, nu vom putea rezista. Având în vedere, ca situația psihică în care lăncezește țaranul nostru-fapt care Excelența Voastră a putut constata la fața locului-nu este un patrimoniu exclusiv al țărâniei, ci se reștrânge și asupra intelectualilor noștri. Manifestându-se *eine seelische Zerrissenheit*². Simptom foarte îngrijorător dealungul unei frontiere mereu contestate. În fața cărui pericol nu am putea opune decât un ritm dinamic național-conștient. Ori, cine să propage acest spirit? Institutul își dă toată silința, deoarece eu forțez mai mult nota social-politică, decât cea științifică, văzând în fața mea-tot mereu-pericolul iminent și irefutabil. Însă, noi aci la Institut lucrăm cu forțe reduse. Noi nu putem acționa cu masa mare a intelectualilor ignoranți și indolenți. Și să Vă mărturisesc sincer: mă tem mai mult de această indiferență, de acest egoism și materialism al intelectualilor, decât de nepăsarea țaranului, care în momentul decisiv totuși își va face datoria. Aceste motive m-au îndemnat de la început ca să am în vedere și educația intelectualilor. Școala care, tot mereu, o fac cu tineretul nostru, fără a obține prea mari rezultate. Din contra: am experiențe cât se poate de triste. Nu m-ași fi putut imagina că, în acest tineret să fie idealismul și patriotismul aproape dispărut./ Și în văzul acestei situațiuni se impune întrebarea: mai avem timp, ca să rămânem nepăsători?....

În altă ordine de idei, dați-mi voie, ca să ating și o altă problemă politică, care mă interesează de aproape, ca președintele Secției minoritare de la Institutul nostru. Este chestiunea contrapropagandei interne. Cu mult regret trebuie să remarc că, timp de 15 ani nimenea nu s-a gândit la combaterea propagandei ostile, care se revarsă prin presa minoritară asupra maselor populației maghiare, evreo-maghiare și urbane. Nimenea nu s-a luat osteneala, ca să reflecteze, ca să răspundă la nenumăratele minciuni, sistematic propagate printre cetățenii maghiari. Nimenea nu-și ia osteneala, ca să destăinuiască stările din Ungaria, însă, în limba maghiară. Știu din practică proprie că, foarte mulți țărani maghiari și intelectuali maghiari cu cari stăteam de vorbă, erau uimiți ca să afle de la mine situația adevărată din Ungaria.

Cu alte cuvinte: nu mai este admisibil că, dealungul frontului de Vest, noi, românii să nu avem și un ziar maghiar, scris în interesul statului nostru. O chestiune atât de simplă, care a fost rezolvată de cehi încă în 1919, când statul Cehoslovac a pus mâna pe „Prager Presse”-Pentru a contrabalansa propaganda internă, chiar în limba maghiară.

Am militat în mai multe rânduri și la diferitele autorități în interesul acestui plan-timp de 6-7 ani însă, românul pentru asemenea chestiuni n-are nici bani, nici timp. Ori, până ce pericolul revizionist nu era așa de iminent, indolența a fost explicabilă. Azi, însă, când adversarii bat la porțile statului nostru, numai înțeleg această ignoranță păcătoasă și antipatriotică...

Am expus punctul meu de vedere, d-le Ministru, fără a cunoaște rosturile Fundațiilor Regale-în afară de programul cultural, bineînțeles. Am convingerea, însă, că Fundația nu se poate mărgini numai la problemele culturale, ci-cred-că și preocupările social-politice ar intra în domeniul activității sale. Deoarece repet, ce am zis odată într-o cuvântare, spre groaza auditoriului, fiind vorba de scopul Institutului nostru: nu este de ajuns, ca să facem numai știință,-pentru știință. Nouă ne trebuie știință aplicată. Altcum vom avea-aci la frontieră-statistici excelente, monografiile precise, studii științifice clasice, dar în restimp vom pierde Banatul, deoarece nu suntem sufletește pregătiți pentru a-l apăra cu demnitate și cu sacrificiul suprem.

Supun Excelenței Voastre, care ați dat dovadă de interes sincer pentru Banat, aceste probleme și Vă rog: scuzați-mi îndrăzneala, dacă am atins chestiuni cari nu cadrează cu activitatea științifică a Excelenței Voastre și a Instituțiilor conduse de D-Voastră³. Însă, am venit la trista convingere: dacă aceste mișcări nu se vor pune la cale de către particulari, oficialitatea noastră nu se va sesiza nici odată, nici chiar în momentul supremului pericol de aceste probleme. Probleme, cari-desigur ar trebui să preocupe pe guvernânții noștri și nu pe noi, instituțiuni particulare și cu late rosturi.

Primiți, d-le Președinte, asigurarea deosebitei mele considerațiuni, cu profund respect

al Excelenței Voastre
(C.Grofșorean)

D.J.C.S.A.N. nr. inv. 380

¹ Prețul de cost (n.trad.)

² Ruptură sufletească (n. trad.)

³ Printre aceste „*instituțiuni*” figurau și Fundațiile Regale a căror conducere D. Gusti a preluat-o chiar înainte de data scrisorii. Este unul din motivele pentru care C. Grofșorean îi solicită sprijinul.

Domnule Ministru!

Cum am prevăzut, așa s-a și întâmplat în chestia Piaristilor¹ din Timișoara: 240 de comune și-au înaintat întâmpinarea lor-cu 4 000 de semnături, M.S. pentru a protesta-nu împotriva exproprierii, ci pentru a cere dănuirea ordului atât de odios aci, în fața opiniei publice românești.

Situația este doar că, acest ordin călugăresc a făcut cea mai deșănțată propagandă iredentistă maghiară, într-un ținut, unde nu sunt maghiari. Având în vedere că în Banat abia sunt 40-50 de sate cu populația maghiară. Dar și aceste sate sunt formate din coloniști, colonizați dela 1885 în urmă. În total populația maghiară nu atinge nici numărul de 70 000 în Banatul întreg. Numai orașele au un aspect maghiar, datorită ținutei șoviste și inexplicabile a evreeimei. Astfel în momentul când evreeimea va reveni la sentimente mai reale-azi poate că tot mereu sunt terorizați prin fantoma revizuirii iminente, -nu mai avem problemă maghiară în Banat. Și cum toleranța a noastră idioată, este explicată chiar de evreei ca un simptom real al nesigurantei noastre, este considerată ca lașitate în vederea eventualelor transformări, -nimic mai natural că, cu atât mai vârtos își menține atitudinea.

În consecință este timpul suprem, ca să terminăm odată cu această problemă, care numai în Ardeal formează o chestiune propriu zisă. Pasul prim este, deci, desființarea liceului, adecă a ordinului piarist. Averea în sine nu ne interesează. Aceasta ar putea trece asupra Episcopiei, dacă nu este o soluție mai bună.

Semnificativ pentru toată acțiunea este chiar și îndrăzneala, cu care în fața M.S. vorbesc de 400 000 credincioși, cari protestează. Ori, elementul catolic nu are nimic comun cu aceasta mișcare, fiind doar memoriul semnat de cătră preoții maghiarizați și acoliții lor. Cred că, luând contact cu d-l Kräuter și, dânsul va consimți la o deslegare în felul propus din partemi. Adecă-în cazul cel mai rău pentru noi, averea să treacă asupra Episcopiei, însă ordinul să se desființeze.

În urmare rog Excelența Voastră, să binevoiți a supune chestiunea M.S.

Primiți, d-le Profesor, asigurarea deosebitei mele considerațiuni, cu profund respect.

al Excelenței Voastre
(C.Grofșorean)

D.J.C.S.A.N. nr. inv. 380

¹ Liceul Piarist din Timișoara, era liceu de băieți, acolo a studiat celebrul scriitor șvab Adam Müller Guttembrum.

Timișoara 26 decembrie 1934

Mult stimate Domnule Ministru!

Încă astă primăvară am avut onoare a atrage atenția Excelenței Voastre asupra Congresului minorităților etnice de la Geneva, exprimându-mi convingerea că, la aceste Congrese și reprezentanții Institutului social ar trebui să fi eprezenți, chiar dacă numai ca expectatori.

Am și luat atunci contact cu dl Ewald Ammende, care la rândul său mi-a răspuns din nou, cum rezultă din epistola sa aici în copie alăturată¹. Evident că am dat răspunsul potrivit, conform cu copia epistolei mele.

Din aceste documente Excelența Voastră se va putea pe deplin orienta asupra scopului inițiativei mele. Anume cred-și îmi este convingerea mea fermă-că din punct de vedere politic ar fi neapărat nevoie de reprezentarea minorității române din Ungaria la aceste congrese, urmând ca atitudinea lor să fie îndrumată la fața locului- de către reprezentanții Institutului Social, deci de către reprezentanți neoficiali, pentru a evita bănuiala că, oficialitatea stă la spatele aceste mișcări.

Dacă odată românii din Ungaria își vor avea reprezentanții lor la Geneva, va urma pasul al doilea, când vom îndruma și românii din Bulgaria, apoi în urmă pe cei din Rusia /doar Sovietele numai se vor putea opune, din moment că au reintrat în Liga Națiunilor.

Pro momento însă, pe noi în primul rând ne interesează soarta românilor din Ungaria. Și pentru a îndruma înspre bine acțiunea lor, ar fi necesară și prezența noastră. Dealtcum mă miră foarte mult că dl. Titulescu până în prezent nu și-a dat seama de arma aceasta puternică, cu care ar putea manevra chiar și pe platformă internațională.

Urându-Vă Sărbători ferice și un An Nou cu bine, Vă rog să primiți asigurarea devotamentului meu

(Cornel Grofșorean)

¹ Este scrisoarea din 4 octombrie 1934 de la E. Ammende, prezentă în volum.

10

Timișoara 1934

Domnule Președinte,

Pregătindu-ne pentru o anchetă socială, avem onoare a vă aduce la cunoștință că o vom face între 15-31 august 1934, în una din comunele din jud. Timiș-Torontal¹, în care fenomenul depopulării este mai accentuat.

Principiile care ne călăuzesc sunt acelea stabilite de Domnia Voastră la Institutul Social Român.

Vă rugăm să ne comunicați dacă veți binevoi să ne trimiteți pe cineva de la București, pentru a lua parte la această anchetă socială. Ne-am bucura dacă ar veni cel puțin Domnii A. Golopenția și Oct. Neamțu², cari sunt din Banat, deci cunosc mai de aproape realitățile de aici. Satisfacția noastră ar fi deosebită, dacă ar binevoi dl. Traian Herseni³.

Totodată vă rugăm să ne comunicați în ce mod am putea primi suma de 50000 lei din fondurile Institutului Social, promisă de Domnia Voastră când ați fost la Timișoara, în vederea monografiei pe care o facem în vara aceasta.

Noi dorim să satisfacem cât mai bine așteptările Domniei Voastre și de aceea vă rugăm să ne puneți la dispoziție această sumă, de care vă vom da socoteală la toamnă.

Membrii noștri, în urma sfaturilor binevoitoare ale Domniei Voastre, vor cu orice preț să meargă pe drumul pe care, cu atâta prestanță, mergeți Domnia Voastră, în folosul acestui neam.

Primiți, Vă rugăm, Domnule Președinte asigurarea deosebitei noastre considerațiuni.

Președinte
(V. Blașian)

B.J.T. vol 94

¹ Această comună va fi Belinț.

² La acea dată Anton Golopenția se afla la studii în Germania, însă Octavian Neamțu a participat ca delegat din partea Institutului Social Român, evidențiind ulterior într-un raport, merite ale campaniei, dar și limite ale acesteia.

³ Traian Herseni (1907-1980), personalitate marcantă a sociologiei românești, psiholog, etnolog, colaborator apropiat a lui D. Gusti. la data scrisorii era director al Direcției Generale a Cercetărilor Sociale din cadrul Fundațiilor Culturale Regale.

11

Timișoara, 1934

Profesorului D. Gusti,
București (str.) Latină 8

La telegrama Dumneavoastră am pregătit pentru expoziție hărți, album fotografii, chestionare, rapoarte secții. Rog indicați spațiul disponibil, nu putem fi gata înainte de zece¹.

(V. Blașian)

¹ Probabil este vorba de expoziția organizată de Fundațiile Culturale Regale din 16 nov., la care a participat și I.S.B.C., există și o fotografie publicată în revista „Sociologie Românească” I(1936), p. 31.

12

Timișoara, 7 februarie 1936

Domnule Ministru

Precipitându-se evenimentele, măcar așa se proiectează pe ecranul politic, se impune neapărată și urgentă soluționarea problemei culturale, adică a colaborării între Institut și Fundațiile Regale, dacă Astra nu vrea să se încadreze în acest aranjament. Anume o tergiversare a problemei ne amenință toată existența din moment ce bugetul nostru este în funcția bunăvoinței oficialității. Adică în acel moment că va veni în fruntea primăriei ori a prefecturii un ignorant-pe semne aceasta ușor se va întâmpla-toată activitatea noastră devine iluzorie. Mai mult: și viitorul este definitiv încheiat deoarece o reînviere după o eventuală stagnare de câțiva ani, nu ar mai fi posibilă. În consecință, cred necesară urgentă reglementarea colaborării între Institutele Sociale și între Fundațiile Regale în sensul acela că echipele regale să fie împărțite sub conducerea Institutelor Sociale cât privește partea monografică, urmând că echipele să facă realizările necesare. Iar pentru asigurarea existenței noastre să se voteze lege specială cu art. unic prin care să oblige Ministerul Cultelor ca să înscrie obligator o sumă de ... pentru fiecare Institut Social. În felul acesta ne-am emancipa de sub tutela oficialității locale. Aceste institute ar putea colabora și după anchetele terminate și realizările efectuate la culturalizarea satelor împreună cu organele administrative ale Fundațiilor având în vedere că de la o culturalizare birocratică nu aștept mare spor. Pe când organele oficiale asistate de către membrii Institutelor Sociale, cari nu fac meserie din cultură, ar depune o muncă mai eficace. Numai cu preotul și dascălul din sat, nu vom face ispravă. În privința aceasta Excelenței Voastre are experiențe și mai grăitoare, ca subsemnatul. Numai pe intelectualii satelor să nu ne sprijinim doar chiar ei provoacă-în cele mai multe cazuri-frământările inutile ale sătenilor.

Mi-am ținut de datoria mea ca să atrag atenția Excelenței Voastre asupra acestor preocupări de cari în primul rând D-Voastră sunteți mai adânc inspirat, având în vedere că ar fi păcat, ca să se prăbușească o muncă idealistă de 4 ani de zile.

Primiți D-le Ministru, asigurarea deosebitei mele considerațiuni în profund respect al Excelenței Voastre.

(C. Grofșorean)

A.M.B.M. MD 35/9380

13

(Timișoara), 9 sept (embrie) 1936

Mult Stimat Ministru!

Am primit telegrama D-Voastră și îmi pare foarte rău că nu a-ți putut asista la încheierea anchetei noastre cu atâta mai vârtos că pregătisem și o expoziție frumoasă în cadrele căreia am prezentat și materialul documentar preluat acolo, pe teren, în tabele statistice, diagrame, rapoarte, etc. astfel ați fi avut o icoană vie asupra rezultatelor obținute în decurs de 20 de zile.

E drept că echipa noastră se compune din 35 membrii care toți sunt inițiați deja de trei ani de zile în metoda monografică. Numai astfel se explică rezultatele frapante obținute într-un restimp atât de restrâns. Dealtcum în privința metodei ași avea unele observațiuni constatate în decurs de trei ani, pe teren și prin practică aplicată.

Monografiile, adecă anchetele monografice aci, de-a lungul graniței, trebuie să urmărească-după părerea mea modestă-următoarele obiective:

1. Rezultatele științifice adecă constatări științifice asupra realității sătești.

2. Prin contact direct cu poporul, exercitarea unui stimulent sufletesc asupra maselor numai desorientate dar neândestulite, revoltate, răzvrătite deoarece în contactul direct, care-l stabilesc cu anchetatul, după ce i-am câștigat încrederea, știindu-mă și bănățean, având și o oarecare reputație aflu din răspunsurile sale o ură față de tot ce e domn, o ură față de oraș, o ură față de București. Aflu de multe ori răspunsul: „*a fost mai bine sub unguri*”. În consecință nu este deajuns ca să urmărim numai rezultatele științifice, măcar așa îmi închipui și planul Majestății Sale, ci să potolim lumea. Ori pentru a obține acest rezultat nu-mi rămâne alt mijloc decât naționalismul, propaganda națională. Nu văd alt remediu. Mai cu seamă dacă mă cuget la ziua de mâine care ne amenință cu un război formidabil și inevitabil. Cu cine vrem să apărăm această țară? Cine să sară în tranșee? Și pentru cine să se bată acest nenorocit care astăzi este hărțuit, exploatat și batjocorit încât vine la concluzia exasperantă: „*a fost mai bine sub unguri*”. Știți D-Voastră, d-le Profesor, un alt stimulent mai bun, mai eficace pentru a combate această teribilă lânchezeală sufletească? Eu unul nu am alt leac. Naționalism și monarhism deoarece în această instituțiune

văd salvarea unității noastre. Azi e încă viu în sufletul transilvănenilor sentimentul monarhic: cine știe ce se va întâmpla mâine dacă se continuă cu subminarea sistematică a sentimentului monarhic. Îmi dau seamă de urmările unei propagande republicane-când toată lumea vrea să fie președinte de republică începând cu primarul din Comloș¹ până la generalul cutare-și mă lupt împotriva acestui curent deoarece sunt convins că odată înrădăcinat acest principiu unitatea neamului nostru este periclitată.

3. Deprinderea monografiștilor cu satul de la care s-au înstrăinat. Restabilit contactul între sat și oraș înlesnind astfel intelectualului ca să-și deie seama de viața reală a sătenilor. Cu un cuvânt, nivelarea lentă a osebirilor prea mari între intelectual și țăran, între sat și oraș. (Deci iară un obiectiv social și politic).

4. Control sever al autorităților inexistente, neglijente și corupte. Ca să se obțină însă pe terenul acesta vreun rezultat trebuie asigurat echipei o influență mai mare și o autoritate neștirbită. Cum înțeleg aceasta? Foarte simplu: una la mână: echipele trebuie conduse de oameni serioși, mai în vârstă și cu pregătiri speciale pentru a conduce o echipă. Acești conducători să fie obligați a remarca imediat orice abuz descoperit la fața locului unui for central ori regional, îndreptățit de a pretinde imediate remedii de la cei în drept. Natural, oficialitățile trebuie, prin organele lor superioare, avertizat ca să deie curs cererilor juste. În felul acesta se va asigura că autoritate netăgăduită pe seama echipelor și se va atinge scopul adevărat: de a ține autoritățile abuzive sub teroare deoarece nici una din ele nu va ști dacă nu se pomenește cu o echipă la fața locului. Astfel s-ar îmbunătăți administrația țării fără prea mari eforturi.

Ca să demonstrez justetea afirmațiilor mele iată câteva exemple: La Pojejena în decursul anchetei agentul fiscal săvârșea cele mai mari barbarii contracarând astfel orice tendință de împăciuire. Aveam odată nevoie de șeful postului de jandarmi. Deși chemat, nu s-a prezentat. Agentul fiscal sechestrează unelte agricole-contrar legii-deși am intervenit nu s-a respectat prescripțiile regale. Mai mult: era în toiul fiertul țuicei. Agentul fiscal refuza extradarea autorizației acelor care aveau restanță de impozit. Degeaba îi documentam că măsura este ilegală, că are doar posibilitatea ca să sechestreze țuica s-a încăpățânat și oamenii au fost nevoiți să-și arunce comina în râu iară prunile să le dea porcilor. Nemaipomenit! Pluguri, butoaie-acolo sunt viile vestite de la Moldova-sechestrare și reținute în depozitul primăriei în toiul recoltei...Ce să ne mai mirăm când vine la convingerea înspăimântătoare: „*a fost mai bine sub unguri*”! Ce să zicem când primăvara aceasta la Sârbova preceptorul de la Buziaș a bătut toba că moneda de 100 lei nu mai este în circulație provocând populația ca să prezinte piesele pentru schimb. Populația speriată s-a grăbit ca să satisfacă ordinului când, apoi, preceptorul a strâns 18000 lei declarând că nu este adevărată

știrea ci în felul acesta a voit ca să încaseze impozitul. Sârbovenii au venit alarmați la mine deoarece banditul nu dăduse nici măcar chitanțe. Am intervenit la d-l Nistor și cum d-l prefect este un om înțelegător, Administrația financiară a fost obligată ca să restituie banii oamenilor. Astfel am putut obține aci, în județul acesta, deoarece Nistor este om cu judecată și împietrit cu mine dar în jud. Caraș unde am aflat cea mai completă anarhie pe teren administrativ prefectura nici nu a luat parte nici la deschidere nici la încheiere deși s-au sfințit troițele dăruite de noi la care a luat parte și P.S.S. D-l Episcop al Caransebeșului. O administrație inexistentă! Deși pentru lucrările noastre nu a dat nici un ban ci cheltuielile au fost acoperite prin suma acordată Institutului în urma clemenței regale și datorită fondurilor date de d-l prefect Dr. Nistor... (Dimitrie- n.n.). Nu numai atât, ci domnii de la administrația centrală s-au simțit direct sinchișiți prin prezența noastră. Mi se trimitea vorba: „*nu le place domnilor noștri că D-Voastră doriți a ne ajuta...*” Atitudinea medicului de circumscripție, care prin adresă oficială recunoaște că din 1928 n-a mai dat la Pojejena nici o injecție de salvasan, când noi am aflat peste 30% Wassermann pozitiv, s-a îmbătut a doua zi, fiind trimise de către Inspectoratul sanitar ca să ne asiste, înjurându-ne în fața țăranilor... Ce să vă mai narez de nesiguranța de drept în privința mișcării imobilelor... Notarii au introdus sistemul păcătos că nu fac contracte reglementare cu cumpărătorii scutind momentan pe țăran de taxe fiscale dar păgubind statul. Aceasta s-a practicat de vreo 20 de ani. Urmarea e că nici o parcelă nu mai stă pe numele proprietarului în Cartea Funduară deoarece imobilul a trecut prin 3-4 mâini. Azi nimenea nu mai știe ce este al său, nimenea nu mai poate încheia un contract de vânzare-cumpărare deoarece nici cumpărătorul nici vânzătorul nu mai este în Cartea Funduară ci antecesorii lor, în cele mai multe cazuri deja morți. Astfel avem cea mai splendidă instituțiune a Cărții Funduare care acolo nu are nici o valoare mai mult. Parcă ar fi inexistentă...

Noi când am hotărât descinderea noastră la Pojejena, am fost avertizați prin alarma d-lui Inspector general Evuțianu care, într-un expozeu impresionant, ne-a arătat faptul deznaționalizării lente a elementului românesc în țara sa proprie. Astfel primul obiectiv al nostru a fost redresarea sentimentului național prin conferințe, declamații, cântece etc. Al doilea obiectiv a fost boala de sânge fiind anterior deja avertizați. Medicii noștri lucrau ca într-o uzină aplicând salvasanul aproape la toată populația. Constatând la fața locului că baptismul este foarte răspândit, și ciudat, numai la români, am început o propagandă religioasă cu ajutorul preoților noștri echipieri, prin ridicarea troițelor la Pojejena, Șușca și Socol în prezența Episcopului. Și cum am aflat în multe locuri tablourile vechi ale Habsburgilor am împărțit 100 buc(ăți) tablourile Majestății Sale întărind sentimentul monarhic și dealtcum destul de viu al

grănicerilor care și azi nu știu decât de „împărat”. Însă azi spun „împăratul român”. Aceasta a fost activitatea noastră. Totuși partidul național-țărănesc din localitate, la ședința din 6 August, sub președenția d-lui Bocu, ne-a ținut o săpuneală. Și zice „Vestul”, organ oficial al d-lui Bocu, în numărul din 8 I.c.: „*S-au rostit acuzațiuni grave la... (cenzurat)...adresa Institutului Social Banat-Crișana cu foștii trădători metamorfozați în naționaliști și s-au cerut retragerea membrilor național-țărăniști din aceste grupări...*” Pentru că am făcut propagandă națională contra deznaționalizării românilor, propagandă religioasă, propagandă monarhică și propagandă sanitară și economică. Bun! Îi privește! Dar este un lucru care mă privește pe mine personal și peste care fapt nu pot trece deoarece este comentat deja în public. Anume atitudinea Fundațiilor Regale față de persoana mea punându-mi-se întrebarea cum că Fundațiile omit pretutindeni persoana mea? Că Fundațiile poartă interesul Institutului nostru este evident din moment ce i s-a acordat o subvenție atât de însemnată. E drept că Institutul nu este agreat de către forurile în drept și atunci eu trebuie să mă conformez având numai două posibilități: ori abandonez în viitor metoda monografică retransându-mă exclusiv pe teren teoretic ori să mă retrag de la Institut ca să nu periclitez instituțiunea.

Să fiu bine înțeles D-le Ministru! Din cele mai sus relatate rezultă clar că o echipă serioasă, așa cum o concep eu, și cum am organizat eu pe a noastră, numai așa va putea activa cu succes pe teren dacă se va dispune de autoritatea necesară. Până în prezent eu aveam această autoritate. Mai recent simt însă că ea slăbește în loc să se întărească. Aceasta am observat-o nu numai în j(udețul) Caraș unde a-și fi atribuit aceasta ignoranței fără de sfârșit al celor de la Prefectură însă greutățile care mi s-au pus chiar la Timișoara din partea Primăriei mă face să bănuiesc. Anume nu numai că nu s-a redus subvenția promisă în Martie cu 150 000 lei, pe baza cărei promisiuni am compus bugetul nostru, hotărând și descinderea la Pojejena (altcum dacă știam că nu ni se va acorda această sumă nu ne deplasam așa departe), la 50 000 lei fiind despre aceasta încunoștințat cu două zile înaintea plecării noastre (din care sumă ni s-a lichidat pentru acoperirea cheltuielilor administrative 25 000 lei încă în luna Mai astfel pentru echipă am obținut 25 000 lei), ci ni s-a refuzat și camioneta pentru transportul bagajelor, a biroului, a bucătăriei și a troițelor încât toate aceste transporturi ne-au costat aproape 40 000 lei deoarece distanța este mare lipsită de comunicație. Dar ce este și mai semnificativ: ni s-a refuzat concedierea unui funcționar mic de la contabilitate, echipier foarte bun pentru anchetarea fișelor economice...

Am relatat toate aceste fenomene care mă lasă bănuitor deoarece până de prezent nu am observat niciodată asemenea ostilitate și indiferență. Astfel a trebuit ca să-mi pun eu însumi întrebarea scrutând taina acestei atitudini. Și nu pot trage alte

concluzii decât de ordin personal. Lumea așa zice, că nu sunt susținut de centru. Se prea poate! Dar atunci nu înțeleg de ce să mă încadrez undeva unde nu sunt dorit...

În câteva zile voi fi așa liber a trimite Excelenței Voastre un raport detaliat despre rezultatele obținute la fața locului. De altcum după multe tergiversări, în fine, monografia de la Belinț va fi terminată, când voi ruga Excelența Voastră să binevoiați a ne onora cu un „Cuvânt înainte”² la prima monografie (a) noastră.

Primiți, D-le Ministru, asigurarea deosebitei mele considerațiuni

Cu respect al Excelenței Voastre

(C. Grofșorean)

A.M.B.M. MD 34/ 9752

¹ Comloșul Mare era localitatea unde bunicul lui Cornel Grofșorean fusese primar.

² „Cuvântul înainte” a fost scris până la urmă de C.C. Teodorescu, Rectorul Politehniciei și Președinte al Institutului bănațean.

14

(Timișoara) 1 octombrie 1936

Domnule Ministru!

Dl. judecător de la Gherla: dr. Iosif Jivan, bănațean de origine¹, vara trecută a fost delegat de către Ministerul de Justiție, ca să studieze unele probleme juridice în Banat, alături de echipele monografice. Astfel dl. judecător s-a prezentat și la Institutul nostru, luând parte activă timp de 20 de zile-la ancheta monografică din Pojejena-de-Jos, unde a studiat problema gravă și încurcată a reformei agrare, adică a Comunității de Avere, care forma proprietatea Reg(imentului) 14 grăniceresc din Biserica Albă².

Domnia Sa a depus o muncă extraordinar de minuțioasă și conștiincioasă deslușind după multe cercetări, situația adevărată care se prezintă în felul următor:

În valea Dunării-la circa 26 de comune-nu s-a aplicat reforma agrară, deoarece nu erau pământuri disponibile, având în vedere că întinsele păduri, livezi și pășuni ale Comunității de Avere din Biserica Albă formând un complex indivizibil, nu se putea expropria fără asentimentul guvernului iugoslav.

Discuțiile și tocmelile au durat 15 ani de zile, până ce din urmă anul trecut cele două state au căzut de acord, urmând despăgubirea proprietarilor iugoslavi. Și aici intervine momentul „*vaiah*”. Statul român în loc să aplice reforma agrară, a expropriat toată averea pe seama sa, deși aceste imobile-ca și cele din Caransebeș ale Comunității de Avere a Reg(imentului) 13 grăniceresc austriac bineînțeles/formează proprietatea exclusivă a familiilor grănicerești. Și dacă din cine știe ce considerente n-a consimțit

ca să reînființeze Comunitatea acestei averi, racordând-o administrației din Caransebeș, avea datoria cea mai elementară, să împrăștiarească pe foștii proprietari. Ori, nu așa s-a întâmplat. Ci statul a împărțit pe seama comunelor păduri și pășuni/parcă în baza legii reformei agrare nu ar fi fost obligat la aceasta/reținându-și un teritoriu însemnat ca rezerva statului, fără nici un drept legal.

Urmarea este că în Valea Dunării se manifestă o nemulțumire efervescentă și amenințătoare, deoarece Oficiile silvice desfășoară o persecuție ostilă împotriva populației sub cuvânt de contravenții silvice. Amenzi care se urcau la sute de mii/mai mult: în comuna Naidăș-la nordul Clisurei suma amenzilor se ridică la 7 milioane lei/exasperând întreaga țărănie.

Un alt inconvenient grav este că, țărani în timp de guvernul român și iugoslav, tratau problema 16 ani de zile, în lipsă de pământ și fiind scurtați de beneficiile reformei agrare, apoi instigați de politicieni, au ocupat terenurile arabile. Astfel la Pojejena circa 600 jughere. Statul însă, nu recunoaște aceste ocupațiuni. De aici se nasc încurcături, litigii, neîndestuliri până la revoltă.

În situația aceasta țărani din Pojejena română s-au adresat-de două ori-către Majestatea Sa. Și aici intervine momentul foarte delicat, deoarece organele în subordine, deși sesizați de către cabinetul Majestății Sale n-au luat nici o măsură. Parte din neglijență, parte din incapacitate de (a) afla un deznodământ echitabil. Urmarea psihică este, însă foarte defavorabilă având în vedere că în conștiința acestor grăniceri trăiește și azi încă convingerea unor privilegii acordate de către Casa de Habsburg. Iar azi se văd frustrați de aceste privilegii, deși se adresase „Împăratului român” cum zic ei. Având ferma convingere că, după declarațiile Majestății Sale de la Caransebeș, unde Regele a declarat că își asumă patronajul asupra grănicerilor din sudul Banatului, că și lor li se va face dreptate.

Din expunerea acesta succintă rezultă clar necesitatea imperioasă de a aranja odată definitiv problema, înaintând un memoriu-prin intermedierea Excelenței Voastre-Majestății Sale, socotind că, aici este vorba de prestigiul dinastic. În acest memoriu Comitetul-în baza studiului temeinic al d(omnului) Jivan va face propuneri cu referire la modul rezolvării definitive.

În consecință am onoare a Vă ruga, să binevoșiți a acorda o audiență d(omnu)lui Jivan, ca să aibă posibilitatea de a Vă expune situația. Totodată rog Excelența Voastră, să binevoșiți a sprijini la Ministerul de Instrucție cererea justă a soției (d)lui magistrat. Ar fi un gest de recunoștință din partea Institutelor sociale, pentru munca depusă de dl. Judecător.

Primiți dl. Ministru, asigurarea devotamentului meu, cu distinsă stimă a Excelenței Voastre.

(C. Grofșorean)

¹ Iosif Jivan, magistrat la Ocolul mixt Gherla, jud. Someș, fost delegat din partea Ministrului de Justiție la Judecătoria Moldova Nouă. A mai participat și la cercetările din Căianul Mic (Someș-1937) și Șanț (Năsăud-1938), alături de echipele Institutului Social Român.

² Iosif Jivan a publicat în urma cercetărilor: *Situația din Clisură și litigiul româno-sârb*, în „Sociologie Românească”, II(1937), nr. 7-8, p. 351, unde a expus pe larg situația cercetată.

15

(Timișoara) 13 martie 1937

Domnule Director General!

Alăturat avem onoare a Vă înainta raportul detaliat al d(omnu)lui dr. Jivan și al d(omnu)lui dr. Grozescu, referitor la situația economică a populației din Pojejena de Jos, împreună cu un memoriu rezumativ al Comitetului nostru, rugându-Vă:

Să binevoiți a lua în dezbateră problemele abordate în acest memoriu, urmând că „Fundațiile Regale Regele Carol al II-lea” să ia măsurile care le va socoti necesare. Din partea noastră propunem:

- efectuarea grabnică a împrumutării, deoarece este inadmisibil că statul să aplice numai exproprierea, fără a respecta și prescripțiile legale referitoare la împrumutarea. Cu atât mai vârtos că, în cazul de față s-a expropriat averea însăși a grănicerilor și nu o moșie oarecare a unui moșier. Totuși populația despuată de averea ei colectivă, nu a beneficiat de împrumutarea. Urmarea este că, cei îndreptățiți la acest beneficiu, văzând că timp de 17 ani nu li se face dreptate, au ocupat forțat unele teritorii, transformându-le în arătură vie, intravilane, sălașe etc. Pentru a fi acum urmăriți cu sute de mii de amenzi, sub titlul de contravenție silvică, fiind considerate aceste teritorii pădure, deși de zeci de ani nu mai există împădurirea.

- Mai propunem că, contravaloarea terenului expropriat, în suma de 100 milioane lei/40 mil(oane) în numerar și 60 mil(ioane) în efecte/depozitată la Casa de Depuneri, să fie trecută la Ministerul Coperăției, urmând că din această sumă să se înființeze mai multe cooperative sătești în Clisură, pentru exploatarea pădurilor statului, eliminând astfel intermediarii și asigurând comunelor un venit legal, deoarece aceste sate duc o mizerie indescritibilă.

- La fel propunem că, pescuitul să fie echitabil reglementat și în interesul populației nevoiașe, deoarece de când pădurile sunt defrișate, de când minele nu mai

lucrează și U.D.R. și-a redus activitatea în aceste ținuturi, populația este expusă la foamete, deoarece din puținul pământ de care dispun pe fâșia îngustă între Dunăre și dealuri, nu acoperă necesitățile elementare.

Pentru efectuarea acestor lucrări, în care ar intra și reglementarea situației deplorabile a Cărților Funduare din Moldova-Nouă, am propune pe dl. dr. I. Jivan, magistrat la Judecătoria din Gherla și pe dl. dr. Grozescu avocat, șeful contenciosului C.A.M. din Timișoara, un bun cunoscător al cooperației, cari sub controlul Institutului nostru ar aranja aceste probleme atât de vitale din ținutul Clisurei, unde pe lângă bolile endemice, se manifestă o desnaștere generală, care caută refugiu într-un sectarism prost, ori la biserica ort(odoxă) sârbească, unde aceste neîndestuliri sunt foarte dibaciu exploatare. Astfel se explică că, în România întregită, la 17 ani după unire, de-a lungul graniței de vest se observă o lentă desnaționalizare a elementului autohton român.

Din aceste considerente socotim necesară o cât mai grabnică intervenție energetică și hotărâtoare.

În aceste sentimente, D(omnu)le Director General, primiți asigurarea distinsei considerațiuni a Comitetului întreg.

Cu respect

Vicepreședinte
(C. Groșorean)

Președinte
(C.C. Teodorescu)

B.J.T., vol. 1, f. 157

16

(Timișoara) 23 martie 1937

Domnule Director General,

Institutul Social Banat-Crișana, cu sprijinul material și prețiosul concurs moral al Fundațiilor Regale, a făcut în toamna anului 1936, cercetări sociologice în valea Clisurii și în special în comuna Pojejena de Jos, județul Caraș.

După prelucrarea materialului ridicat de pe teren, Comitetul Institutului, la sesizarea anchetatorilor, a găsit că este imperios necesar să Vă prezinte situația „ocupațiilor”, a cărei soluționare depinde în mare măsură de intervenția pe care o veți face D(umnea)Voastră pe lângă titularii departamentelor Interne, Agricultură și Domenii și Cooperație-titulari sesizați de noi cu un raport și memoriu similar celor anexate la această adresă.

În credință că, veți contribui cu binevoitorul D(umnea)Voastră concurs pentru a pune capăt suferințelor populației clisuriene-primiți, Vă rog Domnule Director General, asigurarea deosebitelor noastre considerațiuni.

Președinte
(C.C. Teodorescu)

B.J.T. vol. 1 f. 109.

17

(Timișoara) 26 Martie (193)7

Domnule Director General,

Institutul Social Banat-Crișana, împlinind în luna Mai a.c. cinci ani de existență, a hotărât să sărbătorească, în cadrul cuvenit, însemnătatea primei și celei mai grele etape de existență.

Apreciind ajutorul și material pe care l-ați acordat permanent Institutului nostru, Comitetul își face o deosebită plăcere să Vă invite la această manifestare¹.

Pentru a Vă putea avea negreșit în mijlocul nostru, Vă rugăm Domnule Profesor, să binevoiți a ne comunica în timp util data din luna Mai la care sunteți disponibil și dispus să ne onorați cu prezența DVoastre. După această anunțare ne vom fixa data adunării, publicitatea și programul ei².

Primiți, Domnule Director General, asigurarea deosebitelor noastre considerațiuni.

Președinte
(C.Grofșorean)

B.J.T. f. 111

¹ În sensul acesta s-a publicat un Raport semnat de I. Negru, *După cinci ani de activitate*, în „Revista Institutului Social Banat-Crișana, V (1937), nr. 19-20, p. 79-80.

² Dimitrie Gusti nu a participat la manifestări, fiind nevoit să organizeze Pavilionul României la Expoziția de la Paris.

18

Timișoara 13 aprilie 1937

Domnule Director General,

În campania monografică efectuată de echipa Institutului Social Banat-Crișana în comuna Sârbova, județul Timiș-Torontal, în vara anului 1936, medicul de

circumscripție aflător în Buziaș, dr. Dimitrie Ciurciu, nu a avut nici o activitate, în cadrele echipei noastre medicale.

Așa fiind sunteți rugat a nu aproba suma de 3000 lei pe seama respectivului medic, ci pe seama dr. I. Prunea, medic la spitalul de copii din Timișoara.

Dacă suma din greșeală a fost totuși aprobată și eventual vărsată la mâna medicului de circumscripție dr. D. Ciurciu Vă rugăm să binevoiți a ne comunica și nouă.

Primiți, Domnule Director General, asigurarea deosebitei noastre considerațiuni.

Președinte

(C.C.Teodorescu)

B.J.T. f. 13.

19

Timișoara 17 iunie 1938

Domnule Profesor,

În conformitate cu sugestiunile Domniei Voastre, Comitetul Institutului nostru în ședința din 7 iunie crt. a hotărât ca ancheta noastră monografică din acest an și să aibă loc în comuna Glimboca jud. Severin, de la 15 august la 15 septembrie când vom continua cercetările făcute de Echipa Regală din anul trecut.

Totodată Institutul aduce călduroasele sale mulțumiri pentru sprijinul acordat de Domnia Voastră și pentru faptul ce ați binevoit să încuviințați ca lucrările noastre din acest an să fie conduse de dl. Golopenția, colaboratorul Dvs.

Primiți Vă rugăm Domnule Profesor, espresiunea distinselor noastre considerațiuni.

Președinte
(C.Grofșorean)

Secretar General
(E. Botiș)

B.J.T. vol. 1, f. 169.

20

Timișoara la 18 Aprilie 1939

Excelență!

După multe dibuiri s-a cristalizat aci, la noi, opinia asupra felului de colaborare a Institutului Social Banat-Crișana cu Institutul de Cercetări Sociale

al României¹. Anume luând contact cu membrii marcanți ai Institutului nostru s-a constatat că, convingerea generală este, ca Institutul să-și păstreze și pe mai departe independența și autonomia sa ca persoană juridică proprie, deoarece Institutul Social Banat-Crișana a intrat prea adânc în conștiința opiniei publice din Banat, ca să fie utilă desființarea sa și fuzionarea cu Centrul, pierzându-și individualitatea proprie.

Astfel dorința noastră a tuturor este că, Institutul Social Banat-Crișana să rămână așa cum este azi, conform cu statutele sale aprobate de către Tribunal încă în 1932. Urmând că Institutul Social de la București să se autorizeze cu reprezentarea Regionalei, adecă încredințându-ne cu agendele Regionalei.

În consecință Institutul nostru își menține organizația sa așa cum este de prezent, cu președinte, vicepreședinte, secretar, casier, censori și comitet aleși de către adunarea generală și cu personalul administrativ și cu tehnicieni numai de către comitetul nostru, conform prescripțiilor statutare. Iară Centrul numește un director/fără vicepreședinte, deoarece Institutul nostru își are organele sale statutare/și acordă o subvenție, destinată pentru cercetări științifice. Astfel Institutul nostru ar fi în strânsă colaborare cu Centrul, având să execute planul științific de către Centru. Adecă numai în privința problemelor științifice ar fi în subordonare față de Centru².

Dealtminteri o asemenea deslegare a preconizat și Excelența Voastră, militând pentru autonomia Regionalelor³. Eu am fost acela, care propusesem afilierea. Plan, ce azi numai îmi surâde. Dar chiar și legea Serviciului Social în art. 16 prevede o asemenea federalizare⁴. Ori, în cazul de față se impune mai mult federalizare, decât fuzionarea, deoarece situația noastră diferă de celelalte Regionale, cari abia de aci încolo vor înființate de către Centrul: pe când noi avem un trecut de opt ani de zile, avem prestații, recunoscute de toată opinia publică din Transilvania. În urmare nu ar fi consult-mai cu seamă sub împrejurările actuale-ca să nu ținem cont cu această opinie, respectându-ne tradiția aproape unui deceniu.

Dar trebuie să Vă mărturisesc sincer că, și eu personal sunt deziluzionat, observând debandada ce este la centru de când Excelența Voastră lipsește din Țară⁵. Pentru a documenta această observație, alături adresa Centrului nr. 12 300 din 28 Martie a.c. din care se desprind unele momente foarte ciudate⁶.

Înăinte de toate remarc faptul că, până ce eu pretinsesem 1 1/2 milion lei pe seama Institutului nostru pe anul de gestiune 1939-1940, ni s-a acordat 700 mii lei. Așa se vede Centrul nu știe că, Banat varsă anual peste 3 miliarde lei visteriei statului și în urmare ar avea drept să ridice unele pretențiuni oarecare, când este vorba de interesul social al acestui ținut.

Din această sumă-cum zice adresa-am avea să acoperim cheltuielile de tipar ale monografiei de la Sârbova, adecă circa 150 mii lei. Rămân, deci, 550 mii lei, având din această sumă să achităm și toate cheltuielile echipei timp de trei luni⁷. În adevăr nostim.

Direct umoristic este pasajul: „*sumele pentru personal sunt prea mari față de sumele pentru material*”. Noi socotem că, la un Institut social prevalează personalul uman, care este chemat, ca să facă cercetări științifice. Când colo ni se reproșează acest principiu elementar. În consecință sunt foarte curios că, cine va (i)eși la față locului; ori dacă avem să facem cercetări cu absolvenții, cine va prelucra materialul strâns de dânșii, mai cu seamă că se proiectează întocmirea unei monografii a plasei. Cu atât mai vârtos că, absolvenții după trei luni de serviciu se reîntorc la vatră.

În general îmi pare curioasă monografia plasei. De când formează plasa o unitate socială? Știam că ea este o unitate administrativă, foarte variabilă și mai știam că unitate sociografică este familia, satul, regiunea, problema, dar o plasă? În care plasă nu se întreține zeci de probleme, ce trec în circumscripția altor plase⁸.

În definitiv chestiunea nu ne interesează. Dacă Centrul a hotărât astfel noi ne supunem. Ași vrea, însă, să știu: cine va strânge materialul? Deoarece este evident că, monografia unei plase nu se poate întocmi-dacă vrem o lucrare serioasă-decât anchetând toate satele, ori măcar parte cea mai mare a satelor din acea plasă. Aceste anchete nu le putem noi face, având numai o singură echipă-dacă ni se va trimite echipieri; însă, nu prea numeroși, deoarece din 550 mii lei nu putem alimenta o echipă mai numeroasă timp de trei luni-ci se vor secătui prin echipele regale. Urmând că noi numai să le controlăm și să le îndrumăm din punct de vedere metodic. Astfel se va strânge un material monografic din circa 20-25 comune/la noi plasele sunt compuse din circa 30-35 comune/. Materialul, deci, în parte va fi prelucrat de Centru, în parte de noi. Cu cine? Echipieri permanenți n-avem deoarece din 550 mii lei-dacă avem să alimentăm echipa, să-i achităm spezele de deplasare, chiria etc.-nu putem angaja specialiști. Răspunsul îl aștept de la Centru...

Un alt pasaj foarte edificator pentru munca spirituală, când ni se comunică că, de la Institutul de cercetări sunt mai prost salariați ca cei de la Serviciul Social/. Credeam că și noi facem parte din Serviciul Social-conform art.16 al Legii-acuma am aflat contrariul/. Astfel subsemnatul am evoluat de la leafa unui director ministerial la 10 mii lei, apoi acuma la 6 000 lei/leafa unui grefier de la Curte/, urmând ca să bat drumurile plasei de model timp de trei luni, neglijându-mi definitiv profesiunea mea. Și ce este și mai nostim: secretarul general n-are leafă, dacă directorul este salariat. Adecă directorul să facă tot, având în vedere că nu se va afla nici un intelectual care să se angajeze gratuit a lipsi trei luni de la sediul profesiunii sale./ în asemenea împrejurări nu mai reflectez a fi director./

Și mai clasică este îndrumarea apodictică-parcă am fi nește subordonați-că Institutul nostru nu dispune decât de un secretar și de un secretar de redacție, care să nu râdeți d-le Profesor-trebuie să facă și pe contabilul. Ionescu al nostru, contabil expert al Politehniciei, ca secretar de redacție⁹. Unde ești Tu Caragiale!...Noi, aci acasă, mici și modești cum am fost, aveam contabilul separat, secretar de birou, secretar de redacție, dactilograf, toate fiind acoperite din un buget de 3-400 mii lei anual. Și dacă aveam nevoie de alt personal, angajam-cu aprobarea Comitetului-încă ajutoare, după trebuințe, deoarece conducerea fiind înțelegătoare și având încrederea în noi, nu ne punea piedeci, când aveam nevoie de personal auxiliar. Acuma-după concepția Centrului-când lucrăm pe teren d.e. și avem nevoie eventual de 2-3 dactilografi, va trebui să fugim la București pentru a obține aprobări. Așa nu înțelegem colaborarea. Nu suntem învoiți a ne supune unei tutele degradante.

Ca să mai vorbim de pasajul, care reglementează salarizarea echipierilor permanenți pe 6 luni. Adecă trei luni pe teren și trei luni ulterior, pentru a prelucra materialul./ materialul pentru o monografie a plasei!/
Sunt apoi și mici inconveniente, ce displac. Astfel în adresa aceasta ni se prescrie contabilitatea publică. Cu câteva săptămâni mai în urmă, când am pus noi această întrebare Centrului, ni s-a răspuns contrar, afirmându-se că, nu suntem supuși prescripțiilor contabilității publice. Adecă unul ne da într-un fel deslușiri, altul în altfel. Așa s-a întâmplat și cu adresa prin care nu s-a cerut, ca să facem propunere pentru numirea secretarului general/care nu va fi salariat!/. Noi, acuma câteva săptămâni în urmă propusesem atuncia nu știam încă hotărârea că, acest organ nu va fi salariat-pe d-l Dr. Emil Botiș, care și până acuma era secretarul gen. Al Institutului. Adecă nici nu a fost citită adresa noastră, ori, ajunsese la alt referent. Așa se administrează în absența Domniei Voastre un Institut Social, care vrea să îndrume administrația unei Țări...

Tot atâtea momente, cari m-a deprimat, întărindu-mi hotărârea, ca noi să ne menținem organizația noastră așa cum există azi, colaborând, însă, foarte strâns pe teren științific, așa cum dispune și legea. Din aceste considerente am onoare a Vă supune următorul proiect de statute, rugând Excelența Voastră, să binevoiți a acorda adesiunea Domniei Voastre, când noi apoi am convoca imediat adunarea generală, pentru a decide această colaborare. Proiectul meu este următor:

Art...

Institutul Social Banat-Crișana, instituție autonomă, cu personalitate juridică proprie, este încredințată cu agendele Regionalei din Timișoara.

Art... Numele aceste Regionale este: Institutul Social Banat-Crișana. Regionala din Timișoara a Institutului de Cercetări Sociale al României.

Art... În scopul colaborării Centrul numește un director salariat conform normelor stabilite de Centru. Acest organ reprezintă interesele Centrului.

Art... Toate celelalte numiri se vor face de către organele statutare ale Institutului Social Banat-Crișana, conform prescripțiilor din statutele proprii.

Art... Institutul de Cercetări Sociale al României, împreună cu Regionala stabilesc programul planului de lucru anual, având Centrul drept, ca în privința executării acestui plan de lucru să dea îndrumări științifice și să exercite un control.

Art... pentru a înlesni activitatea Institutului Social Banat-Crișana, Centrul va pune la dispoziție o subvenție anuală.

Art... Suma astfel acordată va fi utilizată conform dispozițiilor date de către organele statutare ale Institutului Soc. Banat-Crișana. Centrul, însă își rezervă dreptul de a controla gestiunea sumelor acordate ca subvenție de către Institutul de Cercetări soc. al României.

Art... în caz că și personalul Regionalelor va fi asimilat funcționarilor publici, în conformitate cu art.22 din Legea Serviciului Social, Centrul își rezervă dreptul de a hotărî în privința aceasta, luând și avizul Comitetului Regionalei.

Aceasta ar fi propunerea mea. Cred că, așa concepută colaborarea, ea nu atinge nici demnitatea Centrului, nici susceptibilitatea provinciei, stabilind un raport de coordonare, deoarece-repet-aci, la Timișoara nu este vorba de o instituție nouă, ci de una cu un trecut apreciat de opinia publică.

Sub asemenea împrejurări, și numai cu consimțământul unanim al adunării generale ași putea primi însărcinarea ca director, deoarece eu nu pot părăsi institutul, creația mea, sub nici o formă. Iară refuzul meu, ori, refuzul adunării generale de a se afilia Centrului ar stârni resens și în jos și în sus. Momente ce necondiționat trebuie evitate, îndeosebi azi.

Din aceste motive am onoarea a ruga Excelența Voastră, să binevoiți a consimți la rezolvarea aceasta a chestiunii, ce ne târăgănează de 4 luni de zile, încunoștințând de urgență atât Centrul, cât și pe subsemnatul, deoarece timpul trece și noi ar trebui ca să ne pregătim pentru campania de vară. Orice amânare ne pune în situație, încât nu vom putea eși anul acesta pe teren...

În speranța unei revocări pe traseu, Vă rog, Domnule profesor, să primi asigurarea devotamentului meu sincer.

cu distinsă stimă al
Excelenței Voastre:
(C. Grofșorean)

D.J.C.S.A.N. nr. inv. 380

¹ Institutul Social Român (I.S.R.), înființat de D. Gusti, s-a transformat în 1938 în Institutul de Cercetări Sociale al României (I.C.S.R.), urmând ca celelalte institute create după modelul I.S.R., să devină „regionale”.

² Subordonarea I.S.B.C. față de „Centrul” de la București nu a fost acceptată necondiționat.

³ Nu numai în „*probleme științifice*” s-a manifestat această subordonare, dar și în organizarea viitoarelor cercetări, uneori benefic pentru Regionale.

⁴ Conform art. 16, filialele I.C.S.R. vor fi la Chișinău, Iași, Cluj, Cernăuți, Craiova, Constanța, Timișoara.

⁵ Posibil ca D. Gusti să fi fost la acea dată în New York organizând Pavilionul României pentru Expoziția Internațională.

⁶ Se referă la o adresă trimisă de Traian Herseni, în care se prezentau schimbări în viitoarea configurație a Regionalei Banat (la Scrisori primite).

⁷ Cele trei luni erau rezervate cercetărilor din plasa Bozovici, care au debutat la 29 iunie 1939.

⁸ Nedumerirea lui C. Grofșorean se explică prin schimbarea paradigmei de cercetare. Conform acesteia, pentru împlinirea dezideratului „Știința națiunii” și a „Atlasului Sociologic al României” se impuneau modificări, una dintre ele era reprezentată de cercetarea și elaborarea de „monografii regionale”.

⁹ Gheorghe Ionescu va fi contabilul I.S.B.C. până în 1942, după care și-a dat demisia, rămânând încadrat la secția etnografică, în calitate de expert fotograf, contabilitatea urmând a fi făcută de Romulus Miloș.

21

Timișoara, 14 noiembrie 1941

Mult Stimat Domnule Profesor!

În conformitate cu promisiunea noastră, am onoare a Vă trimite memoriul întocmit de către dl. dr. Botiș referitor la istoricul Institutului nostru. Totodată semnalez și trimiterea extraselor din reviste.

Cât privește monografia sintetizată a graniței bănățene, până de prezent au apărut în revistă următoarele studii: Grofșorean, *În țara dacilor*; Ion Stoia Udrea, *Asfințitul steagurilor*; I. Stiniguță, *Valea Almăjului*; T. Botiș, *Judecătoriile comunale din Almăj*; A. Tomici, *Ungurii din Țara Severinului*; E. Secoșan, *Izvoade almăjene*; Gh. Atanasiu, *Igiena casei în Almăj*; M. Bucătura, *Educația și școala poporului din Almăj*; N. Ursu, *O nuntă în Valea Almăjului*; N. Tomici, *Sate românești și sate ungurești din Banat*; Gh. Atanasiu, *Folklor literar din Valea Almăjului*; C. Buracu, *Cronica istorică a Almăjului*; M. Șora, *Viața*

religioasă și morală în comuna Pojejena română; N. Ursu, *Monografia muzicală a comunei Ohaba-Bistra*; dr. Jivan, *Situația din Clisură*¹.

Iar în numărul de sub tipar: I. T. Crișan, *Folclor muzical în Ohaba-Bistra*; dr. Grofșorean, *La valea Dunării*.

Din toate aceste lucrări s-au întocmit 200 de exemplare extrase din cari se va compune *Monografia graniței*, deoarece în lipsă de mijloace suficiente, n-avem posibilitatea, ca să scoatem o lucrare proprie, având să ne îndestulim cu o asemenea cârpeală, pentru a evita că materialul strâns să se irosească în sertare. Căci situația noastră financiară nu s-a schimbat cu nimic. Centrul tot nu vrea să ia la cunoștință că există aici o instituțiune provincială, unică care acționează însă, demnă de a fi sprijinită. Însă pentru asemenea mișcări culturale, statul român n-are parale.

Primiți, d-le Profesor, asigurarea stimei mele respectuoase

Al Excelenței Voastre

C. Grofșorean

B. J. T. f. 64.

¹ Toate studiile menționate au fost publicate în „Revista Institutului Social Banat-Crișana”, nr. 27, 28-29, 30, 31-32 și 33-36 din VIII(1940) și ian-apr. IX(1941).

22

(Timișoara), 15 Iunie 1943

Mult stimată Domnule Profesor!

Cu oarecare satisfacție și mândrie am onoarea a Vă aduce la cunoștință că Institutul nostru a hotărât redactarea istoriei Banatului¹ angajându-se la această frumoasă lucrare câțiva domni profesori universitari și o pleiadă de intelectuali din Banat.

Lucrările sunt în curs și planul este că fiecare epocă să fie de alți specialiști tratată, urmând ca aceste studii să fie apoi date publicității pentru a supune materialul astfel discuțiilor necesare și numai după aceea să se redacteze lucrarea definitivă, ca o sinteză a studiilor anterioare.

Natural, ca la toate manifestațiunile lipsește „*nervus rerum gerendarum*”. Astfel n-avem posibilitatea ca să face, aceste publicări anterioare. La început speram că voi putea publica materialul în revista noastră deoarece Ministerul Propagandei ne promisese o subvenție lunară de 25 000 lei. Nu e mult dar totuși aveam posibilitatea ca să facem față recerințelor. Acum ni s-a adus la cunoștință că și această subvenție modestă este sistată încât voi fi nevoit ca să suspend apariția

revistei cu data de 31 august deoarece numărul dublu mai-august este sub tipar.

În această situațiune precară am onoarea a Vă ruga să binevoiți a interveni la D-L Ministru Petrovici² pentru acordarea unei subvenții mai însemnate ca să putem duce la bun sfârșit inițiativa noastră atât necesară chiar în vederea evenimentelor în curs.

Mulțumindu-Vă în prealabil pentru această bunăvoință, Vă rog, D-le Profesor, să primiți asigurarea devotamentului meu

Al Excelenței Voastre
(C. Grofșorean)

A.M.B.M., MD 34/9750

¹ Proiectul nu s-a mai realizat.

² Ioan Petrovici (1882-1972) filozof și om politic, fost ministru al Culturii Naționale și Cultelor, de mai multe ori deputat, membru al Academiei Române din 1934, la data scrisorii Ministru al Propagandei.

23

(Timișoara) 24 iulie 1943

Mult stimată domnule Profesor,

Alăturat avem onoare a Vă trimite chitanța originală cu două copii referitoare la subvenția transmisă Institutului nostru prin Banca Românească în suma de 200000 lei adică douăsutemiilei.

Folosindu-ne din nou de acest prilej, Vă exprimăm încă odată cele mai sincere și adânc simțite mulțumiri pentru interesul constant și permanent ce-l purtați față de Institutul nostru.

Asigurându-Vă Domnule Profesor de adâncă noastră grațitudine Vă rugăm să primiți expresia distinselor noastre considerațiuni.

Președinte
C. Grofșorean

Secretar
V. Nedela

B.J.T. f. 10

Mult Stimat Domnule Profesor!

Institutul nostru începe să ia un avânt din ce în ce mai îmbucurător. Cum am mai semnalat, s-a înființat de curând Secția etnologică, agrară (interesându-ne și pe noi problema proletariatului agricol, teza d-lui D.R.Ioanițescu), etico-juridică; astfel avem în funcție 5 secțiuni dinamice, urmând verosimil, și secția învățământului, pretinsă de unii profesori. (Până acuma activa secția istorică și cea etnografică)¹. În vederea acestui avânt resursele materiale dovedesc a fi foarte insuficiente deoarece fiecare secție ar dori să-și publice studiile de specialitate care se vor desbata în prealabil. (Așa cum se întâmplă cu secția istorică). În frământarea aceasta de interes financiar îmi vine oferta direcțiunii din localitate a „Daciei Traiane”² pentru a lua revista noastră în editura acestei întreprinderi oficiale formând proprietatea Ministerului de Propagandă (ca regie publică adică societate pe acțiuni, având Ministerul majoritatea acțiunilor dacă nu totalitatea lor). Problema are două aspecte: ori că revista va fi numai tipărită acolo ceea ce totuși înseamnă un avantaj căci spezele sunt mai reduse, având tipografia mașină lynotip, ori că revista și toate publicațiile noastre trec în editura întreprinderii. În primul caz tot noi avem și suportăm spezele de tipar, acomodându-ne mijloacelor noastre destul de modeste. În ipoteza a doua se pune întrebarea: ce urmărește „Dacia Traiană”, scop lucrativ-mercantil ori unul cultural atâta timp ce întreprinderea face parte din patrimoniul Ministerului de Propagandă... În această ipoteză, ce după părerea mea ar corespunde interesului general, obștesc, problema grea a tiparului ar fi fericit soluționată având posibilitatea ca să tipărim lunar câte un fascicol cu (cc.6 coale), apoi monografiile și, în fine, studiile de specialitate ale secțiilor deoarece nu tot materialul ar încăpea în revistă și nu fiecare studiu se potrivește pentru o publicațiune periodică. Evident, Ministerul adică „Dacia Traiană” nu poate abandona de cu totul și partea comercială, urmând ca ea să se îngrijească de aceasta cu ajutorul Ministerului deoarece cu puțină bunăvoință foarte ușor s-ar putea plasa revista și monografiile la bibliotecil primare și secundare, la comunele mai mari, la plășile și alte oficialități din județele Timiș-Torontal, Arad, Caraș, Severin și Hunedoara, adică pretutindeni în această regiune unde problemele abordate de noi au un interes general, necesar de a fi cunoscut de toată lumea intelectuală. Și ar fi încă o regiune pe care bucuros aş încadra la mișcarea noastră: Oltenia. Nu din vreun orgoliu prost, regional, ci în vederea situației precare a Banatului. Simt instinctiv că Oltenia are menirea istorică ca să sară în ajutorul Romanității din Banat deoarece elementul bănățean singur nu

va fi capabil ca să înfrunte emulația minorităților conviețuitoare. Și cum Oltenia a fost cândva parte din acel faimos Banat al Severinului nu văd nici un motiv care să împiedice apropierea acestor două regiuni înlesnind-prin muncă culturală comună-unificarea sufletească atât de mult dorită și atât de necesară; nu pentru moment căci, spre fericirea neamului, evenimentele grave în curs au cimentat această unire, pentru timp de pace când din nou se vor ivi divergențe de interese cum este, dealtminteri, și firesc. Mai mult: sunt necesare dacă ele pot fi canalizate înspre o evoluție sănătoasă. Și în nici un punct nu se poate atinge mai ușor acest scop ca în domeniul spiritualității. În orbita acestui obiectiv cred că Domnia Voastră a-ți putea interveni decisiv îndrumând intelectualii din Oltenia înregimentați cu noi, să înscrie dâșii la Institutul nostru, noi la regionala din Craiova, urmând să ținem ici-colea chiar și ședințele comune când s-ar pune problema de interes comun. Apoi să înceapă și dâșii să colaboreze la Revistă abordând problemele din Oltenia căci este trist și supărător că noi nu cunoaștem problemele de acolo și (ei) ale noastre de aici deși suntem vecini, avem trecut comun și viitor comun. În felul acesta „Dacia Traiană” ar avea și regiunea întinsă a Olteniei majorându-și astfel venitul. Ca punct de reper al unei convenții între noi și această întreprindere ar fi: cedarea, din partea noastră a tuturor subvențiilor ce ni s-ar acorda de către Ministerul Propagandei pentru Revistă, monografiile și publicațiunile de specialitate reținându-ne nouă numai sumele acordate pentru deplasările la fața locului spezele de administrație, spezele eventuale cu monografiștii, etc. adică tot ce este în strânsă legătură cu activitatea științifică. Soluția ce ar înlesni enorm activitatea noastră având posibilitatea ca să dăm un randament impresionant activității Institutului, manifestându-se aci, la granița aceasta contestată o viață spirituală atât de vie încât nici un învingător, oricine să fie acela, nu va putea trece cu nebăgare de seamă. Iată scopul strădaniei mele! Și la această cotitură istorică numai Excelența Voastră m-ați putea da o, mână de ajutor tratând problema la Centru și îndrumând prietenii și aderenții Domniei Voastre din Oltenia ca să ia parte la această acțiune patriotică.

Primiți, D-le Profesor, respectuoasele mele considerațiuni

Al Excelenței Voastre
(C. Grofșorean)

A.M.B.M. MD34/9749

¹ Secția istorică era condusă de Victor Motogna iar cea etnografică de Aurel Cosma jr.

² Importantă editură timișoreană care a existat în perioada interbelică.

Mult stimat Domnule Profesor!

Cu multă bucurie am aflat de la d-l Ion Negru că Domnia Voastră împărtășiți părerea mea referitoare la obligamentul Institutelor Sociale ca să intervină în interesul membrilor lor pentru a înlesni selecționarea valorilor atât de necesară la noi, unde s-a încuibărit un spirit de nepotism. Cred însă că această grijă trebuie să o avem și față de instituțiunile culturale de multe ori foarte sumar tratate de oficialitate. Acest punct de vedere mă face ca să atrag atenția Excelenței Voastre asupra Școalei de Arte Decorative și Școala de Bele Arte. Pentru a evita vorbăria multă anexez aici un articol al meu publicat în „Dacia” din care Vă puteți pe deplin orienta asupra problemei. Țin să mai adaug la cele relatate în acest articol că, deși s-a înființat, în fine, după mai multe lupte, Școala de Arte Decorative, profesorii nici până în ziua de azi nu sunt definitivăți deși Ministerul s-a obligat la aceasta. Mai cu seamă se pun piedici la definitivarea lui Romu! Ladea¹, mândria noastră, a Bănățenilor, sculptor consacrat deja de opinia publică din Țară, datorită faptului că nu are diploma recerută de lege. Adică un artist de talia lui Ladea are nevoie de diplome ca să facă școală cu elevii în da-ale sculpturii! Formalismul dezastruos al epocii bate câmpii mai cu seamă la noi. Ori noi așteptăm și pretindem că acest fiu talentat al regiunii noastre să fie onorat așa cum se cuvine, admitând definitivarea lui. În consecință am onoarea a Vă ruga să binevoiți a interveni la d-l Ministru Petrovici, om de cultură superioară, care sigur că nu se va putea crampona de formalisme când este vorba de artiști și de talente pentru a esopera definitivarea tuturor profesorilor angajați și numiți-tot provizoriu-la această școală. În legătură însă cu Școala de Arte Decorative țin să atrag atenția Excelenței Voastre că noi, Bănățenii, nicidecum nu suntem îndestuliți cu ființarea acestei școli. Noi cerem și pretindem și o școală de arte frumoase cum rezultă, motivat, din articolul meu. Ori față de această pretențiune justă și logică, unei provincii întregi se opune meschinăria Academiei de Arte Frumoase de la București. Adică în loc ca intelectualitatea din capitala Țării să stimuleze inițiativele atât de frumoase ale provinciilor, chiar ea vine și pune piedici. În adevăr, rol ciudat al unei Capitale chemată să fie îndrumătoare a vieții spirituale! Vă rog ca, în privința aceasta, să binevoiți a informa pe d-l Ministru Petrovici.

Și acuma d-ați-mi voie ca să trec la chestia colaboratorului meu d-l prof. Atanasie Popa directorul Școalei de Arte Decorative și profesor la Școala Normală din localitate. Dânsul a înaintat o cerere pe care am avut onoarea a Vă trimite prin d-l Negru pentru a fi trecut în alt serviciu unde va avea mai mult timp ca să

se ocupe cu nește probleme puse de mine, cu care fu d-l profesor însărcinat, probleme, cum Veți constata din expunerea dânsului, de mare însemnătate pentru documentarea spiritualității românești pe aceste plaiuri. Vă rog deci, d-le Profesor, să binevoșiți a interveni și în interesul d-lui Popa dacă credeți că este posibilă aplanarea favorabilă a cererii având în vedere că socot neapărat d-lui profesor multă muncă și cercetări la fața locului adică necesită mai mult timp liber în serviciu.

Și, în fine, mai avem chestiunea personală a d-lui profesor Dr. Nicolae Ursu, neobositul cercetător al folklorului muzical, colaborator intim al meu, pe care a-ș dori din tot sufletul ca să-l servim cu atât mai vârtos că și cu dânsul am un plan special: întocmirea unui album de folklor muzical din toate piesele culese în decursul anchetelor noastre urmărind și prin aceasta scopul urmărit fără întrerupere de la 1940 încoace-prezentarea documentelor și realizărilor românești în domeniul spiritual... Poate că strădania noastră va fi efemeră întâmpinând România și Banatul, la conferința de pace, un dictat categoric ce va exclude orice discuții documentate. Se prea poate însă că cei de la masa verde totuși își vor da seama de însemnătatea vieții spirituale mai cu seamă în comparație cu popoarele conviețuitoare pe aceste meleaguri... indiferent cine va fi victorios și cine va conduce conferința de pace... Noi, care am pățit-o odată în 1919, când Banatul s-a prezentat fără documente, ne ținem datoria sfântă ca să pregătim materialul documentar pentru toate eventualitățile.

Dar să revin la chestia d-lui Ursu.

La Conservatorul de Muzică din Timișoara a fost înființată o a doua catedră de teorie și solfegio adică o ramură a muzicii în care d-l prof. Ursu a fost premiat și lucrează de 10 ani de zile alături de mine la Institut. Dânsul cere deocamdată suplinirea acestei catedre, în mod gratuit, deoarece în bugetul anului curent n-are sumă prevăzută. În consecință am onoarea a Vă ruga să binevoșiți a interveni la d-l Ministru Petrovici să îndrume cererea pe care o va înainta d-l Ursu Consiliului Facultății, respective Conservatorului. Observ că d-l Ministru cunoaște pe d-l Ursu din recomandăția d-lui Rector Dr. Hațieganu, de la serbările universitare din Mai 1943, la Sibiu, când dânsul a și predat d-lui Ministru lucrările sale după concertul din Teatru. Acest procedeu este necesar deoarece întâmpină rezistența organelor administrative deși Consiliul este pentru dânsul. Alături și un tablou al lucrărilor publicate de d-l prof. Ursu. Dealtminteri d-l Ursu se va prezenta în decursul săptămânei viitoare la Domnia Voastră pentru a expune situația.

Primiți, d-le Profesor, asigurarea devotamentului meu respectuos

Al excelenței Voastre

¹ Romul Ladea (1901-1970), sculptor, ucenic al lui N. Brâncuși la Paris; a sculptat figura lui L. Rebreanu, L. Blaga, I. Agârbiceanu, Horia și Cloșca.

Traian Herseni

1

Timișoara 21 martie 1939

Domnule Director!!

Cu ocazia petrecerii mele în Caransebeș, s-a ridicat chestiunea înființării unei subsecții a Institutului nostru, simțindu-se nevoia unei serioase aprofundări în problemele regiunii.

Ideea abordată a stârnit mare însuflețire, cum rezultă din adresa d-lui Cornel Corneanu, președintele Astrei și al Căminului Cultural, aici în original alăturate.

În urma acestei inițiative propun că, în proiectul de statute să i se asigure dreptul Regionalelor ca să înainteze-cu aprobarea Centrului-una ori mai multe subsecții, pe specialitate, eventual una singură cu specialități mixte.

Pentru Caransebeș deci, propun înființarea unei secții mixte, sub președinția Dlui dr. Cornel Corneanu și cu dl. I. Neamțu, fost subrevizor, ca secretar.

Observ că, cheltuielile ar fi să fie suportate de Căminul Cultural, adică Astra. Nu ar strica, însă, dacă ați bloca o sumă modestă în bugetul Regionalei noastre cu destinația precisă ca suma să fie pusă la dispoziția subsecției.

Insist asupra propunerii mele, deoarece m-am convins personal că, există în acel orașel un grup de oameni însuflețiți, de cari ne vom putea admirabil folosi.

În așteptarea hotărârei D-Voastră Vă rog, D-le Director, să primiți asigurarea de(osbitei) considerațiuni.

Director
(C. Grofșorean)

Secretar
(V. Nedelea)

B.J.T. f.102

¹ Traian Herseni la data scrisorii era director al Direcției Generale a Cercetărilor Sociale din cadrul Fundațiilor Culturale Regale.

Domnule Director!'

Din rapoartele noastre înaintate până de prezent rezultă că, toată activitatea științifică a Regionalelor va fi foarte problematică chiar în dauna metodei, D-lui Prof. Gusti și a intențiilor exprimate de către Institutul Social Român fuzionat.

Admitem că, pentru anul în curs s-ar putea aduce numărul acestor tehnicieni. Astfel conducătorul manifestărilor spirituale va conduce cadrul psihologic și cadrul istoric. La manifestări economice, însă, avem lipsă de doi specialiști, deoarece Institutul și-a asumat problema reglementării Industriei Casnice. O secție la care suntem deja angajați și astfel trebuie să continuăm.

Echipierul permanent care conduce manifestările juridice se va ocupa și cele politice.

Cadrul cosmologic necesită un tehnician specializat, pe care îl avem. În lipsă de resurse, însă, vom face apel la centru, pentru a ne trimite un absolvent-delegat, specializat în materie. (Care natural, însă costă parale).

Cadrul biologic nu poate să rămână fără un specialist. Iată, deci, că am avea nevoie de minim 5 echipieri permanenți. Din partea Institutului nostru propunem:

1) Pe D-l Prof. Nicolae Ursu la manifestările spirituale, cadru istoric și psihologic.

2) Pe D-l Ing. Paul Cocârlan² la manifestările economice.

3) Pe D-na Elena Secoșan la industrie casnică și folclor.

4) Pe D-l Ilie Stiniguță³ la cadrul cosmologic.

5) Pe D-l Dr. Iosif Nemoianu la cadrul biologic.

Natural, ne rezolvăm dreptul de a numi și alți tehnicieni, dacă vom obține de la Autoritățile locale vre-o subvenție: urmând ca acești echipieri să fie salariați din subvențiile acordate direct Regionalei.

În temeiul celor mai sus espuse, Vă punem deci, întrebarea:

Cum credeți că Secretarul General și acești 5 echipieri să fie salariați? Este posibil ca să li se acorde sumele de batjocură, înscrise la proiectul nostru de buget?

Dealtminteri lăsăm în sarcina Centrală, ca să stabilească leafa acestor colaboratori, fără a căror ajutor nu mai poate fi vorba de o muncă serios științifică. Să nu ne facem iluzii. Directorul și Secretarul General singuri nu vor putea presta-cu echipierii înrolați- nici atâta, cât s-a obținut în trecut la Institutul Social Banat-Crișana.

Este suficient a Vă reaminti că, arhetele Institutului au durat în trecut 3 săptămâni și au fost executate cu 35-40 echipieri însuflețiți, profesioniști liberi. Cu

cari apoi în decursul (i)ernii, timp de mai multe luni, s-a discutat materialul în secții unite. Astfel au luat naștere rapoartele, și pe baza lor monografiile. Ce se va întâmpla, de aci încolo, când absolvenții după trei luni, pleacă la vatră și ne lasă aci cu tot materialul anchetei?

(Se) obligă Centrul a prelucra acest material? În cazul acesta se simplifică activitatea noastră și se reduce responsabilitatea noastră pentru rezultatele științifice.

Am ținut de datoria noastră, ca să Vă atragem atenția asupra acestor momente. Repetând din nou că, din suma de 700 000 lei nu putem acoperi și spesele de deplasare, popotă, chirie, a echipei de cercetare, timp de trei luni. Ne și miră că, Centrul s-a oprit la această sumă ridicolă, când știa prea bine că, statutele supun Regionalele la aceste cheltuieli. Ori, Institutul Social Banat-Crișana cheltuia cu echipa sa (35-40 la număr), timp de trei săptămâni 130 000-150 000 lei (Cu spese de birou, investiții mici la fața locului, realizări, etc.) Presupunem că o echipă compusă din 20 de echipieri să nu consume lunar mai mult ca 70 000-80 000 lei (depinde de indexul local): pe trei luni face 210 000-240 000 lei. (Dacă am vrea să ne deplasăm într-o regiune industrială, suma se majorează considerabil, deoarece prețurile în asemenea locuri sun cu mult mai mari). Faceți acuma D-Voastră un proiect de buget corespunzător.

Lăsăm aceasta în sarcina, dar și răspunderea Centrului.

Cu distinsă stimă

Vice Președinte
(C.C. Teodorescu)

Secretar General
(E. Botiș)

Director
(C.Groșorean)

B.J.T. ,f. 3

¹ Este greu de presupus cine era directorul căruia C.Groșorean se adresa. În cadrul Serviciului Social erau 4 directori de direcții: Octavian Neamțu-directorul direcției Serviciului social al tineretului, H.H.Stahl-directorul direcției de studii și documentare, Anton Golopenția-directorul direcției publicațiilor și Traian Herseni-directorul direcției cercetărilor sociologice. Având în vedere că scrisoarea se referă la posibilitatea efectuării de cercetări sociologice într-un alt cadru decât până atunci, opinăm că adresantul era Traian Herseni care răspundea de acestea.

² Paul Cocârlan, inginer, autor al studiilor *Asupra concepției și tehnicii de cercetare economică și socială a satului și Introducere în studiul economico-social al satului Ohaba-Bistra*, în „Revista Institutului Social Banat-Crișana”, VII(1939), nr. 25, p. 71-73 respectiv IX(1941), mai-aug. 215-277.

³ Ilie Stiniguță, profesor, a publicat *Valea Almăjului*, în „Revista Institutului Social Banat-Crișana”, VIII(1940), nr. 27, 28-29, p. 134-142.

Domnule Director!

Avem onoare a Vă aduce la cunoștință că, Institutul Social Banat-Crișana a fost dizolvat prin hotărârea adunării generale din 23 Iunie a.c. în consecință tot patrimoniul Institutului, împreună cu revista, a trecut în proprietatea Regionalei noastre. Iară în adunarea de constituire a membrilor numiți de Centru, din 26 Iunie a.c. s-a înființat Regionala, în conformitate cu statutele trimise de C-Voastră.

Astfel au fost aleși membrii activi și membrii corespondenți

Biroul a fost compus din:

Ing. C.C. Teodorescu, vicepreședinte

Dr. C. Groșorean, director,

Dr. Emil Botiș, secretar general

Dr. Nerva Drăgan, casier,

Comitetul din d-nii: Dr. Alexandru Marta, Rezident Regal, dr. Coriolan Băran, subsecretar de stat la interne, dr. Gheorghe Ciupe secretar general al Ținutului, ing. Victor Blașianu, fost prim președinte al Institutului Social Banat-Crișana, dr. Iuliu Coste, deputat, președintele caselor naționale, Adrian Brudariu, decanul baroului, deputat, profesor Sabin Evuțianu, directorul Serviciului Social, dr. Dimitrie Nistor, fost prefect, ing. dr. C. Mikloși, directorul general al Institutului Social Banat-Crișana, dr. Victor Mercea, fost decan, dr. Ioan Doboșan, fost primar.

Cenzori din sânul Comitetului:

Dr. Victor Mercea și dr. Ioan Doboșan

Totodată s-a hotărât schimbarea numelui revistei în: Revista Institutului de Cercetări Sociale al României, Regionala Timișoara.

Comitetul de redacție este compus din d-nii:

Ing. prof. C.C. Teodorescu, dr. C. Groșorean și dr. Emil Botiș

Directorii responsabil, al revistei este dl. dr. C. Groșorean

În fine s-a hotărât-în principiu-înființarea unei secțiuni la Arad (transformându-se filiala noastră din trecut) și la Caransebeș.

În vederea acestui plan Vă rugăm a cere de la Comitetul de conducere majorarea numărului membrilor de la 80 la 100, deoarece în numărul acesta ar intra și membrii din cele două orașe. Cât privește sumele subvenției ce ni se trimit, rog a le adresa direct mie, adică pe numele și adresa mea, deoarece poșta face greutăți cu

referire la persoana îndreptățită pentru primirea sumei, dacă mandatul sună numai pe adresa Institutului.

Director:
C. Grofșorean

Secretar
V.Nedelea

B.J.T. f. 6.

Carol al II-lea de Hohenzollern

(Timișoara) 26 mai 1938

Măriei-Sale Regele Carol II¹

Comitetul Institutului Social Banat-Crișana în ședința sa din 24 mai luând în dezbateri procesul noii așezări administrative² îți exprimă pe această cale respectuoasele omagii pentru înalta bunăvoință Regală a Majestății Voastre manifestată cu această ocazie față de provincia Banat-Crișana.

Președintele I.S.B.C.
Ing. C. Teodorescu

B.J.T. f. 65

¹ Carol al II-lea (1893-1953), născut la Sinaia, rege al României (1930-1940), în septembrie 1940 a abdicat în favoarea fiului său Mihai, părăsind România. A decedat în Portugalia.

² „*Noua așezare administrativă*“ se referă la proiectul de reorganizare administrativă decretat la 14 august 1938, ce introducea pe lângă unitatea tradițională-comuna și județul, ținutul. Se înființau astfel zece ținuturi, ținutul Timiș cu reședința la Timișoara, era unul din ele. La conducerea acestuia se afla un rezident regal, numit pe șase ani de rege, cu rangul și salariul unui subsecretar de stat.

Dumitru V. Ionescu

Timișoara 27 Octombrie 1945

Către Onor. Decanat al
Facultății de Științe
Cluj

Mult stimată Doamnă Decan¹

Adânc emoționat am luat act de adresa măgulitoare Nr.851 din 20 Septembrie a.c. exprimându-Vă cele mai sincere mulțumiri pentru aprecierile elogioase, de

care a-ți binevoit a învrednici Institutul nostru și pe semnatarul acestor rânduri. Cu atât mai vărtos că, lauda poate nemeritată vine de la un for de înaltă cultură, care în popasul scurt petrecut pe plaiurile bănățene, a lăsat urme culturale neperitoare, imprimându-ne un mai mare elan și o însuflețire eroică pentru servirea culturii noastre naționale românești. Și pe cât regretăm pe de o parte plecarea Facultăților din Timișoara, pe de altă parte Vă urăm izbândă deplină și fără pregătirea în misiunea atât de grea de a deșteleni din nou ogorul Ardealului nostru înstrăinat, pentru a semăna de data ceasta definitiv și irevocabil, sămânța culturii naționale.

Dat fiind legătura sufletească, ce s-a încheat între Facultatea Științe și Institutul nostru, cu bucurie am luat la cunoștință promisiunea Domniilor Voastre, de a continua și pe viitor activitatea culturală aci în Banat, rugându-vă cu multă insistență să binevoiți a vă onora cu colaborarea Dvs. prețioasă.

În speranța acestei colaborări atât de necesară în momentele de grea cumpănă prin care trece neamul, Vă rugăm Domnule Decan, să primiți asigurările distinsei considerațiunilor, ce vă păstrăm.

Dr. C.Grofșorean

D.J.C.S.A.N.nr. inv. 380

¹ Dumitru V. Ionescu (1901-1985), profesor de matematică la Facultatea de Științe (1941-1945) a Universității din Cluj.

Elemér Jakabffy

Timișoara 30 ianuarie 1933

Binevoiți a lua act, că Institutul Social Banat-Crișana cu sediul în Timișoara dorește a se abona la revista D-Voastră „Magyar-Kisebbség”, rugându-vă ca de la data de 1 ianuarie 1933, revista susamintită să fie regulat trimisă pe adresa Institutului, considerându-se abonamentul valabil de la această dată.

Secretariatul

B.J.T., f. 167.

Iosif Jivan

Timișoara 1 octombrie 1936

Mult stimat domnule Judecător!

Cu referire la adresa D-Voastră din 28 cor(ent) am onoare a Vă răspunde următoarele:

Cu cea mai mare sollicitudine Vă asigur de tot sprijinul Institutului nostru, deoarece ne-am convins de seriozitatea și capacitatea D-Voastră cât privește activitatea monografică la care ați binevoit a ne da concursul D-Voastră, atât de prețios. Îndeosebi în domeniul ocupațiunii și a reformei agrare din Pojejena de Jos constatările D-Voastră sunt determinante pentru acțiunea noastră.

În consecință am onoare a Vă ruga: să binevoiți a ne trimite până la finea lunii cor(ente) raportul D-Voastră detaliat, ca să avem posibilitatea de a supune problema discuțiunii Comitetului. Sâmbătă d(e) e(xemplu) se va dezbate chestiunile sanitare pentru a decide în privința unui medic stabil.

Dealtcum țin să Vă asigur că, Institutul își face un titlu de onoare din sprijinul neprecupețit monografiștilor noștri, deoarece pe lângă alte preocupări ale noastre, vrem să facilităm și un proces de selecționare în cadrele intelectualilor din Banat. Ori cea mai bună metodă este, a pune adevărații intelectuali la probă prin muncă serioasă și conștientă. Astfel sprijinul care-l acordăm, nu este vreun act de complezență, ci o datorie a noastră.

Din aceste considerent am onoare a Vă alătura adresa mea către dl. prof. Gusti, rugându-Vă că, după citire să binevoiți a pune epistola într-un plic, cu indicația adresei-bătuță la mașină- cum rezultă din epistola alăturată.

Primiți domnule Magistrat, asigurarea deosebitei mele considerațiuni

Cu distinsă stimă
(C. Grofșorean)

D.J.C.S.A.N. inv. nr. 380.

Vasile Lăzărescu

1

Timișoara, 9 iulie 1934

Prea Sfinte Părinte Episcop¹,

Institutul nostru, prin secția pentru studiul problemelor Românilor de peste hotare, poartă o deosebită grijă fraților rămași încă sub stăpânire străină.

Mânați de dorința de a-i ajuta cât mai mult, am hotărât să le cercetăm nevoile la fața locului și în consecință am delegat pe d-nii profesori Iosif Duma și Ion Vințan, precum și pe d-nii Gheorghe Bogdan, licențiat al Academiei Comerciale și Pau Eugen student la Politehnică, ca în vara aceasta să întreprindă o anchetă socială în Banatul iugoslav, spre a constata realitățile de acolo, cari vor să ne servească de bază în viitoarea noastră acțiune².

Cum în fața autorităților iugoslave le-ar putea pune diferite piedici, apelăm la Sfinția Voastră rugându-Vă să binevoșiți a le da câte o adresă ca și când domniile lor ar face cercetări în arhivele bisericilor, în vederea istoricului acelor biserici, rugând în același timp și preoțimea să le dea tot concursul.

Este singura cale de a putea lucra nestânjeniți și considerând importanța lucrării, nu ne îndoim de bunăvoința Sfinției Voastre.

Primiți, Vă rugăm, asigurarea deosebitei noastre considerațiuni,

Președinte
(C.C.Teodorescu)

Secretar general
(I. Radu)

B.J.T. vol. 9, f. 20

¹ Vasile Lăzărescu (1894-1969), episcop ortodox al Caransebeșului din 21 oct. 1933 până în 12 iunie 1940, apoi episcop de Timișoara, iar din 1943 Mitropolit al Banatului, până la 18 decembrie 1961.

² Rezultatul anchetei întreprinse în Banatul iugoslav, a fost publicat într-un studiu semnat de Iosif Duma, *Situația românilor din Banatul iugoslav*, în „Revista Institutului Banat-Crișana”, 1940, nr. 37-38, p. 633.

2

Timișoara, 18 iunie 1938

Prea Sfinte Părinte,

În posesiunea venerabilei P.S. Voastre scrisori nr. 3641 scrisoarea din 10 iunie crt. cu toată cinstea avem onoare a Vă aduce la cunoștință că în conformitate cu hotărârea Comitetului din 7 iunie crt. ancheta monografică a Institutului nostru din acest an, va avea loc în comuna Glimboca din județul Severin de la 15 august la 15 septembrie 1938. Această hotărâre s-a adus la sugestiile d-lui prof. Gusti care vo(i)este să se continue lucrările începute de Echipa Regală în anul trecut.

Încurajați de interesul ce P.S. Voastră a-ți binevoit a ne arăta, facem un călduros apel către Venerabilul Consiliu al Eparhiei ortodoxe române a Caransebeșului să binevoiască a ne da, prin preotul comunei și studenții Academiei Teologice, tot concursul mai ales în ancheta asupra vieții spirituale și religioase a comunei.

Totodată cu onoare invităm P.S. Voastră a ne da Arhieriasca binecuvântare la serviciul religios prin care vom inaugura lucrările noastre.

Primiți Vă rugăm Prea Sfinte Părinte espresiunea deosebitei noastre stime ce vă păstrăm.

Președinte
(C.C.Teodorescu)

B.J.T. vol. 1, f. 130.

Octavian Lupaș

Timișoara 7 iulie 1940

Dragă Amice!

De la Dl.dr. Botiș aflu că, Tu nu ai fost nici până acuma solicitat, pentru a contribui cu munca Ta la materialul documentar, necesar pentru informarea delegaților noștri la conferința de pace¹. Repet nu lucrare amplă, ci una sintetizată (2-3 coale tipărite) având posibilitatea delegații ca să se orienteze asupra tuturor problemelor vitale.

Institutul nostru fu autorizat cu organizarea acestor lucrări în Banat-Crișana. Iară eu am luat parte la ședința Comitetului de lângă Ministerul de Externe, când s-a compus planul de lucru.

Tu ești luat în combinație. Subiectul nu era încă definitiv fixat pentru Tine. dacă Tu, însă, ai o lucrare: *Voevozii și cnezii români în jud. Arad*; lucrare aptă pentru a documenta continuitatea noastră, apoi ar corespunde scopului.

Te rog, deci, trimitem imediat o schemă pe capitole-nu asupra lucrării întregi, dacă este prea lungă-ci asupra raportului sintetizat [Totuși:sus titlul și numele raportorului, apoi indicația dimensiuni:2-3 coale tip. În fine: cap.I ce conține, pe scurt etc. La capăt: izvoarele și bibliografia] Totodată Te rog, să completezi declarația alăturată. Eu nu Ți-am scris până de prezent, deoarece erau de părere că, Centrul s-a adresat vouă direct.

În așteptarea răspunsului Tău grabnic, Te salută cordial Dr. Grofșorean

Aud că V-ați pierdut maul? Drăcia dracului. Ați uitat că: „*Românul în veci nu piere?*”

Te rog ia contact cu dl. Sen. Ciuhandu² ca să afli dacă dânsul fu deja solicitat? Pentru Voi mai există și altă problemă fixată: „*Omogenitatea etnică între Crișana și Banat și cultura românească în această zonă*”. Cine e dl. Teod. Neș³? Dr. Cod(deteriorat-n.n.)este în Arad?

(C. Grofșorean)

D.J. Arad A.N., Fond „Octavian Lupaș”, dosar nr.66.

¹ Institutul Social Banat-Crișana a fost solicitat de Ministerul de Externe în vederea pregătirii unei documentații asupra Banatului, necesară la Conferința de Pace, ce ar fi urmat firesc la sfârșitul războiului.

² Gheorghe Ciuhandu (n. 1875 sau 1879) profesor la seminarul din Arad, senator (1927-1928).

³ Teodor Neș (1891-1975), scriitor, la data scrisorii era directorul Liceului „Emanuil Gojdu” din Oradea, liceu având și o secție cu predare în limba maghiară. Astăzi biblioteca din Salonta îi poartă numele.

Traian Mager

Timișoara, 1933

Domnule Profesor!

Comitetul Institutului Social Banat-Crișana, în dorința sa de la 11 martie curent luând în dezbatere adresa dvs. din lipsă de fonduri, nu poate satisface cererea dvs.

Vă mulțumesc pentru gândul bun ce ați avut, dar criza materială este și pentru noi atât de acută, încât a trebuit să suspendăm orice cheltuieli.

Cu deosebită stimă

Președinte
(C. C. Teodorescu)

Secretar general
(Tr. Topliceanu)

B.J.T. f. 34

¹ Traian Mager a mai publicat *Contribuții la istoria Unirii 1918-1919*, vol. IV și *Monografie*, Tiparul Tipografiei Diecezane, Arad, 1939.

Mihail Manoilescu

Timișoara 21 august 1940

Domnule Ministru!

Alăturat am onoare a vă trimite a doua parte a raportului istoric al d-lui Stoia-Udrea², deși (ieri mi s-a comunicat de la Minister, când am întrebat telefonic, dacă să se ducă d-l Dr. Grozescu cu lucrarea sa foarte interesantă, pentru a calcula mai repede procentajul, la București mi s-a răspuns că numai este necesar, deoarece raportul e tardiv. În consecință se va considera și acest raport, aci anexat, ca tardiv.

Totuși îmi exprim ideea că, punctul de vedere al Ministerului poate că nu este întru totul motivat, deoarece orice se va încheia de prezent sub presiunea evenimentelor externe cu Ungaria, nu poate fi considerat, ca ceva definitiv, având în vedere că nu este vorba de un tratat de pace. Conferința de pace cine știe când se va întruni? Cine știe care vor fi forțele, adică raportul de forțe pe acele timpuri? Dar dacă războiul va fi de lungă durată și se va termina cu o partidă de remis? Și atâtea alte imponderabile, ce pot influența mersul evenimentelor. Una e cert că, odată și odată lupta se va termina cu o conferință de pace, unde se vor discuta probleme în mod științific, dacă nu se va da din nou-binențeles-un dictat³. Nu ar fi, deci consult, ca să continuăm studiile până în detaliu⁴? Cu atât mai vârtos că, Ministerul ar obține în felul acesta un material documentar pe Țara întreagă. Cu mare însemnătate și din punct de vedere intern.

Primiți, d-le Ministru, asigurarea respectuoaselor considerațiuni. Cu distinsă stimă al Excelenței Voastre:

C.Groșorean

D.J.C.S.A.N. nr. inv. 380

¹ Mihail Manoilescu (1891-1950) profesor de economie la Școala Politehnică din București, subsecretar de stat și ministru de mai multe ori, guvernator al Băncii Naționale, senator, fondator al revistei „Lumea Nouă”, întemnițat de autoritățile comuniste. Familia a aflat după 8 ani că a decedat în închisoare.

² Ion Stoia-Udrea (1901-1977) poet, publicist, editor, istoric. A avut o contribuție importantă la aducerea Academiei de Arte Frumoase din Cluj la Timișoara, a editat revista „Vrerea”(1945-1947).

³ Previziunea lui C. Groșorean se va adevăra, la 30 august 1940, prin Dictatul de la Viena, nord-vestul Transilvaniei va fi anexat Ungariei.

⁴ C. Groșorean se referă la faptul că Memoriile de pace s-au pregătit inițial pentru Tratatul româno-ungar de la Turnu-Severin din 16-14 august 1940, care însă au eșuat datorită pretențiilor Ungariei.

Sabin Manuila

1

Timișoara, 8 martie 1933

Stimate Doamnă Doctor¹,

Luând cunoștință de dorința Domniei-Voastre de a vi se amâna conferința fixată pe ziua de 19 aprilie a.c. cu onoare vă aducem la cunoștință că pentru a vă

desvolta conferința intitulată *depopularea Banatului* în raport cu evoluția demografică a României vi sa fixat ziua de Duminică 2 aprilie a.c. orele 11 ½.

Vă rugăm să binevoiiți a ne încunoștința de primirea prezentei adrese. Primiți Vă rugăm asigurarea deosebitei noastre considerațiuni.

Președinte
Rectorul Școalei Politehnice
(C.C. Teodorescu)

B.J.T. vol. 1 f. 146

¹ Sabin Manuila (1894-1964) medic, statistician și demograf, colaborator al lui D. Gusti, a realizat primul recensământ al României, oferind un valoros fond de date comparabil cu alte țări ale Europei. Din 1930 director general al Institutului Central de Statistică. În 1947 a părăsit clandestin România, stabilindu-se în SUA, continuând cariera științifică.

2

Timișoara, 22 octombrie 1937

Domnule Director¹,

Domnul dr. Cornel Grofșorean, vicepreședintele nostru, vă roagă să binevoiiți a dispune să se trimită și Institutului Social Banat-Crișana un exemplar din Anuarul Statistic, apărut anul acesta.

În credința că vom avea Anuarul înainte de a încheia numărul curent al revistei Institutului, unde intenționăm să-i facem o mică prezentare, primiți deosebita noastră considerație.

Cu stimă

I. Negru²

B.J.T. f. 85.

¹ Sabin Manuila era în acea perioadă și directorul Institutului Central de Statistică.

² Ion Negru era secretarul de redacție

Elie Marcu

Timișoara 31 octombrie 1942

Mult stimată Domnule Director¹

Avem onoarea a Vă aduce la cunoștință căp dl. prof. dir(ector) Gh. Atanasiu² terminându-și o parte a studiului său asupra baladelor strânse în comuna Naidăș, echipa va începe dezbaterea materialului de folklor literar la 2 noiembrie ora 18 în localul Institutului.

În consecință Vă rugăm, să binevoiiți a lua parte la aceste discuțiuni.

Președinte
(C. Grofșorean)

B.J.T., f. 13.

¹ Elie Marcu a sponsorizat cercetările din campania de la Naidăș (1942), vezi C. Albert, *Documentele Institutului Social Banat-Crișana*, Timișoara, 2003.

² Gheorghe Atanasiu (n. 1902) scriitor, pedagog, vicepreședintele Asociației scriitorilor români din Banat, a fost în perioada interbelică și directorul Institutului de Surdo-Muți din Timișoara.

Alexandru Marta

Timișoara 14 noiembrie 1939

Excelență!!

Institutul Social Banat-Crișana după o muncă laborioasă de mai mulți ani a editat rezultatele cercetărilor sociografice făcute în comuna Sârbova, într-o monografie voluminoasă, tipărită în condițiuni tehnice superioare, cu un tiraj de 2500 de exemplare.

În trecut, timp de 7 ani, Institutul susținut cu fonduri de către autorități, a distribuit cu scop de propagandă culturală, atât revista cât și monografia comunei Belinț, în mod absolut gratuit. De prezent însă Institutul găsinde-se într-o situație materială precară, neavând la dispoziție fonduri nici măcar pentru a acoperi deplin cheltuielile de tipar ale monografiei, nu mai este în stare a distribui gratuit întreg stocul de volume editate.

De aceia Institutul a distribuit în mod gratuit numai un număr de cca 1000 exemplare, și anume On. Ministerelor, On. Ambasadelor și Legațiilor române din străinătate, On. Autorităților superioare, membrilor Institutului, tuturor instituțiilor culturale și științifice mai cu seamă din străinătate, precum și întregii prese, revistelor și ziarelor din țară. Nu mai avem însă posibilitatea de a distribui în mod gratuit această monografie primăriilor comunale și nici bibliotecilor școlare, adică unor instituțiuni, care au tot interesul să fie orientate asupra rezultatelor sociografice obținute.

De aceia pentru a face posibilă răspândirea monografiei și în aceste cercuri interesate, am hotărât ca de data aceasta, abătându-ne de la practica de până acum,

să punem în vânzare un număr de exemplare, cu prețul de lei 200 volumul ediția obișnuită și lei 500 volumul, ediția de lux (hârtie Register).

În consecință cu onoare rugăm pe Excelența Voastră să binevoiască a dispune organelor în subordine, On. Prefecturilor, primăriilor comunale și comitetelor școlare, ca în cadrele posibilităților lor bugetare să comande câte un exemplar din monografia comunei Sârbova.

Primiți Vă rugăm Excelență, asigurarea celor mai distinse considerațiuni ce Vă purtăm.

Sănătate!

Director
(C. Grofșorean)

B.J.T., vol. 1, f. 62.

¹ Rezidentul Regal al Ținutului Timiș.

Cornel Miklossy

1

Timișoara (1933)

Stimate D-le Președinte!¹

Conform adresei mele din 20 IX a.c. am avut onoarea a vă atrage atenția asupra unei știri apărută în Nr. Din 19 IX al ziarului „Ecou!” din care reproduc următorul pasaj:

Hegedüs Lorant² ne informează acuma prin Pesti Hirlop de la 14 Sept. că e un mare noroc că s-a proclamat independența organizației Rotary din Ungaria. Mare noroc, pentru că va putea de aici (î)nainte să lupte mai cu spor pentru cauza revizionistă! Prin intermediul cluburilor Rotary din străinătate, ne spune d-sa, propagandiștii Ungariei ajungeau în toate păturile sociale din respectiva țară străină și tot prin mijlocirea acestor cluburi din străinătate, veniți în vizită la Budapesta, erau mai lesne coopțați străini cari vizitează Ungaria.

„Am izbutit-spune mai departe Hegedüs-să ducem dreptatea Ungariei în aproape două mii de cluburi”. Știre-de altcum-confirmată personal și de d-l Penescu-Kertsch-fiind reproducă de ziarul „Ecou!” după articolul scris și personal semnat de d-l Hegedüs președintele districtului Cluburilor Rotaryene din Ungaria, fost ministru și un economist de renume european.

La adresa mea D-Voastră ați binevoit a mă încunoștiința-cu data de 24 IX a.c. că ați supus chestiunea d-lui Penescu-Kertsch, reprezentantul României în

internaționala rotaryene urmând-ziceți-că, chestiunea se fie tranșată la întrunirea cluburilor române din zilele 27-29 Oct. a.c.

La 27X mă încunoștințați că incidentul Hegedüs se discuta la 29 X în consfătuirea președinților invitându-mă ca să particip la această ședință. Iară cu data de 28 X î-mi propuneți o convorbire intimă cu d-l Penescu-Kertsch.

Prezentându-mă la ora fixată la această întâlnire-care a decurs în prezența D-Voastră-am aflat de la D-l Penescu-Kertsch că:

1) Congresul Cluburilor române convocat pentru zilele 27-29 oct. este o întrunire neoficială, neavând nici caracterul nici competența unui congres de district (art. XII, 3,4,5 din statutul Rotary International). Astfel această chestiune nici nu se poate supune deliberării.

2) Că d-l Penescu-Kertsch- de la 24 IX până la 28 X nici nu a sesizat Centrala Cluburilor rotaryene din Beograd, Praga, Varșovia.

3) Că s-a făcut numai un raport Centralei din New-York despre incidentul survenit, urmând ca Rotary International să emită un ordin circular tuturor cluburilor rotaryene interzicându-le (în baza art. IX, 2 din statute) preocupări de interes politic. Fără, însă, ca Ungaria să fie direct vizată.

4) În fine, mă asigură d-l Penescu-Kertsch că incidentul va fi supus congresului de district care va fi convocat în luna Mai 1934 la București când vor participa și delegații Poloniei, Cehoslovaciei și ai Jugoslaviei (nu știu dacă nu va fi invitată și Ungaria).

Evident, deci, că prin felul cum înțelege d-l Penescu-Kertsch să reacționeze, incidentul se amână *ad grecas calendas*, numai și exclusiv-cum a declarat D-Sa-că România să nu facă impresie rea în domeniul internațional, tulburând armonia și buna înțelegere.

Din cele mai sus relatate trebuie să trag dureroasa concluzie că, d-l Penescu-Kertsch, reprezentantul României la Rotary International, nu-și dă seama de gravitatea incidentului-având în vedere că din exprimările d-lui Hegedüs (care nu este un oarecare scrib) se desprinde inexorabil următoarea stare faptică:

1) Că, cluburile rotaryene din Ungaria au făcut în trecut timp îndelungat-propagandă politică în sânul celor 2000 cluburi rotaryene din străinătate, invocate de către d-l Hegedüs militând deci în fața de vre-o 60 000 intelectuali, crema acelor țări străine, pentru „dreptatea Ungariei”. Cu alte cuvinte neluând în seamă integrității teritoriale a statelor succesoare.

2) Că și pentru viitor d-l Hegedüs și-a exprimat speranța că Rotary maghiar se va putea folosi de aceleași mijloace ca până de prezent.

Ori, în fața acestor adevăruri, nu i se pare d-lui Penescu-Kertsch că intoleranța și indiferența Centralei rotaryene de la București înseamnă o aprobare taciturnă aceste propagande deșănțate antiromânești?

Nu crede că, cluburile rotaryene din România se plasează în postura odioasă a complicității?

Eu unul nu pot să aprob această atitudine. Nu consimt și nu voi consimți și-în cercul meu mic de activitate-ca România-de dragul armoniei internaționale-se fie întotdeauna „țara care primește pălmi”.

Dar din atitudinea domnului Penescu-Kertsch se deprinde și o altă deosebire de vederi controversată către ședințele „naționale” tot mereu repetate și invocate-de vre-o 5-6 luni-chiar de către Rotary International din New-York. Cum cadrează cu acest spirit național al rotarismului, toleranța internațională a d-lui Penescu-Kertsch?

Din aceste motive activitatea mea pe teren rotaryan a devenit imposibilă, având în vedere că membrii minoritari ai cluburilor din România vor aplauda cu însuflețire atitudinea tolerant-internațională a d-lui Penescu-Kertsch față de protestul meu „intolerant”, național! În consecință considerându-mă un element indesezirabil, am onoarea a Vă aduce la cunoștință că, până când nu se va schimba spiritul din cluburile rotaryene din România-subsemnatul nu mai fac parte din această organizație deoarece socot că este datoria fiecărui Român ca în primul rând se fie național și numai în măsură secundară internațional³.

Primiți, D-le Președinte, asigurarea deosebitei mele considerațiuni.

Cu deosebită stimă

(C.Grofșorean)

A.M.B.M. MD 33/9855

¹ Cornel Miklossi era președinte al Clubului Rotary, regionala din România.

² Hegedüs Lorant, fost președinte al regionalei Rotary din Ungaria.

³ Nu știm dacă la sesizarea lui Cornel Grofșoreanu sau altui membru al clubului, s-a înaintat un protest prezidiului mondial al Cluburilor Rotary, pentru ca în viitor problemele politice să nu mai facă obiectul discuțiilor membrilor.

2

Timișoara, 1934

Domnule Director¹,

Cu referire la discuția ce ați avut-o cu domnul dr. Cornel Grofșorean în privința însemnătății oieritului, avem onoarea a vă aduce la cunoștință următoarele:

În comuna Belinț sunt 1971 oi din care 706 sunt berbeci sub 1 an, destinați consumului și vânzării și 250 oi sub 1 an. Rămân deci 1009 oi de prăsilă, față de care număr comuna nu are decât 5 berbeci. Rasa oilor este Ratzka, total degenerată atât ca trup cât și în privința lânii.

Având în vedere că 60 de oi necesită 1 berbec, pentru a nobilita rasa am avea nevoie de vreo 10-15 berbeci rasa Țigaie.

În consecință Vă atragem binevoitoarea atenție ca să Vă puneți în legătură cu Camera Agricolă și alte instituții similare pentru a procura berbecii necesari comunei Belinț.

Primiți, Domnule Director, asigurarea deosebitei noastre considerațiuni.

Președinte

(C.C. Teodorescu)

Secretar General

(Tr. Topliceanu)

B.J.T. f. 90

¹ Aceeași adresă a fost trimisă și Președintelui Camerei Agricole a județului Timiș-Torontal.

Constantin Miu-Lerca

Timișoara 13 decembrie 1942

Stimate d-le Consilier!¹

În urma însărcinărilor Dvoastră-de ordin oficial-ținem să Vă atragem atențiunea asupra faptului că, Institutul nostru se află în plină activitate, luând în dezbatere, fiecare miercuri la ora 18, la sediul Institutului- problemele arzătoare ale Banatului.

În consecință credem de cuviință a Vă invita pe Dvoastră personal, ori în absența Dvoastră pe un delegat al „Daciei”, la aceste ședințe, deoarece socotim prezența permanentă a reprezentantului Ministerului de Propagandă ca imperios necesar, având în vedere că activitatea noastră poartă pecetea chiar a unei propagande interne, atât de necesară în împrejurările actuale. Apoi nici ziarul „Dacia”, azi organul oficial al Ministerului Propagandei, nu mai poate neglija mișcările culturale autohtone, dând deosebită atenție la tot ce este străin și ostracizând tot ce este bănățean, cum s-a întâmplat în trecut față de Institutul nostru; instituție de pură esență bănățenească.

Dealtminteri și rolul Dvoastră, ca consilier cultural, Vă impune obligamentul, nu numai ca să urmăriți cu atenție aceste mișcări culturale, indiferent unde și cum se manifestă, ci credem-veți avea datoria, ca să exercitați și o influență

stimulatoare; ceea ce nu a-ți putea face, fără a sta în contact permanent cu toate instituțiile culturale din Banat; dar mai cu seamă cu cele din Timișoara.

Nu priviți aceste observațiuni ca un sfat al unor nechemăți, în definitiv DVoastră Vă cunoașteți misiunea mai bine ca noi-ci ca expresia uimirei noastre asupra faptului că, până în prezent n-am avut onoarea a Vă saluta în mijlocul nostru.

Primiți d-le Consilier, asigurarea distinsei noastre considerațiuni

Președinte
(C. Grofșorean)

Secretar
(V. Nedelea)

B.J.T. f. 18

¹ Constantin Miu Lerca (1908-1985) poet, publicist, redactor la mai multe ziare, a susținut afirmarea tradiției autohtone în mișcarea literară din perioada interbelică.

Anton Mocsony

Timișoara, 12 ianuarie 1939

Domnule Președinte!¹

Institutul nostru a înaintat o cerere către Ministerul de Externe Român, rugând intervenția acestui minister pentru a obține din partea guvernului Jugoslav autorizație de trecerea frontierei pe seama vizitatorilor români din Banatul Jugoslav.

În speranța că vom obține această autorizație, avem onoarea a vă ruga să binevoiți a îndemna despărțămintele „Astrei” din Banatul Jugoslav ca să stăruie pe lângă populația rurală de acolo pentru vizitarea acestei expoziții².

Cu distinsă stimă

Președinte
(Cornel Grofșorean)

Secretar
(Nedelea)

B.J.T. f. 120.

¹ Anton Mocsony avea funcția onorifică de Președinte al Astrei.

² În legătură cu începuturile activității Astrei, semnalăm apariția lucrării semnată de Cornel Petroman, *Astra în Banat până la Marea Unire*, Ed. Eurostampa, Timișoara, 2006, 395 p.

Timișoara 10 iunie 1938

Domnule Primar¹,

Cu referire la adresa Dvs. nr. I, 3168/1938 din 25 mai, avem onoare a Vă comunica că, Comitetul luând în dezbatere în ședința de la 7 iunie a.c. chestiune acordate de Primărie ține să Vă mulțumească pentru atenția binevoitoare.

Considerând însă că în conformitate cu adresa I.P.S.S. Patriarhului României și Președintele Consiliului de Miniștri, Institutul se simte obligat față de guvern ca să continue anchetele monografice cum rezultă și din adresa sus amintită a d-lui prim-ministru, aici în copie reproducă:

„Domnule Președinte,

prin prezenta Vă încunoștințăm că, I.P.S.S. dr. Miron Cristea Patriarhul României și Președintele Consiliului de Miniștri, a binevoit a aproba suma de lei 100000 (una sută de mii) Institutului Social Banat-Crișana, pentru continuarea lucrărilor de cercetare, lipsei de copii în comunele bănățene și care sumă vi s-a expediat prin Banca Națională a României cu ordinul de plată nr. 1238/1938”.

În consecință avem onoare a Vă ruga să binevoiți a majora această subvenție la suma de 200000 lei, adică la aceeași sumă cu care am fost onorați și de către Prefectură, deoarece numai astfel vom putea satisface dorința I.P.S.S. Cu atât mai vârtos că din aceste sume am voi să publicăm și materialul anchetei monografice de la Sârbova.

Președinte

(C.C. Teodorescu)

B.J.T., f. 164

¹ Rodrig Modreanu (general) a fost primarul Timișoarei între 11.03.1938-26.09.1938

Iuliu Moldovan

1

Timișoara 6 octombrie 1935

Mult stimat Domnule Președinte!!

De la prietenul meu: Grigore Ion, aflu că, Excelența Voastră este puțin supărat pe mine pentru atitudinea mea opoziționistă față de înființarea Astei regionale aci, în Banat.

Am impresia că, informațiunile D-Voastră nu corespund în de cu totul intențiilor mele, expuse cu ocazia ședinței ținute de sub președenția D-lui Dr. Marta. Având în vedere că eu m-am opus la înființarea acestui organ, atât de necesar în viața noastră culturală, ci am refuzat-deocamdată-fuzionarea între Astra și Institutul social, militând pentru o colaborarea strânsă, cât mai strânsă. Din simplu motiv că, la Excelența Sa d-l Dr. Vaida față de fuzionări politice. Cu atât mai vârtos că, azi, în halul acesta în care se află Astra aci în Banat, o fuzionare cu Institutul nostru nici nu ar fi cu puțință, deoarece noi, la Institut dispun deja de un bagaj științific, de realizări practice, de autoritate ect. iară Astra este inexistentă. Totuși-cum e firesc -Astra ar vrea să-și asigure conducerea. Credeți că, s-ar afla un membru în Institut, care să consimte la o asemenea fuzionare? Doar numai adunarea generală are căderea, ca să decidă. Vă asigur că, nu ași avea curajul, ca să fac o astfel de propunere, care m-ar face pe veci imposibil în fața membrilor noștri. Mai mult: ar duce la destrămare sigură a rândurilor noastre.

Din aceste considerent am combătut fuzionarea. Militând, însă, cu toată ardoarea sufletului meu pentru o strânsă colaborare, deoarece atâte ar fi de rezolvat în comun acord și cu sprijin reciproc.

Halal sufletesc, descurajarea, decepția, în care se zbate elementul românesc de-a lungul graniței de vest, ne impune necesitatea unei grabnice intervențiuni. Având în vedere că aci românii tr(i)ăesc într-o vecinică teroare revizionistă. A intrat spaima în ei și, fiecare crede că, mâine vin ungurii. Căci aceasta o aude zilnic de la minoritar, le cetește printre rândurile tipărite ale ziarelor lor, le observă în anumite gesturi oficiale/mutarea Academiei de drept de la Oradea, discuția ciudată asupra mutării prefecturei la Beiuș, mutarea unor întreprinderi de la Arad ect. ect. Apoi discuțiile tot mai stăruitoare la conferințele internaționale și altele, a băgat nesiguranța în sufletul populației. Fiecare în sine sa își pune întrebarea: ce voi face, dacă vin ungurii? Și aceasta întrebare îl derutează, îl demoralizează, îl face ca să nu reacționeze, ci să suporte cele mai abjecte provocări, fără a reacționa. D-le Profesor! Aradul, Oradea și Timișoara sunt azi mai maghiarizate, ca sub era ungurească. Românii sunt mai maghiarizați ca mai înainte/ îndeosebi prin căsătoriile mixte./ Românul numai este stăpân la el acasă. Pe nici un teren. Administrația se face sub egida partidului maghiar, cu ajutorul unor interpuși șabesgoimi(sic!). Cultură proprie nu avem./ Teatrele românești nu sunt frecventate, filmele românești direct boicotate și de către români, ziarele minoritare se citesc cu însuflețire, conferințele în limba română abia au public ect.ect. Și să nu mai vorbit de situația economică și financiară a elementului autohton. Doar sistematic au fost despuiți și sărăciți, de către toate guvernele de până acuma. Și nimenea nu și-a pus întrebarea: cum va reacționa acest public descurajat, pauperizat,

într-un caz de război? Mai bine nu Vă dau nici un răspuns. O singură indicație: nicăierea nu se înjură România Mare atât, ca de-a lungul graniței de vest.

Ei bine! Aceste considerente m-a îndemnat-în 1931-ca să înființez Institutul Social Banat-Crișana, pentru a începe o mișcare de regenerare, de încurajare. Vedeti acum tendința mea, când am militat pentru entitatea culturală a frontului de vest. Explicația zace deja în titlul institutului: Banat-Crișana. Adecă nu am vrut-și câte lupte nu am avut cu bănașenii mei-să mă opresc la Mureș. Eu, d-le Profesor nu fac un regionalism strâmt cu obiectiv de politică internă, ci unul cu fața îndreptată înspre problema externă a Ungariei. Trebuie să refacem morala, încrederea, simțul național, al elementului românesc de-a lungul graniței. Se creștem o generație sănătoasă, bogată, rezistentă. Din aceste motive ași milita-nu pentru o regională bănașenească-ci pentru una extinsă asupra Banat-Crișanei, cum am făcut-o și noi la Institut, având la Arad Secțiile noastre independente, sub conducerea unui foarte inimos băiat: D-l Dr. Radu, directorul Spitalului de copii.

Că această colaborare cum mi-o imaginez? Iată vederile mele:

Se înființăm regionala Banat-Crișana/ entitate pentru care militez și în domeniul administrativ-politic, cum am avut onoarea a supune problema și Exc.Sale d-l Dr. Vaida/, cu sediul Timișoara. În comitetul central regional se facă parte președintele Astrei desp. Jud. Arad, jud. Timiș-Tor(ontal)jud. Caraș și jud. Severin. Fiecare să fie vicepreședinte regional. Alături de dânsii să figureze în Comitet: președintele Institutului din Timișoara și cel din Arad. Președintele jud. Timiș-Tor(ontal) Este primul vicepreședinte al regionalei, care substituie pe președintele absent. La fel președintele regionalei și toți președinți ai despărțămintelor-adecă cei patru vicepreședinți regionali, sunt membri de drept al Comitetului nostru. În felul acesta s-ar face o strânsă legătură între Institut și Astra, având posibilitatea, ca să luăm măsuri identice. Fapt, care s-ar ușura, dacă la conducerea ambelor institute ar fi cam aceeași oameni. / Și așa nu prea avem elemente active. Abia acuma am reușit, ca să recrutez un grup de tineri însuflețiți./

Mai mult: ași milita chiar și pentru o colaborare strânsă și cu Fundațiile Regale. Nu văd nici un inconvenient pentru o acțiune comună, presupunând că și acolo ar fi identitatea aceasta a conducerii și, nu s-ar îmbulzi nește profitori ai mișcărilor culturale. Ași milita pentru acesta colaborare-chiar în vederea pericolului mare și comun care ne amenință granița de vest-ci în primul rând, pentru că Majestatea Sa, ține-cum sunt informat de către d-l Gusti că Fundațiile Regale să-și extindă activitatea și în părțile alipite. În al doilea rând, pentru că Fundațiile Regale dispun de multe surse materiale și spirituale, admirabil utilizabile în campania aceasta de regenerare.

Cum îmi imaginez aceste colaborări?

Voi documenta cu practica vieții. Iată ce s-a întâmplat anul acesta în comuna Sârbova/lângă Buziaș/ unde am descins, astă vară, cu 40 monografiști, asistenți, asistente, studenți, ca să facem anchetă monografică. Specialiștii examinau fenomenele sociale din punct de vedere științific, echipa de lucru-domni, domnișoare-au ridicat o căsuță, cu munca brațelor lor, pentru o văduvă ologă, săracă, care trăia ca un troglodit, și o troiță mare din stejar, în amintirea celor căzuți în război. Știți ce s-a întâmplat? O minune. Tot satul ne-a sărit în ajutor, toți s-au grăbit, ca să lucreze alături de noi, toți ne dădeau materiale necesare, cărămidă, țiglă, lemne, pământ, nisip, ect.ect. Eram într-un contact sufletesc atât de strâns cu poporul, încât acolo-până e lumea lume-nu se va băga nici odată germenii bolșevismului, ori, un picior de unghur.

La plecare apoi am înființat un cămin cultural, am aranjat o expoziție de țesături, am dăruit cărți agricole, broșuri, reviste, o bibliotecă pentru cămin, am ținut nenumerate prelegeri, conferințe-și în satele din jur-domnișoarele de la școala de menaj din Timișoara le țineau femeilor conferințe din gospodăria casnică, apoi zilnic fiecare dintre ele se duce la câte o familie, unde stătea ziua întregă, instruind țărancă: cum să gătească, cum să țină ordine, curățenie, etc.etc. Și toate aceste în decurs de 18 zile, cheltuind ceva peste 100 000 Lei. Ce concluzii se desprind din acest ansamblu? Faptul că, am realizat toate aceste minuni în dauna muncii noastre analitico-științifice. Am realizat lucruri, cari nu intră în cadrele Institutului nostru. Ca să nu Vă amintesc alta, decât faptul că, nu este deajuns dacă am înființat un cămin cultural. Trebuie tot mereu să ne îngrijim și de conducerea spirituală, astfel am făcut nește forme moarte. Cu alte cuvinte: se desprinde clar că aceste mișcări culturale au trei aspecte, trei laturi distincte:

-examinarea științifică-cu tot bagajul sociologic-a fenomenelor sociale

-culturalizarea maselor și în fine:

-realizări practice de ordin administrativ, economic, sanitar etc.etc. dar aceste întreite divizări nu se potrivesc de minune cu programul: Institutul social,-2. cu acela al Astrei și 3. cu tendințele Fundațiilor Regale? Căci, noi înadevăr nu avem nici timp, nici mijloace, ca să facem școale, poduri, case naționale, băi populare, ferme de model pentru horticoltură, dispensare pentru medicină practică/de data aceasta și fiind izolați, am fost nevoiți ca să dăm-in sute de cazuri-ajutor medical, având și noi ambulanța noastră. Dar câtă pierdere de timp! Și în ultimă analiză, ce puteam face în 18 zile? Am descoperit 25-30 cazuri de sifilis. Ei bine! Li s-a dat injecții. Dar ce folos, când a trebuit să plecăm. A rămas că, medicul de circumscripție să continue tratamentul. Dar o face? Noi pretutindeni am aflat cea mai revoltătoare indolență a acestor domni medici de circumscripție. Dacă ar depinde de mine, ași desființa pe toți.

Apoi culturalizarea satelor. Nu intră la fel în atribuțiunile noastre. Văzând, însă, anul trecut că, nimenea nu se sinchisește de această problemă, am luat-o tot noi în mână și, cu ajutorul bănesc al Prefecturii, am ținut 60 de conferințe sătești. Trimițând în fiecare Duminică câte 4 conferențieri în 4 comune. La fel organizasem ca în fiecare an-conferințe la Timișoara, Oravița, Lugoj, Caransebeș, Lipova, Recița.

Iată câte puncte de întâlnire între noi și Astra, între noi și Fundațiile Regale. Activități concentrice, cari din lipsa altor instituțiuni au fost concentrate în mâna noastră, deși, în fond, nu ne priveau.

Ce admirabil ar fi d(e) e(xemplu) dacă ar exista aci o Astră activă, cu care ne-am putea înțelege. Astra ar fixa comunele și s-ar îngriji și de resursele materiale de cari noi nu dispunem, iară noi am face programul analitic al conferințelor și am pune la dispoziție conferențieri special pregătiți pentru asemenea eforturi. Ori, am aranja laolaltă conferințe urbane, punând la dispoziția conferențieri, iar Astra s-ar îngriji, ca să vină și din altă parte conferențiar. Cu atât mai vârtos că, Institutul colaborează cu Politehnica, unde la fel se țin conferințe. La noi în fiecare Duminică, la ei Marți seara. Astfel conferențierii veniți din altă parte țineau două conferințe. Sigur că pentru asemenea program avem nevoie de parale. În trecut ne dădea Primăria. Mai recent având noi lipsă pentru scopurile noastre de fonduri mai însemnate, nu mai ne pune la dispoziție fonduri pentru conferințe. Și cum nici Politehnica nu cam are parale, a trebui să ne îndestulim cu conferențieri localnici.

O altă problemă, care mă frământă de trei ani de zile: înființarea unei tipografii, pentru a facilita tipărirea revistei noastre, apoi a edita lucrări. Mai mult: acordând premii pentru traducerea unor lucrări: bulgare, sârbești, germane și poloneze, a edita aceste lucrări, îmbogățind literatura noastră. La fel ași vrea să fac o librărie, științific condusă. Nu am avut posibilitatea până acum să realizeze ceva din aceste proiecte.

La Institutul nostru am înființat o secție minoritară, presidată de mine. Aveam tendința, ca să organizeze acolo un birou, unde să se urmărească toată presa minoritară din Țară. Publicând observațiile noastre documentate și științific fondate într-un buletin, care să fie trimis tuturor ministerelor, parlamentarilor, presei române, Legațiilor, oamenilor politici, pentru a le informa despre tot ce se petrece în lagărul minorităților. Apoi triând materialul a prelucra aceste documente în mod științific, având în vedere contrapropaganda atât de necesară. Nu am oameni, căci, gratis nimenea nu se pune la asemenea lucrări grele, și nu am nici posibilitatea de a abona măcar ziarle principale ale minorităților.

Concomitent ar trebui să urmărim tot ce se scrie în Ungaria/ măcar în Ungaria/, informând pe cei în drept despre tot ce se petrece acolo. Cu un cuvânt un fel de Institut für Ausland Deutsche². Cea mai admirabilă instituțiune a Germaniei moderne.

Un singur om se zbate, ca Sisyfus, la Arad. Este d-l Isaia Tolan³, care depune o muncă uriașă în „Gazeta Antirevizionistă”, urmărind o parte a presei budapestane. Dar nimenea nu-l sprijinește. A fost nevoit, ca să se pună la dispoziția d-lui Stelian Popescu⁴, pentru a putea scoate ziarul. De ani de zile mă străduiesc, ca să-l aducem aci, pentru a-l utiliza la Institut. Nu este cu putință.

Îată, d-le Profesor, V-am arătat câteva probleme, la cari am putea admirabil colabora: Institutul cu Astra. Forma este indiferentă. Nu m-am sinchisit de forma, când era vorba de acțiune și de realizări.

În speranță că aceasta colaborare se va înfăptui cât mai de grabă, Vă rog, d-le Ministru, să primiți asigurarea deosebitei mele considerațiuni,

cu respect al Excelenței Voastre:

(C.Grofșorean)

D.J.C.S.A.N.nr. inv. 380

¹ Iuliu Moldovan era Președintele Astrei.

² Institut pentru germanii din străinătate.

³ Isaia Tolan (1899-1953) profesor, publicist, a colaborat la „Aradul”, „Ecoul”, „Cuvântul”, „Universul”, „Societatea de mâine”, iar în cadrul filialei arădene a Institutului, a fost președintele secției de urbanism.

⁴ Stelian Popescu (născut în jud. Prahova la 1874) ziarist, magistrat, director al ziarului „Universul”, de mai multe ori deputat și ministru, președintele Ligii Antirevizioniste Române, apropiat a lui Ion Antonescu, s-a refugiat în Occident, judecat în 1945 drept criminal de război

2

Timișoara la 20 octombrie 1935

Domnule Președinte!

Confirmând primirea adresei D-Voastre din 12 lun(a) cor(entă) am onoare a răspunde următoarele, pentru a lămuri definitiv problemele atacate în adresele anterioare.

Năinte de toate țin, ca să atrag atenția Excelenței Voastre asupra organizației și a compunerii Institutului nostru. Care, cum am arătat și în rândul trecut a fost înființat în vederea multiplelor neajunsuri de cari suferă populația din Banat și Crișana. Cu un singur obiectiv: de a studiat cauzalitatea acestor fenomene, cari, se prezintă ca efecte sociale. În consecință s-au înrolat sub steagul desfășurat oameni cu îndeletniciri spirituale, pregătiți pentru munca de laborator. Bărbați, cari avuse deja în trecut predilecție metodologică, ori, dintre cei tineri, băiați crescuți pe la Universități în

spirit sociologic. Mulți dintre dâșșii erau chiar elevii d-lui Gusti, luând parte la diferite anchete monografice. Această e garda noastră, constatatoare din 20-25 de monografii. Dar acești băieți nu sunt educați, nici nu au predilecție dinamică, pentru realizări. Domnii aceștia sunt oamenii cifrelor, a cărților, a laboratorului și, nici prin minte nu le trece, ca să facă realizări pe teren. La Sârbova am făcut puțină gimnastică, am cărat și eu cărămidă-dar nu de dragul realizării, ci pentru a câștiga încrederea sătenilor, având astfel posibilitatea, ca să pătrundem mai ușor în tainele lor.

Apoi monografiștii noștri nici nu au timpul fizic pentru eventualele realizări. Noi cu toți suntem profesioniști, cari-din un idealism înalt jertfim 2-3 săptămâni din concediile noastre anuale. Eu d(e) e(xemplu) anul acesta nu am avut nici o zi concediu, ci am stat 18 zile la Sârbova¹. Ei bine! Dar care dintre noi poate absentă 2-3 luni de zile. Căci, realizări pe teren impun atâta timp. D-Voastră ați fost captați de metoda echipelor regale. Însă, aceste echipe lucrează cu studenții seminarelor sociologice de la Universitate². Ori, noi, n-avem asemenea elemente. Deși studențimea Politehnicii ne dă tot concursul posibil, însă, băieții sunt obligați a face-anual-practică, timpe de 4-6 săptămâni. Astfel nici ei nu dispun de vacanță. Cu cine vreți, ca să faceți aceste realizări?

Apoi, în fine, vine punctul saliens: mijloacele financiare. Deoarece asemenea realizări necesită sume enorme. D(e) e(xemplu) la Fibiș a investit prefectura anul trecut 300 mii lei, anul acesta 700 mii lei. Finanțând în măsură mai modestă și echipa regală de la Macedonia³. Urmarea este că, pentru noi numai are disponibilul necesar. Astfel abia am obținut, atât de la prefectură, cât și de la primărie, 160 mii lei. Ori ancheta de la Sârbova ne-a costat 100 000 lei, revista 45 000 lei și acuma nu știu de unde voi plăti personalul administrativ luna viitoare. Cu ce se facem realizări, chiar dacă am dori aceasta?

Credeți că, dacă am înființa Regionala, adecă un comitet în plus, atunci vom obține mai mult sprijin? În detrimentul Fundațiilor Regale, adecă a echipelor monografice? Contest aceasta. Nu cred că se va afla vreodată un prefect-primar, care, de dragul Astei regionale, să aibe curajul de a se trage (d)e degete cu echipele regale.

Aceasta este realitatea, d-le Profesor. Fundațiile Regale de iure nu s-au extins încă în Transilvania. Nu s-a făcut aceasta-o știu din sursă pozitivă-chiar cu considerare la Astra, îndeosebi având în vedere personalitatea Excelenței Voastre. De facto, însă, lucrează deja pe teren, deoarece anul acesta erau instalate echipe regale la Fibiș, Macedonia, Rudăria/lângă Bozovici/, lângă Hațeg, una lângă Brad, alta în Maramureș. Iată realitatea. De ce să nu luăm la cunoștință această realitate? Din moment ce nu o putem opri.

În consecință evoluția firească a mișcărilor culturale impun irefutabil necesitatea unei concilierii între Astra, Institutul social/care se va înființa curând și la Cluj/ și Fundațiile Regale. Din motivul acesta propusesem în adresa mea anterioară, divizarea muncii: Institutele sociale să facă studii sociologice, anchetând realitățile pe teren, pentru a obține un tablou viu asupra neajunsurilor satului. Aceste monografii apoi să fie puse la dispoziția Fundațiilor Regale, care se descindă-anul următor-în comună și să facă realizări, pe baza complexului de cauzalități, constatate la fața locului. Și abia după ce s-au înfăptuit toate aceste lucrări, ca să ia Astra în primire satul astfel pregătiți, pentru a-l conduce atât pe teren spiritual, cât și pe teren etic, economic, social, social și financiar. Aceste ar trebui să fie obiectivele realizărilor săvârșite de către Astra. Și când afirm aceasta, d-le Profesor, iară, am în vedere realitățile vieții. Iată d(e) e(xemplu) anul trecut am fost noi la Belinț. De atunci în urmă nu ne-am abătut pe acolo. Nimenea nu s-a mai interesat de populația de acolo. Nimenea nu le dă îndrumări, directive, ect. și astfel ogorul desțălănit de noi rămâne iară părăginit. La fel se va întâmpla cu Sârbova, deoarece noi nu avem nici timp, nici oameni, nici bani pentru această acțiune de permanentă culturalizare, educare, conducere spirituală și economică. Dar mai palpabil se va repeta acest fenomen la Fibiș. Unde s-au făcut cele mai strașnice investiții: un dispensar, cum nu-l are nici Timișoara, însă, nu este medic în sat. Aranjament splendid pentru asistența socială, dar nu există soră de ocrotire. Au o baie splendidă, dar mecanicul costă lunar 2500 lei și, comuna n-are parale. Li s-a făcut o casă națională model, însă, nimenea nu se duce ca să frecventeze sălile. Lipsește sufletul! Cine se imprime acest suflet? Fundațiile Regale odată terminate lucrările numai au posibilitate și timp, ca să se mai preocupe de această comună. Noi nu suntem chemați, ca să facem aceasta, deoarece nu dispunem nici de elementul uman, nici de cel material. Cu un cuvânt: o admirabilă realizare va rămâne fără nici un efect trainic.

Din aceste motive, reale, ziceam: aci trebuie să se încadreze Astra. Deoarece eu sub culturalizare nu înțeleg numai conferințe, ci îndrumări în viața spirituală, morală, economică, financiară, sanitară, gospodărească. Doar țărancă nu știe să gătească, nu știe să facă croitorie, nu știe să alimenteze copii ect. Cine să facă toate acestea? Institutul? Dar nici prin minte nu ne trece, deoarece dacă ași face asemenea apel la membrii noștri m-ar părăsi cu toții. Apoi Fundațiile Regale? Dar ele tot ce fac se mărginește pe un singur sezon. Și de altcum ele fac realizări de ordin material, practic.

Și pentru a Vă ilustra situația, am descris activitatea noastră de la Sârbova, intercalând printre rânduri obsesia noastră față de așa zisele realizări. Ori, D-Voastră ați dori chiar aci să ne încadrați, vroind să faceți și la Astra realizări practice. Vedeți, d-le Profesor, că obiectivele noastre sunt deacurmezișul opuse. Noi nu vrem să facem realizări. Din simplu motiv-cum am expus mai sus-că nu

avem nici oameni, nici parale pentru asemenea acțiune. Dar dacă Excelența Voastră nu urmărește decât realizări, apoi nici decum nu aveți nevoie nici de Institut, nici de Fundațiile Regale. Iată d(e) e(xemplu) Belințul și Sârbova. În maximum trei luni monografiile vor fi editate. În consecință Veți avea tabloul viu al complexului de cauzalități. Urmează numai realizările pe teren. Dacă Ați pune la bătaia câte 200-200 mii Lei s-ar putea face minuni în ambele comune. Mă fac forte în cazul acesta, ca să Vă recrutez și două echipe de lucru. Natural, nu din membrii Institutului nostru, cari vor fi în altă parte angajați, continuând acțiunea pur spirituală. Dar i-mi asum răspunderea pentru echipele aceste...

Revin, încă, la cele relatate din parterni în adresa mea anterioară: se impune reglementarea colaborării între Institutele sociale, Astra și Fundațiile Regale. La București se așteaptă cuvântul D-Voastră. De ce se nu luați deci D-Voastră, adecă Astra, soluționarea în mâini. Cu atât mai vârtos că, am impresia unei desorientări și la centru. Nici d-l Gusti nu știe încă cum se soluționeze colaborarea între Institut și Fundațiile Regale, opunându-se și dânsul hotărât la fuzionarea acestor două instituțiuni. La fel nu s-a cristalizat încă nici metoda Fundațiilor Regale. Deocamdată și ele experimentează: fac și pe anchetatori monografici/ cu nește, elemente nepregătite/, și pe realizatori și pe culturalizatori. Rezultatele, încă, sunt foarte slabe. M-am convins la fața locului.

Propun, deci, să binevoiți a compune un memoriu-cam în sensul planului schițat-supunând acest plan direct Majestății Sale, pentru a lămuri definitiv rolul fiecărei instituțiuni în parte, asigurând astfel colaborarea armonioasă a tuturor factorilor culturali, folosindu-ne de aceste mișcări culturale și de elanul consacrat de către tineretul nostru. Cu atât mai vârtos, d-le Profesor, că dacă Astra nu se va încadra în ritmul vremii, evoluția va trece peste capul ei... Și ar fi mare păcat...Dar nu cred, ca să reușească în luptă față de Fundațiile Regale... Voința de culturalizare a Majestății Sale este o realitate. Fundațiile Regale cu toată autoritatea lor și cu resursele lor umane și materiale la fel sunt o realitate⁴. Se poate ca să trecem peste realitatea acestor factori?...

Cât privește problema depopulării, apoi noi de fel nu suntem prea alarmați. Depopularea este un fenomen general, însă, un efect. Nu este cauzalitate. În consecință pe noi nu ne interesează, efectul, ci cauzele lui. Dar nu numai efectul acesta ne preocupă, deoarece nu este cu nimica mai detestabil, ca d(e) e(xemplu) lipsa de religiozitate, destrămarea familiei, boli venerice, lipsa de cunoștințe igienice/ mai cu seamă igiena infantilă/, lipsa de cunoștințe gospodărești/țărancă noastră nu știe să gătească, deoarece la noi, aci în Banat, este rușinea de a se angaja ca servantă/, ect.ect. tot atâtea fenomene îngrijorătoare. Depopularea este ultimul efect al acestor complexe de cauzalități. Și nu este un fenomen bănățenesc, ci la fel se prezintă în Crișana, Bihor, Satu-mare. Adecă dealungul șesului din valea Tisei. Trece apoi în

valea Dunării, șerpuiind până sus în valea Rinului, de unde se străcoare în valea Rhonului. Cu un cuvânt: în șesurile Europei, unde este un belșug mai mare, unde s-a ridicat standardul de viață a populației, adevărat unde există o civilizație mai ridicată. Civilizația, care a produs pretutindeni decadența actuală. Având în vedere că Europa a intrat în epoca civilizației decadente. Și cu cât se va întinde civilizația și înspre munți, cu atât se va lăți și pecinginea aceasta a decadenței și cu ea fenomenul depopulării. Și noi degeaba ne vom lupta împotriva acestui fenomen. Dacă nici francezii, nici germanii nu au putut soluționa problema, să nu ne imaginăm că noi vom obține rezultate mai satisfăcătoare. Ori, dacă: numai după o luptă dârză, continuă, perpetuă, concentrând toate forțele viei culturale ale neamului, pentru a îndrepta aceasta civilizație, care pentru noi este prea îmbătrânită, înspre meleaguri mai sănătoase. Chiar acest comandament teribil ne impune necesitatea unei concentrări de forțe. Forma este indiferentă !

Am ținut, ca să expun din nou și pe larg părerile mele, urmând ca să discutăm problema și personal, când Veți binevoi a ne cerceta.

Până atunci, d-le Profesor, primiți asigurarea devotamentului meu,

Cu profund respect al Excelenței Voastre:

(C.Grofșorean)

D.J.C.S.A.N. nr. inv. 380

¹ Cornel Grofșorean conducea echipa juridică.

² Echipele Regale orientate spre „*acțiune culturală*“, cooperau pe parcursul campaniei cu studenții de la Seminarul de Sociologie Etică și Politică.

³ La Fibiș (jud. Timiș) au fost întreprinse cercetări conduse de Sabin Manuila, unde în vara anului 1935 a fost „*inițiat*“ în cercetarea monografică și scriitorul David Hall, iar în comuna Macedonia, tot în Banat, același Sabin Manuila a fost îndrumătorul echipelor studențești.

⁴ Echipele trimise de Fundațiile Regale se ocupau de „*sănătatea muncii, minții și sufletului*“. Distribuiau icoane și cărți de igienă, înființau muzee, reparau drumuri, case, plantau pomi, cultivau parcele-model etc.

3

Timișoara 6 martie 1937

Domnule Președinte

La adresa Domniei Voastre cu referire la înființarea Regionalei avem onoare a Vă răspunde următoarele:

Suntem convinși de necesitatea înființării acestei Regionale aici în Banat, cu atât mai vârtos că, Institutul Social B(anat) C(rișana) a dat dovadă timp de 5

ani de valabilitate activând cu rost și folos în prevederile Fundațiilor Regale și ale Institutului Român. Și dacă la Chișinău, adică în Basarabia s-a simțit nevoia unei colaborări strânse între Institutul de acolo și Fundațiile Regale, cu atât mai imperioasă este aici, în Banat, această colaborare, unde granița de vest este mereu contestată și cariată prin o propagandă subversivă a revizionismului maghiar.

Ori, Institutul nostru de mult a simțit necesitatea acestei colaborări, care asigură o activitate intensă pe teren sociologic, social și național.

Pentru a înlesni deci, această activitate, credem că, Fundațiile Regale ar trebui să-și extindă cât mai grabnic activitatea lor și aici. Procedul ar fi-după modesta noastră părere-numirea Comitetului provizoriu, în conformitate cu art. 7 al Regulamentului Căminelor Culturale.

Acest Comitet s-ar compune din membrii Institutului nostru și îndeosebi din monografiștii echipei monografice. Și anume: Domnii inginer Constantin Teodorescu, dr. Iosif Nemoianu, părintele Melentie Șora, prof. Traian Topliceanu, Adrian Brudariu, dr. Ioan Doboșan, Ioachim Miloia, Constantin Stoicănescu, dr. Ilie Radu, Ioan Negru, Ghenadie Ilie, Marius Bucătură, Gheorghe Atanasiu, dr. Ioan Țenchea, Miu-Lerca și dr. C. Grofșorean.

Dacă Domnia Voastră insistați că și șefii partidelor să facă parte din Comitet, Vă propunem pe domnii: dr. Antoniu Bogdan, Sever Bocu, dr. Coriolan Băran, dr. Iuliu Coste¹ și dr. Nicolae Imbroane², iar din partea partidului liberal ori dl. Bebe Brătianu care este șef mai recent ales, ori dr. Dimitrie Nistor vicepreședintele organizației județene.

Trebuie însă să remarcăm faptul că, unii dintre acești domni sunt în relații aproape dușmănoase, încât n-au nici măcar raporturi sociale. Dealtcum chestiunea va fi supusă Domniei Voastre personal de către dl. Președinte al Institutului.

B.J.T. f.160

¹ Iuliu Coste (n. 1876 la Nădlac) doctor în drept, prefect al Timișului (1921-1925, 1927-1928) de orientare liberală.

² Nicolae Imbroane (20 oct. 1883-16 mart. 1961) originar din Vărădia, avocat la Vârșeț, fratele mai mic a lui Avram Imbroane.

4

Timișoara 7 martie 1937

Domnule Președinte!

Cu referire la adresa D-Voastră din 4 l(una) c(urentă), am onoare a Vă răspunde următoarele:

Mă simt onorat prin atenția adunării generale, dat fiind că mi s-a încredințat conducerea secției social-economice. Țin însă ca să lămuresc unele puncte esențiale și principiale, (i)năinte ce ași putea da răspuns la întrebarea Dvoastră.

Trec cu vederea lipsa de bună cuviință a d-lui vicepreședinte Preda¹, care în cuvântarea de deschidere n-a luat act de existența Institutului Social Banat-Crișana, deși acest institut activează cu spor de 5 ani de zile în Banat. Noi cei de la Institut, ne putem permite luxul de a zâmbi la asemenea gesturi de prost gust, deoarece dacă dl. Preda a dat dovadă de ignoranță, țara are cunoștință și ne onorează de existența Institutului.

Acest mic amănunt, natural, nu ne oprește ca să încercăm o serioasă colaborare cu Astra Regională, deoarece timp de 2 ani chiar subsemnatul militam pentru o asemenea activitate coordonată între Fundațiile Regale/despre activitatea căreia aici, în Banat, dl. Preda iar n-are cunoștință/Astra și Institutul Social. Punct de vedere fixat din partemi în numele Institutului la aniversarea jubileului de 75 de ani al Astei, despărțământului Timișoara. Cuvântare publicată și în Revista Institutului/numă(rul) penultim. Aceste tendințe sincere ne-au călăuzit și în trecut și de prezent.

În consecință Vă asigur d-le Președinte că, dacă și din partea Astei Regionale se va urmări acest scop, se va inaugura o frumoasă și rodnică activitate. Cu atât mai vârtos că, și Fundațiile Regale au hotărât deja-tot la insistența noastră-înființarea Regionalei aici la Timișoara. Astfel aceste trei instituțiuni vor avea posibilitatea ca să militeze într-o armonie coordonată, dacă Astra Regională consimte la aceasta. Dacă nu, atunci colaborarea aceasta s-ar reduce numai la Fundațiile Regale și Institutul Social.

(C. Grofșorean)

B.J.T. f. 163.

¹ Gheorghe Preda, colaborator apropiat al lui Iuliu Moldovan, specialist în afecțiuni psihice.

Sim Sam Moldovan

28 august 1943

Mult stimat Domn¹,

În cadrele Institutului nostru înființându-se secția istorică, care săptămânal, în zi de miercuri, ține ședințe (ora 18 la sediul Institutului, Palatul Cultural, et.I), avem onoarea a Vă invita, să binevoiiți a lua parte la aceste ședințe, deoarece din activitatea publicistică a Dvs. rezultă interesul mare ce-l purtați pentru trecutul Banatului. Ori scopul acestor ședințe este, de a pregăti materialul documentar pentru o istorie completă a Banatului².

Cu distinse considerațiuni

Președinte
(C. Grofșorean)

Secretar
(Melentie Șora)

B.J.T. f. 12

¹ Numele literar a lui Simion Samuel Moldovan (1884-1967), scriitor, istoric, publicist, născut la Comorâște, din a cărui publicații amintim: *Istoricul orașului montan Oravița*, Oravița, 1931, *Din trecutul bufenilor*, Oravița, 1935, *Oravița de altădată și cel mai vechi Teatru din România*, Oravița, 1938.

² Aceeași adresă a fost expediată și lui Traian Simu la Lugoj.

Tiberiu Morariu

(Timișoara) 16 Mai 1943

Mult stimat D-le Profesor!

D-l prof(esor) Motogna², comunicându-mi că și D-Voastră adevați la colaborare pentru întocmirea unei istorii a Banatului, am onoarea a Vă comunica că d-l Dr. Dragomir, în adresa D.Sale mai recentă a menționat necesitatea de a trata alături de partea geopolitică și recensămintele din 1910 până la 1940 demonstrând astfel superioritatea numerică a populației române. Aducându-Vă aceasta la cunoștință, Vă rog ca în studiul D-Voastră să atingeți și această latură a chestiunii.

Primiți, D-le Profesor, asigurarea distinsei mele considerațiuni

(Cornel) Grofșorean

A.M.B.M. MD34/9741

¹ Tiberiu Morariu (1905-1982), geograf român, profesor la Universitatea din Cluj, a efectuat în Banat cercetări asupra crovurilor (1946).

² Victor Motogna (1885-1948) profesor, publicist, din 1925 docent la Universitatea din Cluj, senator național-țărănist, deputat de Someș.

Vasile Nedelea

Timișoara 23 octombrie 1944

Stimate Domnule Secretar,

Cu ocazia ultimei întâlniri am căzut de acord, ca în caz dacă plecați după fiul Dvs. să mă încunoștințați telefonic, ori prezentându-mă azi la Institut, cu regret am constatat din nou absența Dvs.

În consecință am onoarea a Vă ruga, să binevoiți a-mi comunica dacă multele preocupări, Vă mai permit ca să faceți serviciul și la noi. În caz afirmativ Vă rog a lua la cunoștință că, orele de serviciu sunt: luni, miercuri, sâmbătă de la ora 17-19, urmând ca aceste ore de birou să fie riguros respectate.

Cu stimă

(dr. Grofșorean)

B.J.T., f. 299.

Iosif Nemoianu

Timișoara, 15 septembrie 1943

Mult stimat dl. doctor!

Întâmplător am aflat de hotărârea Dumneavoastră de a lua în discuție mai largă multele probleme medico-sociale. Acest fapt mă îndreptățește de a Vă ruga, ca să preluați activitatea Dumneavoastră la Institut, reînființând Secția medico-socială sub președenția Dumneavoastră, unde apoi ar urma ca împreună cu câțiva domni medici-îndeosebi din generația tânără-să luați în discuție problemele arzătoare ale Banatului, atât de bine cunoscute de Dumneavoastră!

Institutul azi a trecut deja în conștiința publică a Banatului, el nu este al domnului Grofșorean, ci a colectivității bănățene, din care Dumneavoastră nu puteți lipsi în aceste momente grele, atât de amenințătoare pentru regiunea aceasta.

Avem datoria cu toții, ca să ne raliem forțele, pentru a documenta sus și tare că, aici există o spiritualitate specific bănățeană. Și aceasta cu atât mai vârtos este și datoria Dumneavoastră, deoarece acum 11 ani am plecat doară ambii la drum cu același ideal și aceeași țintă: apărarea Banatului și ridicarea nivelului său cultural.

Ținta era comună, deși am plecat fiecare pe alt drum. Fapt, ce denotă numai individualitatea noastră integrată, fără a exclude, în această clipă de grea cumpănă, munca colectivă.

Apoi mai este și altceva domnule doctor! Azi nici Dumneavoastră nu mai faceți parte din tineretul sub patru decenii. În consecință și Dumneavoastră trebuie să dați exemplul tineretului cât privește coeziunea colectivă, atât de avariata aici în Banat. Noi, cei din generațiile anterioare avem datoria, ca să refacem acest spirit colectiv și să înfruntăm pornirile individualiste, prea răzlețe ale tinerilor zilelor noastre.

Și în fine încă un moment demn de a fi menționat: sunt de 62 de ani. La începutul anului fusesem grav bolnav, încât așteptam ca să fiu chemat la altă viață, în altă lume. Și în spazmele durerilor mereu îmi puneam întrebarea: ce se va întâmpla cu Institutul, unde două generații au depus atâta idealism? Cine va duce destinele instituției mai departe? Nu avem surescență, deoarece tineretul de azi evită munca serioasă, munca tăcută, asiduă... Ei bine! Și totuși avem datoria, ca să depunem toate eforturile, pentru a forma această surescență. Iată obligamentul generațiilor noastre.

În aparență că, invitarea mea va avea rezonanța dorită, Vă rog, dl. doctor, să primiți asigurarea distinsei mele considerațiuni.

Cornel Grofșorean

B.J.T. vol. 1, f.39.

¹ Respectiva secție nu s-a reînființat.

Petre Nemoianu

1

Timișoara 2 noiembrie 1930

Dragă Petre!

Chestia minorității române de peste hotare este o problemă atât de însemnată, încât nu putem trece cu tăcere asupra ei-noi cari cunoaștem însemnătatea ei.

În consecință am urmărit și mai de parte planul meu, adecă restabilirea unor legături cu conducătorii românilor din statele limitrofe, fără mult noroc.

Astfel m-am pus în legătură cu dl. Ion Ghiulamila, comerciant, afirmative președintele românilor macedonieni din Sofia/ bulevardul Danducov apoi cu M.Meta consul român din Varna-însă, nici un răspuns n-am căpătat.

Sunt trei posibilități: ori că, fiind rău crescuți, nu au răspuns din un orgoliu prost-unui om necunoscut-ori că nu s-au cutezat să răspundă, ori nu au căpătat epistola mea, fiind suprimată de bulgari.

Indiferent. Te rog, să continui acum Tu încercările, punându-Te în legătură prin ajutorul Min(isterului) de Externe cu câțiva intelectuali, pentru a restabili o legătură firească cu această minoritate, având astfel posibilitatea, ca să studiem chestiunea situației lor.

Și în privința românilor transnistreni am făcut o timidă încercare-cu același rezultat. Anume am scris lui Ștefan Ciobanu/profesor universitar/membru al Academiei¹/ și lui Ștefan Berechet² tot profesor universitar-unul la Chișinău, altul la Iași- rugându-i ca să mă pună în legătură cu refugiații din Rusia, propagând ideea, ca să studiem situația românilor transnistreni./Cum au făcut polonii în Ucraina, dispunând azi de o statistică și de manuale perfecte asupra situației polonilor din Ucraina sovietică. Apoi dragul meu acești intelectuali din mândra Moldovă, tot la fel nu au răspuns-nici măcar cu o carte poștală banală.

Doamne, sărmanul baronul Knigge³ nu a cunoscut „intelectualii” români, când a scris volumul manierelor elegante. Dacă ași fi primministrul Țării Românești, în primul rând ași comanda 10 000 exemplare din această lucrare-scrisă acum 150 de ani ce maniere au fost pe lângă Dunărea de Jos?

În fine: *Scherz bei seite*⁴!... dar nu putem trece cu nepăsare asupra problemei românilor transnistreni, și în consecință ar trebui căutată posibilitatea de (a) pătrunde în acel mediu. Tu ai trăit pe acolo. Nu ai vreun expediment.

Bine, bine, nu trebuie să Te burzuluiiești imediat. Știi eu foarte bine că, aceste chestiuni ar fi impuse atențiunei oficiale a d(omnu)lui Ghiță Popp. Dar dacă omul are alte preocupări... Ei, ce să faci!

În așteptarea răspunsului Tău, Te salut cu dragoste

Al Tău

(Cornel Groșorean)

B.J.T. f. 48

¹ Ștefan Ciobanu (1883-1950) născut la Tighina, istoric român, ca secretar român, ca secretar general la Instrucție, a contribuit la organizarea învățământului românesc din Basarabia, membru titular al Academiei Române din 1918.

² Ștefan Berechet (n. 1885) profesor la Facultatea de drept din Iași, în 1926-1939 avocat la Chișinău.

³ Adolf Franz Friederich Ludwig Freiherr Knigge (1752-1796) scriitor german, autor al unei lucrări în care tratează principiile fundamentale ale relațiilor umane, un adevărat ghid al politeții. În vorbirea curentă „Knigge” corespunde „bunelor maniere”.

⁴ Gluma la o parte (n. trad).

(Timișoara) 29 ianuarie 1933

D-lui dr. Petru Nemoianu

Sunteți rugat a reprezenta Institutul social Banat-Crișana în ședința Institutului român din București la ședința plenară din 21 ianuarie urmând să binevoiți a espune programul și metoda Institutului nostru¹.

Președinte
(Victor) Blășianu

B.J.T. f. 4

¹ Petru Nemoianu era reprezentantul I.S.B.C. la Institutul Social Român.

3

Timișoara 23 octo(mbrie) (19)33

Dragă Petre !

Nu pot să las fără răspuns observația Ta: “*în de-ale politice nu sânt încă pe deplin lămurit*”. Păi acest fapt m-a deprimat. Nu din motivul că Tu nu ești lămurit, în fine, ești foarte ocupat cu chestiunile Tale, fapt lesne de înțeles când omul își creează o familie, ci pentru că deduc din această lipsă de lămurire și o desorientare a șefului cu care ai doar legături intime cunoscându-i planurile detaliate.

Ei bine, să lămurim noi doi situația.

Mă preocupă frontul de Vest, de unde am unele informațiuni. Și pot să constat că, în ultimii doi ani-dacă și nu mai bine-elementul românesc și-a pierdut numai terenul dar și moralul și puterea de rezistență. Remarcându-se azi fenomenul exasperant că, Românii dea lungul frontierei nu au încrederea trăinicieii frontierelor noastre. Vă dați seama că, ce înseamnă aceasta?

Vrei o dovadă? Nu fac amintire de atitudinea mai mult ca rușinoasă a intelectualilor români din Oradea, Arad și Timișoara cu ocazia ultimelor alegeri comunale și județene-la atitudinea lor în aceste consilii, la diferite instituțiuni prezidate de dânsii, ci mă refer la un simplu fapt constat de mine: funcționarii superiori de la Șteg din Reșița, deci în massa mare a populației românești, încep a manifesta simpatii filomaghiare, motivând ținuta lor cu eventuala schimbare a frontierelor, când li s-a periclita existența, fiind în direcțiunea aceasta terorizați de superiorii lor evreo-maghiari. Edificator nu?

Cum am ajuns așa departe nu intră în cadrele prezentei. Cine a urmărit cât de cât presa minoritară din Transilvania, cunoaște problema. Întrebarea se pune deci altfel: ce este de făcut?

Iată la ce concluzii a ajuns un om, care timp de 25 de ani a fost sub influența ideologiei marxisto-internaționale: nu este altă salvare, decât revenirea la cel mai pur naționalism. Nu pentru că ași socoti ideea națională ca scop final, ca „*Ding an Sich*”¹, ci pentru că este unicul mijloc de a reface morala, încrederea și speranța maselor deznădăjduite.

Și cum convingerea mea istorică și filosofică-istorică este că războiul-în 5, în 10 ani-este inevitabil-război care va decide existența popoarelor și a neamurilor-datoria noastră este, ca să pregătim poporul nostru, atât sufletește, cât și militărește pentru această crâncenă și teribilă încăerare.

În consecință: nu mă interesează nici partidele, nici programele lor-nu mă mai interesează, nici forma constituției, nici forma politică a statului-ci exclusiv masele poporului românesc, predispozițiile sale sufletești, pregătirea sa pentru bătălia de extirpare a neamurilor.

Pentru a obține, deci maximul de randament, trebuie să restabilim principiul autorității, subminat prin o democrație prostituată, trebuie să reîntronăm disciplina necruțătoare, în primul rând în masele populare, apoi la intelectualii noștri. Trebuie să introducem un sistem spartan, nu la minorități, ci în primul rând la noi acasă.

Prin ce mijloace? Istoria și filozofia istoriei ne dă îndrumările necesare. Fascismul italian și hitlerismul german ne dă indicații precis (...)². Nu parcă noi să-i imităm și în formă. Forma este secundară. Poate să fie de esență corporatistă, ori parlamentarism de paradă. Eventual un mixtum compositum, cum este în Austria. Însă viața socială, economică, politică trebuie scoasă de sub influența partidelor politice. Partid politic- în sens ideologic-înseamnă sistem democratic. Democrația la rândul ei este internațională, fiind înglobată în sistemul economic al bancocrației. Cu alte cuvinte: democrația este mijlocul politic de stăpânire al banului. Ideea națională, deci nu se poate manifesta prin acest mijloc. Datorită acestui fapt toate acțiunile naționale, cum este bolșevismul rusesc, au abandonat parlamentarismul democrației.

În văzul acestei exigențe ideologice, cred că, ori ce acțiune națională trebuie să abandoneze-deocamdată forma partidului politic, urmând mai târziu, să se repete fenomenul din Germania și Italia: un singur partid, care se identifică cu însuși statul întreg. Dar mișcare nu poate să pornească în cadrele unui partid politic existent, și din alt motiv: doar trebuie să fie cunoscută și la București predispoziția sufletească a maselor, cari sub aspectul intuiției psiheiei colective-se răzvrătesc împotriva partidelor politice. De ce s-ar lua un balast în felul acesta în cârcă, o mișcare nouă revelatoare? Chiar împotriva predispoziției generale? Ori mișcările de masă numai atunci asigură reușită, dacă se adaptează psiheiei maselor. Doar o masă singură îți dă indicațiile necesare asupra metodei de

urmat. Altcum riscă omul, ca să cadă în ridicolul d-lui Bocu/ridicol bineînțeles remarcat numai de intelectualii deprinși cu studiul acestor chestiuni/militând contra partidelor-pentru partidul național-țărănesc. Tentativă de care mi se pare, nu este străin nici dl. Maniu, nici dl. Mihalache³.

Întrebarea este una singură. Dacă mișcarea nu ar fi intempestivă?

Nu știu, cum sunteți voi informați acolo la centru, însă eu constat un curent pe zi crescând în această direcție. Lumea așteaptă miracolul mistic/predispoziție sufletească, premergătoare mișcărilor revoluționare/Și să nu mă iei în zeflema, când îți comunic că chiar și evreii mi-au zis, să vină odată mișcarea asta de dreapta doar ne va scoate din marasmul acesta sufletesc și economic. Atrăgându-le atenția asupra conivenței fatale între această mișcare și antisemitism, mi-au răspuns zâmbind: lasă d-le, știm noi că nu ne veți mânca fripți.

Alt pericol văd eu: ca să nu se canalizeze cumva în direcții insalubre mișcarea, ca să nu fie exploatată de aventurieri, ca să nu fie ce ar fi și mai dureros-compromisă de la început, căci vom pierde ultimul atu al refacerii noastre, urmând cu fatalitate istorică orientarea masselor înspre stânga.

Și acțiunea n-are să se înțeleagă cu nimeni. Nici chiar cu factorii supremi ai statului, deoarece față de explozia generală nici cei de sus nu se vor putea opune.

Un singur inconvenient este: suntem un popor sărac și săcătuit și nu dispunem de mijloace materiale, necesare la o asemenea acțiune.

Aceste păreri ale mele am vroit pe scurt să și le comunic, utilizându-le cum vei crede de bine.

Observ un lucru: nu sunt împotriva democrației și a parlamentarismului, instituțiuni și ideologie foarte corespunzătoare în epoci de prosperitate ale statelor burghezo-capitaliste. Instituțiuni însă foarte ineficace în timp de război. Ori Europa se apropie de o epocă războinică, care va dura după filozofii istoriei, circa 150 (de) ani.

Avem deci, noi-cari am făcut războiul mondial, schimbând fațada lumii întregi- noi generația de jertfă, generația cea mare-cea mai mare care a existat vreodată-o singură datoric: să ne aruncăm în vârtoarea luptei pentru a salva neamul din care facem parte. Căci pierderea sa va însemna și dispariția noastră a tuturor. Și atunci degeaba mă zbat azi în interesul material, degeaba mă străduiesc, ca să mă interesez de familie, de copii, de nepoți, dacă existența lor, viața lor, ființa lor este problematică.

Deșteptați-Vă frate dragă! Să nu crezi că, un fantast sau un idealist incorigibil îți vorbește. Am făcut și fac studii prea temeinice, ca să-mi dau seama de cele ce afirm. Generația noastră este predestinată, ca să revină la cel mai sacru idealism-nu din idealism pur teoretic, ci din instinctul...⁴

¹ Scop în sine (n. trad).

² Lipsește o pagină.

³ Ion Mihalache (1882-1963) om politic, fruntaș al Partidului Național Țărănesc, de mai multe ori ministru la Agricultură, Interne și Domenii. A murit în închisoarea de la Râmnicu-Sărat.

⁴ Ultima pagină lipsește.

4

Timișoara, 28 martie 1934

Stimate Domnule Nemoianu,

Comitetul Institutului Social Banat-Crișana, a hotărât înființarea unui birou statistic, care să înceapă activitatea cât mai curând posibil. Pentru aceasta am trimis o adresă domnului dr. S. Manuilă prin care îi solicităm sprijinul, rugându-l ca să ne dea indicațiile necesare.

De asemenea Vă rugăm și pe Dumneavoastră, să ne acordați tot sprijinul și vă mai rugăm să treceți pe la dl. dr. S. Manuilă¹ să-i amintiți despre această chestiune și să-l rugați ca să ne dea tot sprijinul Dsale.

Primiți, Vă rugăm, asigurarea deosebitei noastre stime,

Președinte
(V. Blașian)

B.J.T. f. 61

¹ Sabin Manuila le-a acordat sprijin într-adevăr, facilitând formarea ca statistician a lui Ghenadie Ilie, la Institutul de Demografie și Recensământ.

Dimitrie Nistor

1

(Timișoara) 22 august (19)34

Dragă Domnule Prefect!

Numai vreau să Te deranjez și, în consecință pe aceasta cale am onoare a espune următoarele:

Te rog să dispui că, medicul de circumscripție măcar tot a doua zi să se prezinte, asistând tot la altă secție medicală. Doar pe dânsul ar trebui să-l intereseze chestiunea în primul rând.

La fel să fie obligat, că să asiste la lucrările ale secț(iei) economice d-l veterinar de circumscripție, care nu-și a da osteneala, ca să vină măcar odată, de a se interesa de specialitatea sa.

Cât privește Camera agricolă, cred că, este o ignoranță păcătoasă din partea conducerii că, deși invitați-în nenumărate rânduri-nu au luat parte la nici o ședință a Institutului, nici de prezent nu s-a prezentat nimenea. În urma urmelor: de ce avem aceste instituțiuni? Te rog, deci, ca să binevoiești a dispune că, un delegat al Camerei să participe la ancheta noastră¹. Cu atât mai vârtos că, de prezent-sub conducerea lui Demetrovici²-se face ancheta agricolă.

Nu mai puțin inesplicabil este ignoranța Consilieratului agricol, care are un membru cooptat în Comitetul nostru, fără a lua-măcar o singură dată – parte la ședințele noastre. Nici numai relev absența dela lucrările noastre actuale. Te rog deci, că și aceasta instituțiune să fie obligată a trimite un delegat.

Am impresia că, ar fi bine, dacă un delegat al Cooperativei funcționarilor/ Palatul Dicasterial/ s-ar prezenta odată, după masă, acolo,- luând contact cu mine / președintele este d-l Bejan, conducătorul d-l Popescu/ pentru a discuta posibilitatea de a înființa o cooperative de consum acolo. Eventual cu ajutorul și în colaborare cu comerciantul român: Pava.

Tot odată militez pentru înființarea unei cooperative pentru distribuția produselor agricole /zarzavaturi/. Aceasta s-ar putea efectui cu ajutorul notarului/ un băiat foarte bine/ care singur are o moșie acolo. El ar putea fi președintele cooperativei. Cu 50 de oameni mai înstăriți cu ajutorul prefecturei, care ar semna acții, apoi cu ajutorul Camerei Agricole, cred că, s-ar putea înființa aceasta instituțiune atât de salutară. Deoarece o asemenea cooperativă ar cumpăra la fața locului-și nu cu scop lucrativ produsele lor. Astfel țărani numai ar bate toate târgurile și nu ar spesa cu trăgătorii sume considerabile.

Am atins pe scurt aceste chestiuni, care ar impresiona mult populația.

Primește, dragă d-le Prefect, asigurarea deosebitei mele considerațiuni,

Cu distinsă stimă:

(C.Grofșorean)

D.J.C.S.A.N. nr. inv. 380

¹ C.Grofșorean se referă la ancheta desfășurată cu ocazia campaniei de la Sârbova

² A participat la campania de la Sârbova din 1934, activând în echipa economică.

(Timișoara) 28 august 1934

Domnule Prefect,

Am onoare a vă aduce la cunoștință că Duminică 2 septembrie a.c. se încheie lucrările am vrea să aibă un caracter sărbătoresc de aceea noi am întocmit următorul

Program

1. Orele 11: Parastas pentru fostul protopop Gruici¹ și fostul învățător Hațeg² care în secolul trecut au desfășurat cea mai românească activitate.

2. Orele 1: Masă comună.

3. Orele 4: Conferințele Domnilor dr. Isايا Popa și dr. Popovici³ și premierea vreo 8 familii cu cinci sau mai mulți copii.

Pentru ca acest program să aibă caracterul unei acțiuni de colaborare între oficialități și noi, Vă rugăm să binevoiți a lua parte și Domnia-Voastră.

Totodată Vă rugăm să binevoiți a contribui din fondurile județului cu o sumă de vreo 10000 pentru premiile ce se vor acorda.

Primiți Domnule Prefect asigurarea deosebitei noastre considerațiuni

Președinte

(C.C. Teodorescu)

 B.J.T. vol. 94, f. 11

¹ Constantin Gruici, a fost și învățător la Belinț între (1826-1848).

² Ion Hațeg, învățător la Belinț între (1848-1874).

³ Cei doi făceau parte din echipa medicală în campania de la Belinț.

(Timișoara) 5 septembrie 1934

Domnule Prefect,

Am onoare a Vă ruga să binevoiți a dispune ca prin organele tehnice ale Județului să se stabilească dacă corespunde adevărului afirmația populației și organelor administrative din Belinț că 500 jugăre teren ar fi inundate în teritoriul acestei comune.

În acest caz Societatea Bega ar putea eventual să ia măsuri de drenaj iar populația foarte bucuroasă ar plăti restanțele din taxele impuse. De altcunum Institutul nostru urmărește această problemă și a luat-o în studiu.

Primiți Domnule Prefect asigurarea deosebitei noastre considerațiuni¹.

Președinte

(C.C. Teodorescu)

Secretar General adm.

(I. Radu)

¹ În aceeași zi Prefectul a mai primit o sesizare pe care o reproducem la notă:

Am onoare a Vă aduce la cunoștință constatarea preoților din Belinț, precum că locuitorii acelei comune încheie concubinajul după toate formalitățile nunții, mergând cu lumini și alte ritualuri religioase ce se practică la cununia religioasă, fără a merge la Sf. Biserică.

Nu știm dacă și în alte sate se manifestă acest fenomen. În caz afirmativ vor trebui luate măsuri generale pe județ.

Pentru Belinț Vă rugăm să binevoiți a sesiza jandarmeria, având în vedere că institutul nostru socotește că această manifestațiune formează delictul sacrilegiului încadrat în art. 191 cod penal maghiar. În consecință se pot lua măsuri.

Primiți Domnule Prefect asigurarea deosebitei mele considerațiuni. (B.J.T. vol. 94)

4

(Timișoara) 13 octombrie 1934

Domnule Prefect,

Institutul Social Banat-Crișana în dorința de a răspunde propunerii ce ne-ați făcut pentru o acțiune culturală la sate a făcut apel la membrii săi și a întocmit un program de comune și conferențiarilor care urmează să le viziteze.

Pentru a putea avea o acțiune susținută este necesar ca în fiecare comună vizita noastră să se repete și astfel am prevăzut ca până la Crăciun fiecare comună din program să fie vizitată de două ori, rămânând ca programul să se continue și în această campanie să se facă patru vizite în fiecare comună.

Am întocmit astfel două serii de conferențiarilor, cari în fiecare zi de sărbătoare să pornească în două direcții diferite, atingând câte patru comune. Conferințele se vor ține în zilele de sărbătoare după masă, așa fel ca toată lumea să se poată întoarce seara la Timișoara. Vă rugăm să binevoiți a ne acorda ajutorul Dv. În ceea ce privește transportul echipelor noastre, intervenind pe lângă autoritățile locale să ne pună la dispoziție automobil sau autobuz, în zilele prevăzute în program.

Cele 10 zile ale acestui program sunt: 4,8,11,21,25 noiembrie 2,6,9 și 16 decembrie.

Comunele pe care le-am pus în programul nostru, urmând a le vizita pe rând una după alta, lăsând în fiecare comună câte un conferențiar, însoțit eventual de câțiva membrii ai institutului nostru, sunt următoarele:

Ghiroda, Remetea, Izvin, Șustrea, Topolovăț, Ictar, Chizătău, Belinț, Sușanovăț, Hișiaș, Panciova, Secaș, Moșnița, Dragșina, Chevereș, Buziaș, Silagiu, Sârbova, Hitiaș, Racoviță, Grăgoiești, Ficătar, Ohaba, Căpăț, Sinersig, Sacoșul –Mare, Chișoda, Ghiroc, Urseni, Uliuc, Sacoșul-Turcesc, Stamura Română, Berini, Șoșdea, Șag, Parța, Giulvăz, Foeni, Păduricea, Jebel, Voitec, Denta, Opațița, Obad, Ciacova, Petroman, Cebza, Utvin, Sânmihaiul-Român, Bobda.

Pentru prepararea sărbării, în zilele prevăzute, ne vom pune în legătură cu frunțașii satului, preot, învățător, notar, președinte al Casei Culturale, etc. pentru ca reușita să poată fi asigurată și primirea conferențiarilor să se facă cu cea mai mare bunovoință. Vă rugăm să binevoiți a ne acorda sprijinul Dv. Comunicând autorităților județului să ne stea într-ajutor pentru pregătirile care sunt necesare, cât și pentru anunțarea sătenilor.

Programul complet și definitiv întocmit cu numele conferențiarilor și titlul conferințelor, vi-l vom comunica ulterior.

Președinte
(V. Blașian)

B.J.T. f. 78

5

(Timișoara) 1934

Domnule Prefect,

Am onoare a Vă ruga să binevoiți a interveni la Inspectoratul Sanitar ca să dea un ordin circular către medicii de circumscripție în conformitate cu prescripțiunile legii sanitare, țăranii bolnavi de boli venerice să fie tratați în mod gratuit.

În comuna Belinț și alte comune ni se semnalează că medicii de circumscripție nu respectă legea sanitară în această privință.

Materialul de injecții îl primesc în mod gratuit de la Inspectoratul Sanitar totuși domniile lor cer și onorarii.

Opinăm că ordinul acesta să fie publicat în toate ziarele și totodată Onor. Prefectură să facă și afișe cari să se trimită în toate comunele, îndemnând populația bolnavă de boli venerice și îndeosebi de lues ca să se trateze la medici.

Totodată vă rugăm să dispuneți organele sanitare ca să ia cele mai urgente măsuri pentru ca fiecare gospodărie să aibă un closet construit după prescripțiile legii sanitare, care obligă în acest sens.

În cercetările noastre am ajuns la constatarea tristă că în Belinț și desigur în alte comune, nu sunt closete sau dacă sunt ele sunt exasperant de necorespunzătoare și permanente focare de infecție.

Primiți Domnule Prefect asigurarea deosebitei noastre considerațiuni¹.

Președinte

Secretar General Adm

(C.C. Teodorescu)

(I. Radu)

B.J.T. vol. 94.

¹ O altă adresă prin care prefectul era solicitat, se încerca rezolvarea unor probleme zootehnice:

Domnule Prefect,

Avem onoare a Vă aduce la cunoștință următoarele:

În comuna Belinț sunt 1970 oi din care 706 sunt berbeci sub un an, destinați consumului și vânzării, și 250 oi sub un an. Rămân deci 1009 oi de prăsilă, față de care comuna nu are decât 5 berbeci. Rasa oilor este Ttazka, total degenerată atât ca trup cât și în privința lânii.

Având în vedere că 60 de oi necesită 1 berbec, pentru a nobilita rasa am avea nevoie de vreo 10-15 berbeci de rasa Țigaie.

Deci cu onoare Vă rugăm să binevoiți a interveni la Camera Agricolă a județului pentru procurarea acestor berbeci necesari comunei Belinț.

Primiți, Domnule Prefect, asigurarea deosebitei mele considerațiuni. (B.J.T. vol.94).

Orza

Timișoara 12 mai 1937

Frate Orza

Domnul v(ice)președinte dr. C. Groșorean, primind memoriul și actele trimise de d-ta, mă încredințează pe mine să-și răspund următoarele:

Institutul Social Banat-Crișana a întocmit toate datele în legătură cu „ocupațiunile” din Pojejena și le-a trimis spre studiere, încă în luna martie, la următoarele locuri de care atârnă rezolvarea lor: Fundațiile Regale, Ministerul de Domenii, Ministerul Cooperăției, Casa Pădurilor, Ministerul Justiției și Ministerul de Interne.

Mai mult: Institutul nostru, prin membrii lui juriști, a dat și forma juridică în care s-ar putea pune capăt nenorocitei situațiuni în care vă abateți d(umnea)voastră Pojejenii. Institutul continuu presează să se facă odată împrumetărirea.

Te rugăm pe d-ta și pe toți câți credeți încă în cuvântul dat, să știți că Institutul nostru își face o cinste și o datorie de onoare de a bate la ușile de sus, pentru a vi se

face dreptate. Noi credem că vom reuși să ațâțăm interesul celor mari și astfel, sub o formă sau alta să aducem și împrăștierea d(umnea)voastră.

Cât privește fiscalitatea și multele șicane administrative ce vi se fac, deocamdată nu putem interveni. Trebuie să așteptați o schimbare de regim, cu oameni mai aplecați la interesele naționale decât interese politice. Imediat după venirea unui alt guvern, dl. dr. C. Grofșorean va înainta memoriul d-tale la noul prefect al județului Caraș.

Pentru bunele cuvinte de omenire, noi îți răspundem cu cele mai bune gânduri ale noastre de sănătate.

Secretar
(V. Nedelea)

B.J.T. vol. 1, f. 270.

Alexandru Ottulescu

Timișoara 21 iulie 1943

Către Onorata
Banca Națională a României
București

Domnule Guvernator! !

Institutul Social Banat-Crișana s-a înființat în anul 1932 din inițiativă particulară cu scopul, ca să contrabalanseze iradierile ostile, ascunse sub formă științifică, cu tendințe deschis revizioniste, ale universităților de la Seghedin și Belgrad, care de la o distanță de abia 1,5 sute de km influențau nefast viața spirituală a minorităților noastre.

Pe lângă acest scop politic mai urmărea Institutul nostru: cercetările și examinările sociologice și sociografice ale realităților sătești din Banat, pentru a descoperi multe enigme sociale, necunoscute până atunci de către organele în drept. Astfel s-a luat în cercetare în anii 1934-35 problema depopulării, în 1936 fenomenul ciudat al deznaționalizării lente a elementului românesc în Valea Dunării, în 1938 problema muncitorească în Valea Bistrei/Ohaba-Ferdinand/, pentru a constata, dacă țărănul român intrat în angrenajul industriei se proletarizează ori se urbanizează; în fine în 1939 a parcurs echipa monografică Valea Almăjului, examinând realitățile în această regiune splendidă și curat românească, în vederea alcătuirii unei plase de model, contemplat la timpul său de către Ministerul de Interne.

Acuma mai recent Institutul este însărcinat din partea Ministerului Afacerilor Străine, ca să întocmească nește memorii referitoare la realizările făcute în decursul

dominației române, în vederea viitoarei conferințe de pace. Concomitent dorim să întocmim o istorie a Banatului, încadrând trecutul acestei regiuni în istoria generală a neamului, nu cum fusese tratat până în prezent în schema istoriei maghiare.

Toate aceste lucrări, bineînțeles, necesită resurse financiare, deoarece Institutul nu dispune, deoarece subvențiile acordate de către autorități/locale și cele de la centru/, nu acoperă nici pe de parte necesitățile noastre. Mai cu seamă fiind vorba de întocmirea și tipărirea unui volum de istorie.

B.J.T., f.53 . Documentul este incomplet.

¹ Alexandru Ottulescu guvernatorul Băncii Naționale între 17.09.1940-1.04.1944

Aurel Peteanu

Timișoara 21 iunie 1939

Domnului Profesor Aurel Peteanu Lugoj

Am onoare a Vă aduce la cunoștință că pentru prima (întrunire) a congresului „Astrei Bănățene” vor sosi la Lugoj d-nii dr. C. Grofșorean, dr. Emil Botiș, Marius Bucătură, care vor reprezenta Institutul de Cercetări Sociale Regionala Timișoara. Susnumiții domni vor sosi în dimineața zilei de 24 iunie și vor participa la serviciul divin, deschiderea activităților, adunării generale, masa comună.

Sănătate!

Secretar
(V. Nedelea)

B.J.T., f. 61

Ion Petrovici

1

Timișoara, 19 septembrie 1942

Domnule Ministru,

În urma legii de expropriere a imobilelor evreești am înaintat la 1 decembrie 1941 către Administrația Județeană a imobilelor evreești din Timișoara, pentru a obține pe seama Institutului nostru o casă evreiască.

În cererea noastră răspunde Administrația Generală Județeană a bunurilor evrești din Timișoara cu nr. 6894/1942 din 15 iulie 1942, îndrumându-ne cu cererea noastră la C.N.R.-ul¹ din București.

Înaintând cererea noastră din nou la 22 iulie 1942 la C.N.R. București, Centrul Național de Românzare direcția bunurilor Urbane, ne răspunde cu nr. 63728 din 15 septembrie 1942, precum urmează:

„La adresa dv. nr. 180/1942 înreg. la C.N.R. sub numărul 45570/28127/B.C./1942 avem onoare a vă aduce la cunoștință că, pentru solicitarea imobilului din Timișoara str. Turin 10 urmează să vă adresați mai întâi prin Ministerul Culturii Naționale, care vă va trece pe tabloul de atribuire pentru acel departament”. Semnăturile indescifrabile.

În temeiul acestei adrese avem onoare a Vă ruga, să binevoiiți a dispune ca Institutul Social Banat-Crișana să fie trecut pe tabloul de atribuire pentru imobilul din Timișoara str. Turin nr. 10.

Cererea noastră o motivăm cu următoarele: Institutul nostru funcționează din 1932, sărbătorind anul acesta 10 ani de muncă rodnică. În acest interval de 10 ani, Institutul a cercetat realitățile sociale din Banatul întreg, deplasându-se anual cu echipa monografică pe teren, prelucrând apoi materialul anchetat care fusese publicat în parte în monografiile speciale (Monografia comunei Belinț și Monografia comunei Sârbova), în parte în revista Institutului.

Această activitate, precum și rezultatele științifice obținute de către secțiile Institutului au fost remarcate atât în publicitatea țării², cât și în fața Academiei Române³.

Acest fapt, credem că, ne îndrituiește a cere sprijinul Ministerului pentru a obține un imobil pe seama Institutului nostru. Cu atât mai vârtos că Institutul nostru nu dispune nici de venituri proprii, nici de vreo avere fiind mereu avizat la sprijinul oficialității și a marelui public.

În speranța că cererea noastră va avea asentimentul Domniei Voastre, Vă rugăm, Doamne Ministru, să primiți asigurarea distinsei noastre considerațiuni.

Președinte
(C. Grofșorean)

Secretar
(V. Nedelea)

B.J.T. f. 6

¹ Consiliul Național al Românzării făcea parte dintr-o structură mai amplă, aflându-se în subordinea Secretariatului de Stat al Românzării, Colonizării și Inventarului.

² Promovarea monografiilor editate rezultă și dintr-o adresă trimisă Directorului Radio-Difuziunii:

18 martie 1938, Domnule Director General

Institutul Social Banat-Crișana în trecut prin revista cu același nume a căutat și caută și azi să stârnească interes pentru problemele naționale și culturale ivite de-a lungul graniței de Vest.

Acum, în bună parte datorită prețiosului concurs dat de Fundația Culturală Regală Principele Carol, am reușit să scoatem o primă monografie: Monografia comunei Belinț.

Credem că nu este lipsit de interes ca unul din prețioșii dvs. conferențieri să facă o scurtă prezentare, în fața microfonului, a monografiei pe care alăturat o trimitem.

Avem chiar convingerea că o asemenea comunicare radiofonică, ținută pe marginea volumului acesta poate fi instructivă și totodată, poate deștepta pe una din zonele vitale a Țării: Granița de Vest.

În credința că preocupările sociale naționale intră și în vederile conducătorilor postului nostru de Radio-Difuziune și că dorința noastră poate fi satisfăcută-primiți d-le Director General, deosebita noastră considerațiune.

³ Acest lucru rezultă și din circulara trimisă de Cornel Grofșorean, membrilor Institutului:

Dl. Prof. D.Gusti vrând a face o comunicare la Academia Română despre activitatea Institutului nostru și a membrilor săi, ne-a rugat să-i trimitem odată cu raportul și câte 2 exemplare din lucrările membrilor Institutului cari au fost publicate ca extrase separate din revistă.

2

Timișoara 13 octombrie 1943

Domnule Ministru,

Avem onoare a Vă aduce la cunoștință că, am primit ordonanța referitor la tranșa a doua a subvenției acordate de Excelența Voastră în sumă de lei 200000, primite în total deci suma de lei 400000 pe seama Institutului nostru, exprimându-Vă adâncă noastră gratitudine.

Excelența Voastră sunteți unicul Ministru al Culturii Naționale, care-timp de 11 ani, de când există Institutul-ați binevoit a da sprijin atât de impresionant, modestei noastre instituțiuni provinciale. Gest, ce ne umple sufletul de recunoștință, stimulându-ne la noi elanuri și rodnică activitate.

În aceste sincere neprecupețite sentimente, primiți, Domnule Ministru asigurarea devotamentului nostru respectuos.

Al excelenței Voastre
Președinte (C. Grofșorean)

B.J.T. f. 101

Stimată Doamnă Doctor!
Stimate Domnule Doctor!

În conformitate cu hotărârea Comitetului din ședința de la 25 iunie a.c. am onoare a Vă ruga, în numele Comitetului, să binevoiți a reveni asupra demisiei Domniilor Voastre, având în vedere că nu era și nu este în intențiunea Comitetului de a vă aduce vreo jignire. Din contra: Comitetul ține prin prezenta că să Vă exprime cele mai călduroase mulțumiri, pentru activitatea rodnică depusă de Domniile Voastre în interesul Institutului Social Banat-Crișana.

În speranța că, rugămintea noastră va fi ascultată, Vă rugăm să primiți asigurarea deosebitei considerațiuni.

Cu distinsă stimă
C. Grofșorean

B.J.T., f. 117.

¹ Participanți la campaniile Belinț și Sârbova, în echipa medicală.

Titus Popovici

1

(Timișoara) 10 martie (19)34

Dragă Titule!

Zilele trecute am primit epistola lui Sandorică, prin care îmi comunică că, consimte la înființarea unei afiliațiuni a Institutului social Banat-Crișana la Lugoj, îndrumându-mă ca să iau contact cu Tine și cu d-l Bârlea.

În consecință Te rog, dragă Frate, să Te pui în contact cu Sandorică, cât și cu d-l Bârlea, urmând, ca să Vă înțelege(ți) asupra felului, a persoanelor, a datei consfătuirei pentru a ne încunoștința și pe noi, ca să ne prezentăm în mijlocul Vostru, pentru a Vă da informațiunile necesare.

Ca să funcționeze bine o asemenea instituțiune, este nevoie de un președinte și de un secretar general foarte activ. Căci numai așa se va ajunge la ținta dorită. Observ că afiliația aceasta-cum este și la Arad-dispune de deplină autonomie și independență, având cu noi, adecă Centrul numai legături administrative.

Activitatea propriu zisă se desfășoară în Secția, unde se fac studiile analitice și științifice, sub președintele Secțiunii. Având în vedere că fiecare Secție este prezidată de un președinte. Aceste Secții la fel activează absolut, având comitetul restrâns se facă administrația necesară, dând îndrumări.

Te rog, deci, ca să discuți chestiunea atât cu Șandorică, cât și cu d-l Bârlea.

Așteptând răspunsul Vostru, Te îmbrățișează cu sentimente nestrămutate din trecut, al Tău

(C.Groșorean)

D.J.C.S.A.N. nr. inv. 830

2

Timișoara 30 iulie 1940

Mult Stimat Domn¹,

Alăturat avem onoare a Vă trimite raportul înaintat de către Institutul nostru autorităților din localitate, rugându-Vă să binevoiți a desvolta o propagandă intensivă pentru instalarea Universității de la Cernăuți la Timișoara².

Primiți Vă rugăm asigurarea deosebitei noastre considerațiuni.

Președinte

C. Groșorean

B.J.T. f. 280

¹ Aceeași adresă a mai fost trimisă și lui Gh. Dobrin (Lugoj), P. Corneanu (Caransebeș), I. Țeicu (Oravița).

² Plasarea Universității din Cernăuți și realizarea astfel a unei Universități complete în Timișoara, corespundea în optica intelectualilor bănățeni, unei necesități de stat: întărirea elementului românesc la granița de vest, drept pentru care aceștia s-au mobilizat, hotărând strategia de acțiune.

3

Timișoara 19 iunie 1944

Dragă prietene,

Ginerele meu dr. Cimponeriu (Alexandru Virgil Cimponeriu-n.n.) mi-a trimis poștala Ta, prin care ne încunoștințezi că, în tot decursul anului trecut, nu ai primit Revista noastră, deși toate exemplarele fuseseră trimise pe adresa ta de

la Lugoj. Cum din c(artea) p(oștală) a Ta am aflat adresa actuală, am dispus ca Revista de aici încolo, să fie trimisă pe adresa ta de la Zolt.

Totodată confirm primirea abonamentului de 600 lei pe anul trecut.

Cu cele mai sincere sentimente prietenești

Al Tău

(Cornel Grofșorean)

B.J.T. f. 257

Gheorghe Popp

1

(Timișoara) 20 iulie 1930

Domnule Subsecretar de Stat

Din numărul revistei „Banatul” se desprinde mult- puțin, tendința urmărită de vreo câțiva bănățeni, în vederea problemei minoritare române de pretutindeni. O chestiune care să fim sinceri, a fost până de prezent neglijată de către cei de drept, aproape timp de zece ani. Și abia mai recent, sub imboldul D(umnea)Voastră, se resimte o ameliorare. În consecință îmi țin de datorie de a Vă informa asupra unor tendințe, urmărite de noi, câțiva cărturari.

Năinte de toate este vorba de a transforma Asociația refugiaților din Iugoslavia, într-una a minorității române de pretutindeni, adică din țările limitrofe, cu sediul la Timișoara, unde există deja nucleul acestei mișcări, impunându-se concentrarea tuturor energiilor în acest cel mai apusean colț al Țării. Cu atât mai vârtos că și lupta minorităților noastre: îndeosebi a maghiarilor și a șvabilor este aici concentrată, dându-se doar luptă sârbă pentru câștigarea elementului șvăbesc pe seama planului revizionist, în care este înglobat și regiunea Banatului până la Lugoj.

Pe de altă parte alături de noi desfășoară cel mai aprig luptător al maghiarilor: dl. dr. Elemer Jakabffy acțiunea sa formidabilă, dusă de două reviste foarte bine redactate. Pe lângă acest fapt există conștiința vie a Bănățenilor pentru frații din Iugoslavia și hotărârea noastră de a acționa-peste capul oficialității, mult- puțin angajată prin politica externă.

Aceste considerente impun o grabnică concentrare a mișcării aici la Timișoara, având să ne estindem activitatea-cu concursul celor în drept și asupra românilor din Ungaria, și a celorla din Bulgaria, pe când organizarea elementului românesc din Rusia ar trebui concentrată la Iași, însă tot într-o legătură strânsă cu noi.

Pentru a obține rezultatul dorit, vom transforma Asociația în sens amintit mai sus. Luând contact cu toți reprezentanții minorității române de pretutindeni,

îndrumați de cătră D(umnea)Voastră. Astfel că, în această organizație să fie reprezentați atât românii din Iugoslavia, cât și cei din Ungaria, Bulgaria și Rusia, formând blocul minorității române de pretutindeni.

După terminarea acestei organizațiuni, ar trebui să redactăm, tot aici la Timișoara, însă cu concursul cărturarilor din Țară, o revistă specială/cum este „Nation & Staat”, or „Kulturwehr”/ care să se ocupe exclusiv cu problema minoritară fiind redactată în două sau trei limbi la fel d(e) e(xemplu) cum este „Magyar Kissebseg” și „Glasul Minorităților”, unde se tipăresc articole în diferite limbi, după trebuință și tendința mișcării maghiare.

Concomitent însă, trebuie să intervenim la Congresul minorităților de la Geneva, ca să admită și să recunoască aceste minorități și adică această organizație, indiferent dacă membrii ei sunt cetățeni din acele țări interesate ori numai simpli refugiați, având în vedere situația precară a minorității române-cea mai precară dintre toate neamurile-care nu îngăduie pretutindeni organizarea lor în țara politică unde conviețuiesc. D(e) e(xemplu) Iugoslavia și Rusia, având și în Bulgaria destulă rezistență.

După modesta mea părere punctul acesta de vedere ar trebui forțat la Geneva, și din alte motive. Anume am temerea că, chiar admițându-li-se delegaților minorității române din Iugoslavia, Bulgaria și mai târziu chiar și a celei din Rusia-participarea efectivă la congresul de la Geneva, atitudinea acestor delegați va fi influențată tot mereu de situația lor brutal amenințată acasă la ei în țară. Și astfel nici pe departe nu vor putea dezvolta o activitate mai eficace față de tendințele de opresiune ale guvernelor lor. Pe când, admițându-se reprezentarea refugiaților, acțiunea ar câștiga mult în vioiciunea ei.

Din aceste motive țin a Vă atrage atenția asupra hotărârei luate de cătră Comitetul Asociației refugiaților, de a lua necondiționat parte la Congresul de la Geneva, chiar dacă nu ar fi admiși ca membri ordinari, ci numai asistență neoficială-cum au fost ani de-a rândul ucrainenii-având totuși posibilitatea ca să facă unele declarații mai energice.

În consecință am onoare a Vă ruga să binevoiți a consimți la acest plan, dându-ne tot concursul necesar, având în vedere tendința de a sprijini-prin o atitudine mai fermă și mai energică-mișcarea delegaților oficiali, cari-pe de altă parte-ar urmări o procedură mai pacinică, mai domolă, mai loială. Împărțindu-și astfel rolul, cred că am obține interesul opiniei mondiale pe seama acestei minorități atât de persecutate.

Întărindu-se această mișcare, delegații noștri ar avea ocazie, ca să pună în legătură cu catalaunii, unica minoritate latină acreditată la congres, formând cu timpul blocul minorității latine. Format odată acest organism, va atrage fatal-în orbita sa și celelalte minorități romane.

Primiți domnule Ministru, asigurarea deosebitei mele considerațiuni,

Cu distinsă stimă
(Cornel Grofșorean)

B.J.T. f. 91

2

(Timișoara) 31 iulie 1930

Domnule Ministru!

Revin la ideea mea-poate că fixă: necesitatea organizării minorității române de pretutindeni-apoi propaganda internă, propaganda externă. Exigențe dealtcum remarcate îndeajuns. Întrebarea se pune, pe ce cale am putea obține un rezultat favorabil?

Cât privește organizarea minorității române, cred că, pasul făcut din partea noastră, aici la Timișoara, este eficace, transformând Asociația-la insistența mea-din una a refugiaților, în Asociația minorității române de pretutindeni. Rămâne că, cu concursul prețios al D(umnea)Voastră, să concentrăm atât românii din Bulgaria-având în privința aceasta și sprijinul domnului Ammende, cum am remarcat într-o epistolă trimisă de dânsul domnului deputat Grigore Ion-cât și pe cei din Rusia și Ungaria, aici la Timișoara. Cu românii din Ungaria situația este ușoară, căci ungerii nu se vor cuteza să se opună unei organizări conștiente. În vederea acestei inițiative am trimis ginerele meu la Budapesta și Giula pentru a lua contact cu cei în drept. Ca să stabilim raporturi normale între Asociație și cei din Ungaria.

Referitor la românii din Bulgaria, am câștigat câteva informațiuni prețioase de la publicistul Ivanov, care se află aici la ziarul „Vestul”¹. Dânsul crescut în Bulgaria, cunoaște referințele, recomandându-mi pe dl. Ion Ghiulamila, președintele macedonienilor din Bulgaria, dom(iciliat) în Sofia, cu care voi lua contact după vacanță, căci acum, verosimil, nu se află în Sofia.

Situația românilor din Rusia îmi pare mai disperată, deoarece ei înșiși abandonează punctul de vedere național, fiind înregimentați în ideologia sovietică. Totuși cred că, am putea obține vreun rezultat, acceptând punctul lor de vedere, pretinzând însă, organizarea lor ca minoritate, drept consacrat și de cătră bolșevism-și reprezentarea lor la congresul minorităților de la Geneva.

Cum însă, contactul cu dânsii nu este posibil, se impune și la ei organizarea refugiaților din Basarabia, având și dânsii să-și numească un delegat pe seama Asociației noastre, pentru a restabili un contact permanent.

Rămâne de discutat: prin cine să se facă această organizare?

Mie mi s-a atras atenția asupra domnului profesor Ștefan Ciobanu din Chișinău și dl. profesor universitar din Iași². Ambii, buni cunoscători ai problemei din Rusia. La fel și dl. Ivanov este inițiat în problema românilor transnistreni.

Referitor la propaganda internă. Ar fi bine, dacă am lărgi cadrele revistei „Banatul”, proprietatea Asociației Culturale din Banat, unde tot noi avem organizația în mână, cu concursul binevoitor al domnului Ministru Bocu, transformând revista în felul cum este redactată „Viața Românească”³. Luând contact cu toți cărturarii din țară, care se interesează de această problemă, și răspândind revista printre intelectualii noștri, îndeosebi politicieni și diplomați-pentru a familiariza toată chestiunea, absolut neînțeleasă de marele public.

Concomitent-știu că, este *Zukunftsmuzik*⁴-înființarea unui ziar maghiar și german, condus de români, redactat în spiritul nostru, răspândit în toate satele minoritare-pentru a combate propaganda dezastruoasă, care se urmărește de către presa minoritară, îndeosebi maghiară.

Referitor la propaganda externă, redactarea unei reviste, aici la Timișoara, scrisă în mai multe limbi-după trebuințe și chestiune tratată și răspândită pe la toate congresele internaționale. Militând pentru drepturile minorității române și combătând exagerările minorităților noastre.

Evident că, această mișcare nu se poate produce fără sprijinul material al guvernului. Cât privește revista „Banatul” nu avem nevoie de nici o subvenție, fiind susținută prin ajutoarele județelor din Banat. Însă, o revistă pentru propaganda internațională, nu se poate concepe fără bani.

Alături de redactarea acestei reviste, ași dori să înființăm un birou statistic, care să urmărească toată mișcarea minoritară din Europa, colectând toate broșurile, revistele, ziarele etc, cari se ocupă cu această problemă. Categoriind materialul, înregistrând evenimentele etc. pentru a dispune de materialul necesar, care apoi să fie utilizat de politicieni, diplomați etc. Un fel de seismograf. Iar în legătură cu revista „Banatul” cu revista pentru propagandă externă, cu ziarele conduse în limba minorităților, să combatem imediat neadevăruri comportate atât în țară cât și peste hotare.

Revin la chestiunea Congresului din Septembrie. Din epistola domnului Butoarcă rezultă situația precară în care se află românii din Iugoslavia. Cu partid desființati, în mediul unei dictaturi crâncene nu ar fi consult să expunem nici conducătorii bisericești de acolo, nici pe Butoarcă, unicul om capabil și utilizabil. În consecință cred că, cazul vis maiorului este dat în cazul acesta și Secretariatului General al Congresului ar trebui să fie încă odată convins de necesitatea reprezentării acestei minorități prin delegații refugiaților. Cu atât mai vârtos că, în

privința minorității române din Rusia se va repeta aceeași procedeu, deoarece nici această minoritate nu se va putea prezenta prin trimiși speciali și indigeni. Adică față de minoritatea română din Iugoslavia și Rusia este indiscutabilă existența unui vis maior.

Dar și din punct de vedere tactic trebuie admisă această delegare, dacă Secretariatul Congresului ține la prezența românilor din acea organizație. Anume: admitând delegarea refugiaților, care fiind liberi și scutiți de persecuțiile sârbești, vor avea posibilitatea ca să acționeze mai energic. Care fapt va determina pe sârbi, ca să admită și să faciliteze chiar dâșii reprezentarea minorității prin delegați indigeni, cari nici când nu vor avea curajul refugiaților, și cari mult-puțin, vor fi terorizați de către autoritățile sârbești. Astfel -sunt convins că- anul viitor vom avea deja posibilitatea, ca să trimitem pe Butoarcă la Geneva.

Primiți domnule Ministru, asigurarea deosebitei mele considerațiuni.

Cu devotament al Excelenței Voastre

Excelenței Sale Domnului Ministru Ghiță Popp
București

B.J.T. f. 81

¹ „Vestul” era oficiosul P.N.Ț. din Banat, avându-l ca director pe Sever Bocu.

² Profesorul universitar din Iași era Ștefan Berechet.

³ „Viața Românească”, revistă apărută la Iași, care a inaugurat mișcarea poporanistă.

Aici s-a afirmat G. Ibrăileanu, C. Hogaș, G. Topârceanu, etc.

⁴ De perspectivă (n.trad.)

Alexandru Radian

(Timișoara 1940)

Excelență!

Revista Institutului Social Banat-Crișana are un trecut de opt ani de zile; în care restimp a dezvoltat o rodnică activitate științifică, atât din punct de vedere sociologic, cât și în domeniul gândirii politice. Astfel revista a fost pretutindeni bine apreciată, nu numai la București și în Ținutul Timișului, dar chiar și în străinătate.

Cum editarea revistei s-a făcut pe căi publice, adică din subvenții, Comitetul de redacție n’ a înțeles să facă comerț din exemplarele revistei, fiind toată ediția în 2 500 exemplare distribuite gratis intelectualilor și bibliotecilor școlare.

În felul acesta s-a distribuit revista la 323 medici, 383 avocați, 539 profesori secundari, 114 profesori universitari, 130 magistrați, 278 învățători, 311 biblioteci școlare, 55 funcționari, 51 preoți, 39 notari publici, 34 demnitari de stat, 18 ingineri, 11 publiciști, 70 ziare și reviste, 80 în străinătate (la bibliotecile universitare mai însemnate și numere de schimb), 25 exemplare studenților de la Școala Politehnică din Timișoara și 25 exemplare elevilor de la Școala Normală.

În vederea acestor fapte sistarea apariției nu este cu nimica justificată și ar stârni nedumerire în public, care nu și-ar putea explica ostracizarea unei reviste bănățene de un nivel necontestat, chiar sub regimul culturai naționale.

Continuarea apariției este necesară și în urma faptului că, datorită imensului material artistic, istoric, folcloristic, juridic și economic, strâns timp de două luni în Valea Almăjului cu ocazia anchetei noastre monografice, se impune și publicarea acestui material, pentru a informa publicul asupra situației reale (deteriorat-n.n.) regiune curat românească. Cu atât mai vârtos că, constatările noastre au și o valoare propagandistică atât de necesară azi în preajma unor împrejurări ce ne amenință, îndeosebi aci, la granița de vest.

Din aceste motive am onoare a ruga Excelența Voastră: să binevoiți a acorda o subvenție corespunzătoare revistei noastre, cu atât mai vârtos că, în urma dispoziției Guvernului autoritățile locale nu mai sunt în măsură, ca să acorde subvenții, fiind acestea considerate afirmative ca cheltuieli facultative.

Primiți, D-le Ministru asigurarea respectuoaselor considerațiuni

Cu devotament al Excelenței Voastre

(C.Grofșorean)

directorul „Revistei Institutului Social Banat-Crișana”

B.J.T. f.14

Cornel Radu

1

(Timișoara) 16 mai 1933

Dragă Doctore!¹

Încă acum câțiva ani am stat în legătură cu preotul inimos din Batania²/ Battonya, Ungaria/. Vroind să stabilesc o legătură între gruparea noastră de aici, care pe acele timpuri se recruta din refugiații români din Iugoslavia. Împrejurările neprielnice și acțiuni ostile din partea celor de la putere/ tot naționalii erau, cari la început s-au interesat de mișcarea noastră, îndeosebi dl. Gh. Popp fostul subsecretar de stat al Minorităților-până la un moment dat-în urma acțiunii

subversive a unui deputat nemernic-toată acțiunea a fost zădărnicită -m-a plictisit, dezinteresându-mă de toată chestiunea aceasta. Fapt care nu-l puteam divulga și preotului Simeon Cornea. Astfel inițiativa mea de pe vremuri a rămas fără răsunet.

Cum institutul nostru va avea să se îndeletnicească și cu problema minorității române de peste hotare/ poate că cel mai puternic stimulent, care m-a îndemnat să înființez Institutul/-trebuie să revenim la această chestiune, restabilind legăturile cu cei din Ungaria, și având în vedere că Românii din Ungaria locuiesc de-a lungul frontierei Crișanei, Vouă Vă va reveni datoria și dreptul, ca să Vă preocupați de această problemă. Cu atât mai vârtos că cheia acțiunii noastre se află la Episcopia Eparhiei Aradului.

Eu mai recent am vrut să mă pun din nou în legătură cu părintele Cornea, însă epistola mea recomandată a fost restituită. Acum nu știu: se mai află dânsul în Batania, ori este mutat în altă parte? Fapt care se va putea constata la Episcopie.

La fel mi s-a restituit și epistola trimisă unui neam al numitului preot: Bălan domiciliat în Arad. Prin care am corespondat cu preotul amintit. Tot prin acest domn Bălan am căpătat scriptele aici alăturate, pe cari le transmit Vouă, pentru a le studia.

Noi stăm în legătură cu Bogoeviu³ de la Budapesta , care ne dă unele lămuriri însă foarte timide. Deoarece nici el, nici P.S.S. Gregorie⁴ nu dau dovadă de mult interes, nici de curaj. Fapt care s-a remarcat și acum în Iugoslavia, când Arhierii noștri-de frică-au refuzat ca să ia contact măcar cu preoțimea de acolo.

Chiar din aceste motive trebuie să luăm noi-mirenii-în mână și chestiunea bisericească-și îndeosebi cea școlară din Ungaria. Studiind problema, ținând conferințe despre rezultatele obținute, publicând cele stabilite și concluziile în Buletinul nostru și în presă, și pe această cale terorizând și instanțele bisericești, ca să se preocupe de soarta acestor instituțiuni de peste hotare. Trebuie cu un cuvânt să deschidem focul- pe neobservate și în formă științifică-contra indolenței și tembelismului popesc.

Ca puncte de plecare țin să Vă atrag atențiunea asupra următoarelor împrejurări:

Parohiile din Ungaria stau sub conducerea administrativă foarte vagă și nedeterminată a Episcopiei din Arad, însă formal sunt supuse-în sensul tratatelor de pace-unui Episcop ortodox din Londra. Că cine este bidigania aceasta, nu știm. Urmând ca să deslușiți voi misterul cu ajutorul Episcopiei și prin Ministerul Cultelor. Stabilind odată competența unor instanțe superioare, vom înainta memorii bine motivate, pentru a obține ameliorările necesare. Din acest scop, însă, avem nevoie de date precise, îndeosebi statistice. Pentru a obține acest rezultat trebuie să Vă puneți în legătură cu preoții din Ungaria-prin intermediul Episcopiei, ori pe cale clandestină, dacă nu ar merge altfel. În caz că, autoritățile ungare fac greutăți, vom da alarmă pe la toate forurile internaționale și interne.

Conform informațiilor mele, guvernul maghiar a dispus, că toți funcționarii de stat să-și maghiarizeze numele. Deci, și românii. În privința aceasta am avea lipsă de colecția publicației oficiale: „Hivatalos Közlöny” din ultimii doi-trei ani.

Există apoi o adresă a ministerului de culte maghiar către Bogoievici-prin care dispune că, catechizarea să se facă în limba maghiară. Dacă aceasta se adevărește- este un Schlager⁵ pentru contrapropagandă.

Ne interesează mai departe situația școlilor confesionale. Câte sunt-deoarece nu avem încredere în statistica maghiară, a cărui volum pe 1930 îl avem. Datele vor fi prelucrate de dl. Mihaiu⁶ profesor, și publicate în Buletin.

De ce manuale dispun școlile confesionale? În ce limbă sunt scrise? Câte societăți culturale au Românii de acolo? Câți intelectuali, câți meseriași? Câte cooperative, comercianți, bănci, etc. Cu un cuvânt: trebuie restabilită legătura cu intelectualii de acolo, apoi compuse niște chestionare serioase pentru a obține un tablou viu asupra situației reale. Natural în această acțiune a noastră trebuie să păstrăm discreție referitor la bărbații de dincolo, cari ne vor da o mână de ajutor.

Mai recent s-a răspândit știrea că, guvernul maghiar ar fi dispus că, în bisericile ortodoxe să se introducă limba maghiară. Fapt care la fel ar fi bun pentru o contrapropagandă.

Dacă ați urmărit cu atenție presa, ați putut constata că, și minoritatea germană din Ungaria începe să se miște mai energic. Conducătorul lor dr. Bleyer a ținut un discurs formidabil în parlamentul de la Budapesta demascând toată politica fariseică a guvernelor maghiare, cari în afară se girează în apărătorii principului minorităților, iar înăuntrul țării continuă politica veche de desnaționalizare.

Iată metoda care trebuie aplicată și din partea noastră. Când vom avea legăturile firești cu intelectualii de acolo și când le vom putea da și indicațiile politice necesare, vom insista asupra colaborării strânse între Românii și Germanii din Ungaria.

Din aceste espuneri sumare vedeți că, am avea multe de făcut. Îndeosebi Arădanilor le obvine datoria ca să se preocupe de aceste probleme, având noi să le studiem numai chestiunea Românilor din Iugoslavia, mai târziu apoi și situația acelor din Bulgaria-măcar din colțul Vidinului.

Pentru a facilita această acțiune, Vă rog să binevoiți a înființa de urgență Secția minoritară⁷: una pentru chestiuni interne, unde pot participa și minoritari, a doua-subsecția acestei Secțiuni-pentru studierea problemei Românilor de peste hotare. La această subsecție nu pot participa decât români, bărbați serioși și discreți. Ședințele sunt secrete-procesele verbale se păstrează separat. Anume: Domnia Voastră trebuie să fiți mai precauți ca noi, deoarece Veți trata o problemă dintr-un stat dușman. Iar Aradul este un punct de observație a guvernului maghiar. În

consecință se impune multă precauțiune pentru a evita-din capul locului-un eșec. Mai târziu-după ce vom avea toate datele în mână, vom trage sabia/ publicații în buletine, în ziare, interpelări în Parlament etc.

Despre înființarea Secției minoritare rog a ne încunoștiința oficial.

Primiți asigurarea distinsei mele considerațiuni și sentimentelor mele frățești

Cu dragoste frățească
(Cornel Grofșorean)

¹ Cornel Radu (1900-1983) originar de la Jupa jud. Caraș-Severin, absolvent al Facultății de Medicină din Cluj și București, specializare la Viena, din 1925 medic pediatru la Arad, primar al Aradului între 1931-1932 și 1941-1943.

² Bătania, localitate în Ungaria în care exista o importantă minoritate românească, pentru mai multe detalii, ****Bătania, pagini istorico-culturale*, Budapesta, 1995.

³ Ghenadie Gheorghe Bogoeviciu (1863-1933) absolvent al Institutului Teologic din Caransebeș și al Academiei de Drept din Kecskemét, hirotonisit în 1900, a desfășurat o neobosită activitate de rezistență la încercările de asimilare bisericească din partea autorităților maghiare din Ungaria.

⁴ Grigore Comșa episcop de Arad (1925-1935).

⁵ Lovitură (n.trad.)

⁶ Emil Mihaiu, profesor, colaborator al I.S.B.C., a publicat: *Comerțul cu animale mici al României*, în „Revista Institutului Social Banat-Crișana”, III(1935), nr. 13 și *Raport Statistic în *** Anchetă monografică în comuna Belinț*, Timișoara, 1938.

⁷ Secția minoritară s-a înființat sub conducerea ing. Tripa.

2

Timișoara 2 octombrie 1933

Mult Stimat Domnule Director!

După tăcerea vacanței, iată-mă iar că bat-în numele Institutului Social la ușa Dumneavoastră. Având în vedere că, conform statutelor, cu începerea luni Octombrie trebuie Secțiunile să-și reia activitatea.

Nu știu ce s-a întâmplat în decursul vacanței, cu planul frumos al Secțiunilor din Arad? Vă rog, a ne da în privința aceasta deslușirile necesare printr-un raport detaliat.

Totodată Vă rog că la proxima ședință a Comitetului, să binevoiți a Vă prezenta în persoană, împreună cu fratele Lupaș, când apoi vom aranja și chestiunea subvenției.

Natural, concomitent trebuie să reîncepeți activitatea. Îndeosebi insist foarte mult asupra înființării Secției minorităților, deoarece în nici un județ nu se impune imperativ această Secție, ca în județul Arad. Nu vreau să Vă influențez, necunoscând împrejurările îndeajuns, însă am impresia că pentru această Secție ar corespunde admirabil dl. Tolan¹. Natural presupunând că manifestă interes pentru Institutul nostru.

Situația românilor din Ungaria este exasperantă, de-a lungul frontierei. Studiarea temeinică acestei situațiuni reale ne-ar furniza imens material prețios pentru o contrapropagandă. Însă nimeni nu-și bate capul cu asemenea chestiuni. Deși presa românească din Arad atacă tot mereu problema, fiind lăsată în grija bunului Dumnezeu.

Astfel mi s-a adus la cunoștință că, în Bătănia de exemplu nu mai avem preot, deoarece ungurii admit numai preoți cetățeni maghiari-ce este firesc. Ei bine, marele Arhiepiscop al nostru de la Arad, nu a aflat-de ani de zile tineri preoți, cari ar fi optat pentru cetățenia maghiară. Nici guvernul nu este sesizat. Ministerul de Externe nici nu ia la cunoștință că avem circa 100000 (de) români în Ungaria, massă admirabil de manevrat chiar și pe platformă internațională.

Din toate acestea rezultă că noi trebuie să punem în mișcare chestiunea, pentru a scoate oficialitatea și lașitatea bisericească din țâțâni.

O altă problemă este cea școlară din Ungaria, unde minoritățile sunt îndreptățite la școală confesională, nu ca în Iugoslavia. Ei bine: n-avem școli confesionale și unde există instituțiunea ca atare, acolo nu dispunem de învățători. Ne luptăm însă, la Aula episcopală, cu sectarismul.

Vă rog dragă domnule Director, nu slăbiți acțiunea. Poate că niciodată nu a avut neamul nostru mai mare lipsă de îndrumători, ca în aceste zile negre de deznădejde și marasm sufletesc. Ne cufundăm în mocirlă, în demoralizarea generală și într-o inerție exasperantă. Depresiunea aceasta sufletească, indolență păcătoasă și materialismul feroce a păturei intelectuale molipsind pe zi ce trece-păturile largi ale poporului. Pe când alte națiuni sărbătoresc o renaștere iluminată, o întinerire, organizându-și viitorul cu elan, cu însuflețire și încredere-noi ne sbatem în sfâșietoare lupte interne politice și aprindem focuri axfisiante pe altarul Skodei, că lumea să ne vadă și ticăloși, și desarmați.

În consecință această stare sufletească și degradantă ne impune datoria să ne estindem activitatea și pe teren sufletesc. Trebuie să apelăm la imponderabilitatea masselor populare-trebuie să fim numai îndrumătorii intelectualilor de la orașe, însă avem să ridicăm morala țărâniei, pătura pe care se sprijină temelia statului nostru. Să dăm signal de alarmă, până când nu va fi prea târziu...

În ședința ultimă a Comitetului 30/IX, s-a înfăptuit în fine colaborarea strânsă între Cercul Juridic-Astra-Asociația inginerilor-Asociația corurilor și fanfarelor-Casele Naționale-Camera de Comerț-Camera agricolă-Sindicatul meseriașilor

români, instituțiuni cari toate au reprezentantul lor în Comitetul nostru. Fixându-se și problema-ca program minimal pe anul 1933-1934-depopulării din Banat-Crișana. Urmând să stabilim și metoda de lucru. Fapt care mai este în studiu.

Totodată s-a hotărât achiziționarea unei camionete, pe care vom monta aparat de proiecțiuni. Astfel instalați, vom porni sub egida Astei la sate organizând conferințe², asistați de corurile locale, în cadrele unor filme educative și distractive. La sediul Casei Naționale, unde există asemenea instituțiune-pe lângă o taxă mică de intrare-pentru a ne acoperi spezele. Concomitent vom cumpăra-când vom avea parale-și un aparat de recepționare/ instrument de care D(umnea)Voastră spuneți/ pentru a inventaria toate cântecele din regiunea unde operăm.

Alături de această activitate vom organiza conferințe aici la oraș, pe seama intelectualilor, urmând ca să facem și între rândurile lor puțină propagandă educativă. Servindu-ne ca mijloc și de revista noastră. Apare în 5-6 zile.

În consecință fac încă o dată apel la sprijinul, la însuflețirea și activa D(umnea)Voastră, împreună cu toți prietenii noștri.

Cu salutări frățești și prietenești
al D(umnea)Voastră
Cornel Grofșorean

B.J.T. f. 83

¹ Sugestia lui C. Grofșorean se baza pe faptul că Isaia Tolan, a fost fervent susținător al intereselor României în problema internațională de revizuire a granițelor, fondând în 1934 publicația „Gazeta Antirevizionistă”.

² Despre conferințe în Carmen Albert, *Cercetarea monografică în Banat (1859-1948)*, Reșița, 2002.

4

Timișoara, 20 noiembrie 1934

Domnule Vice Președinte,

Cu ocazia deschiderii expoziției ce a avut loc la Fundațiile Culturale Regale din București, în ziua de 16 noiembrie c(urent), Majestatea Sa Regele a fost foarte plăcut impresionat de rezultatele cercetărilor și de acțiunea întreprinsă de Institutul nostru.

Majestatea Sa a anunțat că a înființat o medalie pentru a recompensa pe toți aceia cari au lucrat și vor mai lucra în direcția aceasta. A rugat pe dl. prof. D.Gusti ca să facă propuneri în acest sens.

De aceea binevoști a întocmi și dvs. un tablou nominal al membrilor noștri cari au lucrat în comuna Sâmbăteni și să-l trimiteți eventual direct domnului Gusti,

arătând că o medalie ca aceea anunțată de Majestatea Sa este o recompensă morală și un stimulent pentru continuarea muncii întreprinse de noi aici la granița de vest.

Cu deosebită stimă

Președinte
(V. Blașian)

Secretar General
(I. Radu)

B.J.T. f. 51

5

Timișoara 7 martie 1937

Domnule Președinte!

Cu revenire asupra celor discutate în Comitet și la adunarea generală a secțiilor din Arad, ținem ca să precizăm înc-odată unele chestiune importante.

Anume ar fi consult, dacă D-Voastră cu alți membrii ai Institutului-ați lua contact cu câțiva intelectuali din Oradea, pentru a înființa și acolo o secție a Institutului nostru. În cazul acesta Crișana și-ar avea două secții complet independente. Numele ar putea să rămână același, fără ca secțiile să fie subordonate nouă. Ar exista trei institute sociale de-a lungul graniței de vest, fiecare absolut independentă, autonomă și numele ar fi comun, pentru a manifesta solidaritatea acestor instituțiuni de-a lungul graniței.

Odată înființată această secție independentă în Oradea, ați putea interveni și noi am susține cu căldură inițiativa D-Voastră, ca să se înființeze și Regionala Crișanei a Fundațiilor Regale, cu centrul la Arad.

Astfel 5 instituțiuni puternice ar lua ofensiva culturală împotriva degradingoladei generale din aceste ținuturi, opunând un veto științific față de tentativa revizionistă atât aceloră din afară, cât și aceloră din lăuntru țării.

Pentru asigurarea preponderenței Aradului față de secțiile din Oradea, trebuie ca să scoateți în tipar buletinul D-Voastră. Având secțiile arădane același rol de îndrumători față de începătorii din Oradea, cum o avusem la început noi, față de secțiile D-Voastră.

Azi sunteți în plin progres și noi cu suflet liniștit Vă deschidem ferestrele pentru un zbor tineresc și plin de avânt.

În aceste sentimente, d-le Președinte, asigurarea deosebitei noastre considerațiuni.

Cu distinsă stimă
Vicepreședinte
(C. Grofșorean)

Președinte
(C.C.Teodorescu)

Constantin Rădulescu-Motru

(Timișoara) 27 noiembrie 1943

Mult stimate d-le Profesor!

Cu mare bucurie am primit adresa Domniei Voastre data din 17 Noiembrie a.c. și cum e firesc am adus conținutul la cunoștința secțiilor noastre grăbindu-mă de prezent a Vă mulțumi pentru măgulitoare aprecieri, privitoare la activitatea Institutului nostru. Totodată țin să lămuresc unele atitudini ale Institutului-nu cu referire la tema atinsă de Domnia Voastră-necunoscute de lumea de afară. Atitudini, ce de multe ori par inexplicabile celor neinițiați.

Anume de la 1940 încoace, când s-a ciuntit Ardealul și era gata să se pună și chestia Banatului, Institutul a început să întocmească un vast material documentar în vederea viitoarei conferințe de pace, ca problema acestei regiuni-revendicată mereu de diferite popoare-să nu rămână fără studii probatorii și să nu se repete situația rușinoasă din 1919, când toți vecinii noștri erau mai bine pregătiți, ca noi înșine...Acest fapt, natural, ne impune-pe lângă obiectivul științific și unul politic...

Cu referire la obiecțiunile Domniei Voastre, am atras atenția d-lui Dr.Belu², profesor la Academia Teologică din Timișoara. Iară cât privește punctul meu de vedere, trebuie să Vă mărturisesc sincer că, nu sunt pe deplin lămurit, deoarece am convingerea că diferențierea biologică a popoarelor are repercusiuni și asupra psiheiei și gândiri lor. Pe semne sunt (de)osebiri rasiale, impregnate poate că deja în cromozomi, căci altfel nu mi-aș putea explica osebirea de gândire d.e. la negrii, evrei, japonezi etc. Evreul, care a trăit mii de ani în mijlocul altor popoare, totuși și-a păstrat timbrul său specific, incontestabil etnic. Japonezul, cu tot bagajul ființei sale, ne este ceva străin; nu putem pătrunde în eul său, rămâne o enigmă pentru european, cum verosimil și noi suntem la fel priviți din partea lor.

Ori această diferențiere biologică-cred-influențează determinant și gândirea a diferitelor rase, deci și filozofia lor; precum îmi pare că nici logica nu este universală, ci și ea se diferențiază, căci ceea îmi pare mie logic, este combătut de o altă logică; ceea ce nouă europenilor ne este consacrat ca logic, nu cadrează cu logica asiaticului etc. Pe acest motiv afirmam că și Românul își are modul său de a vedea lumea și viața; și el are gândirea sa proprie, specifică, diferențiată; deci și filozofia sa este alta, logica sa specifică, izvorând toate din acel subconștient

biologic-rasial, ce face bagajul etnicului în gândire, literatură, artă, folklor. Așa că-după părerea mea modestă și absolut laică-etnicul nu este formă ci fond.

Dealtminteri cu aceste probleme m-am ocupat-cum zic incompetent în materie-în broșura alăturată¹. Observ că n-m vrut să fac filozofie și dăscălie cu un tineret înstrăinat de gândirea metafizică, ateist și materialist. Aceasta este explicația păcatului meu, rătăcind involuntar în domeniul filozofiei.

Pentru a cunoaște această tendință pedagogică, țin să amintesc că, de la începutul înjghebarii a Institutului am urmărit asemenea tendințe, pomind la drum, acuma 12 ani. într-o atmosferă îmbâcsită, în mijlocul unei societăți exasperată de propaganda revizionistă, atât de intensă în Țară și peste hotare pe acele timpuri, încât a prins putere în sufletele bănașenilor o constantă nesiguranță și desnădejde. Cauze serioase, ce ne-a făcut, ca pe lângă obiectivul sociologic să urmărim și pe cel politic și educativ, adică de îndrumare.

Ca încheiere Vă rog, d-le Profesor, ca să onorați revista noastră cu un articol, socotind pentru noi ca mare onoare, dacă am avea colaborarea Domniei Voastre. Cu atât mai vârtos, că azi din nou Banatul este la mezat și o strânsă și unificatoare legătură cu Țara-mamă se impune cu de la sine putere.

Mulțumindu-Vă înc-odată pentru atenție, Vă rog, d-le Profesor, să primiți asigurarea omagiului meu respectuos.

C.Grofșorean

A.M.B.M., MD 36/9753

¹ Constantin Rădulescu Motru (1868-1957) personalitate de marcă a culturii românești, filozof, psiholog, profesor universitar, pedagog, om politic, membru al Academiei Române din 1923 și președinte al acesteia între 1938-1941.

² Dumitru Belu (1902-1980) profesor de teologie la Academia Teologică din Timișoara până în 1948, apoi profesor titular (1951-1968) la catedra de Catehetică, Omiletică și Pedagogie de la Institutul Teologic Universitar din Sibiu.

³ Este vorba de lucrarea lui C.Grofșorean, *Fără formă și fără formalism*, Timișoara, 1942, 96 p.

Vasile P. Sassu

Timișoara, 18 iunie 1937

Domnule Ministru¹,

La adresa Excelenței Voastre, nr. 58569 din 16 iunie a.c. Direcțiunea Judiciară, avem onoare a Vă comunica următoarele:

Comuna Pojejena de Jos, județul Caraș, este atât de săracă încât nu-și poate permite să prevadă în bugetul ei pentru transformarea cărții funduare existente, nici 13000 lei nu 139250 lei, cât prevede adresa susmenționată.

Deși aceasta este situația noi credem Domnule Ministru, că nu ar trebui renunțat la transformarea acestei cărți funduare, ci din contră, să dispuneți suportarea cheltuielilor din Fondurile Ministerului și să coordonați ieșirea pe teren pentru lucrări.

Motivele pentru cari ne permitem noi să insistăm pentru această hotărâre, sunt următoarele:

Cu situația actuală a cărții funduare din comuna Pojejena de Jos, Statul este enorm de mult păgubit prin faptul că nu se mai fac desbateri lăsământare și deci taxe succesoriale nu se mai plătesc pur și simplu de 20 de ani.

Dar păgubit este Statul și prin faptul că în mai toate mutațiile de proprietate/vânzare-cumpărare/contractele nu sunt taxate. Și este firesc să nu fie taxate când cumpărătorul nu este titular al cărții funduare și că el cumpărător fiind degeaba ar plăti taxele la Stat fiindcă tot nu poate intra în cartea funduară pentru lotul respectiv.

Dar mai credem noi că adaptarea colilor funduare la realitățile zilei sunt și de natură urgentă, pe motiv că orice întârziere și târăgănare aduce cu sine o nouă nepotrivire dintre titularii proprietari în viață și titularii proprietari înscriși în c.f. Dacă însă s-ar face grabnic operația cerută de noi ar însemna să se facă lucrări mai puține și evident mai puțin costisitoare.

Pentru toate motivele expuse mai sus, credem noi, Domnule Ministru că este necesar să dispuneți ca lucrările de transformare a cărții funduare din comuna Pojejena de Jos să fie grabnic făcute și din fondurile Ministerului fiindcă altfel lucrările nu se vor putea face și Statul va rămâne păgubit.

Primiți Domnule Ministru, asigurarea deosebitelor noastre considerațiuni.

Președinte
(C. Grofșorean)

B.J.T. vol. 1, f. 96.

¹ Vasile P. Sassu (1877-1962) avocat și om politic, ministru al Industriilor și Comerțului (1922-1923), ministru al Agriculturii și Domeniilor (1934-1937), ministru de Justiție (1937).

Jan Skala

1

(Timișoara) 4 August (19)30

Stimate Domnule Redactor

Vă trimit o scurtă știre despre o mișcare interesantă care începe aici. E vorba despre organizarea minorității românești din Ungaria, Iugoslavia, Bulgaria și Rusia pentru a o transforma apoi în organizația minorităților latine sau să spunem, romanice. În acest fel ne gândim să creăm un bloc latin în cadrul Congresului Minorităților dar în înțelegere tacită cu gruparea dumneavoastră¹, deoarece între gruparea aceasta, cea românească, și gruparea Dvs., pe care aș numi-o cea slavă, există o comunitate de interese și anume să deosebește gruparea germano-maghiară și minoritățile ieșite la era actuală din Congres aflate sub conducerea slavă, de fapt poloneză. Doar romanicii lipsesc cu excepția catalanilor. Gruparea germano-maghiară are orientare revizionistă, cea slavă sau poloneză este antirevizionistă. Noi, românii însă suntem cu toții antirevizioniști și cred că nu greșesc dacă afirm că și celelalte minorități romanice sunt antirevizioniste.

În acest mod aș vrea să întăresc aripa antirevizionistă din Congres. Mi-ați face un serviciu dacă Dvs., stimate Dl. Redactor, ați avea amabilitatea să discutați această problemă cu prietenii Dvs., cu atât mai mult cu cât o colaborare între polonezi și români vine de la sine.

Așteptând cu nerăbdare părerea dvs. în această problemă, semnez cu respect supusul Dvs.

Cornel Grofșorean

D.J.C.S.A.N. nr. inv. 380

¹ Jan Skala (17 iunie 1889-22 ian. 1945) scriitor și publicist de origine sârbă, activ în perioada interbelică în cadrul Asociației minorităților naționale din Germania. Din 1925 a devenit redactor la revista Asociației Minorităților Naționale din Germania-Kulturwille (Voința culturală) care din 1926 devine Kulturwehr (Rezistența culturală), interzisă de regimul național-socialist în anul 1936. În 1930 devine liderul grupării slave în Congresul Minorităților. Din 1938 a fost închis la Dresda și i s-a interzis să practice jurnalismul. A publicat împreună cu Julius Bogensee, *Die nationalen Minderheiten im Deutschen Reich und ihre rechtliche Situation*, (Minoritățile naționale din Reichul German și situația lor de drept), Bautzen, 1929.

2

(Timișoara)12 august (19)30

Stimate dl. Redactor Șef

Am citit cu mare interes expunerea d-voastră, și mă grăbesc să-mi exprim sincera mulțumire pentru bunăvoința d-voastră. Cu atât mai mult cu cât sunt convins că o colaborare a minorității românești cu cea poloneză este o necesitate istorică

deoarece ambele sunt orientate antirevizionist și referitor la patria-mamă, ambele sunt expuse aceleiași amenințări rusești.

Referitor la persoana mea, trebuie să subliniez că nu reprezint o oficialitate. Cu ani în urmă (1920-1921), am fost primar general al Timișoarei. În 1926 am fost ales deputat al comitatului (prefectură sau district) Timiș-Torontal și anume cu programul Partidului Poporului (partidul Averescu) căruia îi aparțineam pe atunci. După rușinoasa cădere a acestui guvern, în anul 1927 am ieșit din partid și azi nu sunt membrul nici unei formațiuni politice.

DI Redactor Șef, am considerat necesar să vă comunic toate acestea pentru a vă liniști referitor la discuția noastră care nu poate avea decât un caracter pur privat.

Pentru a cunoaște preistoria mișcării acum în formare, trebuie să subliniez că până de curând nu exista decât asociația românilor emigranți din Iugoslavia care se ocupa în principal doar cu plasarea acestor nefericiți. Abia în iunie anul acesta, sub influența mea, aceasta a fost reorganizată într-una a tuturor minorităților românești. Bineînțeles că suntem doar în faza de început a organizării noastre-deoarece încă nu am avut timp să luăm contacte cu frații noștri din țările vecine-nici vacanța nu este formidabilă pentru aceasta. Și în rest întâmpinăm greutăți pentru că, de exemplu, Bulgaria și regiunea Transnistreană sunt greu de contactat. E adevărat că Iugoslavia este intransigentă, ea se va supune însă deoarece e sigură că minoritatea română poate duce doar o politică antirevizionistă și că acțiunea noastră nu are voie, în nici un caz, să tulbure relațiile prietenești între cele două state. Deasupra acestor condiții însă ridicăm hotărât pretenții în fața cărora trebuie să se plece și puterile aliate deoarece cerem doar drepturi similare și pentru minoritatea românească. Drepturi care să nu fie nici mai multe, nici mai puține, decât cele pe care le acordă statul român minorităților sale. Apare acum necesitatea ca Iugoslavia să-și schimbe repede politica față de minoritatea română, pentru că în caz contrar opinia publică românească ar refuza hotărât o colaborare prietenească între cele două state. Cred că aceasta ar fi o mare greșeală pentru că colaborarea dintre cele două state este condiționată istoric. Punctul de vedere al sârbilor este de înțeles deoarece dintre toate minoritățile doar în cazul românilor pot spera o asimilare ca urmare a religiei comune, așa cum acest lucru s-a întâmplat de nenumărate ori în trecut. De pildă cei aproximativ 350 000 de români din Valea Timocului sunt cam deznaționalizați. Timpurile însă nu mai sunt potrivite pentru aceasta și o asimilare forțată ar provoca doar controverse cu urmări grave. Semnificativ pentru atmosfera de aici, din țară, este faptul că la Congresul Emigranților din 1 iunie, cum reiese din revista „Banatul”, sub presiunea opiniei publice, a fost obligat să apară și ministrul regional. Deci chiar și o oficialitate trebuie să se identifice cu această mișcare pentru a evita un afront. Sunt fenomene care ar trebui să-i pună pe gânduri pe aliații noștri.

Privitor la propunerea dvs. de a discuta odată împreună toate aceste probleme, o accept cu bucurie. Cred însă că timpul nu este încă potrivit deoarece dl. Redactor ar vrea să trateze cu toți reprezentanții minorităților românești. Pentru că acum suntem abia în faza de organizare, așa face deocamdată posibil doar luarea de contact cu minoritatea română din Iugoslavia. Sper însă că până la sfârșitul lui septembrie să fiu în măsură pentru ca după sesiunea din toamnă a Congresului Minorităților, să pot convoca aici un congres al tuturor minorității românești. S-ar ivi atunci ocazia (posibilitatea) să vă salutăm în mijlocul nostru stimate domnule redactor.

Bineînțeles că sunt de acord cu dvs. că o discuție principială este neapărat necesară pentru a lămuri toate problemele care fac posibilă o colaborare. Eu cunosc complexitatea problemei minorităților (lucrez la un studiu mai mare: „*Problema minorităților în România*”) și sunt bine informat asupra activității dvs. deoarece sunt un cititor fidel al revistei dvs. Prin urmare vă înțeleg foarte bine prudența și rezervele, în cazul nostru însă ele sunt de prisos deoarece noi, românii suntem adepți de nezdruncinat ai tratatelor și antirevizioniști convinși. În schimb suntem într-o permanentă luptă cu foarte activa și dinamica minoritate maghiară. Deoarece chestiunea germană la noi e una de rangul doi. În principal aici, în Banat, unde sprijinim minoritatea șvăbească pentru a-i da posibilitatea unei renașionalizări¹ deoarece în trecut inteligența șvăbească a fost aproape în întregime maghiarizată.

Referitor la participarea minorității românești la Congresul din acest an, depind multe de faptul dacă Iugoslavia nu va face greutăți, pentru că Secretariatul insistă ca reprezentanții săi să fie în mod necesar supuși iugoslavi și nu emigranți. Chiar dacă va fi acceptată o reprezentare, și noi românii vom fi organizat în viitor minoritatea românească în patriă sa politică, după mine rămânerea acestei minorități în Congres va depinde de faptul dacă domniile își vor schimba sau nu tactica de până acum. În orice caz, după aceea se va ivi necesitatea unei uniuni cu gruparea d-voastră. Va trebui elaborat un plan bine gândit după care cele două grupări vor trebui să acționeze ori în Congres, ori separat. O chestiune ce se va pune abia anul viitor.

Mai subliniez odată, pentru a evita orice eroare, că sunt un simplu observator care deocamdată nu are nici autorizarea, nici justificarea de a vorbi în numele altora. Eu prelucrez doar partea ideologică a problemei și combat indolența crasă a autorităților. Bineînțeles că suntem doar la începutul mișcării noastre.

În speranța că expunerea mea, stimate dl. Redactor șef, nu va plictisi, recomand eforturile mele atenției dvs. binevoitoare și semnez, cu deosebită stimă al dvs. presupus

Cornel Grofșorean

B.J.T. f. 71

¹ Procesul de maghiarizare început în 1836 prin introducerea limbii maghiare în administrația și justiția din Banat și Transilvania, a afectat nu numai populația românească dar și pe șvabi, manifestându-se prin schimbarea onomasticii, toponimiei, interzicerea educației în limba maternă etc, continuându-se în acest fel până în 1918.

Pavel Târbățiu

(Timișoara), 6 noiembrie, 1938

Stimate Doamnă Târbățiu¹

Am primit volumul poeziilor D-Voastră² și Vă mulțumesc pentru atenție. Țin însă să-mi fac anumite observațiuni critice, necesare pentru orientarea omului creator îndeosebi dacă acela este artist ori poet.

Înainte de toate m-au izbit primele trei poezii gen Cotruș³. Vă motivez această repulsiune cu critica ce am făcut-o și fratelui Cotruș. Revolta revoluționară a lui Cotruș nu este sinceră deși pe dânsul îl socot a fi cel mai mare poet al Transilvaniei. Nu este sinceră deoarece nu răspunde realității. Cotruș prezintă pe țăranul român ca pe o unealtă subjugată în Țara Românească vorbind mereu de grofi și de ciocoi parcă țăranul în România ar fi un sclav mai rău tratat ca în „fericita Ungariei”. Este în adevăr așa?

România a fost-după Rusia-prima țară care a făcut cea mai largă reformă agrară³ (nici de atunci încoace nu s-a făcut o reformă de genul aceasta mai radicală în nici o țară din Europa), apoi a fost prima țară care a votat conversiunea⁴, tot pentru a salva țăranimea, lovind crunt în interesele bancaro-financiare. Apoi să nu mai vorbim de votul universal acordat în primele zile ale țării întregite. Și mai una: știi, d-le Târbățiu, că prețul grâului nostru intern este urcat cu 100 lei peste prețul mondial numai pentru a înlesni producția țărănească? Știi cine plătește acest plus de unasută lei? Intelectualul și muncitorul manual de la orașe. Iară cât privește sistemul impozitelor, apoi țara noastră are până în prezent dările cele mai scăzute, îndeosebi impozitele directe, adică cele imobiliare. Nu știu dacă ați urmărit stările din Ungaria (Situția tristă a țăranimei maghiare-trei ½ milioane muncitori agricoli fără nici o palmă de pământ tratați și azi ca niște iobagi- a fost pe larg tratată de multe ziare din Țară și de mine în Revista Institutului Social). La fel este standardul țăranului polon, cu mult mai redus ca al nostru. Să nu mai vorbim de ruteni și slovaci ori bulgari, popoare sărace, cu pământ mai prost. Ori să invoc cumva situația milioaneilor de țărani comuniști din Rusia?

A! Că stările de la noi nu sunt ideale! Dar cine afirmă contrariul? Credeți că eu sunt încântat de „domnii” noștri de la orașe? Cari stau zi și noapte la cărți, în cafenele, fără a activa în interes obștesc? Însă știți ce am constatat? Majoritatea acestor „domni” este de obârșie țărănească. Sunt copii de țărani trimiși la școală. Este prima generație a burghezimei urbane care manifestă mai puțin interes pentru frații țărani, ca reprezentanți ai altor straturi. Că acești domni de la orașe-față de cari se duce de la un timp o propagandă curat bolșevică-cum își duc viața numai eu o știu, care stau în contact direct cu diferiți reprezentanți ai acestor straturi. Dragă d-le Târbățiu, cum îi vezi pe acești intelectuali prin diferite orașe, apoi mulți-cei mai mulți-dintre ei, de multe ori n-au nici o sută de lei în pozonar. Așa se prezintă burghezimea noastră. Totuși propaganda se duce împotriva acestei burghezimi românești inexistente... Nu contest că la București există o protipendadă înstrăinată care abuzează de situația politică de totdeauna, nu contest lipsurile sistemului capitalist financiar care exploatează lumea întreagă-și care situația ar fi să fie reformată-cum se face în Italia ori Germania, nu însă în forma bolșevismului rusesc. Propriu-zis: noi până de prezent nici nu avem o formație politică de dreapta. Nu ni se pare curios? Mai mult, într-un moment dat am început să navigăm în apele tulburi (a) unui „comunism național”. Ce distanță de aici până la fascism ori național-socialism?

În consecință trebuie să conclud că revolta țărănimei noastre nu este de esență socială. Nu este o revoltă socială deoarece îi lipsește substratul acordându-i-se tot ce era antemergătoare cataclimei generale. Nimic mai firesc decât rezerva banului deci lipsa creditului, neajuns ce se răsfrânge natural asupra situației generale economice. Revolta țaranului este un politică. Vrea să-și asume răspunderea în conducerea țării. Nu se mai îndestulește cu participarea sa firească la diriguirea statului ci vrea el singur să guverneze deoarece așa i s-a cântat, timp de 20 ani, în ureche că el este talpa țării, el este factorul principal al vieții de stat deci îi compete conducerea (fascismul și hitlerismul-deci mișcările de dreapta-zic: conducerea compete unei minorități selecționate, führerprincip...).

Acum, frate Târbățiu, răspunde D-ta: este țaranul nostru pregătit și capabil să conducă-în împrejurări atât de vitrege și încurcate-destinele unei țări vecinic amenințată din toate colțurile? Să conducă chiar prin fii săi, generația primă, tineră, fără experiență? Pe cine s-a sprijinit Musolini și Hitler? Pe țărani? S-a sprijinit pe un grup de oameni-majoritatea muncitori industriali-selecționați prin focul tranșelor. Frontkämpferii au fost garda lor. Dar la noi? Unde sunt foștii luptători? Și dacă mai sunt, nu au îmbătrânit în acești 20 de ani? Musolini și Hitler au pornit la drum acuma 15 ani când luptătorii tranșelor erau încă destul de tineri.

Și mai presus de toate, trebuie să ne pună pe gânduri materialismul publicului nostru de pretutindeni și lipsa totală de credință ce este aproape mai răspândită azi la sate, ca la orașe, unde intelectualii mai țin la biserică, ori își făuresc singuri vreun crez filosofic.

Mi-ați pune întrebarea: de ce Vă descriu toate aceste maladii? Dintr-un motiv simplu: îmi lipsește în poezia D-Tale care trăiești la sate și ești țăran-constatarea și combaterea acestor racile, ce roade la rădăcina tulpinei noastre țărănești. Cum se face că, D-Ta nu vezi ceea ce se petrece la sate și nu reacționezi, dacă te interesează problemele sociale, cum pare a fi după cele trei poezii de la începutul volumului.

Vedeți, nenumărați poeți, romancieri, sociologi, etc, au combătut și combat maladiile păturei intelectuale. Nu fac nici eu o excepție. Însă nu s-a aflat încă nici un poet, care să fie tras sabie împotriva cangrenei de la sate. Deși, moralitatea domnilor este-după părerea mea-mai puțin periculoasă, ca degenerescență și decadență țărănimei. Odată cangrenată această pătură, viitorul neamului va fi-pe secole-pecetluit. Dacă pătura de jos este sănătoasă, stratul ce se ridică din ea, va aduce cu sine virtuțile strămoșilor. Dar dacă se deșteaptă în mocirlă, cu ce bagaj sufletesc intră în viață acel băiat de țăran, care s-a domnit?... Iată explicația moralității fiilor de țărani domniți, cari concurează azi-în această privință-cu odraslele burghezimii decadente. Continuă la oraș, ceea ce au văzut acasă, la fel ca domnișorii din naștere.

Ceea ce m-a atins plăcut în poeziile D-Voastră, este nota filozofică. Un țăran filozof! Deci, o mândrie de om, care privește viața multicoloră prin prisma unei filozofii sincere și naturale. Vezi poezia: Dreptate, Viața, Fericirea, Norocul, Iubirea etc. Pentru această notă, Vă felicit!

Cu multe și frățești salutări

(C.Grofșorean)

A.M.B.M. MD 34/9733

¹ Pavel Târbățiu (1902-1965), poet țăran, originar din Comorăște, membru în redacția ziarului țărănesc bănățean „Cuvântul satelor” din Șojdea, colaborator la numeroase ziare locale, a scos cea dintâi revistă literară țărănească „Zorile Banatului”.

² Este vorba de volumul de poezii *Sclavii pământului*, Oravița, 1938.

³ Reforma agrară din 1921.

⁴ „*Foarfecă prețurilor*”, impusă între produsele industriale și cele agricole, a majorat considerabil datoriile țăranimii care acumulasă până în 1932 circa 37 mld. lei aflându-se în imposibilitate de a le mai achita. C. Argetoianu a propus proiectul Legii pentru conversiunea datoriilor agricole adoptat în 14 apr. 1932. Legea prevedea asanarea de drept a datoriilor contractate de proprietarii mici (sub 10 ha) prin reducerea cu 50%, restul convertindu-se într-o creanță amortizabilă în 30 de ani cu dobândă de 4%.

Mult Stimat Domnule Profesor!

Dl. Marius Bucătură reîntorcându-se de la București, a luat contact și cu domniile de la Fundațiile Regale (str. Latină 8) unde aflase că, afirmative și activitatea Institutului de Cercetări Sociale ar fi suspendată.

În consecință am onoare a Vă ruga să binevoiți a Vă interesa la cei în drept comunicându-mi și mie rezultatul întrevederii, deoarece Regionala noastră neavând personalitatea juridică adică nefiind independentă, nu-și poate continua activitatea, dacă Centrul nu mai activează.

În urmare eu cu data de (i)eri am și sistat ședințele echipierilor, urmând ca să ni se comunice: care e soarta Regionalei noastre, adică a Institutului Social Banat-Crișana?

Totodată am onoarea a Vă comunica că, am înaintat comisiei de lichidare de la str. Latină 8, deconturile noastre, din cari rezultă că Institutul nostru a rămas descoperit cu 188000 lei.

Natural din suma aceasta după achitarea tuturor datoriilor, mai rămâne o sumă oarecare pentru Institutul nostru, deoarece noi din banii și veniturile noastre speciale am avansat unele sume pentru achitarea datoriilor ce intrau în bugetul Centrului.

În afară de această economie mai avem din banii noștri proprii încă 40000 lei. În total deci, după decontarea tuturor creanțelor debitoare ne-ar rămâne încă vreo 80000 lei.

Din suma aceasta aș fi vrut ca să tipărim încă un ultim număr al revistei, pentru a încheia demn activitatea noastră cu finea anului în curs.

Evident aceasta numai așa aș putea întreprinde dacă cei în drept nu ar obiecționa acest rămas bun firesc, după 8 ani de zile străduință idealistă, de la publicul bănățean care a fost sufletește atașat acțiunii noastre.

Bineînțeles acest ultim număr ar costa vreo 60000 lei. Ce să fac cu restul ce-mi rămâne? Cui și unde să vărsăm această sumă? Apoi ce se face cu mobilierul și biblioteca noastră, agonisite din sărăcia Institutului Social Banat-Crișana și din donațiile noastre? Anume acest patrimoniu a fost trecut prin hotărârea adunării generale din primăvara anului cor(ent) când s-a admis disolvarea Institutului nostru și fuzionarea cu Institutul de Cercetări Sociale asupra acestei noi Instituțiuni, în speranța cu condiția că Institutul nostru își va putea continua activitatea sa sub egida Institutului de Cercetări ca Regională a acestuia?

Tot atâtea probleme cari trebuie lămurite și în forme legal soluționate. Din acest motiv Vă rog să binevoiiți a lua contact cu cei în drept și după ce V-ați lămurit a fixa ziua ședinței comitetului pentru a lichida definitiv și demn toate aceste litigii.

Bineînțeles ar fi de dorit ca la această ședință să luați și Dumneavoastră parte, ca să nu se zică aici, că după o colaborare de cinci ani nu V-ați luat adio de la noi. Cheltuielile deplasării Dumneavoastră vor fi suportate de către Institut.

Ați primit exemplarele Monografiei? Cred că ar fi necesar ca să grăbiți legarea acestor două exemplare destinate Majestății Sale și Marelui voevod, deoarece ar fi o lipsă de atenție dacă Casa Regală ar primi mai târziu exemplarele omagiale, decât cealaltă lume, urmând să ne comunicați costul acestei lucrări.

În așteptarea dispoziției Dumneavoastră, Vă rog să primiți asigurarea considerațiilor noastre respectuoase.

Director
C. Groșorean

B.J.T. f. 20

¹ Constantin Teodorescu, rector al Politehnicii din Timișoara și director al Institutului Social Banat-Crișana din 1934, în 1939 transferat la Politehnica din București.

Mihai Tican

Timișoara 23 august 1930

Mult stimată Domnule!!

Alăturat am onoare a Vă trimite un exemplar al revistei „Banatul” din care rezultă că, Asociația minorității românești a ținut un mare congres la 1 iunie a.c. pentru a protesta împotriva tratamentului autorităților sârbești. Având în vedere tendința de desnaționalizare a Iugoslaviei față de cei 500 mii români, aflători pe teritoriul statului aliat.

Cu prilejul acestui congres-subsemnatul am relevat necesitatea de a organiza minoritățile românești de pretutindeni, formând mai târziu și blocul minoritar latin, alături de Congresul minorităților de la Geneva, un organism care din ce în ce devine mai puternic. În urma cărui fapt nici noi românii, nici ceilalți latini nu pot lipsi de la acest Congres, după modesta mea părere.

În urma propagandei mele în adevăr, s-a înjghebat foarte repede organizația minorității române din Iugoslavia, datorită faptului că exista și până acum Asociația refugiaților. Și după multe lupte am reușit să determinăm pe cei în drept, ca să admită reprezentarea românilor din Iugoslavia la Congresul de la Geneva. În consecință

la ședințele din 3-6 septembrie a.c. se va prezenta delegatul românilor din Iugoslavia la Geneva, pentru a cere acreditarea acestei minorități la Congres, espunând detaliat și situația românilor de peste hotare.

Prin acest gest vom reuși ca să punem în mișcare și frații din Ungaria, Bulgaria și Rusia/ în total circa 2 milioane de români minoritari/ pentru a provoca și acolo o organizație similară, cu atât mai vârtos că, după congresul de la Geneva- la începutul lunii Octombrie, vom convoca un congres al tuturor minorităților românești aici la Timișoara, pentru a centraliza într-o singură organizație toată mișcarea, înființând un Birou de studii și o revistă, care să se ocupe exclusiv și pe bază științifică-cu problema minoritară.

Cu drept cuvânt îmi veți pune întrebarea: încât Vă privește această chestiune? Mă grăbesc a Vă informa.

Anume Vă rog, să binevoiți a desfășura puțină propagandă în interesul mișcării noastre-apoi luând contact cu conducătorii catalaunilor-unica minoritate latină reprezentată la Congresul de la Geneva-să-i determinați ca să pună în legătură-acum în Septembrie-cu delegatul românilor din Iugoslavia, pentru a discuta posibilitatea unui bloc latin. Și în fine, să binevoiți a îndemna acești conducători ca să participe și la Congresul nostru, care se va convoca în Octombrie și unde la fel se va discuta această problemă. Prezența catalaunilor, aci ar fi mai mult un gest de frățietate, cu atât mai vârtos că și românii din Albania și cei din Istria vor fi reprezentați.

În vederea acestei mișcări Vă rog să-mi scuzați deranjul primind espresia distinsei mele considerațiuni

Al Dumneavoastră
(Cornel Grofșorean)

D.J.C.S.A.N., inv. nr. 380

¹ Mihai Tican Ruman^o (1895-1967) născut la Berevoiești, scriitor, publicist, cu studii în Argentina, neobosit călător, a publicat reportaje în „Universul”. Până în 1946 a fost corespondent pentru presa de limbă spaniolă și portugheză.

Nicolae Titulescu

1

(Timișoara), 25 august, (19)30

Domnule Ministru!

Alăturat am onoare a Vă trimite un exemplar al revistei „Banatul” din care se desprinde următorul fapt:

La 1 Iunie a.c. Asociația refugiaților din Iugoslavia a ținut un mare congres la Timișoara. Unde subsemnatul am sulevat ideea formării unui bloc al minorității românești din Ungaria, Iugoslavia, Bulgaria și Rusia, îndemnând aceste minorități ca să se prezinte la Congresul minorităților din Geneva, formând apoi, mai în urmă, și după acreditarea lor la Geneva, împreună cu celelalte minorități române (deocamdată numai cu catalaunii), blocul latin. Natural, tot în cadrele Congresului de la Geneva.

După multe lupte-în fine-am reușit ca să transformăm Asociația refugiaților în una a minorităților românești de pretutindeni. Luând apoi contact cu frații din Iugoslavia și înfruntând rezistența oficialității noastre, s-a hotărât și s-a admis delegarea unui reprezentant al românilor din Iugoslavia la ședințele Congresului de la Geneva din 3-6 septembrie a.c. După care se va convoca aci, la Timișoara, pentru luna Octombrie a.c. Congresul tuturor românilor din Ungaria, Iugoslavia, Bulgaria și Rusia (din această țară numai din această țară vor fi reprezentați). Cu scopul de a înființa un birou de studii (statistic) și o revistă redactată în limba germană și franceză, publicând articole mai însemnate și în limba engleză.

Mișcarea aceasta întărindu-se va avea și repercusiuni asupra politicii externe și în consecință mi-am ținut datoria ca să atrag atențiunea Excelenței Voastre, deși sunt un particular, asupra celor plănuite, având convingerea că problema depășește sfera politicii cotidiene.

Vă rog, Domnule Ministru, să binevoiți a primi espresia devotamentului meu
Al Excelenței Voastre, cu profund respect
(C.Grofșorean)

A.M.B.M. MD 34/9731

2

(Timișoara), 6 septembrie, (19)30

Domnule Ministru!

Cu referire la scrisoarea mea din 25 August a.c. trimisă la Lido, am onoare a raporta Excelenței Voastre cele ulterior petrecute.

După ce reușisem-datorită unei propagande intensive de trei luni-să convingem atât oficialitatea română cât și conducătorii fraților din Iugoslavia de necesitatea reprezentării acestei minorități la Congresul de la Geneva, s-a primit sugestia noastră. Ca de obicei însă oficialitatea odată câștigată a luat singură în mână toată inițiativa aruncându-se d-l Subsecretar de Stat Ghiță Popp, împreună cu membrii comisiei minoritare, formată din sânul majorităților, cu un elan și însuflețire încântătoare dar neobicinuită, asupra problemei. Adresându-se d-l Popp

chiar și secretarului general E. Ammende, descoperind acestuia tot planul guvernului, tratând cu președintele refugiaților, cu delegații românilor din Iugoslavia, convorbiri lungi la telefon București-Timișoara (unde majoritatea funcționarilor de la P.T.T. e minoritară) și toate cu mult tam-tam. Natural că Belgradul a prins firul (mai cu seamă după articolul senzațional al D-lui Director ministerial de la Regiunea VII, Sever Bocu, apărut în revista „Banatul” ...) Și cu 5 zile (î)nainte pledării delegatului, d-l Prim-ministru a oprit acțiunea toată printr-un veto categoric...Noi, aici, la Timișoara, nu am luat cunoștință de acest amestec stăruiind pentru plecarea delegatului însă conducătorii de dincolo s-au speriat bătând în retragere.

Această atitudine-după părerea mea modestă-nu a fost nici prea inteligentă.

D-l Ghiță Popp, pe lângă toată însuflețirea admirabilă a D-Sale trebuie să cunoască intențiunea d-lui Maniu iar dacă avea sentimentul tacit al d-lui Prim-Ministru nu este admisibil să-și asume inițiativa având la îndemână un organ particular, independent: Asociația refugiaților cu secția ei minoritară. Mai îngrijorător e faptul că d-l Popp s-a adresat prin scrisoare către d-l Ammende servind acestuia în mână o probă palpabilă că și guvernul român se amestecă în treburile interne ale altor state (Acuză ridicată în numeroase rânduri de către reprezentanții României față de Ungaria fiind situația agravată prin faptul că de prezent este vorba de un stat aliat). Și cum d-l Ammende, fatal, înclină mai mult înspre interesele maghiare nu era neapărat necesar ca să dispună de acest atout. În urma urmelor: am dat eșec de astă dată. Se impune întrebarea: ce este de făcut deoarece soarta celor 500 mii de români din Iugoslavia devine tot mai exasperată. Care stare sufletească s-a mai agravat în urma atitudinii recente a guvernului român. Ni se drescă strigăte de deznădejde față de cari nu putem rămâne impasibili. Acei oameni se simt definitiv jertfiți, abandonăți, mai mult-batjocoriți. Nu cred să fie suflet de român care să privească indiferent acest sbucium îngrozitor. În consecință revin la planul nostru deja conceput implorând sprijin Excelenței Voastre.

Trebuie să fixăm mișcarea pe gamă particulară pe lângă omiterea oficialității. Și să începem toată acțiunea d-a capo. Convocând reprezentanții tuturor românilor de peste hotare la un congres pentru a pune bază unui birou de studii și la o revistă minoritară în politica externă...

Mi-am ținut de datorie ca să informez Excelența Voastră. Rugându-Vă să primiți asigurarea celui mai sincer devotament,

Cu profund respect, al Excelenței Voastre
(C.Grofșorean)

A.M.B.M. MD 63/10255

(Timișoara) la 17 noiembrie 1935

Excelență,

Alăturat am onoare a supune atențiunei Excelenței Voastre Revista Institutului Social Banat-Crișana, creațiunea subsemnatului, care activează cu totul independent însă în colaborare științifică cu d-l prof. Gusti urmând indicațiile și metodologia sa monografică.

În numărul prezent al Revistei s-a publicat studiul publicistului bănățean d-l Traian Birăescu, „*Turcii în Europa centrală*”, pag.60¹.

Tâlcul acestui studiu este ancorat în conferințele d-lui cont(e) Stefan Bethlen și în istoria românilor scrisă în limba engleză de către marele prieten al românilor, Scotus Viator². Anume, Bethlen afirmase pretutindeni, la toate conferințele sale că Ungaria a fost timp de două secole paza creștinătății și a civilizației apusene afirmație care în necunoștință de cauză a trecut și s-a strecurat și în istoria d-lui Scotus Viator. Acestea au fost premisele. Noi, cari cunoaștem bine istoria prietenilor noștri am supus imediat unui studiu serios argumentele acestor afirmațiuni hotărându-ne ca să combatem cu arme științifice gratuitatea unor concluziuni greșite. Fiind d-l Bireescu încredințat cu această lucrare, dându-i-se indicații precise ca să nu utilizeze decât și exclusiv izvoare maghiare evitând și o aluzie la d-l Scotus Viator necum să fim bănuți că urmăream combaterea D-Sale. Sunt susceptibilități cari, în interesul cauzei, trebuie menajate.

Întrebarea este dacă studiul corespunde scopului? Dacă, în general, ar fi în interesul nostru ca să combatem aceste constatări greșite? În caz afirmativ studiul ar trebui să fie tradus ori noi aici nu avem pe nimenea care să posede limbajul literar englez. Apoi nici nu dispunem de mijloacele necesare deoarece Institutul este avizat la subvenții foarte modeste acordate de către oficialitățile locale. În consecință dacă Excelența Voastră ne acordă binevoitoarea atențiune, Vă supunem chestiunea urmând ca studiul în formă de broșură să fie expedit la toți profesorii universitari și la toți politicienii de marcă din Anglia și U.S.A. conform indicațiilor primite de la Ministerul de Externe.

Scuzați, D-le Ministru, că am deranjat Excelența Voastră cu această problemă socotindu-o însă, poate că greșit, de foarte mare însemnătate din punct de vedere al propagandei.

Primiți, D-le Ministru, asigurarea deosebitei mele considerațiuni, cu profund respect

al Excelenței Voastre
(C.Grofșorean)

A.M.B.M. MD 34/9755.

¹ Studiul la care se face referire a apărut în „Revista Institutului Social Banat-Crișana”, III(1935), nr. 13, p. 60-138.

² Scotus Viator pe numele său real Robert William Seton-Watson (1879-1951) istoric englez de origine scoțiană, bun cunoscător al istoriei românilor, s-a distins prin poziția sa plină de obiectivitate în analiza istorică a popoarelor din sud-estul european, sesizând totodată politica de oprimare și deznaționalizare practică de guvernării maghiari în epoca dualismului.

Traian Topliceanu

(Timișoara), 24 iunie 1943

Frate Dragă!

Revenind la cele discutate, mă grăbesc a-ți aduce la cunoștință că și referitor la mișcarea culturală a maghiarilor îți pot da date precise din cartea lui Jakabffy. Îți mai atrag atenția asupra hărții admirabile deși încă (indes.) a d-lui Vajdea expusă la expoziția școalelor primare. Așa ceva trebuie să facem și noi arătând: unde s-a tipărit prima carte în Banat, unde a fost tipărită, de unde a venit, etc. Avem doară acțiunea lui Fogarși¹ apoi alte importuri la Lugoj și Caransebeș dar avem inițiative și proprii (Haliciu)² etc. așa o hartă vorbește mai precis ca sute de imagini și convinge seducător. Apoi aci s-ar putea îngloba și harta lui Atanasiu cu referire la răspândirea baladelor păstrându-și dânsul, bineînțeles, dreptul de autor.

Având toată încrederea în elanul Tău și însuflețirea Ta, Te îmbrățișez.

(C.Grofșorean)

A.M.B.M. MD 34/9760

¹ Ștefan Fogarși predicator reformat la Lugoj în jurul anului 1647, traducător al unei Psaltiri folosind literele latine.

² Mihail Halici (n.1643 la Caransebeș) personalitate a culturii române din Banat, descendent al unei vechi familii românești, a scris poezii în latinește și ungurește, autor al unui dicționar (neterminat) valaho-latin.

Petre Țiucra

1

(Timișoara) 16 mai (19)38

Domnule Președinte!

Comitetul Institutului Social Banat-Crișana, în dorința de a ajunge la o cât mai strânsă colaborare cu toate Asociațiile culturale și economice din Banat-

Crișana, a hotărât să ne adresăm în primul rând însemnatei și bătrânei Societăți de cultură „Astra” al cărei Președinte, pentru despărțământul Timișoara, sunteți Domnia-Voastră.

Scopul Institutului nostru este în primul rând cercetarea serioasă și documentată a vieții sociale din Banat-Crișana, în toate aspectele cele prezintă în noua geografie politică.

După Unire s-a simțit puternica necesitate de a nivela dezechilibrul produs, în viața spirituală a poporului român de lupta-de multe ori inegală-dintre Românișm și diferiți factori străini; de a produce mult dorita unificare sufletească; de a împăca ideologia vechilor moșteniri cu ceea ce istoria mai nouă a altoit; de a putea construi deci sinteza specificului etnic-social al Românilor din aceste părți.

Incontestabil s-a făcut mult în ultimii 14 ani, dar ceea ce a lipsit mai întotdeauna a fost aparatul de investigații, de documentare a faptelor sociale, rezumându-se toate acțiunile pornite până aci cu puțină excepție- la manifestări pe cât de spontane, pe atât de efemere, lipsite de sistem și de legături organice cu realitățile noastre imediate. Și aceasta pentru motivul că generația asvârlită ca o punte între lumea dinainte și cea de după războiu n-a fost în stare să adâncească nici realitatea momentului istoric, nici sensul trecutului nostru ca înlănțuire de fapte sociale.

Cercetări sistematice în toate domeniile vieții românești din aceste părți, documentarea cât mai largă a zilei de astăzi, adâncirea trecutului și reliefaarea pulsației românești cuprinsă în cadrul social respectiv, predominând în toate cercetările statistice și arhiva; acesta este programul pe care dorește să-l realizeze Institutul Social Banat-Crișana.

În această linie de gândire Institutul nostru, nu vrea să devie un instrument de propagandă culturală, care e principalul scop al Asociației pe care o prezidați Domnia-Voastră, ci mai de grabă, un izvor de principii și norme, din cari Astra cu despărțămintele ei din Banat-Crișana și alte asociații să poată culege cele mai sigure indicațiuni pentru realizare, în mod fericit, a scopului ior.

De aceea, prin prezenta adresă, în numele Comitetului Vă rugăm să binevoiți a accepta colaborarea cu Institutul nostru, și în același timp a primi să fiți membru al Comitetului de conducere al Institutului Social Banat-Crișana.

În speranța că apelul nostru va găsi înțelegerea de care nu ne îndoim Vă rugăm, Domnule Președinte, să primiți asigurarea deosebitei noastre considerațiuni.

Președinte

(C.C.Teodorescu)

Secr. Gen. Adm

(E. Botiș)

B.J.T. f.196.

¹ Petre Țiuca era președintele Astrei, despărțământul Timișoara.

(Timișoara) 20 iunie (19)3(8)

Domnule Președinte,

Fiind în posesiunea adresei Domniei-Voastre Nr. din Comitetul de conducere al Institutului Social Banat-Crișana a luat-o în discuție în ședința sa dela 17 Iunie a.c. și a adus următoarele hotărâri:

a./ Mulțumește Președintelui Astei Despărțământul Timișoara pentru înțelegerea binevoitoare cu care a primit propunerea de colaborare.

b./ Comitetul Institutului Social Banat-Crișana cooptează ca membrii ai săi pe Dnii: Dr. Patrachie Țiuca protopop.ort. român și Președinte al Astei Despărțământului Timișoara, Păr.Protopop Gh. Munteanu vicar episcopesc și Vice președintele despărțământului și Păr. Traian Golumba Secretarul General al Despărțământului.

Aducându-Vă la cunoștință aceste hotărâri ale Comitetului nostru, Vă rugăm, Domnule Președinte, să primiți asigurarea deosebitei noastre considerațiuni.

Președinte,
Rectorul Școlii Politehnice
(C.C.Teodorescu)

Secret. Gen. Adm.
(E. Botiș)

B.J.T. f.74

Nicolae Ursu

Timișoara, 3 decembrie 1941

Dragă amice,

Alăturat am onoarea a trimite cartea interesantă a dlui Profesor V. Stanciu¹, în care se ocupă cu reminiscențele fosile ale folklorului arhaic-românesc din colindele noastre. Este o problemă atât de însemnată, încât trebuie și noi să ne ocupăm cu ea. Îmi pare rău că (i)eri (marți) nu ai luat parte a conferința dlui Stanciu, deoarece dânsul a tratat această problemă, completând și cu alte documente cele relatate în această carte. Așa de exemplu a ridicat întrebarea: dacă nu cumva limba acestor colinde, cari își au obârșia chiar în epoca de piatră a paleoliticului, n-a fost tot cea românească, discutându-se doar azi ipoteza prelatinității a poporului dac. La fel a pus și a doua întrebare: dacă nu cumva și muzica aceasta își are izvorul ancestral.

În convorbiri particulare cu dl. Profesor și-a exprimat părerea că, nu este exclus să aflăm fosile a dreptului cutumiar valah, cu referire la comuniunea familială,

urmărită de mine. Din acest motiv te rog să-mi trimiți odată colecția ta asupra colindelor, deoarece ați dori să studiați această problemă și în colindele noastre.

Cu dragoste al tău

C. Grofșorean

P.S. Te rog după citire să restitui cartea bibliotecii noastre.

B.J.T. f. 144

¹ Probabil este vorba de cartea lui Victor Stanciu, *Colinde*, Arad, 1922.

Alexandru Vaida Voevod

(Timișoara) 28 februarie (19)34

Excelență !

Din ziare am aflat despre eventualul turneu contrapropagandist al Excelenței Voastre, contemplat în Anglia. Cum subsemnatul mă preocup cu problema minoritară, am onoarea a Vă trimite lucrarea d-lui Oscar Jaszi¹ în care tratează-pe scurt-situația din fosta Ungarie, apoi evenimentele de la 1918 în urmă în actuala Ungarie. Lucrarea are marele avantaj că, e scrisă în limba germană-apoi, face constatări un sociolog maghiar care nu poate să fie bănuț de vre-o animozitate. Îndeosebi fiind vorba de un om al științei cu reputație.

Totodată am onoarea a Vă atrage atenția asupra lucrării lui Vajasy: „Karoly, Kun, Horty”², relatată din partemi în Nr. 2-5 al revistei Institutului Social Banat-Crișana/pag.91/.

În fine anexeț din manuscrisul lucrării mele: „*Minoritățile din România de la 1927-1930*”-partea introductivă, în care mă ocup cu constatările făcute de către sociologia maghiară-în revista „Huszadik Szazad” dela 1907-1917. Având în vedere că nu am putut scoate lucrarea deși e gata din 1931-în lipsa de mijloace și din „bunăvoință”³/ a d-lui Filoti³. Poate că dacă ași fi scris ceva despre situația Greciei, aveam mai mult sprijin a numitului domn.

Lucrarea d-lui Jaszi rog a retrimite-după folosință-bibliotecii Institutului Social Banat-Crișana din Timișoara.

Primiți, d-le Prim-ministru, asigurarea devotamentului meu sincer, cu profund respect.

Al Excelenței Voastre

(C. Grofșorean)

¹ Oskár Jászi (1875-1937) sociolog, om politic maghiar, fondatorul Societății de Științe Sociale din Budapesta, ministru al Naționalităților în guvernul Károly (1918-1919), avea în vedere organizarea Transilvaniei pe baze cantonale după modelul Elveției, făcând însă parte din Ungaria. În timpul tratativilor de la Arad, liderii români au respins această idee.

² Varjassy Lajos, primar al Aradului (1905-1918) subsecretar de stat în guvernul contrarevoluționar maghiar din Seghedin, implicat în incidentele provocate de unguri din 29 dec. 1918, înaintea sosirii generalului Berthelot.

³ Eugen Filotti (1896-1975) publicist, traducător, diplomat, a fost redactor al ziarelor „Adevărul”, „Dimineața”, în 1931 director al Serviciului de Presă din Ministerul de Externe, membru în delegația română la Conferința de la Paris (1946) alături de Lucrețiu Pătrășcanu și Mihai Ralea.

Asociația Comercianților

Timișoara 10 ianuarie 1934

Domnule Președinte,

În urma adresei Dlui Insp. Ștefan Vulpe reprezentantul Asociației Dvs. în Comitetul de conducere al Institutului nostru precum și în umbra conversațiilor dintre Dsa și Vice președintele Institutului nostru Dl. Dr. C. Grofșorean, Comitetul de conducere al Institutului nostru a ajuns la convingerea că problema comercianților, a meseriașilor și muncitorilor români din Timișoara este o foarte importantă problemă de politică socială românească și în consecință în ședința sa din 15 Dec. 1933 a hotărât ca în cadrul Institutului Social Banat-Crișana să se înființeze o secție nouă, anume Secția Comercianților, Meseriașilor și Muncitorilor români.

Pentru a face posibilă o cât mai strânsă colaborare între Institutul Nostru și Asociația DVoastre Comitetul nostru vă face propunerea ca din partea Institutului să fie cooptați ca membrii în Comitetul de conducere al Asociației DVoastre pe Dnii: Președintele Institutului Social Banat-Crișana, Prof. Ing. V. Blașian, Vice președintele Institutului, Dl. Dr. C. Grofșorean, Secretarul general al Institutului Dl. Prof. Traian Topliceanu și Președintele Secției Culturale a Institutului Dl. I. Miloia.

Comitetul nostru va coopta ca membrii ai săi persoanele pe care le va desemna Comitetul Asociației DVoastre. Menționăm că Dl. Insp. Ștefan Vulpe este deja cooptat în comitetul nostru ca reprezentant al DVoastre.

Colaborarea o înțelegem în modul următor: fiecare instituție rămâne deplin autonomă din punct de vedere gestionar și alte atribuțiuni.

În cazul că în Comitetul Dvs. se aprobă această colaborare strânsă, Vă rugăm să invitați și pe Domnii reprezentanți ai Institutului și atunci problema acestei colaborări va fi motivată de către D-lor.

Președinte,
(V. Blașian)

Secretar general
(Tr. Topliceanu)

D-Sale

Domnului Președinte al Asociației Comercianților, Meseriașilor și Muncitorilor români

B.J.T., vol. 94, f. 102

Ministerul Propagandei

18 aprilie 1940

Mult stimate Domnule Secretar General!

Institutul Social Banat-Crișana are un trecut de 8 ani de zile, activ nu atât la teren cât și la Revista Institutului, în domeniul teoretic. Astfel în acest interval am scos de sub tipar „Monografia comunei Belinț” și „Monografia comunei Sârbova”; am examinat temeinic-din punct de vedere sociografic-comuna Pojejena de jos, pentru a descoperi cauzele ciudate unei deznaționalizări lente a elementului românesc, apoi comuna Ohaba-Bistra, pentru a ne edifica dacă românul în contact cu mașina se urbanizează sau se proletarizează, iară astă vară am stat două luni în Valea Almăjului, unde anchetasem 16 comune în vederea întocmirii unei monografii speciale a plasei Bozovici. Lucrările sunt în curs așa cum rezultă din materialul publicat în revista noastră, aci alăturată.

Scopul principal al Revistei, însă, nu a fost vreun obiectiv sociologic, ori monografic, ci unul politic. Anume dându-ne seama de propaganda latentă revizionistă, ce mereu viza frontul de vest al Țării, am urmărit cu atențiune mișcările din Ungaria, constatând că, această propagandă ascunde foarte abil sub perdeaua științifică, difuzând idei-atât la noi în Țară, cât și în străinătate-defavorabile tezei noastre. Din aceste considerente am divulgat, fără reticențe, aceste tentative, informând publicul nostru.

Dacă Veți binevoi a urmări cu atenție firul gândirii din Revistele alăturate, îndeosebi cele relatate la însemnări și în recenziile noastre politice, Vă Veți edifica

pe deplin, nu numai asupra problemelor, cari ne preocupă, însă, și asupra rostului ce-l avem aci la granița de vest, vecinic contestată.

Din motivul acesta cred că, acțiunea revistei este salutară și necesară, urmând ca să fie sprijinită, deoarece fără o subvenție, existența ei nu este asigurată.

Ministerul Propagandei a binevoit a ne acorda-cu începerea lunii Ianuarie a.c. suma de 25000 lei lunar, însă numai rata întâia fu lichidată. Nu știm: dacă vom primi și pe viitor această sumă? Chitanțele au fost înaintate pe lunile Februarie, Martie și Aprilie, fără a ni se da vreun răspuns...

În altă ordine de idei, am onoare a Vă trimite un plan de lucru, întocmit de Institutul nostru, în vederea conferinței de pace, care va urma-cu fatalitate matematică-încăierării actuale. Și cari noi, aci în Banat am avut în 1918-1919 o dureroasă deziluzie și cum pământul acesta din nou este contestat, și hotărât, ca să cerem deja acuma studii temeinic, pentru a înlesni la timpul său, acțiunea diplomaților noștri.

Natural această contrapropagandă la fel trebuie mascată sub formă științifică. Din motivul acesta vom evita aspectul propagandistic încadrând studiile specifice în lucrarea monografiei asupra plasei Bozovici/jud. Caraș.

Din planul alăturat rezultă însă că noi singuri, cu mijloace reduse, nu vom putea înfrunta toate greutățile. Și de altminteri materialul este atât de vast că toate instituțiile sociale în frunte cu Institutul de Științe Sociale ar fi să fie puse la contribuție spirituală, examinând fiecare instituțiune realitățile din regiunea proprie.

Pentru atingerea scopului însă este nevoie de un organ de coordonare, Rol ce incumbă-după părerea mea-Ministerului Propagandei.

Anume înainte de toate trebuie constatat: ce avem deja examinat și prelucrat pe țara întreagă? Nu cumva să se repete aceeași lucrare pierzând timpul scurt deoarece maximum 2-3 ani ne mai stau la dispoziție. Ar urma apoi selecționarea materialului, fixarea programului, distribuirea rolurilor și în fine publicarea materialului după o triere severă și traducerea volumelor în limbi străine.

Pe noi, bineînțeles, ne interesează situația din Banat, examinând realitățile actuale, apoi trecutul mai apropiat și cel mai îndepărtat, și în fine tot ce s-a publicat deja în domeniul acesta pentru a sintetiza materialul întreg¹.

B. J. T. f. 61

¹ Ultima pagină din manuscris, din păcate, lipsește.

REGEST

Scrisori primite

Ammende Ewald

1. 1931 august 14. Cornel Grofșorean primește recomandări privind utilitatea participării românilor din Iugoslavia la Congresul Minorităților.

2. 1932 mai 19. Ewald Ammende își exprimă nedumerirea cu privire la dezinteresul românilor din Iugoslavia pentru reprezentarea în Congres și anexează și scrisoarea-invitație trimisă acestora.

3. 1932 mai 25. Ewald Ammende recomandă prezența românilor din Iugoslavia măcar în calitate de observatori, anexând și scrisoarea către aceștia.

4. 1932 august 9. Ewald Ammende îi trimite lui Cornel Grofșorean raportul Congresului Minorităților din 1931, regretând faptul că în ciuda eforturilor, românii din Iugoslavia nu au fost reprezentați.

5. 1933 ianuarie 30. Cornel Grofșorean este întrebat care este situația românilor din statele vecine.

6. 1934 octombrie 4. După eșecuri repetate, Ewald Ammende pune sub semnul îndoielii încercarea pe viitor de a mai invita românii la Congresele Minorităților.

7. 1935 ianuarie 11. Cornel Grofșorean este informat că orice grupare românească doritoare de a participa la Congres, trebuie să înainteze o cerere în sensul acesta.

Anghelescu Margareta

8. 1943 mai 18. Este interesată de prețul abonamentului la „Revista I.S.B.C.”.

Antonescu Mihai

9. 1940 august 8. Confirmă primirea unuia dintre rapoartele destinate pregătirii Conferinței de Pace.

Atanasiu Gheorghe

10. 1938 martie 16. Își exprimă regretul de a nu putea lua parte la o ședință a I.S.B.C. din motive de sănătate.

Birăescu Traian

11. 1933 martie 1. Face cunoscut Președintelui I.S.B.C. câteva chestiuni administrative.

12. 1933 martie 27. Scrisoarea este adresată lui V. Blașian, cuprinzând observații despre activitatea instituției.

Bireescu Alexandru

13. 1934 (februarie). Nu acceptă propunerea făcută de C. Grofșorean, de a conduce viitoarea filială la Lugoj a I.S.B.C.

Boran Gheorghe

14. 1939 iulie 1. Gheorghe Boran, nepotul lui Cornel Grofșorean, nu știe unde va staționa echipa Fundațiilor Regale când va veni la Vața de Sus.

15. 1940 ianuarie 2. Gh. Boran relatează unchiului său fapte de viață din satul Secusigiu.

16. 1941 ianuarie 24. Aspecte din timpul mobilizării lui Gheorghe Boran la granița de vest și noile realități politice ale satului Secusigiu.

Botiș Emil

17. 1937 septembrie 9. Emil Botiș trimite președintelui I.S.B.C., raportul și alte documente legate de ancheta de la Sârbova.

Brânzeiu Constantin

18. 1933 februarie 21. Propunerea lui Cornel Grofșorean de a constitui o bază științifică privind minoritatea românească din țările vecine, este primită cu entuziasm.

Brudariu Adrian

19. 1933 (ianuarie). Se aduce la cunoștință intenția lui Grigore Iunian, de a conferența, fără remunerație.

Bucuța Emanoil

20. 1939 septembrie 29. Respinge o cerere din cauza stocului limitat de materiale.

Butean Nicolae

21. 1937 ianuarie 19. Cere lista celor depistați pozitiv cu sifilis, pentru efectuarea tratamentului gratuit.

22. 1937 februarie 25. Anunță că a intervenit la Ministerul Sănătății și Ocrotirii Sociale pentru repartizarea în comuna Pojejena de Jos a unui medic stagiar.

Butoarcă Alexandru

23. 1930 august 29. Motivează cauzele neparticipării românilor din Iugoslavia la Congresul Minorităților din acel an.

24. 1930 septembrie 7. Al. Butoarcă își exprimă nemulțumirea față de acuzațiile aduse lui, de Cornel Grofșorean și etalează noi probleme cu care se confruntă minoritatea din care face parte.

25. 1930 decembrie 14. Îi aduce la cunoștință noi contacte stabilite cu oficialii români în problema reprezentării la Congresul Minorităților.

26. 1931 decembrie 20. Cornel Grofșorean primește noi date despre intențiile grupării române din Iugoslavia de a se constitui într-una solidară și puternică, cerându-i ajutorul în unele chestiuni.

27. 1932 ianuarie 6. Dă relații lui Cornel Grofșorean despre persoane de contact ale minorității românești din alte țări decât Iugoslavia.

28. 1932 februarie 20. Noi contacte cu oficiali români sunt relatate lui Cornel Grofșorean, în speranța că minoritatea română din Iugoslavia va avea susținerea acestora.

29. 1932 martie 1. Al. Butoarcă revine cu noi cereri spre rezolvare pentru minoritatea română.

30. 1932 martie 4. Cornel Grofșorean este rugat să intervină iarăși în cauza românilor din Iugoslavia.

31. 1932 martie 25. Problema înființării căminelor școlare, este relatată pe larg, Cornel Grofșorean fiind rugat să intervină pentru soluționarea ei.

32. 1932 aprilie 10. Din Zagreb, Al. Butoarcă îi mulțumește pentru intervențiile făcute, punându-l la curent cu noi situații.

33. 1932 decembrie 30. Al. Butoarcă își anunță venirea la București.

34. 1933 aprilie 8. Își anunță vizita la Timișoara, stabilind noi întâlniri.

Caraminu Ion

35. 1943 iulie 20. Cornel Grofșorean este anunțat că memoriul pentru Conferința de Pace este încheiat.

Ciomac Ion Luca

36. 1949 februarie 8. Scrisoare de condoleanțe adresată soției lui Cornel Grofșorean, pentru decesul soțului său.

Cioroianu Ștefan

37. 1936 decembrie 17. Anunță conferința *Părerile sătenilor bănățeni despre politică, civilizație și religie*.

Ciupe Aurel

38. 1943 octombrie 11. Aurel Ciupe și Dionisie Lințea se angajează să participe la redactarea documentației pentru Conferința de Pace, incluzând în colectiv și pe Marius Moga.

Cojocaru Atanasie

39. 1939 martie 24. Atanasie Cojocaru din Pojejena, prezintă situația la câțiva ani de la încheierea campaniei

40. 1941 august 20. Solicită o adeverință privind activitatea în calitate de monografist, în campania de la Pojejena.

41. 1941 decembrie 31. Mulțumește pentru adeverințe, anexează o cerere de înscriere în I.S.B.C. și solicită cărți, reviste pentru Căminul Cultural.

Coman Augustin

42. 1936 decembrie 21. Mulțumește pentru decizia I.S.B.C., de a lua parte la aniversarea lui D. Gusti, organizată la Fundația Universitară Carol I, București.

Comarnescu Petru

43. 1941 mai 12. Cornel Grofșorean este anunțat că urmează a se redacta decretul de numire a sa, ca director al Teatrului Național din Timișoara.

44. 1942 aprilie 22. P. Comarnescu îl întreabă dacă pregătește o lucrare-răspuns la tezele maghiare.

Conciatu Iancu

45. 1937 ianuarie 19. Anunță conferința „*Spre corporatism*” cu care s-a înscris în programul din iarna anului 1937.

Cornea Simeon

46. 1930 noiembrie 8. Preotul din Bătania, Simeon Cornea își exprimă satisfacția că cineva se interesează de situația școlară și bisericească a românilor din Ungaria.

Corneanu Cornel

47. 1938 februarie 21. Mulțumiri adresate lui C. Grofșorean pentru conferința „*Monografia satului*” susținută la Caransebeș.

48. 1938 mai 9. Își dă acordul pentru deplasarea echipei monografice la Glimboca, în vederea unor cercetări.

49. 1938 iunie 3. Pentru buna desfășurare a campaniei de la Glimboca, Cornel Corneanu asigură un puternic sprijin local.

Cosma Aurel

50. 1942 mai 22. Îl informează pe Cornel Grofșorean că Institutul Social Banat-Crișana poate cerceta comuna Naidăș, deoarece Ilie Marcu este gata să subvenționeze lucrările.

Cotruș Aron

51. 1929 mai 8. Îl roagă pe Cornel Grofșorean să facă tot posibilul pentru a trimite suma de bani ce i se cuvine.

52. 1929 mai 21. Își manifestă dezamăgirea față de mișcarea culturală din Banat, care se află în criză, dar este gata să susțină pe românii din Iugoslavia.

53. 1929 iulie 26. Scrisoare de mulțumire față de Cornel Grofșorean pentru informațiile date.

54. 1930 august 8. Așteaptă suma de bani de la Asociația Culturală Bănățeană.

55. Nedatat. Trimite lui Cornel Grofșorean un material pentru publicare în revista „Banatul”.

Cristea Tiberiu

56. 1943 septembrie 6. Adresa prin care expediază studiul său pentru Conferința de Pace.

Daicovici Constantin

57. 1937 iulie 16. Invitat la I.S.B.C., C-tin Daicovici amână sosirea la Timișoara deoarece a primit ordin de concentrare.

58. 1943 aprilie 28. În problema lucrării despre Banat, C-tin Daicoviciu trebuie să ia legătura cu Silviu Dragomir.

Dașchievici V.Ion

59. 1944 noiembrie 5. Își manifestă admirația față de întreprinderea coordonată de Cornel Grofșorean, de a redacta pentru Conferința de Pace, memoriile necesare.

60. 1945 martie 20. Mărturisește inconveniente legate de identificarea surselor documentare privind Banatul și lipsa de interes a elitei locale față de această problemă.

Deheleanu Vasile

61. 1943 iulie 20. Adresă prin care lui Cornel Grofșorean îi este trimisă și Monografia Întreprinderilor Electromecanice Municipale Timișoara.

Deliceanu Constantin

62. 1943 februarie 11. Îi mulțumește pentru lucrarea trimisă „*Fără formă și fără formalism*”.

Dobrin George

63. 1931 ianuarie 14. Scrisoare de răspuns la solicitările în legătură cu situația băncilor românești din Iugoslavia.

64. 1931 martie 7. Se oferă să intermedieze cauza băncilor românești din Iugoslavia pe lângă subsecretarul de stat Viorel Tilea.

65. 1936 august 20. Dă de știre lui Cornel Grofșorean că l-a găsit pe profesorul Nicolae Tomici.

66. 1938 august 2. Îl felicită pe Cornel Grofșorean pentru cele spuse despre Banat, cu ocazia vizitei voievodului Mihai în regiune.

Drăgoi Sabin

67. 1935 noiembrie 7. Îi mulțumește lui Cornel Grofșorean pentru aprecierea operei sale.

Duma Iosif

68. 1934 august 15. Ion Duma regretă că nu poate participa la ancheta de la Belinț, deoarece nu a terminat încă cercetările în Iugoslavia.

Evuțian Sabin

69. 1944 februarie 4. Adresă prin care Sabin Evuțian trimite Institutului Social Banat-Crișana, documentația pentru Conferința de Pace.

Gherasim Dimitrie

70. 1944 februarie 15. Confirmă primirea Revistei și a Monografiilor.

Gherghinescu C. Ion

71. 1944 februarie 28. Solicită înscrierea în secția sociologică și etnografic-folclorică a I.S.B.C. și propune o reeditare a „*Monografiei Clisurii*”.

Goangă Ștefănescu-Florian

72. 1933 ianuarie 12. Din partea Extensiunii Universitare, Fl. Ștefănescu-Goangă trimite lista conferințelor ce urmau a se ține la Timișoara.

73. 1933 ianuarie 25. În calitate de secretar general al Asociației, Fl. Ștefănescu Goangă trimite chitanța banilor pe care I.S.B.C. i-a dat lui L. Russu pentru o conferință susținută.

74. 1933 ianuarie 30. Este anunțată sosirea lui M. A. Botez pentru conferința de duminică.

75. 1933 februarie 13. Pentru continuarea activității de propagandă culturală, Extensiunea Universitară, cere decontarea cheltuielilor de deplasare a unor conferențieri.

Golopenția Anton

76. 1935 octombrie 17. Îl roagă pe Cornel Grofșorean să-l primească pe Hermann Reinbothe aflat într-o scurtă vizită, și să-l familiarizeze cu problemele Banatului.

77. 1935 octombrie 31. Anton Golopenția îi propune, din Germania, un plan vast de acțiune pentru formarea orizontului politic al românilor.

78. 1938 martie 3. Ca redactor la „Sociologie Românească”, Anton Golopenția solicită ajutor bănățean pentru scoaterea unui număr consacrat orașelor românești.

79. 1939 august 2. Anton Golopenția roagă I.S.B.C. să-l primească pe Gh. I. Ionescu de la Alibunar în echipa monografică de la Bozovici.

Grivei Mihai

80. 1942 decembrie 11. Pretorul Plășii Moldova-nouă motivează prin lipsa de cadre, imposibilitatea onorării cererii I.S.B.C.

Grofșorean Cornel

81. 1938 ianuarie 31. Se adresează lui C.C. Teodorescu, în legătură cu conferințele pentru care s-a înscris.

Gusti Dimitrie

82. 1934 ianuarie 15. Trimite o invitație și pentru adunarea generală a I.S.R.

83. 1934 noiembrie 10. Președintele I.S.B.C. primește invitația de a participa la Expoziția Echipelor Regale Studentești.

84. 1935 martie 19. Dimitrie Gusti împărtășește câteva din gândurile sale lui Cornel Grofșorean.

85. 1936 noiembrie 16. Dimitrie Gusti își manifestă admirația față de munca echipei de monografiști condusă de Cornel Grofșorean în campania de la Belinț.

86. 1937 aprilie 7. Din funcția de Director general al Fundațiilor Culturale Regale, Dimitrie Gusti răspunde unor solicitări în problema „ocupațiilor”.

87. 1941 august 11. Aflat la Băile Herculane, Dimitrie Gusti îi propune lui Cornel Grofșorean o întâlnire în legătură cu „*problema Banatului*”.

88. 1942 ianuarie 2. Felicitări adresate de Dimitrie Gusti lui Cornel Grofșorean pentru realizările Institutului bănățean.

Herseni Traian

89. 1934 iunie 23. În numele profesorului Dimitrie Gusti, Herseni transmite unele indicații pentru desfășurarea anchetei de la Belinț.

90. 1939 martie 28. De la Institutul de Cercetări Sociale se transmit Regionalei Timișoara, recomandări privind întocmirea bugetului și modalitățile de salarizare a echipierilor.

91. 1939 mai 27. Traian Herseni, nemulțumit, face unele precizări privind regulamentul Institutului Central și raporturile cu regionalele.

Ivan Iosif

92. 1936 septembrie 28. În cadrul unei viitoare deplasări la București, Iosif Ivan cere sprijin de la Cornel Grofșorean, ca acesta să intervină pe lângă profesorul Gusti

93. 1937 februarie 2. Judecătorul Iosif Ivan are nevoie de o dovadă privind activitatea sa la Pojejena.

94. 1937 februarie 5. Solicită un certificat, privind activitatea de la Pojejena, fiindu-i necesar pentru a-și completa dosarul în vederea unei posibile avansări.

Laday Ștefan

95. 1931 septembrie 23. Scrisoare de mulțumire.

Lăzărescu Vasile

96. 1938 aprilie 1. Felicită Echipele monografice pentru cercetările de la Belinț, Sârbova și Pojejena.

Lupaș Ioan

97. 1934 octombrie 1. Cere câteva numere din Revista I.S.B.C., prin schimb interbibliotecar.

Lupaș Octavian

98. 1937 februarie 4. Sunt invitați liderii de la Timișoara pentru rezolvarea unor chestiuni ale filialei din Arad.

Lupșa Gheorghe

99. 1944 ianuarie 27. Cornel Grofșorean este rugat să-i pună la dispoziție date privind populația Banatului.

Mager Traian

100. 1933 februarie 27. Prezintă structura Monografiei Hălmagiului și propune publicarea sub egida I.S.B.C.

101. 1936 februarie 25. Pentru tipărirea lucrării sale, Traian Mager adresează rugămintea de a se hotărî în cadrul unei ședințe, alocarea sumei de 15 mii de lei, necesare Tipografiei Diecezane din Arad.

102. 1938 aprilie 13. Trimite trei exemplare din Monografia Ținutului Hălmagiu, a căror costuri de publicare le-a suportat integral.

Manuila Sabin

103. 1934 iulie 4. Este trimisă adresa și anexa privind programul de instruire a lui Ilie Ghenadie la Institutul de Demografie și Recensământ.

104. 1934 iulie 27. Adeverință prin care se aduce la cunoștința I.S.B.C., că Ghenadie Ilie a urmat un program de inițiere la Institutul de Demografie și Recensământ din București.

Marcu Alexandru

105. 1943 februarie 2. Mulțumește pentru primirea lucrării „*Fără formă și fără formalism*”.

Mardan Dion

106. 1933 ianuarie 14. Anunță intenția lui Gheorghe Tătăărăscu de a ține o conferință în cadrul I.S.B.C.

107. 1933 februarie 18. Dion Mardan cere restituirea unei sume de bani plătită de el pentru deplasarea București-Timișoara a profesorului Gusti și a lui Ion Costin.

108. 1933 februarie 18. Din motive de sănătate și nu numai, Dion Mardan își anunță demisia din președenția secției economico-financiare-tehnice.

Marta Alexandru

109. 1942 martie 20. Cornel Grofșorean este rugat să de-a un răspuns în problema acceptării calității de membru în Consiliul de Administrație al Băncii „Cărășana”.

110. 1942 iunie 29. Adresează mulțumiri lui Cornel Grofșorean în numele „Cercului juridic bănățean”.

111. Nedatat. Scrisoarea prezintă amănunte legate de probleme ale Băncii Timișoara.

Matei T. Radu

112. 1931 august 15. Răspunde unei rugăminți adresată de Cornel Grofșorean.

Metea Octavian

113. 1944 februarie 15. Propune înființarea în cadrul I.S.B.C. a unei secții istorice.

Miklossi Cornel

114. 1933 septembrie 24. Cu privire la unele diferențe în cadrul Clubului Rotary.

115. 1933 octombrie 27. Invitație la o consfătuire a Clubului Rotary.

116. 1933 noiembrie 16. Cornel Miklossi îi comunică lui Cornel Grofșorean, rezoluția ședinței Clubului Rotary.

Moisi Alexandru

117. 1942 septembrie 28. Informații privind situația financiară a Comunității de Avere și completări pentru „*Monografia Clisurii*”.

118. 1943 august 26. Alexandru Moisi precizează câteva detalii despre viața și activitatea sa, pentru completarea „*Bibliografiei Banatului*”.

119. 1943 septembrie 22. În ceea ce privește înființarea secției istorice a Institutului, Alexandru Moisi face câteva recomandări.

Moldovan Iuliu

120. 1935 octombrie 12. Se expun motivele pentru care autorul scrisorii dorește înființarea unei Regionale a Astei în Banat.

Moldovan Sim Sam

121. 1942 noiembrie 2. Îl informează pe C. Grofșorean că deocamdată nu-i poate trimite lucrările sale.

Molin Silviu Romulus

122. 1943 octombrie 8. Amplă scrisoare adresată lui Cornel Grofșorean, în care este inclusă și o scurtă autobiografie.

Munteanu Zeno

123. 1943 martie 29. Mulțumește pentru primirea lucrării „*Fără formă și fără formalism*”.

Neamțu Octavian

124. 1936 decembrie 10. Anunță liderii Institutului de la Timișoara, că prefața de la Monografia Belinț va fi scrisă de Dimitrie Gusti.

125. 1939 aprilie 17. Octavian Neamțu trimite clișee și fotografii efectuate în campania de la Sârbova.

126. 1939 iunie 26. Adresă în legătură cu îndeplinirea Serviciului Social de către unii absolvenți.

127. 1943 iunie 22. Se explică întârzierea subvenției pentru Revista I.S.B.C.

128. 1943 iunie 22. Recomandă Institutului de la Timișoara modalitatea prin care se pot primi la timp subvențiile necesare Buletinului.

Nemoianu Iosif

129. 1933 martie 8. Din funcția de Secretar general al I.S.B.C., Iosif Nemoianu își dă demisia motivând gestul său.

130. 1938 martie 4. Notă reprezentând demisia lui Iosif Nemoianu din I.S.B.C.

Nemoianu Petru

131. 1933 ianuarie 2. Autorul scrisorii acceptă propunerea de a conferința în cadrele Institutului bănețean.

132. 1933 decembrie 14. Scrisoare destinată lui Cornel Grofșorean, în care abordează teme de interes politic.

133. 1934 ianuarie 22. Scurt raport despre ședința Institutului Social Român, la care Petre Nemoianu a reprezentat I.S.B.C.

Oancea Plinius

134. 1942 mai 1. Ca fost membru, Plinius Oancea întreabă în ce condiții poate reveni din nou la I.S.B.C.

Oltensky Ion

135. 1943 septembrie 9. Anunță trimiterea lucrării pentru Conferința de Pace.

Păclișan Zenovie

136. 1942 mai 8. Manifestă interes pentru gândirea social-politică a lui Cornel Grofșorean.

137. 1943 iulie 31. Face unele precizări privind temele pentru Conferința de Pace.

138. Nedat. Trimite câteva cărți pentru biblioteca Institutului.

Petrescu Camil

139. Nedat. Regretă că nu l-a putut întâlni pe Cornel Grofșorean în decursul trecerii sale prin Timișoara.

140. Nedat. Camil Petrescu adresează felicitări pentru apariția volumului „*Rumanische Dichter*”

Popovici Gheorghe

141. 1942 iulie 6. Exprimă dorința de a primi colecția „Revistei Institutului Social Banat-Crișana”.

Popovici Virgil

142. 1932 decembrie 1. Trimite o cerere semnată de Gh. Atanasiu, prin care se solicită I.S.B.C., o sumă de bani pentru editarea lucrării acestuia.

143. 1938 ianuarie 25. Anunță că nu a finalizat Raportul pentru Monografia Sârbova.

144. 1938 iunie 23. Virgil Popovici și soția sa Maria, ambii de la secția medicală, își anunță demisia din calitatea de membri ai Institutului.

Purice Rusalin

145. 1944 ianuarie 11. Rusalin Purice trimite câteva propuneri pentru ameliorarea situației muncitorești, propuneri ce s-ar putea face în cadrul organizat al Oficiului „Muncă și lumină”.

Radu Ilie

146. 1937 februarie 8. Renunță la funcția de secretar al Institutului datorită lipsei de timp.

Răcoasa Vlădescu-Gheorghe

147. 1933 ianuarie 2. Răspunde cererii I.S.B.C., de a trimite un portret al lui D. Gusti.

Sergescu Petre

148. 1941 martie 2. Mulțumește pentru invitația de a conferenția la Institutul Social Banat-Crișana.

Skala Jan

149. 1930 august 8. Dorește o întâlnire cu reprezentanții minorității românești, recomandând totodată amânarea participării lor la Congresul Minorităților din 1930.

Stanciu Victor

150. 1945 septembrie 20. Mulțumește pentru găzduirea la Timișoara, timp de 5 ani, a Facultății de Științe din Cluj.

Stârcea Ioan de Mocsony

151. 1943 februarie 15. Ca Mareșal al Curții Regale, Ioan de Mocsony, mulțumește pentru lucrarea primită „*Fără formă și fără formalism*”.

Stiniguță Ilie

152. 1937 ianuarie 28. Aduce la cunoștința Președintelui I.S.B.C., necesitatea de a se asigura încălzirea spațiului destinat conferențierii.

Stoicănescu Constantin

153. 1933 martie 8. Expune motivul nemulțumirilor sale și hotărârea de a demisiona din Institutul Social Banat-Crișana.

Sulica Constantin

154. 1938 decembrie 15. Mulțumește pentru primirea gratuit a „Revistei I.S.B.C.”. dorind, dacă se poate și alte numere ale acesteia.

Șelea Ilie

155. 1930 octombrie 12. Ilie Șelea mulțumește lui Cornel Grofșorean că demersul său i-a ajutat pe românii din Iugoslavia.

Șerbescu Pompiliu

156. 1931 septembrie 11. Îi reamintește lui Cornel Grofșorean unele datorii ce trebuie plătite.

157. 1931 septembrie 25. Insistă pe tema recuperării unei datorii financiare.

158. 1931 noiembrie 4. Solicită din nou ajutor financiar.

Șocardă Trifu

159. 1931 ianuarie 8. Pentru deplasarea la București a unei delegații a românilor din Iugoslavia, se solicită, prin Cornel Groșorean, credit financiar.

160. (1931). Notă privind sosirea la Timișoara a lui Ilie Șeala.

Tătărăscu Gheorghe

161. 1933 februarie 27. Manifestă interes pentru a conferența la I.S.B.C., eventual în aprilie.

Tomici Nicolae

162. 1938 mai 31. Trimite un studiu pentru primul număr al „*Revistei Institutului Social Banat-Crișana*”.

Vaida Voievod-Alexandru

163. 1935 septembrie 23. Expune câteva considerații privind constituirea la granița de vest, a unei provincii autonome.

Vuia Romulus

164. 1937 februarie 9. Îi înștiințează pe cei de la Institut, că pentru susținerea conferinței „*Satul românesc din Banat și Ardeal*” are nevoie de un aparat de proiecție.

Zigre Nicolae

165. (1937) februarie 25. Răspuns cu privire la ideea de a se înființa la Oradea un institut social-filială a I.S.B.C.

Asociația Scriitorilor Români din Banat

166. (1943). Solicită de la Cornel Groșorean, spațiu pentru biblioteca Asociației.

Patriarhia Ortodoxă Română

167. 1938 mai 3. Pentru I.S.B.C. s-a aprobat o subvenție de la Patriarhie, pentru continuarea cercetărilor în comunele Banatului.

Școala Primară din Șistarovăț

168. 1944 iunie 20. Directorul școlii solicită ajutor pentru realizarea unei biblioteci sătești și a unui muzeu al satului.

Uzinele de Fier și Domeniile Reșița

169. 1936 noiembrie 4. Din partea acestei societăți, se fac câteva precizări privind personalul încadrat.

SCRISORI PRIMITE

Ewald Ammende

1

Viena 14 august 1931

Stimate Domnule Doctor

În 29 ale acestei luni începe Congresul nostru din acest an al naționalităților. De la gruparea românilor din Yugoslavia ca și până acum, nu avem știri, astfel că mi se pare că situația de acolo nu s-a modificat nici în cea mai mică măsură. Acum câteva săptămâni am putut vorbi în amănunt cu fostul prim-ministru Maniu, la București. Printre altele el mi-a spus că participarea românilor din Yugoslavia la Congresul nostru trebuie să aibă loc în mod independent și la inițiativa grupării și a delegațiilor ei. Cu toate că i-am trimis d-lui Simion Oprea invitația la Congresul de anul acesta, cred că domnii români din Yugoslavia-din nou nu s-au putut hotărî să participe la congresul nostru. Din acest motiv îmi vine ideea că ar fi util poate dacă cineva din Comitetul român din Yugoslavia ar veni la Geneva la Congres ca și participant obișnuit, adică observator. Doar mulți interesați vin ca și participanți la ședințele publice de la Geneva. Bineînțeles că faptul va fi înregistrat de presă însă poate că este posibil ca totuși să participe până la urmă la Geneva un delegat al grupării.

Cu cele mai bune recomandări, sunt în permanență supusul Dumneavoastră.

Ewald Ammende

D.J.C.S.A.N.inv. nr. 380

2

Viena 19 mai 1932

Domnului Dr. Groșorean,

Stimate Domnule Primar,

Vă trimit copia scrisorii mele către gruparea românească din Iugoslavia¹.

Am impresia că nu s-a schimbat cu nimic situația lor. Să rămână cu adevărat această grupare întotdeauna în afara colaborării tuturor minorităților Europei?

Pentru această grupare există acum posibilitatea de a participa la publicația noastră.

Stimate domnule dr. vă comunic toate acestea deoarece poate că totuși există posibilitatea pentru rezolvarea acestei chestiuni.

Cu salutări prietenești sunt al dumneavoastră permanent supus

Ewald Ammende

D.J.C.S.A.N., nr. inv. 380

¹ Viena 13 mai 1932

Preaonoratui Domn Protopop Oprea

Stimate d-le Protopop !

Imi permit din nou să vă trimit o invitație la Congresul din acest an al naționalităților. Poate că îi va sta în putință grupării Dvs. să hotărască, la fel ca toate celelalte minorități din Europa, să participe la munca noastră orientată spre realizarea unei înțelegeri naționale între popoarele naționale și statele Europei. Este convingerea mea fermă că dacă gruparea Dvs. nu va participa la Congresul Naționalităților prezidat de ar. Wilfan (Josip Wilfan, cofondator al Congresului European al Naționalităților, deputat sloven în Parlamentul italian-n.n.) al cărui comportament loial este cunoscut în general, (acest fapt) va dăuna intereselor grupării Dvs. în mod cert. Deocamdată cu cele mai bune recomandări, al dvs. presupus (Ewald Ammende).

P.S. Încă o rugăminte: în săptămânile viitoare vom publica completări la rapoartele publicate de noi în toamna trecută referitoare la minoritățile europene. V-am ruga să ne trimiteți câteva comunicări referitoare la situația grupării dvs. pe care le-am publica împreună cu celelalte.

Vă rog să aveți amabilitatea de a confirma primirea acestei scrisori.

3

Viena 25 mai 1932

Stimate Domnule Primar General

Multe mulțumiri pentru rândurile Dvs. prietenești! Mă bucur în mod deosebit că situația românilor din Jugoslavia se îndreaptă către o clarificare. Cred însă că tocmai ținând cont că, Congresul nostru din acest an are loc la Viena cu o mare participare și că se vor discuta chestiuni care fără îndoială vor fi în interesul popoarelor și statelor legate de prevederile cu privire la drepturile minoritarilor, cred că o primă participare a românilor din Jugoslavia este posibilă deja din acest an. Ținând cont de cele comunicate nimeni nu ar putea face reprezentanților acestei grupări vreun reproș în cazul în care la fel ca reprezentanții celorlalte minorități din Jugoslavia vor participa la sesiunea noastră. Anexez copia scrisorii mele către dl. Butoarca¹. Dacă trimiterea de delegați oficiali va întâmpina greutăți din cauza timpului înaintat, recomand urgent ca dl. Butoarca să vină la Viena ca observator. S-a mai întâmplat de câteva ori așa ca în cazul în care o grupare nu

participa direct la Congres, ea să trimită reprezentanți în calitate de observatori, respectiv privitori la Congresul nostru.

Vă mulțumesc anticipat pentru o scurtă comunicare. Rămân preasupusul Dvs.

Ewald Ammende

D.J.C.S.A.N, inv. nr. 380

¹ Viena 25 mai 1932

Stimate Domnule Doctor,

De la Președintele nostru dr. Wilfan am auzit, la timpul potrivit, spre bucuria mea că s-a întâlnit cu dvs. la Zagreb. Astăzi vă înmânez o sinteză referitoare la Congresul Naționalităților de anul acesta tratează, printre altele, probleme care privesc statele legate de Tratatul deci și Iugoslavia (generalizarea dreptului minorităților). Deci tocmai în această împrejurare o colaborare ar fi potrivită ca un pas dușmănos împotriva guvernului respectiv a statului. Aceasta cu atât mai puțin cu cât la fel ca în acești ani, președintele nostru rămâne dr. Wilfan. Vreau să propun acum ca în cazul în care trimiterea de delegați oficiali întâmpină greutăți, gruparea Dvs. să trimită cel puțin un observator. În felul acesta ar fi creat primul contact și ar fi puse bazele pentru orice colaborare viitoare. Bineînțeles că orice grupare de minoritari poate trimite un observator.

Vă mulțumesc pentru o viitoare scurtă informare și semnez cu cele mai bune salutări, preasupusul Dvs. (Ewald Ammende)

4

Viena 9 august 1932

Stimate Domnule Primar General,

După încheierea Congresului nostru de anul acesta, apreciat ca având un succes deosebit, îmi permit să vă înaintez raportul nostru bătut la mașină despre Congresul de anul trecut ca și suplimentul apărut cu ocazia Congresului. Îmi pare rău că în cadrul diferitelor rapoarte lipsește cel despre situația românilor din Iugoslavia, aceasta cu atât mai mult cu cât rezonanța în presă a publicației noastre privind situația minorităților este deosebit de puternică în mod special în Anglia și țările neutre. Dar nu avem nici o vină pentru că liderii românilor din Iugoslavia au renunțat ei înșiși să facă ceva pentru asigurarea drepturilor naționale. După părerea mea nu mai trebuie să așteptăm Congresul următor ci să lămurim deja acum dacă românii din Iugoslavia, la fel ca toate celelalte grupări etnice, vor să acționeze pentru drepturile lor naționale.

Stimate d-le dr. v-aș fi sincer recunoscător dacă mi-ați prezenta părerea Dvs. în acest caz.

Mulțumindu-Vă anticipat rămân al Dvs. supus.

Ewald Ammende

P.S. Sunt ferm convins că situația românilor din Jugoslavia nu se va schimba atâta timp cât ei nu vor acționa în sensul luptei celorlalte naționalități pentru drepturile lor.

D.J.C.S.A.N. inv. nr. 380

5

Viena 30 ianuarie 1933

Stimate Domnule Doctor !

Vă felicit pentru interesanta Dvs. comunicare cu care , făcând abstracție de câteva puncte, suntem întru totul de acord. "*Temesvarer Zeitung*" mi-a mediat o discuție care va fi luată în considerație de "*Revista Presei Naționalităților*". Care este situația românilor din statele vecine ?

Deocamdată cu cele mai bune urări, permanent al Dvs. supus,

Ewald Ammende

D.J.C.S.A.N. inv. nr. 380

6

Viena 4 octombrie 1934

Stimate Domnule Doctor,

Din păcate abia acum pot, întors la Viena, să răspund amabilelor Dvs. rânduri din 24 august 1934¹. Bineînțeles ne-ar bucura foarte mult să vă putem saluta pe Dumneavoastră sau pe Dl. profesor Gusti. Reprezentanții popoarelor majoritare la fel ca profesorii din alte state participă la întâlnirile noastre doar ca oaspeți în timp ce delegații trebuie să fie reprezentanți ai minorităților însăși. V-aș fi sincer recunoscător dacă mi-ați comunica deschis concepția Dvs. asupra faptului dacă în viitor să se mai repete încercarea de a-i mai invita pe românii din Jugoslavia la Congresul Nostru, respectiv dacă această invitație să mai fie trimisă altei minorități române.

Poate că de partea românească nu există disponibilitate de a participa la munca solidară a celorlalte minorități europene.

Mulțumindu-Vă anticipat pentru comunicarea Dvs. rămân cu salutări prietenești al Dvs. supus.

Ewald Ammende

P.S. Cu același plic îmi permit să vă trimit raportul despre Congresul IX European al Naționalităților. Raportul asupra Congresului X se află încă sub tipar.

D.J.C.S.A.N. inv. nr. 380

¹ Se află la Scrisori trimise.

7

Viena 11 ianuarie 1935

D-lui Dr. Cornel Grofșorean,

Stimate Domnule Doctor,

Mă grăbesc să confirm primirea amabilei Dvs. scrisori și să vă răspund imediat.

Congresului European al Naționalităților îi este binevenită orice naționalitate dispusă la colaborare. Referitor la sarcinile unei asemenea grupări avem de ani de zile aceleași precizări care sunt publicate în rapoartele Congreselor (vezi în special raportul anului 1928).

Domnule Doctor, în interesul rezultatelor practice ale chestiunii, V-aș fi sincer recunoscător dacă ați avea amabilitatea de a vă familiariza cu respectivele precizări din rapoartele Congreselor Noastre pentru a putea avea apoi un alt schimb de păreri. Astăzi observ doar că pe baza practicii de până acuma în cazul unei noi primiri Congresul așteaptă cererea de primire a grupării respective. În mod practic până acum întotdeauna grupările înrudite au determinat cererea respectivă.

Până atunci, cu cele mai supuse salutări, al Dvs.

Ewald Ammende

P.S. Colaborarea unei grupări românești la Congresul Nostru ne-ar bucura în mod deosebit deoarece niciodată o grupare românească n-a fost prezentă.

D.J.C.S.A.N. inv. nr. 380

Margareta Anghelescu

București, 18 mai 1943

Domnule Director,

În calitate de Asistentă Principală a Institutului Central de Statistică, cu onoare vă rugăm să binevoiți a ne comunica de urgență, felul apariției revistei „Institutului

Social Banat-Crișana” pe anul 1943 și totodată și costul abonamentului pe un an, urmând a face abonamentul și a vă trimite suma prin mandat poștal.

Cu stimă

Anghelescu Margareta
Asistentă Principală

P. S. Rugăm a ne comunica prețul abonamentului, atât pentru instituții cât și particulari.

B.J.T. f. 79.

Mihai Antonescu

București 8 august 1940

Ministerul Regal al Afacerilor străine

Domnule Președinte,

Am onoarea a Vă confirma primirea raportului lui I. Stoia-Udrea referitor la Istoria Banatului¹.

Primiți vă rog, Domnule Președinte odată cu mulțumirile mele, asigurarea deosebitei mele considerațiuni.

Ministru(Mihai Antonescu)

B.J.T., f.23

¹ Raportul era necesar pentru pregătirea Conferinței de Pace

Gheorghe Atanasiu

Timișoara, 16 martie 1938

Domnule Președinte,

Regret mult că nu pot lua parte la ședința mult așteptată, când prima lucrare monografică este ieșită de sub tipar¹.

Fiind bolnav trebuie să stau în casă dar ca să mă bucur, adică să împărtășesc și eu din bucuria ședinții, Vă rog trimiteți și mie, prin omul meu, un exemplar tipărit.

B.J.T. vol. I f. 148

¹ *** *Anchetă monografică în comuna Belinț*, Timișoara, 1938.

Traian Birăescu

1

Timișoara, 1 martie 1933

Domnule Președinte,

Alăturat am onoare a vă înainta spre semnare 15 invitări pentru convocarea secțiunii economice financiară și constituirea ei, rugându-vă să binevoiți să completați conceptul pentru ziua ce vă convine (afară de miercurea, joia și luna, când sala e ocupată) urmând să completez cu exemplarele celelalte¹.

Vă înaintez în același timp, spre a lua cunoștință de conținut, și scrisoarea adresată de d. Herdeu domnului Nemoianu.

Vă rog în același timp să aprobați chitanța alăturată pentru onorariul meu, a cărei semnare a suferit amânare la 16 februarie, cum și factura alăturată pentru un chitanțier al domnului dr. Drăgan.

Vă rog în același timp să-mi comunicați ziua pentru care să convoc comitetul conform hotărârei dumneavoastră luată la ultima ședință a comitetului, la care ați participat, cunoscând că în lipsa dumneavoastră din Timișoara comitetul s-a întrunit, convocat de domnul vicepreședinte dr. Groșorean, pentru a lua atitudine în contra intenției de a se desființa Școala Normală din Timișoara, după cum domnia sa desigur că va făcut cunoscut.

Primiți vă rog, expresiunea stimei și deosebitei mele considerațiuni

Traian Birăescu

B.J.T. f. 150

¹ Răspunsul Președintelui era pentru ziua de 4 martie, sâmbătă.

2

Timișoara 27 martie 1933

Mult Stimat D(omnu)le Rector,

Primind la 14 martie scrisoarea prin care mi se comunică hotărârea Comitetului institutului adusă în ședința din 11 martie de la care din cauză de boală am absentat, hotărâre ce intră în vigoare la 15 martie, respectuos vă rog a lua la cunoștință următoarele și a dispune în consecință:

Angajându-mă a face lucrările de birou și administrație ale Institutului- de la constituirea statutară a Institutului cu binevoitorul și colegialul concurs al d(omnu)lui dr. Nemoianu-dar până la acea dată sigur, după cum bine știți nu am fost plătit nici de la începutul acestei munci, nici după constituire, ci cu luni de zile mai târziu. Totuși mi s-a dat să mă găesc în fața unei scrisori ce mă așează în situația unui angajat, comunicându-mi-se cu 24 de ore mai înainte o hotărâre ce intră în vigoare pentru mine mâine zi, adusă, să zicem, din motive bugetare. Cu onoare vă rog deci a dispune, ca să mi se achite leafa pe o lună înainte, drept ce după normele și legile în vigoare compete oricărui angajat, până și servitorii având dreptul la leafa pe ½ lună, când sunt concediați fără aviz.

Cheia sertarului etc. le-am predat încă în cursul boalei mele pentru ca interesele institutului să nu sufere.

Mult Stimat d(omnu)le Rector (V.Blașian-n.n.) desprins astfel de calitatea mea de angajat, care credeți-mă m-a costat mult, trebuind să fac nenumărate concesiuni demnității mele, permiteți-mi, d(omnu)le Rector să vă comunic unele observațiuni și constatări, cari din cauza ocupațiunilor D(voastră) multiple desigur că v-au scăpat. Cred că în interesul institutului, că e bine dacă luați cunoștință de ele, căci soarta acestui a trebuie să depășească ori ce altă preocupare.

Nu amintesc aici scena, desigur penibilă și pentru D(umnea)Voastră, când comitetul Institutului, sub amenințarea că i se desființează o secție, membrii demisionând dacă nu li se dă o anumită satisfacție, s-a constituit în judecător de instrucție pentru a (indescifrabil)în lipsa corespondentului unui ziar, pe proprii săi membrii bănuți ca inspiratori sau ca unii care nu s-au exprimat elogios despre revista institutului, recunoscută în unanimitate, în ceea ce privește primul număr, ca o publicație care nici nu atinge nivelul așteptat, nici nu înfățișează preocupările serioase ale Institutului, după cum nu voi căuta în aceste rânduri să subliniez nici imprudența la care a fost împins institutul, când i s-a cerut, sub formă de satisfacție, să e(libereze) în public, în formă de comunicat, certificate de probitate științifică.

Asupra altui fenomen voiesc să vă atrag binevoitoarea atenție și anume:

Din cauza tinereții și a înțelegerii greșite atât a institutului cât și a secțiunilor singurate și membrilor institutului, unii membrii au tendința de a forma mici biserițe, cari după cum ați binevoit a constata desigur și D(umnea)Voastră, nu servesc prestigiul institutului și pe acela al membrilor săi și nu sunt instrument

pus în slujba cimentării solidarității tuturor membrilor institutului, ci unul de a impune comitetului anumite directive și dispoziții. Desigur că într-o societate în plin proces de închegare situația Dv. De a concilia diferitele tendințe, e mai mult decât dificilă trebuind să ții seamă de nenumăratele susceptibilități, rad totuși cred că e în interesul institutului, dacă se repetă membrilor săi cât mai des, că singura biserică la care sunt chemați să se închine, este institutul și scopurile nobile și constructive ale acestuia. Înțeleg aceleora cari vă pun și pe Dv. În situații delicate și cari prin temperamentul lor tineresc bruschează fără să-și dea seamă.

Cele prezente aici sunt observațiile unui spectator imparțial, care prin munca sa, atunci când nu a fost retribuită, a fost legat de soarta și prestigiul institutului. Dacă le credeți oportune desigur că veți ține seamă de ele.

În ceea ce privește organizarea Biroului Statistic, independent de hotărârea comitetului d a mă „*concedia*”, acum selecționez materialul. Luând contact și eu de dr. Groșorean, îl voi ruga să facă cunoscut d(omnului) Barna, pare-mi-se acesta e numele președintelui Cercului Studențesc, că-i stau la dispoziție pentru a lucra împreună astfel, cum s-a hotărât.

Alăturat am onoare a vă înainta o declarație de înscriere privind secția d(omnu)lui ing. Vlad (Vasile-n.n.), predată mie de către d. (indescifrabil).

Primiți, Vă rog, dl. Președinte și Rector, pe lângă mulțumirile mele pentru bunăvoința ce ați manifestat-o față de mine în cursul colaborării la administrarea institutului și expresiunea deosebitei mele stime și considerațiuni.

Traian Birăescu

N.B. Vă rog D(omnu)le Președinte, a dispune să se rețină cameristului 140 lei anticipați de mine și suma aceasta să fie predată d(mnu)lui dr. Drăgan în contul unei sume de 220 lei, pe care o am deopotrivă la D(omnia) sa.

Primiți Vă rog etc.

Traian Birăescu

B.J.T. , f. 36

Alexandru Bireescu

(februarie) 1934

Iubite prietene,

Dă-mi voie să-ți mulțumesc pentru cinstea ce mi-ai făcut, încredințându-mi mie conducerea filialei Inst.Soc.Banat-Crișana¹.

Te rog mult, nu Te supără că nu pot accepta. O fac din simplul motiv, că ar fi din parte-mi o lipsă de modestie să figurez eu drept conducător al filialei, când

avem în Lugoj o mulțime de oameni mai bătrâni decât mine, cu experiența vieții și cu studii sociologice temeinice.

Îți recomand călduros pe doi prieteni, cari cred că o acceptă. E vorba de d-l Dr. V. Bârlea, fost senator și profesor și de d-l Dr. T. Popovici, deputat și avocat. Cred, că-i cunoști pe amândoi și ești convins, că ambii sunt activi:

Te rog, mult, de asemenea pe unul dintre ei și sunt sigur că nu Te vei înșela în așteptări.

M-ar bucura mult dacă Te aș vedea. Dacă dau pe la Timișoara, Te voi vizita, să mai schimbăm câteva cuvinte.

Te sărută cu vechea dragoste

(Al.) Bireescu

D.J.C.S.A.N. inv. nr. 380

¹ Scrisoarea prin care C. Groșorean îi face propunerea, se află la Scrisori trimise.

Gheorghe Boran

1

Vața de Sus, 1 iulie 1939

Stimate Unchiule,

Am înțeles greșit scrisoarea Dv. recomandată, că tuși sosește ca marțea trecută. La timpul potrivit ne vom interesa din nou, așa că tuși se va simți bine.

Azi mi-am primit din nou, în mod oficial aprobarea transferării în comuna Secusigiu.

Toate autoritățile plasei și județului, competente au primit adresa Fundației că pe 1 august va fi prezentă echipa Regală în Vața de Sus. Plasarea ei ca vi însă o mare problemă, căci Vața de Jos e ocupată de vizitatori, iar Vața de Sus, imposibilă de locuit.

Cu Căminul cultural al satului încă nu e stabil ce s-a făcut. Mai întâiu l-am înființat în aprilie. Am funcționat cu el după cum puteam, ziarele mele, niște cărți de la Dv. în dumineci și sărbători.

Îmi vine însă într-o zi ordinul prin notariat al Preturei ca să dizolv Căminul cultural și să înființez „Cerc cultural al Astei”. Am făcut și asta. Pe la jumătatea lunii vine ordin că s-a greșit prin cercurile Astei. De fapt administrația, care a căpătat drepturi dictatoriale, habar n-au de Serviciul Social. În 23 iunie, directorul căminului cultural județean Deva, ne aruncă pe toți învățătorii, preoții, notarii

etc. ne dă directive de înființare, exact cum le știam eu, dar nu puteam lucra, căci procesul verbal venise bătut la mașina de la notariat.

S-au dat formulare tip numai pentru 5 comune din Plasa noastră „Avram Iancu”, între cari am vârat cu mare necaz Vața de Sus, deoarece această comună e cea mai slabă din Plasă și oamenii cei mai revoluționari pe vremea politicei. Când am expus că totuși din Plasa „Avram Iancu” unde sunt numai 2 cămine culturale, Vața de Sus doar are o sală de lectură (școala) unde oamenii în duminici și sărbători se adună pentru cetit, directorul Căminului cultural județean m-a susținut în ciuda Pretorului și notarului, cu care deși sunt (în) raporturi foarte bune, ei urâsc comuna Vața de Sus, fiindcă au fost huiduiți în tristele vremii trecute ale politicei.

În 25 iunie am format Comitetul de inițiativă rămânând ca pe data de 30 iulie, ă vie la fața locului dl. prof. Crișan directorul căminului cultural județean pentru a se convinge de realitate și să înființăm adevăratul și legalul cămin cultural. Aste directive mi le-a dat dumnealui. Până atunci în dumineci și sărbători ne adunăm, discutăm, cetim.

Stimate Unchiule Vă rog foarte mult să interveniți a mi se trimite o dovadă că am activat în echipa de astă vară, căci trebuie să-mi închei dosarul activității extrașcolare și acea adevăriniță după noua lege a înaintărilor, e cea mai prețioasă.

Tot odată Vă rog foarte mult a-mi răspunde, ce fac cu acele cărți și reviste trimise de Dv. acum recent? Toate le trec la Cămin? Unele au număr de bibliotecă; în adresa oficială a Institutului nu mi s-a spus ce fac cu ele. Altele au un conținut greoi pentru capul sâteanului. Le-ași putea trece la biblioteca școalei, secția învățătorescă?

Dar mai ales cele cu număr, sunt trimise spre cetire sau pentru cămin definitiv? Găsesc vreo 3 cărți de o importanță mare. Le-ași putea trece în proprietatea mea și să le înlocuiesc cu altele de natură agricolă, pentru Cămin?

Sărut mâinile tușii.

Respectuoase salutări, Gheorghe

B.J.T., f. 71

2

Secusigiu, 2 ian(uarie) 1940

Stimate Unchiule

După un timp de peste trei luni fără întrerupere, septembrie-decembrie m-au desconcentrat și, în fine, am început activitatea în Secusigiu. Ce mă impresionează mult este că și Secusigiu prezintă putreziciunea ce o are fiecare sat al României: lipsă de orice progres, certuri, degenerare. Făcând socoteala anului 1939 a reieșit următoarea

situație: 16 născuți, 59 morți. Diferența este prea mare. Mândrie fără rost, lipsa oricărui entuziasm național, neînțelegerea jertfei față de țară și timpurile prin care trecem azi, completa indiferență față de aspirațiile de un mai bine cultural, egoismul împins până la paroxism caracterizează Secusigiul. Intelectualitatea? Imens cazan al satanei ce fierbe fără întrerupere. Aici am intrat și cu greu mă țin pe picioare să nu fiu luat de vârtejul acesta nebun de invidie, intrigă, pârî, certuri etc., etc. Trimiterea mea în Secusigiu a fost făcută cu un scop determinat dinainte-zic trimiterea mea înțelegând că și altul de s-ar fi întâmplat să fie în locul meu aceeași misiune ar fi avut-să puie capăt certurilor dintre dăscălime. Atâtea anchete câte a avut Secusigiu n-a avut nici un sat. De la D-1 Inspector Evuțian până la subvizorul de control aici au avut de lucru până s-au urât. A fost sacrificat apoi învățătorul Tihihăzan mutat disciplinar ca apoi, în locul lui, să fiu mutat eu. Fostul învățător a dus o campanie contra colegilor, preoților, etc. însă s-a ținut tare având tot sprijinul și simpatia D-lui Inspec(tor) Evuțianu, ca bun învățător în clasă. La urmă a fost sacrificat. Preoții de aici ambii au soția de a doua oară. Popa Rațiu, cel bătrân, e un om (cu) trecut de roman, a apărut și o broșură cu viața lui imorală. Popa Blaga e un om liniștit și blând. Popa Rațiu și azi umblă cu intrigi și pârî. Când nu reușește de o parte, se atașează părții pe care voia s-o nimicească și astfel viața i-a fost un șir de intrigi. Notarul, un neamț încarnat e un taciturn. N-are prieten decât nemții. Nu primește pe nimeni, nu merge la nimeni. Nu-l interesează nimic din lumea din jurul său. Poșta, percepția-oameni de care nu s-aude nimic. Corpul didactic e compus din 2 învățători bărbați, 1 femeie învățătoare, 1 D-șoară la grădinița de copii și o D-șoară maestră de lucru manual. Iată o nebulie: maestra de lucru manual. Lucrul ei este ca de 3-4 ori pe săptămână, de la 2 la 4 după masa să învețe să coase fetele și cari nu fac nimic nefiind lăsate de părinți. Pentru armată, clasele III-IV-V-VI-VII de fete, timp de 4 luni, au făcut 11 perechi de ciorapi. Mai mare rușine nici că se poate! Iată o plată aruncată degeaba: plata maestrelor de lucru manual. Noi ave, peste 400 elevi recenzați și împărțiți între cei 2 învățători, învățătoare și conducătoare de grădiniță. În loc de doi învățători în plus ne-au dat o fată de lucru manual, maestră, care nu poate da nici un rezultat efectiv prin munca de 6-8 ore săptămânale. Clasele aglomerate fiind rezultatul muncii învățătorilor e slab mai ales acum când învățătorii au fost concentrați iar colega e bătrână (care din păcate nu are metodă, nare nimic și subinspectorul în ultima inspecție, de nu insistăm eu s-o lase în pace să poată ieși cu anii normali la penzie, i-ar fi cerut pensionarea. Subinspectorul este fostul meu învățător de la Comloș, Dl. Valeriu Besu, om vechiu, cu o putere de muncă extraordinară la vârsta lui.

Cât despre mine, am ajuns în vârful piramidei împins, fără voia mea, la toate măririle: sunt numit de minister director titular, comandant al Gărzilor Naționale,

comandant la pregătirea premilitară și alte mărunțișuri din viața de conducere a satului. În orice acțiune trebuie să iau parte. Lipsit de experiență, mă zbat învățând să fiu la înălțimea cerințelor. N-am cerut nimic, totul mi s-a dat și mi-am câștigat ura tuturor. D-I Evuțian, pentru a da satisfacție simpatizantului său Tihihăzan contra colegului Lăpușcă, de aici-Tihihăzan fiind mutat disciplinar de minister-în loc să facă propunerea pentru director a colegului Lăpușcă ce are 13 ani de serviciu m-a propus pe mine și ministerul m-a numit deși am numai doi ani de serviciu, fără examen de definitivat, neavând anii de stagiu necesari. Vă puteți închipui ce a ieșit de aici. Colegul mă urăște de moarte și nu-l pot convinge, nu crede că numirea s-a făcut fără știrea mea, în timp ce eram concentrat. El crede că eu l-am lucrat, e și cam prostuț sărmanul. Iată că în loc să puie capăt certurilor, forurile noastre superioare le-au agravat. Fiul învățătoarei, un necăpătuit fără ocupație, în vârstă de 24 ani, am auzit că lucră contra mea la minister în reclamații să repuie în directorat pe colegul Lăpușcă. Eu n-am nimic în contră căci văd că e mai îndreptățit colegul decât mine însă aceste săpături pe la spate mă chinuie și-mi răpește liniștea. Apoi preotul Rațiu acest om diabolic, o săptămână de-arându-l a stat de capul meu să reclam pe colegul ce nu-mi predă direcțiunea. Eu am așteptat și aștept cu răbdare să se resemneze colegul și să procedeze la predare. Popa l-a reclamat la inspectorul Ciobanu pe Lăpușcă, D-zeu știe ce-o fi având cu dânsul! Mi-a cerut apoi să confirm inspectoratului că cele reclamate de el sunt juste. Am refuzat cu indignare ca să nu măresc ura colegului. Rezultatul Popa Rațiu a trecut de partea celui pe care a vrut să-l nimicească și-l îndeamnă la acte împotriva mea, și-mi pare că asta îl ascultă. Ce credeți de toată cloaca asta de minciuni? În genere se povestesc unii pe alții! Se ceartă, se împacă, teasă alte intrigi, Doamne ferește ce este aici! Nici nu mi-am închipuit că astfel să se prezinte pătura cultă a unui sat. Sunt singur. Nu mă susține nimeni. Mă invidiază toți. Dealtfel puțin mă interesează, îmi caut treaba mea. Doar ambițiile mu(i)erilor mai dau naștere la începuturi de certuri. Soția colegului e moartă de supărare că nu mai e soție de director, mama nu mai încape de bucurie că e mamă de director și apoi ce mai frumusețe de tragi comedie, că vezi Doamne, au și de titluri. Aș avea nevoie de sfaturile D-Voastră.

D-voastră ce mai faceți? Tuși e bine? Noi cu toții suntem bine. Mama e veselă că-i bine în Banat, Melania c-a scăpat de Vața de Sus. Micuța încă puțin și umblă pe picioare. E șmecheră și răutăcioasă, rea cum n-a fost când era mică.

Sărut mâinile Tușii.

Respectuoase salutări

Gheorghe

A.M.B.M. MD 34/9768

Luat cu grijile și necazurile vieții nu V-am mai scris dar de câte ori nu mi-ați trecut prin minte dorindu-vă sfaturile, învățăturile și explicațiile atâtor lucruri ce curg val-vârtej în jurul nostru nemaiputând fixa nimic în lumina conștiințe ci doar a nedumeririi? Am terminat cu concentrarea în ultima zi a luni octomvrie. Am fost în prima linie în continuarea eforturilor noastre foarte bune. Am fost foarte bine pregătiți, bine echipați, armamentul tot nou. Cauze ce nu le putem înțelege au făcut să ne retragem cu sufletul plin de durere din tranșeele unde 7 luni am așteptat cu emoții sau resemnare lupta. Am părăsit o luptă ce ne-ar fi ridicat în fața streinătății. Un prieten al meu, Davidescu, a fost delegat cu predarea casarmei Regimentului nostru din Oradea, a văzut intrarea triumfală a armatei ungare. Oameni desolați, chinuți și ruși de foame, cu degetele picioarelor ieșite prin bocanci, haine vechi iar armamentul: arma individuală sistem 1893 pe care noi, Românii, le-am trecut la premilitărie. Puștile mitraliere C.S.R.G. pe care noi le-am vândut Bulgariei iar mitralierele Maxim și Schwarzlose care, la fel, noi doar pentru exerciții le mai ținem. Armamentul infanteriei în întregime, la noi era cel mai nou sistem din Europa, Z.B., durabil și de o precizie ce ne storcea lacrimi când făceam trageri de exerciții atât ne sugruma emoția și fericirea că nu, după cum se vorbea, s-a furat în țara asta. S-a făcut și treabă! Din mărturisirile ofițerilor unguri la predarea rechizițiilor de la Hidișel ale Regimentului nostru am văzut mirarea, uimirea, groaza de felul cum era făcut planul de apărare al Graniței de Vest. Chiar dacă divizii motorizate germane ar fi sărit în ajutorul Hungariei ori ce-ar fi încercat, prin orice parte, în orice ipoteză de atac, rezultatul ar fi fost dezastruos pentru armată care ne-ar fi atacat Granița de Vest. Dumnezeu să-i bată de vinovați; pe acei ce ne-au discreditat în fața lumii prin retragerea în fața Ungariei aruncând vina pe armamentul a cărei moral alături a fost la înălțime.

Când am ajuns acasă de la concentrare am găsit pe dușmanul meu, Sferdean, domn mare, șeful plasei, reprezentantul guvernului legionar, om ce poate tăia și spânzura. Vestit în copilărie prin aceea că niciodată nu intra pe poartă ci peste, nu pe ușă ci pe fereastră (este și schiop de aceste fapte), hoț ordinar, a furat lanțul de aur al șefului de gară, banii lui moș Ștefan, etc. etc. intrigant, a aruncat din comună învățători și preoți prin pâri ne-nterupte. Are trei clase numai căci a fost aruncat din școală. Prefectul Ilie Ghenadie a fost terorizat de el, se vorbește prin sat, amenințat cu denunțarea că în timpul prigoanei legionare și-ar fi mărturisit credința pentru Carol, etc. cel puțin așa se laudă. Mă rog, când eu am intrat în Secusigiu de la concentrare am găsit un om schiop pe care nu l-a bătut vântul și ploaia în tranșeele Graniței de

Vest, care nu știe ce-i munca, pentru că îl ține mama sa care e învățătoare și care era Sferdeanul ce spunea lumii “*Eu sunt ministru și peste mine nimeni nu e!*” Singurul om care i-a ținut piept și-l repeziam în tot timpul, de la venirea mea în Secusigiu, am fost eu care vedeam tipul incultului ce vrea să conducă toate. M-a urât din primul moment și mi-a făcut atâtea neplăceri! Acum, pe baza că am fost comandant al Gărzii Naționale F.R.N., a intervenit la Dl. Ghenadie Ilie care îl sprijină și-i ascultă orice, în primele zile ale lui Noemvrie am fost înlocuit cu colegul meu Floca, nou numit în Secusigiu, grad egal cu al meu. Schimbarea m-a bucurat. Acest om, Floca Petru, deși legionar, nu m-a urât. A încercat să asculte de sfaturile lui Sferdean dar găsind în mine un coleg bun, muncitor, ne-am împrietenit atât de bine încât urmează linia trasată de mine: interzicerea amestecului în chestiunile școlare a oricărei persoane streină de școală. Azi scandalul e pornit de nou. Sferdeanu își persecută pe alesul său, îi violează cu chei false cancelaria și localul de școală, impunând voința lui, ca șef legionar de plasă. L-a pus în așa situație că bietul om și-a înaintat demisia din postul de director. În fața tuturor autorităților eu sunt descris ca un dușman al Legiunii deși nu sunt și nici n-am făcut nimic contra. Sunt amenințat cu aruncarea din Secusigiu și alte atâtea neplăceri de te scârbește totul. În noaptea de 22 curent a sosit cu un automobil de la Timișoara și a dat ordin de adunarea tuturor armelor de vânătoare și revolvere din comună să-și înarmeze subalternii ca apoi, sosind autobuzul comandat, să-i ducă la Timișoara pentru reacțiune contra Generalului. Din fericire autobuzul așteptat nu a venit. Elementele legionare din Secusigiu sunt f(oarte) puține de bună condiție, mai mult bieți tineri lipsiți de seriozitate, educați de Sferdeanu în spiritul răzbunării. Eu îmi caut de treaba mea, muncesc îndoit în școală și nu mă plâng nimănui, nu caut să mă justific în fața nimănui, vreau să mă impun prin muncă și tăcere. Amenințări idioate vin de la cei ce sunt orbiți de ura împotriva mea a acestui nenorocit care nu vede nimic decât prin prisma intereselor personale. În Periam este fabrica Steiner, jidan. L-au destituit și (pe) Sferdean împreună cu soția lui Steiner și un jidov din Secusigiu, ei trei conduc fabrica. Propriu-zis jidovul conduce dar el încasează. Dacă persecuțiile continuă împotriva mea, voi cere audiență generalului Antonescu¹ și-i voi expune situația. Nenorocita asta de țară dacă și-a găsit astfel de elemente la conducerea spiritualității, numai pe drumul prăpastiei poate merge. Și generalul Antonescu, din ultimele evenimente ce se petrec, vedem că-și dă seama de nonsensul felului cum înțeleg tinerii noștri să consolideze situația noastră internă acum când am pierdut aproape jumătate de țară și când dușmăniți suntem de atâtea neamuri streine. În loc de pace și unire se samănă sămânța discordiei. În loc de muncă încordată pentru viitor se consumă energie pentru persecuții. Pentru Ardeal nu s-a vărsat o picătură de sânge dar se varsă sânge de Român împușcat de fratele său. Ce bătaie la

fund i-ar trebui tineretului nostru că nu se apleacă în fața cuminenței și experienței bătrânilor! Cine știe ce viitor ne așteaptă, care va fi soarta noastră, a generației aproape copii, care ne zdruncină nervii zi de zi, care ne zăpăcim mintea și nu mai pricepem nimic de aceea, ce se petrece cu țara noastră, cine ne sunt prietenii și care va fi destinul acestui neam, care tributul jertfei l-a dat din plin de la descălecarea lui Traian pe aceste locuri și până în ziua de astăzi. Văd că după noua salarizare începe să se facă, întrucâtva, dreptate învățătorului. Salariul meu brut va fi de 5 000 lei. Nu e cine știe ce față de scumpetea din ziua de azi dar e bine, e o sumă care administrată cu grijă poate să facă față vieții, să poți plăti chirie, să-ți cumperi lemne și un porc pe iarnă. Ne-au luat învățătorilor, pământul (2 lanțe de învățător) pe care l-au dat comuna iar pentru locuință trebuie să plătim chirie. Probabil că și locuințele învățătoarești să le dea la licitația ca și pământul care noi nu l-am putut arenda căci țărani din ambiție dădeau mai mult așa că noi nici unul n-am putut să luăm măcar un lanț din 8 câte are școala și 4 ale bisericii, pentru învățători ca cantori, de unde iar au fost înlăturați așa că învățătorul n-are decât un singur mijloc de existență, salariul, care după cum a fost dat acum satisface pe învățător.

Sărut mâinile Tușii, vă salut respectuos, Unchiule, și vă rog foarte mult să-mi scrieți, să aruncați din fuga condeiului vreun sfat pentru vremurile de astăzi².

Gheorghe

A.M.B.M. MD34/9767

¹ Ion Antonescu (1882-1946) militar de carieră, general în 1931, mareșal al României în 1941.

² În august 1941 Gheorghe Boran a căzut pe frontul de est, în bătălia de la Odessa.

Emil Botiș

Timișoara 9 septembrie 1937

Domnule Președinte,

Am onoare a vă trimite aici alăturat raportul meu cu privire la ancheta monografică din comuna Sârbova/jud. Timiș-Torontal/împreună cu următoarele acte:

1. Bugetul General al Administrației Comunale pe anul financiar 1932-33.
2. Bugetul General al Administrației Comunale pe anul financiar 1935-36.
3. Chestionarul și

4. Corespondența cu autoritățile administrative, rugându-vă să binevoiți a dispune ca actele susmenționate la pct. 1 și 2, să fie retrimise Primăriei Comunei Sârbova.

Primiți vă rog, Domnule Președinte, expresiunea distinselor mele considerațiuni.

(E. Botiș)

B.J.T. f. 18

Constantin Brânzeiu

„Graiul Românesc”

Societate de cultură națională

București 21 februarie 1933

Stimate Domnule Grofșoreanu,

Lipsind din București iau cunoștință cu întârziere despre scrisoarea ce mi-ați trimis. Văzând cuprinsul ei vă comunic pe deplin adeziunea mea și întrucât mă privește, în măsura posibilităților, voi fi alături de acțiunea Institutului pro(i)ectat.

Îmi vorbise despre acest lucru și d(omn)ul Butoarcă. Este o inițiativă care corespunde unei reale necesități și orice acțiune în acest sens este binevenită față cu problema precumpănitoare care privește afirmarea și consolidarea vieții noastre naționale mai ales în semnificațiile ei de peste frontiere.

O înfățișare pe baze științifice a vieții pe care o duc minoritățile noastre din cadrul statelor vecine, fără îndoială că stabilește raportul care ne este necesar în tratarea celor aflătoare în cadrul statului nostru.

Puneți-mă la curent cu ce ați organizat, considerați-mă dintru început prezent și în ceia ce privește obligațiile mele vă rog să mi le face-ți cunoscut spre a mă conforma.

Dealtfel mă întâlnesc și cu d(oc)torul Butoarcă care e încă în București și zilele acestea poate vom mai reflecta asupra laturilor care încadrează această chestiune.

În concluzie vă mai fac cunoscut că în ultimul timp se încearcă federalizarea societăților studențești de peste hotare care nu poate avea decât efect de dinamizare a ideilor pe cari de mult la urmărim câțiva aici în București.

Cu (de)osebite considerații
Const(antin) Brânzeiu

B.J.T. , f. 11

Domnule Președinte,

Domnul Grigore Iunian¹, fost Ministru de Justiție și-a manifestat dorința de a ține o conferință la Institutul Social Banat-Crișana, fără nici o remunerație și fără cheltuieli de transport.

Întrucât Secția noastră căreia s-a adresat mai întâi este de părere că această conferință solicitată este binevenită, vă rugăm să binevoiți a pune prezenta cerere în discuția comitetului de conducere.

În caz când cererea ar fi aprobată vă rog să fixați o zi de dezvoltare și locul unde va avea loc.

Totodată vă rog a-mi comunica data întrunirii Comitetului spre a face personal darea de seamă asupra mandatului ce mi-ați dat pe lângă domnul prof. Gusti D. Președintele Institutului Social din București, care a binevoit să facă diferite avantagii și liberalități față de institutul nostru, pentru care urmează să-i aducem nemulțumiri.

Cu distinsă stimă

Adrian Brudariu²

B.J.T. f. 223

¹ Grigore Iunian (1882-1940) născut la Tg. Jiu, om politic, avocat, ministru al Muncii și Ocrotirii Sociale, Justiției, senator și deputat.

² Adrian Brudariu (n. 1893) avocat, a fost comandantul eroinei Ecaterina Teodoroiu, deputat (1927-1928), la I.S.B.C. era șeful secției de politică socială și sociologică, întemnițat la Jilava, eliberat în 1958.

Emanoil Bucuța

București, 29 septembrie 1939

Către Institutul de Cercetări Sociale al României,

La adresa Dvs. nr. 140 din 18 septembrie 1939;

Întrucât stocul nostru de materiale pentru organizarea bibliotecii este limitat, deocamdată nu vă putem îndeplini cererea.

Vă rugăm să reveniți peste câțva timp¹.

Director

Emanoil Bucuța²

Șeful serviciului

P. Cosmescu

¹ La 5 oct. 1939 E. Bucuța revine cu o nouă adresă:

Domnule Director, La telegrama Dvs. din 29 septembrie a.c...; Avem onoarea a vă face cunoscut că nu vă putem expedia decât 100 foi de cititori. Fișe de cărți și cataloage pentru bibliotecă nu mai avem în depozitul nostru. Emanoil Bucuța.

² Emanoil Bucuța (1887-1946) scriitor, a redactat revista „Boabe de grâu”, director al Muzeului Social din Ministerul Muncii și Educației Populare de la Casa Școalelor.

Nicolae Butean

1

Timișoara, 19 ianuarie 1937

Domnule Președinte,

În urma raportului no. 211/1936 al serviciului sanitar al circ(umscripției) Moldova-Nouă în privire la activitatea desfășurată de către Institutul de sub conducerea Dvs. în comuna Pojejena-de-Jos, cu care ocazie, s-a recoltat sânge de la mai toți locuitorii comunei, Vă rugăm să binevoiiți a trimite serviciului sanitar de mai sus, tabloul acelor a căror probă de sânge s-a constatat pozitivă, în vederea instituirii tratamentului.

Inspector general sanitar
(N. Butean)

B.J.T. f. 249.

2

Timișoara 25 februarie 1937

Domnule Președinte,

Ministerul Muncii Sănătății și Ocrotirii Sociale luând cunoștință de starea deplorabilă sanitară a comunei Pojejena de Jos, din Caraș a aprobat angajarea unui medic cu contract.

Cum până azi nici un medic n-a cerut acest post, am intervenit la Minister ca să repartizeze la această comună un medic, care își face stagiul militar.

Inspector general sanitar
(Nicolae Butean)

B.J.T. vol. 1, f. 266

Vârșeț 29 august 1930

Mult iubite și stimate domnule dr.

Azi am fost gata să-Ți scriu mulțumindu-Ți pentru dragostea adevărată, sprijinul și interesul ce l-ai dovedit pentru cauza noastră până acum abandonată-și o fac cu atât mai vârtos, pentru că din cele puține, dar usturătoare șire vād: iubirea voastră- a câtorva pentru neamul oropsit de pe aceste plaiuri cari înțelegeți chiar și cu fapte să ne săriți într-ajutor, atunci când cei chemați, n-au lăsat într-un mod imoral și păcătos la disprețul și grația stăpânirilor noștri de azi, a poporului vulturului alb. Ceea ce s-a făcut cu noi, cei puțini și slabi, din partea conducătorilor noștri firești de odinioară este o crimă, care nu este frumos dacă s-ar întâmpla în politica internă, dar în politica externă comisă cu frații de sânge, este egal cu un experiment periculos care pe deoparte ne aruncă în mâinile sârbilor, iar pe de altă parte discreditează cu desăvârșire în ochii noștri pe conducătorii de azi ai României Mari.

Am stat noi frumos în pace fără a avea ambițiuni să ne prezentăm la forul internațional al minorităților, conștienți fiind de slăbiciunea și neorganizarea noastră. Cred că nu este nevoie să Vă readuc aminte bănuielile mele și vederile mele cu privire la situația în care ne găsim, cari toate nu ne-ar fi permis luxul să mergem la Geneva! Iar când am cedat, aceasta am făcut-o la insistențele neconținute ale reprezentanților guvernului român. Și acum mă întreb, dacă în toate chestiunile, guvernele României sunt atât de consecvente? Ce a putut oare în acest scurt restimp deodată din animatori să devie dâșii frânari sau înăbușitori!? Am avut convingerea, că vreun pas politic extern se face după o chibzuială profundă, cântărind toate posibilitățile și interesele țării, cari odată stabilite nu se pot, sau având motive noi și serioase se pot numai schimba, și atunci nu în dauna conaționalilor proprii. Așa am avut deja în decursul activității mele cu dr. Jianu¹, cu ocazia sărbătorilor ce era să se aranjeze în Sân-Mihaiu. Dacă acest lucru l-a făcut un trădător de mai târziu fără suflet, nu m-am putut închipui că un pas similar ar fi în stare să-l comită mai târziu un Maniu sau Vaida Voievod! Aceeași atitudine ce am avut față de conducătorii laureați ai țării românești. Aceasta cu tot dreptul. Oare își dau ei seama în ce situație ne-au adus ei prin pasul acesta necugetat? Un lucru trebuie să Vă remarc, dacă am fost prostit odată, pentru a doua oară acest lucru nu-mi se va întâmpla! Fără a mă cocoți de conducător al fraților mei de aici, ci ca un modest fruntaș al poporului nostru de aici voi păzi că peste asemenea încercări

țărâni noștri să numai treacă! N-am destule cuvinte să-mi exprim nemulțămirea și năcazul! E bine ce voi face cu Ș(ocardă), cum să-i comunic lui, îl aștept în fiecare clipă, omul și-a cerut concediu și pașaportul. Lumea l-a luat la ochi și-a făcut haine, ghete, palton etc. Poate că are deja pașaportul în mână să plece. Și acum? Retragere, că tot a fost o glumă! Norocul meu, că Ș a fost la, bucuria lui și a auzit cu urechile lui tot ce i-a fost necesar, dealtcum „*Vai și amar*” ar fi fost pentru mine. Și așa nu voi scăpa prea ușor! Parcă-l văd pe fanariotul Oprea cum își pierde iarăși curajul și își va bate joc de mine și de prietenii mei! Lumea va trage la îndoială cuvântul meu dat, ce până azi nu mi s-a întâmplat!

Așa te rog în minciuni, odată, de două ori și mai mult nici nu-ți trebuie. De acest lucru m-am păzit întotdeauna și acum și pe nedrept tocmai eu trebuie s-o pățesc. Norocul meu că nu sunt atât de credul în astfel de chestiuni și n-am sărit personal în baltă, căci eu m-ași fi dus și dacă ar fi trebuit să-mi vând și costume românești (cu) tot cu izmene! Dar atunci ași fi știut cum să reprezint cauza noastră și fără instrucțiuni. Aceasta mai în urmă, nu pentru că aceia mă țin atât de cuminte, ci pentru că greutatea soartei și încrederea poporului și prin aceia responsabilitatea, ar fi căzut asupra mea. Și n-aș fi fost de blamă! Asta-i cel puțin fermă convingerea mea. Una mă mângâie că am avut ocaziunea să te cunosc și pe D-Voastră în această clipă grea convingându-mă că sunteți Român integru la care poate omul conta oricând. Primește te rog pentru aceasta iubirea și încrederea mea nețărmurită.

Să trec la obiect. Prin acest pas, al atitudinii oficiale, eu mă văd silit să opresc plecarea lui Ș. Motivele sunt foarte f(oarte) serioase. Una că suntem slabi, neorganizați; alta avem încă lipsă la ajutorul secret al României; nu putem cu succes să ne opunem guvernului sârbesc, cu atât mai puțin ambelor guverne. În fine nu putem să periclităm acordul viitor bisericesc școlar între ambele state. Situația noastră în zonă-fierberea și lupta-și regimul dictatorial asemenea ne stimulează într-un mod foarte serios, să abandonăm pentru moment cu apariția noastră la Geneva, ce eram să facem mai mult la insistențele guvernului român!

Pentru viitor am fi foarte bucuroși ca guvernul român să nu se amestece într-un mod public sau să ia angajament față de dl. Ammende că ne va trimite pe noi minoritățile iugoslave la vreun congres, pentru că se poate același lucru repeta. Cu dl. Ammende și comitetul lui putem și noi sta de vorbă, iar guvernul român, poate să ne deie nouă direct-fără amestecul lui Ammende-instrucțiuni, astfel (i)eșind din orice obligament față de scumpa ei aliată. Te rog mult să mulțamești tuturor fraților generoși, cari au fost gata să depună dovezi vizibile pentru cauza noastră. Deoarece Gh. Popp și-a luat angajamentul față de Ammende că ne va trimite, avea tot dreptul să-ț avizeze că noi nu vom pleca-cel puțin cu învoiala și sprijinul lui nu. Dacă noi totuși am vrea să

mergem este altă taină. Orișicum Vă rog să binevoiți a esopera ca să mi se trimită din partea d(omnu)lui Gh. Popp adresă în care revocă toate cele făcute și spuse până azi și anume motivat. Căci dacă suntem mici nu înseamnă că suntem niște dârze, cu care se șterge orice om politic, pentru că dacă România are așa mulți care se pot înșchimba, la noi acest fericit caz nu este, ci și cei puțini nu sunt ațți, după părerea mea, aici socotind și pe mine inclusiv. Noi de fapt am putea acționa când am vrea, aici nu ne-ar putea împiedica nici forumul sârbesc, dar mai vârtos guvernul român care n-are nici o putere asupra noastră. Însă fiind n-are deocamdată date rostul serios, noi pentru moment abandonăm ideea, însă blama aceia a fi putut să nu se întâmple.

Săracul de Șocardă n-ar face nimic de capul lui, și dacă s-ar hotărî, aceasta ar fi în 90 din sută cazuri greșit, anume nu pentru că n-ar fi cuminte, ci pentru că n-are nici simț, nici cunoștințele necesare și nici pricepere pentru nițică politică internațională. Țin ca să răspund la unele chestiuni relatate de Ștefi. Anume, cu privire la atitudinea ulterioară a d(omni)lor Maniu etc. trebuie să ținem cont, pentru că numai la insistențele lor am fi putut să participăm la Geneva fiindcă acest lux ar putea în caz concret să fie pentru noi fatal! Vă rog să mă înțelegeți odată. N-am fost niciodată prietenul larmei ci a faptelor! Noi facem gălăgie la Geneva și acasă dacă ar începe stăpânii să ne strângă, praf s-ar face din ostașii mei (85%). Mai bine noi să fim mai tari decât ne cred, și atunci ne-am putea permite un astfel de lux. Acesta este scopul și motivul principal. De aceea nu mergem, pentru că n-am avea chiar nici sprijinul României, nici în cazul unei reacțiuni. Și așa m-am temut că a-mi fi pățit-o puțini! Eu știu una și Ștefi alta. Am spus în repețite rânduri că eu văd lucrurile totdeauna prin ochelarii mei și nu a altora, convinge-mă și te voi asculta puțin. Cât ar fi necesar. Țin să mi se comunice în scris motivele retragerii. Regret și eu regret dar cu greu o să le cred în viitor. Cât năcaz am avut până azi și de aici încolo și mai! Mă va asalta lumea, căci toți o știm. A fost destul să știe câțiva cu Oprea, ca prin cățeeii săi să dea știrea mai departe. Șocardă nu va pleca! Însă ce voi face cu el, pentru cheltuielile ce le-a avut? Blama ca blama, dar când vine buzunarul atunci cu ai mei nu este bine să te glumești. Eu azi n-am bani să-i dau de la mine, altcum fără nici o vorbă le-ași da lui. Azi nu o pot face, ceea ce am făcut cu Uniunea studentescă. Atunci aveam banii. În fine voi căuta să tranșez chestiunea aici. Îmi rezerv dreptul să revin asupra acestei chestiuni, în cazul din urmă. Acum Ștefi să caute cel puțin să primesc bursele pentru studentul Mucucianu din Ecica și alții care studiază la universități din țară (noastră scumpă Jugoslavia) sau străinătate.

Acum este întrebarea, cum stăm cu cealaltă chestiune, cu Luceafărul? O fi căzut și ea în baltă? Vă rog la aceasta trebuie să am un răspuns pozitiv. Chiar să nu se facă nimic din ceeace s-a voit și vorbit, eu cred că față de mine sunt deobligați domnii Gr.

Ion, Gh. Popp și (indescifrabil) să ne trimită comisia aceea de anchetare, care ar urma să clarifice situația de la noi, pentru că altcum la noi se vor întâmpla lucruri grave. S-a luat cunoștință de situația noastră și prin aceea obligământul moral și național, cel puțin să stabilească dreptatea și cinstea și prin aceasta solidaritatea noastră, făcându-ne astfel ați pentru viitor acționa cum o recer interesele neamului nostru. Noi suntem gata cu toate dovezile. Aceasta Vă rog cât mai degrabă! Dacă se urmărește acest lucru, nu trebuie lungit, căci așa va pierde din însemnătatea lui. Este singurul lucru pe care îl cer de la cei competenți, cari au sarcina și își arogă dreptul de a ne îndruma în viața noastră grea. Vă rog răspundeți categoric și în caz favorabil vă rog să se fixeze o dată cât mai grabnică. Aceasta vă rog fără zarvă mare, pentru că aici nu se știe despre aceasta. Dacă nici aceasta nu se face înțeleg numai clarificarea printr-o cercetare obiectivă, atunci suntem predați în știrea Domnului și se va întâmpla ce va da bunul Dumnezeu. Eu orișicum și în cazul aceasta voi rămâne fidel ținutei mele de până azi, însă responsabilitatea o declin cu desăvârșire de la mine, apt că V-am comunicat în linii generale situația de la noi. Vă rog să comunicați din epistola mea tot ce credeți de necesar domnului Gr. Ion și acelor cari credeți că ar trebui să știe și (să) cunoască părerile noastre.

Mulțămindu-Vă pentru îngrijirea și iubirea de care am avut onoare să fiu părtaș în tot demersul șederii mele în Timișoara, Vă rog să transmiteți salutările mele frățești Domnului Gr. Ion, iar D(umnea)Voastră, Vă rog să primiți împreună cu Ștefi asigurarea iubirei și stimei mele

Sașa

P.S. Pe Ștefi îl rog să se îngrijească de țăranii și studenții noștri cari vin pe la Timișoara, dar mai vârtos pentru bursele copiilor noștri cari studiază în Jugoslavia și străinătate.

Sașa

D.J.C.S.A.N. inv. nr. 380

¹ Ioan Jianu (1886-1969) născut la Alibunar (Banatul sârbesc) doctor în științe juridice, om politic, fondator al Partidului Român, primul deputat român în Parlamentul Regatului Sârbilor Croaților și Slovenilor, s-a stabilit la Timișoara în 1925.

2

Vârșet la 7 septembrie 1930

Stimate și dragă Domnule Grofșorean

Deja de două ori mi s-a comunicat (prima oară mi-a spus Do(a)mna fratelui Ștefi și a doua oară fratele Traian Petrica) că sunteți supărat pe mine din cauză că „n-am vrut” să las pe Șocardă să se ducă la Geneva!

Și dacă în acest caz deja de 2 ori V-am scris punctul nostru și al meu de vedere, situația în care ne găsim și acum, mai nou și îngrijorarea că Șocardă n-a primit nici azi pașaportul cerut, eu totuși având în vedere stima și simpatiile și recunoștința pe care o simt față de D-Voastră, vreau să demonstrezi că noi nu puteam face decât ceea ce am făcut. V-am descris și comunicat și verbal situația noastră internă, dezorganizarea, dictatura, tendințele stăpânilor noștri, pericolul la care ne-am fi expus etc. tot argumente care ne-ar fi permis participarea la congres. La dorința guvernului român am cedat și am fost bucuroși gata să satisfacem această dorință, având un „*hinterhalt*” sprijin moral și material pentru orice reacțiune, care n-ar fi întârziat, cunoscând bine pe stăpânii noștri-la ce-ați fi putut și D-Voastră să Vă convingeți din scrierile presei iugoslave relatând despre Congresul minoritar-cari toate întăresc ulterior bănuielele mele. Acum la un moment dat guvernul român se retrage și ne impune să nu participăm și aceasta nu numai formal, dându-ne instrucțiuni totuși, ci serios, într-un mod foarte hotărât! Noi „*hinterhaltul*” l-am pierdut neavând să ne bazăm decât pe propriile noastre forțe, care sunt după câte știți, foarte slabe. Ce era să facem (?) decât să fim consecvenți și enunțiațiunilor anterior exprimate și să nu participăm, pentru că cine ar fi putut să-și reasume responsabilitatea pentru acest pas? Eu singur, sigur că nu! Eu nu pot împinge pe frații noștri într-o aventură care putea să aibă consecințe foarte grave asupra poporului nostru cât și asupra mea personal. În fine nici fratele Șocardă nu ar fi putut să ne reprezinte în modul îndestulător pentru că nu cunoaște nici o limbă, nici politică etc. cu toate că este un om de cinste, caracter ferm și român mare. Însă aceste calități nu sunt îndeajuns. Rezumând frate, cred că este justificată pe deplin ținuta mea și D-Voastră asemenea o veți de cea mai bună, date fiind împrejurările după cum vă sunt cunoscute.

Al doilea lucru care m-a jignit adânc a fost declarația D-Voastră (mi s-a comunicat din partea Doamnei fratelui Ștefi Ardelean) „*nici Butoarcă nu este mai bun de Oprea!*” Eu puțin cunoscut v-am fost, abia acum am avut ocazie să vorbesc și prin aceasta să mă cunoașteți, dar cu toate acestea, nici gând nu mi-a putut trece că mă veți pune la nivelul D(omnu)lui Oprea, pe care nu vreau să-l ajung, mai bine mă retrag din orice activitate. Dacă am făcut astfel de impresii, Dumneavoastră și celorlalți prieteni și Domni, Vă declar că, afară de cazul când voi fi nevoit să-mi caut o consoață, nu o să mai calc pe pământul României, iar convorbiri despre viața politică și activitatea noastră de aici, nu voi mai avea, numai de a nu apare în lumina în care m-ați văzut D(umnea)Voastră, căci m-ar apuca o scârbă de mine însumi. Puteți să mă credeți, că mai înainte sunt gata să mor decât să-mi calc

cuvântul. Aici, să mă iertați, am fost prea sentimental, dar așa este firea mea. Ca fiecare om și eu am bune păreri asupra mie însuși, alții văd altcum și dreptatea cine va avea, aceea nu se poate așa de repede stabili.

Cu toate aceste îmi iau voie să Vă rog să binevoiți ai preda scrisoarea mea D(omnu)lui deputat Grigore Ion, în care l-am rugat să binevoiască și D(umnea)Voastră să Vă comunice conținutul ei.

Țin să Vă declar că aceasta este ultima încercare a mea în care solicit prin dl. deputat Grigore Ion pe cei competenți, ca să facă între noi aranjamentul necesar pentru bună prosperarea noastră. Traian Petrică mi-a comunicat părerea D(umnea)Voastră să facem un memoriu pe care să-l predăm în persoană dl. Maniu. Trebuie să Vă dau toată dreptatea că de fapt aceasta ar fi cel mai bun și mai sigur procedeu. Dar având în vedere că chestiunea este prea urgentă și Vă este bine cunoscută și întrucât noi n-am putea aduce momente noi în cauza, cari eventual ar putea să fie convingători mai departe ca nu cumva să fim priviți ca niște traficanti de situații-în lipsa de dovezi, pe cari pot numai la fața locului să le pun la dispoziția Onoratei Comisii de anchetare, căci ele fac parte din secretele băncii, pe cari nimeni nu cutează să mi le estrădează în scris-este mai bine să ne vină cât mai degrabă comisia cu domnii Grigore Ion, dr. George și Anton Mocioni¹, cari după ce am stabilit adevărul și s-au convins la fața locului despre situația noastră, să înainteze ei un raport detaliat, obiectiv și fidel, cuprinzând toată chestiunea noastră. Astfel ar primi guvernul Român o icoană clară și sigură a situației noastre, urmând pe baza acesteia să înceapă sprijinirea și salvagardarea noastră.

Înainte ce vor veni acești domni, ei vor trebui să primească instrucțiuni precise și sigure (în) ce privește modul și mărimea ajutorului ce este aplicat guvernul să ne acordă, așa că nici dumnealor să fie orientați, ca la rândul lor să nu deștepte mai mari speranțe decât cari se pot împlini. După ce și-au făcut darea de seamă a lor, Domnii din comisie, atunci dacă se cere putem să trimitem delegații, cari să dea tot felul de deslușiri să înainteze rapoarte privitoare la chestiuni speciale etc.

L-am rugat pe dl. Gr. Ion să se ducă chiar și la dl. Maniu după o prealabilă convorbire cu dl. dr. G. Dobrin și hotărându-se acolo ținuta lor să ne vie cât mai în grabă. Chiar dacă guvernul Român nu vrea să ne ajute, ar fi imperios necesar să vină dl. lor pentru ca să curmeze și clarifică neînțelegerile ca să nu iese toate în public-ce, în cazul dacă nu vin este cel mai verosimil. Și în cazul ultim nu eu voi fi acela care voi da în vileag, ci cu toată siguranța alții cari nu stau sub nemijlocită influență a mea.

Îmi pare rău că D-Voastră v-ați exprimat că din motivul că...aplanarea chestiunii Oprea-în felul cum am relatat mai sus, dar vedeți că chiar dl. Oprea este acela care forțează abdicarea lui și după cât cunosc pe supușii orbi-membrii

în direcțiune și inspectiune. Apoi isprăvile lui la banca unde nu numai că a condus institutul prost, dar a abuzat de încrederea direcțiunei, a periclitat într-un șir de ani institutul care putea să fie nimicit într-o clipă și toate aceste numai pentru ca să-și satisfacă setea lui de bani. Nici un lucru nu l-a făcut ca să nu-și scoată vreun profit. A furat ca un șobolan...și i-a și succes să fure jumătate din capitalul institutului pe care cu „demnitate” l-a condus.

Lucrând astfel, el a subminat puterile noastre, a infectat și murdărit armele noastre: cinstea, morala, caracterul și iubirea de neam, cari formează alături cu credință strămoșească scutul nostru tradițional.

Faptele acestea consemnate mă fac pe mine să fiu de convingere că Oprea nu este român bun.

În politică s-a dovedit ca foarte cuminte și chibzuit! Aceasta nimeni nu-i contestă, atât numai că mulțumită vârstei sale, funcțiunei ce ocupă și faptului că D(omnia) sa s-a păstrat pentru cultură și a fost președintele fătului mort născut, „Asociația culturală a Românilor din Regatul S.H.S.”² n-am avut ocazia să-l văd acționând public pentru cauza noastră, în schimb ne-a dat sfaturi, și cu câțiva ani mai înainte, și îndrumări foarte prețioase, fiind un politician consumat. Ce este drept și D(umne)zeului îi place. Cu câțiva ani mai înainte și în viața politică directivele ne-a dat D(omnia) sa, ce nu înseamnă că noi n-am fi fost în stare să lucrăm cu capul nostru ci aflând soluțiunile în conformitate cu părerile noastre, am fost organul de executare și de acționare.

Afară de cazul când a solicitat să se ducă la Geneva. D(omnia) sa nici într-un caz n-a ieșit pe teren în luptele politice. Ca să nu fiu nedrept trebuie să amintesc că în primele începuturi ale mișcării noastre politice a participat la adunările noastre populare din tractul său, îndemnând poporul să țină solidar cu Partidul Român. Politica aceasta i-a plăcut și guvernului român. Astfel- în dauna noastră-n-a fost niciodată adusă în pericol prietenia între cele două state aliante. Asta a sunat pentru trecut! Ce ne va aduce viitorul nu putem să spunem încă azi. Una știu, și acest lucru vreau să-l duc la îndeplinire: Vreau să mă conving personal și să aud din gura conducătorilor României-cei de la guvern și în opoziție-ce gând au cu noi, cum cred ei și întrucât să ne dea sprijinul lor moral și nu material și în ce mod înțeleg ei să se săvârșească conservarea noastră ca neam.

Sunt unele întrebări, la care vreau să cred personal răspunsul lor. Având aceste răspunsuri voi ști ce să fac. Astfel voi răpi de la noi visuri frumoase, în schimb le voi arăta că din promisiuni și cu sentimentalism nu ne putem susține, și ne vom pune în picioare. Atunci vom ști ce trebuie să facem în toate problemele noastre. Una este cert: noi nu ne vom lăsa să ne deznaționalizeze, ca pe ceilalți din

regatul nostru și atunci dacă România consimte să fie martor ocular a acestei crime. Dacă cei din Timoc și azi cei din Macedonia se pierd ca Români, noi dacă nu vom fi în stare să luăm și pe ei sub scutul nostru, pe noi însuși ne vom ști apăra. Acum câteva zile ne-a sosit amicul nostru medic român, pe care speriez că-l voi putea reține aici, dl. Mara de la DemisKapija, jos din Macedonia, unde își face stagiul ca medic în armată. Din zisele sale vedem că tot Balcanul este presărat cu Români, și în tot locul românii sunt apăsați și năcăjiți. În Grecia au (Salonic) școli secundare, liceu și școala comercială-iar în alte părți nici școli populare. Statul puternic, România mare se uită cu mâinile în sân la umila soartă a acestor frați deal ei-o singură dată a putut să impună în Balcani-cu ocazia Păcii de la București 1913-dar nici atunci n-a putut să impună cu o energie impunătoare dorința sa sau poate n-a vrut! Papă lapte! Trântorii! Zici că oare putea Oprea să facă o altă politică, decât cea urmărită. Îți răspund că: da. El care de atâtea ori a vorbit (perindat) cu bărbații eminenți ai României, în loc de a fi solicitat mereu ajutoare, trebuia să-i întrebe ce vor cu noi. Demult trebuia noi să știm dacă suntem pradă sau ba, dacă contează cu noi ori ne lasă să ne înghită „frații sârbi”. Căci dacă ni s-a croit, că noi să servim ca jertfă pentru amiciție și pentru harmonia dintre cele două dinastii, noi nu suntem o vită pe care să ne ducă la abator. Și noi suntem oameni liberi, cari ne avem comorile noastre și voința noastră, care este pronunțată și neclintită: să trăim în credință străbună și ca români cu toți urmașii noștri. Nu suntem nici robi, nici sclavi ai nimănui, deci nu ne poate nici vinde, nici jertfi nimeni, fie acela chiar și România! Dacă știm ce vor cu noi și mă conving că ne-a abandonat, noi totuși nu vom peri! În acest caz și ultimul țigan român va fi cu noi și vor ști să ne apărăm drepturile noastre și pielea noastră. La orice acțiune vom răspunde cu reacțiunea. Suntem destul de isteți pentru noi. Și dacă este nevoie știm noi să facem front chiar și contra României, care este gata să ne jertfească.

Cu aceste trebuie și vreau să fiu clar! Nu vreau să stau între ciocan și nicovală. Ca să pot acționa, trebuie să fiu în clar cu tendințele și situația. Nu vreau mai mult s-o pățesc, cum am pățit cu congresul minoritar. Noi nu suntem zdrențe dar nici o jucărie, căci jucându-se cu noi, o pot ei păți. Sunt cam răzbunător. Și dacă în chestiuni personale pot multe înghiți, în cauza neamului meu de aici nu cunosc suveranii afară de interesul lui. Dacă ai gândit că capitalul ne va impune să facem ceea ce este în interesul său, și-ar fi în contradicție cu cel al nostru sau a neamului înțeleg să înșală amar.

Urmărind interesele noastre propriu-zise, noi înțelegem față de interesele mari ale neamului întreg să cedăm, dar nicum existența noastră-atunci când vedem că este necondiționat necesar și trăim într-o comunitate culturală și suntem sprijiniți

și trădați ca frații. Noi nu vrem să trăim izolați și să ne depărtăm de la matcă; aceasta nu s-ar reuși nimănui, pentru că ne vom ține de voi cât vom avea conștiința de român. Din aceste câteva cuvinte ai putut să vezi părerile noastre ce privește viitorul nostru. Cu privire la Geneva repet și acum, noi nu puteam să facem altceva, decât ceea ce am făcut! Noi nu suntem lipsiți de curaj, dar aici nu era să fie urmărit, pentru că am fi riscat poate chiar și o parte din existența noastră. Chestiunea aceasta o vom discuta verbal pentru că văd că cu una nu vrei să mă înțelegi. Astăzi am primit o scrisoare de la Șocardă, îmi scrie că ministrul de instrucție i-a aprobat concediu și călătoria pentru Geneva, păcat că a întârziat cu vreo lună! Am spus să ceară în scris să-i dea aprobare ca să se vadă data cu care i s-a aprobat cererea!

Cred că m-ai înțeles ce vreau și trebuie să știu. Sper că-mi vei da dreptate și îmi vei da ajutorul D(umi)tale prețios să-mi ajung primul scopul, de care depinde atitudinea noastră.

După aceste, las să-ți răspunzi singur la întrebarea pusă de D(umnea)ta, dacă însemn eu vreun câștig sau ba pentru cauza noastră și dacă sunt bătrân și mai puțin abil, cuminte și precaut decât Dl. Oprea sau dacă am sau n-am curaj. Bine ai zis că viitorul o va dovedi mai bine! Oricum pentru mine va fi o plăcere să te știm mulțămît și înșelat cu părerea de azi. Atunci voi fi și eu fericit și voi ști că și viața mea amară a avut un rost. Țin să-ți declar că nu-mi este viața așa de scumpă și-o jertfesc bucuros pentru neamul meu, dar vreau să știu ce este contra valoarea lui. Am și eu obligații, azi mulțumesc D(umne)zeului numai față de părinții mei, cărora sunt ultima și unica nădejde. Ei s-au chinuit toată viața ca puțini alți părinți, numai pentru copii lor și eu sunt unicul băiat, crescut ca puțini alții. Mi s-au împlinit toate dorințele, am făcut întotdeauna ce mi-a fost drag și până azi și dacă văd că sunt bun fiu și băiat cinstit, azi încă n-a avut cu mine multă bucurie. Am un obligament sfânt, să le fac bucuria să mă vadă odată pus pe picioare, dar până acum n-am făcut pentru că m-a preocupat chestiunile noastre comune, neglijând cu desăvârșire ale mele proprii, lăsând pe bătrânul meu singur să se chinuie.

În fine sunt gata să trec și peste acest obligământ, dacă știi că am făcut ceva, astfel servindu-le cu o scuză.

Trebuie să știi că lumea noastră este foarte păcătoasă și tineretul care câștigă aceeași mentalitate nu poate decât să devină tot așa de păcătoasă, cu tendințele vădite de interes egoist, nepăsare cu privire la neam și ținută, caracterul și cinstea dubioasă! Asta-i după modelul Oprea. Așa este majoritatea intelectualilor. Țăranii puțini sunt și altcum fiind între ei buni și devotați români.

Noi mireni abia suntem câțiva. Lucrez deja demult să câștig pe tinerii noștri să se reîntoarcă toți la vatra lor, dar cu puțin succes. Mi-a revenit unul și am avut de pe urma lui numai năcazuri, căci a fost și mai a dracului decât preoții noștri, cari

sunt numeroși și solidari, au aceleași interese și se deosebesc foarte puțin în vorbe și fapte. Așa că de mireni nu poți vorbi. Cei puțini învățători pe cari îi avem nu poți conta deschis pentru că sunt funcționarii de stat, o activitate a lor fățișă, ar avea de rezultat să-i pierdem de totul, pentru că ar fi dați afară din slujbă.

Istoria o fac oamenii, cea proaspătă este în cele mai multe cazuri unilaterală, iar în cea adevărată și nepărtinitoare, nici nu se vorbește și nici nu se știe de câțiva oameni minusculi. În câțiva ani te uită lumea, într-un deceniu nici povestea nu mai rămâne, iar în al doilea și mormântul este arat sau cresc pe el buruienile. Aceasta în semn de recunoștință. Totuși ceva...

Zici că nu te interesează cauza lui Oprea, „cea personală”? Aici, uiți că eu cu Oprea n-am nimic personal, căci dacă m-ași fi pus pe punctul de vedere personal de mult l-ași fi suflat. Oprea, înseamnă la noi și la poporul nostru: corupția, egoismul necinstit, pierderea încrederii, absolutismul, luptă fratricidă, desbinarea etc! El este cauza; prin înfrângerea lui, acestea vor dispărea cu încetul, pentru că este greu să aduci lumea la rezon, când este vorba de interesele, poftele, obiceiurile etc. Aici nu există nici o cauză personală ci una obiectivă. Sunt faptele lui Oprea cari și azi dăunează în detrimentul nostru.

Noi numai cu cinste, caracter, morală, credință și iubirea nefalsificată putem să ne păstrăm nealterat aici, ca ființă și neam. Accepti aceasta!? Dacă accepti atunci vei aproba și aceea, că cauza lui Oprea este o problemă a noastră și nu este pur personală, deci ar trebui să te intereseze. Căci dacă văd că nu faceți voi nimic și nu veniți să faceți între noi dreptate și să ne salvați atunci voi ști și eu să fac curățenie dar cu jertfe și dușmăanii! Pe un timp mai lung am fi separați în două tabere. Dacă gândiși că așa este bine...!? Eu credeam când am vorbit cu D(umnea)Voastră mai mulți mi-ați dat cel puțin într-o măsură credere și veți face ceva în interesul nostru, dar văd că Gori, dar chiar nici D(umnea)ta nu înțelege să ne dai sprijinul unde am avut mai mare lipsă. Până corpul nostru nu este sănătos, până atunci nu este apt la nici o rezistență și nu poate să se întărească! Pentru D(umne)zeu, înțelegeți odată și pe mine. Voi credeți că și eu sunt așa un om care fuge după interesele personale!? Vă înșelați căci atunci n-ași fi stat să pierd Nădejdea 1 ½ și m-ați fi ferit să umblu ca ceilalți corifei ai noștri! V-am cerut ceva pentru mine? Ori credeți că aceasta ce fac eu este pentru mine o deosebită plăcere; să mă năcăjesc în chestiuni ale noastre, tot se zace pe mine și acas(ă) să fiu iarăși năcăjit cu tot dreptul! Să știți că nici eu nu sunt prost! Ași știa și eu ce este pentru mine mai bine. N-ar trebui să mă necăjesc ci orice bestie și egoist, să fiu slugă ultimului cerșetor român, ci să-mi caut treaba mea, tot cinstit și ași fi un om fericit, pentru că m-ar merge bine și la autorități; n-ași fi acel om negru care sunt.

Dacă văd că toate stăruințele mele sunt zadarnice și nu pot face ceea ce ar fi bun și voi obosi, atunci să știți că nu-i prea bine. Să nu credeți că sunt prea încrezut,

dar văd bine cum stăm. În fine se poate că va sării cineva, va trebui să încerc. Vom vedea. Pot și eu să fiu cuminte pentru mine, să satisfac pe părinții mei și să rămân cinstit, să trăiesc în liniște fără ca să-mi zace la inimă tovarul soartei noastre a românilor, doară eu tot român rămân, din mine numai moartea va face să fie cu un român mai puțin. Aceasta este logic. De ce să fug eu după potcoave de cai morți. Oare sunt numai eu chemat să-mi pierd vremea, energia și banul, altul nu este? Și poate mai târziu vor reînvia ai mei. Tot poate nu va fi prea târziu și voi putea cu ei să fac mai ușor, ce am de gând azi să fac. Cel puțin și eu voi fi mai tare și independent și voi avea resursele mele sigure și ceva rezerve. Dacă vor vedea că o roată lipsește din car, vor afla ei o altă. Am să mă retrag în pace și onoare și gata. Pare mi se aceasta ar fi cel mai cuminte lucru, judecând după interesele mele personale. Dar a tunat în mine dracu, am început un drum și ași vrea să-l duc la capăt! Dacă merge! Să fiu stăpânul și unicul slugă, general fără ofițeri, e cam șod. M-am săturat, căci mâine poimâine voi îmbătrâni și nici câinele nu se va mai milostivi de mine. Numai cât pe aici să-mi fie jale de mine. Dacă altul nu mă jelește, barem eu să-mi văd năcazul.

În chestiunea băncii am să te ascult. Văd că Gori nici măcar n-a luat în serios ce a vorbit, au fost toate povești, și a mele și a voastre. La aceste n-am fost obișnuit, dar fie așa.

Voi primi bilanțul fidel al Luceafărului, voi face o mică dare de seamă și voi căuta să mă prezint cu mai câțiva pe la voi! Să înțelege acte în regulă subscribe etc. sau ajutați banca să iese din impasul în care a aruncat-o Oprea prin conducerea sa rea și furturile sale în plus sau ba. Puteți numai sana institutul și atunci el va vegeta sau dacă vreți să ne fiți într-un ajutor real ne veți acorda și creditul pentru toate băncile de la noi. Oricum sper după acest pas al meu va veni o comisie de anchetare la fața locului, care va constata situația noastră de aici, și atunci veți vedea că ceea ce am spus a fost adevărat și că n-am fost nici cât personal față de Dl. Oprea. Aceasta ar fi cea mai mare satisfacție pentru tot poporul nostru de aici, dar și pentru mine. Sper că atunci vor înceta și bănuielile.

Cred că sunt destul de ascultător. Asta-i așa bine și este după capul nostru. Îmi pare bine să-ți dau dreptate.

Simt față de Dumnezeu un obligament. Am văzut că ai îmbrățișat cauza noastră cu multă dragoste și-ți sunt personal chiar dator pentru atenția și îngrijirea, ospitalitatea acordată, și ași fi foarte, mai mult chiar, nespuse de bucuros să te pot vedea la noi ca oaspele meu. Ți-am mai scris despre aceasta, dar nu m-ai răspuns la această propunere. Ași dori însă, ca aceasta să fie după aranjarea chestiunilor de la Nădejdea. Sper că contabilul Popovici și părintele Fiștea³, vor termina socoțile până în 1 oct. și atunci pe săptămâna viitoare vom avea comitetul așa că pe 1 i oct. ai putea să vii la noi. dl. Lăpădat îți dă o trecere pe 5 zile. O mică

schimbare de aer nu strică niciodată. Dumineca și așa nu este nici un lucru. Închei de aceea, că știu câtă răbdare trebu(i)e să am, și politica am mai făcut de mai mult și am pățit multe, am condus și destinele politicei noastre românești din vara anului 1927. așa că nu sunt tocmai așa verde în afacerile aceste și până acum n-am fost criticat că ași fi făcut ceva rău, măcar că s-ar fi aflat mulți în frunte cu dl. Oprea să-mi facă obiecțiuni, dar vom vedea în viitor, ce plătesc. Criticile D(umi)tale fiind de bunăvoință le primesc oricând și caut din ele să scot tot ceea ce este bun și folositor. Încrederea în mine nu o baș pierd, căci mai înainte ași putea zice că prea mă încred în mine decât să cred că sunt neputincios.

Îmbrățișându-te te rog să fi încredințat de iubirea și stima mea

Sașa.

28 septembrie 1930

Când am terminat cu epistola mea, prost și rău scrisă-pentru care te rog să mă scuzi-căci n-ași fi în stare și nici răbdare n-ași avea să mai trec odată peste ea, mi-am dat seamă, că n-am terminat. Este o chestiune gingașă și anume privește convorbirea noastră avută la directorat, unde eram de față cu Gori, precum și subsemnatul. Pentru că nu știu sigur când găsește scrisoarea mea pe Gori acasă, te rog, dacă consimți să-l rogi pe Gori, că atunci sper cât mai îngrabă când mă va onora cu răspunsul său, să alătore și-o declarație în care se declară scurt, că dl. Oprea a spus hotărât și tare că „*dumneata ești suspicionat că ai luat banii de la Nădejdea*” și că eu i-am răspuns: „*Așa, aceasta este mulțamul pentru că lucrez singur la Nădejdea de un an și jumătate*” și mai departe: „*asta-i recunoștinșă, dealtcum nu peste mult vom avea comitet și atunci se va clasifica această ofensă infamă și vom vorbi apoi*”. Gori va știe bine, căci aceasta a fost atunci, când deja ne-am sculat și am stat înaintea uși de plecare! Eu uitasem atunci imediat să cer aceasta, fiind și puțin iritat. Dar de aceasta am necondiționată nevoie, că altfel să curmez cu subminările dânsului. El poate fi sigur și aceasta declar pe cuvântul meu de onoare că la judecată n-am să-l trag, ci numai după terminarea verificării socoților vreu să pretind că să mi se de-a satisfacție din partea lui. Sunt convins că Gori este acel caracter, care prețuiește onoarea fiecărui om cinstit.

Te rog deci să-i comunicai această dorință a mea și să mi-o trimită cât se poate mai repede. Pentru aceasta îți mulțămesc mult, îndeosebit cât și lui Gori.

Hiena aceasta și așa mă vorbește de reu în tot locul, unde nu ajunge tot, ne putând avea despre toate cunoștința, dar cel puțin pentru acele vătămări pe cari le-a comis în fața mea să-l i-au la răspundere.

A doua tot așa importantă chestiune, este acuza Nădejdei. Am primit confirmarea primirei chitanței trimise, dar n-ai binevoit să-mi scrii dacă primești această

sarcină împreună cu Ștefi Ardeleanu, care are mai mult timp să umble, pentru a obține un rezultat frumos. Mai înainte este a se încasa abonamentele restante. Sunt câțiva care primesc ziarul gratuit și alții cari a mai plătit ceva, ca nu cumva să se simte cineva ofensat, trebuie să fiți prezenți. A două chestiune este, abonamentele restante cari le-am trimis conform adreselor date nouă din partea dl. Emanoil Bucuța, care ne-a și trimis și plătit abonamente pe un an, uitând a ne achita pentru cele două ani de la Ministerul Instrucțiunii și Cultelor și nu știu de la care for, încă suma dublată celei trimisă prima oară. Ar fi total o sumă de vreo 160000 lei. Afară de aceasta dl. Ministru Bocu ne-a promis că el va da din bugetul directoratului, asta cu ocazia conferinței culturale din vara anului trecut 100000 lei anual. Adică acum ar fi scadent deja cel puțin 150000 lei dacă nu mai bine 200000 lei.

Asta este o declarație a D(omniei) sale făcută în mod solemn, înaintea domnului T. Oprea și a mea. Deci ar urma să se execute. Ștefi mi-a spus că s-ar putea face ceva de la fratele Boleanțu⁴ și de la primăria asemenea. Eu vă încredințez să acționați după bună chibzuială a D(umnea)voastră și sunt convins că ne veți face servicii mari. Nădejdea va ști să-și facă datorința față de colaboratorii săi prețioși. D(umnea)voastră, Gori și Ștefi primiți de la noi câte un exemplar onorific. Cred că acest gest modest al nostru îl veți aproba. Vă rog când ceți merge la dl. Ministru Bocu, veți avea bunătatea să-l puneți în curent cu situația noastră. Mulțămindu-Vă și de data aceasta pentru prețioasele servicii prin care ne-ați distins. Te rog să primești asigurarea deosebitei mele stime și simpatii,

al D(umi)tale devotat
Sașa Butoarcă.

D.J.C.S.A.N. inv. nr. 380

¹ Anton Mocsony, (1882-1943), licențiat în drept la Budapesta, ministru, șef superior al vânzătorilor regale.

² Asociația Culturală a Românilor din Regatul Sârbilor Croaților și Slovenilor s-a înființat în 1923.

³ Adam Fiștea, preot, vicepreședintele Astrei din Banatul Sârbesc.

⁴ Valeriu Boleanțu, avocat, subprefect, prefect al jud. Timiș-Torontal în perioada 3 februarie 1930-29 aprilie 1931.

3

Vârșeț 14 decembrie 1930

Stimate și dragă Grofu,

Când eram deja plecat pentru Zagreb cu cele mai bune nădejdi, am fost subit rechemat ca să găsesc trupul neînsuflețit și rece al prea bunului meu tată¹. În momentul acela am văzut pentru prima oară ce am pierdut și ce crimă am comis. Bunul meu tată a fost prima jertfă, a naționalismului meu exaltat. L-am lăsat să se năcăjească, el singur cu economia, cu toate că știam că inima sa a fost slabă și defectuoasă. Când vedeam că ia fost greu să se ducă, voiam să-l înlocuiesc, dar mi-era imposibil să las chestiunile noastre și pe moment nearanjate și așa s-a dus el mereu, până ce într-o zi l-am pus cu sila în pat, căci și atunci voia să plece afară. După ce am întors de la Timișoara s-a interesat mult ce ispravă am făcut și voia să-i povestesc multe. Asemenea mi-a vorbit mult, m-a sfătuit și îndrumat la lucruri bune. Ia părut rău că nu l-am dus până acum niciodată în România, căci voia s-a vadă și el odată. A fost bucuros că am plecat la Zagreb și chiar el m-a îndemnat ca să plece cât mai îngrabă, ca eu atât mai repede să mă reîntorc și să-i stau într-ajutor. Am plecat puțin îngrijorat, căci atunci încă nu am bănuat ca peste două zile, îl vom pierde pentru vecie, dar cu ferma hotărâre, ca în scurt timp să-l fac părtaș de bucurii și mulțămiri.

Tot m-am rugat la bunul D(umne)zeu să-l țină ca să trăiască și să vadă că eforturile lui și munca încontinuu n-a fost zadarnică. Dar, durerea aceasta n-a putut să vadă, de aceea rămân nemângâiat pentru toată viața. Îți mulțumesc pentru condoleanțele și pentru prietenia sinceră.

Ocupat cu multe chestiuni familiare și aranjări materiale n-am ajuns să-ți scriu. Cu părere de rău trebuie să-ți scriu că și dacă s-a adus în comitetul Nădejdei o hotărâre după cum am chibzuit-o noi, la executarea ei n-a ajuns, pentru că a intervenit dl. Oprea care avea interesul ca treburile să nu se lămurească și procedeu stabilit să nu se înfăptuiască, căci altfel ar cade de la venite ușoare și sigure.

În comitet am lămurit chestiunea, ei știu tot și dacă nu se conformează cu cele comunicate și odată aprobate, privește pe ei. Eu mi-am făcut datorința. Fiindcă voi pleca peste câteva zile și până atunci sunt prea ocupat cu plățirea datoriilor și a altor chestiuni, eu nu mai pot urmări cauza, ci las tot ca după revenirea mea să i-au treburile din nou în mână. Până atunci s-o ducă ei, cum vor ști ei. Cei 100 000 lei le-a pus dl. Oprea în buzunar (de la Bocu), după cum am și spus-o domnului Bocu, aici nu este nici o urmă a lor. Asemenea stă cu banii esoperati de părintele deputat Buracu², care mi-a comunicat că afară de vreo 40 000 lei pe cari le-am primit prin episcopul nostru dr. Tr. Bădescu³ pentru coruri și fanfare am primit încă 40 000 lei cari s-a depus la Albina, dar de cari bani asemenea nu știe nimeni nimic, chiar nici oamenii cei mai buni ai lui Oprea, cum este părintele A. Fiștea.

Acum vei înțelege de ce a intervenit la preoți săi dl. Oprea să nu se facă aranjamentul stabilit. Să-i fie de bine.

19 decembrie 1930

Am trimis vorbă lui Lăpădatu de la Stamora ca să vie să-mi ducă câteva scrisori la Timișoara și el încă n-a venit. Dl. Oprea a plecat din nou în România pentru ca să cerșească parale. De aceea nu i-a convenit aranjamentul stabilit de noi. Nu mă privește. Te rog să faci tot posibilul ca pentru Nădejdea să faci ceva! Chitanțierele le-ai la îndemână, asemenea și lista abonaților. Te rog însă să grijești ca nu cumva să provoci pe unii Domni cărora le vine Nădejdea datorită situației sau profesiunilor lor în mod gratuit (sau cari au plătit și cari abia sunt câțiva). Cu aceasta îți trimit o epistolă către dl. ministru S. Bocu și dl. ministru Ghiță Pop. Te rog lui Bocu să o predai personal iar lui Ghiță Pop după cum crezi de bine. Din ele vei vedea ce doresc și în sensul acela, rog ca să și acționez. De parlamentari am putea să ne servim numai în sensul acela dacă Bocu, căci Gori nu-mi vine să cred că va face ceva. Nu vreau să-i fac o nedreptate, dar mă tem, cu toate că m-a asigurat că conștiința lui nu poate să fie capturată pentru un fleac femeiesc, că nu este aplicat să lucreze în direcțiile stabilite de noi. Acțiunea întregă las la aprecierea și indemnul teu. Vei ști să acționez în felul acela ca să ne fie cât mai folositor.

În cazul burselor studentești, alături îți trimit rugarea fiului Dl. Lăpădat de la Stamora, care ne-a făcut atâtea servicii și merite, ca fiului său să-i dăm tot sprijinul nostru. Asemenea ți s-a trimis și rugarea lui Molcuț, student în drept la Beograd, originar din Ecica. Ceilalți studenți Munceanu și Bulic a predat rugările lor fratelui dr. Adamiță Popa de la Cluj, pe care l-am rugat să le facă tot posibilul ca să fie viața lor asigurată. El și-a luat angajamentul să le câștige și burse după ce le-a și plasat. Așa că ți-a rămas să te îngrijești prin Bocu sau Ghiță Pop numai pentru aceștia în special și să meditez ca să se mențină și creeze burse în natură pentru toți copiii din Jugoslavia în orașele limitrofe cu Jugoslavia. Te rog mult să cauți orișicum ca să se obțină rezultate bune. Cu toate că eu voi pleca zilele acestea la Zagreb, unde voi avea alte gânduri, totuși cu nerăbdare voi aștepta știri bune cari mă vor liniști. Te rog să vorbești cu Gori, ce s-a făcut cu avansările și retribuiriile de la frontieră? Mi se pare că chestiunea a căzut baltă? Același lucru l-am amintit și lui Bocu, însă dacă nu există nimeni care să boldească mereu, atunci desigur că nu se face nici o treabă. Dealtcum și dl. Maiorescu, secretarul general al directoratului mi-a promis că orice chestiune dacă am, să mă adresez lui, el foarte bucuros le va da împliniri. În caz de nevoie te poți adresa și lui. A fost foarte comunicabil și a declarat că ne va servi cu plăcere.

Ar fi bine dacă ai vorbi cu Bocu ca să ia el în mână chestiunea iugoslavă, măcar să-și facă un titlu de merit în această cauză, dar cel puțin să se înceapă cu organizarea chestiunii românilor de peste hotare după cum am chibzuit-o noi, căci până atunci nu prea vom avea rezultate.

22decembrie 1930

Am scris și d-lui deputat dr. Băran și l-am rugat după cum mi-a promis ca să câștige pentru ca 5 țărani de cari v-am scris, pământ, împreună cu voluntarii cari vor primi cât de curând. Afară de aceasta i-am scris că ai fost designat de dl. ministru Bocu să fi interpretul nostru și de aceea l-am rugat să se adreseze Ție, că ești versat despre toate și vei putea să-i spui multe din năcazurile și năzuințele noastre. Am amintit și aceea să nu-i fie piedecă aceea că ai poate o altă convingere politică-am amintit și de raporturile avute cu Gori-recunoscând că noi suntem datori de (a) primi ajutorul oricui care vrea să ne ajute dezinteresat în rosturile noastre. De aceea rog ca necondiționat să i-ai contact cu el. atunci voi fi liniștit când știu că ai vorbit deja cu ei și vei conlucra cu toți aceea cari poate să ne ajute ca să (i)eșim din faza în care ne găsim. Mai odată trebuie să-ți că acum nu poți să filosofez, ci ai datorință să faci pentru că ești autorizat să ne reprezinți și să lucrezi pentru noi (observatorul?). vezi cum suntem noi, n(e)-ai arătat atâta dragoste și bunăvoință și acum deja pretindem. Să nu ne i-ai aceasta în nume de rău, dar noi știm din experiență că dacă nu este cineva, care să împingă mereu treburile, atunci orice forțare este zadarnică. Să înțelege că Te vei duce imediat și la dl. Bocu. domnului dr. Băran⁴ i-am scris ca să se stăruie împreună cu dl. Leucuța⁵ ca să fie modestele noastre cerințe satisfăcute.

30 decembrie 1930

Dragă Grofule,

Acum, când mâine îmi i-au drumul spre Zagreb am meditat asupra chestiunilor noastre și am hotărât că deocamdată să nu-i scriu lui Bocu și Gh. Pop, ci voi aștepta avizul Tău după ce ai vorbit cu Bocu. Bocu trebuie că l-a strâns pe dr. Teleguț căci pe aici cam tare prost să pronunță despre el. Te rog să-i comunicii domnului Bocu că tot ce-am susținut despre cele 100 000 de lei și 110000 de lei sunt de mine din nou controlate și aflate după cum am afirmat-o dânsului. Dr. Teleguț să aducă în scris domnului Bocu când s-au vărsat cele 100 000 lei la contul Nădejdei și atunci se va dovedi că am dreptate, pentru că posed extrasul contăriilor noastre până în timpul mai pe urmă și în acestea nici o sumă mai considerabilă (mai bine zis aproape nici una) nu figurează. Asta-i scurt și bun. Doamna Tenzi Teleguț a vorbit cu prietenii mei și prea multe le-a știut să înțelege întortocheate după placul ei. Mă tem că Gori a(r) fi prea comunicativ cu Doamna. În fine nu vreau să-l suspicionez, până ce n-am motiv să cred ceva despre el ce n-ar fi în folosul său. Hotărârea aceasta am făcut-o pentru că fiind plecat nu voi putea să lucrez intensiv la chestiunile noastre, rămânând ca cu întoarcerea mea să acționez energic. De aceea este foarte bine să vorbești cu Bocu despre treburile noastre ca să se mențină continuitatea. Dorindu-

ți din suflet un an nou cu bine, te rog să primești și cu această ocazie asigurarea stimei și iubirei mele neschimbate.

Al tău sincer
Sașa

D.J.C.S.A.N. inv. nr. 380

¹ Tatăl lui Alexandru Butoarcă era Savu Butoarcă (1859-1930) profesor, om politic, publicist, unul din fondatorii și liderii Partidului Român, primul director al săptămânalului „Nădejdea”.

² Iosif Coriolan Buracu (1888-1964) preot militar în armata austro-ungară, deputat de Caraș (1928-1931).

³ Iosif Traian Bădescu (1858-1933) a împlinit diferite funcții în cadrul Consistoriului din Caransebeș. În anul 1920 a fost ales episcop de Caransebeș.

⁴ Coriolan Băran (n. 1896) doctor în drept, avocat, om politic, primar al Timișoarei, prefect, deputat național-țărănist (1928-1931).

⁵ Leucuța Traian, medic, originar din Timișoara.

4

Vârșeț 20 decembrie 1931

Stimate și dragă Grofu

De mult aveam de gând să-ți scriu mai amănunțit despre situația noastră de aici, însă noile preocupări, cari desigur îți absoarbe multe energii și timp, m-au făcut să nu te conturb cu dărvăvările noastre. Apoi nu mai știu dacă ești aplicat să te ocupi cu chestiunile noastre în măsura cum ai avut bunătatea să te ocupi mai înainte.

Îți mulțumesc pentru „Unirea Română”, care o primesc regulat și din care iau cunoștință despre o parte a activității Tale frumoase.

Înainte de alegeri am fost la ministrul României dl. dr. A Gurănescu¹ și am discutat problemele noastre. El este primul ministru care nu numai că poartă într-adevăr interes pentru cauza noastră, ci ne dă ajutor efectiv. Suntem încântați de persoana sa. Astfel am ajuns la concluzia că pe ianuarie voi trebui să plec la București. Cu mine va veni și dl Meda, directorul băncii „Steaua”² din Petrovosâlă, un fruntaș tânăr al nostru (fost trădător, fiul lui dr. Jianu). Noi am unit toate forțele noastre, este numai Oprea care nu se poate împăca cu această situație, dar în sfârșit vom curma toate porcăriile.

Discutând cu dl. Gurănescu, i-am amintit de activitatea Ta și însușirile Tale, mai departe de preocupările Tale cu privire la chestiunea minoritară. Dl.

ministru mi-a cerut să-i trimit cartea Ta netipărită despre minorități. Am satisfăcut cererea și te rog să-mi aprobi ulterior acest gest, pe care l-am făcut în bună credință, că vei consimți și aproba ceea ce am făcut.

Am rugat pe dl. Gurănescu să păzească cartea căci ai acest unic exemplar. Între altele mi-a comunicat dl. Gurănescu, că ar fi de dorit ca să te pun în legătură cu dl. deputat Anton Chemare, un om tânăr dar foarte valoros. Înainte ce voi pleca în România, mă voi vorbi cu dl. Gurănescu detaliat despre toate chestiunile noastre. Ca dl. Gurănescu să poată vedea clar situația noastră, cu mică excepțiune, i-am trimis pe toți intelectualii noștri, cari s-au perindat la el. Văzând Oprea că situația sa a ajuns în pericol, lansează prin anturajul său, că va căuta ca dl. Gurănescu să fie rechemat de la postul său. Aceasta ar fi ca răsplată pentru interesul și ajutorul ce ni l-a dat în cauzele noastre.

Suntem pe cale să realizăm Sindicatul băncilor românești de aici. Asemenea se va înjgheba și Asociația Culturală a Românilor din Iugoslavia. Asociația clerului ortodox român deja s-a înființat. Pentru Nădejdea acum ne pogodim să cumpărăm o tipografie. Probabil este însă că vom lua în chirie una veche, până ce vom putea să ne procurăm una modernă, nouă. Aceasta ar fi cea mai bună soluție. Tipografia o vom așeza în casa bisericii din Vârșeț unde va locui capelanul nostru și care casă va trebui să fie reparată, căci amenință să se prăbușească. Aici, la casa aceasta Te vom ruga să ne vii într-ajutor și să ne acorzi un ajutor al Timișoarei. Până în martie trebuie să fim câștigați cu banii, ca să se poată începe imediat repararea cășii. La Luceafărul este situația limpezită; azi afară de unul, doi căței a lui Oprea, toată lumea îmi dă dreptate și să miră cum a putut să o ducă Oprea așa departe. După cum vezi ne-am unit ca să facem treburi bune, unde deja s-au și înfăptuit și așa cu timpul vom intra în acele cadre, cari ne vor asigura viața românească pe aceste plaiuri. Momentan sunt preocupat și cu studierea cooperativelor germane din Iugoslavia. Dacă ne va ajuta Dumnezeu, apoi imediat ce vom avea situația recentă, vom porni cu înființarea lor. La început în mic și solid. Când voi veni la Timișoara voi trebui să aranjăm situația studențimii noastre, cel puțin acele care cercetează școlile din Timișoara. Sper că ne vei da ajutorul posibil și vei influența ca și ceilalți factori să ne fie într-ajutor. Acum ai ocaziunea ca și cu fapte să întărești convingerea Ta cu privire la minorități, iar mai vârtos cele românești de peste hotare.

Să nu gândești că am de gând să exploatezi situația și bunătatea Ta, ci sunt mulțămît dacă capitala Banatului va îmbrățișa cauza noastră după cât îi permit mijloacele, ținând cont de timpurile critice în care ne găsim cu toți. Tot așa sunt convins ca în calitatea Ta de bun și prețuit primar, vei putea grupa în jurul Teu pe toți acei cari vor să fie prietenii noștri și alinații ai năcazurilor noastre. Dealtcum,

dacă Te va interesa ceva, îți va putea povesti cu gura părintele capelan Traian Petrică până la sosirea mea. Până la revedere Te rog să primești încredințarea stimei și simpatiei mele.

Altcum devotat
dr. A.Butoarcă

Deoarece Părintele Tr. Petrica n-a putut pleca din cauza că Protopopul Oprea și-a luat drumul Timișorii las să te servesc când voi veni personal cu toate cele de interes obșteșc.

Al teu Sașa
Sărbători fericite și An nou cu bine îți urez!

D.J.C.S.A.N. inv. nr. 380

¹ Alexandru Gurănescu, ambasador la Viena în 1936.

² „Steaua”, institut de credit și economii în Petrovosello, fondat în 1897.

5

Vârșeț 6 ianuarie 1932

Dragă și stimată Grofule,

În fine am ajuns să-ți satisfac cererea ce de mult trebuia s-o fac dacă n-ași fi copleșit de atâta lucru și asaltat de așa multă lume. Am fost mult absent și treburile cari sunt rezolvate pentru mine n-a putut fi aranjate de altul.

Cauza Ta personală cu certificatul acela va fi rezolvată în scurt timp. Am predat-o personal lui Șocardă care stă în Uzdin ca personal s-o facă. Imediat ce voi primi certificatul îți va fi trimis.

Cu privire la buletinul pe care vrei să-l trimiți învățătorilor și preoților și celorlalți intelectuali, am găsit că ar fi mai bine că acela să fie trimis bibliotecilor noastre și băncilor căci la noi abia este câte unul care (să) merite să-l primească, înțeleg care te va înțelege și la rândul lui va și trimite câte ceva despre noi și problemele noastre. Așa cel puțin în bibliotecă va rămâne urma acestui buletin, va fi citit de mai mulți și nu va forma proprietatea celor puțini intelectuali cari ar fi urmat să le primească. Te rog să mă avizezi dacă accepți această propunere a mea, însă eu îți voi trimite și lista cărțurilor noastre de la sate, preoți și învățători, să fie în curent cu lumea de la noi. Eu din parte-mi, ași publica în Nădejdea imediat ce-ai trimite primul exemplar al buletinului Vostru, un aviz ca să știe lumea că la bibliotecile

noastre parohiale se găsește buletinul etc. cu conținutul și voi îndemna lumea noastră să-l citească.

Te rog să mă avizezi pe câți membrii contezi la noi ca să fac combinațiile persoanelor cari să le recomand

Cu privire la reprezentanții românilor de peste hotare, am scris unui prieten al meu, un băiat de mare ispravă, căruia te rog asemenea să-i trimiți buletinul și anume: profesorul Constatin Brânzeiu secretar general al Societății și revistei „Graiul Românesc” din București, unica revistă care se ocupă exclusiv numai cu românii de peste hotare. Adresa dânsului este: C. Br. București, str. Paris, nr. 9 la Societatea „Gr. R”. Dânsul are adrese exacte despre reprezentanții și conducătorii români din Albania, Grecia, Iugoslavia (Macedonia), Bulgaria, Cehoslovacia, Maramureș și eventual Rusia. Iar întrucât nu le-ar avea toate, dânsul îți poate procura. Te rog să te provoci la mine și el are să te servească (cum) nu se poate mai bine. El este și redactorul „Gr. R” așa că poți să-l ai ca membru activ la Institut, Secția minoritară.

Țin să-ți atrag atenția și asupra mai câtorva cari cred că ar fi bine să colaboreze la Institut. Așa, în primul rând, dacă ai putea câștiga colaborarea lui Emanoil Bucuța, dânsul cunoaște problema noastră și a celor din Bulgaria. Este cam îngâmfat puțin, căci acum a ajuns secretar general la Min. Cultelor. Te rog nu uita pe Petre Nemoianu. Și ași vrea să intru în legătură cu un român, al cărui năzuințe sunt cam învăluite și mârșave, și anume dr. Naum Nance avocat în București, directorul și fondatorul revistei „Macedonia”. Adresa sa: dr. N.N. București, str. Pictor Grigorescu, 8. Dânsul are și o societate cu același nume. După cât am putut constata, umblă numai după subvențiuni, fie de la români, bulgari ori italieni; are la dosar și chestiuni mai mârșave și nu să știe ce vrea în fine. Nu reprezintă nici o valoare mai bună, este destul de slab însă pentru că reprezintă un curent politic, îți recomand să ai și cu el un contact. Dacă îi scrii poți să te referi la mine căci eu sunt cu el bine însă din parte-mi am multe rezerve.

Pentru Grecia ași avea doi tineri de treabă cari dealtcum mi-a promis că vor scrie o carte despre Macedo-Români. Aceștia sunt domnii Viorel Sdrulla, profesor la Școala Comercială română din Salonic, Rue Minalis, 36. dânsul este macedo-român de origine, are nește legături și cunoștințe între poporenii de acolo și David Blidariu profesor la Liceul Român din Grebena, Via Salonique. Acesta din urmă este un scriitor tânăr, bănățean din Valea Almăjului care promite mult. Este un băiat talentat. Asta ar fi deocamdată ce am avut să-ți comunic așteptând să-mi spui părerea ta la cele ce te-am întreat și atunci Ți-voi da și rezultatul pentru care te-ai decis la noi. Ca membrii corespondenți, vei putea avea abia pe câțiva, restul și așa n-ar plăti nimic pentru că nu numai că nu scriu dar nici nu fac cel mai mic lucru. Așa că totul ar fi

inutil. Ți-am pregătit o statistică a persoanelor, rămâne să am răspunsul tău. Sper, asemenea, să fie bine servit de Brânzeiu. De aceea am făcut așa căci eu în parte nu găsesc iar în parte nici n-am de la toți cunoscuții între români de peste hotare adresele lor exacte. Am așteptat să fiu chemat la București dar văd că abia după ce vor trece negocierile la Belgrad voi putea pleca la București. Voi sta în contact continuu cu delegații români. Te rog mulțumește-te deocamdată cu atât, restul îți voi trimite imediat după avizul primit. Te îmbrățișez cu mult drag al tău vechi

Sașa

P.S. Mai târziu am să te încunoștiințez și despre negocierile și rezultatele lor.

D.J.C.S.A.N. inv. nr. 380

6

Vârșeț 20 februarie 1932

Iubite și stimată Grofu,

Înainte de tot îți mulțumesc pentru sprijinul eficace de care ne-ai învrednicit personal și astfel și cauza noastră a românilor din Iugoslavia.

Doresc să fiu scurt ca să-ți plac.

Am fost la Caransebeș. Am vorbit cu P.S. Bădescu, ne-a cerut ca să-i dăm în scris un raport despre situația noastră bisericească din Iugoslavia și despre cele a preoților și protopopilor.

Acest lucru îl vom face când vom avea timp dar orișicum înaintea reîntoarcerii noastre. Dacă este nevoie ne vom abate acolo din nou.

Senzațiune!

Cu toate că delegația am primit-o: dl. Meda și eu în gara T(imi)șoara ne-am întâlnit cu marele naționalist după tufă Traian Oprea. Am schimbat două cuvinte. La spusele noastre: la Caransebeș prea Onorate, dânsul a răspuns că da. La Caransebeș noi ne-am coborât, el însă nu. Ne-a tras pe sfoară. În fine, am ajuns la București. L-am căutat la telefon pe Emil și ni s-a comunicat că deja a plecat la Timișoara. Noi suntem în Grand hotel în camera no. 129.

Seara când am (i)eșit, ce să-ți zic, la cafeneaua Capșa îi vedem figura protopopească unde povestea lui dr. Petru Nemoianu. Un bună-seara și nimic alta. Am vorbit cu dl. dr. Nistor. Azi înainte de masă am găsit după două ore căutare cu mașina pe dl. Senator și profesor Țino¹. Cu dânsul, după ce am schimbat câteva

cuvinte și i-am arătat scrisorile, ne-am dus la dl. dr. Tătariu², ministru(ul) Ardealului și Banatului.

Aici, după ce le-am predat scrisorile am discutat mai mult și în fine am stabilit că după dorința d(omnu)lui Ministru Tătar să facem un memoriu documentat despre toate chestiunile noastre, ce ne interesează, ca: biserică, cultură, școală, economie, finanțe, colonizarea etc. și luni în 22 l.c. să ne ducem la dânsul ca așa, împreună, să ne ducem la dl. Iorga prim-ministru. Memoriul nostru va fi supus la ședința consiliului de miniștri și pe baza hotărârii ce vor aduce în consiliu, se vor aranja chestiunile noastre.

Dl. Ministru Tătaru ca să ne ducă și la M.S. Regele Carol căruia asemenea să fie înaintat memoriul nostru (deci trebuie grăbit cum să-l facem: în semn de deplină loialitate și corectitudine) și speră că Regele Carol va îmbrățișa cu siguranță cauza noastră. În urma hotărârii consiliului de miniștri se va face cu autorizația guvernului și rezolvarea ajutorului financiar de la Banca Națională, căci fără această autorizație nu s-ar putea face nimic însemnat.

Noi acum vom face memoriul și ne vom pune în legătură cu șefii partidelor fiindcă dl. ministru Tătaru și-a exprimat această dorință a sa din motive de discreție. Noi ne vom ține deci pasivi ca nu cumva să iese ceva din indiscreția vreunui al prietenilor noștri; ca nu cumva să purtăm vină insuccesului eventual. Vom prelua temeinic memoriul și vom consulta pe dl. deputat Chemare deoarece dl. senator Țino pleacă asemenea la Timișoara; te rog ca să-l pui la curent cu chestiunea noastră și să-l rogi să ne dea tot ajutorul său. La dl. ministru Tătar ne vom duce în lipsa domnului Țino cu dl. Chemare care sperăm nu va refuza invitația noastră. Dl. ministru Tătar a invitat și pe dl Țino să vină cu noi. Luni la ora 10 ne întâlnim la Tătaru și mergem la Iorga³.

Acum este însă altă chestiune.

Nu crezi că, împreună cu dl. Furlugeanu⁴ să mai faceți un apel direct lui Iorga în care să cereți ca dânsul să rezolve favorabil, în fine, chestiunea românilor din Iugoslavia cari așteaptă aceasta deja de lungi ani?

Asemenea Te rog să ne trimiți ceva pentru dl. Pamfil Șeicaru⁵ dacă gândești că este de lipsă aici, căci ne-ai amintit de el și noi ne-am uitat să-ți spunem.

Orișicum noi trebuie să sprijinim ca nimeni să nu știe și să nu se strecoare ceva în presă căci atunci pe lângă cea mai mare bunăvoință nici guvernul nu poate să ne facă nimic. Discreția este principială. Te rog informează pe Țino și pe Oprea.

Mulțămindu-Ți atât ție cât și tot prin tine câștigat pe seama noastră, d(omnu)lui prefect Furlugeanu pentru sprijinul acordat cu suflet nobil și curat, te rog să transmiți d(omnu)lui prefect încredințarea considerațiunii și devotamentului

nostru iar pe tine te rugăm să fi sigur de dragostea și stima ce Ți-o păstrăm pre cea mai mare bucurie și îndeplinirea noastră.

Ai tei devotați
Dr. A. S. Butoarcă
(indescifrabil)

Dacă ai ceva să ne comunică te rog fă aceasta ocazional sau după cum o crezi de consult. Ne pare rău că suntem cam singuri în ceasul acesta de grea încercare, dar vom căuta să ne îndeplinim cu succes datorința noastră.

Sașa

D.J.C.S.A.N., inv. nr. 380

¹ Ovidiu Țino (n. 1881) profesor la Politehnica din Timișoara, senator de Timiș-Torontal (1931).

² Coriolan Tătariu (1889-1957) medic, profesor universitar, directorul Clinicii de Dermatologie din Cluj, membru al Partidului Agrar, subsecretar de stat, în 1939 Rezident Regal al Ținutului Someș.

³ Nicolae Iorga (1871-1940) personalitate proeminentă, istoric de renume mondial, politician, deputat în repetate legislaturi, prim-ministru (1931-1932), autor a numeroase volume de izvoare, documente, monografii, sinteze, asasinat de legionari.

⁴ Octavian Furlugeanu, om politic liberal, născut la Doclin, prefect al județului Timiș-Torontal (1931-1932).

⁵ Pamfil Șeicaru (1894-1980) avocat, ziarist de mare talent, directorul ziarului „Curentul”, deputat independent, cavaler al Ordinului „Mihai Viteazul”. După 1944 a trăit în Spania și Germania.

7

Vârșeț 1 martie 1932

Mult Stimate și Iubite Grofu,

Îmi pare rău că fiind preocupat, n-am putut încă să-mi țin cuvântul și să-ți trimit copiile de la cererile înaintate dar nu voi întârzia mai mult decât încă câteva zile.

Îmi țin de o plăcută datorință a-ți mulțami pentru sprijinul moral și material de care ne-ai învrednicit. Mare va fi bucuria fraților noștri din Vârșeț și jur când prin ajutorul prețuit al Teu au câștigat o casă pe seama bisericii și un locaș permanent pentru instituțiunile noastre culturale.

Părintele Traian îți va putea povesti în câteva cuvinte situația de la noi. Părintele Traian a venit ca să ne aducă donațiunea Ta și cea a d(omnu)lui prefect Furlugeanu pentru că de joi începând vom avea de ea nevoie.

Te rog mult anunță d(omnu)lui prefect Furlugeanu sosirea părintelui Traian și recomandă-l ca să poată isprăvi în ziua de mâine pentru că va trebui să fie necondiționat acas(ă) fiind alegerea de deputat preoțesc pentru sinodul din Caransebeș și voim pe Oprea să-l trântim.

Ți-am trimis pe părintele Ioan Marina de la Sân-Ianăș pentru un ajutor de 10 000 lei pentru renovarea casei culturale din aceeași comună, sperez că nu Te-ai supărat pentru aceasta. Te rog mult ca să-l faci și pe dl. prefect să-i sprijinească cu aceeași sumă. Această comună ne-a fost aproape răpită din vina lui Oprea și mulțumită acestui tânăr și blând preot satul întreg a revenit la matca sa. Elanul de azi ar trebui menținut prin fapte bune și frumoase.

Te rog dacă ai avea ocaziune să-l orientez(i) puțin pe dl. Valer Pop¹ inspectorul Băncii Naționale de la noi despre situația de la noi. Nu cumva dânsul va avea o părere prea bună despre Oprea și aici se va convinge de lucruri foarte urâte.

Am încă o mică cerere. Noi avem un lăutar bun și mare naționalist, este Aron lăutarul de la Seleuș. Acest om are un fiu care cântă în banda tatălui său. Tatăl ar vrea să-l trimită la conservator. Deoarece toți intelectualii satului și frunțașii noștri nu au rugat în repețite rânduri să-i găsec un loc cu vipt și locuință, Te rog să ai bunătate a-l primi în căminul comunal în mod gratuit.

Astfel s-ar replăti ținuta demnă (a) unui țigan care știe iubi și aprecia neamul său contrar voinței domnilor sârbi din sat.

Te rog mult să ai bunătatea a sprijini cu cunoscuta-ți tărie cauza căminului iugoslav din Timișoara. Îmi pare rău că n-am putut să ne vedem la Pallas. Te-am așteptat până la ora 3 când am fost silit a pleca la gară.

Despre chestiunea comitatului Românilor de peste hotare va trebui odată să discutăm mai detaliat.

Deocamdată voi rămâne aici ca să limpezesc situația de la noi și să fac capăt abuzurilor de până aici. Probabil îl voi aștepta pe dl. Valer Pop. Ar fi bine dacă ai putea să vorbești cu dânsul și să-l grăbești cu plecarea sa de la noi.

Mulțămindu-ți încă o dată pentru toate câte le faci pentru noi, te rog să primești asigurarea deosebitei mele stime și considerațiuni

Al Teu devotat
Dr. A.S. Butoarcă

Te rog să dai adresa părintelui capelan Traian la unele instituțiuni de la Timișoara, financiare, comerciale și industriale să mai colectez vreo sumă pe seama bisericii noastre, înțeleg vreun telefon sau vorbă bună, prietenească.

D.J.C.S.A.N. inv. nr. 380

¹ Pop Valeriu (1892-1958) om politic, avocat, membru al Partidului Național Liberal, ministru de stat, deputat, președinte al Comisiei Interministeriale pentru relația cu Ungaria.

8

Vârșeț 4 martie 1932

Stimate și Iubite Grofule

L-am trimis pe părintele Traian ca el să ne aducă cecece ni s-a aprobat și mult ne-am năcăjit când el ne-a sosit fără cele necesare ca să ne facem îndatoririle cu privire la tipografie.

Pe duminica am amânat mutarea tipografiei pentru că ne lipsesc francii ca să plătim pe fostul proprietar. Ne-am încurcat numai de aceea pentru că contam la sprijinul Vostru.

De aceea te rog să ai bunătatea și să dispui că părintele Traian să primească tot ce este ordonanțat și dat din partea Ta și a d(omnu)lui Furlugeanu; el a primit din partea noastră în acest sens și o plenipotență în regulă. Dacă acest lucru nu se face, nu ne-ați făcut altceva decât ne-ți încurcat din nou și atunci eu îmi ridic mâinile și nu voi fi mai mult prost să-mi încarc în cap noi năcazuri.

Îmi pare rău că n-am putut să mă duc la Gurănescu căci n-am putut trece peste Dunăre dar sperez în câteva zile (că) vor merge vapoare și atunci prima datorință a mea este să fac un raport detaliat despre delegația mea ce am primit-o de la dânsul pe lângă cea primită de la ai noștri. Dacă îmi va reuși voi căuta și ție să-ți fac o surpriză plăcută. Cred că pentru aceasta nu te voi supăra. Este firesc că fiecare că se îngrijească de acela pe care îl are mai deaproape. Te rog să vorbești și cu dl. prefect Furlugeanu să predă lui Traian ceea ce ne-a acordat.

Te rog ca în cauza convorbirei cu dl. inspector Valer Pop să ne comunici rezultatul. Ar fi bine să știm pe când ne va zice dânsul. Eu m-am hotărât să stau aici până ce n-am rezolvat problemele noastre. Ași fi bucuros să-l petrec și să-i fiu fidel d(omnu)lui V. Pop în drumul său în satele noastre unde are lucru.

L-am rugat pe dl. prefect Furlugeanu să ne dea un extras despre toate sumele aprobate și ridicate de Oprea Teleguț. Aici intră și sumele date pe seama casei protopresbiteriale de la Vârșeț.

Te rog mult dragă Grofulu ca despre toate aceste să fiu în clar și Traian să mi le aducă. El va primi de la dl. Bocu unele copii de la chitanțele lui Teleguț Oprea.

Cu părintele Traian îți trimit copia memoriului 1 și 2 înaintat d(omnu)lui Iorga și cererea pentru biserica de la Deliblata și adresă către guvernatorul de la Banca Națională. Astfel mi-am ținut cuvântul dat.

O dare de seamă Ți-am dat-o personal. Acum rămâne să fac un raport amanunțit lui Gurănescu.

Te rog ca toate actele ce Ți le-am trimis să le ții la tine acasă în arhiva personală.

Sunt convins că-mi vei satisface dorințele mele căci numai astfel îmi dai mâna de ajutor ce cred că este și intenția ta. Ce privește corectitudinea noastră, cred că ești convins, că se va face prin conducerea mea numai lucruri bune și corecte.

Îți mulțumesc pentru ajutorul acordat țiganului meu și acel ce vei face pentru comuna Sân Ianaș. Mai avem una, două comune cari îți vor solicita sprijinul teu, tot destul de modești și buni.

Mulțămindu-Ți pentru tot ce faci în interesul nostru, Te rog să fii sigur de tot devotamentul și recunoștința mea și poporului nostru.

Al teu devotat anexez plenipotența
Sașa

D.J.C.S.A.N. inv. nr. 380

9

Vârșeț 25 martie 1932

Dragă și stimată D(omnule) Primar,

Din nou venim a-Ți cere prețuitul sprijin în cauza căminurilor pe cari dorim a le înființa în centrele noastre școlare.

Deoarece ne-ai comunicat că nu ne poți acorda nici un sprijin de la primărie, noi ne-am adresat-pentru a pune un început de bază în scopul acesta-D(omnu)lui Prefect Furlugeanu, care dispune încă din 1929 cu suma de 150 mii lei pentru acest scop.

Te rugăm să fi sprijinitorul neîncetat al nostru și să-l miști pe dl. Prefect ca mai bine să primim noi suma aceasta decât să ajungă pe mâna unui alt Obădean, care o va face să dispară nerealizând nimica.

Părintele capelan protopresbiterul Traian Petrică, delegatul nostru îți va prezenta scrisoarea adresată D(omnu)lui Prefect Furlugeanu împreună cu procesul verbal și adeverință despre suma ridicată de mine.

Am fost la dl. ministru Gurănescu i-am făcut raport despre călătoria noastră și situația de aici. A fost foarte mulțumit și s-a exprimat la adresa Ta foarte măgulitor. Dânsul a primit și adresele Tale-una direct trimisă, iar cealaltă prin Ministru de Externe. Eu i-am dus copiile adeverințelor. Peste câteva zile când îl vor duce și pe dl. inspector general Popp la dânsul, am să-i prezint socoțile originale despre întrebuintarea sumei cheltuite până azi. Dealtcum nu peste mult ne va veni în vizită cu ocazia trecerii în drumul său la București cu automobil(ul) când se va convinge personal de ceea ce i-am raportat.

Cu deosebită plăcere Te pot încunoștiți că d(omnu)lui Oprea i-am prezentat abdicarea formulată și prezentată de mine, pe care cum mi-a zis-o, o subscrie cu amândouă mâinile ce și-a făcut-o. Azi numai ai dreptul să zici că sunt o „Daba” ci să recunoști că fac și eu câte vreun lucru bun cu mult tact dar mereu. De multe ori graba strică treaba.

Știind că ești prea ocupat și nu ai dispoziția necesară ca să te lași plictisi(t) de noi cerșitorii naționali, cu toate că am stat încă o zi la Timișoara, nu am voit să te conturb. Cred că îmi vei fi recunoscător pentru aceasta.

Sperez în dreptatea bunului Dumnezeu, ca să nu fiu silit încă pe mult, mult timp a pleca în cauzele noastre în cerșit ca să fiu informat și să-mi cuprindă fața roșeala.

La noi este liniște și ne pregătim pentru înființarea de căminuri. Dl. St. Vulpe¹ ne va fi de ajutor.

Sunt de convingere că noi încă mult timp ne veți înființa Comitetul Românilor de peste hotare și aceasta este un păcat. Un lucru bun va să se facă și tocmai acum când realizarea lui s-ar putea face mai ușor și noi avem cea mare lipsă de ele, acțiunea este adormită.

Acțiunea noastră cu „Nădejdea” este cu cea mai mare însuflețire primită de toată suflarea noastră. Mereu ne sosesc abonamente noi. S-a mișcat și cei mai leneș(i) preoți din somnolența în care am zăcut. Această însuflețire trebuie s-o folosim pentru săvârșirea mai multor lucruri folositoare.

Bravii noștri Vlaicovicieni Ți-am înaintat o cerere pentru un ajutor pe seama cășii lor naționale, dacă îți este posibil, fă-le, Dumnezeu și Neamul îți va răsplăti. Ei s-au gândit că vor putea primi un ajutor mai mare, dar eu am umplut în cererea lor suma, ce ai putea să le dai mai ușor. Mai bine ceva decât nimic.

Mulțămindu-Ți pentru tot sprijinul ce mi l-ai acordat și ce vei face pentru noi, te rugăm să-l rogi pe bunul dl. senator Țino să se mai ducă pe la dl. Prim-ministru Iorga, la dl. ministru Tătar și dl. Secretar general Nae Popescu² în cauzele noastre ce le-am cerut în memoriu 1 și 2.

Mai vârtos pentru „Nădejdea” cele 1 000 kg litere și mașini căci în 2 rate tipărim ziarul deoarece n-avem destule litere și cele ce avem sunt proaste și fără accente românești³.

Primește încredințarea deosebitei mele stime

Al teu

Devotat dr. A.S. Butoarcă

D.J.C.S.A.N., inv. nr. 380

¹ Ștefan Vulpe, inspector al Căminelor de copii.

² Nicolae M. Popescu (1881-1963) preot, istoric, profesor de istoria bisericii române la Facultatea de Teologie din București, subsecretar de stat la Ministerul Cultelor și Artelor (1938-1939) membru al Academiei Române din 1924.

³ În anul 1938, a fost asigurată de guvernul României, suma de 140000 de dinari pentru cumpărarea unui edificiu în Vârșeț cu 9 încăperi, destinată tipografiei „Nădejdea” și bibliotecii parohiale. O altă sumă era destinată construirii bisericii românești din Coștei, preoții români și învățătorii de asemenea primeau salarii din România. Astfel au înțeles autoritățile românești să susțină material unele instituții românești din Banatul iugoslav.

10

Zagreb 10 aprilie 1932

Mult Stimat și Iubite Grofu,

După cum vezi, în fine am ajuns la Zagreb. M-am bucurat mult scrisoarei Tale. N-am dubitat niciodată, că Te vei schimba față de mine, cât timp n-am dat ocaziune la o părere rea, ce s-ar putea atribui mie. Momând un ideal sfânt, conștiu de orice urmare ce ar putea să mă ajungă, neașteptând personal nici un mulțam sau beneficiu, vreau și voi lucra întotdeauna pentru neamul meu. Astfel voi fi apărat de orice neplăcere de ordin personal, ce privește mai vârtos caracterul meu.

Însă, este altceva ce m-a jignit și îți spui tot așa de sincer, cum Ți-am spus și toate cele în legătură cu cauza noastră și despre cari cred că ai și avut ocaziunea să Te convingi sau cel puțin în parte și anume: modul cum ai înțeles puțințel brusc să mă pui în cunoștință, să nu ne mai așteptăm la vreun sprijin material din partea Ta. Despre acest lucru puteam să fiu mai delicat educat. Și așa nu este meseria mea să cer, asta o știu alții mai bine decât mine și pentru asta contrar voinței mele, roșesc

câte ori cer ceva. . . firește nu pentru mine dar totuși. Afară de aceasta, simțul meu mă reține în continuare, ca să Vă plictisesc cu chestiunile noastre.

Când văd, că mă ascultați cu multă răbdare, eu nu mai știu de limitele și astfel poate în loc să vă câștig pentru cauza noastră, ajung contrarial. Însă recunosc, că nu mă pot opri, căci acas(ă) și așa nu prea am să discut cu cineva. De aceea n-am voit să te mai conturb cât am stat la Timișoara. Ași fi avut și alte lucruri importante, decât să te molestez eu. Îți mulțămesc pentru sprijinul ce ni l-ai dat și în cauza căminului. Părintele capelan Traian mi le-a comunicat. Mă mir mult de ce să acață Furl(ugeanu) în toate. Aud cu durere că dr. Jianu este în fiecare zi la dânsul și mă mir mult după ce ne-a arătat dosarul cel arc despre Jianu, că mai stă de vorbă cu el, cu el poate numai rău să pată. Cine nu-l cunoaște, îl plătește scump. Ar fi păcat de Furl(ugeanu), este un om bine, care s-a făcut cunoscut prin fapte bune. Nu vă puteți închipui ce zace în inima domnului Jianu, dar în capul său cuminte!? Societatea lui dl. Jianu poate să-i aducă numai umbre, că fiind el un geșefitor din cei mai murdari, îl poate numai compromite. Eu am vorbit în trecere spre Zagreb cu Gr. chestiunea căminului și și-au lăsat statutele de la „*Schülerheim*”-ul catolicilor germani. Așa și la noi va putea alături de biserica noastră să funcționeze acest cămin.

Eu voi compune statutele amăsurat împrejurărilor noastre și ținând seamă de legea despre învățământul secundar de la noi dl. St. Vulpe mi-a promis ajutorul lui prețios la organizarea căminurilor (și unul de ucenici). În aprilie va trece prin Timișoara domnul nostru în drum spre capitală, nu știu dacă se va opri, orșicum eu voi fi avizat, căci și acum stau în legătură cu dânsul. Am aflat o modalitate bună. Ar fi bine dacă ai vorbi cu dânsul. În fine, voi căuta să aranjez acest lucru. Te rog mult să influențez pe Furlugeanu ca să ne facă pe plac.

Îți mulțumesc mult și Te rog ca să miști chestiunea și la cei competenți ca să ni se satisfacă cererile. Roagă-l și pe dl. Țino să lucreze în interesul nostru. Scuză-mă la dânsul că n-am avut încă ocaziunea să-i mulțumesc pentru binevoitorul sprijin. Cred, că ar fi bine să vorbești și cu Tătariu, care ne este un bun protector. Te rog și la el să mă scuzi, căci eram copleșit cu multe chestiuni și n-am avut nici ocaziunea să-i mulțămesc pentru sprijinul acordat. Dânsul ne-a promis, că va stăruii și în viitor în cauzele noastre. Dealtcum din actele ce Ți le-am trimis și pe baza raportului ce Ți-am făcut ești în cunoștință deplină cauzei și vei ști unde să acționez(i). Cred că ar fi bine și cu dl. Popp de la voi să vorbești, să Te interesez(i) de impresiile dânsului. Cred că se vor afirma prin dânsului tot ce am susținut eu. După cum am promis dânsului, i-am și trimis din Zagreb o ilustrată, ca dovadă că sunt aici. Acum lucrez mult, căci până la finea lunii Mai vreau să termin, căci la sinod trebuie necondiționat să fiu la Caransebeș. Acolo se va da o luptă pentru îmbunătățirea stării noastre bisericești. Cu orice risc, țin să merg la Caransebeș, oricum dacă nu sunt gata cu notificarea, plecând de aici, cu

toate că ar fi pentru mine foarte păgubitor și cu cheltuieli mari. Te vei întâlni cu Nemoianu, lui am rămas asemenea dator de mult cu răspuns. Oricum azi am să-i scriu. Ce va gândi dânsul despre mine. El nu știe ce este pe capul meu și că de fapt pe lângă cea mai bună voință n-am putut să-i scriu.

Cu secția noastră nu prea mă împac, dar în fine oricum să fie, numai să ajungem (la) rezultate bune și să servim cauza de care suntem preocupați. Vei avea un merit deosebit prin înjghebură acestuia, dând rezultate pozitive. Material necesar vei putea primi ceva mai târziu, căci una că sunt absent, alta la reîntoarcere vor fi multe de rezolvat și acționând așa că pe lângă cea mai bună voință, va merge chestiunea mai greu. Am intervenit prin dl. G ca să se urgiteze cauza cu Geneva și să reprimești cele 4000 lei pe cari le-ai acontat generos lui Șocardă. Sperez că le vei porni cât mai îngrabă. Împărtășesc părerea Ta, că noi avem și producem și prin mijloacele noastre modeste acțiuni bune, cu toate că acum este pentru altfel de operațiuni timpul cel mai nepotrivit, dar de fapt aceste ne-ar fi cele mai drage, pentru că ar fi muncă și sudoarea noastră proprie, la care jertfă estă de noi înșine simțită. Dar să nu crezi, că noi prețuim cu ceva mai puțin instituțiunile noastre de fiecă mai puținii dacă le-am câștigat pe mai ușor. Suntem așa de slabi și puținii, încât fără sprijinul altora, am rămânea pe multă vreme lășinați. Mulțămătită tuturor prietenilor noștri între cari și ție în special de fapt, se pot deja astăzi observa conturi unor frumoase așezămînți, ce vor dăinui cu leacul lor tainic și vor întări rândurile noastre rărite.

Mulțumindu-Ți încă odată pentru tot binele ce ne faci și vei face, te rog să transmiți d(omnu)lui Furlugeanu salutările mele respectuoase, iar pe tine te asigur de stimă și dragostea mea nealterată.

Al tău devotat
Sașa

Adresa mea: D.A.S.A.

Zagreb

Mihanoviceana 14 III rt.

Mod Ackermann

D.J.C.S.A.N. inv. nr. 380

11

Vârșeț 30 decembrie 1932

Dragă Grofule

Te rog să nu fi supărat că până azi n-am dat nici o veste de mine și nu Ți-am trimis cele promise. Am fost bolnav mai multe zile cu dureri de măsele. Am

fost în două rânduri la Belgrad și în mai multe sate, unde prezența mea a fost necondiționat necesară.

Am ținut o consfătuire cu câțiva învățători de toată încrederea în cauza școlară.

Aștept ca să fiu chemat peste câteva zile la București, unde am vrut să se țină o consfătuire prealabilă a delegaților, cu noi și cei competenți. Aceasta a cerut-o și Gurănescu.

Sper că cu această cale să lichidează și chestiunile de ordin financiar. Despre toate celelalte chestiuni vom discuta în persoană.

Te rog primește urările mele cele mai sincere cu ocaziunea „Anului nou”. De bunul Dumnezeu să fim cu toții sănătoși și mulțumiți.

Te îmbrățișez cu multă dragoste

al Teu stimător
Sașa

D.J.C.S.A.N. inv. nr. 380

12

București 8 aprilie 1933

Dragă și Stimate Grofule,

Azi am vorbit la telefon cu părintele Traian Petrică și i-am comunicat că îi voi trimite pe adresa ta o scrisoare și nește hârtii de valoare. Cu regret n-am putut azi aranja chestiunea pentru că toate forurile țin neconținut ședințe și comitetele deliberând despre conversiunea. De aceea te rog, când va veni luni, Părintele Traian să-i comunici că eu Luni voi rezolva chestiunea pentru care a venit și o voi trimite tot pe adresa ta prin teologul Silviu Miclea¹ reținându-l până atunci în București. El să aștepte la T(im)ișoara căci pe marți dimineața va fi acolo și după masă va putea și el să meargă mai departe acasă.

Cu el voi trimite și o scrisoare. Oricum dacă pot să-i dau drumul lui Miclea mai înainte îl trimit de-adreptul la tine.

Te rog să nu te superi că nu ți-am trimis ale promise, ceva din material am la mine și când voi veni la T(im)ișoara vom vorbi despre toate.

Eu am să mai rămân câteva zile aici să pun la punct chestiunea pentru semnarea și ratificarea și a convențiunii bisericești care însă a rămas afară, să asigure bugetul întocmit pentru noi și să mai fac ceva pentru „Luceafărul”.

Aud că Grigore Ion îmi face reclamă că eu stau aici și-mi fac bani pentru că să-mi achit datoriile personale.

Dacă este aceasta adevărat, atunci voi trebui să fac și eu ceva prin cei competenți ca să nu fiu de toată lumea bârfit cu toate că eu pentru ai mei, acasă am făcut un aranjament cu toată activitatea mea de aici să fie pe deplin lămurită pentru că știu cu ce oameni am de lucru. Dar să spună cineva care a umblat la același favoruri unde am fost eu și a putut mai auzi ceva. Să spună de mine așa ceva este de necrezut!

În fine, toate se vor lămuri.

Îți mulțumesc pentru concursul ce ni-l dai și te rog să primești multe salutări dela un prieten devotat și năcăjit al teu

Sașa

D.J.C.S.A.N. inv. nr. 380

¹ Silviu Miclea (1909-1985) profesor la Liceul sârbesc, funcționar în serviciul administrativ la Opera de Stat și la Universitatea din Timișoara, animator al vieții culturale artistice bănățene, secretar al „Cercului Studenților Teologi Ortodocși Români din Banatul Iugoslav”.

Ion Caraminu

Timișoara 20 iulie 1943

La adresa Dvs. No.21/din 9 iunie/1943, avem onoarea a vă înainta „*Memoriul*”¹ întocmit de subsemnatul despre realizările făcute în Banat de la 1919 încoace, în materie forestieră, rugându-vă să binevoiți a lua cunoștință și a dispune de urmare.

Șeful Inspectoratului

Ing. Inspect.Gl.S.

I.Caraminu

D.J.C.S.A.N. inv. nr. 380

¹ Memoriul se intitula *Realizări în sectorul forestier*.

Ion Luca Ciomac

Cluj 8 februarie 1949

Prea stimată Doamnă¹,

Cu mare surprindere și durere am luat cunoștință despre sfârșirea din viață a prea stimatului meu prieten, care a fost tovarășul Domniei Voastre de viață. Prin moartea sa Banatul încearcă o mare pierdere pentru că Dr. Cornel Grofșorean nu a fost numai un mare român, un mare om de cultură, dar un bănățean, care altul în prezent nu-l poate înlocui. Cercurile noastre încearcă o pierdere ireparabilă

și va trece încă multă vreme, până când se va putea forma un om de talie, de gândirea și de sufletul său.

Încercând personal, precum zic, o foarte mare durere prin pierderea unui astfel de om, Vă rog să-mi permiteți, prea stimată Doamnă să vă adresez un cuvânt sincer de mângâiere, împreună cu sincerele mele condoleanțe, în credință că Cel de Sus, va așeza sufletul Său bun, printre cei dreți și credincioși².

Cu cele mai alese sentimente,

Dr. Ion Ciomac

D.J.C.S.A.N., inv. 380.

¹ Soția lui Cornel Grofșorean se numea Anuța Klesner, născută Baulescu, cu care se căsătorise în 1942.

² Cornel Grofșorean este înmormântat în cimitirul din Lugoj.

Ștefan Cioroianu

Comloșu-Mare 17 decembrie 1936

Multstimat Domnule Președinte!

La adresa D(omniei) V(oastre) răspund cu toată stima următoarele: Subiectul conferinței ce a-și dori să o țin în cadrul Institutului Social Banat-Crișana este „*Părerile sătenilor bănățeni despre politică, civilizație și religie*”. Un studiu social. Termenul conferinței l-ași cere pentru a 2-partea a lunii ianuarie anul viitor¹.

Cu toată stima

dr. Ștefan Cioroianu²

B.J.T. f. 118

¹ Conferința a fost programată în 31 ianuarie 1937 la ora 18.

² Ștefan Cioroianu (1886-1970) originar din Comloșul Mare, protopop al tractului Banat-Comloș, consilier cultural pe lângă Episcopia Timișoarei, autor a numeroase lucrări cu caracter bisericesc.

Aurel Ciupe, Dionisie Lințea

Timișoara 11 octombrie 1943

Declarație

Subsemnații Aurel Ciupe directorul Muzeului Banatului și Dionisie Lințea¹ directorul Secției ornitologice ne obligăm să prezentăm o lucrare sau studiu despre

realizările Muzeului Regional al Banatului din era românească (1919-1943). Vom invita să colaboreze la această lucrare și pe Dl. Marius Moga² preparator pe lângă universitatea din Sibiu de îndată ce va fi angajat cu organizarea secției istorice a muzeului nostru.

Timișoara la 11 X 1943

Aurel Ciupe
prof. Dionisie Lințea

D.J.C.S.A.N., inv. nr. 380

¹ Dionisie Lințea (1880-1952) ornitolog, director al Muzeului Banatului, președinte al Asociației pentru protecția naturii în Banat. În 1944 a publicat primul catalog sistematic al păsărilor din România.

² A acceptat invitația, redactând împreună cu cei doi un studiu privind *Muzeul Banatului cu cele trei secții principale*.

Atanasie Cojocaru

1

Pojejena de Jos 24 martie 1939

Stimate Domnule Doctor,

Ne-a bucurat foarte mult faptul că nu ați uitat Pojejena și continuați să vă interesați de nevoile ei.

Vă rugăm să primești pentru aceasta mulțumirile noastre și în același timp vă rugăm să primiți sincere felicitări pentru postul ce-l ocupați pe bună dreptate, în cadrele Serviciului Social.

M-a bucurat foarte mult faptul că munca Dvoastră și a Institutului Social B(anat) C(rișana) a fost apreciată de oficialitate.

Evenimentele din urmă m-au împiedecat să vii la Timișoara, așa cum doream pentru a sta de vorbă cu Dvoastră, așa că vă voi răspunde pe această cale la cele ce m-ați întrebat.

În ceea ce privește împrumutarea locuitorilor așa cum studiile DVoastră indicau că e necesar, nu s-a făcut nimic, așa că nici la Cartea Funduară nu a avut ce se trece. Nimeni nu a venit să mă întrebe de această chestiune.

Au fost amendați și pe mai departe pentru acele ocupațiuni. Fie prin diferite reduceri, fie prin zile de închisoare, amenzile au cam fost achitate, rămânând însă mult de achitat pentru despăgubirile impuse pentru valoarea materialului. Oficialitatea nu va face nimic decât dacă ar studia lucrurile la fața locului așa cum a făcut echipa de sub conducerea Dvoastră.

Căminul Cultural funcționează. Din punct de vedere național vă comunic și un fapt îmbucurător și anume că au trecut înapoi la naționalitatea română câteva familii din Pojejena sârbă, care fuseseră deznaționalizate, ba unii urmează și la biserica noastră. Urmează acum ca cei mari să-i facă să simtă că au făcut bine ceea ce au făcut, pentru că sârbii cu care trăiesc la un loc îi privesc acum cu dușmănie.

Românii mutați de la noi în Pojejena de Sus și care ocupă aproape în majoritate toate casele și locurile de casă până la colț în jos, își manifestă dorința să fie alipiți la comuna noastră și urmează să-și înainteze cererea pe cale oficială. Răspunsul ce-l vor primi vi-l voi comunica, pentru ca la nevoie să interveniți dacă se oprește undeva chestiunea aceasta.

Ne-au bucurat mult cuvintele Domnului Rezident Regal rostite la instalare, unde spunea că se va interesa în special de Clisură.

La rândul nostru, noi avem multă speranță în DVoastră că veți fi și pe mai departe apărătorul comunei noastre și veți atrage atențiunea (ca unul ce ne cunoașteți) celor de sus ca orice măsură buna s-ar lua pentru Clisura, să nu fie uitată Pojejena, a cărei însemnătate națională ași constata-o.

Din punct de vedere edilitar, datorită faptului că avem primar energic s-au făcut f(oarte) multe realizări.

Rugămintea mea ar fi ca sa fie la Rusale când avem ruga, fie altă dată să binevoiiți a ne face o vizită de 2-3 zile pentru a vedea cele ce s-au făcut și nu s-au făcut de la plecarea echipei.

Credem că și dl. Rezident Regal va face vreo vizită oficială în Clisură și ne-ar părea bine dacă l-ați însoți și Dumneavoastră și l-ați conduce și în Pojejena pentru ca și Excelența Sa să vadă nevoile noastre la fața locului.

Rugându-vă să mă scuzați că v-am înșirat prea multe primiți din partea mea, a familiei și a tuturor celo din sat, asigurarea celei mai deosebite stime și considerațiuni.

Atanasie Cojocaru¹

B.J.T., vol. 1, f. 308.

¹ Învățător în satul Pojejena de Jos.

2

Tg. Jiu 20 august 1941

Stimate Domnule Doctor,

Fiind concentrat vă rog f(oarte) mult pe această cale, să întocmiți câte o adeverință pentru mine și soție separat, în care să arătați că am dat concurs Institutului Soc(ial) pe timpul cât a activat la noi, precum și după aceea, arătând și constatările făcute de Dvoastră în sat, relativ la activitatea noastră în sat, precum și prestigiul ce ați constatat că avem în sat. Acestea ne sunt necesare la începutul lunii sept(embrie) a.c. pentru înaintare la gr. I. Adeverințele rog să dispuneți ca să fie înaintate la Pojejena, pentru ca soția să mi le poată înainta la On. Minister.

Primiți vă rog Domnule Doctor, mulțumirile mele,
Cu toată stima,

înv(ățător) At. Cojocaru,
Pojejena, Caraș

B.J.T. f. 55

3

Pojejena de Jos 31 decembrie 1941

Stimate Domnule Doctor,

În primul rând vă rog primiți din partea noastră sincere urări de bine cu ocazia noului an.

Nu demult m-am înapoiat și eu de la unitate și mi-am reluat activitatea de aici. Am găsit adeverințele ce ați binevoit a ne da și vă f(oarte) mulțumim.

Vă trimit aici alăturat cererea de înscrierea mea ca membru activ al Institutului ce Dvoastră conduceți. Voi încerca să mă achit cât mai echitabil de obligațiunile ce am în această calitate. În curând voi trimite și cotizația și sper că și noutăți de pe aici.

Noi suntem bine. Căminul funcționează acum sub egida „Astreii”.

În luna următoare sper să deschid o școală cu sătenii de aici.

Întrucât mai aveți posibilitatea, vă rugăm să ajutați căminul nostru cu cărți, tablouri, reviste.

Mulțumindu-vă încă o dată pentru toată bunăvoința ce aveți față de noi vă rugăm să primiți asigurarea deosebitei noastre stime.

A.Cojocaru
înv(ățător)

B.J.T. f. 23

Augustin Coman

Timișoara 21 decembrie 1936

Domnule Președinte,

La adresa dvs. nr. 287/1936, am onoare a Vă face cunoscut că iau parte la sărbătorirea domnului prof. Dimitrie Gusti, ce va avea loc la 10 ianuarie 1937 la Fundațiunea Universitară Carol I, București

Primarul municipiului Timișoara
Augustin Coman¹

¹ Pe aceeași adresă se află și o mențiune manuscrisă a lui C. Grofșorean adresată președintelui C.C. Teodorescu, pe care o redăm în continuare:

Mult stimat domnule Președinte!

Având în vedere că dl. Primar va lua parte la serbarea din 10/I la fel și dl. Revizor- se impune și prezența D-Voastră la București. Măcar așa cred eu. Cu distinsă stimă C. Grofșorean.

Petru Comarnescu

1

(București), 12 mai, 1941

Mult stimat Domnule Grofșorean

D-l Ministru General Rosetti¹ a dat dispoziții ca să se facă decretul de numire al dvs. Ca director al Teatrului Național din Timișoara. Decretul va fi apoi prezentat spre aprobare și semnare D-lui General Ion Antonescu care de obicei ține mult decretele, dat spre semnare, între timp probabil informându-se asupra celor propuși. Cred, prin urmare, că aveți toate șansele să fiți numit acolo unde meritați și unde este nevoie de un om ca Dvs. Am primit azi scrisoarea și memoriile pentru d. Caracostea² și d. Rebreanu³. D-lui Rebreanu i l-am înmănat. Cu cele mai bune urări și cu tot respectul și prețuirea.

P.Comarnescu⁴

A.M.B.M. MD 34/9734

¹ Radu R. Rosetti (1877-1949) general, istoric român, în perioada 1941-1943, ministru al Educației Naționale Cultelor și Artelor.

² Dumitru Caracostea (1879-1964) critic și istoric literar, profesor la Universitatea din București, membru al Academiei Române din 1938.

³ Liviu Rebreanu (1885-1944) prozator și dramaturg, director general al teatrelor, membru al Academiei Române din 1939.

⁴ Petru Comarnescu (1905-1970) scriitor, critic de artă, licențiat în filozofie și drept, dr. în filozofie, inspector al teatrelor în Ministerul Culturii și Artelor.

2

București 22 aprilie 1942

Mult stimate Domnule Grofșorean,

Am primit manuscrisul pentru Revista Fundațiilor Regale. Pentru a nu risca să fie cenzurat după culegere, l-am trimis, ca și pe precedentul, Serviciului Cenzurii, spre a ni se comunica dacă poate fi dat la tipar. Suntem în așteptarea răspunsului pentru ambele. Dumneavoastră colaborați la marea lucrare pe care istoricii noștri o pregătesc ca o replică științifică la tezele maghiare? Dacă nu, pot vorbi cu dl. Prof. C.C.Giurescu¹, președintele comitetului, căci lucrările Dvs. răspund temeinic afirmațiilor lui Caldi și alții.

Cererea pentru Ministerul Propagandei nu am dat-o, dl. Al. Marcu fiind plecat în Italia. Voi avea grijă să-i fie înmănată.

Cu cele mai sincere sentimente de prețuire

P. Comarnescu

D.J.C.S.A.N. nr. 380

¹ Constantin C. Giurăscu (1901-1977) reputat istoric, ministru în timpul domniei regelui Carol al II-lea, profesor la Universitatea din București.

Iancu Conciatu

Timișoara 19 ianuarie 1937

Domnule Președinte,

Vă rog, ca să mă înscrieți cu o conferință în cadrele ciclului de conferințe din iarna aceasta.

Subiectul conferinței Spre corporatism. Vă rog, ca să mă anunțați din vreme despre ziua pe care ați binevoit, ca să o fixați pentru conferința mea¹.

Primiți, asigurarea distinsei mele stime

(I. Conciatu)²

B.J.T. f. 87

¹ Conferința s-a ținut în 14 februarie 1937 la orele 18.

² Iancu Conciatu (n. 1889) originar din Bozovici, a condus „Nădejdea” în 1925, deputat, proprietar și director al cotidianului „Curierul Banatului”.

Simeon Cornea

Bătănia 8 noiembrie 1930

Preastimate Domnule Avocat!

Cu plăcere am luat la cunoștință că cineva de dincolo să interesează de soarta noastră-a românilor rămași în Ungaria. De 10 ani stăm-recte am pornit pe lunecușul drum al prăpădeniei-biserica și școala ne este neorganizată-fără cap, nimeni nu se interesează de noi. Dacă cutezăm să cerem sfatul unor esperți de dincolo, ne demite cu stereotipica zicere: faceți cum v-o ajuta Dumnezeu! Fără să ne deie ajutor moral, ba ne deneagă orice contact sub pretextul pomenii: „*Non interveniendi*”! Nu mă vaiet, nu mă plâng, numai cătră tine, cred că m-ar ajuta.

Am devenit pesimist! Nici din interesarea aceasta nu văd ceva pentru organizarea bisericei și școalei noastre, numai niște date pentru istorie: *ad calendas praeas!*

Altcum cu cea mai mare plăcere vă stau la dispoziție la orice interese;

Simeon Cornea paroh ort(odox) român

D.J.C.S.A.N. inv. nr. 380

Cornel Corneanu

1

Caransebeș 21 februarie 1938

Prețuite Domnule Avocat,

„Astra”, despărțământul Caransebeș, își ține de plăcuta datorință să Vă exprime alesele sale mulțumiri pentru interesanta și instructiva conferință: Monografia satului, pe care ați ținut-o Duminecă în 20 cor(ent) în orașul nostru.

Vom îmbrățișa cu căldură năzuințele Dv. și ale Institutului social Banat-Crișana și vă făgăduim întregul nostru concurs.

Dumnezeu să vă răsplătească truda.

Cu deosebită stimă

Președinte
D. Cornel Corneanu

B.J.T. f.129

Caransebeș 9 mai 1938

Mult Stimat Domnule Avocat,

Am primit prețuitele șire de la 7 cor(ent) și mă grăbesc a vă scrie urmând să ples pentru tratament medical, la București.

Sunt de părerea să vă deplasați în frunțașă comună Glimboca de pe Valea Bistrei cu peste 2200 locuitori, esclusivi români. E și legătură bună cu trenul și și condițiunile de plasare și de activare mai avantajoase. Are o școală încăpătoare cu etaj, în care s-ar putea adăposti ambulanțele medicale, biroul și eventual și popota. Are casă națională și comercianți cu prăvălii suficient asortate. Aici a activat două decenii răposatul preot Gheorghe Frățilă, fost deputat și are în prezent 4 învățători. Oamenii sunt primitivi și accesibili apostolatului, pe care îl urmați cu atâta însuflețire și dezinteres. În apropiere nemijlocită se găsește Ferdinandul¹, care poate da locuințe mai confortabile decât cele țărănești din Glimboca. În Ferdinand sunt 2 medici dr. Caliani și dr. Andreescu, un medic veterinar etc.

Aici au activat și echipierii Fundației, însă fără rezultat din motivul, ce vi l-am comunicat când ați fost aici.

Dintre medicii români din Caransebeș/dr. Budințian, dr. Jurca, dr. Petri, dr. Bora/nici unul nu se poate deplasa, fiind toți reținuți oficial.

Voi vorbi cu dl. director Matei Armaș să i-a contact cu profesorii școalelor și voi chema aici pe dl. Matei Pantelie directorul școlii din Glimboca, spre a-l ruga să ieie învățătorii de acolo în mână pregătirea deplasării Dv.

Asigurându-vă de întregul meu devotament și mulțumindu-vă pentru Monografia de la Belinț, pe care am înmanuat-o oamenilor de bine de aici, vă rog primiți espresia alesului meu atașament.

C. Corneanu

 B.J.T. vol. 1, f. 63.

¹ Astăzi localitatea Ohaba-Bistra.

Caransebeș, 3 iunie 1938

Domnule Președinte,

Vă exprimăm adânc simțitele noastre mulțumiri pentru hotărârea ce ați luat de a descinde anul acesta la 15 august 1938 cu o echipă monografică în comuna Glimboca. Luând imediat înțelegere cu fruntașii acestei comune, ei s-au constituit într-un comitet de lucrare, în frunte cu directorul școlar Matei Pantelie, care va face toate pregătirile în vederea deplasării echipei. Binevoii deci a lua contact cu dânsul, încât privește partea tehnică, comunicându-i din vreme de ce are nevoie echipa în lucrările ei.

Vă rugăm să binevoii a trimite încă 2-3 exemplare din biografia comunei Belinț, la Glimboca pe adresa numitului director școlar.

Pentru orientare vă informăm că vă vor sta la dispoziție săli pentru birouri, pentru cercetări și ambulatoriu, pentru popotă. Apoi bucătărie cu mașină de gătit și locuințe suficiente, fie în case particulare țărănești, fie în comun în sălile școlii primare. Ar fi bine dacă ați binevoi a trimite din vreme un esmis al dumneavoastră pentru a lua înțelegere în toate chestiunile cu comitetul pregător și spre a fixa programul de muncă.

Cu aleasă stimă

Președinte
Dr. Corneanu

Secretar
(V.Nedelea)

B.J.T. f. 11

Aurel Cosma jr.

Timișoara 22 mai 1942

Mult Stimate Domnule Coleg,

Ca urmare la scrisoarea mea din 20 Maiu 1942, am plăcerea de a Vă aduce la cunoștință că prietenul meu Ilie Marcu ar fi gata să subvenționeze cheltuielile unei echipe monografice a Institutului Social care să lucreze vara aceasta în satul său de origine, în comuna Naidăș din Caraș. Spre acest scop ar dori să aibă o conversație cu D-voastră și deci Vă rog să-mi comunicați când ați putea discuta modalitățile și amănuntele acestei chestiuni.

Comuna Naidăș, situată pe valea Nerei la marginea de vest a munților cărășeni, între Biserica Albă și Sasca Montană, aproape de frontiera fostului Regat Jugoslav, cu o populație de vreo 3 000 de locuitori și cu două parohii gr(eco)-ort(odoxe) române în frunte cu doi preoți tineri și foarte activi cari ar putea completa în mod util cadrele echipei, această comună cu suficiente posibilități de adăpostire

și de întreținere ar oferi în același timp monografiștilor selecționați de D-Voastră o plăcută vacanță căci, pe lângă lucrările stabilite de programul pe care l-ați întocmi de acord cu D-l Ilie Marcu, ei ar duce o vieață de liniște și de odihnă în cadrul unei naturi atât de pitorești profitând de clima pură și de plaja râului Nera. D-l Ilie Marcu mi-a spus că ar fi dispus să suporte cheltuielile de transport și de întreținere a echipei compuse din vreo 12 monografiști și pe durata unei luni, putând găsi în comuna Naidăș destule locuințe pentru plasarea lor în casele țăranilor fruntași. Din punct de vedere al preocupărilor și cercetărilor întreprinse de Institut, Naidășul prezintă un interes deosebit fiindcă în acest sat sunt ascunse străvechi tradiții românești și un folklor de o valoare incomparabilă. Din gura bătrânilor din Naidăș și azi se mai aud minunate legende și balade, cântece și muzică străbună dar îndeosebi datinele și superstițiile populare și-au format aici un leagăn secular. Ar fi într-adevăr păcat ca toate acestea să dispară. În Naidăș, de exemplu, s-a înghebat cea dintâi orchestră țărănească de instrumente cu arcuri care mai există și astăzi. Apoi problema depopulării este aici foarte acută fiindcă din aproape 4 000 de Români câți avea comuna în trecut abia au mai rămas vreo 3 000 locuitori. Deci satul D-lui Ilie Marcu este tipic interesat pentru anchetele și studiile Institutului Social.

Concomitent cu Naidășul s-ar putea cerceta și comuna Lescovița care se află tot pe Valea Nerei, la o distanță de vreo 3 km, aceasta prezentând interes prin faptul că populația românească de aici a fost sârbizată iar astăzi preotul nostru a început o intensă acțiune de a readuce românilor sentimentul și credința străbună mai ales că toți vorbesc în limba lor părintească.

Dacă Institutul nostru ar putea alcătui două echipe, probabil se vor oferi posibilități de activare în două comune. Dacă nu, atunci aceeași echipă ar putea să mai facă o lună cercetări și în alt sat din Caraș fiindcă particularitățile etnice românești ale acestei regiuni oferă o deosebită atracție pentru studii monografice și mai ales deoarece se mai află și alți intelectuali cărășeni cu bunăstare materială cari se vor grăbi să pună la dispoziția Institutului fondurile necesare pentru astfel de lucrări. În nădejdea că dorința prietenului meu Ilie Marcu va găsi aceeași însuflețită primire în sufletul D-Voastră, cu care am întâmpinat-o și eu, Vă rog să mă credeți, D-le Dr. Grofșorean, în sentimentele mele de profundă apreciere ce le port față de opera D-Voastră socială.

Cu toată amicitia al D-Voastră
dr. Aurel Cosma jr.

A.M.B.M. MD34/9745

Aron Cotruș

1

Milano 8 mai 1929

Mult Stimat Domnule Doctor,

Zilele trecute, între două drumuri, am vorbit cu d.inginer Șt.Ardeleanu și l-am rugat să vorbească, în numele meu, cu D-ta, ca amândoi factori de muncă ai A.Cult. din Banat, să faceți tot posibilul ca să intru, cât mai curând posibil, în posesia sumei de 90000 ce are să-mi plătească încă A.C.B. (Asociația Culturală din Banat-n.n.) am presantă, arhipresantă nevo(i)e de această sumă. Creditori feroci mă încolțesc și din leafa ce-o primesc abia pot trăi.

Ca om energetic ce te știu, sper că vei face imposibilul punând A.C.B. în situația de ași putea respecta angajamentele.

Dacă situația materială mi-ar îngădui, aș fi cel mai mulțumit să dau păsuiri Asociației.

Ai uitat să dai lui Grigore Ion cele două cărți de Ștefan George¹ pe care l-am lăsat Dtale, cu rugăminta de a i le preda. Te rog dă i le îndată ce se întoarce de la Belgrad. Altcum crede că-i fac (indes).

„Banatul” ce mai face?! Văd că nu prea apare regulat. Vedeți, puneți-l pe temelii bine. Eu i-am trimis lui Miloia o poezie pentru numărul închinat unirii pe care, sper că îl mai face.

În așteptarea unui răspuns urgent, te salută,

cu toată stima
A.Cotruș
atașat de presă

D.J.C.S.A.N. nr. inv. 380, dosar 20

¹ Ștefan George (1868-1933) poet, critic literar, a publicat volumul de versuri *Cartea grădinii suspendate* (1908) și *Însemnări filosofice și literare* (1926).

2

Milano 21 mai 1929

Stimate Domnule Doctor,

Cu durere am luat la cunoștință informațiile despre situația dela „A.C.B.” Credeam că mănunchiul de oameni instalați la conducerea „Asociației” s’ar putea activa, ajutați de bunăvoința unanimă a Banatului. Se vede că m’am înșelat.

Programul de activitate ideat de Dv. era susceptibil de a închea un puternic focar de propagandă culturală în acea admirabilă provincie care, prin bogățiile

316

culturale și spirituale, ar trebui să fie aieva în „*fruntea*” celorlalte provincii românești.

Ba ce e mai mult: Banatul românesc trebui să facă o muncă mult mai mare: el e ca plămânul rămas singur, care trebuie să lucreze și pentru cel înlăturat sau izolat.

Ce încredere și nădejde poate să inspire Banatul de azi, Românilor din Jugoslavia?!

Am îngropat în Banat atâta entuziasm și atâtea osteneți! Și îmi pare rău văzând cum cresc acolo buruienile cele ucigașe ale nepăsării...

Mă întreb: nu se găsește încă o mână de oameni care să dea altă față Banatului?!... Acolo unde a trăit un om de energie biblică a lui Eftimie Murgu, nu se află încă niciun om care să târască spre faptă pe cei nepăsători?!...

Eu, care nu mă pot lăuda cu un dram de spirit practic, am târât totuși revista „Banatul” până în al patrulea an de existență. Banatul întreg n-o poate duce mai departe? E o rușine!

Ași fi dorit să ne întreținem despre lucruri mai plăcute, despre izbânzi culturale.

E și mai dureros să afli, aici, în țara asta unde să lucrează ca niciunde, de leneviri românești și de stări pe loc, acolo unde munca și isprava ar trebui să-și cânte, zilnic biruințele.

Dar să nu ne pierdem nădejdea! Nepăsarea actuală nu va putea dura mult.

Și acum să trecem la altceva: Mă angajez cu plăcere, să Vă țin în curent cu lucrurile privitoare la Jugoslavia. Banatul înstrăinat.

Cărțile destinate lui Grigore Ion se numesc: *Zeitgenossiche Dichter von Ștefan George* (două volume). D. Keppich dela Librăria Löbl știe editura în care au apărut.

Până la revedere, Vă rog, să primiți, Domnule Doctor, asigurarea deosebitei mele stime.

A.Cotruș

D.J.C.S.A.N. nr. inv. 380, dosar 20

3

Milano 26 iulie 1929

Mult stimat Domnule Doctor

Te rog să primești mulțumirile mele pentru informațiile date. Dacă d(omnul) ministru Bocu trece curând pe la Timișoara, te rog, fii așa de bun și amintește-te-i de această chestiune pe care a dori-o lichidată definitiv. Ieri am primit o scrisoare

de la Grigore Ion. El încă votează legi pe căldurile astea tropicale. „Banatul” nu mai apare?!...

Încă o dată: mulțumirile mele și respectuoasele mele salutări

A.Cotruș

D.J.C.S.A.N. nr. inv. 380, dosar 20

4

Milano 8 august 1930

Mult stimat Domnule Doctor

Îți scriu iar. Te deranjez din nou. O fac știind că nu mi-o iai în nume rău și știind că ești practic în a descurca lucrurile încurcate de alții. Cred că „A.C.B.” poate acum să-mi achite cele 90 000 lei ce-mi datorează. Zilele trecute am scris în această chestiune d-lui Sever Bocu. Te rog și pe D-ta să te interesezi de această chestiune și să faci tot posibilul să mi se trimită cât mai curând suma de mai sus. Te rog să mă scuzi pentru deranjul ce-ți fac. Cu cele mai calde mulțumiri și urări de bine¹.

A.Cotruș

D.J.C.S.A.N. nr. inv. 380, dosar 20

¹ Nu peste mult timp Aron Cotruș revine cu aceeași chestiune:

Milano 4 Nov (1)930. Mult Stimat Domnule Doctor Te deranjez iar rugându-te să binevoiești a vorbi cu d. Sever Bocu în chestia sumei de 90000 lei ce-mi datorează „Asociația cult. din Banat”. Am nevoie urgentă de acești bani. Eu i-am scris d-lui Bocu dar n-am primit nici un răspuns. Am nădejde că marea D-tale bunăvoință va depăși cât mai curând această chestiune. Cu cele mai calde mulțumiri și salutări (A.Cotruș)

5

Sovata Băi (nedatat)

Stimate domnule doctor

Vă trimit acest material pentru numărul pe August la „Banatul”. Zilele apropiate voi trimite și ceva lucruri pentru însemnări. Azi voi scrie la Craiova să trimită clișeele și tot ce mai avem acolo.

Cu toată stima

A.Cotruș

D.J.C.S.A.N. nr. inv. 380, dosar 20

Tiberiu Cristea

Timișoara 6 septembrie 1943

Mult stimată Doamnă Președinte

Referindu-mă la scrisoarea Dvs. cu Nr. 235 din 23 August a.c., am onoarea a vă trimite aici alăturat, lucrarea subsemnatului: „*Creșterea animalelor în Banat*” scrisă în trei exemplare, așa cum ați cerut Dvs.

În această lucrare am folosit toate datele statistice pe cari am putut să le obțin și sper să fi reușit să documentez superioritatea noastră față de stările existente în Banat sub fostul regim Austro-Ungar, în ce privește creșterea și valorificarea animalelor domestice.

Rugându-vă să utilizați această lucrare, după cum veți găsi mai util în interesul Neamului nostru,
Cu stimă

Medic veterinar Consilier
T.Cristea

D.J.C.S.A.N., nr. 380

Constantin Daicovici

1

Cluj 16 iulie 1937

Mult Stimată Doamnă Director,

Vă mulțumesc foarte mult pentru informațiile date și pentru invitație. Din păcate, planul nostru a fost radical răsturnat prin ordinul de concentrare pe care mi-l aduse agentul. Așa că mă văd silit să amân vizita în Banat până mai târziu. *Primul militare, deinde philosophare.*

Vă doresc mult succes. De informațiile date voi ține seamă când voi descinde pe la Bozovici. Cu cele mai alese salutări, al Dv.

C. Daicovici¹

B.J.T. f.100

¹ Constantin Daicovici (1898-1973) reputat istoric și arheolog, născut la Căvărân (jud. Caraș-Severin), profesor la Universitatea din Cluj.

Cluj 28 aprilie 1943

M(ult) St(imate) Domnule Grofșorean,

Vă mulțumesc pentru cartea ce mi-ați trimis. În curând sper să vă pot trimite a mea „*Siebenburgen in Alten...*”¹, 245 pag., iun(ie) 1943. În ce privește lucrarea despre Banat, voi vorbi cu d(omnul) Dragomir și ne vom înțelege². Ce mai faceți? La vară aș dori să trec prin mai multe puncte din Banat.

Cu cele mai bune salutări

Al Dv.C.Daicovici

B.J.T. f. 164

¹ C. Grofșorean a recenzat favorabil studiul primit de la C. Daicoviciu, *Siebenbürgen im Altertum*, București, 1943, în „Revista Institutului Social Banat-Crișana”, XII(1943), nov-dec, p. 393-399.

² Constantin Daicovici se referă la cooptarea sa în echipa care trebuia să redacteze memoriile pentru Conferința de Pace.

Ion V. Dașchievici

1

Buziaș 5 noiembrie 1944

Stimate și iubite Domnule Președinte,

Cu mare bucurie am primit ultima revistă și vol. I istorie ce ați binevoit a dispune a dispune să mi se trimită.

Se studiez cu asiduitate, căci chestiunile Banatului mă interesează, iar în Bucovina noastră n-am avut de unde să le cunosc.

Vă rog să primiți toată admirația mea pentru uriașa operă ce ați întreprins și munca fără preget ce o depuneți, urându-vă din suflet multă sănătate, spor și putere deplină, ca împreună cu Onor. Comitet și prețioșii Dv colaboratori să puteți duce la bun sfârșit această strădanie, cu un material atât de documentat și folositor afirmării Neamului nostru la acest hotar de țară.

Fratele meu, Vasile Dașchievici, chestor de poliție î.r. domiciliat în București VI Prelungirea 13 Septembrie, nr. 7 a fost de aproape 20 de ani, director al revistei „*Paza*”, polițienească, administrativă și socială, îmi comunică că și el dorește să studieze diferite aspecte ale Banatului vechi.

De aceea, vă rog să binevoiți a dispune să i se trimită ultimul nr. Apărut din revistă și vol. istoric. Trimit administrațiunei Dv. 150 lei pentru revistă, urmând să mi se comunice ce sumă trebuie să mai răspund pentru vol.I istoric.

Totodată vă mai rog să binevoiți a dispune să se facă în ultimul meu articol modificările arătate prin alăturata însămănare.

În prezent lucrez la „*Glosar-ul*” celor 570 doc, ale Mitropoliei Bucovinei, care va conține cuvinte ce nu se găsesc nici în dicționarul român-român, nici în dicționarul cuvintelor arhaice.

Tot acuma, mă ocup cu identificarea câtor-va din doc. Aflătoare în colecția mea și cari văd că au legătură cu Banatul.

Vă mulțumesc pentru revista primită pe Mai-August și vol. I istoric și rămân al Dv. devotat.

I.V.Dașchievici

D.J.C.S.A.N. nr. 380

2

Buziaș, 20 martie 1945

Stimate Domnule Președinte,

Am onoarea a vă transmite articolul privind localitățile Forotic din Banat și Glogovăț din Crișana. Sunt pe cale să identific și alte documente în legătură strânsă cu Banatul, dar lucrul merge destul de greu, căci nu sunt mulți cari să urmeze părintelui Andrei Chirilă, în ceea ce privește sânguința și interesul pentru documentele bănățene.

Am primit răspunsuri de la Sf. Episcopii, de la Comunitatea de Avere din Caransebeș, cari mă uimesc prin dezinteresarea și neștiința, mărturisită în scris, până și în chestiunile cele mai elementare. Iar preoții și primarii, căroră m-am adresat, rămân cu totul nepăsători față de recomandatele mele cu răspuns plătit și nu vor să dea deslușiri nici după 3 luni de așteptare, deși nu le cer dezlegarea vre-unui nod gordian!

Trebuie să vă mărturisesc, Domnule Președinte că lumea de pe la noi este altfel în asemenea cazuri și nu arată nepăsarea pe care o constat la unii din partea locului.

Cum însă pentru aflarea unor date sunt, după cum știți și Dv. multe drumuri de apucat, eu merg înainte la țintă și nu mă descurajează faptul că întâlnesc în

calea mea inconștienți a căror singurul scop în viață este numai sporirea nesățioasă a bunurilor materiale!...

„Nu numai cu pâine se hrănește omul!” ...

Dar câți sunt cei ce vor să înțeleagă acest lucru?...

Cu perfectă stimă rămân al Dv. devotat,

I.V.Dașchievici

P.S. N-am primit Revista pe Septembrie-Decembrie. Rog dispuneți trimiterea.

D.J.C.S.A.N. nr.380

Vasile Deheleanu

Timișoara 20 iulie 1943

Către

Institutul Social Banat-Crișana

Regionala Institutului de Științe Sociale al României

Ref. Monografie. Scrisoarea Dv. Nr. 203 din 6 Aprilie a.c.

Referindu-ne la scrisoarea Dv. susamintită și la corespondența anterioară, avem onoarea a Vă remite aici alăturat în două exemplare monografia privitoare la dezvoltarea întreprinderile noastre, completată cu tablouri conținând date statistice și fotografii¹.

Întreprinderile Electromecanice
Municipale Timișoara R.P.C.

Deheleanu

D.J.C.S.A.N. nr.380

¹ Vasile Deheleanu și Sabin Indrieșiu, *Monografia întreprinderilor electromecanice municipale Timișoara*, Timișoara, 1944, 156 p.

Constantin Deliceanu

Timișoara 11 februarie 1943

Mult Stimat Domnule Grofșorean

Deosebit de sensibil față de atențiunea delicată ce ați avut de a-mi oferi un exemplar din valoroasa Dv. lucrare „*Fără formă și fără formalism*”, vă rog să

primiți mulțumirile mele călduroase, odată cu sincerele și caldele mele felicitări pentru profunzimea și claritatea cu care ați tratat un subiect atât de mult dezbătut și, totuși, atât de fericit reactualizat.

Opera Dv. sintetizează tot ce s-a scris până în prezent în această direcție și vine și cu o nouă și importantă contribuție de netăgăduită importanță în clarificarea și fixarea ideilor.

Vă rog să primiți Stimate Domnule Grofșorean, încredințarea distinsei mele considerațiuni.

General (Constantin) Deliceanu¹

D.J.C.S.A.N nr. 380

¹ Constantin Deliceanu a fost prefectul jud. Timiș-Torontal din 6 septembrie.

George Dobrin

1

Lugoj 14 ianuarie 1931

Domnule coleg,

La scrisoarea Dv. din 11 l(una) c(urentă) grăbesc să răspund, că eu nu am obiceiul să promit nimic; de aceea nici nu Vă pot pune nimic în vedere în chestiunea cu împrumutul pentru banca „Concordia” din Uzdin, pe care eu de altfel nici nu o cunosc.

Îmi voi da silința să Vă împlinesc dorința și mă voi interesa la dl. Gh. Pop și eventual și la „Banca Națională”. Săptămâna viitoare voi fi la București și de acolo Vă voi încunoștiința.

Se pare a fi o mică neînțelegere între Dv. și acei de la „Concordia”, căci pe când Dv. faceți amintire de reescompt, dl. învățător Trifu Șocardă scrie tot de împrumut asigurat „cu deplină garanță în avere imobilă”, adică cu întabulare. Eu nu știu dacă s-ar putea face în Iugoslavia o întabulare în favorul „Băncii Naționale” din România? Dv. informați-Vă și îmi scrieți până Sâmbătă-Duminică sau la Hotel Stănescu din București.

Alătur scrisoarea domnului învățător¹ și Vă salut colegial,

Cu distinsă stimă

George Dobrin

Avocat

D.J.C.S.A.N. nr. inv. 380, dosar 183

¹ Respectiva scrisoare nu s-a mai recuperat.

Lugoj 7 martie 1931

Domnule Coleg,

Amăsurat dorinței Dv. am încercat să ajut cauzei pe care Dv. o reprezentați, de a veni întru ajutorul băncilor din Banatul sârbesc și în scopul acesta am vorbit cu dl. Ghiță Pop, care apoi m-a trimis la dl. Tilea¹. La aceasta am aflat înțelegere pentru cauză, dar nu îmi pot da seama întrucât este în stare ca să îi ajute.

Domnia sa cere ca să i se prezinte un mic memoriu în care să fie indicate băncile despre care poate fi vorba, fixându-se suma ce s-ar recere pentru fiecare separat. Dacă și nu directe de la Banca Națională, Domnia sa crede că totuși prin intermedierea altei bănci s-ar putea veni întru ajutor. Că ce fac cei de la Luceafărul din Vârșeț separat, nu știu și nici nu m-am interesat.

Dacă și întrucât Dv. Vă convine îmi puteți trimite mie memoriul acesta ca să îl predau domnului Tilea (subsecretar de Stat la Prezidențiale)-dar Vă stă în libera voie ca eventual să îl trimiteti și directe, căci eu bucuros voi susține cauza când mă veți aviza că ați expediat memoriul. Depinde de Dv. să purcedeți mai departe cum vă convine, căci pe mine nu mă alternează nici o modalitate, recunoscând de datoria mea ca unde și dacă să poate, să ajut. Și aici deci stau la dispoziție deși eu personal am puțină credință în reușită-dar poate că totuși s-ar realiza.

Cu salutări colegiale

George Dobrin

¹ Viorel Virgil Tilea (1896-1972) avocat, om politic, secretar a lui Iuliu Maniu, membru în delegația română la Conferința de Pace (Londra 1919-1920) deputat, subsecretar de stat la Președinția Consiliului de Miniștri.

Lugoj 20 august 1936

Stimate D-le coleg,

Mulțumesc pentru scrisoarea Dv. din 6 l.c. și admit că Dv. în parte se poate să aveți dreptate-deși mi se pare, că nici eu nu greșesc. Având Dv. voia desvoltată să Vă ocupați cu scrisul, aveți nevoie de o stare materială cât de cât asigurată și potrivită spre a putea lucra liniștit. Și starea aceasta mai ușor și mai bine se putea în Reșița decât în Timișoara. Și apoi cu firea Dv.vie nu Vă ați fi rustificat în Reșița.

În ce mă privește pe mine personal, lumea a trecut la ordinea zilei-poate încă înainte de vreme-dar așa sunt curente și eu „singur” nu le pot reface. Totuși nu mă lapăd ca cu ocaziune bine venită se mai zic ceva din trecut. Nu mă pot însă obliga, căci nu știu cum pot dispune de mine. Totuși voi ținea în evidență invitarea ce mi-o faceți, de a Vă scria câte ceva, pentru care Vă mulțumesc.

Am dat de urma D-lui prof. Tomici¹ i-am și scris deja. Sperez să am ocaziunea să îl cunosc mai îndeaproape, căci se pare a fi tiner serios și tineri serioși sunt mai rari. A apucat-o lumea de a valma și tineretul a pretimpuriu lăsat de capul său. Unde vom ajunge.

Vă doresc toate cele bune și multă râvnă și răbdare la lucru.

Cu bine și sănătate

Gh. Dobrin
advocat

D.J.C.S.A.N. nr. inv. 380, dosar 183

¹ Nicolae Tomici (n. 1883) originar din comuna Sîn Mihai din Banatul Iugoslav, profesor la Școala Normală din Caransebeș, publicist, redactor la „Poporul român”.

4

Lugoj 2 aug(ust) 1938

Stimate D-le Coleg

Felicitări pentru cele povestite M.S. Marelui Voevod Mihai¹ cu ocaziunea vizitărei Banatului. Bine ai făcut. Eu cred că ai fost înțeles căci Măria Sa se pare a fi destul de înțelegător și curios de a ști și cunoaște multe. Dacă bănățenii peste tot ar avea mai mult curaj de (a) spune cele de spus mi se pare că bine le va merge. Așa, pe tăcute, nu prea sunt auziți. Și câte și mai câte ar fi de spus în legătură cu trecutul Banatului; las că și prezentul ar suporta multe! Bănățenii însă se pare a fi uitat adevărul: „unde sunt doi puterea crește” și în loc să se concentreze se sprânjesc „ca făina orbului”. Așadar mai multă legătură spre a fi luați în seamă.

Cu salutări colegiale, sănătate bună,

Gh.Dobrin

D.J.C.S.A.N. nr. inv. 380, dosar 183

¹ Mihai I de Hohenzollern (n. 1921 la Sinaia) fiul lui Carol al II-lea și al principesei Elena, rege al României (1927-1930) și (1940-1947), nevoit să abdice la 30 decembrie 1947.

Sabin Drăgoi

Timișoara 7 noiembrie 1935

Mult stimată și iubite Doamnă Grofșorean,

Vă mulțumesc din toată inima pentru frumoasele sentimente ce ați binevoit a-mi adresa din prilejul ascultării premierei „*Brâncoveanu*”-lui și sunt prea fericit că-mi împărtășiți bucurie.

Vă mulțumesc de asemenea și pentru credința nestrămutată ce mi-ați acordat-o dintru început mie și creației mele și nu mai puțin pentru înțelegătoarea și părinteasca ocrotire și dragoste cu care m-ați distins totdeauna.

Asigurându-vă de recunoștința și devotamentul meu, doresc ca bunul Dumnezeu să vă aibă în pază ca să vă bucurați alături de mine de izbândecele ce vor să vie!

Al D-Voastră predevotat și credincios

Sabin V. Drăgoi

B.J.T. f. 181

Iosif Duma

Kovin 15 august 1934

Mult Stimată Doamnă Doctor

Am așteptat într'adins ca să Vă pot scrie la Belinț unde -durere- eu nu pot fi. N-aș fi crezut să nu putem termina. Diferite cauze fac ca să mai stăm pe aici. Lucru destul, greu, dar -sperăm-de folos.

Desigur nu pot să Vă comunic multe deocamdată și mai ales pe această cale dar țin să Vă informez ca în ceea ce privește *Nădejdea* întâmpinăm mereu o rezistență, aș zice disperată, din partea lui Butoarcă. Noroc că el este izolat în această chestiune. În 16 VIII, deci mâine, se va lămuri definitiv. O să vă mirați și DV. care-dealtfel- știți multe de ce s-a făcut pe aici din partea tuturor oamenilor fără suflet și fără un pic de rușine.

Dacă am putea termina m-aș bucura foarte mult să vin măcar pentru o săptămână la Belinți.

Cu deosebită stimă și considerațiune

prof. I. Duma

B.J.T. f. 51

Sabin Evuțian

(Timișoara) 4 februarie 1944

Mult stimată Domnule Grofșorean!

Trimit în sfârșit, cele două exemplare din studiul la care m-am angajat¹.

E mai vast, poate decât se așteptau cei în drept, nu puteam face însă decât o treabă temeinică și bună. Din acest motiv am avut și foarte multe dificultăți; le-am răzbit cum am putut, cred totuși că bine.

Dacă e nevoie de un extras scurt (1-2 pagini), vă rog să mă anunțați.

Al treilea exemplar l-am prezentat dlui Min. I.C.Petrescu² l-a citit într-o seară și chemându-mă a doua zi, mi-a spus cuvinte de elogii și mi-a cerut studiul pentru publicare. Atrăgându-i atenția asupra scopului urmărit, nu s-a lăsat bătut, spunând că va cere autorizația Dlui Ministru Președinte.

În orice caz mă găsesc acum în situația, de a trebui să mai confecționez un exemplar pentru dânsul, înțelegând să-mi păstrez și eu unul.

Până la confecționarea lui, dacă aș putea avea părerea și obiecțiunile D. Voastră, ca să pot aduce încă îmbunătățirile eventuale studiului în actuala fază, v-aș fi recunoscător. Dacă D-Voastră veți găsi, că e necesar sau bine să se facă o discuție în rândul Comisiunii (Inst. Social), mă voi supune!

În sfârșit, dacă nu s-ar fi epuizat fondul social și ar mai putea suporta cheltuielile cu hârtia, materialele pentru diagrame și dactilografă-n-ar fi rău.

Al DVoastră, cu devotamentul dintotdeauna,

S.Evuțian.

D.J.C.S.A.N. nr.inv. 380

¹ Studiul pentru care Sabin Evuțian s-a angajat pentru proiectul Conferinței de Pace se numea *Două concepții de politică școlară*.

² I. C. Petrescu (n. 1892) licențiat în drept, doctor în filozofie, profesor de pedagogie teoretică și istoria pedagogiei la Universitatea din București.

Dimitrie Gherasim

Institut de Droit International Public
Faculté de Droit

Jassy 15 Februarie 1944

Către Institutul Social Banat-Crișana

Confirmându-Vă primirea colecției Revistei Institutului Social Banat-Crișana, precum și a celor două monografii, pe care ați binevoit să ni le trimiteți-

Vă rugăm să primiți din partea noastră cele mai vii mulțumiri, dimpreună cu dorința ca în viitor să se adâncească între instituțiile noastre, legături cât mai strânse de informare și colaborare.

Primiți, vă rugăm, asigurarea deosebitei noastre considerațiuni.

Dim.Gherasim
Conferențiar

B.J.T. f. 105

Ion C. Gherghinescu

Moldova-Nouă, 28 februarie 1944

Domnule Președinte,

Lipsind din această regiune din cauze străine de voința mea, Vă rog să binevoșiți a mă ierta pentru că Vă răspund tocmai acum la scrisoarea Dvs. nr. 306/1943.

Alăturat Vă restitui cererea prin care solicit primirea ca membru activ în secțiunile: sociologică și etnografică-folclorică din Institutul Social Banat-Crișana, totodată asigurându-Vă că voi căuta pe cât îmi vor ajuta puterile să-mi dau partea de contribuție, fiind dumirit asupra realităților din Clisură, la acțiunea binefăcătoare pentru neam ce ați încetat să continuați de atâta vreme.

În scrisoarea de mai sus îmi scriați de acel ce a fost Alexandru Moisi¹, un încăpățânat idealist, un om care a iubit regiunea aceasta și a încercat atât cât l-au ajutat puterile să o facă cunoscută și să-i dezvăluie trecutul, așa cum nu a mai făcut un al doilea din tagma dascălilor ce i-a avut acest neam. Deși străin de această localitate, totuși l-am cunoscut ca nimeni altul pe Alexandru Moisi, strădaniile lui pentru binele Clisurei sunt foarte puțin, dacă nu deloc cunoscute, a muncit o viață întregă tăcut, modest și fără zgomot, realizările lui sunt și vor rămâne binefăcătoare pentru acest colț al Banatului și pentru tot ce a făcut, neamul trebuie să-i fie recunoscător.

Călăuzit de cele de mai sus, am întocmit alăturat o scurtă prezentare biografică a lui Al. Moisi, pe care Vă rog dacă o veți găsi demnă, să binevoșiți a o insera în coloanele revistei Institutului, pentru că acest om cel puțin după moarte se cuvine a fi prezentat în adevărata lui valoare și lumină².

Vecinii noștri sârbi și cei de dincolo și cei de aicea l-au dușmănit mult pe Moisi, l-au dușmănit pentru că, ca nimeni altul le-a spulberat toate pretențiile ce le-au asupra părților acestea de țară. Acest lucru reiese în special din ediția a II-a a monografiei Clisurei, ediție ce se află gata pentru tipar. Mă gândesc, Vă rog să binevoșiți a mi se permite să dau numai o sugestie, că n-ar fi bine și potrivit, ca Institutul Social

Banat-Crișana să ia asupra sa editarea celei de a doua ediții, complet revăzută, adăogită și pusă la curent a monografiei Clisurii.

În afară de acestea găsesc de bine să Vă semnalez, că au rămas de la Moisi minunate documente, colecționate personal de el în timpul vieții și care sunt pietre de temelie despre istoria Banatului. A lăsat o bogată și foarte interesantă colecție de monede din timpul romanilor și evului mediu, are o colecție de arme: săbii, topoare, săgeți etc și în plus a mai adunat o bogată colecție de documente turcești, românești și austriace care sunt jalonate pentru istoria Clisurei și a Banatului. Semnalându-Vă acestea toate, mă gândesc că poate veți fi în măsură să asigurați o demnă păstrare, conservare și valorificare a acestor minunate piese, care ar folosi neprețuit la câștigarea luptei ce ați deschis pentru cunoașterea Banatului românesc.

Ca pentru încheiere Vă rog domnule Președinte să binevoiți a mă socoti un credincios colaborator la această margine de țară și pentru tot ce veți mai avea nevoie cu privire la Clisură, pentru apărarea granițelor noastre, Vă asigur că îmi voi da contribuția cu tot ce voi putea.

În așteptarea răspunsului Dvs. Vă rog să binevoiți a primit din partemi respectul ce Vă datorez.

Ion.C. Gherghinescu³.

B.J.T. f. 38

¹ Date biografice despre Al. Moisi se pot afla din scrisoarea sa către secretarul Institutului Social Banat-Crișana, 26 august 1943, din prezentul volum.

² Prezentarea biografică s-a publicat în „Revista Institutului Social Banat-Crișana” XIII (1944), ian-apr. p. 258-261.

³ Censurul statistic al orașului Moldova-Nouă.

Florian Ștefănescu-Goangă

1

Cluj 12 ianuarie 1933

Domnule Președinte,

Ca răspuns la adresa Dv. No. 127/1932, avem onoare a Vă trimite aici alăturat¹ lista conferințelor pe care Asociația noastră urmează să le țină în orașul Dv. cu această ocazie ținem să vă mulțumim pentru ajutorul pe care ni-l dați în îndeplinirea programului cultural al Extensiunii universitare, în unul din cele mai mari centre culturale ale Banatului. Legăturile pe care Asociația noastră le-a avut în trecut cu societățile culturale ale Timișoarei, ne îndreptățesc a crede că și pe viitor aceleași interese culturale vor contribui și mai mult la strângerea relațiilor dintre noi.

Primiți vă rugăm, Domnule Președinte, asigurarea deosebitei noastre stime și considerațiuni.

Secretar general
Șt. Goangă²

¹ Lista nu s-a recuperat.

² Florian Ștefănescu-Goangă (1881-1958) profesor de psihologie la Facultatea din Cluj, secretar și unul din întemeietorii „Extensiunii Universitare”, fondatorul primului Laborator de Psihologie experimentală comparată și aplicată din țară, subsecretar de stat la Ministerul Instrucțiunii Publice.

2

Cluj 25 ianuarie 1933

Domnule Președinte,

Avem onoare a vă trimite aici alăturat chitanța justificativă pentru suma de 3000 lei pe care a-și binevoit a o preda domnului prof. L. Russu¹, în contul conferinței D-sale. Ținem să vă mulțumim pentru aceasta și totodată să vă rugăm ca pe viitor banii pentru conferințe să-i trimiteți direct la sediul asociației noastre, pentru a avea o evidență mai exactă asupra acestor sume.

Primiți vă rugăm, Domnule Președinte, asigurarea deosebitei noastre stime și considerațiuni.

Secretar general
Șt. Goangă

B.J.T. f. 176

¹ Liviu Rusu (n. 1901) profesor de estetică literară și psihologie aplicată la Universitatea din Cluj.

3

Cluj 30 ianuarie 1933

Domnule Rector,

Avem onoare a vă anunța că dl. prof. M. A. Botez¹ sosește duminică ora 8,40 pentru a-și dezvolta conferința: „*Viața națională și organizația sanitară*”.

Secretar general
Șt. Goangă

¹ Mihail A. Botez (n. 1881) medic profesor de patologie generală și experimentală la Universitatea din Cluj, decan al Facultății de Medicină și Farmacie (1927-1928).

4

Cluj 13 februarie 1933

Domnule Președinte,

Încheind seria conferințelor pe care asociația noastră le-a organizat anul acesta în orașul Dv. ținem să vă mulțumim pentru interesul și pentru toată munca pe care ați depus-o în buna organizare a acestor conferințe. Nu ne îndoim că la anul vom găsi în Dv. același sprijinitor dezinteresat ce și anul acesta.

Totodată vă rugăm a ne trimite cât mai urgent posibil suma de 6000 lei, în contul cheltuielilor de deplasare a celor doi conferențiar din urmă. Întrucât domnii prof(esori) și-au achitat cheltuielile de drum din banii d(omniilor) lor, asociația noastră trebuie să le restituie acești bani. Fiind și noi avizați numai la ajutorul orașelor cu care avem legături, vă rugăm a ne trimite suma de mai sus, căci prin scrisoarea Dv din 30 dec(embrie) 1933 v-ați obliga de a achita câte 3000 lei de fiecare conferință . Numai fiind sprijiniți de către orașele cu care avem legături putem și noi să continuăm activitatea noastră de propagandă culturală.

Primiți vă rugăm, Domnule Președinte, asigurarea deosebitei noastre stime și considerațiuni¹.

(V. Blașian)

B.J.T. f. 99

¹ Răspunsul semnat de V. Blașian se află pe aceeași scrisoare: „*Rog a se răspunde pe o carte poștală Extensiunii universitare pe adresa de mai sus (str. Regală, 11, Cluj-n.n.) că suma de 6000 lei i-am trimis prin mandat poștal la 11 februarie a.c.*”

Anton Golopenția

1

Leipzig, 17 oct. (1)935

Stimate domnule dr. C.Groșorean,

O rugăminte, pe care trebuie să vi-o adresez, mă îmboldește să duc la îndeplinire hotărârea luată de mult de a mă pune la dispoziția „Inst. Social Banat-Crișana”. Patriotismul meu „local”, bănățenia mea, a rămas vie cu toți anii pe care i-am petrecut la București (unde mi-am trecut în 930 licența în filosofie și drept; bibliotecar al Seminarului de Sociologie, am luat parte de atunci încolo la lucrările Inst. Social Român; în 1932 D. Gusti mi-a încredințat lucrările de documentare ale Reformei pe care a încercat-o la Min.Instrucției)¹ și apoi aci în Germania (unde am venit ca bursier Rockefeller pentru studii de Științe Sociale); iar însemnătatea Institutului care înviorează ținutul nostru tare adormit în anii dintâi după război, e vădită. Aș fi vrut să vă fiu de folos încă de la înființarea Institutului și de la scoaterea întâiului număr al „Revistei”. Dar prins în lucrările de la Minister, n-am găsit răgazul trebuincios; trecut în Germania la sfârșitul anului 1933, ocupat cu pregătirea mea, și întrebunțându-mi tot timpul liber pentru cunoașterea Germaniei și a Germanilor, n-am ajuns la fel să vă trimit ceva (n-am mai scris nici pentru „Arhiva”)²; iar cu mâna goală nu voiam să vin.

Ca să vă pot face rugăminta anunțată mai sus, am terminat o cronică începută în primăvară. Nădăduiesc să fiți mulțumit de ea. I-am cerut azi editorului dicționarului despre care vorbesc, unul din editorii de căpetenie ai provinciei cu o viață animată, care e Silezia, să vă trimită proiectul dicționarului și cataloagele producției lui. Voi căuta să vă trimit succesiv, cu titlu de sugestie, bibliografiile regionale și diverse alte realizări, care ar putea fi atacate și de Institut pentru Banat și Crișana; din cele ce am putut afla, dispuneți de un grup de colaboratori foarte frumos, la București se mai fălesc câțiva bănățeni tineri, muncitori foarte buni, care vă vor ajuta desigur cu plăcerea cu care vin eu azi.

Rugăminta, în sfârșit. Un cunoscut german, care a întreprins o călătorie prin Ungaria și Serbia va sosi pe la sfârșitul lunii sau la începutul celei viitoare la Timișoara. Ați vrea să aveți bunăvoința de a-l primi și de a-l ajuta să-și formeze o imagine asupra Banatului, pe cât se poate asta într-un răgaz scurt? Dintr-o familie de înaltă birocrație prusacă, acest cunoscut dr. jur. Hermann Reinbothe, e un tânăr remarcabil³. Vă va face plăcere să stați de vorbă cu el. E interesat mai ales de problemele muncitorești și sociale dar, trăit până de curând la Berlin și cu foarte frumoase relații, are interes și pricepere pentru mai toate problemele. Sosit, vă va căuta. Toate mulțumirile.

Mă bucur că vă pot cunoaște în primăvară, când nădăduiesc, voi întoarce în țară și trece prin Timișoara. Până atunci aș fi bucuros să vă pot fi de folos și aci: să vă caut cărți, fac bibliografii, informez, dispuneți în voie.

Îngăduiți-mi să vă exprim tot devotamentul meu.

Anton Golopenția

¹ Anton Golopenția a fost șef de cabinet pe perioada ministeriatului lui Dimitrie Gusti.

² Revista „Arhiva pentru știința și reforma socială” a fost fondată de Dimitrie Gusti în 1919.

³ Într-o scrisoare către D. Gusti, Anton Golopenția scrie despre H. Reinbothe că este „un fel de Vulcănescu german” recomandând ca acesta să fie pus în legătură cu frunzașii politicii sociale românești (A. Golopenția, *Ceasul misiunilor reale*, ed. îngrijită, introducere și note de Ștefania Golopenția, București, 1999, 346 p.)

2

Leipzig, 31 octombrie 1935

Stimate domnule dr. Grofșorean

Scrisoarea dv. mi-a produs multă plăcere. Și ca să vă spun tot și mirare. Nu știam că vă e cunoscută existența mea, că mă așteptați. Altminteri m-aș fi înfățișat mai de grabă.

Anii de când am plecat de la Timișoara au fost plini de muncă și întâmplări: n-am observat că sunt 8 și mă socotesc încă, în de mine student și în anii de pregătire. Scădeți-mi ca atare o parte din vină. Sunt gata să răscumpăr așteptarea: ca atare contați cu/și dispuneți de mine. Nu vă voi nemulțumi, nădăjduiesc.

Pentru „Curentele” și numărul din Revistă toate mulțumirile. N-am putut până acum să fac mai mult decât să răsfoiesc cartea: din ce am prins, sunt bucuros să vă știu atât de deschis și de curajos în fața schimbărilor vremii; sunteți la rând, de acasă, cu noi, cei tineri, care am trebuit să ieșim din țară, ca să vedem.

Aspectul practic al Revistei e chiar impunător și cuprinsul viu. De la o vreme veți deveni exemplu, și pentru cei din București; dacă o țineți tot așa.

I-am scris lui Neamțu și-n privința formulei „Astra” și-n privința „gustului”. Bibliografia germano-italiană vă pleacă în câteva zile. Cu aceeași poștă vă trimit o bibliografie regională foarte frumos întocmită poate că s-ar putea pregăti ceva de același fel și pentru Banat. Și o broșură a lui Carl Schmitt¹. Nu știu dacă-l cunoașteți: E unul din tehnicienii, care au pregătit situația de azi a Germaniei. Juristul mai de seamă al Germaniei de azi. Cartea lui despre dictatură și cea despre uzarea partidelor sunt remarcabil scrise și și-au împlinit rostul la vremea lor. Cert, că e unul din puținii oameni inteligenți și decisivi ai cărturăriei germane prezente. Într-un pachet viitor vă voi oferi volumul interesant despre vremea de acum („*die geistige Situation der Zeit*”) al filosofului Jaspers² care poate fi socotit

împreună cu Heidegger³ înnoitorul filosofiei în veacul nostru. Vă voi trimite și culegerea de documente pentru istoria din ultimii 15 ani ai Germaniei, pe care a scos unul din cunoștii mei, profesor la Hamburg. Vedeți că sunt hotărât să vă pun la dispoziție toată cunoștința mea a Germaniei de acum. Mi-ar face plăcere să vă știu planurile; poate că v-aș putea trimite lucruri de un folos nemijlocit.

Ași vrea să vă anunț azi o propunere. Un plan la care țin foarte mult. E vorba de formarea orizontului politic al Românilor. Se știe scandalos de puțin despre țările învecinate și chiar și despre Statele mari, la noi. Și intelectualii și cei tineri se mulțumesc cu ce le dau ziarele: iar acestea cetite în fugă și pe deasupra, n-au cum da o pricepere a structurii și a problemelor fiecăruia din aceste state. Idealul ar fi să avem un număr suficient de bine informați în privința fiecăreia din țările depărtate și apropiate și publicații cu cronici regulate în privința fiecăreia din ele. Iată de pildă problema Ungariei: ne lăsăm intimidată de ea, ne concentrăm neproporțional de mult asupra apărării din partea ei, pentru că ne lipsește duzina de oameni care s-o cunoască și să arate șubrezenia ei. Și așa cu toate statele. Trebuie să avem neapărat un rând de atari turnuri de observație: puneți și la nevoie bastioane. Pentru Granița de Vest, cred și văd că dv sunteți în stare să vă asumați regulat funcțiunea aceasta.

Aveți, ce e de căpetenie, destui oameni devotați. Gândiți-vă dacă n-ar fi la locul său să întreprindeți sistematic, de la numărul viitor încolo, ceea ce faceți așa de bine și acum. Ar fi de deschis o cronică și de luat obligația față de cetitori de a o ține regulat. Cred că aveți materialul uman necesar pentru a ține în curent țara întreagă cu ce se petrece în Yu, Ung, Aust, Germ. Vă voi trimite ca model câteva numere din reviste germane, care țin atari cronici pentru Europa Orientală, politica internațională, minorități. În scopul acesta, e drept, ar fi necesară ținerea unui rând de ziare și de reviste și apoi creșterea chiar, prin subvenționări de călătorii de informare a câtorva tineri. Societatea financiară poate fi ușor soluționată nădăjduiesc. Direcția presei, cred că vă va acorda cu ușurință subvenția necesară dacă vă luați obligația formală a acestei cronici. Pentru Costi (Brutus-n.n.) prietenul meu și nu mai puțin bun bănățean decât eu, va face tot ce poate fi făcut acolo la revistă., atât pentru câștigarea de publicații și de ajutoare în bani. Totul e ca argumentarea să fie bine făcută: acțiunea asupra străinătății cum o întreprinde atât de bine „Revue de Transylvanie”⁴ trebuie întregită și printr-una în țară, căci ceea ce face „Universul”⁵ e prea puțin (Cât de informați pe placul lor sunt ungerii prin Cronicarii de la „Magyar Szende?” etc; cât de puțin știm noi despre slăbiciunile lor! Prin învățătorii din Serbia și tinerii Români care studiază la Belgrad și la Zagreb s-ar putea obține o informație frumoasă asupra Serbiei. Ar trebui gustată de (indess) și grija Românilor de dincolo, cu demnitate. Contribuția la consolidarea relațiilor sârbo-române ar fi tot atât de

apreciată la Externe ca ajutorul împotriva revizionismului maghiar. Cred că Austria și Germania mai pot fi făcute. E drept de dragul întregului ar fi nevoie și de luarea în seamă a Italiei. Poate că aveți ceva Italieni pe acolo; la nevoie poate că se găsește unul la București (e vorba de Români care se pricep în materie de Italia). Pentru Germania v-aș fi la îndemână. Dacă acceptați planul acesta, scrieți-mi un cuvânt: vă voi câștiga degrabă lista de publicații germane, austriece și ungurești trebuincioase și a costului lor, pentru memoriul la Externe. Ar trebui mobilizat apoi Coste. Fapta aceasta ar fi curat exemplară; am putea nădăjdui că grupările de la celelalte granițe și-ar face la fel datorita, în privința vecinilor din parte lor; pentru Franța, Anglia, Italia la nevoie și America de vor găsi cu timpul oameni la București.

Tare aș fi bucuros dacă n-ați da înapoi. Sunteți acum singurul care pot începe în privința aceasta. Cred că am învățat aci nu numai carte ci și cum să muncesc pentru întărirea neamului și a Statului nostru. Așa aștept să întorc să pot începe lucrul. Una din nădejdirile mele a fost întotdeauna grupul de oameni din jurul dv. Fie ca să putem înfăptui un rând de întreprinderi necesare.

Dacă scrisoarea vă pare prea lungă țineți în seamă că azi se serbează în Saxonia Reforma lui Luther⁶, că bibliotecile sunt închise, că prin urmare vremea mea n-a fost măsurată. Altă dată voi fi și mai scurt.

Îngăduiți-mi să vă încredințez de respectul și devotamentul meu

Anton Golopenția

Pentru Coste poate fi un colaborator tot așa de valoros ca Neamțu sau ca mine e remarcabil de bine pregătit. Îl salut în sfârșit pe dl Radu, care poate și aduce aminte de băiețelul care am fost, când am terminat liceul și-l felicit pe dl Stoicănescu. Dintre camarazii mei de la Timișoara profesorul Petru Sârbu e un băiat foarte de treabă, care ar putea fi de folos revistei.

D.J.C.S.A.N. nr. 380, dosar 67

¹ Carl Schmitt (1888-1985) politolog, jurist german supranumit „*Machiavelli al contemporaneității*“, lucrările lui au avut o influență puternică asupra gândirii europene și nord-americane.

² Karl Jaspers (1883-1969) filozof idealist german, reprezentant al existențialismului.

³ Martin Heidegger (1889-1976) filozof german reprezentant al existențialismului.

⁴ „*Revue de Transilvanie*” revistă înființată de Silviu Dragomir în 1934.

⁵ „*Universul*” cotidian apărut la București în 1884.

⁶ Martin Luther (1483-1546) preot german, doctor în teologie, primul reformator protestant ale cărui reforme au fost aplicate în bisericile evanghelice lutherane.

București 3 martie 1938

Stimate domnule Dr. Grofșorean,

Am primit scrisoarea Dv. Din 26 Februarie. Iată cum s-au întâmplat lucrurile cu tipăritul volumului Belinț. Aveam la dispoziție un exemplar al manuscrisului pe care l-ați uitat, se pare. Cred că-l veți avea în fața ochilor Dv. mâine dimineață căci l-am predat la Fundație cu rugămintea să vă fie trimis. În privința ajutorului bănățean la scoaterea unui număr consacrat orașelor românești al S.R.¹ mă voi conforma indicației Dv: voi scrie adecă individual celor pomeniți. Cum lui Negru (Ion-n.n.) i-am scris și cerut acest ajutor, îmi rămâne să vă adresez Dv. Și d-lui Stoicănescu aceeași rugămintă. Cred că prietenul Negru și d-l Stoicănescu simt nevoia de a formula concluzia numeroaselor lor cercetări de detaliu asupra structurii Timișorii într-un tablou de ansamblu. Pe Dv cred că v-ar tenta să prezentați procesul postbelic de deplasare a centrului românesc al Banatului de la Caransebeș și Lugoj la Timișoara și criza vieții românești din Banat pe care a determinat-o plecarea din capitalele de plasă a intelectualilor români și mutarea lor la Timișoara. În privința unei cercetări într-un centru industrial bănățean (Reșița). Obiecția Dv. că ea nu poate fi întreprinsă fără oarecare resurse destinate ei e foarte întemeiată. Aș fi bucuros dacă Negru sau cel care o va duce la capăt mi-ar face un deviz de cheltuieli. Cred că-mi va izbuti să obțin în acest scop până la 10 000 lei. Ce ar putea face cu această sumă? Spuneți cu mâhnire în scrisoarea Dv. că e nebun cel ce-și jertfește ca Dv. anii și puterea de muncă ridicând cultura românească. Sunt sigur că nu credeți nici Dv. așa ceva. Noi măcar suntem cu totul de altă părere. Acești 6 ani de muncă v-au scos bănățeanul cel mai mare și mai adevărat al zilelor noastre. N-am primit până acum darea de seamă scurtă despre activitatea Institutului Banat-Crișana pe care mi-a anunțat-o prietenul Negru.

Vă încredințez de respectul și devotamentul meu

Anton Golopenția

B.J.T. f. 111

¹ Anton Golopenția a fost redactor al revistei „Sociologie Românească” în intervalul 1937-1942.

București 2 august 1939

Domnule Director,

Dl. Gh. I. Ionescu, învățător la Alibunar, dorind să cunoască munca S(erviciului) S(ocial) și a I(nstitutului) de C(erchetări) S(ociale) al R(omâniei), în vederea acțiunii sale din Banatul Yugoslav, ne-a cerut să-i înlesnim să ia parte la o școală (de) S(erviciu) S(ocial) și la o cercetare I.C.S.R.

Am socotit că e mai bine să petreacă un timp în școala pregătitoare S. S. de la Caransebeș și în Echipa monografică a Institutului Banat-Crișana, unde-și poate strânge relațiile cu conducătorii Banatului românesc.

Vă rugăm deci, să-i înlesniți cunoașterea modului nostru de cercetare primindu-l în echipa monografică de la Bozovici.

Cu deosebită stimă

Director (Anton Golopenția)¹

B.J.T. f. 41

¹ Anton Golopenția era director al Institutului Social Român (1937-1940).

Mihai Grivei

Moldova-Nouă 11 decembrie 1942

La adresa Dvs. nr. 270 din 4 noiembrie 1942, c onoare Vă aducem la cunoștință Dvs. că toate comunele noastre lucrează cu personal foarte redus și deci momentan ne aflăm în imposibilitate să executăm cele cerute de Dvs deoarece lucrarea cerută de Dvs. reclamă un timp îndelungat.

Nu avem însă nici un motiv de opus când Dvs. ați trimite pe cineva ca să vă facă lucrarea cerută¹.

Personalul Primăriilor de abia poate să execute lucrările urgente cerute de organele noastre superioare.

Pretor

Mihai Grivei

B.J.T. f. 34

¹ Institutul Social Banat-Crișana ceruse de la Pretura Plășii Moldova-Nouă, copii ale registrelor demografice.

Cornel Grofșorean

Timișoara, 31 ianuarie 1938

Mult stimată Doamnă Președinte,

Am onoarea a Vă comunica că mă înscriu cu conferința mea: „*Imperialismul bumbacului*” la Ateneul Politehniceii, iar cu subiectul „*Fascism, național-socialism*” la Institutul nostru.

Observ că subiectul acesta este ceva mai larg tratat. În consecință voi avea nevoie de 2 dumineci consecutive.

Vă rog deci, ca să aranjați conferințele Institutului cu dl. General (C-stin Deliceanu-n.n.). Ar fi timpul ca să începem.

Cu deosebită stimă

Cornel Grofșorean

B.J.T.vol.8. f. 22

Dimitrie Gusti

1

București 15 Ianuarie 1934

Domnule Președinte,

Convocându-se pentru ziua de 21 Ianuarie c., adunarea generală a Institutului Social Român, v-am fi foarte îndatorați dacă Institutul Social Banat, ar binevoi să trimeată cel puțin un delegat al său la această adunare¹, prezentând eventual și o dare de seamă a activității sale, precum și o schițare a planului de lucru pentru anul în curs.

Vă alăturăm și o invitație colectivă pentru Institutul ce conduceți.

În dorința de a vă vedea în mijlocul nostru, vă rugăm să primiți asigurarea sentimentelor noastre de cordială amiciție.

Președinte

D.Gusti

B.J.T. f. 55

¹ Delegatul era Petru Nemoianu

2

București 10 noiembrie 1934

Domnule Președinte,

Am primit cu deosebită bucurie materialul atât de bogat și atât de artistic prezentat al activității Institutului Social Banat-Crișana în comuna Belinț. El va

alcătui unul din colțurile de cel mai mare interes al Expoziției Fundației Culturale Regale Principele Carol. O singură părere de rău avem că prelucrarea materialului documentar și statistic nu s-a putut face în atât de scurt răstimp și că monografia propriu zisă a satului va trebui să mai aștepte. Pe de altă parte însă, partea ilustrativă e destul de variată și de sistematică pentru ca să de-a o părere de muncă științifică desăvârșită de Institut.

Expoziția Echipelor Regale Studentești se inaugurează Vineri, 16 noiembrie, la 11 ore dimineața în localul Fundației din strada Latină, nr. 8 și ne facem o cinste și o bucurie să vă invităm. Deschiderea Expoziției va fi onorată cu prezența M.S. Regelui.

Director General
D. Gusti

Șeful Serviciului
Henri H. Stahl

B.J.T. vol. 94., f. 44

3

București, 19 martie 1935

Stimate și scumpe Domnule Grofșorean,

O. Neamțu vă va povesti de noua întreprindere, pe care Fundația o are în vedere¹. Vreau să vă asigur că gândul Dumneavoastră de a da Institutului Social din Banat o situație sigură, mă preocupă și pe mine de multă vreme, în privința și a Institutului Social din București. Eu am mari speranțe. Institutele noastre au de împlinit o mare misiune națională. Și o vor împlini! N-au putut lăsa să vină un colaborator al nostru (și la Institut și la Fundație), dl. Neamțu fără să nu vă strâng mâna, măcar prin scris și să vă asigur de constanta mea admirație pentru opera ce ați făcut-o la Timișoara.

Cu cele mai distinse și cordiale salutări

D.Gusti

D.J.C.S.A.N. nr. inv. 380

¹ Dimitrie Gusti s-ar fi putut referi la noua politică a Fundațiilor Culturale Regale, de a se orienta cu deosebire spre acțiune.

București 16 noiembrie 1936

D-Sale, D-lui Dr. C.Grofșorean
Președintele Institutului
Social Banat-Crișana

Stimate domnule Președinte,

Răspund cu întârziere scrisorii D-Voastră din 9 Septembrie a.c. așa plină de sugestii pentru munca noastră și, mai ales, pentru organizarea lucrărilor noastre practice pe teren.

Mă bucură să găsesc în scrisoarea D-Voastră un gând care ne-a preocupat statornic în activitatea noastră, anume grija ca munca pe teren, fie științifică prin cercetările monografice, fie practică prin Echipele Studentești de acum, să fie și o forță activă de educație cetățenească și națională atât pentru sat cât și pentru conducători, cercetători ori echipieri realizând astfel și apropierea, atât de necesară între cărturari și țărani.

Ne străduim să găsim acum mijlocul cel mai bun pentru a interesa administrația la munca noastră și pentru a pregăti conducători destoinici pentru Echipele noastre, dorind să învingem astfel piedeca ce o întâmpinăm din pricina autorităților neînțelegătoare ori a lipsei de experiență a studenților noștri. O îndreptare temeinică a raporturilor dintre Fundație și autoritățile administrative se va înfăptui însă abia când instituția noastră va avea autoritate de Stat așa cum am propus mereu și recent în „Sociologie Românească”. Am nădejdea că vom izbuti să realizăm, cât mai devreme, și planul acesta, organizând-pe cale de Lege-munca noastră în toată țara.

Monografia comunei Belinți, pe care am cercetat-o zilele acestea, m-a impresionat prin datele pe care le cuprinde. În curând vă voi comunica pe larg observațiile mele asupra ei, mărginindu-mă anume să vă mulțumesc pentru munca așa de frumoasă pe care ați depus-o și continuați a o depune pentru un ideal social și științific, al nostru și al D-Voastră.

Am nădejdea că nu supărările pricinuite de neînțelegerea celor cari ar trebui să vă fie întotdeauna colaboratori, va putea să oprească munca D-Voastră atât de rodnică. În ce privește, vă rog să fiți convinși de întreaga stimă și încredere ce o păstrăm adevăratului întemeietor al Institutului Social Banat-Crișana.

Cu cele mai cordiale salutări

Director General
D.Gusti

A.M.B.M. MD 14/9293

București 7 aprilie 1937

Domnule Președinte,

Răspunzând adresei D-Voastră nr. 130 din 22 martie 1937¹, primită prin dl. avocat Al. Grozescu, avem onoare să vă comunicăm următoarele:

1) Am înaintat Ministerelor de Cooperație și Justiție, memoriile D-Voastră însoțite de referatul d-lui dr. Iosif Jivan, asupra „*ocupațiilor în pădurile statului*”, cu rugămintea noastră de a fi amănunțit studiate și pe baza lor, să se ia măsurile dictate de împrejurări.

Suntem absolut încredințați de gravitatea realităților înfățișate, atât de documentat, în memoriile și rapoartele întocmite de D-Voastră, pe baza cercetărilor ce ați întreprins. Firește, remedierea lor, în sensul dorit de D-Voastră, ar fi cea mai bună soluție. Reformele sunt însă de mare importanță și nu credem că s-ar putea efectua decât în cadrul unui plan mai general. O acțiune cu efect regional ori local, ar stânjeni mult chiar bunăvoința autorităților de resort, cari s-ar izbi de serioase impedimente de natură tehnică.

2) Problema celor 10 (zece) echipe motorizate, propuse de D-Voastră pentru Clisura Dunării, intră și ea în cadrul unei acțiuni mai generale și ea s-ar putea efectua cu ajutorul tinerilor recrutați pe baza Legii muncii obștești².

Cât privește invitația personală, ce ni se face prin dl. dr. C. Groșorean, de a participa la sărbătorirea a cinci ani de existență a Institutului Social Banat-Crișana care ar urma să fie la sfârșitul unei aprilie, ori în prima jumătate a lunii mai, cu părere de rău vă comunicăm că, obligațiile mele de Comisar General al Pavilionului României la Expoziția Internațională de la Paris 1937, reclamă prezența mea la Paris, astfel că peste câteva zile va trebui să plec din țară.

Urându-i ți în viitor Institutului condus de D-Voastră o activitate dintre cele mai rodnice, așa cum a-ți desfășurat și până acum, vă rog primiți, Domnule Președinte, împreună cu harnicii D-Voastră colaboratori, încredințarea simțămintelor mele cele mai alese.

Director general
D. Gusti

B.J.T. f. 196

¹ Se află în prezentul volum

² Dimitrie Gusti se referă la un proiect propus de C. Groșorean, privind echipele motorizate propus într-o scrisoare din 27 martie 1937: „*Aceste echipe perpetue ar cutreiera satele, petrecând câte 3-4 săptămâni într-un sat. Astfel în decursul unui an ar parcurge,*

circa 15 comune. Deci, în 10 ani de zile 150 de sate ar fi cutreierate. Incontestabil: nu e mult, deoarece d. e. Banatul are 700 comune. În consecință s-ar impune- mai târziu aici în Banat, pentru fiecare județ câte o echipă motorizată. În felul acesta în decurs de 10 ani ar fi cutreierate 4-500 comune.“ (D.Gusti, Opere, vol. VI, Ed. Academiei R.S.R., București, 1977.)

6

Băile Herculane, vila Elisabeta

11 august 1941

Stimate și scumpe Domnule dr. Grofșoreanu,

Sunt de câteva săptămâni pentru îngrijirea unei sciatici vechi și rebele, mai stau încă o săptămână. Poate ași veni la Timișoara, numai ca să te întâlnesc, să-ți strâng mâna cu veche prietenie și să te felicit călduros pentru succesul adunării generale a Institutului Social din Banat și Crișana! Am cetit darea de seamă din ziare și m-am bucurat nespun de mult că Institutul Social practic este definitiv consolidat (?) corespunzând unei vechi necesități locale și naționale Bănățene, în special am fost mișcat că mențineți în program „monografia”. Cercetările Institutului Social Bănățean pe probleme mari în satele unde ați lucrat cu atât zel și rod, au fost de multe ori obiectul unor expuneri din partea mea în sânul Academiei Române. În legătură cu problema Banatului aș dori acum să fac o comunicare mai amplă asupra acestor cercetări. De aceea ași vrea să vă văd. Cred că ași putea găsi o cameră pentru o seară!

Cordial D. Gusti

A.M.B.M. MD 1/9005

7

Academia Română

București, 2 Ianuarie 1942

Rog pe Dl președinte dr. Grofșorean să primească cele mai calde urări de realizări strălucite ale Institutului creat și condus de D-ta cu atâta succes, pentru 1944, cu cele mai cordiale mulțumiri pentru amabilele cuvinte și cu aceiași veche prietenie admirativă.

D. Gusti

D.J.C.S.A.N. nr. 380

Traian Herseni

1

București, 23 iunie 1934

Domnule Președinte,

În numele d(omnu)lui Profesor D.Gusti, am onoare a vă aduce la cunoștință că în urma adresei Dv. am expediat suma de 50000 lei prin Banca Națională, pentru cercetările monografice pe care ați hotărât să le întreprindeți, precum și câte două exemplare din broșurile recente ale Institutului Social Român, privitoare la teoria și tehnica monografiei sociologice¹, în cari se găsesc înfățișate principiile după cari ne-am călăuzit noi cercetările. Vă rugăm să ne confirmați primirea.

Dl. Profesor Gusti e de părere că două săptămâni, cât ați hotărât Dv. pentru a întreprinde monografia unui sat, nu sunt în deajuns, în înțelesul unei cercetări integrale, încât vă roagă dacă este posibil, să prelungiți acest termen. Vă roagă totodată să-i comunicați exact satul și zilele în care îl veți cerceta, ca să vă poată integra în planul de lucru al Institutului Social Român, care va întreprinde împreună cu Fundația Culturală Regală „Principele Carol” mai multe monografii sociologice.

În ce privește participarea unuia dintre noi la cercetările Dv., personal vă mulțumesc că v-ați gândit tocmai la mine și sper să pot răspunde invitației Dv. afară de cazul în care sănătatea nu-mi va permite, întrucât sunt suferind. În orice caz vom căuta să trimitem pe cineva. (Dl. Golopenția este în Germania, iar dl. Neamțu își face serviciul militar, a putea veni în limita concediului său).

Primiți, vă rog, Domnule Președinte, felicitările Institutului Social Român pentru activitatea științifică și națională a Institutului Social Banat-Crișana și asigurarea deosebitei mele considerațiuni.

Traian Herseni

D.J.C.S.A.N.nr. inv. 380, dosar 183

¹ Traian Herseni, *Teoria monografiei sociologice*, București, 1934, și H.H. Stahl, *Tehnica monografiei sociologice*, București, 1934.

2

București 28 martie 1939

Onor. Institutul de Cercetări Sociale
Regionala Timișoara

La adresa Dv. din 18.III.1939 privitoare la buget. Vă aducem la cunoștință că, cel prezent, Institutul de Cercetări Sociale al României se găsește în imposibilitate să acorde Regionalei Dv. o subvenție mai mare de lei 700 000 până la 1 Aprilie 1940. În măsura în care Centrala va primi fonduri, vă va mări subvenția. De asemenea suntem gata să facem intervențiile pe care ni le cereți pentru ca să obțineți din altă parte. Vă rugăm să dați delegație și instrucții unuia din membrii Regionalei Dv. care va veni întâmplător la București, ca să împlinească împreună cu noi formele necesare.

Până atunci însă vă rugăm să întocmiți bugetul Institutului Dv. pe suma de lei 700000. În bugetul Dv. va trebui să figureze absolut toate cheltuielile pe care aveți de gând să le faceți, deci și monografia Sârbova și spezele de deplasare ale echipierilor, spezele popotei și ale chiriei în sat precum și tipărirea formularelor și a chestionarelor de lucru. Vă rugăm de asemenea să țineți seama că anul acesta nu veți întreprinde monografia unui singur sat ci monografia plășii model în care lucrează Serviciul Social.

Prelucrarea datelor statistice și tipărirea rezultatelor le veți putea face la Centru, în cazul în care bugetul nu vă este suficient.

La proiectul de buget trimis de Dv. ne permitem să facem următoarele observații: Sumele pentru personal sunt prea mari față de sumele pentru material.

Institutul de cercetări are salarii mult mai mici decât Serviciul Social, directorii Regionalelor sunt plătiți cu 6 000 lei lunar. Secretarii generali sunt salarizați ca directori. În afară de directorii sau secretarul general. Institutele Regionale salarizează cel mult doi funcționari (o dactilografă care face și pe secretarul de birou și un secretar care face și contabilitatea). Ideea unei echipe monografice permanente este excelentă, dacă poate fi realizată. În condițiile impuse nouă tuturor de Ministerul de Finanțe, datorită împrejurărilor grele în care se găsește țara, va trebui să ne mulțumim cu posibilități mult mai reduse. La nevoie veți salariza echipierii numai 6 luni din an, 3 luni cât lucrează la teren și 3 luni pentru redactări.

Vă rugăm să întocmiți bugetul Institutului Dv. după normele de mai sus, în cadrul sumei arătate și să ni-l trimiteți de urgență, spre aprobare, ca să puteți funcționa normal, după regula instituțiilor de stat și după prevederile contabilității publice.

Vă rugăm să credeți că dezideratele Dv. sunt și ale noastre, că și noi întâmpinăm greutăți financiare foarte mari, dar că înțelegem să ne ducem opera începută fără chiar nici un ajutor bănesc acum câțiva ani, până la capăt.

Spor la lucru și Sănătate!

Secretar General:

ss. Al. Costin

ss. Traian Herseni¹

Directorul Cercetărilor Sociologice

și al legăturilor cu Institutele Regionale

¹ În cadrul Institutului de Cercetări Sociale al României, Traian Herseni era directorul Cercetărilor și a relațiilor cu institutele regionale.

3

București, 27 mai 1939

Domnului Dr. C. Groșorean
Directorul I.C.S.R. regionala Timișoara

Domnule Director,

Regret foarte mult că măsurile luate de Institutul Central, acceptate de toate Regionalele, v-au supărat atât de mult, încât vă credeți îndreptățiți să ne trimiteți adrese jignitoare, ca cea din 23 Mai a.c. (nr. 379). Din păcate eu n-am nici timp, nici dispoziție să polemizez cu Dv. pe tonul acesta lipsit de urbanitate. Trebuie să înțelegeți că atitudinea aceasta a Dv. ne pune în imposibilitate să continuăm corespondența. Dv. îmi negați dreptul să iscălesc singur adresele Direcției mele., deși Regulamentul de funcționare îmi dă acest drept (și Dv. procedați la fel, chiar în adresa amintită, cu toate că Statutul prevede să fie contrasemnată de Vice-președinte sau Secretarul general). Dv. contestați valabilitatea Statutelor elaborate în colaborare cu toate Regionalele, inclusiv Timișoara. Dv. refuzați să contopiți cele două Institute pe care le conduceți, deși v-ați exprimat această dorință în chip expres în 2 adrese oficiale (nr. 155 și 156 din 16 și 18 Febr. (1)939), care se găsesc în arhiva Direcției mele. Noi am cerut contopirea Institutelor Dv. în urma dorinței exprimate de Dv. în scris, nu în urma unei hotărâri a Centrului. Că nici altfel faptul acesta n-ar fi fost „*un deziderat personal*”, o dovedește desființarea Institutului Social Român din București, care e mai vechi decât al Dv. și are cel puțin aceleași merite, și desființarea Institutului Social Român din Basarabia, care și-au trecut patrimoniul și lucrările Institutului de Cercetări Sociale al României, înființat prin Legea Serviciului Social, ca un omagiu adus Înalțului Protector și Președinte Activ al Institutului de Cercetări Sociale al României. Firește, dacă Dv. aveți o convenție cu dl. Prof. D. Gusti, despre care eu nu am nici o cunoștință, erați dator să ne anunțați condițiile acestei convenții și nu să ne insultați. Eu am lucrat după instrucțiunile oficiale pe care le-am primit, nu după gustul meu, dar nu pot fi făcut răspunzător că Dv. nu mi-ați comunicat conținutul convenției Dv. verbale sau telegrama care vi s-a trimis.

În ce privește alegerea plaselor model, ea revine exclusiv Serviciului Social și Institutul s-a angajat, în urma hotărârii d-lui Prof. D.Gusti, să întreprindă cercetări în aceleași plase pentru o cât mai strânsă colaborare între cele două Instituții, create prin aceeași Lege, tocmai în acest scop. Măsura a fost acceptată de toate Regionalele, și la fel de Centru, care va trimite două echipe în două plase model. Măsura aceasta face posibilă și colaborarea echipelor monografice cu echipele Serviciului Social, pe care o doriți și Dv. pentru că Serviciul Social ne-a comunicat că nu are siguranța că va avea atâția echipieri la dispoziție, încât să poată trimite echipe numeroase și în alte părți decât în plasele model. Dar dacă Dv. doriți să procedați altfel decât după dorința d-lui Prof. D. Gusti și convenția Dv. cu D-sa vă permite acest lucru, o puteți face fără să ne mai întrebați pe noi.

În ce privește bugetul Dv., el nu prevede sumele necesare cercetărilor la teren, încât nouă ne este foarte greu să ne luăm răspunderea. Din nou, însă, dacă Dv. aveți siguranța că dl. Prof. D.Gusti va aproba bugetul Dv. nu mai e nevoie să cereți aprobarea celor pe care nu-i recunoașteți și puteți proceda cum veți dori, bineînțeles pe răspunderea Dv. personală. Toate Regionalele funcționează după normele respinse de Dv. și n-am avut nici un conflict cu ele. Dv. vă bucurați de un regim special, pe care nu-l cunosc, dar pe care nici nu-l contest, din moment de spuneți că e aprobat de dl. Prof. D. Gusti. de aceea în ce mă privește, sunt gata să revin asupra tuturor adreselor trimise de Direcția mea în urma însărcinărilor pe care le am și vă rog a le considera pe viitor ca simple informații despre felul în care lucrăm cu celelalte Regionale, fără să vă oblige pe Dv. la nimic. Veți conduce în schimb Regionala pe răspunderea Dv. exclusivă până la întoarcerea d-lui Prof. D.Gusti, care va decide cum va crede de cuviință. Și pentru că nu pot accepta să mi se scrie în stilul jignitor pe care îl întrebuințați Dv., numai pentru că îndeplinesc instrucțiunile primite de mine, în loc să încercați o lămurire a lucrurilor, vă rog să vă adresați pe viitor d-lui Secretar General, iar eu voi trimite adresele pe care e obligată Direcția mea să le lucreze, d-lui Vice-președinte al Regionalei Timișoara, cu titlu pur informativ. În sfârșit, dacă doriți, la întoarcerea d-lui Prof. D.Gusti, voi cere și desărcinarea completă a Direcției mele de toate lucrările privitoare la Institutul Dv. ca să evităm pe viitor orice supărare inutilă și un ton care nu cadrează cu relațiile științifice. Eu apreciez îndeajuns eforturile Dv. ca să nu-mi permit a împiedeca din ambițiuni personale, o colaborare pe care o doresc din toată inima, rodnică și civilizată.

Spor la lucru și sănătate

Traian Herseni

D.J.C.S.A.N. nr. inv. 380, dosar 183

Iosif Jivan

1

Gherla 28 septembrie 1936

Mult stimate D(omnu)le V. Președinte!

În timpul cât am lucrat în echipa de sub conducerea D(voastră) v-am învățat a cunoaște ca pe un om de suflet.

Faptul acesta îmi dă cutezanța ca să vă scriu și să vă implor preaprețiosul sprijin.

În săptămâna viitoare, în 5 octombrie a.c. intenționez să mă deplasez la București pentru ca acolo la Ministerul Instrucțiunii Publice să intervin ca soția mea Ghizela Jivan, care este învățătoare de stat definitivă la școala primară de Stat din Praid jud. Odorhei-să fie detașată cu post cu tot în acest an la școala primară de Stat din Gherla.

Pentru ca să am intervenția unei persoane cu influență-cu tot respectul vă rog să binevoiți a-mi trimite până la data de mai sus o recomandatie la dl. fost ministru Gusti.

Ași dori ca deodată cu deplasarea aceasta să cer sprijinul d(omnu)lui Gusti și ca să-mi pot plasa și la București lucrarea mea despre „*Composesoratele de pădure din Transilvania și Banat*”.

Vă rog deci stăruitor a-mi face cunoscut și după munca mea depusă la echipă d(omnu)lui ministru Gusti.

Prezentându-mă d(omnu)lui Gusti-cred în ipoteza dacă ași primi instrucțiuni de la Dvoastră-să pot discuta cu D(omnia)Sa și problema ocupațiilor ale sătenilor din Pojejena de Jos, și chiar ași putea să mă informez la Ministerul Domeniilor personal dacă s-ar putea îndeplini în această comună reforma agrară, iar la Ministerul de Externe, în ce stadiu se află tratativele dintre guvernele român și iugoslav, privitor la împărțirea averii comunității de avere Biserica Albă.

În așteptarea prețioaselor șiruri din partea Dv. primiți vă rog mulțumirile mele anticipate și rămân cu recunoștință

Iosif Jivan

Judecător, jud. Gherla

D.J.C.S.A.N. nr. 380

Gherla, 2 februarie 1937

Domnule Președinte!

Subsemnatul am avut cinstea a face parte și eu din echipa de cercetări monografice a Institutului trimisă în vara anului 1936 la Pojejena de jos.

În rezultatul activității mele (14-30 aug. 1936) am înaintat Institutului un studiu despre „*Ocupațiile în pădurile Statului*”-care studiu a fost acceptat de către comitetul Institutului.

Având în vedere că orice activitate a magistraților extra judecătorească urmează probată pentru a fi semnalată în cazierul personal al respectivului-cu profund respect vă rog să binevoiți a-mi elibera una dovadă despre activitatea mea.

Cu deosebită stimă:

Dr. Iosif Jivan

B.J.T. f. 60

Gherla 5 februarie 1937

Mult Stimat domnule Doctor!

Bunătața și idealismul D(umnea)Voastră îmi dau cutezanța ca să vă cer un nou sprijin.

Ministrul nostru dl. Djuvara¹ a dispus ca să se înființeze pe seama fiecărui magistrat un cazier personal în care se va introduce toată activitatea respectivului. Evident la avansarea respectivului se va ține seamă și de cele cuprinse în cazier.

Sunt (de) 8 ani aici în Gherla și intenționez să solicit o avansare și pentru acest motiv găsesc nimerit ca și activitatea mea monografică (studiul ocupațiilor) să fie semnalată în cazier. Vă rog respectuos să binevoiți a dispune să mi se elibereze un certificat (sau chiar în formă de adresă pe adresa mea) despre toată activitatea mea pe care am desfășurat-o la Pojejena de Jos. Am fost la Pojejena de la 14 august la 30 august 1936, în intervalul acesta am studiat și la judecătoria rurală Moldova Nouă cartea funduară. Las la aprecierea binevoitoare a Dv. ca certificatul eliberat să fie semnat respectiv vizat și de către dl. Prof. Gusti.

Pentru a învedera și mai mult caracterul oficial pe care l-a avut activitatea echipei trimisă din partea Institutului-binevoiți a releva în certificat sau adresă, că

Institutul Social Bănăţean a avut concursul moral și material din partea M(ăriei)S(ale) Regelui și a d(omnu)lui Profesor Gusti.

În așteptarea grabnică a certificatului solicitat primiți Vă rog dl. doctor, asigurarea deosebitei mele stime și recunoștință pe care v-o păstrează².

Iosif Jivan
Judecător

Anexez o petiție și 16 lei timbre pentru certificat.

B.J.T. vol. 1, f. 61.

¹ Mircea T. Djuvara (1886-1944) născut la București licențiat în litere și drept, doctor în drept, delegat la Conferința de Pace din 1919, în 1936-1937 a fost ministru al justiției.

² La 11 februarie 1937, I.S.B.C. a eliberat un document prin care se certifica activitatea laborioasă a judecătorului Iosif Jivan în problema „ocupațiunilor”.

Ștefan Laday

București 23 septembrie 1931

Mult Stimată Doamnă Primar,

Sosind astăzi din străinătate, am găsit amabila Dv. scrisoare din 1 Septembrie.

Vă mulțumesc pentru bunăvoința Dv. manifestată prin numirea dlui Balás și promisiunea dată pentru viitor.

Binevoiți a primi, Doamnă Primar, expresiunea deosebitei mele stime.

Șt.Laday¹

D.J.C.S.A.N. nr. inv. 380, dosar 40

¹ Ștefan Laday (1873-1936) jurist român, specialist în drept penal, a studiat cauzele fenomenului infracțional, președinte al Consiliului Legislativ, autor al lucrării *Codul civil austriac*, Cluj, 1924.

Vasile Lăzărescu

Caransebeș 1 aprilie 1938

Doamnă Președinte,

Am primit cu multă bucurie un exemplar din cartea apărută sub auspiciile Institutului „Anchetă monografică în comuna Belinț”.

Deoarece înșine cunoaștem jertfele depuse de echipa din Belinț care și-a continuat activitatea în Sârbova și Pojejena, apreciem încoronarea lor prin publicarea interesantelor constatări din aceste anchete și cu deosebire a celei din Belinț.

Nu mă îndoiesc că răspândirea acestei lucrări în chip cât mai larg cu putință, va trezi, în sfârșit un spor de interes asupra stărilor din Banatul nostru, unele cu drept cuvânt îngrijorătoare.

În numele bisericii din acest Bănat țin să Vă felicit pentru ducerea la capăt și mulțămire.

Cu arhierești binecuvântări

Episcopul
Vasile Lăzărescu¹

B.J.T. vol 8, f.55

¹ Vasile Lăzărescu (1894-1969), episcop al Timișoarei, din 1947 Mitropolit al Banatului, a îndrumat lucrările de zidire a catedralei din Timișoara, sfințită în 1946.

Ioan Lupaș

Cluj, 1 octombrie 1934

Domnule Director,

Revizuiind colecția de reviste a Institutului nostru¹, am constatat că până acum am primit din prețioasa D-Voastră publicație numai numerele 1-5 pe anul 1933. Pentru a putea pune la dispoziție cercetătorilor bibliotecii noastre revista Dv., cu onoare vă rugăm să binevoiți a ne trimite și celelalte numere apărute.

Cum însă Institutul nostru nu are fonduri suficiente pentru a achita abonamentul, vă oferim în schimb publicațiile editate de noi.

Cu poșta de astăzi v-am expediat și un volum din lucrarea domnului I. Moga, *Rivalitatea polono-austriacă*²... apărută ca nr. 3 în biblioteca noastră.

Director

Secretar

I. Lupaș³

Gheorghe Vinulescu⁴

B.J.T. f. 105

¹ Institutul de Istorie Națională din Cluj² Ioan Moga, *Rivalitatea polono-austriacă și orientarea politică a Țărilor Române la sfârșitul sec. XVII*, Cluj, 1933, 240 p. apărută și în „Anuarul Institutului de Istorie Națională”, VI (1931-1935), Cluj, 1936, pp. 175-400.

³ Ioan Lupaș (1880-1967), istoric de prestigiu, militant pentru Unire, directorul Institutului de istorie Națională din Cluj, profesor la Universitatea din Cluj (1919-1946).

⁴ Gheorghe Vinulescu, istoric, fost elev al Școlii Românești de la Roma, a publicat *Privilegiile din cele 8 districte românești*, București, 1936.

Octavian Lupaș

Arad 4 februarie 1937

Domnule Președinte,

Referindu-ne la adresa Dvs. nr. 8/1937, avem onoare a vă aviza că, în ziua de 14 ianuarie 1937, comitetul despărțământului nostru, luând în dezbateră demisia d(omnu)lui dr. C. Radu din fruntea acestui despărțământ, a decis ca despărțământul din Arad al Institutului Social Banat-Crișana să fie menținut statu-quo, luându-se măsuri pentru intensificarea activității lui solicitându-se dl. dr. C. Radu pentru a reveni asupra demisiei.

Dat fiind că adresa Dvs. am primit-o a doua zi după ținerea ședinței de comitet, nu am putut avea onoarea de a vă vedea în mijlocul nostru. Suntem în măsură însă, să ne manifestăm dorința de a vă vedea în mijlocul nostru, atât pe Dvs, cât și pe dl. vicepreședinte al Institutului, cu prilejul adunării generale a despărțământului nostru, care va avea loc probabil la 19 februarie 1937.

Până la ținerea adunării generale, agendele despărțământului vor continua a fi conduse de dl. dr. C. Radu.

Primiți Domnule Președinte, asigurarea deosebitei noastre considerațiuni

Președinte
(O. Lupaș)

B.J.T. f. 77

Gheorghe Lupșa

Păuliș, 27 ianuarie 1944

Stimate Domnule dr. Groșorean,

Cu onoare Vă rog să binevoiți a-mi furniza date și studii referitoare la problema populațiunii, care a constituit unul din obiectele de cercetare ale Institutului Social Banat-Crișana.

Problema demografică stând în strânsă legătură cu aceea a colonizării care formează subiectul tezei mele de doctorat în drept, respectuos vă rog să binevoiți a mă împărtăși de sprijinul Dvs. pentru care vă rămân îndatorat și recunoscător.

Dacă prin bunăvoința Dvs. mi s-ar putea trimite tot ce s-a scris și s-a studiat în cadrele Institutului Social Banat-Crișana referitor la problema populației atunci pot spune că am înlăturat un serios obstacol din calea țelului ce mi-am propus¹.

Mulțumindu-Vă anticipat pentru sprijinul și bunăvoința Dvs., Vă rog să primiți expresiunea distinselor mele considerațiuni.

Pr. Gh. Lupșa
paroh

B.J.T. f. 28.

¹ C. Grofșorean a adnotat pe marginea adresei, răspunsul la solicitare, adică numerele din „Revista Institutului Social Banat-Crișana”, referitoare la problema depopulării și cele două monografii, a Belințului și a Sârbovei.

Traian Mager

1

Arad, 27 februarie 1933

Domnule Secretar General,

Adunând materialul publicat în revista „Societatea de mâine”¹, „Natura”², cât și în ziarele locale, mai apoi coordonându-l și îmbogățindu-l prin noi cercetări-am terminat Monografia unei regiuni din jud. Arad, aceea a Hălmagiului/35 de comune/tratând:

1. Antropogeografie/Omul și pământul
2. Istorie
3. Folclor

Lucrarea fiind trimisă Ministerului Instrucției a fost bine apreciată de către domnul profesor Nicolae Iorga într-un articol de fond al „Neamului Românesc”³ nr. 21 din 27 ian. 1932.

Întrucât rezultatele cercetărilor antropogeografice își pierd actualitatea și trebuie încontinuu ținute la curent, mă văd silit a publica cât mai curând partea întâia a lucrării, pe care ași dori s-o pun sub patronajul Institutului Social Banat-Crișana.

Pentru a putea socoti cheltuielile de tipar, dar mai ales calitatea hârtiei, am făcut o probă de tipar, constatând că întâiul volum de 320 pagini în una mie exemplare ar costa aproximativ 86 mii lei: clișee, imprimare, hârtie- în proporție egală.

În cazul fericit când Institutul Social ar primi patronarea sau chiar editarea lucrării, eu aş putea oferi:

1. clişeele pe care le am şi executate la firma Kraff & co Sibiu

2. costul imprimării în Tipografia jud. Arad

3. rămânând ca Institutul să asigure costul hârtiei în suma de aproximativ 20 mii lei în schimbul unui număr corespunzător de exemplare a lucrării tipărite.

Până când-la cerere- vă voi prezenta manuscrisul, pentru a vă putea da seamă de conţinutul lucrării, vă trimit deocamdată:

1. Tabela conţinând cuprinsul întâiului volum-aici anexată iar la coletul poştal:

2. Tiparul de probă a întâiei coli,

3. „Ținutul Hălmagiului” articole extrase din „Tribuna Nouă”

4. Tabloul „Din Viața Pădurilor”.

De încheiere, vă rog, Domnule Secretar General-să binevoiți a pune această cerere discuțiunii Comitetului.

Cu deosebită stimă

Traian Mager

Anexa

Conținutul volumului întâi

Omul și pământul

Prefață

Tabela: Nomenclatura comunelor

Spre Hălmagiu-orașul Hălmagiu

Ținutul Hălmagiului

I Considerațiuni generale

a. Noțiunea de „ținut”, b. Hotarele și munții, c. Căile de comunicație, d. Apele și dispoziția comunelor, e. Clima, f. Relieful și bogățiile naturale, g. Tabela: Specificarea suprafețelor după felul culturii, h. Proprietatea.

II Populația

a. Evoluția numerică în ultima sută de ani, b. Casa, c. Îmbrăcămintea, d. Hrana, e. Condiții sanitare.

III Mijloace de trai

1. Agricultură

2. Creșterea vitelor

3. Pomăritul

4. Patrimoniu forestier

5. Din darurile naturii nesilite

6. *Carierile de piatră, minereurile*

7. *Industria și comerțul*

8. *Munca salariată.*

IV. Probleme economice-culturale

1. *Efectele despăduriri munților*

2. *Expansiunea în câmpie, colonizările*

3. *evoluția ideii școlare. Spre o școală regională. Grădinile școlare.*

V Bugete fărănești (capitolul acesta nu este lucrat încă)

VI Concluziuni

VII Tabele statistice: I-XII

VIII izvoare și opere consultate

În text aproximativ 50 fotografii, diagrame și o hartă.

Extensiunea: aproximativ 320 pagini.

B.J.T. f. 125

¹ „Societatea de mâine”, revistă de literatură, cultură și știință, apărută la Cluj, apoi la București, redactor-șef, Ion Clopoșel.

² „Natura” revistă științifică de popularizare, apărută la București.

³ „Neamul românesc” ziar fondat în 1906, director Nicolae Iorga.

2

Arad 25 februarie 1936

Mult Stimatelor Domnule Grofșorean

În textul cererii mele de la 21 l(una) c(urentă) adresată Institutului pentru sprijinirea tipăririi monografiei Ținutului Hălmagiului cu suma de 15 mii lei, d. dr. Cornel Radu comunicându-mi rezultatul conversațiunii avute cu D(omnia) Voastră în sensul că momentan negăsindu-se fonduri, această sumă nu se va putea plăti decât pe la finea lunii martie, voi căuta să mă acomodez și acestei condițiuni. Anume, având avizul comitetului central despre acordarea subvenției și prezentându-l Tipografiei Diecezane din localitate speriez că mi se va acorda până la acel termen suma garantată de Institut.

Întreruperea cursului de tipărire nu poate suferi amânare din motive foarte serioase.

Actualul prefect al județului Arad, dacă nu-mi poate acorda subvenție din buget, mi-a promis că va recomanda cumpărarea cărții pentru bibliotecile

comunelor mai bogate, în număr de vreo sută. Asemenea asigurării am de la Revizorat, care o va recomanda pentru bibliotecile școlare. În felul acesta văd asigurată desfacerea a vreo 150 de exemplare.

Cum însă atari promisiuni nu sunt sigure pentru un timp mai îndelungat, cartea trebuie să fie tipărită mai târziu până prin mai și tipografia nu-mi poate da mai mult de două coli pe săptămână. Socotind că în vacanța Paștilor voi fi ocupat pe la Hălmagiu, timpul ce-mi stă la dispoziție este destul de scurt.

În consecință, cunoscând și din relatările distinsului meu prieten dr. Cornel Radu, bunele D(umnea)voastră intențiuni, îndrăznesc a vă ruga să țineți o ședință în care să se hotărască din nou, dacă e nevo(i)e, acordarea sprijinului de 15 mii lei, în condițiile pe care le credeți de cuviință-iar această decizie să o cuprindeți într-o adresă făcută mie personal, fie direct Tipografiei Diecesane din Arad.

În felul acesta, cu sprijinul D(umnea)voastră și cu ceea ce mai pot eu anticipa, sperez să pot duce la bun sfârșit tipărirea lucrării până la finea lui Mai.

Pentru prea prețiosul D(umnea)voastră concurs, vă rog să primiți asigurarea distinsei stime și considerațiuni ce v-o păstrez.

Traian Mager

B.J.T. f. 33

3

Arad 13 aprilie 1938

Stimate Domnule Director,

Alăturat vă trimit cele trei volume apărute din monografia Țin(utului) Hălmagiului cu rugămintea de a o anunța în revista Institutului¹.

Aflați că eu deși lucrez sub egida despărțământului Arad al Institutului, nu m-am bucurat decât de sprijinul moral al acestuia, costul tipării trebuind să-l suport singur până acum. Adresându-vă o cerere mai anii trecuți, mi s-a răspuns, că din subvenția ce o dați despărțământului, să mi se deie și mie o parte. S-au confecționat două albume pentru expoziția din 1934 pare-mi-se, dar pentru tipărirea lucrării n-au mai fost bani.

Întrucât aș dori să termin în anul acesta tipărirea cadrului istoric, v-aș ruga să binevoiți a-mi acopera de la Institut cumpărarea unui număr de exemplare. În sensul acesta am înaintat o cerere d(omnu)lui președinte prof. C. Teodorescu în luna trecută.

Cu distinsă stimă

Traian Mager

Vă rog să dispuneți să mi se trimită monografia comunei Belinț.

B.J.T., f. 56

¹ Cornel Grofșorean a semnat o recenzie acestei lucrări, publicată în „Revista Institutului Social Banat-Crișana”, VII(1938), apr.-sept, p. 102.

Sabin Manuila

1

București 4 iulie 1934

Domnule Președinte,

La scrisoarea dvs. nr. 130, avem onoare a vă răspunde că dl. Profesor Ghenadie s-a prezentat la Institutul nostru, unde se inițiază în diversele lucrări din secțiunile Institutului.

Anexăm prezentei primul referat pe care ni l-a făcut delegatul dvs. despre activitatea D-sale în Institutul nostru și vă rugăm să credeți că vă stăm oricând cu plăcere la dispoziție.

Primiți, Domnule Președinte, asigurarea distinsei noastre stime.

Directorul Institutului Șeful Biroului Publicațiilor și al Bibliotecii
S. Manuila

Anexa

București, 2 iunie 1934

Directorului Institutului de Demografie și Recensământ

Referat

În vederea scopului urmărit de Institutul Social Banat-Crișana, între 27 iunie-2 iulie, m-am inițiat și am studiat următoarele:

I. La 27 și 28 iunie, am fost condus de dl. Boeriu, la Serviciul Statistic al municipiului București, și al județului Ilfov.

La Serviciul Statistic al municipiului, mi s-a pus la dispoziție toate registrele de: născuți, morți, căsătorii și divorțați.

II. La Prefectura județului Ilfov, Referatul statistic, mi-a arătat câte un buletin de: naștere, moarte, căsătorie și divorț. Mi-a spus că fiecare județ este codificat cu un număr; de asemenea fiecare plasă din județ, precum și comunele în ordinea alfabetică sunt codificate. Mi-a arătat 3 tabele codificate și un regulament (în broșură).

Pe urmă am examinat împreună câte o fișă de codificare unde am constatat că pe lângă localitate mai poartă numire codificată în cifre, sexul, starea civilă, vârsta (pe grupuri de ani) religia, cetățenia, neamul, ocupația, locul nașterii, copiii născuți (dacă este unul sau sunt gemeni) al cătelea copil e născut și asistența. De asemenea am examinat și câte o fișă codificată pentru morți și căsătoriți.

III. 28, 30 iunie. În aceste două zile, am lucrat la Institutul de Demografie și Recensământ, cu ajutorul d-lui Moșica, la verificarea buletinelor statistice de mișcarea populației pe luna mai 1934. Am controlat toate buletinele din județele: Cahul și Gorj, confruntându-le cu tabloul controlului lunar al buletinelor de mișcarea populației. Pe urmă, din tabloul controlului lunar al buletinului de mișcarea populației, înaintat Institutului de către biroul statistic județean, am trecut, controlând din nou, toate datele în același tablou al Institutului care se află la dosarul județului respectiv. Dacă a lipsit vreun buletin, am notat județul, plasa și comuna, atât cu numirea lor, cât și cu numărul codificat pe o notă, urmând ca să se ceară ulterior județului buletinul care lipsește.

Pe urmă, din borderoul referentului județean, am complectat fișa lunară pentru evidența buletinelor, pe județ și pe plasă, totalizând numărul buletinelor.

Ghenadie Ilie

Timișoara, 9 iulie 1934

Domnului Director al Institutului de Demografie și Recensământ,

Referat

Despre lucrările efectuate la Institutul de Demografie și Recensământ în timpul de la 2-6 iulie a. c.

De la 2-4 iulie:

În acest interval de timp, am lucrat la codificarea buletinelor de nașteri și morți.

Buletinele sunt aranjate-în fiecare județ-pe plăși și comune. Fiecare județ poartă un număr codificat. Plășile sunt codificate de la 1 înainte-câte sunt-iar comunele de la 21 înainte.

Codificarea se face pe fișe tip. La nașteri, în primele coloane, se trece nr. codificat al comunelor, al buletinelor, apoi sexul, starea civilă (dacă născutul este din părinți legitimi, nelegitimi, recunoscut etc.), vârsta codificată a părinților, (dacă copilul este nelegitim se trece numai vârsta mamei), religia (de asemenea, dacă copilul este nelegitim se trece numai religia mamei), cetățenia părinților,

neamul părinților, ocupația părinților, locul unde a fost născut copilul, dacă s-au născut gemeni, al câtelea a noul născut și ce asistență a avut la naștere.

Buletinele de decese, în județ, sunt aranjate, de asemenea, după plăși și comune. Codificarea se face la fel, pe fișe de codificare pentru decese. În primele rubrici, se trece numărul buletinului de deces și nr. codificat al localității, pe urmă, sexul decedatului, starea civilă, vârsta (vârsta codificată are 2 rubrici) religia, cetățenia, neamul, ocupația, locul decesului câți copii minori au rămas și dacă a avut sau nu tratament medical.

De la 5 la 6 iulie:

În aceste zile am lucrat la codificarea cauzei deceselor. Cauza morții este codificată și ce se află în „Ghidul Medicilor referitor la diagnoza deceselor”. Nomenclatura este împărțită în 18 grupe și fiecare grupă are o serie de cauze ale deceselor, iar fiecare cauză are câte un număr codificat. În dreptul cauzei morții, pe fiecare buletin se trece, cu creion roșu, numărul codificat, ce corespunde acestei cauze, conform nomenclurii detaliate (200 cauze). Decesele după cauze mai sunt împărțite în 43 de grupe. (Nomenclatura prescurtată). Grupa care corespunde numărului codificat al decesului, trecut în dreptul rubricii respective, se trecem cu creion albastru deasupra acesteia.

La 7 iulie

În ziua de 7 iulie, am lucrat la perforarea cartelelor. Perforarea se face, cu ajutorul unei mașini, după fișele codificate.

Ghenadie Ilie

B.J.T. vol. 94

2

București, 27 iulie 1934

Către Institutul Social Banat-Crișana

Timișoara

Prin prezenta se adeverește de către noi că dl. prof. a fost detașat de către Institutul Social Banat-Crișana, pentru specializare în lucrări de statistică aplicată la Institutul de Demografie și Recensământ, începând de la data de 28 iunie-27 iulie 1934¹.

În acest răstimp D-sa a fost inițiat, îndeplinind efectiv întreaga serie de operațiuni statistice, începând de la faptul însăși al înregistrării fenomenului statistic, până la tabelarea și prezentarea rezultatelor definitiv obținute.

Aceasta atât în domeniul mișcării populației în special, cât și în acel al operațiilor recensământului general al populației, însușindu-și în chip desăvârșit cunoștințele speciale cerute de un asemenea gen de lucrări.

Cu acest prilej dl. prof. Ghenadie Ilie a efectuat de asemeni operațiuni de perforare, control, sortare, numărare și tabelare mecanică, atât pe mașinile statistice „Hollerith” cât și „Powers”, achiziționând o pregătire deosebită în domeniul prelucrării statistice mecanice. Institutul de Demografie și Recensământ fiind singurul institut cu un parc complet de mașini din țară.

În plus dl. prof. Ghenadie Ilie a studiat, la Institutul nostru, în perioada menționată și problemele de tehnică și organizare, absolut necesare bunei funcționări unei Instituții moderne și raționale de statistică aplicată.

Tot odată avem onoare a vă aduce la cunoștință că și în viitor Institutul nostru este la dispoziția Dvs. și înțelege a vă oferi cea mai desăvârșită colaborare.

Director

Șeful Secției Recensământul Populației

(S.Manuila)

B.J.T. Vol. 94, f. 5

¹ Perioada corespunde precampaniei Belinț.

Alexandru Marcu

(București) 2 februarie (1)943

Domniei Sale

Domnului Dr. C.Grofșorean

Institutul Social Banat-Crișana

Am primit interesanta D-voastră lucrare „*Fără formă și fără formalism*” și vă transmit felicitările și mulțumirile mele.

Ministru Subsecretar de Stat

Alexandru Marcu¹

D.J.C.S.A.N. nr. inv. 380

¹ Alexandru Marcu (1894-1954) profesor de literatură italiană la Universitatea din București, doctor în drept, deputat, subsecretar de stat la Ministerul Propagandei și Presei.

Dion Mardan

1

Timișoara 14 ianuarie 1933

Mult stimată Domnule Președinte

Rugându-Vă să binevoiți a-mi scuza absența de la ședința de azi a Comitetului, am plăcerea de a comunica că dl. Tătărescu¹, fost subsecretar de stat s-a declarat dispus a ține în Timișoara o conferință în cadrul Institutului Social.

Aducându-Vă aceasta la cunoștință, cu onor vă rog a dispune invitația d-lui Tătărescu ca conferențiar, chiar în ședința de azi a Comitetului.

Mâine, Duminică, plec la București unde voi să am contact cu dl. Costin, Secretarul general al Institutului Social Român.

Cu cele mai bune salutări

Prof. ing. Mardan

B.J.T.f. 218

¹ Gheorghe Tătărescu (1886-1957) om politic de orientare liberală, prim-ministru, subsecretar de stat la Interne (1923-1926, 1927-1928).

2

Timișoara 18 februarie 1933

Domnule Președinte

Cu onoare vă rog să binevoiți a dispune să mi se restituie suma de 5422-cincimii patrusute douăzeci și doi lei, reprezentând cheltuielile de deplasare (4 bilete wagonlits și biletele pe CFR) a domnilor prof. D. Gusti și Costin¹ de la București la Timișoara și retour, achitate de subsemnatul, cu ocaziunea inaugurării Institutului nostru.

De această cheltuială are cunoștință d. Vicepreședinte dr. C. Grofșorean, din ordinul căruia s-a făcut plata.

Cu distinsă stimă

Prof. ing. Mardan

B.J.T., f.171

¹ Ion Costin (1903-1991), licențiat în filozofie, fost student a lui Dimitrie Gusti, participant la prima campanie monografică organizată de Institutul Social Român.

Timișoara 18 februarie 1933

Domnule președinte,

Starea sănătății mele precum și multiplele mele ocupațiuni, nepermițându-mi să mă ocup, așa după cum ar trebui și după cum eu însuși aș dori, de însărcinarea ce Adunarea Generală a Institutului Social mi-a dat, mă văd nevoit-spre marele meu regret-a demisiona din președenția Secției Economico-Financiare-Tehnică.

Asigurându-vă că voi primi, Domnule Președinte, asigurarea distinsei mele stime.

Prof. ing. Mardan

B.J.T. f. 170

Alexandru Marta

1

Timișoara 20 martie 1942

Mult Stimat dle Coleg,

Cu câteva momente mai (i)nainte îmi comunică Al. Dir. General, Veverca¹, hotărârea Dv. de a nu accepta alegerea în cons(iliul) de adm(inistrație) al băncii „Cărășana”.

M-a surprins vestea, deoarece Vă știam nevoit la hotărârea, ce o luaserăți mai-(i)nainte în absența mea și ce a fost luată (i)eri cu consimțământul Dv.

Evident, că nimănui nu-i vine în minte să vă conteste dreptul suveran de a lua în fiecare moment hotărârea, ce voiți și o credeți potrivită. Noi însă credem a avea dreptul și datorica a Vă ruga, să binevoiți a Vă menționa pe lângă hotărârea anterioară și a accepta alegerea. Motivele Dv. pot fi înlăturate prin contraargumentele noastre: suntem în primăvară și ne surâde cred, vara; deplasarea nu va fi deasă sau mai deasă de cât în 3-4 cazuri în întreg anul, întrucât situația de acolo s-a consolidat și nu reclamă prezența întregului consiliu la deliberările curente;

Diurna de deplasare, respectiv jetonul va fi mărit la cel puțin 1 000 lei plus cheltuielile efective ale deplasării.

Iar ca o modestă recomandare pentru ostănelile, ce le-ați face cu deplasările la Lugoj au fost luate măsurile, că la „Helicon” să mi se stabilească un onorariu lunar corespunzător, ce-l veți hotărî împreună după adunarea generală a „Helicon”-ului. Și apoi mai pot surveni schimbări și la bancă și la întreprinderi, din cari veți

putea avea-la un moment dat și de neprevăzut în prezent o remunerație corespunzătoare, sau apropiată de corespunderea echivalentului activității dezvoltate

Intonasem (i)eri buna armonie ce domnise în activitatea comună și nu mi-ar plăcea, că aceia să fie în cât de mică măsură tulburată.

Mă rog, ca să binevoiți a-mi telefona fie mie, fie domnului Veverca hotărârea Dv. de ultim moment.

Cu sinceră stimă Vă salută al Dv. coleg

Al. Marta

B.J.T. f. 88

¹ Ion Veverca (n. 1912 la Dalboșeț) doctor în economie politică, director general al Băncii Timișoarei.

2

Timișoara 29 iunie 1942

Domnule Președinte!

Am onoarea a Vă aduce la cunoștință că adunarea generală a „Cercului Juridic Bănățean” ținută la 28 Iunie 1942, dându-i cuvenita atențiune raportului general a comitetului de conducere și în ceia ce privește elogierea fondării cercului și a Revistei cercului, m-a însărcinat ca să Vă prezint copia acestei părți a raportului și să Vă exprim în numele ei cel e mai sincere și calde mulțumite pentru prețioasele Dv. prestațiuni împreună cu rugămintea ca să binevoiți a-i da și în viitor „cercului” și revistei aceeași(i) atențiune a le fi un prețios ocrotitor.

Implicând aceasta însărcinare, Vă rog să primiți expresiunea celor mai ales sentimente ce Vi le păstrează

Al Dv. stimator

Dr. Alexandru Marta

președintele „Cercului Juridic Bănățean”

B.J.T. f. 62

3

Timișoara (nedatat)

Domnule Coleg,

Am onoarea a Vă prezenta pentru semnare petițiunea scrisă și subscrisă de mine și precum puteți vedea și de Dl Băran¹.

E necesară pentru a ne câștiga „*de formă*” dreptul de proprietate celor 625 acțiuni, căci fără aceste nu știm cum am mai putea funcționa.

Dacă ați avea vreme, v-ați putea obosi mâne pe la 10-11 ore la bancă² să discutăm chestiunea foarte mult discutată de mine și de alții, fără se ajungem la o interpretare de lege definitivă și acceptabilă.

Cererea binevoii a o pune în plic și a v-o preda servitorului, ca să ni-o readucă.

Salutări cordiale de la

Al. Marta

¹ Ar putea fi vorba de Coriolan Băran, (n. 1896), doctor în drept, deputat național-fărănist, subsecretar de stat la Ministerul de Interne, arestat de autoritățile comuniste în 1950 și întemnițat la Sighet.

² Banca de Credit Ipotecar Societate pe Acțiuni, Timișoara.

Radu T. Matei

București 15 august 1931

Stimate Domnule Doctor,

Abia acum am primit scrisoarea Dv. din 25 Iulie a.c. în corespondența ce mi-a fost trimisă de la București, la Sovata unde-mi petrec concediul.

Imediat am scris la Ministerul de Finanțe unui prieten, care este Directorul mișcării fondurilor, ca să ia urgente măsuri pentru trimiterea aneditivelor necesare pentru plata pensiilor rămase în restanță.

Cum în primele zile ale luni Septembrie mă întorc în București, vă rog ca ori de câte ori veți avea vre-o nevo(i)e în Capitală să vă adresați la mine cu încredere pentru rezolvarea tuturor chestiunilor, oricare ar fi autoritatea de care ele ar depinde.

În speranța că, în curând voi avea deosebita plăcere să vă cunosc personal, vă rog să primiți asigurarea sentimentelor mele cele mai dragi.

Radu Matei¹
deputat

B.J.T. f. 91

¹ Radu T. Matei (n. 1893) avocat, ziarist, a publicat în „Viitorul”, „Dacia”, etc, deputat de Timiș-Torontal (1931-1932)

Domnule Președinte,

Subsemnatul Octavian Metea¹, avocat și ziarist, membru al Institutului social Banat-Crișana, cu onoare Vă aduc la cunoștință următoarele fapte și rugăminte ca după examinarea lor, să binevoiți a proceda la înființarea, în cadrul I.S.B.C. a unei secții de „*Cercetări geto-dace asupra istoriei neamului românesc*”, fie în cadrul secției istorice, existente, fie ca acțiune independentă.

În trecut, s-a ocupat de originea dacică a neamului românesc regretatul Nicolae Densușianu² în lucrarea sa „*Dacia preistorică*” prefațată elogios de dr. Istrati, apoi regretatul V. Pârvan³ în Getica, fără ca să tragă toate concluziile logice, din cercetările lor, apoi generalul Portocală în lucrarea „*Din preistoria Daciei*”.

Asupra originii limbei românești, ca limbă prelatină și formată din vechea limbă sanscrită, d. Marin Bărbulescu-Dacu și d-ra Maria Bărbulescu au publicat o valoroasă lucrare „*Originea tracă a limbii române*”⁴.

Mai nou, pe plan larg, problema a fost reluată de d-nii dr. N. Lupu⁵ fost ministru într-o conferință publică, câteva articole de ziar și două broșuri, apoi de academicianul I.Brătescu-Voinești⁶, într-o conferință, publicată în broșură.

Problema, interesându-mă și pe mine, la București, în zilele de 5-8 februarie, am luat contactul cu d-nii G.Ionescu-Nica⁷ autor al câtorva studii asupra problemei, prof. Mihail Vulpescu⁸, șeful serviciului cultural al municipiului București, dr. N. Lupu și Leontin Iliescu⁹ ziarist, toți însuflețiți luptători pentru repunerea istoriei neamului nostru pe adevăratele ei baze, dacice.

După un schimb de vederi cu d-lor, mi-am exprimat nedumerirea că deși sunt foarte mulți cercetători ai acestor probleme, nu s-a luat încă inițiativa constituirii unui Institut sau Cerc geto-dac, pentru că toate energiile să fie puse sub o îndrumare unică, ajungându-se mai ușor la rezultate.

Am citat dintre personalitățile bănățene, cari sunt preocupate de problemă: pe Dumneavoastră Domnule Președinte, pe d-nii prof. universitari dr. Emil Racoviță¹⁰, dr. Victor Stanciu¹¹, Liviu Jurchescu¹² etc.

Sugestia mea, pentru înjghebarea unei organizații cu acest scop a fost primită cu plăcere de acești d-ni din București și s-a hotărât organizarea unei serii de conferințe cu subiectul: „*Originea dacică a poporului român*” cari se vor inaugura la 20 februarie a.c. subsemnatul mi-am luat angajamentul să țin o serie de conferințe cu același subiect în orașele bănățene și ardelen.

Mi-am mai luat angajamentul în această consfătuire din București să Vă rog pe D-Voastră Domnule Președinte, ca în cadrul I.S.B.C., să înființați o secție de cercetări

geto-dacice, pentru a pune astfel la Timișoara, bazele organizate ale acestei mișcări, menite să cimenteze și mai mult drepturile noastre istorice asupra pământurilor românești dintre Tisa și Bug.

Sper Domnule Președinte că veți îmbrățișa cu toată căldura și înțelegerea propunerea mea, pentru înființarea acestei secții, pentru ca astfel să fim noi, cei din Banat, primii, cari am pășit cu forțe unite și organizate pe acest drum de luminare al trecutului neamului nostru.

În speranța că propunerea mea va fi însușită de I.S.B.C. și vom putea păși la înființarea secției, pentru a cărui președinție îndrăznesc să propun pe Domnul profesor Emil Racoviță, savantul cu renume mondial, Vă rog să primiți Domnule Președinte asigurarea stimei și devotamentului meu.

Cu profund respect
Octavian Meta

B.J.T., f. 111

¹ Octavian Meta (n. 1911 în jud. Făgăraș) avocat în Baroul Timișoara, redactor pentru Banat al ziarului „Universul”.

² Nicolae Densușianu (1846-1911), membru corespondent al Academiei Române, autor al cărții „Dacia preistorică” (1913), prefațată de C. Istrati, carte care s-a bucurat de un mare interes din partea publicului, însă nu poate fi considerată o lucrare întemeiată științific.

³ Vasile Pârvan (1882-1927) istoric preocupat de perioada dacică, unul din întemeietorii arheologiei românești, autor al unor lucrări fundamentale, membru al Academiei Române și al altor foruri academice din Europa.

⁴ Marin Bărbulescu-Dacu, Maria Bărbulescu, *Originea tracă a limbii române*, București, 1936.

⁵ Ar putea fi Nicolae Lupu (n. 1876) medic, prefect de Fălciu, ministru în mai multe guverne țărăniște.

⁶ I. Brătescu-Voinești (1868-1946) scriitor român, membru în colegiul „Convorbirilor literare” (1893).

⁷ Gh. Ionescu Nica (n. 1881) avocat, deputat (1926-1927).

⁸ Ar putea fi vorba de Mihail Vulpescu (1888-1956) muzician, folclorist.

⁹ Leontin Iliescu (n. 1880 la București) poet, ziarist, secretar de redacție la „Universul”, membru al Societății Scriitorilor Români în 1922.

¹⁰ Emil Racoviță (1868-1947) naturalist român, savant de renume mondial, profesor la Universitatea din Cluj.

¹¹ Victor Stanciu (n. 1884), geolog, director al Institutului de Mineralogie și Petrografie al Universității din Cluj, coautor al lucrării *Meteorologii din România*, Cluj, 1939, preocupat și de folclor.

¹² Liviu Jurchescu, ziarist bănățean.

Timișoara 24 sept(embrie) 1933

Stimate Domnule Dr. Grofșorean și iubite Rotarian,

Fiind absent din oraș abia azi pot confirma primirea adresei Dv. din 20 Oct(ombrie). Cu mare regret am luat notă de cele relatate de Dv. în această scrisoare și împărtășesc întru totul vederile Dv.

Am intrat deja în legătură cu rotarianul Peunescu-Kertsch reprezentantul cluburilor române în relațiunile cu străinătatea și m-am înțeles cu dânsul ca înainte de a aplica sancțiunile, prezidiul clubului Timișoara să ceară comisarului onorar M.B. Gerbel sub al cărui control s-a desfășurat programul din Lillafüred deslușirile res(pectiv) actele necesare.

În orice caz vom fixa în legătură cu acest incident încă o dată că cluburile rotariene române nu admit un fel de abuz în sensul că organizația noastră să fie folosită în scopuri politice. Cum însă cluburile române, în acțiunea lor propusă, au lipsă de înțelepciunea Dv. vă rog să dați tot concursul pentru a putea ajunge la rezultatul dorit. În chestia aceasta comitetul clubului nostru va avea o consfătuire imediat după ce toți membrii săi se vor fi reîntors din concediu. Chestia urmează să fie tranșată în mod definitiv la întrunirea cluburilor române care va avea loc în zilele de 27-29 Oct(ombrie) la Timișoara când deci urmează să se decidă în privința sancțiunilor fiind de față și reprezentantul emis de Rotary-Internațional. Deocamdată Vă rog să-mi dați posibilitatea pentru o convorbire și anume în ziua de azi sau mâine, la ora și locul ce vor fi indicate de Dv.

Cu cele mai bune salutări rotariene

Dr. C.Miklossy
președintele clubului Rotary, Timișoara

A.M.B.M. MD 34/9380

2

Rotary Club Timișoara

Timișoara 27 octombrie 1933

Stimate Domnule Grofșoreanu și Iubite Rotarian,

Am onoarea a Vă aduce la cunoștință că desbaterea cauzei Miskolc reclamate de DV. cu adresa din 20 Septembrie a.c. va avea loc Duminică în cadrele consfătuirii președinților și secretarilor care figurează pe programul aici anexat¹.

Vă rog să binevoiiți a lua parte la această desbatere.
Cu cele mai bune urări rotariene

Președinte
C.Miklosy

A.M.B.M. MD 34/9382

¹ Programul nu a putut fi găsit.

3

Timișoara 16 noiembrie 1933

Dr. Cornel Grofșoreanu
Avocat

Referindu-ne la adresa DV. din 13 Noemvrie a.c. avem onoarea a Vă remite aici anexat rezoluția adusă de clubul nostru în ședința sa din 14 Noemvrie a.c.

O copie a adresei DV. susamintite a fost trimisă dlui Ing. Pennescu-Kertsch, secretarul clubului Rotary București și reprezentantul cluburilor române în comitetul consultativ european.

Cu deosebită stimă

Președinte
C.Miklosy

A.M.B.M. MD 34/9384

Alexandru Moisi

1

Moldova Nouă 28 septembrie 1942

Stimate Domnule!

La scrisoarea Dv. din 18 Sept(embrie) a.c. mă grăbesc să-mi fac datoria față de Dv. care munciți atât de mult pentru interesele obștești și totodată Vă mulțumesc pentru că ați apreciat munca depusă scriind „*Monografia Clisurii*”.

Orice sume primite acum de la Comunitate s-au dat din excedentul Comunității fără să se fi atins capitalul inițial de lei 13 296 700, rentă 5% (în) 1922 la care s-a mai adăugat 550 000 lei semnați la împrumutul de înzestrare

plus 1 900 000 lei sumă capitalizată din excedentul de la 1937 încoace deci capitalul n-a fost atins, din contra a sporit și numai din venitul tentelor se dau ajutoare comunelor grănicerești și elevilor silitori de la diferite școale.

La 27 oct(ombrie) 1937 după îndelungate demersuri, ședințe și multe adunări generale costisitoare ținute în decurs de 3 ani, grupul român primește cota parte stabilită de tribunal 22,38% din 60 622 600 rente și 40 919 255 lei numerar, adecă 13 296 700 lei rentă și 8 973 000 lei numerar.

Jugoslavia are mai mult fiind acolo 34 comune mai mari iar în România 22 comune mai mici, ei având 67 549 suflete iar noi 19 484 suflete în anul 1872. Acest număr s-a luat de bază întrucât de atunci și până acum nu s-au mai făcut numărătoarea grănicerilor, aici.

Din excedentul din 1938, adecă venitul capitalului fiind neatins, s-a împărțit comunelor grănicerești în adun(are) gen(erală) din 1938, lei 9 500 000, lei 700 000 pentru ridicarea preturei în Moldova Nouă și 200 000 lei pentru construirea de pichete grănicerești iar restul comunelor grănicerești din care numai Naidășul a primit după 2 172 suflete câte a avut în 1872, 11% adecă 950 000 și anume:

200 000 lei pentru repararea bisericii

100 000 lei pentru repararea școalei

200 000 lei pentru repararea căminului cultural

300 000 lei pentru ridicarea caselor parohiale

150 000 lei pentru ridicarea casarmei de jandarmi

Nu-i vina Comunității dacă sumele pentru căminul cultural nici până azi nu s-au ridicat fiind neglijența celor interesați s-o ridice.

De atunci, din 1938, s-au mai dat ajutoare d.e. în 1939 pentru căminul din Naidăș 4000 lei și ajutoare elevilor de la școalele secundare.

Că în anul 1938 d.e. comuna Naidăș a primit cu 8 642 lei mai puțin decât îi compete a primi, (va primi) în anii următori mai mult d.e. în 1938, Zlatița, unde se proiectase ridicarea bisericii românești s-a dat mai mult urmând ca în anii ce urmează să se repartizeze o sumă mai mică. Așa că de repartizări se ținea o socoteală.

Ajutoare se votaseră în tot anul, numai anul curent nu s-au acordat făcându-ne cercetări la Comunitate în urma unor pări, cum se face „scoală tu să șed eu” și acum după părerea mea, buna administrație se va schimba și se vor distruge și capitalul cum multe s-au distrus în țara noastră căci hienele s-au ivit care pretind locul și se bucură la ciolan.

Că nu s-a atins capitalul motivul e simplu. Cei de acum n-au dreptul decât la dobânzi, care drept îl au și urmașii noștri căci averea nu s-a dat generației de azi ci tuturor generațiilor. Că, capitalul se păstrează comun, aceia se face pentru că statutele

din 1881 astfel a hotărât și de atunci și până acum nu s-a adus altă hotărâre în această privință. Dacă mai aveți o întrebare, bucuros vă stau la dispoziție, da Vă poate foarte bine lămuri fostul președinte al Comunității care-i în Timișoara, Ioan Ciabovici înv(ățător) la școala din Ronăț. În ce privește catalogul d-lui Gheorghe Georgescu din Orșova pe care am stăruit foarte mult să-l cumpere Comunitatea de Avere, n-am reușit, ca să rămână obiectele în plasă, îl cunosc foarte bine și iată obiectele pe care le avea în 1 februarie 1931:

1. Una panoplie cu diferite arme și baionete din războiul 1914-1918.
2. Una colecție cu pirită și minereuri.
3. Una colecție cu resturi de oale de pământ preistorice și de la romani.
4. Una colecție cu diferite monede de metal și hârtie din diferite timpuri.
5. Una colecție cu diferite scoici de mare.
6. Una colecție cu resturile oaselor unui mamut.
7. Una colecție cu corali din Sumatra
8. Una colecție cu craniile omenești.
9. Una colecție cu scoici, melci și amoniți petrificate.
10. Una colecție cu obiecte de cretă preistorice.
11. Una colecție cu medalii și decorații.
12. O iconiță de bronz.
13. 2 lulele de lut.
14. Un cuțit din Africa.
15. Resturi de statui antice.
16. Una colecție cu vârfuri de săgeți și suliți din diferite epoci.
17. Arme cu cremene.
18. Lămpi primitive de mineri.

În sfârșit să amintesc că din anul 1938 de când am tipărit „*Monografia Clisurii*” dar chiar din 1936 de când lucrarea era sub tipar, lucrez mereu la perfecționarea acelei lucrări și am foarte multe date lucrate pe acte și documente păstrate chiar și de mine d.e. Un act turcesc cu referiri la revoluția din 1788 dar nu le pot toate înscrie într-o simplă scrisoare ci mă mărginesc poate vă interesează mult dovada alăturată că în Clisură sârbii au venit după 1738.

Din lucrarea d-lui Alexandru Stanoilovici¹ din Chichinda de origine din Socol, după însemnările d-lui Gheorghe Miloșevici din arhiva eparhiei Vârșetului, la 1787 protoprezviterul din Palanca-locuind în Cusici-vizitând comunele din Clisura raportează consistorului din Vârșet amintind starea bisericii, școlii și a cimitirului, arhiva, scriptele etc., detaliat și da data sfințirii antemislului când s-au întemeiat aici primele biserici sârbești, împletituri de nuiele ș.a.

Zlatița, Antemis n-are, Biserică sfințită și școala cu 9 elevi
 Câmpia, 18 aprilie 1775 “ “ școală are, fără elevi și învățator
 Socol 18 “ 1756 “ “ “ 13 elevi
 Belobreșca, 18 aprilie 1786 Biserica sfințită, școala are 19 elevi cu Divici
 și Șușca
 Radimna 14 “ 1756 “ “ “ 15
 cu ambele Pojejene
 Moldova Veche 13 Iunie 1779 “ “ “ 20
 cu Măcești
 Liubcova 18 Aprilie 1763 “ “ nu are școală, nici elevi
 sau învățator

Tot de susnumitul scriitor se susține că în anul 1737 al doilea patriarh din Ipec, Arsenie IV (Șacabent) a venit din Serbia adecă Turcia, în Austria și Maria Terezia cu rescriptul din 24 aprilie 1743 i-a conferit titlul de metropolit.

De altcum n-am cetit nici o istorie sârbească care să susțină că în Clisura au locuit înainte de 1738. N-am aflat nici o biserică de aici scrise sau nume sârbesc măcar înainte de 1738 și cu toate cercetările mele mult ambițioase n-am putut până acum da nici o urmă de sârbi în Clisură înainte de 1738 și deci indiscutabil că băștinașii aici au fost români, avem dovezi chiar prea multe.

Poate că voi avea norocul să tipăresc ediția a-2-a mult mai mult documentată a „*Monografiei Clisurii*”.

Vă rog mult, stăruitor dacă cumva Vă întâlniți cu prea onor(atul) Traian Oprea, fostul protopresbiter din Vârșeț să-i spuneți salutări de la mine și că, cât de curând, am să-i scriu.

Mângâiați-l în deznădejdea sa, că în timpul său a fost un român și-l pomenește poporul de aici cât va trăi generația care l-a cunoscut.

Cu toată stima

Alexandru Moisi

D.J.C.S.A.N. nr. 380, dosar 101

¹ Al. Stanoilovici, *Monografia banatske Clisura*, Beograd, 1938.

2

Moldova Nouă, 22 septembrie 1943

Mult Stimate Domnule Director!

Secția Istorică la inițiativa Inst. Soc. B.C. face o operă care Vă face cinste din toate punctele de vedere pentru prezent; iar în ce privește viitorul Neamului, neprețuite servicii.

Pentru ca această străduință să aducă mai multe roade, ar trebui că toate documentele, adecă textul lor să se comunice și în traducere românească, pentru că nu toți amatorii de a muncii în această direcție cunoaștem așa de bine limba latină ca să ne putem servi de aceste prețioase date în ceiace privește ținutul nostru, știut fiind că de multe ori un nume lămurește o localitate și invers. Și multe din acestea se pot identifica și de către-să ne numim așa „laici” nefiind istorici de meserie, dar bătătorim în urma lor cu drag și de multe ori mai salvăm de la pieire câte un document, identificând locuri și lucruri, care fără contribuția celor simpli, dar mulți s-ar pierde pentru totdeauna în detrimentul istoriei noastre.

Mai luând în considerare că nu se potrivesc întotdeauna nici cele scrise, căci minciuna s-a născut odată ca anul pe pământ și apoi localnicii de multe ori sunt de mare folos cunoscând locurile, posibilitățile și chiar imposibilitățile celor scrise.

Dar nu vă răpesc timpul scump Dv. și Vă salut.

Cu respectul cuvenit

Alexandru Moisi

D.J.C.S.A.N. nr. 380, dosar 101

Iuliu Moldovan

Cluj, 12 octombrie 1935

Mult Stimatē Domnule Grofșorean!

Am primit scrisoarea DVoastră și rog să mă scuzați, că abia azi răspund. Vă mulțumesc înainte de toate pentru expunerea DVoastre atât de detaliată, din care am putut câștiga o imagine precisă a părerilor DVoastre în chestia, care ne interesează.

Ceea ce m-a îndemnat să mă gândesc la creierea unei regionale a Astreii în Banat, a fost, după cum știți, regresivitatea numerică a elementului românesc de acolo și pierderea patrimoniului spiritual specific românilor din Banat; două procese dezastruoase din punct de vedere etnic. Obiectivul precis în special al Regionalei noi ar fi de a ataca aceste probleme, de a-și concentra toate eforturile pentru a opri acele procese și pentru a sana substratul moral morbid, ale cărui simptome sunt. Deci nu așa numita „culturalizare” a masselor, nu intensificarea activității obișnuite cu scop de cultură generală și variată au determinat inițiativa noastră.

Pentru a putea ajunge scopul urmărit, este nevoie atât de cercetări, de răspândirea de cunoștințe și îndemnuri, cât și realizări practice sau de înființări de așezăminte. Toate aceste însă în vederea scopului urmărit, cu obiective precise privind acel scop.

DVoastre sunteți de părerea, că ar fi mai util, dacă nu o singură instituțiune, Regionala Astei, ar prelua toate aceste obligațiuni, ci Institutul social, Astra și Fundația s-ar împărți în muncă, primul luând sarcina cercetătorilor, Astra a propagandei și Fundația a realizărilor practice, stabilindu-se o colaborare mai strânsă între aceste așezăminte prin cooptarea de membri comuni în comitetele lor de conducere.

Dar fiind scopul precis, pentru care urmează să se înființeze regionala noastră și anume combaterea depopulării și a desagregării etnice, este evident, că atât cercetătorii, cât și propaganda și realizările practice, trebuiesc să servească în modul cel mai perfect posibil acest scop, către care trebuie să se îndrepteze toate eforturile în mod armonic. Trebuie stabilit un unic program de muncă, care să îndrumeze activitatea în toate compartimentele ei, și o unică conducere trebuie întâi să precizeze acel program și apoi să vegheze la realizarea lui. Aceste sunt condițiuni esențiale pentru reușita acțiunii.

Înainte de toate nu văd posibilitatea și necesitatea încadrării Fundației Principele Carol în această acțiune, fiindcă:

1. Fundația nu dispune de o regională pentru Banat,
2. Fundația are obiective și metode de lucru esențial deosebite de acele pe cari le preconizăm și
3. Astra nu poate în niciun caz să renunțe la realizări pe teren, căci ele formează o parte integrantă a programului ei de muncă și vor trebui să fie îndeosebi în Banat nucleele în jurul cărora se va desfășura toată activitatea practică. La această parte (Case culturale, biblioteci, muzee, școale țărănești, organizațiuni de însoțiri cultural-economice, șoimi, etc.). Astra Banatului nu va putea renunța la nici un caz. Ea va fi cu drag dispusă să colaboreze dela început de păstrarea independenței și de eliminarea oricărei concurențe pe teren.

Rămâne acum colaborarea între Institutul Social Banat-Crișana și Regionala bănățeană a Astei. Nu mă îndoiesc nici o clipă în sinceritatea dorinței DVoastre de colaborare și înțeleg foarte bine cât de greu este pentru DVoastre, de a Vă gândi la o contopire, deci la jertfirea independenței Institutului social de dragul încă problematicei organizațiuni a Astei bănățene. Desigur însă sunteți și Dvoastre de acord, că problemele depopulării și a pierderii patrimoniului etnic în Banat sunt de o atât de covârșitoare importanță, încă merită și cer chiar urgent cea mai eficace organizațiune pentru combaterea lor. Aceasta nu poate să fie decât solidarizarea

tutorilor bunilor români din Banat într-o cât se poate de puternică Asociațiune, în care să-și integreze eforturile toată intelectualitatea română și toate așezămintele culturale din Banat. Date fiind perspectivele grozave ale evoluției demografice și morale din Banat era firesc să ne gândim la cea mai eficace și radicală soluțiune. Creierea unui nou așezământ cultural, Regionala Astei, pe lângă celelalte, care să lupte cu greutatea afirmării ei care să nu poată concentra în jurul ei toate eforturile spirituale și materiale, ar însemna, dacă nu o compromitere definitivă, în orice caz o întârziere a soluțiunii, pe care o doriți DVoastre tot așa ca și mine. O întârziere care este identică cu continuarea dezastrului etnic din Banat, și mai mult continuarea contaminării și a altor ținuturi prin aceleași procese destructive. Dvoastră care sunteți atât de sensibil la suferințele populațiunii românești de acolo și atât de dureros impresionat prin ele, desigur înțelegeți, că numai un efort eroic le poate pune capăt și că în primul rând Bănățenii trebu(i)e să-și dea seama de acest fapt și să se înșire cu hotărâre și mândrie în lupta contra acelor suferințe.

V-ași ruga, Domnule Grofșoreanu, să binevoiți a reflecta asupra celor de mai sus, și a crede că numai prin o singură conducere, printr-un unic program de muncă, care să asigure atât cercetările necesare cunoașterii realității, cât și activitate culturală și realizări practice se poate ajunge la rezultatul dorit.

Dacă, respectând aceste cerințe, puteți afla o soluțiune în care prin o colaborare numai între Institutul DVoastre și Astra Banatului s-ar putea satisface exigențele, pe cari mi-am permis a Vi-le schița, V-ași fi foarte recunoscător. Căci dacă nu reușim să ajungem la o soluțiune, care să dea toate garanțiile unei acțiuni eficace și corespunzătoare seriozității situațiunii, va fi poate mai bine să renunțăm la proiectul nostru.

Cu cele mai alese sentimente

Al DVoastre devotat,
(I.) Moldovan

D.J.C.S.A.N. nr. 380

Sim Sam Moldovan

Timișoara 2 noiembrie 1942

Mult Stimat Domnule Advocat!

Am primit cu mulțumire cartea Dumneavoastră poștală din 20 Octombrie 1942 la care cu onoare vă răspund următoarele: De prezent nu Vă pot trimite

lucrările mele „*Istoria județului Caraș*” și „*Din trecutul bufenilor*”¹, însă sper că în scurt timp să am onoarea să vi le prezint personal.

S.S.Moldovan

B.J.T. f. 29

¹ Prima a apărut în 1933 iar a doua în 1935.

Romulus Molin

Zürich, 8 octombrie 1943

Frate Grofșorean,

Primesc abia acum numărul pe ianuarie-aprilie al Revistei Institutului Social Banat-Crișana pentru anii 1918-1943, în care dl. Aurel Bugariu, care văd că este și secretarul revistei, invită pe cărturarii Banatului să deie concursul lor pentru completarea acestei lucrări.

Dacă nu ași fi direct interesat în cauză, odată ce mi s-a făcut onoare tipărindu-mi-se numele în șirul acelor care sunt mai vrednici ca și mine-nu m-aș amesteca în această chestiune de altfel publică. Așa însă mă văd silit a spune două cuvinte de lămurire:

1. Pentru mine cuvântul de institut însemnează o societate savantă sau una literară sau numirea laică a unui ordin religios cu ale sale instituții. În Franța numirea de Institut: „L'Institut de France”, este reunirea a cinci Academii, ca să nu mai vorbesc și de alte țări. Fiind și eu un modest membru al Institutului „Schweizerisches Gutenbergmuseum” și al „Gutenberg Institut”-ului din Mainz, patriinventatorului, am un mare respect pentru o societate care își ia titlul de „Institut”. Așa fiind cazul m-am întristat văzându-mă atât pe mine cât și pe alți epitafat cu verbul abreviat etc. Întristarea nu este din cauza vreunei mândrii închipuite, pentru că mă găsesc în societate bună alături de un Garda care are și el trei linii de tipar, și e Garda, care de ar trăi aici, ar fi sărbătorit ca un Heimatdichter cu vază. Nu! Ci din cauză că publicațiile unui Institut, în cazul de față Institutul Social al Banatului și Crișana, trebuie să fie documente irefutabile și mărturii irecuzabile pentru acel viitor care va căuta odată (dacă scăpăm de vijelia bolșevică) izvoare în arhiva și în colecțiile Institutului și al revistei sale.

2. pe mine sau pe altul, în calitate de cărturari ai Banatului nostru, ne va judeca un cercetător serios după tot felul de izvoare și va zice că „izvoarele Institutului Social Banat-Crișana-nu sunt serioase”. Deci din această cauză scriu acestea. Institutul Social Banat-Crișana nu este, azi al Tău, frate Grofșorean, lasă-mă să cred acest lucru, ci este un patrimoniu al Banatului, cu care se va

mândri odată această țară a noastră a Bănățenilor. Cred că aceasta a fost și idealul tău, nu însă a face un organ de casă, fără a doua zi, după ce vom trece dincolo la înaintașii noștri. Aș vrea ca să nu ni se arunce mereu de către frații de peste Murăș și de peste Vârciorova, că „Bănățenii nu sunt serioși”.

Dacă ați pornit a face o Bibliografie, faptă minunată de altfel, atunci treaba trebuia începută cu un chestionar adresat tuturor care au îndreptățirea a figura în bibliografie, mai ales că știu că nu aveți nici la Muzeul Banatului, nici la Biblioteca orașului, nici la Astra Banatului, nici unde un izvor pentru această faptă. Pentru că nimeni nu este mai nesocotit în Banat ca Statul Major al elitei intelectuale a provinciei noastre.

Dl. secretar Aurel Bugariu să nu se supere pentru aceste șire. Îl văd un urmaș care ne face fală nouă acelora care, dacă nu am făcut monumente spirituale pentru Banatul nostru și în republica literelor românești-am fost generația care am adunat, fiecare după puțină material pentru monumentul care nu va mai peri din istorie: România Mare. Să nu se supere, precum să nu te superi nici tu, dacă mi-am permis a spune acestea, dar după o drumeție de peste 15 ani, am altă părere și altă închipuire și alt respect și altă cunoștință despre ceea ce este un institut social, decât critic aștrii de la Palace sau aiurea, unde face lumea numai vorbărie. Și n-aș vrea ca atunci când și d-sa va ajunge a fi măsurat după merit, să fie judecat ca un literat și secretar al unui Institut de studii sociale, deci al Academiei Banatului, că ar fi fost un condei de mâna a doua, iar Institutul o societate oarecare fără prestigiu.

3. Acum, pentru că mi se cere, cerându-ni-se ca să dăm informații-fac o pagină biografică, pentru ca cel puțin datele de origine să nu fie greșite. Am făcut acest lucru acum și pentru Institutul de Istorie Națională din Sibiu (Regele Ferdinand), care a cerut acest lucru în vederea apariției unui album istoric ce va apare cu ocaziunea unui sfert de veac de la Marea Unire. Sunt născut în satul Măidan, plasa Oravița, județul Caraș, la 1886, 27 sept¹. Am făcut liceul la Brașov și în unele ungurești(?). Am studiat dreptul la Budapesta, științele jurnalistice la Universitatea din Zurich, la Universitatea catolică din Lille, am urmat cursuri de ziaristică la Paris, la Perugia, la München. Am fost corespondentul cotidianului catolic La Croix din Franța, cinci ani de zile la Geneva, la Viena, Danzig, Barcelona, Zürich. Am fost ziarist acreditat pe lângă Societatea Națiunilor din Geneva, în calitate de corespondent. Am fondat și condus un an de zile un ziar în Belgia. Am fost redactor la Poporul Român și la Lupta în Budapesta la 1911 și 1912 și după Alba Iulia am fost directorul Poporului Român. Am fondat primul ziar românesc Opınca în zilele de revoluție la Vârșeț. Am colaborat și colaborez în calitate de corespondent-redactor, la mai toate ziarele de seamă din provinciile României (*Chemarea-Iași, Gazeta de Vest, Tribuna Cluj, Prezentul București,*

Economia Rurală-București, Țara-Sibiu, Știrea Arad, Vestul-1934-1935-1936-Curierul Banatului, Romanașul-Caracal, Drum Nou-Turnu Măgurele, Gorjanul-Târgu-Jiu, Ramuri-Craiova, Arhivele Olteniei-Craiova, Cele trei Crișuri. Am fost fondat *Foaia Orăviții* împreună cu Mihai Groșșianu², la 1913. Am editat și dirijat cotidianul *Tribuna Banatului* în anii după Unire și apoi la 1927-1928. Și încă la atâtea altele care acum îmi scapă. Am fost 12 ani deputat sinodal al Eparhiei Caransebeșului și al Congresului Național Bisericesc al Mitropoliei Ardealului, Banatului, până după alegerea actualului Mitropolit.

Am publicat:

1. *Afurisirea lui Moise Nicoară*, cu documentele necunoscute până la apariția lor, din arhiva episcopiei sârbești din Vârșeț.

2. *Românii din Banat*³.

3. *Moșii Banatului*⁴.

4. *Almanahul Banatului*, o carte care la timpul ei a făcut ca să vorbească cea mai serioasă parte a Presei din București și oamenii de litere ca Perpessicius, Camil Petrescu etc.

5. În colaborare cu fratele meu Cornel am publicat *Comerțul de Animale al Austriei și Statelor agrare din Valea Dunării*.

6. Funcțiunea economică a ziarului-*Ziare și Ziariști*, editura Țara, sub pseudonimul dr. Ion Garovina. La 1918 am tipărit o mică broșură *Velica Sârbia*, arătând că Sârbii nu au nici un drept asupra Banatului. Am auzit că mă amintește Cartea Dacia (?) opera Institutului Național de Limbă și Filologie din Cluj, prof. Sextil Pușcariu⁵, despre colaborarea mea la revistele din vechiul regat înainte de 1914, cu un dicționar asupra unor cuvinte din dialectul Bănățenilor. În ultimii ani cred că am mai publicat vreo broșură, însă nu mai îmi aduc aminte, pentru că am scris atâtea că nu am putut ține cont de toată munca mea în Presă⁶.

Cu vechea prietenie îți doresc tot binele, iar Institutului Social Banat-Crișana o trăinicie cât Banatul, ca astfel să îți se ridice un monument spiritual peste veac.

B.J.T. f. 95

¹ A decedat în 1957.

² Mihai Groșșianu (1869-1948) avocat, om politic, publicist, senator, activist în cadrul Astrei, despărțământul Timișoara.

³ Publicat în „Arhivele Olteniei” nr. 34/1928.

⁴ Publicat în „Scrisul Românesc”, nr. 4/1928.

⁵ Sextil Pușcariu (1877-1948) lingvist și filolog, primul rector al Universității Române din Cluj, membru al Academiei de Științe din Berlin, din 1814 membru al Academiei Române.

⁶ Pe plan politic, Romulus Molin a fost delegat la Alba-Iulia din partea cercului electoral Vârșeș.

Zeno Muntean

Caransebeș 29 martie 1943

Domnule președinte,

Prin prezenta ne ținem de plăcută datorie să Vă comunicăm că am primit cele 30 de exemplare din lucrare d-voastră „*fără formă și fără formalism*”, trimise Academiei noastre gratuit, cu adresa Nr. 142 a Institutului Social Banat-Crișana, pe care le-am distribuit profesorilor și studenților Academiei și pentru cari Vă rugăm să primiți deodată cu mulțumirile noastre, asigurarea deosebitului respect ce Vă păstrăm.

Rector

Dr. Zeno Muntean¹

¹ Zeno Muntean, născut în 1902 la Ohabia (jud. Caraș-Severin) profesor de teologie, rector al Academiei Teologice din Caransebeș (1936-1940 și 1942-1947).

Octavian Neamțu

1

București, 10 decembrie 1936

Mult stimată domnule Președinte,

Cum Dl. Prof. Gusti a plecat pe data de 7 decembrie la Paris unde va sta până la sfârșitul lunii Decembrie, m-a însărcinat să vă comunic că D-sa va scrie prefața la volumul Belinț al Institutului Social Banat-Crișana, îndată ce se va întoarce din călătorie. Cu acest prilej adaug, cu titlu de informație, pentru D-Voastră, că Dl Prof. Gusti a fost impresionat de chipul documentat și serios cum este tratată problema depopulării satului Belinț și privește cu multă dragoste munca Institutului Social Banat-Crișana. Noi lucrăm acum la pregătirea campaniei de lucru pentru vara viitoare, dorind să corectăm multe din lipsurile din trecut.

Cu deosebită stimă

Octavian Neamțu

A.M.B.M. MD 34/9732

2

București 17 aprilie 1939

Domnule Președinte,

Alăturat avem onoare a vă înainta 27 clișee și 29 fotografii, privitoare la activitatea Echipei monografice din com(una) Sârbova.

Primiți, vă rugăm, Domnule Președinte, încredințarea deosebitei noastre considerații.

Secretar General
Octavian Neamțu¹

B.J.T. f. 40

¹ Octavian Neamțu era secretar general al Serviciului Social.

3

București 26 iunie 1939

Domnule Director,

Ca urmare la adresa D-Voastră no. 606/939, avem onoare a vă informa că absolvenții trecuți în adresa D-Voastră urmează să se înscrie prin Facultate sau Regională pentru împlinirea Serviciului Social, urmând ca după aceia să fie repartizați în echipa D-Voastră monografică pentru împlinirea Serviciului Social.

Primiți, Domnule Director, încredințarea distinsei noastre considerațiuni.

(Octavian Neamțu)

B.J.T. f. 1

4

(București) 22 iunie 1943

Mult Stimat Domnule Președinte,

Îmi pare rău că, neîmplinirea unor formalități contabile a pricinuit întârzierea și încurcătura aceasta în chestiunea subvenției pentru revistă.

Lămuririle date de serviciile noastre arată cum trebuie să se procedeze legal, pentru viitor.

Am vorbit cu directorul contabil ca să recuperăm sumele reîncasate prin acordarea unei cote mai mari pe lunile cele noi.

Cu cele mai alese salutări și urări de bine,

Octavian Neamțu

B.J.T.f. 67

5

(București) 22 iunie 1943

Ca urmare la scrisoarea Dvs. din 1 VI 1943, privitoare la subvenția lunară de lei 25.000, acordată Buletinului Institutului Social Banat-Crișana, avem onoare a vă face cunoscut următoarele:

Subvenția pe lunile Ianuarie, Februarie și Martie 1943 nu s-a trimis din cauză că Dvs. nu ați cerut ordonanțarea ei.

În primele 10 zile ale fiecărei luni trebuia ca Dvs., să trimiteți Direcțiunei Contabilității din Ministerul Propagandei, o cerere însoțită de două chitanțe, prin care solicitați ordonanțarea subvenției pe luna respectivă.

Pentru recuperarea sumelor pe lunile menționate vă rugăm să binevoșiți a proceda în felul următor: veți trimite Ministerului Propagandei o cerere, prin care urmează să solicitați o subvenție pentru Buletin și pe exercițiul curent.

Este bine să arătați că subvenția pe ultimele trei luni ale exercițiului trecut nu ați încasat-o.

Direcțiunea Contabilității va ordona o cotă lunară mai mare, pe lunile Aprilie, Mai și Iunie, pentru ca în felul acesta Dvs. să recuperați sumele pe lunile anterioare.

Binevoșiți a cunoaște că serviciilor noastre nu li se poate aduce nici o imputare, în legătură cu neîncasarea subvenției de către Dvs., pe lunile menționate.

Primiți, vă rugăm sentimentele noastre de distinsă stimă.

Directorul Propagandei

Octavian Neamțu

Subdirector

(D.Mățulescu)

B.J.T. f. 62

Timișoara, 8 martie 1933

Domnule Președinte,

Am onoare a Vă ruga să binevoșiți a supune comitetului Institutului Social Banat-Crișana rugămintea mea, de a mi se accepta demisia din funcția de secretar general al acestui institut.

La înființarea institutului am primit această funcțiune după repetate insistențe, cu condiția, ca ea să înceteze după primul an de funcționare, respectiv după cea dintâi adunare generală anuală.

De atunci și până în prezent mi-am exprimat în mai multe rânduri dorința de a mă retrage din postul de secretar general și de a rămâne și pentru viitor simplu soldat devotat, din motivele pe care, Vă rog, să-mi permiteți să le invoc și în adresa de față:

Profesiunea mea, ca și preocupările oficiale și particulare inerente acestei profesii, nu-mi dau posibilitatea să îndeplinesc funcțiunea ce mi s-a încredințat, într-o măsură, care ar fi necesară pentru buna dezvoltare a institutului și pe care alături de membrii institutului, o doresc și eu.

Timpul liber de care am putut dispune sau pe care mi l-am putut rupe în interesul institutului, nu odată în dauna profesiei mele, va fi fost suficient pentru activitatea unui secretar general, în primul an al activității institutului, el este însă insuficient pentru activitatea mereu crescândă a anilor următori.

Și dacă onoratul Comitet, dintr-o excesivă bunăvoință și încred în modesta mea persoană, a amânat o soluție radicală, acordându-mi numai un concediu, îmi țin de o datorie de a mea, ca o dată cu mulțumirile pe care Vi le datorez pentru încrederea cu care am fost onorat să Vă aduc la cunoștință convingerea mea că numai soluțiile radicale pot asigura ritmul sănătos al oricărei activități. În cazul de față, situația este cu atât mai favorabilă unei soluții radicale, cu cât persoana înlocuitorului meu, dl. prof. Traian Topliceanu, prezintă maximul de garanții. D-Sa având timpul, energia, priceperea și entuziasmul necesar unei activități intensive-că nimic din ceea ce ar putea asigura progresul institutului, nu va fi întrelăsat sau scăpat din vedere.

De aceea, cu onoare Vă rog, domnule Președinte, să binevoșiți a accepta demisia, totodată să-mi permiteți să repet propunerea, ca dl. prof. Traian Topliceanu să fie ales secretar general al Institutului Social Banat-Crișana.

Pentru mine personal, este și o datorie de ordin etic, să nu-mi însușesc o activitate dezinteresată și devotată ca aceea a dlui prof. Topliceanu și care trebuie să-i revină pe deplin D-sale.

Primiți, Vă rog, domnule Președinte, odată cu asigurarea că și de aici înaintea voi contribui, după puterile mele la propășirea institutului, expresia deosebitelor mele sentimente de stimă și devotament pe care domnia Voastră personal și d-nii membrii ai comitetului au știut să le potențeze în timpul colaborării și pe care le voi păstra ca un câștig prețios pentru viitor¹.

Iosif Nemoianu

B.J.T. f. 90

¹ Pe același document este inserată și rezoluția cererii: „Comitetul în ședința de la 11 martie c(urent) a respins demisia domnului dr. Nemoianu. Domnia sa rămâne secretar general iar dl. prof. Topliceanu va lucra în administrația I.S.B.C. ca secretar gen. administrator”

2

Timișoara 4 martie 1938

Domnule Președinte,

Subsemnatul dr. Iosif Nemoianu, cu onoare Vă rog să binevoiiți a lua la cunoștință demisia mea din Institutul Social Banat-Crișana.

Primiți Vă rog, Domnule Președinte, expresia deosebitei mele stime¹.

Dr. I. Nemoianu

B.J.T. f. 35

¹ Un an și jumătate mai târziu, Iosif Nemoianu revine la Institutul Social Banat-Crișana, în formula sa nouă de Institut de Cercetări Sociale al României, așa cum rezultă din adresa de mai jos:

Domnule Președinte, La adresa Dumneavoastră cu onoare Vă aduc la cunoștință că, primesc a fi membru în comitetul Institutului regional de cercetări sociale din Timișoara. Primiți, Vă rog, Domnule Președinte, expresia deosebitei mele stime. (Iosif Nemoianu).

B.J.T. vol. 1, f. 39.

Petru Nemoianu

1

București 2 ianuarie 1933

Onor. Institutului Social Banat-Crișana

Confirmând adresa Dvs. nr. 125/1932, cu onoare vă aduc la cunoștință că, accept invitația de a conferența în cadrele Institutului dv. asupra importanței creșterii

și valorificării animalelor în Banat, mai ales din punctul de vedere al exportului lor. Titlul exact al conferinței vi-l voi comunica de îndată ce-mi voi fi adunat și aranjat materialul necesar.

Profit de ocazie a vă atrage atențiunea că, dl. dr. Sabin Manuilă, secretar general prim delegație la Ministerul Muncii, Sănătății și Ocrotirii Sociale încă este dispus să ție o conferință la Timișoara, discutând rezultatele recensământului în Banat.

Cu distinsă stimă

(P. Nemoianu)

B.J.T. f. 231

2

București 14 decembrie 1933

Dragă Cornel,

După șapte ore de muncă, la amiază și în zilele când nu am proces aveam obiceiul să mă trântesc pentru o jumătate de ceas, ca să adun puteri pentru celelalte șapte. De când cu scrisoarea ta și avertizările altor prieteni, am renunțat și la aceasta. Iartă-mă deci că-ți scriu din nou drept răspuns la scrisoarea ta din 12.XII.

1) Dl. Goga nu este în București, astfel încât nu am cum să intervin. Dealtfel, cred că este inutil. Opoziției servește de minune exagerările guvernului.

2) Cât privește acțiunea D-lui Goga, cred și eu că va depăși cadrele partidului. Dar nu imediat. Primenirea vechilor cadre a și început, evoluție cât se poate de firească. O acțiune de anvergura aceeaia viitoare, nu se poate conduce cu permisiunea vieții noastre politice; o văd aceasta și eu la Lugoj. O atare acțiune cere jertfe imense, ceea ce bătrânii noștri de azi nu pot să le aducă. Mă crezi că, la ultimele două alegeri, nimenea de la Lugoj nu mi-a dat un ban pentru partid, toate cheltuielile trebuind să le suport eu. Dacă am pus chestiunea jertfelor materiale, mi s-a răspuns că alte capete de listă dau bani mulți tot. Care va să zică, persoana șefului suprem că modesta mea persoană suntem în funcție exclusiv de banii pe care îi dau. Cu asemenea partizani nu se câștigă marile bătălii. Imediat după alegeri am să-i arăt șefului aceste lucruri, fiindcă, numai lipsa de jertfe a vechilor cadre, din toate partidele, au făcut ca niște copii să ne ia pe dinainte. Pentru moment te rog deci să nu te aștepi la o evoluție spontană, ci una pe îndelete. Într-o jumătate de an, cred că partidul nostru, din punct de vedere al cadrelor, va fi de nerecunoscut.

3) Acțiunea de denigrare a d-lui Broștean se confirmă din toate părțile. Prin urmare, ea are la bază alte motive. Convingându-mă despre aceasta, i-am restituit procesul rugându-l să se adreseze în altă parte. Astfel, până la Februarie, când va

avea termenul de prezență, mă voi compromite și în Ardeal. Dl Broștean, dealtfel, nu a venit cu gând sincer la mine, ci scontând o altă schimbare politică. Deduc aceasta din faptul că, deodată cu cererea de pensionare a venit și cu o chestie de schimb de case cu statul, propunere absolut ofensatoare pentru orice avocat, după abuzurile săvârșite. Am refuzat-o din capul locului și numai de lipsa lui de rușine am acceptat chestiunea cu pensia. Dacă vei citi testul apelului redactat de mine, vei vedea că este scris ca pentru revistă. Și totuși, mă vorbește de rău. Prin urmare, dovada este făcută că urmărește alte scopuri. Și la asta eu nu mă pretez. I-am scris că am avut buna intenție să nu mă lansez în lupta pentru viață pe aprecierea generației ce îmi premerge. Cu d-sa am făcut excepție și m-am ars. Pentru păstrarea bunelor raporturi dintre noi l-am invitat să se adreseze în altă parte.

4) Azi ți-am trimis cartea¹ și ție. Pentru Institut cumpără-o din comerț, căci altfel nu scot nici un ban din cheltuială. Ziarele de aici au primit-o foarte favorabil. Cu atâta mă și aleg.

5) Lui îi vom comunica azi termenul de prezență după ce vom controla dosarul de la Casație.

Revenind asupra campaniei de denigrare împotriva mea, țin să relev, că toți cari mă vorbesc de rău nu spun că nu sunt muncitor, ci că sunt prea aglomerat și că nu răzlesc. Prin urmare, acțiunea este mai mult decât perfidă. Uite cu toate astea, mai scot și câte un volum. Să crăpe cui nu-i place. Curios, că toți calomniatorii se recrutează din Partidul Național. Nu cumva Bocu se teme că-l voi ajunge? M-aș mira, căci eu mi-am ales alte drumuri, mai pozitive și mai modeste.

Cu drag
Petre (Nemoianu)

D.J.C.S.A.N. nr. 380, dosar 53

¹ S-ar putea să fie vorba de lucrarea *Importanța creșterii și exportului de animale în Banat*, Timișoara, 1933 sau *Prizonier la Ruși, rob la Unguri*, București, 1933.

3

(București) 22 Ianuarie 1934

Victor Blăjan¹, prof.univ.,
Președintele Institutului Social Banat-Crișana

Mult Stimat Domnule Președinte,

Ca urmare la mandatul Dv. telegrafic, m-am prezentat (i)eri la adunarea generală a Institutului Social Român din București, care s-a ținut în palatul Academiei de Înalte studii comerciale din București, reprezentând Institutul Social Banat-Crișana. Adunarea generală s-a desfășurat conform ordinei de zi aci alăturată, pe care, în ce Vă privește, o completez cu următoarele:

Cuvântarea asupra celor 15 ani de activitate a fost rostită de d-l profesor Gusti care, în cadrele acesteia a ținut să citească telegrama Dv. însoțind-o cu foarte măgulitoare aprecieri la adresa Institutului ce cu onoare conduceți și salutând și persoana mea care reprezentam acest Institut.

După darea de seamă a Secretarului general al Institutului și a Secretarului, d-l inginer Bușilă², care rezida adunarea, a dat cuvântul subsemnatului pentru a expune activitatea trecută, cât și cea plănuită în viitor a Institutului Dv. și pe care o rezum în următoarele:

Mai întâi am arătat că, intenția Dv. inițială a fost să trimiteti un reprezentant de la Timișoara, care să facă o dare de seamă tot așa de amănunțită, ca și aceea făcută de secretarii Institutului central, dar împrejurări independente de voința Dv. V-au silit să Vă mulțumiți de a-mi da mie, în ultimul moment, un mandat telegrafic de a Vă reprezenta și a expune oral liniile generale ale programului Dv. de activitate.

Ca colaborator extern al Institutului Dv. și care numai de la distanță pot să urmăresc activitatea Institutului Social Banat-Crișana am ținut să arăt selectei adunări, că deși cunoaștem precis rostul acestei instituțiuni și deși d-l profesor Gusti a adus sacrificiul de a veni personal la punerea lui în funcțiune, totuși, noi nu am putut desvolta acea activitate care se aștepta de la noi. Banatul încă nu dispune de acel buchet de intelectuali care să ne permită a ne ridica la nivelul institutului central. În afară de asta, în Banat viața este mai aspră. Plus că lipsește și tradiția unei asemenea acțiuni.

Din aceste motive, Institutul Social Banat-Crișana nu a putut urma întocmai metoda celui de la București. Activitatea lui trecută, ca și cea viitoare, pentru o bună bucată de timp, va fi impusă de împrejurări speciale și va mai trece multă vreme, până când activitatea lui va putea fi adusă în ritmul Institutului Social Român din București.

Deocamdată, activitatea noastră este determinată de două mari probleme cari agită spiritele intelectuale conștiente din Banat: prima este împrejurarea, că „*analele Banatului sunt goale*”. Este paradoxal să constatăm că, cea mai civilizată provincie românească, este și cea mai săracă în ce privește manifestările ei intelectuale. În trecut, ca și acum, bănățenii s-au mulțumit cu constatarea poetului bănățean că noi suntem acasă și că, din acest motiv nu ar mai fi nevoie să ne legitimăm dreptul nostru și pe altă cale, în timp popoarele conlocuitoare, ungurii,

cari numai de drept, iar nu și de fapt îl locuiau, au anelele cele mai bogate posibile. La fel au făcut și Șvabii și chiar Sârbii. Acum ne recunoaștem greșeala și Institutului Social Bănățean consideră ca o sfântă datorie a sa să se preocupe și de chestiunea de a umple filele goale ale anelelor Banatului.

A doua problemă, de cea mai arzătoare actualitate este problema depopulării Banatului, despre care s-a convins și ilustrul președinte al Institutului Social Român. Acesta va trebui cercetată pe toate fețele, ceace s-a și hotărât să facă în anul în curs Institutul Social Banat-Crișana. Întregul lui aparat a fost și va fi mobilizat în a cerceta cauzele acestui flagel întristător, luminându-l din toate punctele de vedere: social, economic, medical, juridic etc. Materialul astfel adunat va fi discutat în secțiuni și coordonându-l va fi publicat în buletinul Institutului, ale cărui două numere apărute până acum le cunoașteți.

În lumina acestor explicațiuni, am rugat pe d-l președinte Gusti să fie înțelegător și îngăduitor față de eforturile noastre mai reduse, dându-ne răgaz pentru a desfășura o activitate mai amplă, urmând întru toate indicațiunile științifice de la Centru. Ceva însă, ne-am însușit integral încă de pe acuma: entuziasmul cu care vedem că se lucrează la Centru și aceasta nu este puțin, fiindcă altfel nu ar avea nici un rost dictonul că: „*In magnis et voluisse sat est*”...

Încheind această scurtă cuvântare a mea, d-l președinte Gusti a ținut numaidacă să-mi răspundă, asigurându-Vă de toată sollicitudinea sa, spunând că, și până acum, Institutul Social Banat-Crișana a dat dovadă de multă pricepere, atunci când a inaugurat cercetarea directă a fenomenelor sociale. D-sa apreciază așa de mult activitatea dezvoltată până acum, încât din bugetul anului 1934 se gândește să Vă acorde și o subvenție bănească, din fondul pus la dispoziție de Inșt. Rockefeller în afară de asta, Vă va trimite toate publicațiile Centrului relativ la metodologie etc.

În sfârșit, d-l profesor Gusti m-a rugat să Vă trimit cele două broșuri relativ la activitatea Institutului Social Român, una apărută cu prilejul împlinirii a zece ani de la înființarea lui, iar cea de a doua asupra activității de 15 ani.

Cred că, cu titlu de informație V-ar putea interesa și bugetul Institutului Central pe anul 1934 și pe care îl anexez aci.

Rugându-Vă să binevoiți a lua la cunoștință cele de mai sus, primiți, Domnule Președinte, asigurarea alesei mele stime și considerațiuni.

P.Nemoianu

B.J.T. ,vol. 94, f.98

¹ Corect este Victor Blașian.

² Constantin Bușilă (1877-1949) inginer, deputat liberal în 1931, ministru (1941-1943), a murit în închisorile comuniste.

Mult Stimat D-le dr. Grofșorean

Atât timp cât am fost în Timișoara am fost și eu membru în Institutul Social Banat-Crișana ce cu onoare conduceți, am plătit atunci și am primit revista regulat.

Trecând în provincie la o parohie, am pierdut orice contact cu Institutul. Ori de câte ori trec prin Socol, Șușca și Pojejena și văd troițele ce l-am făcut îmi reamintesc de campaniile făcute. Dorind și pe mai departe a activa în Institutul Dv. cu onoare Vă rog să binevoiți a-mi comunica prin Secretariatul Institutului care sunt condițiile în care mă pot revedea din nou în mijlocul on(or) Dv.

Cu stimă

(P. Oancea)¹

B.J.T. f. 51

¹ Plinius Oancea, a studiat teologia la Caransebeș și a fost preot la Bocșa, fiul lui Oancea E. Petru (1881-1973) cunoscut sub numele de Tata Oancea, originar din Bocșa, poet, publicist, editor, sculptor.

Ioan Oltenschi

(Timișoara) 9 septembrie 1943

La adresa Dv. No. 235 din 23 August 1943, avem onoare a vă trimite alăturat, în dublu exemplar, darea de seamă privitoare la realizările făcute de la 1919-1943, în cuprinsul Inspectoratului de drumuri Timișoara¹.

Inginer Inspector General
I.Oltenschi²

D.J.C.S.A.N. nr. 380

¹ Memoriul era destinat Conferinței de Pace și se intitula *Realizări în domeniul drumurilor*.

² Ioan Oltenschi, inginer de profesie, inspector general la Direcțiunea Generală a Drumurilor.

Zenovie Păclișan

1

Ministerul Propagandei Naționale
Direcția de studii și documentare

(București) 8 mai 1942

Domnului dr. C.Groșoreanu

Am cetit cu un deosebit interes studiile D-voastră despre situația politică și culturală a minorităților etnice din România la finele anului 1930¹ și în același timp și cu regretul de-a nu fi momentan în măsură, din cauză cu totul independentă de noi de-a vă împlini dorința exprimată în adresa 131 din 8 Aprilie a.c.

Director
(Z.Păclișanu)

B.J.T. f. 214

¹ Memoriu pentru Conferința de Pace.

2

(București) 31 iulie 1943

Domnule Președinte,

Referindu-ne la adresa Dvs.Nr.91 de la 21 Iulie a.c., avem onoarea, a vă anunța că lista lucrărilor necesare scopului indicat, nu cuprinde subiectele de care se ocupă adresa Dvs. În consecință, nu suntem în măsură de a face intervențiile solicitate.

Ne interesează însă temele de la Nr.23, 24, 25 și 26, pentru care v-am fi deosebit de îndatorați dacă ați binevoi a le lucra și a ni le trimite în timpul cel mai scurt¹.

Primiți vă rog, Domnule Președinte, încredințarea deosebitei mele stime.

Director
Z.Păclișanu

D.J.C.S.A.N., nr. 380

¹ Aceste precizări vor stârni nemulțumirea lui Cornel Groșorean, pe care și-o manifestă într-o scrisoare adresată lui Silviu Dragomir, în 6 august 1943 (prezentă în volum la Scrisori trimise).

La adresa Dvs. Nr. 37 din 2 Februarie a.c. avem onoare a vă trimite, odată cu aceasta, pentru Biblioteca Dvs., cărțile specificate mai jos:

1. M. Eminescu: *Bucovina și Basarabia*;
2. Dr. H.Ursu : *Bastionul de răsărit al Europei: Poporul Român*
3. V.O.Hommenau: *Ihr Wahres Gesicht*;
4. “ “ : *Madjarisches Allzumadjarisches*;
5. G.I.Brătianu : *Theorie und Wirklichkeit der ungarischen Geschichte*;
6. “ “ : *Rumänien und Ungarn*;
7. “ “ : *Die Moldau und Ihre historischen Grenzen*;
8. “ “ : *Die Rumänische Frage (zweite Denkschrift)*.

Director
Z.Păclișan
Șeful Serviciului
Indes

B.J.T. f. 184

Camil Petrescu

1

nedatat

Domnule Doctor,

Regret mult că fiind la Timișoara n-am putut veni să te văd...Am amânat, cum a trebuit să amân să scriu despre frumoasa d-tale lucrare. Voi fi însă bucuros să citești alăturatele rânduri despre Timișoara¹.

Cu alese sentimente

Camil Petrescu²

P.S. Scriu pe jumătate de pagină ca să nu se umple plicul.

A.M.B.M. MD 17/9378

¹ Anexa nu s-a mai păstrat.

² Camil Petrescu (1894-1957) scriitor, dramaturg, romancier, a fost suplinitor de limbă română la Liceul de Stat germano-maghiar din Timișoara, oraș în care și-a început activitatea de gazetar la „Banatul” și „Țara”; la București a fost și redactor la „Revista Fundațiilor Regale”.

Onorate Domnule Doctor,

Te felicit călduros pentru frumoasa reușită culturală, care e „*Rumänische Dichter*”.

Am scris despre ea și despre d-ta, de altfel aceasta apreciere cu „*Rumänische Dichter*” deci Țara noastră.

Ce mai faci? Dar lupta electorală? Cu cine?

Interesează-te fii bun te rog și de faptul că editura „Cultura Națională” nu-mi spune că a trimis un număr de volume, așa cum ai avut bunăvoință să poruncești și spune că nu primește de loc costul lor.

Speram să vin și eu pe la Timișoara. Bucuros, ași face-o dar e atât de departe.

Poate că totuși voi veni, și atunci una din bucurii va fi să vizitez pe bunii prieteni de acolo.

Cu cele mai călduroase

Salutări

Camil Petrescu

A.M.B.M. MD 17/9379

Gheorghe Popovici

Cluj 6 iulie 1942

Domnule Director,

Având în vedere situația precară a Clinicei noastre în refugiu și în dorința de a ne îmbogăți biblioteca cu colecții din Revista Dvs., Vă rugăm să binevoiți a ne trimite colecții din Revista Institutului Social Banat-Crișana pe anii 1932-1942, gratuit sau schimb cu colecții din Revista noastră (de Pediatrie, Puericultură și Nipiologie) pe anii respectivi.

Ținem să vă aducem la cunoștință că Revista noastră va reapare în curând.

Cu deosebită stimă

Prof. Dr.Gh. Popoviciu¹

Directorul Clinicii Infantile

Directorul Revistei de Pediatrie,

Puericultură și Nipiologie

B.J.T. , f.65

¹ Gheorghe Popovici (n. 1895) profesor de clinică infantilă la Facultatea de medicină din Cluj, membru al Societății de Biologie din Paris.

Virgil Popovici

1

Timișoara 1 decembrie 1932

Către Comitetul Institutului Social Român „Banat-Crișana”

Avem onoare a Vă trimite cererea d(omnu)lui Gheorghe Atanasiu directorul institutului de Surdo-muți, prin care solicită suma de lei 7000-8000, pentru a edita studiul „*Învățământul surdo-mușilor*”¹ cu prefața de dl. Vladimir Ghidionescu² prof. universitar Cluj.

Rugându-Vă să binevoiți a o satisface potrivit hotărârei principale a comitetului general al Institutului social în ședința din 21 XI/1832.

Din vânzarea studiului, institutul își va lua banii înapoi drept mulțumire, dl. Gh. Atanasiu va da institutului social 50% din câștigul nett, pentru crearea unui fond de editare de lucrări științifice, cu precizarea că autorul care v-a tipări lucrări din acest fond să fie obligat la aceleași condițiuni din partea institutului social, adică redarea sumei pentru editare și 50% din venitul pentru mărirea sumei.

Cererea domnului Gh. Atanasiu s-a discutat în ședința secției/27 oct. (1)932/și considerând că acest studiu, umple un gol resimțit în literatura surdo-pedagogică și socială, membrii secției în unanimitate au admis, dându-și asentimentul ca autorului să i se creeze posibilitatea de a edita această lucrare, prin solvirea sumei cerute.

Se alăturază în copie și prefața d(lui) prof. universitar Vladimir Ghidionescu.

Anexe: Copie după cererea d-lui Gheorghe Atanasiu

Copie după prefața d-lui Vladimir Ghidionescu³

B.J.T. f. 229

¹ Gheorghe Atanasiu, *Învățământul surdo-mușilor*, Timișoara, 1933, 200 p.

² Vladimir Ghidionescu (n. 1878) figură proeminentă a pedagogiei românești, profesor de pedagogie la Universitatea din Cluj, doctor în filozofie, director al Laboratorului de psihologie experimentală din Cluj.

³ Cele două copii nu mai există.

Timișoara 25 ianuarie 1938

Mult Stimat Domnule Vicepreședinte

La apelul DVoastră din 14 ian, vin respectuos a vă comunica următoarele
 Din împrejurări independente de mine nu am putut termina raportul ref (eritor)
 la Sârbova¹. Nici nu vă pot promite a-l putea termina până la finele acestei luni.
 Dacă timpul î-mi va permite, mă voi sili a-l face, fără a vă preciza însă termen fix.
 Regret aceste împrejurări. Cu distinse sentimente

Dr. V.Popoviciu

 B.J.T. f. 4

¹ Virgil Popovici a participat la campania de la Sârbova activând în echipa medico-legală.

Maria și Virgil Popovici

3

Timișoara 23 iunie 1938

Domnule Președinte,

Subsemnații avem onoare a vă comunica demisia noastră atât din calitatea de membru al secției Medicale, cât și din calitatea de membru al Institutului Social Banat-Crișana.

Argumentele, cari ne-au determinat la acest pas, deși am fost membri devotați ai acestei Instituțiuni-credem vă sunt prea bine cunoscute, încât înșirarea lor ni se pare de prisos.

Demisia noastră însă nu înseamnă fuga de la obligațiunile, ce ne-am luat față de Institut, odată cu înscrierea.

Rapoartele asupra anchetei din Sârbova sunt în lucrare și în cel mai scurt timp vom trimite ambii manuscrisul.

Dr. Virgil Popoviciu

Dr. Maria Popoviciu

 B.J.T. f. 41.

Rusalin Purice

(Timișoara) 11 ianuarie 1944

Domnule Președinte

Alăturat Vă înaintez lucrarea care am avut onoarea să vă vorbesc. Pe lângă arătarea acțiunilor ce se pot întreprinde pentru îmbunătățirea stărilor muncitorești- nu numai pe plan spiritual, dar și material-ea cuprinde planul unei organizații într-un sistem unitar și simplu, care ar înlocui încercările făcute de diferite instituții particulare și chiar publice fără legătură între ele.

Am legat organizarea propusă de Oficiul „Muncă și lumină”, pentru că este o instituție de stat care există, are preocupări asemănătoare ce s-ar putea lărgi și are o lege de organizare care s-ar putea modifica și completa.

Chestiunile ridicate nu pot lipsi din programul de lucru al Institutului Social, care constatând lipsa de elemente pregătite ar putea să le formeze. De altfel, chiar Dv. personal, în programul Institutului, publicat într-un număr recent al ziarului „Dacia”, ați enunțat în cuvinte cuprinzătoare, că Institutul urmărește de la înființarea lui, educarea publicului și pregătirea lui pentru o mai bună rânduială culturală, socială și economică, public sub care înțeleg în primul rând elemente de muncă intelectuală, care întrețin viața socială și îi determină.

Supun binevoitoarei Dv. atențiunii această lucrare fiind convins că un institut de cultură ca acela condus de Dv. poate aduce cea mai prețioasă contribuție pentru înțelegerea lucrurilor, înlăturarea greutăților, darea îndrumărilor și stabilirea modului cel mai bun de acțiune, chiar atunci când această acțiune este condusă de o instituție sau autoritate de Stat.

Primiți, Vă rog, Domnule Președinte, espresiunea cele mai distinse considerațiuni.

Rusalin Purice

B.J.T. f. 123

Ilie Radu

Timișoara, 8 februarie 1937

Domnule Președinte, Onorat Comitet,

Subsemnatul dr. Ilie Radu¹, secretarul general al Institutului, prin prezenta cu onoare Vă aduc la cunoștință că începând cu data de 1 februarie, a.c. renunț la salariul ce-l primeam de la Institut.

Am fost determinat să fac aceasta din motivul că ocupațiunile de ordin profesional îmi răpesc atâta timp încât nu mai pot face orele de birou de la Institut.

Cu distinsă stimă

Dr. Ilie Radu

B.J.T., vol. 1 f. 1.

¹ Ilie Radu, avocat, fost primar.

Gheorghe Vlădescu-Răcoasa

București 2 ianuarie 1933

Stimate Domnule Președinte

Ca urmare la cererea D-voastră, avem onoarea a vă înainta separat, prin scrisoare recomandată, portretul președintelui nostru, d(omnul) Dimitrie Gusti, ministrul Instrucției Publice.

În dorința de a afla cât mai curând vești bune de la D(umnea)voastră, vă rugăm să primiți asigurarea sentimentelor noastre de deosebită considerațiune.

Secretar

Gh. Vlădescu-Răcoasa¹

D.J.C.S.A.N.inv. nr. 380

¹ Gheorghe Vlădescu-Răcoasa (1885-1989) sociolog, economist, unul din primii colaboratori ai lui D.Gusti, asistent al seminarului în care s-au pus bazele monografiei ca metodă de cercetare și ulterior secretar al Institutului Social Român, mai târziu Ministru al Naționalităților în guvernul Groza.

Petre Sergescu

Timișoara 2 martie 1941

Domnule Președinte

Vă mulțumesc călduros pentru invitarea ce binevoiți a face la Conferințele Institutului. Voi veni cu plăcere de îndată ce voi putea schimba cursurile mele la facultate. În adevăr, programul oficial al cursurilor cuprinde ore de curs ale mele în fiecare zi de la 5 la 7 d.a.

Voi căuta să schimb programul de comun acord cu colegii și studenții, ca să pot fi liber miercuri.

Primiți, Vă rog, expresia sentimentelor celor mai distinse ce vă port.

Prof. P. Sergescu¹

B.J.T. f. 12

¹ Petre Sergescu (1893-1954) profesor de matematică la Universitatea din Cluj, Facultatea de Științe, membru corespondent al Academiei Române (1937), împreună cu D. Pompeiu înființează în 1929 „Revista Mathematica”.

Jan Skala

Kulturwehr

Revistă pentru politica și cultura minorităților

8 august 1930

Stimate Domnule dr. Groșorean

Confirm cu multă mulțumire sosirea revistei „Banatul” trimisă mie, ca și interesantei Dvs. scrisori și a articolului din 4.08.1930.

Cât m-ar interesa chestiunile referitoare la organizarea minorităților românești, totuși, spre marele meu regret, deocamdată nu pot lua o poziție decisă. Totuși ar fi util, și de mine personal foarte dorit, dacă s-ar găsi posibilitatea unei întâlniri cu D-voastră și reprezentanții minorității românești pentru o discuție de principiu. Mi se pare foarte îndoielnic că o asemenea întrunire va putea avea loc înainte de Congresul Minorităților din 3-6 septembrie de la Geneva datorită timpului scurt care ne stă la dispoziție. Dacă pot să-mi exprim părerea fără se vă influențez și fără a mă obliga, ar fi cu siguranță util ca dvs. să nu participați la Congresul din acest an, această părere se bazează în special pe comunicarea dvs. referitoare la împiedicarea reprezentanților minorităților din Iugoslavia dar și asupra atitudinii Congresului față de cererea dvs. de primire în Congres.

Pe lângă aceasta, stimate dl dr., aș vrea să vă atrag atenția că înainte de a putea ajunge la o oarecare formă de colaborare, ar trebui să discutăm chestiunile de principiu pentru a vedea reciproc până unde este posibilă o colaborare.

Îmi exprim speranța că îmi veți aprecia cele spuse în mod obiectiv. Totodată aș vrea să subliniez că prin orice contact între dvs. și mine trebuie evitată orice aparență a unui afront atât împotriva minorităților individuale reprezentate în Congres cât și împotriva statelor, în toate împrejurările.

Stimate dl. Dr., dacă doriți o întâlnire cu mine sau cu unul din reprezentanții asociației noastre, vă rog să-mi faceți propunerile corespunzătoare pe care le voi înainta, spre informare asociației noastre.

Exprimându-mi cea mai supusă considerație

(I. Skala)

Redactor responsabil la „Kulturwehr”

D.J.C.S.A.N. nr. 380

Victor Stanciu

Universitatea din Cluj la Sibiu

Facultatea de științe Timișoara

(Sibiu) 20 septembrie 1945

Domnule Președinte,

Decanul și profesorii Facultății de Științe vă exprimă mulțumirile lor pentru primirea călduroasă de care s-au împărtit din partea Dvs. în cursul celor 5 ani în care Facultatea noastră, izgonită prin nedreptul dictat de la Viena a fost nevoită să-și părăsească sediul ei și a fost adăpostită cu dragostea frățească în capitalul Banatului. Nivelul înalt și nepărtinitor științific al discuțiilor din cadrul Institutului Dvs. munca desinteresată și continuu susținută cu toată vitregia vremurilor de război și mai ales stăruința și jertfirea de sine a președintelui Institutului Social Banat-Crișana, sunt cele mai frumoase amintiri, ce le-am adus cu noi din Timișoara și le vom prezenta ca un model de urmat generației pe care o pregătim.

Ne-am întors la reședința noastră din Cluj, fiindcă aici avem o misiune de îndeplinit, dar vă mărturisim că am plecat cu regret pentru prietenii ce le-am făcut la Timișoara. De câte ori vom avea prilejul ne vom duce în capitala Banatului și vom continua activitatea științifică pentru studierea problemelor ce ni s-au pus în cel mai apropiat colț de Roma al pământului românesc.

Primiți vă rugăm, Domnule Președinte, expresia celei mai distinse stime.

Prof. Victor Stanciu

Prof. A.Maior¹

D.J.C.S.A.N. nr.inv.380

¹ Augustin Maior (1882-1964) inginer, profesor de fizică la Universitatea din Cluj, decan al Facultății.

Ioan de Mocsony Stârcea

București 15 februarie 1943

Casa M.S.Regelui nr. 108

Domnule Doctor,

Majestatea sa Regele mă însărcinează a vă transmite Înalte Mulțumiri pentru lucrarea intitulată „*Fără Formă și Fără Formalism*” oferită de Domnia Voastră Augustului nostru Suveran, în semn de omagiu și profund devotament.

Primiți vă rog, Domnule Doctor, asigurarea deosebitei mele considerațiuni.

Mareșalul Curții Regale
Ioan de Mocsony Stârcea¹

D.J.C.S.A.N. nr. inv.380

¹ Ioan de Mocsony-Stârcea, baron, diplomat, unul din consilierii regelui Mihai (1941-1944), secretar particular al regelui, mare maestru de vânătoare, mareșal al Curții Regale, arestat în 1947, eliberat după 15 ani de detenție s-a retras în străinătate.

Ilie Stiniguță

Timișoara, 28 ianuarie 1937

Domnule Președinte

Cu referire la adresa Dvs. no. 28 din 26 I. 1937, cu onoare Vă răspundem că Comitetul școlar în ședința sa de la l(una) c(urentă), a aprobat că Vă pună la dispoziție sala festivă în fiecare Duminică, timp de 2 luni, cu începere de la 31 ianuarie pentru conferințe publice.

Având în vedere însă faptul că comitetul nostru școlar se luptă cu mari greutăți în legătură cu combustibilul, regretăm că suntem nevoiți a Vă ruga ca de încălzitul sălii, să se intereseze Institutul Social de sub președenția Dvs¹.

Vă rugăm să binevoiți a primi asigurarea distinsei noastre considerațiuni.

Președinte
I. Stiniguță

B.J.T. vol. 95, f. 49

¹ Există o mențiune manuscrisă pe adresă „*D. Secretar, D. Negru, ce putem face cu încălzitul??*”

Domnule Președinte,

Cu onoare Vă rog să binevoiți a mă considera demisionat din Secțiunea culturală de sub apreciată Dvs. președinție, și să-mi cereți demisia din Institutul Social.

Am fost constrâns să-mi cer demisia pentru că în ultimul timp Institutul Social n-a respectat hotărârile luate cu privire la conferențieri. Pe lângă nerespectarea programului dinainte fixat și anunțurilor cari derutează publicul îndreptându-i neîncrederea în instituțiunea pe care toți o reprezentăm, s-a ținut în ultimul timp o conferință sub nivelul normal și străină de preocupările Institutului Social Banat-Crișana.

Am crezut-la început- că nu vor prima interesele personale și asigurarea situațiilor de viitor străine de cadrele Institutului, oricum această credință se desminte zi de zi sunt îndreptățit să-mi cer demisia. Dealtfel pentru propășirea Secțiunii culturale este nevoie de un grup armonic, și cum atitudinea și caracterul meu nu mai corespund noi mentalități a unor membri ai Institutului, cred că Veți primi demisia mea fără nici o rezervă.

Vă salut cu deosebit respect și Vă mărturisesc că părăsesc cu viu regret Instituțiunea în care credeam că voi putea muncii¹.

C. Stoicănescu

B.J.T. f. 252

¹ Începutul activității a fost marcat de inerente disfuncționalități, înțelese în cele din urmă de C. Stoicănescu, acesta revenind mai târziu asupra demisiei, cerând reîncadrarea.

Constantin Sulica

Seghedin 15 decembrie 1938

Prea Onorate Domnule Director!

Dați-mi voie să-mi exprim sincerile mele mulțămite pentru trimiterea unui exemplar gratuit din Revista Institutului Social Banat-Crișana (anul VI, nr. 24, 1938). V-ași rămânea și mai deobligat, dacă ași putea spera că Onorata Administrație îmi va trimite tot în mod gratuit și numerii următori ai prețioasei Dv. reviste, precum și eventual numerii apăruiți până acum ai revistei. Trebuie să vă declar sincer, că îmi face un deosebit serviciu primirea oricărei tipărituri românești de pe teritoriu) românesc. Eu anume în calitate de docent universitar țin la universitatea de aici prelegeri regulate

din istoria limbii și literaturii române. Îmi lipsește însă cu desăvârșire o bibliotecă românească auxiliară modernă și nu-mi stau la îndemână nici mijloacele materiale necesare pentru promovarea celor mai elementare părți constitutive ale acestei biblioteci. Cu sudorile și prin sacrificiile bănești ale unei vieți întregi-e adevărat-am putut aduna mai multe sute de tipărituri românești, această mică bibliotecă învechită a mea, însă nu-mi stă în putință să o întregesc cu revistele și produsele mai nouă ale literaturii românești. De aceea trebuie să rămân adânc recunoscător, ori de câte ori mi se ușurează situația aceasta a mea prin expedierea unor exemplare gratuite.

Primiți Prea Onorate Domnule Director, încă o dată sincera expresiune a sentimentelor mele, recunoștință și asigurarea deosebitei mele considerațiuni.

Constantin Sulica
Docent universitar

B.J.T. f. 15

Ilie Șelea

Uzdin 12 octombrie 1930

Domniei Sale Domnului
Dr. Cornel Grofșorean

Domnul ministru a binevoit a ne promite că după serbările de la Cluj se va ocupa de toate cererile noastre și le va duce acelea și la îndeplinire. Scopul nostru prin aceasta deci ni l-am ajuns.

Suntem deci foarte fericiți și mulțamiți și toate acestea în primul rând Domniei Voastre vi le putem mulțumi.

Vă rugăm deci, ca pentru bunăvoința Domniei Voastre a primi sincerile noastre mulțumiri anticipate și Vă asigurăm de sinceritatea sentimentelor ce Vă păstrăm.

Al Dumnea Voastră stimător

Ilie Șelea

D.J.C.S.A.N. nr. 380

Pompiliu Șerbescu

„Unirea Română”

1

Timișoara 11 septembrie 1931

Mult stimat Domnule primar,

Alăturat Vă trimit manuscrisul ce ați binevoit a-mi împrumuta. Totodată, înarmat cu îndrăzneala ce mi-o poate da cele 100 000 lei datorie, îmi permit a vă aminti că nici până azi n-am primit nici măcar publicația pentru concesionarea lăptăriei deci cu atât mai puțin cei 10 000 lei promiși de dv.

În credința că nu veți uita, vă salut cu adânc respect

Pompiliu Șerbescu¹

D.J.C.S.A.N. nr. 380

¹ Pompiliu Șerbescu (n. 1905) avocat, ziarist, director-proprietar al ziarului „Unirea Română” și redactor la mai multe ziare interbelice.

2

Timișoara 25 septembrie (1)931

Mult Stimate Domnule Primar,

Unirea Română se zbate în chinuri asemănătoare celor ale morții. Dv sunteți cel care vă dați mai bine decât noi toți seama de strigătoarea necesitate a unui ziar românesc aici. Și totul depinde de o sumă infimă aproape. Sâmbătă la ora 12 trebuie să achit minimum 16 000 lei din cari o parte am, dar spre a o completa am contat în calculele mele și pe cei 5 000 lei pe care ați binevoit să mi-i promiteți. De aceia vă rog respectuos să fiți așa de bun și să dispuneți ca până la ora scadenței să putem ajunge la acea sumă. Această îndrăzneală din partea mea izvorăște din dorința ce am de a nu lăsa să moară un ziar care în foarte mult timp și-a croit un frumos drum.

În speranța că nu mă înțelegeți vă rog să primiți respectuoasele mele mulțumiri

Pompiliu Șerbescu

D.J.C.S.A.N. nr. 380

3

Timișoara 4 noiembrie (1)931

Stimate Domnule Primar,

Cele cuprinse în cererea alăturată exprimă curatul adevăr așa că vă rog respectuos să nu ne lăsați baltă. Am fost la București și mi s-a permis de către dl. Argetoianu¹ personal că de la 15 Noembrie vom fi subvenționați direct de guvern.

Rugându-Vă să-mi scuzați îndrăzneala, vă mulțumesc din suflet.

Cu respect

Pompiliu (Șerbescu)

D.J.C.S.A.N. nr. 380

¹ Constantin Argetoianu (1871-1952) personalitate proeminentă a politicii românești, licențiat în drept și litere la Paris, ministru în mai multe guverne, consilier regal, prim-ministru (1939), la data scrisorii ministru în guvernul Iorga, a murit în închisoare.

Trifu Șocardă

1

Uzdin 8 ianuarie 1931

Stimate Domnule Doctor,

Cu siguranță vă amintiți de convorbirea noastră în chestiunea băncilor de aici. Dl Butoarcă se află la Zagreb, așa că deocamdată chestiunea unirei proiectate trebuie să sufere o amânare. Dl. Ilie Sălea, directorul „Concordiei”, care a fost în persoană și la Dv. Va scris despre rezultatul audienței de la dl. Min(istru) Ghiță Pop.

A rămas ca să meargă un om de-al nostru la București să primească condițiunile pentru garanța ce trebuie dată, iar după îndeplinirea acestor formalități banca să capete împrumutul necesar.

Din partea noastră am designat pe dl. Ilie Șălea directorul „Concordiei” pentru a merge să primească condițiile.

Având în vedere că o călătorie la București reclamă speze considerabile, vă rugăm pe Dv. Să binevoiți a vă informa încodată la dl. Min(istru) Gh. Pop pentru a vedea dacă putem spera la un împrumut. În caz favorabil dl. Sălea ar pleca imediat la București.

În situația actuală împrumutul ne va ajuta foarte mult. Vorbesc momentan de „Concordia” care în viața noastră de aici este chemată a juca un rol important. Cum poate da „Banca Națională Română” altor bănci străine, în multe cazuri, chiar fără acoperire-cazul Banca Hermes-ne poate da și nouă, mai ales atunci când noi dăm deplină garanță în avere imobilă.

Membrii direcțiunii și al comitetului de supraveghere de la „Concordia” dispun de o avere cca 450 iugăre pământ, 20 de case, plus bani gheață, așa că împrumutul ce ni se va da, va fi garantat pe deplin.

Deci binevoîți a Vă informa și a ne aviza cât mai curând despre rezultat.

Trebuie să muncim să fim mai activi, dar fără sprijinul Dv. e imposibil. Treceți și dv. la fapte, e timpul suprem.

Dv. personal, primiți mulțumita noastră pentru munca ce o depuneți la reușita cauzei noastre.

În așteptarea răspunsului rămânând, primiți Domnule Doctor, stima ce v-o păstrez.

Trifu Șocardă
Învățător

D.J.C.S.A.N., inv. nr. 380

2

(Uzdin 1931)

Stimate Domnule Doctor,

Aducătorul biletului de față este dl. Ilie Sălea directorul băncii „Concordia” din Uzdin. Este omul nostru absolut de încredere, care o să vă expună situația așa cum este. Îl autorizez ca să ridice pentru mine competențele ce le am de căpătat. Vă rog să-i dați tot sprijinul

Cu stimă

T(rifu) Șocardă

D.J.C.S.A.N. nr. 380

Gheorghe Tătărescu

București, 27 februarie 1933

Domnule Președinte

Drept răspuns la scrisoarea dumneavoastră, am onoarea a vă face cunoscut că nu am însărcinat pe nimeni să mă angajeze la contribuția unei conferințe pentru institutul dumneavoastră.

Totuși ași ține cu plăcere o atare conferință-dacă evenimentele mi-ar îngădui să pot fi liber în vreuna din Duminicile în care executați programul dumneavoastră pentru luna aprilie.

Pentru moment însă nu văd o asemenea posibilitate.

Nădăjduiesc să pot totuși să execut într-un alt ciclu invitația dumneavoastră și rămân până atunci al dumneavoastră cu cele mai bune simțăminte.

Gh. Tătărescu¹

B.J.T. f. 124

¹ Gheorghe Tătărescu (1886-1957), om politic român de orientare liberală, prim-ministru (1934-1937; 1939-1940).

Nicolae Tomici

Caransebeș, 31 mai 1938

Onorată Redacție,

Alăturat îmi permit să vă trimit un articol pentru primul număr al Revistei I.S.B.C. E vorba în acest articol de problema celor opt districte românești și despre importanța lor în legătură cu atât de înverșunata noastră stăruire pe acest pământ românesc¹.

Departa de mine pretenția de a fi izbutit să dau ceva definitiv în ceea ce privește soluționarea măcar uneia din cele două probleme, fapt pe care m-am străduit să-l evidențiez chiar și prin titlul articolului, am totuși convingerea că el este propriu să suscite interes și să stimuleze la cercetări noi în această direcție, prea puțin exploatată până azi. Dealtmintrelea articolul de față este și el un fragment dintr-un studiu pe care l-am întreprins de câțeva vreme².

Primiți vă rog asigurarea alesei considerațiunii cu care sunt al Domniei Voastre³

Nic(olae) Tomiciu⁴

B.J.T. f. 134.

¹ Articolul la care se face referire este *Capitol introductiv la o viitoare istorie a Banatului Severin, mai precis: a celor opt districte valahice*, „Revista Institutului Social Banat-Crișana”, VI(1938), oct-dec., p.15-20.

² El se va concretiza mai târziu în *Districte valahice privilegiate*, „Revista Institutului Social Banat-Crișana”, X(1942), sept-dec. p. 595-606.

³ Scrisoarea are mențiunea autografă a lui Cornel Grofșorean „se va răspunde că am primit studiul pentru numărul din toamnă”.

⁴ Nicolae Tomici (n. 1883 în Banatul iugoslav) învățător confesional, profesor de limba română la Școala Normală din Caransebeș, publicist, redactor la ziarul „Poporul român”.

Stimate Domnule President!

Vă mulțumesc pentru scrisoare. Devenise legendară... Eram întrebat cum de nu am primit-o, pe când evident-nu fusese expediată. Misterul s-a clarificat. Rămâne să Vă dau lămuriri exacte, din partea mea după ce cunosc vederile Dv.

Chestia Banatului e mai importantă, atât din punct de vedere principiar cât și din considerații pur teoretice. Ea a fost demult discutată. De exemplu când cu planul unei reforme administrative cu județe mari, de fapt provincii, numite „județe”, spre a evita colizia cu sacra nostra constituție. Metoda e proprie mentalității pseudodemocratice, care iubește să-și fure căciula, explicând opoziției, cu sofisticării, că alb e negru și negru e alb. Tradiția minciunei e sfântă. Al meu punct de vedere e fixat din anul 1915. Plimbându-ne cu Aurel C. Popovici¹ pe Quai du Montblanc la Geneva, discutam noua bază a României unite. Descentralizare largă, cu diete și autonomii provinciale-se înțelegea de sine. Rolul meu era să fac opoziția. De altcum nu am fi putut discuta-aceleași probleme pentru a miia oară-fiind în deplin acord.

Popovici expunea patetic planul în care Transilvania-firește incluzând Banatul, reprezenta o unitate. Când era mai în vervă, l-am întrerupt:

„Dar crezi că Bănățenii Tăi nu vor pretinde autonomie pentru Banat”?
„Ei și? Să o aibă!”

„Le cunoști firea. Cei din Timișoara vor stărui să se separe de cei din celelalte 3 județe. Severinul nu s-ar lăsa mai prejos. Lugojul va voi să fie capitală cu diată...”

„Foarte bine, să capete autonomie, orice unitate teritorială, care poate suporta finanțarea autonomiei”.

Știam răspunsul cu anticipație, după ce problema fusese discutată între noi de nenumărate ori.

Silit de împrejurările locale, pe când eram încă în P(artidul) Naț(ional) Țăr(ănesc), mă pomenii prezidentul organizațiilor celor 3 județe bănățene.

Cu ocazia reorganizării, am ținut congresele și am instituit un comitet pentru studierea problemelor specifice bănățene, compus din reprezentanții celor 3 județe. Am fixat și programul de muncă, metodele de conducere a discuțiilor. După ce, cu toate stăruințele depuse, de G. Dobrin a refuzat să primească prezidenția, am primit-o eu titular. Efectiv am hotărât să prezideze pe rând, în ordine alfabetică domnii membrii. Ședințele să aibă loc, precum vor hotărî membrii, ori alternând

localitatea, ori în același oraș. Ținta: Banatul corp administrativ. Eventual s-ar putea atașat jud. Arad.

Ideea Dv. cu zona administrativă la granița de vest, necesită nu numai toată atențiunea, ci și un studiu serios și aprofundat, considerând multiplele probleme cari ar aștepta soluție.

Practic, spre a începe munca, Vă rog să primiți a face parte din acea comisie care nu s-a mai întrunit și nu a mai continuat lucrările. Chestia „Fr(ați) Români” mi se prezintă simplu. După ce afară de câteva persoane-nu sunt o duzină-organizațiile întregi din cele 3 județe bănățene se regăsesc în Fr Rom., trebuie continuată recrutarea de membri. Începeți printr-o disciplină și organizatorică și ideologică. Pe urmă triați. Invers nu se poate realiza gruparea din cauze pur tehnice. Fuziunea? Toate considerațiile Dv. le împărtășesc. Sunt însă pățit. Grupările sunt formate de oameni, cât timp nici între șefi nu există o omogenitate de concepții, e vai de grupare. Astfel d(e) e(xemplu) Partidul Național Țărănesc, azi cât de mulți membrii ar avea înscriși, rămâne paralizat, zvâcnind dintr-o groapă în alta neexistând nici o concurență între concepția, firea, pregătirea, metodele Domnilor Mihalache², Maniu, Magearu³, Lupu⁴. Numai râvna după „putere” îi unește. Nici unul nu crede în ceea ce profesază în fața mulțimei, pe fiecare îl conduce alt înțeles ocult. Temându-se unii de alții, chiar fiind că se cunosc, numai mințind și lucrându-se permanent, să pot susține, ca un fel de societate în comandită, pentru exploatare de situații politice.

Ca să nici nu vorbesc de ceilalți cât de lamentabil se prezintă Maniu. După ce în Comitetul central și, apoi, în adunări (Cluj, Sibiu) nu s-a combătut, acum exploatează tezele mele combătute, cu fariseism, plagînd fără să indice de unde, însă cu rezerve, demagogia. Repetă fără a ținea cont de prezent faptul că s-a subminat, într-una se schimbă crângul lumii, repetă fără a le adapta ideile din 1789. Mihalache, măcar într-un moment lucid, a cutezat să spună că voiește o „democrație corijată”. Am participat la 3 „mari” fuziuni și la o mulțime de fuziuni mărunte. Ele au provocat nu întărirea ci destrămarea. Fiecare a adus ca zestre un număr x de voturi, scump plătite, din cauza că „șefii” speculanți s-au sporit și, paralelogramul de forțe, în loc să-și păstreze o rezultantă oablă (dreaptă) și-a dezaxat rezultanta, neputând împiedica oscilarea ei în zig-zaguri și ideologice și teoretice. Stau neclintit pe baza: decât fuziuni pripite, spre blufarea opiniei publice, mai bine rămână Fr. Români singur. Să va întări mai sigur și nu va fi expus destrămării.

Eu cunosc exact indivizii din fruntea diferitelor grupări, azi așa numite „partide”, cari îmi oferă fuziune, ademenindu-mă cu șefia „generală”. Îi văd pe intimitii mei colaboratori, cari cad pradă, cu toate că sunt pățiți, mirajului puterii prin număr. Cunosc și metodele propagandiștilor internaționali cari ispitesc mulți

prieteni de bună credință insistând pentru grabnica fuziune. Dar rezist! Lozinca mea e: colaborarea. Prin aceasta evităm compromiterea cauzei, rămânând liberă fiecare parte de grupare, să se compromită pe cont propriu.

Nu intru în caracterizarea numeroșilor șefi ai numeroaselor „partide” cari voiesc fuziunea. Verbal să Vi caracterizez. Vă alătur însă o foaie, ca să vedeți ceva nou, pentru mine-vechi: caz de isterie cronică. Sunt vesel că în definitiv, Dv. cereți colaborări. Foarte bine! Vom vedea cum va reuși cutare și cutare colaborare. Dacă va merge bine, în mod organic colaborare, va da naștere fuziunii.

Sper că nu peste mult timp, venind la Timișoara, să putem discuta toate aceste chestii, verbal.

Până atunci, Vă rog să primiți asigurarea înaltei mele stime și considerații.

Al. Vaida Voievod

A.M.B.M. MD34/10253

¹ Aurel C. Popovici (1863-1917), născut la Lugoj, jurist, politician, cu studii la Viena și Graz. În 1906 propune o structură federală a Imperiului Auto-Ungar, compusă din 16 provincii autonome constituite după principiul naționalităților.

² Ion Mihalache (1882-1963), om politic român, s-a distins în luptele din primul război mondial, a fondat Partidul Țărănesc, a fost ministru al Agriculturii și Internelor, arestat de autoritățile comuniste, a decedat în închisoarea de la Râmnicu Sărat.

³ Virgil Magearu (1887-1940), economist, sociolog, om politic, Ministru din partea Partidului Național Țărănesc, a fost asasinat de legionari.

⁴ Nicolae Lupu, politician român, s-a desprins din Partidul Țărănesc și a fondat Partidul Țărănesc Democrat.

Romulus Vuia

Cluj 9 februarie 1937

Domnule Președinte,

Confirm primirea adresei D-voastre nr. 36 din 4 februarie a.c. prin care binevoiți a mă încunoștiința că s-a fixat data conferinței mele asupra „*Satului românesc din Banat și Ardeal*” pe data de 21 februarie a.c.

Am onoare a Vă aduce la cunoștință că accept cu plăcere data fixată de D-Voastră și rog din nou să se ia măsurile necesare ca să am un bun aparat de proiecțiuni într-o sală potrivită pentru astfel de conferințe.

Rog binevoiți a mă înștiința unde să mă prezint și la cine să mă adresez pentru ținerea conferinței, la sosirea mea în Timișoara.

Primiți, Vă rog Domnule Președinte, asigurarea deosebitei mele stime.

Director Romul Vuia¹

¹ Romulus Vuia (1887-1963) născut la Comloșul-Mare, profesor de etnografie și folclor la Universitatea din Cluj, director al Muzeului Etnografic și al Parcului Național Cluj.

Nicolae Zigre

Oradea 25 februarie (1937)

Mult Stimat Domnule coleg,

Am primit scrisoarea Dvs. din 16 curent, precum și revista institutului Dvs. Le-am împărțit exemplarele trimise între intelectualii din Oradea pentru ca să cunoască și ei rostul și rolul acestui institut social.

Urmează ca să convoc pe un termen apropiat la Casa Națională prezidată de mine pe toți intelectualii din localitate la o consfătuire și pentru a lua hotărârea de inițiativă.

Programul comunicat mie de Dvs. în mare parte este acceptabil și de realizat. Eu văd îndeosebi în cea importantă a acestui Institut ca să servească cu date absolut obiective și științifice opiniei publice și frunțașilor noștri din viața publică asupra tuturor acelor probleme care nu trebuie neglijate, dar care din nenorocire sunt și au fost neluate în seamă.

Vă voi comunica termenul convenirii noastre la care veți fi invitat și Dvs.

La 12 martie cred, că voi fi la Timișoara când Vă voi vizita. Primiți Domnule coleg expresiunea deosebitei mele stime

Nicolae Zigre¹

D.J.C.S.A.N. nr. 380

¹ Nicolae Zigre (1843-1918) avocat, secretar al Consistoriului ortodox român din Oradea. În viața politică a militat pentru apărarea drepturilor naționale.

Asociația Scriitorilor Români din Banat A.C.

Timișoara, (1943)

Dr. Cornel Grofșoreanu

Președintele „Institutului Social Banat-Crișana”

Referindu-ne la convorbirile avute cu Dv. în cursul lunii Februarie 1943, cu privire la plasarea bibliotecii Asociației noastre în încăperile ce le aveți Dv. în Palatul Cultural, vă rugăm să binevoiti a ne comunica dacă aveți loc pentru această bibliotecă și dacă sunteți dispuși a o primi la sediul Dv., cunoscând că vom urmări și pe mai departe cea mai perfectă colaborare cu Dv.

Primiți, vă rugăm, asigurarea celor mai deosebite sentimente.

Președinte
(indes)

Secretar general
(indes)

B.J.T. f.64

Patriarhia Ortodoxă Română

București, 3 mai 1938

Domnule Președinte¹,

Prin prezenta vă încunoștințăm că, I.P.S.S., dr. Miron Cristea Patriarhul României și Președintele Consiliului de Miniștri, a binevoit a aproba suma de lei 100000 (una sută de mii) Institutului Social Banat-Crișana, pentru continuarea lucrărilor de cercetare a lipsei de copii în comunele Bănățene, și care sumă vi s-a expediat prin Banca Națională a României cu ordinul de plată no. 1238/938.

Vă rugăm a ne confirma primirea.

Secretar general

Șeful Serviciului

B.J.T. f. 83

¹ Către C.C. Teodorescu

Școala primară de stat

Șiștarovăț, 20 iunie 1944

Onor. Institutului Social Banat-Crișana

În cadrul activităților tineretului școlar și extrașcolar pe timpul vacanței de vară, dispuse prin diferite ordine ale onor. Minister al Culturii Naționale și al

Cultelor, elevii școalelor secundare din comuna Șistarovăț jud. Timiș-Torontal stabiliți peste vară în această comună, și-au fixat în programul lor și crearea unei biblioteci sătești-precum și a unui muzeu al satului.

Date fiind însă mijloacele materiale inexistente sau mult prea reduse, de care dispune organizația locală a acestor tineri, precum și faptul, ca regiunea în care se găsește această comună, pur românească de altfel, este una dintre cele mai sărace.

Cu onoare vă facem un călduros apel rugându-vă să binevoiți a contribui și Dumneavoastră la opera ce și-au propus a înfăptui acești elevi, donându-ne în scopul de mai sus: diferite cărți, broșuri, reviste etc.

Având în vedere acțiunea de culturalizare și ridicare a maselor populare din această comună, ce se urmărește prin inițiativele luate de un mănunchi de tineri preocupați și însuflețiți de cele mai calde sentimente de patriotism, acești tineri vor exprima prin noi, conducătorii lor firești, mulțumiri anticipate, asigurându-vă de întreaga lor recunoștință, pe care fără îndoială, vor avea s-o păstreze neștirbită și toate generațiile viitoare.

Director

Profesor coordonator

B.J.T. f. 93

Uzinele de Fier și Domeniile Reșița

Timișoara, 4 noiembrie 1936

Domnule Director,

Sub titlul „*Un aspect al vieții naționale și economice la frontiera de vest*”, a apărut în mult prețuita Revistă a Institutului Social Banat-Crișana no. 15/1936, date și aprecieri referitor la situația personalului de la 42 de întreprinderi din județul Timiș.

Deși aceste date, cari arată disproporția între personalul românesc și cel străin, se referă numai la întreprinderile din județul Timiș, totuși pentru a nu lăsa să se creadă că aceeași disproporție există și în societatea noastră care se găsește în fruntea întreprinderilor din Banat și pentru a risipi confuzia ce s-ar crea în opinia publică în urma incoerenței dintre titlul și conținutul articolului în chestiune, ne permitem a vă trimite aici anexat un tablou¹ conținând datele exacte referitor la personalul societății noastre cu rugămintea să binevoiți a le publica în cel mai apropiat număr al prețuitei Dv. reviste.

Mulțumindu-vă anticipat pentru bunăvoința Dv. vă rugăm să primiți asigurarea deosebitei noastre considerațiuni și stime.

B.J.T. f. 62.

¹ Anexa nu mai există.

Indice de nume

A

Ackermann Mod 303
Agârbiceanu Ion 159
Albert Carmen 104, 125, 171, 218
Ammende Ewald
 47, 48, 49, 50, 76, 85, 130, 135, 210,
 233, 255, 256, 257, 258, 259, 275
Andreescu 313
Anghelescu Margareta 259, 260
Antonescu Ion 182, 269, 270, 310
Antonescu Mihai 260
Anjilă Lazăr 114, 115
Ardelean Radu 59
Ardelean Ștefan (Ștefi) 50, 76, 111,
 276, 277, 278, 286, 316
Argetoianu Constantin 51, 64, 228, 400
Armaș Matei 313
Arsenie IV (Șacabent) 370, 371
Atanasiu Gheorghe 152, 171, 187, 235,
 260, 261, 390
Averescu Alexandru 55, 56, 224

B

Babeș Vincențiu 68
Bakker-Van Bosse Christina 56, 58, 59
Balás 349
Balta M. 59, 60
Bârlea Victor 60, 61, 206, 207, 264
Bartok Bela 111, 112
Baulescu Anuța 306
Bădescu Iosif Traian 287, 290, 294
Bădina Ovidiu 120
Bălan 214
Băran Coriolan 106, 162, 187, 289, 290, 362,
 363
Bărbulescu Maria 364, 365
Bărbulescu-Dacu Marin 364, 365

Bejan 197
Belciu Gherasim 61
Belgea Ion 61, 62
Belu Dumitru 220, 221
Berechet Ștefan 192, 212
Berényi Maria 101
Berthelot Mathias Henri 239
Besu Valeriu 266
Bethlen Ștefan 55
Birăescu Traian 107, 109, 234, 261, 263
Birescu Alexandru (Șandorică)
 60, 61, 62, 64, 234, 263, 264
Birescu Gheorghe 64, 65
Blaga Lucian 159, 266
Blaskovics Ferrenc 58
Blașian Victor 65, 66, 83, 87, 96, 123, 127,
 136, 162, 193, 200, 219, 239, 240, 262,
 331, 383, 385
Bleyer 215
Blidariu David 293
Bocu Sever
 70, 103, 141, 187, 195, 211, 212, 233, 286,
 287, 288, 289, 299, 317, 318, 383
Boeriu 356
Bogdan Antoniu 66, 187
Bogdan Gheorghe 165
Bogensee Julius 223
Bogoeviciu Ghenadie Gheorghe 214, 215,
 216
Boldea Romulus 66, 67
Boleanțu Valeriu 286
Bora 313
Boran Gheorghe 67, 70, 264, 265, 267, 270
Borlovan Petru 88
Botez Mihail A. 330, 331
Botiș Emil 74, 107, 110, 115, 120, 147, 150,
 152, 161, 162, 167, 203, 204, 236, 237,
 270, 271

Botiș Petru 110
Botiș Teodor 152
Brâncoveanu Constantin 326
Brâncuși Nicolae 159
Brânzeiu Constantin 70, 271, 293, 294
Braumüller Wilhelm 86
Brătescu George 114
Brătescu-Voinești Ion 364, 365
Brătianu Gheorghe Ion 104, 388
Brediceanu 105
Brediceanu Caius 106
Brediceanu Coriolan 106
Broștean 383
Brudariu Adrian 162, 187, 272
Bucătură Marius 114, 152, 187, 203, 229
Bucuța Emanoil 272, 273, 286, 293
Budințian 313
Bugarin Grigore 71, 73
Bugariu Aurel 374
Bulic 288
Bunescu A. 73
Buracu Iosif Coriolan 152, 287, 290
Bușilă Constantin 384, 385
Butean Nicolae 74, 273
Butoarcă Sașa Alexandru
47, 48, 52, 75, 76, 77, 97, 211, 212, 256,
271, 274, 277, 278, 285, 286, 290, 292,
294, 296, 297, 299, 301, 303, 304, 305,
400

C

Caldi 311
Caliani 313
Caracostea Dumitru 310
Caragiale Ioan Luca 150
Caraminu Ion 305
Casals Pablo 63, 64
Chemare Anton 75, 291, 295
Chirilă Andrei 321
Chirilă Traian 80
Ciabovici Ioan 369
Cimponeriu Alexandru Virgil 207
Ciobanu Ștefan 71, 192, 211, 267
Ciomac Ion Luca 81, 82, 107, 305, 306

Cioroianu Ștefan 306, 307
Ciuhandu Gheorghe 167, 168
Ciupe Aurel 105, 106, 306, 307
Ciupe Gheorghe 162
Ciurciu Dimitrie 147
Clopoșel Ion 354
Cloșca 159
Cocârlan Paul 160, 161
Codreanu P.A. 110
Cojocaru Atanasie 307, 308, 309
Coman Augustin 82, 83, 84, 310
Comarnescu Petru 310, 311
Comșa Grigore 216
Comte Auguste 128
Conciatu Iancu 311
Contrea Aurel 114
Cornea Simeon 84, 85, 214, 312
Corneanu Cornel 87, 88, 159, 312, 313, 314
Corneanu Petru 207
Cosma Aurel jr. 88, 89, 107, 108, 156, 314, 315
Cosmescu Petru 272
Coste Brutus 119, 120, 334, 335
Coste Iuliu 162, 187
Costin Ion 360
Costin Alexandru 344
Cotoșman Gheorghe 108, 110
Cotruș Aron 91, 226, 316, 317, 318
Cozma Aurel 108
Crainic Nichifor 91, 105, 106
Cristea Tiberiu 107, 319
Cristea Miron 91, 92, 177, 407
Cristescu Ștefania 92
Crișan I. T. 153
Crișan Albu 81
Cuntator Fabius 78, 80

D

Daicovici Constantin 319, 320
Dan S. 65
Danducov 191
Dașchievici Ion Vasile 320, 321, 322
David Hall 186
Davidescu 268
Deheleanu Vasile 322

Deliceanu Constantin 322, 323, 338
Demetrovici 197
Densușianu Nicolae 364, 365
Diaconovici Loga C. 110
Dianu Romulus 92
Djuvara Mircea T. 348, 349
Doboșan Ioan 95, 96, 162, 187
Dobre Gheorghe 96
Dobre Ion 106
Dobrin George 73, 79, 80, 97, 100, 105,
207, 279, 323, 324, 325, 403
Dobrin Ionel 104, 105
Dragomir Silviu
105, 106, 189, 320, 335, 336, 387
Dragomir Vasile 111
Drăgan Nerva 162, 261
Drăgoi Sabin 111, 112, 326
Duma Iosif 52, 165, 166, 326

E

Eminescu Mihai 388
Enescu George 64
Evuțian Sabin 107, 109, 111, 112, 140, 162,
266, 267, 327

F

Filotti Eugen 238, 239
Fiștea Adam 284, 286, 287
Floca Petru 269
Fogarși Ștefan 235
Forsthoff 117
Frățilă Gheorghe 313
Frățilă I. 107
Furlugeanu Octavian 295, 296,
297, 298, 299, 300, 302

G

Gafencu Grigore 120
Garovina Ion 376
George Ștefan 316, 317
Georgescu D.C. 121
Georgescu Gheorghe 369
Gerbel M.B. 366
Ghenadie 356

Gherasim Dimitrie 327, 328
Gherghinescu Ion C. 328, 329
Ghidionescu Vladimir 390
Ghiulamila Ion 191, 210
Giurescu Constantin C. 105, 106, 311
Goangă Ștefănescu Florian 330
Goga Octavian 103, 104, 382
Gojdu Emanuil 61, 100, 101, 168
Goldiș Vasile 56
Golopenția Anton
92, 117, 120, 136, 161, 331, 332, 333,
335, 336, 337, 343
Golopenția Ștefania 333
Golumba Traian 237
Gori 283, 284, 285, 286, 288, 289
Grăf Rudolf 104
Grivei Mihai 337
Groșorean Cornel
48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 56, 57, 59, 60, 61,
64, 65, 67, 70, 71, 73, 74, 75, 77, 79, 80, 81,
82, 84, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 95, 96, 98, 99,
100, 104, 105, 107, 109, 110, 111, 112, 113,
114, 115, 117, 120, 121, 125, 128, 130, 131,
133, 134, 135, 138, 142, 143, 145, 146, 147,
151, 152, 153, 154, 156, 158, 159, 161, 162,
163, 164, 165, 167, 169, 170, 171, 172, 174,
176, 182, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192,
197, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208,
210, 213, 216, 218, 219, 220, 221, 222, 223,
225, 228, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 238,
239, 255, 259, 261, 263, 264, 271, 277, 286,
289, 290, 292, 294, 296, 298, 299, 301, 303,
304, 310, 311, 315, 320, 322, 323, 326, 327,
333, 336, 339, 340, 342, 345, 305, 306, 337,
338, 341, 351, 352, 354, 356, 359, 360, 366,
367, 371, 373, 374, 382, 386, 387, 394, 398,
402, 406, 407
Groșianu Mihai 376
Groza Petru 393
Grozescu Alexandru 122, 144, 145, 168, 341
Gruici Constantin 198
Gurănescu Alex. 290, 291, 292,
298, 299, 300, 304
Gusti Dimitrie 51, 52, 53, 54, 74, 92, 114, 120,
122, 128, 131, 133, 136, 149, 152, 160, 166,

170, 183, 185, 205, 218, 220, 234, 258, 272,
310, 332, 333, 338, 339, 340, 341, 342, 343,
345, 346, 347, 348, 349, 360, 377, 384, 385,
393

H

Halici Mihail 235
Hannibal 80
Hașeg Ion 198
Hașeganu Iuliu 158
Hegedüs Lorant 172, 173, 174
Heiddegger Martin 333, 335
Heinze 106
Herdeu 261
Herseni Traian
136, 159, 161, 343, 344, 345, 346
Hitler Adolf 131, 227
Hogaș Calistrat 212
Hohenzollern Carol al II-lea de
144, 163, 205, 268, 295, 311, 325,
339, 343, 372
Hohenzollern Elena de 325
Hohenzollern Ferdinand de 375
Hohenzollern Mihai I de 163, 325, 396
Hommenau V.O. 388
Horia 81, 159
Horty Miklos 238

I

Iancu Avram 265
Ibrăileanu Garabet 212
Ilie Ghenadie 62, 187, 196, 268,
269, 357, 358, 359
Iliescu Leontin 364, 365
Imbroane Avram 187
Imbroane Nicolae 187
Indrieșiu Sabin 322
Ioanițescu Dumitru R. 81, 82, 155
Ion Grigore 47, 48, 50, 59, 98, 177, 210,
276, 277, 279, 304, 316, 317, 318
Ionescu Dumitru V. 163, 164
Ionescu Gheorghe 152, 337
Ionescu Nica Gh. 364, 365

Iorga Nicolae 51, 64, 295, 296, 299, 301,
352, 353, 354
Iosef Gabriel 57, 58
Istrati C. 364, 365
Iunian Grigore 272
Ivanov Gh. M. 95, 210

J

Jakabffy Elemér 58, 164, 60, 63, 208, 235
Jaspers Karl 333, 335
Jászi Oskár 238, 239
Jianu Ioan 277, 290, 302
Jivan Ghizela 347
Jivan Iosif 142, 143, 144, 145, 153,
164, 347, 348, 349
Jörg 72
Jurca 313
Jurchescu Liviu 364, 365

K

Keppich D. 317
Klesner Anuța 306
Knigge Adolf Franz Friederich Ludwig
Freiherr 192
Krauter Francisc 52
Kun Béla 238

L

Laday Ștefan 349
Ladea Romul 157, 159
Lahovary C. 59
Lăpădat 285, 288
Lăpușcă 267
Lăzărescu Vasile 165, 166, 349, 350
Leu Valeriu 86
Leucuța Traian 289, 290
Lința Dionisie 306, 307
Löher Fr. 106
Lungulescu I. 107
Lupaș Ioan 350, 351
Lupaș Octavian 167, 216, 351
Lupșa Gheorghe 351, 352
Lupu Nicolae 364, 365, 404, 405

Luther Martin 335, 336

M

Madgearu Șerban 49

Magearu Virgil 404, 405

Mager Traian 168, 352, 353, 355

Maior Augustin 395

Maiorescu Titu 288

Maniu Iuliu 51, 68,

70, 80, 94, 103, 195, 233, 255,

263, 274, 276, 279, 324, 404

Manoilescu Mihail 56, 168, 169

Manuilă Sabin 65, 169, 170, 186, 196, 356,

359, 382

Mara 74, 281

Marcu Alexandru 311, 359

Marcu (Elie) Ilie 170, 171, 314, 315

Mardan Dion 360, 361

Maria Tereza 370, 371

Marina Ioan 297

Marsigli Luigi Ferdinand 62

Marta Alexandru

72, 73, 106, 116, 162, 171, 178,

361, 362, 363

Martinovici Roșu Mihail 125, 127

Mățulescu D. 379

Maximus Fabius Verrucosus Quintus 80

Meda 290, 294

Mercea Victor 162

Meta M. 191

Metea Octavian 364, 365

Miclea Silviu 304, 305

Mihai Viteazul 296

Mihaiu Emil 215, 216

Mihalache Ion 195, 196, 404, 405

Miklossi Cornel 111, 162, 172, 174, 366, 367

Miloia Ioachim 62, 65, 66, 87, 113, 187, 239,

316

Miloș Romulus 152

Miloșevici Gheorghe 369

Miskolc 366

Miu Lerca Constantin 175, 176, 187

Mocioni George 279

Mocsony Anton 176, 279, 286

Mocsony Stârcea Ioan de 396

Modreanu Rodrig 177

Moga Ioan 350

Moga Marius 307

Moisi Alexandru 328, 329, 367, 370, 371

Molcuț 288

Moldovan Iuliu

114, 123, 125, 177, 182, 188, 371, 373

Moldovan Simion Samuel 188, 189, 373, 374

Moldovanu 113

Molin Cornel 376

Molin Romulus 374, 377

Morariu Tiberiu 189

Motogna Victor 189, 190

Moșica 357

Mucucianu 276

Müller Guttembrum Adam 134

Munceanu 288

Muntean Zeno 377

Munteanu Gheorghe 237

Murgu Eftimie 68, 317

Musolini Benito 227

N

Nance Naum 293

Neamțu I. 159

Neamțu Octavian

92, 119, 120, 129, 136, 161, 333, 335, 339,

377, 378, 379

Nedelea Vasile

88, 89, 90, 91, 96, 107, 111, 116, 117,

122, 154, 159, 163, 176, 190, 202, 203,

204, 314

Negru Ion 80, 81, 92, 149, 157, 158, 170, 187,

336, 396

Nemoianu Iosif 87, 128, 160, 187, 190, 262,

380, 381

Nemoianu Petru 86, 92, 105, 106, 108,

191, 193, 196, 261, 293, 294, 303,

338, 381, 382, 383, 385

Neș Teodor 167, 168

Nicoară Moise 376

Nicolau Pompiliu 70, 71

Nistor Dimitrie 83, 140, 142, 162, 187, 196, 294

O

- Oancea Plinius 386
Oancea E. Petru 386
Odeanu Anișoara 110
Oltenschi Ioan 107, 386
Oprea Traian
51, 52, 77, 78, 256, 264, 275, 276, 278,
279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286,
287, 288, 291, 292, 294, 295, 297, 300,
370
Oprea Simion 255, 263
Oprea Teleguț 299
Orza 201
Ottulescu Alexandru 202, 203

P

- Pantelie Matei 313, 314
Pârvan Vasile 364, 365
Pau Eugen 165
Păclișan Zenovie 107, 108, 110, 387, 388
Pătrășcanu Lucrețiu 239
Penescu-Kertsch 172, 173, 174, 366, 367
Perpessicius (Dumitru S. Panaitescu) 376
Peteanu Aurel 108, 110, 203, 204
Petrescu Camil 376, 388, 389
Petrescu I.C. 327
Petri 313
Petrica Traian 278, 279, 292, 297, 298, 299,
300, 302, 304
Petroman Cornel 176
Petrovici Ioan 154, 157, 158, 203
Pompeiu Dimitrie 394
Pop (Popp) Gheorghe
49, 50, 51, 76, 94, 98, 99, 192, 208,
212, 213, 232, 233, 275, 276, 277,
288, 289, 300, 302, 303, 323, 324, 400
Pop Valeriu 297, 298
Popa Adamiță 288
Popa Atanasie 88, 157, 158
Popa Isaia 198
Popescu Nicolae M. 301
Popescu Stelian 182
Popovici 284

- Popovici Aurel C. 403, 405
Popovici Gheorghe 389, 390
Popovici Maria 206, 391
Popovici Virgil 74, 198, 206, 390, 391
Popovici Titus 60, 61, 206, 264
Portocală 364
Preda Gheorghe 188
Prunea I. 147
Purice Rusalin 392
Pușcariu Sextil 376

R

- Racoviță Emil 364, 365
Radian Alexandru 105, 106, 212
Radu Cornel 60, 61, 179, 213, 216, 335, 351,
354, 355
Radu Ilie 121, 166, 187, 198, 201, 219, 392, 393
Radu T. Matei 363
Ralea Mihai 239
Raiju 266, 267
Rădulescu Motru Constantin 220, 221
Rădulescu-Codin C. 110
Rebreanu Liviu 159, 310
Reinbothe Hermann 332, 333
Rosetti Radu R. 310
Rusu Liviu 330
Ruzmir Ilie 108, 110, 113

S

- Sârbu Petru 335
Sârbu Vasile 114
Sassu Vasile P. 221, 222
Sălea (Șelea) Ilie 98, 99, 398, 400, 401
Schiller Friedrich von 59
Schmitt Carl 117, 333, 335
Schultheiss Gottman 106
Sdrulla Viorel 293
Secoșan Elena 90, 116, 152, 160
Sergescu Petre 393, 394
Seton-Watson Robert William 235
Sferdeanu 268, 269
Sima Horia 81
Simu Traian 189

Skala Jan 222, 223, 394, 395
Sofronie Gheorghe 60, 61
Stahl Henri H. 161, 339, 343
Stanciu Victor 237, 238, 364, 365, 395
Stanoilovici Alexandru 369, 370
Steiner 269
Sîninguță Ilie 152, 160, 161, 396
Stoia Udrea Ion 152, 168, 169, 260
Stoicănescu Constantin 80, 81, 187,
335, 336, 397
Sulica Constantin 397, 398

Ș

Șeicaru Pamfil 82, 295, 296
Șerbescu Pompiliu 398, 399, 400
Șimon Stela 110
Șocardă Trifu
49, 77, 98, 99, 274, 276, 278,
292, 303, 323, 400, 401
Șora Melentie 113, 114, 152, 187, 189
Ștefănescu-Goangă Florian 329, 330

T

Tărbățiu Pavel 226, 227, 228
Tătariu Coriolan 296, 295, 301
Tătărăscu Gheorghe 360
Tătărescu Gheorghe 401, 402
Teleguț Oprea 289, 299
Teleguț Tenzi 289
Teodorescu C. Constantin
66, 74, 115, 120, 121, 142, 144, 145,
147, 161, 162, 163, 166, 167, 168,
170, 175, 177, 187, 198, 201, 219,
229, 230, 236, 237, 310, 355, 407
Teodoroiu Ecaterina 272
Tican Rumano Mihai 230, 231
Tihihăzan 266, 267
Tilea Viorel Virgil 324
Titulescu Nicolae 77, 135, 231
Tolan Isaia 182, 217, 218
Tomici A. 152
Tomici Nicolae 152, 325, 402
Topârceanu George 212

Topliceanu Traian
101, 108, 110, 127, 168, 175, 187, 235,
239, 240, 380, 381
Tripa 216

Ț

Țeicu Ioan 207
Țenchea Ioan 187
Țichindeal Dimitrie 125, 127
Țino Ovidiu 294, 295, 296, 302
Țiucra Petre 235, 236, 237

U

Urdăreanu Ernest 106
Ursu H. 388
Ursu Nicolae 110, 152, 153, 158, 160, 237

V

Vaida-Voevod Alexandru 103, 104, 178, 179,
238, 274, 403, 405
Vajdea 235
Varjassy Lajos 238, 239
Varlaam 88
Veverca Ion 72, 73, 361, 362
Viator Scotus 234, 235
Vințan Ion 165
Vinulescu Gheorghe 350, 351
Vis Maior 47, 48
Vlad Vasile 263
Vlădescu I. 107
Vlădescu-Răcoasa Gheorghe 393
Vuia Romulus 405, 406
Vulcănescu Romulus 333
Vulpe Ștefan 107, 239, 300, 301, 302
Vulpescu Mihail 364, 365

W

Wastian 107
Wilfan Josip 49, 256, 257, 264

Z

Zbegan Vasile 107
Zigre Nicolae 406

Tiparul executat la:

Imprimeria **MIRTON**
Timișoara, str. Samuil Micu nr. 7
Tel.: 0256-225684, 0256-272926;
Fax: 0256-208924
E-mail: mirton@mail.dnttm.ro
www.mirton.ro

Sunt multe scrisori și adrese adunate în acest volum care aduc la lumină cele mai diferite aspecte ale vieții lui Grofșorean și a corespondenților săi, proiecte realizate sau doar gândite, dar pentru istoria intelectualității bănățene, la fel de importante, documente care reconstituie modul de funcționare al echipelor, relațiile între membrii acestor echipe, care a fost programul de conferințe, ce teme aveau conferințele, cum se difuzau cărțile editate și revista, care erau activitățile concrete în programul de culturalizare, de unde venea sprijinul material și cum era întrebuințat el.

Carmen Albert

I.S.B.N.: 978-973-52-0597-3 (general)
978-973-52-0598-0 (vol. II)